

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk-topografiske Efterretninger
om
Hjerm og Binding
Herreder.

Udgivne

af

H. Nielsen
Dr. phil., Arkivar.

Kjøbenhavn.

Otto S. Wroblewskis Forlag.

Erypt hos J. Jørgensen & Co. (W. A. Hannover).

1895.

Hovedformaalet for dette Skrift ligesom for mine andre Herredsbeskrivelser har været at meddele Egnenes Beboere Resultatet af mine mangeaarige Granskninger af trykte og utrykte historiske Kilde skrifter, idet jeg har ment, at det netop nu var Tiden at give et troværdigt Grundlag for Opfattelsen af Fortidens Forhold, der ere ukendte for de yngre Slægtled og lidet oplyses ved de mange trykte Samlinger af saakaldte Folkesagn og andre under Nutidens Oplysning forvanskede Traditioner. Følgelig har jeg ikke kunnet give mere, end jeg har forefundet, thi Kilderne til denne Egn's Historie ere kun faa og spredte. Det har dernæst været min Opgave at frembringe en Retskrivning af Stednavnene, der stemmer overens med Udtalen, ligesom jeg efter mangeaarige Studier har søgt at finde Forklaring til de gamle Stednavne, om jeg end ofte har opgivet at fremsætte en saadan som altsfor usikker.

Jeg haaber saaledes dog at være fremkommen med mange hidtil ukendte Oplysninger. Da det er af Interesse ved Siden af Meddelelsen om den ældre Bebyggelse at have Underretning om den nuværende, har jeg af hvert Sogns Skatteligning tilvejebragt Fortegnelse over Gaarde og Huse i vore Dage og saa vidt muligt Oplysning om, hvorfra Parcellerne stamme, hvilket ogsaa i det hele er lykkes, om end paa enkelte Steder ufuldkomment. Der vil ogsaa nogle Steder være indløbet Fejltagelser med Hensyn til Hartkornet, naar en Ejendom har Jord i forskellige Sogne. At disse nyere Oplysninger ere nogenlunde nøjagtige, skyldes den store Snødeføkommenhed, jeg har fundet hos Egnens Beboere, især hos Formændene for Sogneraadene i Hjerm Herred, men ogsaa hos mange andre. Særlig maa jeg takke Lærer Kristensen i Mundbjerg for hans Oplysninger om den største Del af Ginding Herred; denne flittige og dygtige Granster skylder jeg desuden Tak for mangfoldige andre Oplysninger baade i Hensende til stedlige og historiske Forhold. De mange andre af Egnens Beboere, der have ydet mig Oplysninger, bringer jeg ogsaa her min hjertelige Tak. Beskrivelsen af Kirkerne i Hjerm Herred skyldes Professor Vøfflers Underjøgelse 1880, der opbevares i antikvarist-topografisk Arkiv, ligesom afdøde Lærer Strand-

gaards Undersøgelser, der opbevares i samme Arkiv, ligge til Grund for mine Efterretninger om anti-
kvariske Forhold i Hjerm Herred. For flere andre
Oplysninger takkes Godsejer Mansa til Sø og
Arkivsekretair Thiset.

Indhold.

Hjerm Herred Side 1—308. Ginding Herred
Side 309—571.

Sogne.

Asp 255—70.
Bordbjerg 156—204.
Bording 561—71.
Bure 288—95.
Ejffing 317—71.
Estvad 488—528.
Fadffing 271—78.
Gimffing 31—49.
Grove 554—56.
Gørding 300—08.
Hadderup. 537—54.
Håndbjerg 134—56.
Hjerm 92—134.
Hodsager 557—61.
Maabjerg 227—36.
Mejrurp 205—27.

Navr 241—55.

Nyde 395—418.
Nønbjerg 528—36.

Sale 371—95.
Sevel 418—88.
Sire 236—41.
Struer 11—30.

Vejrurp 49—92.
Vem 296—300.

Ølby 278—88.

Herregaarde.

Uildholt 178—79.
Ufsumgaard 66—73.

Blæsbjerg 207—13.
Bærsholm 500—02.

VIII

<p>Estvadgaard 502—18.</p> <p>Fabing Hovgaard 272 —74.</p> <p>Handbjerg Hovgaard 138 —50.</p> <p>Hasselholt 381—82.</p> <p>Hesfel 175—77.</p> <p>Hesfelbjerg 497—98.</p> <p>Hestlund 565—66.</p> <p>Kvistgaard 57—59.</p> <p>Kvistrup 36—47.</p> <p>Landting 323—49.</p> <p>Lindtorp 261—68.</p> <p>Movsigaard 33—36.</p>	<p>Nygaard 349.</p> <p>Nøtjær 530—31.</p> <p>Primbøl 532—34.</p> <p>Rovnborg 55—57.</p> <p>Rydhave 401—17.</p> <p>Stubbergaard 431—53.</p> <p>Svenstrup Hovgaard 384 —86.</p> <p>Tovstrup 218—20.</p> <p>Trabjerg 164—73.</p> <p>Vinderup 377—81.</p> <p>Vulstrup 102—24.</p>
---	---

Hjerm Herred.

Hjerm Herred grænser mod Nord til Skodborg Herred og Limfjorden (Vensø Bugt), mod Øst til Ginding Herred, hvorfra det for en stor Del stilles ved Hellegaard Na, der tidligere hed den hellige Na, mod Syd til Hammerum og Ulborg Herreder, hvorfra det stilles ved Stora, mod Vest til Nissum Fjord. Fladeindholdet er 6½ □ Mil med 1974 Gaarde og Huse og 11,779 Indbyggere i 1890 (1880: 9800, 1860: 7145, 1840: 5711, 1801: 4578). Den stærke Tilvæxt skyldes for en Del Struer Handelsplads, der har 2207 Indbyggere. Telligemed Ginding Herred danner det en Jurisdiktion med Tinghus i Holstebro, og et Provsti, hører til Holstebro Lægedistrikt, 5. Udskrivningskreds, 8. Landstingskreds, Folketingsvalgsted i Holstebro.

Forderne ere fortrinlige i de Sogne, der ligge nærmejt Limfjorden, men der findes ikke de høje Brinker mod Fjorden, som i en Del af Skodborg Herred. Dog er Gimling Sogn noget bakket. I Hjerm og Vejrum Sogne findes paa flere Steder

Kalk som Underlag. De sydlige Sogne ere for en stor Del sandmuldede, men disse ere til Gengæld forsynede med Aaløb og Enge. Store Hedestrækninger findes i Herredets sydsøstlige og sydvestlige Dele. Jorderne ere i det hele højtliggende, men jævne, noget bakkede i en Del af Borbbjerg Sogn; i Nabr Sogn fremtræde Krunderup Bjerge. Herredets Form er besynderlig, thi medens det i det hele hører til Limfjordsøegnen, udstikker det mod Vest som en smal Strimmel de 3 Sogne Buce, Bem og Børding, der knytte Herredet til Nissum Fjord. De tre Sogne høre dog paa naturlig Maade til Hjerm Herred, der overalt har Storaen til Sydgrænse, og de stilles fra Skodborg Herred ved Damhus Na, hvorfor de vistnok altid have hørt til Hjerm Herred, forat dette med Hensyn til Ledingen i Oldtiden kunde komme i nærmere Forbindelse med Vesterhavet gennem Storaen.

Herredet kaldes i Baldemars Fordebog 1231 Hiarmæhæreth, 1340 Hiærmhæreth, 1373 Hhærmhæreth, 1400 Herrumhæreth osv. Det har følgelig Navn af Hjerm Sogn, der 1321 skreves Hiarmæ, 1340 Hharm, 1347 Hharm. Uagtet Hjerm baade nu udtales som et Enstavelsesord og allerede tidlig har faaet denne Udtale, er det dog sandsynligt, at det oprindeligt har været udtalt Hjarrum; derpaa paa de Skrivemaader i det 15. Aarh. (1443 Herum, 1444 Hherum) og i det 16. Aarh. (1533 Hierum og ofte) ligesom almindelig i det 17. Aarh. (1638 Hierrom). Hvis dette er rigtigt, er Endelsen um

oprindeligt hem, vort Hjem, der betegner en større Strækning, og Forstavelsen er Hjard, vort Hjord, der tabte Omlyden foran Efterstavelsen (som f. Ex. i Hjardebæk ved Viborg), medens de Stednavne, der ere sammensatte med Hjord og ikke have ændret Hjord til Hjard (f. Ex. Hjörvfjær i Stadst Herred) ere af yngre Oprindelse. Den oprindeligste Form vilde derefter blive Hjarðaheimar, derefter Hjardem —Hjardum—Hjarrum; efter r falder jo d bort i dansk Udtale.

Hjerm's Navn peger altsaa tilbage til de fjerne Tider, da her ingen Beboelse var, men store Græs-
gange. De svære Verjorder dyrkedes ikke i de ældre Tider, da Bebyggelsen samlede om de Marker, hvorpaa man kunde dyrke Rug og hvor der var Enge i Nærheden. Verjorden laa hen som Over-
drift. Til denne Forklaring af Navnet knytter sig den særlige Omstændighed, at i Sognet ligge Gaardene Kvium, hvis Navn maa udledes af det gamle Ord Kvi, som betyder en Fold, og saaledes ogsaa synes at pege hen paa Tider, der laa forud for den nu-
værende Bebyggelse.

Hjerm Kirke ligger i en Udkant af Sognet; dette har sandsynligvis fra først af tillige omfattet Vejrum Sogn og Kirken laa saaledes midt i det daværende Sogn. I Vejrum Sogn ligger Tinggaard, der minder om det oprindelige Tingsted. Dette omtales 1519 i en Lavhævd paa Vejrum Præstegaards Ejendomsret til en Gaard jønden Tinggaard, hvis Grund gif sønder paa „mod gammel Tingsted“¹⁾. Iblndt

Udsunngaards Marker nævnes 1683 mellem Mosegaards og Tinggaards Mark Vestertoft og østen derfor Guddumtoft, hvilket sidste Navn peger hen paa Oldtidens Gudstjeneste ved Tinget. Siden Stedet 1519 kaldes gamle Tingsted, var det altsaa flyttet før den Tid, men det er uvidt naar.

Nordøst for Mejrup Kirke ligger Tinghøj, om hvilken det hedder i Indberetningen 1766, at Herredstinget har været holdt ikke langt derfra i et nu nedbrudt Hus, og at der ved Højen sagdes at være set en Del Spøgeri. Dette Tinghus har ligget i Nærheden af den gamle Landevej mellem Holstebro og Hagebro, thi det er utvivlsomt dette Hus, paa hvilket der i Tingbogen for 31. Juli 1696 er optaget Syn. Det hedder der: „Det ganste Hus er slet ruineret, saa man ej kan holde Ting derudi, naar Regn, Snog og Uvejrlig kan paakomme, og saafremt der ikke strax bliver repareret ved Huset, er at befrygte, det inden kort Tid nedfalder, saasom Spærlægterne, som skulde holde den øverste Del, er afbrudt og borte, og den nederste Del er dreven til den nørre Side. Forresten syntes dem ikke, det gjorde nogen Gode at forfærdige den paa det Sted, den nu staar, saasom det er paa en Udeisarvej langt fra Byer og Gaarde, hvor ingen Tilsyn dermed kunde have, thi da maatte den igen, naar Bekostningen igen derpaa var gjort, af tyvagtige Menneſter ligesom nu blive spoleret, tilmed ligger den nu paa en ubelejlig Sted udi en Uføre, hvor ganste ond Vej paa alle Sider er, særdeles om Vinteren, saa

man da tidt besværligen enten kan køre eller ride dertil, hvorfor dem syntes, om nogen Reparation derpaa skulde gøres, det da var bedst, Huset blev forflyttet paa en belejlig Sted nær ved en By eller Gaard, hvor nogen Tilshyn dertil kunde blive."

Dette var kun nogle Aar efter, at Hjerm og Ginding Herreder samt Sevel Birk vare sammenlagte — ved Reskript af 13. Marts 1688 — og Ginding Herred har maattet søge Hjerm Herreds Tingsted, der allerede længe maa have ligget her, thi i de faa Aar havde Tinghuset ikke kunnet saaledes forfalde. Snart efter er Tinget flyttet til Sønderlund i Maabjerg Sogn, som det ses af følgende Skrivelse fra Herredsfoged og Byfoged Christen Jakobsen Guldbager i Holstebro af 15. Juni 1719²).

Højædle og velbyrdige, velædle og velbyrdige, velædle velærværdige, velædle højfornehmme, højrespektive Herrer Proprietairer udi Hjerm—Ginding Herred! Det er Dem samtlige vel bevidst, at siden min Ankomst til Herredsfogedtjenesten, ja i mange Aar tilforn, har ingen Tinghus været her udi Herrederne, hvor Retten kunde holdes, hvilket forarsager, at jeg aarlig maa leje Bærelse til Rettens Administration, som mig ikke uden Skade afgaar, helst efterdi den hele Herred sligt burde forskaffe og jeg i dets Sted ganske intet nyder til Vederlag, der dog kunde eragtes billigt, siden det har været alle Tingføgende deres Nytte, at Tinget er holdt i en Mandes Stue udi Skjul og Varme i Sted for en aaben Tinghus paa Marken. Da som jeg det ej længere

paa den Maade kan udstaa, og det eragtes til enhver's Gavn, som herefter noget ved Tinget kan have at bestille, at i det Sted Tinget tilforn er administreret i Sønderlund og ved Mejrup Kirke, næste Byer her ved Holstebro, den nu maatte forflyttes og holdes her i Byen enten paa Raadstuen eller anden bekvem Sted, som dertil kan vorde bestikket, da ej anden Tinghus er fornøden at bekostes, hvorom jeg agter nærmere at søge høje Øvrigheds Approbation, og derfor paa det ydmygste og tjenstvenligste hos Herredets respektive Herrer Proprietairer vil fornemme, om det ikke saaledes med deres Konsens og Billie kan ske; det jeg sikkerlig formoder, Ingen nægter, som konsidererer, hvad Fortræd det giver for Substiance saa vel til sig selv som medhavende Heste og andet, ja endog Logement for de længst fraliggende særdeles om Winterdage, naar Tinget holdes paa Marken eller i en liden Bolig, hvor intet i saa Maader kan bekommes, hvilket de kan være foruden, ved det at Tinget her til Byen blev forflyttet, som dets foruden udi ingen Maader kan give ringeste Hinder, thi ligesaa vel maa (o: kan) de Tingsøgende gaa til Holstebro som til Sønderlund, hvor Retten i mange Aar. er holdt, eftersom den ligger ikkun en Fjerdingvej fra Byen, saa det efter sliig Beskaffenhed sigter nærmere til alles Nytte end Skade og ej videre til min Fordel, end jeg og Skriveren derved kunde spare vores Rejse uden By's til Ting, som ofte falder besværligt om Winterdagen, da vi fra andre vores Embeds Affaires og

fgl. Forretninger udi Byen, særdeles udi disse Tider, vorde forhindrede og opholdte, som jeg gør mig forsikret, Ingen har nogen Fornøjelse af, mindre os denne Løttelse skulde misunde."

Da alle Proprietærer gavedes deres Bifald tilkende, blev Tinget vel nu flyttet til Holstebro, men dette har i alle Fald kun været for en kort Tid, thi i C. Testrups Skrift „Relation om Tingene" 1747 nævnes Tinget som værende i Sønderlund med Fredag som Tingdag. Hjern Herreds ældre Tingdag var Løverdage.

Ved Reskript af 20. Juli 1774 bestemtes det, at der skulde opføres et Raad- og Tinghus i Holstebro for Byen og Hjern—Ginding Herreder, til hvilket Herrederne skulde yde 409 Rdlr., der fordeltes med 11 Skilling paa hver Td. Htkr., medens Byen skulde bestofte det øvrige og vedligeholde Bygningen. Ved Reskr. af 7. Sept. 1775 lagdes Tvis Birk og 26. Marts 1777 Volstrup Birk under Jurisdiktionen.

De ældste Tingbøger ere fra 1690 til 1696, hvorpaa de fattes indtil 1704.

I Nærheden af de fleste Herredsting finde vi Spor af Kongsgaarde fra Oldtiden og den ældre Middelalder. I Valdemars Tordebog 1231 nævnes som Kongsgods 10 Mark Guld Jord i Hvam og Trabjerg samt Hæse Mølle, af hvilket Gods der ydedes 40 Stob Honning eller 10 Mark Sølv og til Udredning af et Stib af det halve Gods 10 Dre Korn og af det andet halve 44 Lam. Det er ikke

Meningen, at dette Gods skulde udrede et Skib til Rigets Orlogstjeneste, men det deltog med Herredets andre Beboere i Udredningen, thi efter Loven skulde 9 Mark Guld ikke udrede mere end 1 Mand aarlig. 10 Mark Guld svarer omtrent til 25 Tdr. Htr. I Midten af det 13. Aarh. var det for en stor Del ikke mere nødvendigt at have en Kongsgaard i hvert Herred; derfor kunde Erik Blipping 1259 stænke til Ribe Domkirke for sin Faders Sjælemesse alle sine Besiddelser i „Hvamme“ med Ager, Enge, Skov og Græsmark, desuden Hæse Mølle og „Quimæruuth“; derimod blev Trabjerg ikke afhændet. Endelsen i Quimæruuth betyder ryddet Skov og ved Quimæ bringes Tanken hen paa Kvium i Hjerm Sogn; ligesom i Sammensætning Hjarrum bliver til Hjarmæhæreth, bliver Quium til Quimæruuth, og netop ved Kvium ligger Gaarden Kongskov, hvis Navn den Dag idag afgiver Vidnesbyrd om, at her har ligget en Kongsgaard, der er anlagt i Skoven ved Kvium, og hvor Kongens Ombudsmand boede, der i den ældre Middelalder forestod Retsvæsenet og opkrævede Skatterne. I Løbet af det 13. Aarhundrede maa der være foregaaet en Forandring i Retsvæsenet, idet Herreernes Selvstændighed ophørte. Der var ikke længer nogen Ombudsmand for hvert Herred, Kongsgaardene ved Tingstederne bleve Bøndergaardene og Ombudsmanden for Skjælet eller Lenet, der boede paa Kongens befæstede store Borge, udtog nu Bønder til Herredsfogeder.

Under de forvirrede Forhold midt i det 14. Aarhundrede var Hjerm Herred løsrevet fra Hovedlenet, der vistnok havde Sæde i Holstebro. Det blev nemlig tilligemed Skive og Hindborg Herred af den sønderjydske Kong Valdemar forlenet til den mægtige Marsk Ludvig Albertsen, og blev efter dennes Død 1328 forlenet til hans Enke Fru Else Pedersdatter og deres Børn af samme Konge og Grev Johan af Holsten, men 1329 blev Hjerm Herred forlenet Ludvig Albertsens Broder Hr. Albert Albertsen til Binderup³⁾. 1498 og 1523 udgjorde Hjerm og Biding Herred een Forlening; af Hjerm Herred ydedes 4 Tdr. Smør, 7 Orte Korn, 23 Skovvin, 6 Mark i Leding og 20 Mark Gæsteri⁴⁾. 1529 var Hjerm Herred underlagt Lundenæs Slot og vedblev at udgøre en Del af Lundenæs Ven og Amt, medens Biding Herred efter 1660 henlagdes under Bøvlings Amt. 1794 sammenlagdes Lundenæs og Bøvlings Amter til Ringkjøbing Amt.

Hjerm Herred bestaar af følgende 16 Sogne: Struer, Gimsing, Vejrum, Hjerm, Handbjerg, Bordbjerg, Mejrup, Maabjerg, Navr, Sire, Bure, Bem, Gørding, Olby, Asp, Fovsing.

Struer Sogn.

Struer Sogn er fra 1. Jan. 1895 udfilt fra Gimsing Sogn som en særlig Kommune. Som

en stærkt vogende Handelsplads, der 1891 fik egen Kirke, kunde den ikke i Længden vedblive at have Fællesstab med en Landkommune, som den langt overgik i Folketal; endnu 1860 udgjorde dette kun en Femtedel af hele Sognets, men 1880 var det 2 Trediedele og 1890 var det henved 4 Femtedele. 1890 havde Struer 231 Ejendomme, 1893 240.

Her findes Apothek, Sparebank, 2 Hoteller, (Schous Hotel og Hotel Struer), en Restauration, 3 Gæstgivere og Værtshusholdere, 2 Teglværker, Olbrønnggeri, Savværk, Mølle, Farveri, Realskole, Borger-skole, Jærnbanestation, der har bevirket, at 96 Jærnbanefunktionærer have taget fast Ophold her. foruden de mange andre, der have Fortjeneste ved Jærnbanen og Postvæsenet. Af Røbmænd findes her 9 og af mindre Handlende 15, desuden 6 Fiskehandlere. 40 Fiskere vidne om Limfjordens Rigdom paa Fisk, men Søfarten er for Djæblittet ikke stor, thi her leve kun 5 Skipperc. Af Haandværkere findes. 73, af Gartnere 2, af Vognmænd 2. At her udgives en Avis, der trykkes i Holstebro, og at her findes Læge, Dyrlæge og Sagfører er en Selvfølge.

Den største Gade er Vestergade med 46 Ejendomme, derpaa følger Østergade med 33, Bjerggade med 29, Søndergade med 28, Strandvejen med 18. De andre Gader ere: Tværgade, Skolegade, Nørregade, Kirkegade, Springvandstorvet, Enbers Vej, Banegaardsvej.

Mere udenfor Bydistriktet er Struerdal (6 Steder), Vilhelmskhaab, Galgebjerg (2 Steder),

Dusebergs Vej (8 Steder), af Nørgaard i Østerby 2 Parceller, Fuglgaard og de 2 Huje Fugltoft. Gaarden Overhoved, 5 Tdr. Hktr. For omtrent 100 Aar siden er nedlagt en Gaard Nederhoved. I ældre Tid kaldtes de alene Hoved.

Struer, der oprindeligt maa have heddet Strufer, senere Struger, afledes af et i norske og svenske Dialekter forekommende Ord Struf, der betyder Indsnevring af en Strøm, idet Rilen her indsnævres ved 2 Odder. Ludvig Munk til Kvistrup, der var Lensmand paa Drum i Thy, indstillede til Kongen, at der var et farligt Vade- og Vejlested „mellem Thy og Harskøl“ i Gimring Sogn, som kaldes Struer, hvorover den vejfarende Mand kun kunde komme med stor Nød og undertiden ikke uden med Livsfare, og hvor mange ofte mistede Heste, Vogne og hvad de havde med at fare; efter Folks Begæring havde han lovet paa egen Bekostning at opsætte en Bro, imod at hver Mand gav ham 1/2 Skæppe Byg, men det var nu bedist med Tingsvidner og Sognevidner, at der paa det Vad ikke kunde gøres nogen Bro med Bestandighed, hvorfor han tilbød at holde en god, stærk Bram og en Baad. Kongen befalede derfor 16. Febr. 1578 Bønderne i Thy alligevel at hde ham det lovede Korn, imod at han holdt og vedligeholdte samme Bram og Baad med Skibsbro, Folk, Tov og andet paa sin egen Bekostning, saaledes at den vejfarende Mand Dag og Nat, aarle og silde kunde komme over uden Fare, saa at ingen Klage kom derover.

Der blev alligevel bygget Bro nogle Aar senere, thi 22. Juni 1589 udstædtes et kgl. Brev, at Kong Frederik II havde befalet Ludvig Munk til Rvistrup „at skulle lade bygge og lægge en Bro over det Badested, som kaldes „Struen“, imellem Thy og Vendskøpsel (!) udi Gimfing Sogn liggende eller holde en Bram der sammesteds, efterdi der skal være en almindelig Fart derover og være et noget farligt Badested efter Vandets Ebbe og Flod at overkomme og derimod og til samme Bros Bekostning og Arbejds Belønning at skulle oppebære en Tiendedel Skp. Byg af hver Mand over al Thy boende, som højbemeldte Vor kære Faders Brev, hvilket han har haft for Os, ydermere formelder og udviser, og derhos har os underdanigst ladet berette, at saadan Bro eller Bram med den Hjælp og Rente af Thy ikke kan holdes, da efterdi at Vi forfare, at samme Badested er en almindelig Vej og det er den menige Mand, synderlig Bønder og Almue udi Thy og Ginding Herred, som næst derhos bosiddende og hvis Vej mest falder over forskrevne Badested, magtpaaliggende, at derover kan blive lagt Bro, saa hver redelig og uden Fare kunde herover komme, have Vi for godt anset, at menige Mand udi forskrevne Ginding Herred boende skulle til samme Bros Bygning aarlig, udi tre samfælde Aar næst efter dette Vort Brevs Datum regnende, give en Tiendedel Skæppe Korn, Rug eller Byg, hvilket Brokorn Vi af vor synderlig Gunst og Naade have undt, bevilget og tilladt, at forskrevne Ludvig Munk skal aarlig lade oppebære

og han derimod skal være forpligtet at lade bygge en god, fast og stærk Bro med stærke Bøele, Tømmer og Egebrædder, saa og med Rækker ud med Siden, saa den vejfarende Mand, der hænder frem eller tilbage at komme, uden Vaade og Fare der kan overkomme. Thi bede Vi menige Bønder og Almue, ihvo de helst tjene eller tilhøre, som bygge og bo udi forskrevne Ginding Herred, at I rette eder efter at give og fornøje til forskrevne Bros Bygning aarlig hver 10 Skæppe Korn, Rug eller Byg, udi tre Aar efterkommende og samme Broforn til rette Tide og gode Rede yde og fornøje forskrevne Ludvig Munk eller hans Fuldmægtige.“

3. Decbr. 1593 og 31. Jan. 1594 udstædtes tgl. Befaling til at tage Syn paa, hvorledes den af Ludvig Munk opførte Bro var bygget — i det første Brev betegnes den som liggende mellem Thy og Harskshjel, i det andet alene i Gimsing Sogn — og at undersøge, hvilke Herreder der mest søgte Broen og derfor skulde udgive Bidrag til Bygningen.

Thyboerne vare ikke fornøjede over at skulle yde til denne fjernt liggende Bro, der dog maa have været af stor Betydning for dem, naar de skulde drive Kreaturer til Holstebro og videre, men de slap ikke. Et tgl. Reskript af 8. Juni 1594 bestemte vel, at Bønderne i Ginding Herred skulde give Broforn i 3 Aar, da de vare næst ved boende og deres Vej mest faldt over dette Badessted, men med Hensyn til Thyboerne var det dog befundet, at samme Badessted ogsaa var eu almindelig Vej for de nærmest boende

i Thy, og jamme Bro derfor var nyttig for den vejfarende Mand. Da Ludvig Munk havde anvendt stor Beføstning paa jamme Bro, skulde altfaa alle de Bønder i Thy og Ginding Herred, som havde Heste, til Broens Forbedring give en Tiendedel Stp. Korn, Rug og Byg, i 3 Aar til Ludvig Munk, og han være forpligtet til at holde Broen vedlige.

For almindelige Menneſter vilde det ligge nærmest at antage, at det var Bønderne i Skodborg og Hjerm Herreder, der skulde bidrage til Broen, men man maa antage, at Ludvig Munk vilde ſtaane ſine egne og ſine Naboers Bønder og derfor gjorde ſit til at bevare Regeringen i den Tro, at Broen laa mellem Thy og Ginding Herred. Bøleværk af Broen kunde ſes veſten for den nuværende Bandedæmning, men Broen har iøvrigt næppe ſtaaet mere end omtrent 50 Aar.

Naar der er blevet Udſtibningsſted her, er ubiſt. Indberetningen 1638 fra Gimſing Sogn ſkriver: „Norden for Kirken er en Vig ind af Vimefjord, kaldet Struer, med en By derhos af jamme Navn, hvor udſtibes og føres Bygningſtømmer og andre fornødne Vare og Gode“ (Gode). Arnt Bernthſen ſkrev 1656, at Garphøjſels Indbyggere ſøgte til Struer forat købe norſk Bygningſtømmer. I Danſke Atlas 1769 omtales det, at ved Struer Ladeſted loſſes Lømmer og Tærnlaſt fra Aalborg til Holſtebro og andre Steder i den Egn af Vimefjorden.

I en Fordehog for Kvistrup for 1661 nævnes „i Struer“: Marstkjærgaard, en Halvgaard, Struer, en Halvgaard, et halvt Bol og 8 Gadehuse „ved Struer“, Østerby 2 halve Gaarde; om de 2 sidste ogsaa regnes til Struer, er dog uvist; desuden nævnes en Halvgaard „ved Brou“ og 3 Gadehuse. 1726 nævnes under „Struerby“ Marstkjærgaard, Torngaard, Ravndal og Feldbols Jord, der brugtes under Marstkjærgaard.

Marstkjærgaard, der 1497 skreves Marstkjærgaard, tilhørte Gimsing Kirke og blev nævnte Mar overdraget Niels Klemensen til Blæsbjerg paa Livstid.

Marstkjærgaard blev c. 1548 af Domprovst Iver Juul, der var Kirkens Værge, tilligemed et Bol i Struer bortfæstet til Adelsmanden Jens Hjul, der var Sognepræst i Hove, og hans Hustru Fru Dorethe Styggesdatter. Gaarden var da beboet af en Bonde og dennes Broderkone, og Jens Hjul, der selv vilde bo her, tilbød Enten en Halvgaard i Øster Olby og Manden foreløbig Trediedelen af Hove Præstegaard, men de vilde ikke flytte. Da den sidste døde, udviste Jens Hjul de 2 Enter og vilde lade dem sværge Hærværk over, fordi de ulovlig havde besiddet hans Gods. De fik derpaa Vidnesbyrd paa Tinget om, at de vare gode, ær-agtige, trofaste Dannekvinder, at de vel havde forbedret Gaarden, siden deres Husbønder døde, og at de havde tilbudt Jens Hjul Guld og Penge af deres yderste

Formue eller deres halve Boslod, hvis de kunde blive paa Gaarden. Sagen kom 1553 for Herredagen, og da den Ene havde fæstet sin Part af Domprovsten, dømtes Jens Hjul til at lade hende blive fiddende. 1560 fik Jens Hjul, der da boede her, tgl. Stadfæstelse paa at beholde Gaarden i sin og sin Hustrus Levetid. Samme Aar stævnedes han paany for Herredagen af de tidligere Beboere for Hærværk, men Sagen henvistes til Herredsting og Landsting. 1569 boede Thomas Bernsen paa Marstjærgaard, da han blev stævnet for Herredagen af Ribe Domkapitel. 1687 var der Strid mellem Rasmus Nielsen til Kvistrup og Chr. Vinde om Herligheden til Marstjærgaard og tilliggende Huse. Marstjærgaard er nu den Gaard i Østergade, der tilhører Kjøbmand T. B. Jensen. Indtil Benø blev et selvstændigt Sogneskald, holdt Annergaarden i Gimfing (Nnggaard) en færdig Vaad med 2 Karle til at overføre Præsten.

Struergaard var pantsat af Klavs Jensen til Syndervang til Biskop Ejler Stygge i Aarhus, der 1496 overlod sin Panteret til Gudum Kloster for en Sjælemesse, men Gaarden maa være bleven indløst, siden Peder Thomesen til Gimfinggaard 1501 kunde støde den til Niels Klemensen til Blæsbjerg. Den ydede baade Skovvogne og Skovvin, hvoraf det fremgaar, at her har været Skov.

Struerdal var 1683 1 Helgaard, 1 Halvgaard, 4 Bol og 4 Gadehuse, 1726 siges her at være 4 Gaarde, 2 Huse.

1690 var der flere Huse ved Struer. Saaledes stævnede Borgmester Christen Nielsen i Holstebro Jakob Sørensen og Tue Christensen ved Struer, fordi de udtappede Drikkevarer og solgte Tobak som i et offentligt Krohus; navnlig udtappede Jakob Sørensens Rone Ol, Mjød og Brændevin til Bønder og Skibsfolk, hvoraf Huset var fuldt som til et frit Marked. Jakob Sørensen svarede, at han aldrig havde holdt Kro, „men naar nogen Skibsfolk kunde komme der 1 eller 2 Gange om Sommeren med Tømmer, Deller og andre Varer til Holstebro Borgerstab, som kunde begære en Drif Brændevin, har jeg taget det hos Holstebro Borgere, men naar tørstige Menneſter kunde begære en Drif tyndt Spijsøl, som vi kunde have til vor egen Huusholdning, kunde jeg for Skams Skyld ikke nægte det.“ Han boede ikke paa nogen Vandvej eller Plads, hvor Kro kunde holdes, men i en Aftrog ved Fjordsiden, hvor Ingens Vej faldt uden den korte Tid om Sommeren, naar de af Holstebro ind- og udfikede deres Gods⁵).

Paa Mikkelsdag Aaret efter kom Niasmus Nielsen til Kvistrup efter Kirketid ridende gennem Struerdal, men da han kom i Struergade, kom Jakob Sørensen løbende ud af sin Dør og bad ham komme ind i Huset og staffe Fred, da 2 Mænd overfaldt ham og gjorde Ufred. Da Niasmus Nielsen nu bemærkede, at han skulde have gaaet i Kirke med sin Hustru og ikke holde saadant uskifteligt Hus med Drikken og Slagsmaal under Prædiken, og dertil

slog ham over Hovedet med sit Sagtpistefkaft, sløj Jakob ind paa ham, rev ham af Hesten, ved hvilken Lejlighed hans Kjortel og Kniplings Halsklud bleve sønderrevne, og havde gjort ham mere Ulempe, hvis Folk ikke vare komne til. Rasmus Nielsen, af hvem han havde Huset i Fæste, tiltalte ham for Retten og vilde have ham straffet paa Livstid paa Bremerholm, men Jakob fortrak foreløbig til Hølstebro. Han blev nu ogsaa stevnet forat betale i Afgift af Huset i Struer 4 Rdlr., Græsleje for 2 Rør 1 Rdlr., Oldengæld $1\frac{1}{2}$ Mrk., Brændpenge og Vagtpenge 18 Sk. og „Benpenge“ for 2 Svin samt for dem at drive til Silkeborg Stove med Føde paa Bejen $2\frac{1}{2}$ Mrk., men han gjorde gældende, at Rasmus Nielsen sthyldte ham mange flere Penge. Jakob Sørensen fik paa Tinget gode Studsmaal for at have stiftet sig ærlig og vel og søgt Kirken og Guds Hus, og mange vidnede, at der aldrig kunde gives ham saa godt et Vidnesbyrd, at de jo vilde give ham et bedre. Sagen endte med, at Parterne for Retten gave hverandre Haanden og Jakob gav sin Husbond 10 Rdlr. i Bøde, og siden vare de saa gode Venner, at Jakob mødte i Retten paa sin Husbonds Vegne; denne har sagtens indset, at det var rettest at give efter, fordi Jakob kunde være ham til Tjeneste i andre Ting, der ikke taalte at komme for Dagens Lyk, thi Jakob var næppe den Hædersmand, som hans Venner vilde gøre ham til og Rasmus Overgaard var vistnok en fedtet Person. Det er ogsaa kun efter sin egen Beretning, at han

havde talt de blidt formanende Ord til Jakob, de faldt vistnok i en anden Tone.

Fiskeriet ved Struer var ikke undertastet de Indskrænkninger som andre Steder ved Limfjorden. 1706 beklagede nogle Husmænd i Gimring Sogn, at de tilstaltes af Amtmanden, fordi de havde brugt Pulsvaad efter Bartholomæi Dag, men de havde kun brugt det i Viggen for Wolstrup og Kvistrups Ejendomme, hvor det aldrig havde været forbudt at bruge Pulsvaad eller andet Fiskeri, fordi dette var regnet og solgt under Hovedgaardenes Taxter lige ud til Venø Land med frit Vaadbræt under Venø, hvor Ingen havde Fællig med dem, da samme Indvig ikke vedkom Limfjorden, der var gement Fiskeri for hver Mand.

Dette er dog vistnok ikke taget for gyldigt, thi i et Tingsvidne af 24. Septbr. 1717 vidne Fiskerne ved Struer, „at de med deres Pulsvaad ikke have fisket længer end fra St. Hansdag og til Bartholomæi Dag og imidlertid de fiskede, søgte de med andre Fiskere Bredningen („Brejing“), som ligger norden Wolstrup og Kvistrup i Limfjorden og de pulsfede efter Sale saavel som ligeledes i Viggen norden Struer og i Rilen vesten Struer; og lagde de deres Fiskerbaade i Vand ligesom de andre Fiskere jaa og ophængte deres Vaad paa den vestre Side af Struer Odde vesten Oddehujet.“ De gave aarlig af hvert Vaad til Wolstrup 20 og til Kvistrup 40 Snes Mal ligesom deres Formænd.

Det er vistnok med Hensyn til Beboerne i Struer, at Holstebro Borgere 16. Oktbr 1711⁶) udstædte en Advarjel i Anledning af, at der blev begaaet Forprang i Hjerm-Ginding Herred, idet en Del Fæstebønder understode sig at indtøbe paa 2—3 Mile, til at sælge, Flest, Smør, Talg, Huder, Bog, Uld og Honning, ja til deraf at „blende“ Mjød at sælge i Pottetal, brygge Ol og Brændevin ut sælge i Potter og Kander, samt sælge Jærn, Salt, Humle, Tjære, Sæbe, Hør og Hamp, Holstebro By og Konsumtionsforvalteren til Stade.

1733 besværede Indbyggerne i Holstebro sig over Købmænd i Aalborg, der lagde sig for Struer med Ladninger af Lømmer, Jærn, Salt, Hør, Hamp, Tjære og andre Købmandsvarer og handlede paa Holstebro Distrikt, men Aalborg Magistrat paaastod, at Aalborg havde egl. Privilegium af 23. Avg. 1655 til at handle frit i Limfjorden, ligesom den fremkaldte et Tingsvidne fra Holstebro Byting, at Aalborg Borgere af Arilds Tid uden mindste Paaanke hidtil havde besejlet Struer Strand og haft fri Handel med Varer at sælge og købe.⁷)

Paa Grund af Klager fra Holstebro Købmænd over den utilladelige Handel med ind- og udgaaende Varer til stor Fornærmelse for Holstebro By og de kongelige Intrader, blev det ved Restrikt af 27. Juni 1777 aldeles forbudt paa Ladeplassen Struer at have Oplag af nogen som helst Varer til Udsalg, dog tillodes det Købmændene i Holstebro alene at have Oplag af Bygningsmaterialier.

Denne Bevilling fik imidlertid ikke stor Betydning, hvorfor en Del Købmænd i Hølstebro 1797 indgave følgende Ansøgning:

Da Land- og Forprang ved Struer, som er Hølstebro Løkke- og Ladeplads, af en Del unge og løse Karle, som undslaa sig Bøndearbejde, saavel som og af Gaard- og Bolkejere, der have deres Bøndehaandtering at ernære sig af, drives og i ingen Tilfælde har nogen Byrder paa denne Land- og Forprangs-Handel, men ruinere dermed enhver ærefær og tro Borger i denne By, som har sat sig ned at ernære sig og Familie samt udvide de Byrder, som Næringsstanden ellers paalægges, og da Stranden ved Struer er 2 Mile fra Hølstebro beliggende, hvor Indvaanerne eller de kongelige Betjente i Hølstebro umulig kunne have den fornødne Oplysn, saa have vi overvejet, at det bedste og tjenligste Middel til sammes Ufftaffelse vilde være at ansøge om tgl. allern. Bevilling for de Handlende i Hølstebro, at de foruden de Privilegier og Rettigheder, de have af Løkke- og Ladeplads, maatte end ydermere bevilges at lade der paa Stedet udsælge til Egnens Beboere de Varer i Lømmer, Salt, Jærn, Tjære og Hør, item og indsamle af Egnens Beboere deres Korn, Smør og videre Produkter, af hvilken en saadan abstrakt tgl. allern. Bevilling vilde flyde den Fordel for Handelsstanden i Hølstebro, at naar den der holdt Oplag og Udsalg, item indsamlede Produkterne under Art af Kompagnihandel, som fra Købstedet Hølstebro kunde drives

ved 1 a 2 Karle, bleve Landprangerne ved saadan Nærværelse og Opsyn frøgtssomme og ved enhver Lejlighed kunde altid ved Expressse i Hast faas Bud efter Rettens Betjente etc., og paa den anden Side havde Egnens Beboere den Fordel, at, de ved Stranden kunde modtage Tømmer, Jærn, Salt og Tjære m. m., som ellers maatte være for tung og lang Vej at hente tilbage fra Holstebro. Denne Maade indse vi, vilde være det eneste Middel til at faa Land- og Forprangshandel affaffet ved dette Sted og Egnen der omkring, og da ingen derved i nogen Maade kan vederfares nogen Fornærmelse, saa gøre vi os forvijsede om allern. Bønhørelse os maatte forundes.

Herpaa gav Bysfoged Tranberg følgende Erklæring: Efter det højgl. Reskr. af 27. Juni 1777 er det ene og alene tilladt Holstebro Kjøbsteds Handlende at have Vosse- og Ladeplads ved Struer, men da dette Sted er 2 Mile fraliggende, saa kunne Holstebro Handlende ikke have den Nytte deraf, som de virkelig trænge til, med mindre H. M. Kongen allern. vilde forunde dem den ansøgte Frihed. Bistnok sker dem stort Indgreb i deres Handel, thi de Skippere, som gaa fra Aalborg til Struer med grobe Varer, ere tildels Kommissionærer for adskillige dels her i Egnen paa Landet og dels ved og i Aalborg. Naar disse nu komme her til Struer med Varer, saa siger Rygtet, at de ofte affætte samme til Landboerne her i Egnen: og da igen tage disse Smør, Korn og andre Landprodukter. Derved sker

naturligvis Købmændene her stort Indgreb i deres Handelsrettigheder, men dette vilde være vanstelig at hæmme, undtagen at Købmændene her, som meldt, kunde have Tilladelse at holde 1 a 2 Karle i Struer paa ansøgte Maade, og dette vilde tillige være en sand Nytte for Landmanden, især norden Holstebro, som i Struer bekvemmeligere kunde tage de Produkter, de bruge af Hør, Jærn, Salt, Tjære og Tømmer, samt igen der aflevere deres Korn og de Landprodukter, de kunne sælge. En betydelig Sættelse vilde dette være for disse i Kjørsel og en meget betydelig Fordel vilde det og være for den hele Landalmue, thi Bonden kan faa mere for sine Varer i Struer end i Holstebro og han kan faa bedre Køb paa de grove Varer, han behøver, i Struer end i Holstebro. Dette jalder begribelig, thi naar Købmanden skal med Vogn transportere Varerne 2 Mil til og fra Struer, maa samme selvfølgelig sættes paa Varerne, og da S. Majestæts Intrader ikke ved denne Tilladelse kan ste nogen Fornærmelse, da Aalborg er det eneste Sted, hvorfra og hoorhen Produkterne føres, og selvfølgelig Rettighederne der erlægges, saa drister jeg mig allerund. at bede, at S. M. Kongen allern. vilde bønvhøre Supplikanterne.

Uagtet Amtmand Hansen ikke ventede, at Landprang vilde affattes paa den Maade, anbefalede han dog ogsaa Ansøgningen og ved Kest. af 28. Septbr. 1798 bevilgede Kongen, „at det maa være Køb- og Handelsmændene i Holstebro tilladt paa

det Byen tilhørende Lodse- og Ladested Struer enten hver for sig eller i Forening ved Fuldmægtige til Egnens Beboere at udsælge Tømmer, Salt, Jærn, Tjære og Hør samt af Egnens Beboere indkøbe Korn, Smør og andre Produkter for igen at udsælge til Fremmede.“

Den attraaede Kompagnihandel kom ogsaa i Stand, men det omtales dog i Amtsbeskrivelsen 1833, at nogle Mænd i Struer havde visse Handelsprivilegier, men de indlode sig ikke paa egen Haand i Affærer af Betydning, hvorimod de vare at anse som Kommissionærer for Købmændene i Aalborg; det meste, der i de senere Aar var udsibet herfra, var Stattekorn. 1829 tilhørte Kompagnigaarden, der var $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htr., Søren Winkel i Aalborg, Chr. Nødsvov i Hølstebro og Andreas Westergaard i Struer, hvilke salbød den til Salg. Til Gaarden hørte Lodse- og Liggpenge af hvert Fartøj, som anløb Struer.

Omtrent ved 1840 bestod Struer af Marskjærsgaard, hvor nu Købmand T. B. Jensen bor, Tornsgaard (den nuv. Præstegaard) og 3 Handelsgaarde, af hvilke den ene hed Kompagniet, der tilhørte Købmænd i Hølstebro og er den Gaard, der nu tilhører Konsul Schou. Konsul Nygaard købte i Fyrreerne Torngaard, hvor han boede en Del Aar og drev en stor Korn- og Tømmerhandel ligesom han havde 12 Skibe i Søen. I Forening med Lorens Petersen fra Flensborg anlagde han Teglværket. Ved Vandfloden 1839 bleve Husene i Struer undtagen Mars-

tjærgaard og en Del af Købmand Per Tangs Gaard aldeles ødelagte, men Uddybningen af Aggerkanalen gav dog Stødet til Stedets Fremvæxt, hvilken tog et stort Opsving efter 1848 og efter Jernbanens Anlæg 1866. Efterhaanden udparcelleredes Jorderne til Marstjærgaard og Torngaard. Ved 1855 anlagdes Havnen.

1832 anlagde Købmand Andreas Westergaard, der senere nogle Aar var Folketingsmand og har udgivet nogle gudelige Skrifter, en Plantage; en nyere er anlagt 1890.

Struer Kirke *).

Struer Kirke, som er beliggende paa en Bakke lidt sønden for Midtpunktet af Byens Hovedgade, er opført i Aarene 1890—91 af Arkitekt Uldall i Randers, og indviet 4. S. i Adv. 1891 af Biskop Balslev i Ribe.

Bygningen er delvis opført i romansk Stil, og bestaar af et Taarn, indmuret i Bygningen, et Langhus og et Kor. Taarnet, som til Spidsen af Spiret er 90 Fod højt, er forneden firkantet, men i øverste Trediedel ottekantet ligesom Spiret, der dækker Taarnet. Spiret ender i et forghltd Kors, under hvilket en ligeledes forghltd Fløj og Kugle, tilfammen 16 Fod. Taarnets nederste Stokværk tjener til

*) For Beskrivelsen af Kirken tages Hr. Pastor Axel Røller i Struer. Beskrivelsen af de andre Kirker i Hjerm Herred hidrører fra Hr. Professor J. B. Løfflers Indberetninger 1880 i Top. Ant. Arkiv.

Forhal, til hvilken man kommer ad 3 Granittrin gennem en smuk rundbuet Portal med tagformet Ufdækning. Paa søndre Side af Forhallen er et Rum for Kirkegangstøner, der ligesom selve Forhallen har fladt ferniseret Bjælkeloft og Flisegulv. Paa den nordre Side er Dgang til Taarnets øvre Stokværk. Det første af disse, et med Tøndehvelving forsynet Rum, afgiver Plads til Orgelet. Oven over dette endnu et Rum, hvorfra Udgang til Kirkens Loft og Klokkerum. Fra dette sidste er der gennem de 4 Uhdlemmer en meget smuk Udsigt over Byen og Omegn. Klokkeren er støbt hos Christen Christensens Enke i Aarhus. Det er en Malmklokke med ualmindelig smuk Klang stemt i A, prydet med et Kors og Indskriften: *Ure være Gud i det højeste, Fred paa Jorden og i Mennesker en Velbehagelighed, samt Angivelse af Støbested, Mester og Aar.* Den vejer ca. 1400 Pd. Herfra er Dgang til Spiret, fra hvilket man i klart Vejr kan se Vesterhavet ved Lyborøn.

Kirkens Langhus (Skibet), som er $32\frac{1}{2}$ Al. langt og $15\frac{1}{2}$ Al. bredt, er forsynet med 4 rundbuede Vinduer paa hver Side. Rummet er afdækket med et skraat opløbende Bjælkeloft, som hæver sig 15 Al. over Gulvet, og som er ferniseret, medens Bjælkerne ere prydede med forskellige romanske Ornamenter i brun Farve. Væggene ere hvidtede her som i Koret og ved 2 Tandstifter delte i 3 Felter. Over Indgangen løfter Orgelrummet sig under en smuk rund Bue. Fra Loftet hænger der 2 Messingtroner,

hver forsynet med 6 Lamper. Stolstaderne, som ere egetræsmaalede med smagfuldt udskaarne Endestykker, ere ordnede paa begge Sider af en ca. 4 Al. bred Gang belagt med Fliser. I den østre Ende staar en smuk Egetræs Prædikestol, prydet med ægte Forghybning.

Fra Langhuset kommer man ad 2 Granittrin, gennem en 7 Al. bred og 10 Al. høj Rundbue, op i Koret, som er femkantet, udstyret som Langhuset, men kun $13\frac{1}{2}$ Al. højt. Dog er Loftet her dekoreret med Vinranter og Hvedear. Paa den nordre og søndre Væg er et rundbuet Windue; her hænger en Messinglampet med 2 Lamper. Koret er $10\frac{1}{2}$ Al. bredt og 13 Al. langt. I Koret findes en i romansk Stil holdt Døbefont, hugget i bornholmst Granit. Altertablen er af Egetræ. Den bestaar af 2 Søjler, som bære en smuk Bue, under hvilken er et af A. Dorph udført Billede af Jesus og Nicodemus i Vegemåstørrelse. For oven er der en tagformet Afdækning, endende i et Kors. Den er rigt forsynet med Ornamenter i ægte Forghybning. Alterbordet er omhængt med rødt Beluche med ægte Guldbornamenter, og dækket med smukke broderede Alterduge. Rummet mellem Alter og den rundbuede Egetræs Alterstranke er dækket med et smukt broderet Tæppe i antikt Mosaiskmønster. Paa Alteret et Par smukke Bronze-ljsestager.

Under Koret er der en Kælder, i hvilken Kirkens Varmeapparat er anbragt.

Kirken, som udvendig maalt er 18 Al. bred og 55 Al. lang, er bygget af røde Sten over Granitfundament. Ogsaa Ydermurene ere delte i 3 Felter ved 2 Tandstifter og forsynede med Støttestøtter mellem Vinduerne samt paa alle Hjørner og begge Sider af Portalen. Under Gesimsen gaar der Kirken rundt en Række smaa Rundbuer, som paa Kirkens vestlige Gavl hæve sig i en smuk Bue over Portalen. Paa Langhusets østlige Gavl er der over Koret's Tag muret et Kors, og over dette findes der en Skorsten, som er afdækket saaledes, at den ligner et lille Spir. I Koret's østlige Mur er en Reservedør. Spiret er tækket med Bl, den øvrige Bygning med Skifer. Kirken gør et smukt og tiltalende Indtryk og er meget smukt beliggende.

Midlerne til Kirkens Opførelse ere skaffede til Veje dels ved et Statstilskud paa 25,000 Kr., dels ved frivillige Bidrag, væsentlig fra Struer, beløbende sig til ca. 18,000 Kr. Struer og Omegns Sparekasse har skænket Alterbilledet.

Midlerne til Kirkens Vedligeholdelse ere sikrede ved en paa den største Del af Grundejendommene hvilende Forhættelse, saaledes at de aarlige Udgifter til Vedligeholdelse og Drift fordeles paa disse i Forhold til Ejendommernes Assurance-sum.

1893 indviedes en Begravelsesplads sønden for Kirken; den første Begravelse foretoges med Smedemester Nisjens Lig.

Gimsing Sogn.

Gimsing Sogn grænser mod Nord til Struer Sogn og Bugt, mod Øst til Venø Bugt og Hjerm Sogn, mod Syd til Hjerm S. og Vejrum S., mod Vest til Vejrum S. og Olby S. Sognet stæres af Holstebro—Struer Jernbane. Struer Station. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{3}{4}$ Mil.

Sognets Fladeindhold er 2342 Tdr. Land med 212 Tdr. Høtt. Jorderne ere frugtbare og i den nordlige Del kaffede. Et Vandløb løber forbi Rødstrup og Mønstgaard ud i Simsfjorden. 2 Skoler. Falt i Sognet 1890 (Struer ikke medregnet) 101 Gaarde og Huse med 601 Indbyggere. (1880: 558, 1860: 647, 1840: 420, 1801: 335).

Sognets Navn udtales Gjemsing, men det skrives førend 1500 altid og ofte senere Gimsing, og maa sandsynligvis udledes af Gima, der paa oldnorsk betyder Nabning, hvorved vistnok er tænkt paa Fjordens Udvidelse efter Indsnævringen ved Struer. Endelsen sing er vel oprindelig sving, idet i den ubetonede Stavelse v altid falder bort efter j. Dette Sving er det norske Sveng, der betyder Snevring. Gimsing betyder saaledes Indsnevringen ved Struer, der udvides mod Øst, men betegner hele Distriktet, medens Struer kun er Indsnevringen ved de 2 Odder.

Af Gravhøje findes 6 paa Banken vesten for Kirken, hvorfra en vid Udsigt ud over Limfjorden; de kaldes nu Bavnhøje, i Indberetningen 1638 Gimfing Høje. Sønden for disse ligger Kjellinghøj og Tolshøj, vestlig i Sognet Bolhøj, til hvilken knytter sig Overtro om Underjordiske. Paa Kvistrup Mark ere de højtliggende Risshøje. Paa Gimfinghoved Mark laa Slemhøj, ved hvis Sløjfning en Mand sloges ihjel og en anden brækkede Kravebenet, saa man opgav at føre Jord derfra, indtil Bejvæsenet anvendte Jorden til Fjld i Holstebro Landevej. Flere andre Høje ere sløjfede.

Søndergaard, 7½ Tdr. Htkr.

Fælleden, 6 Gaarde, 14 Huse.

Rjeldsmark, 5½ Tdr. Htkr.

Trudsø, 3 Huse, kaldes 1683 Trudshoved, 1770 Trudsehuse.

Nørgaard, 4 Tdr. Htkr., Nørmærk 6 Huse, 1683 1 Gaard med 2 Bønder. 1504 nævnes Nørgaard og Nørgaards Bol.

Gimfinghoved, 13 Tdr. Htkr., 1683 3 Gaarde. I det 17. og 18. Aarhundrede bar Beboerne af Gimfinghoved Navnet Lensmand.

Hunsballe, 5½ Tdr. Htkr., Hunsballe Mark 1 Hus. 1683 1 Gaard med 2 Bønder, der havde Mark i Fællig med Nørgaard og de 2 Gaarde Østerby.

Nygaard, 5 Tdr. Htkr. Udflytter fra Østerby. Gimfing Kirke, se nedenfor.

Kirkegaard, 1 Gaard, Kirkebol, 1 Hus.
 Østerby, 1 Gaard, 1683 2 Gaarde og 1
 Hus.

Holmgaard, ca. 7 Tdr. Hfr., nævnes 1592.

Rvistborg, 4 Tdr. Hfr., Parcel fra Rvistrup.

Øster Møstgaard, ca. 8 Tdr. Hfr., Vester
 Møstgaard, 6 Tdr. Hfr., Vester Møst-
 gaard Mark, 1 Gaard, 2 Huse.

Ligesom Nabnet Lavrids bliver til Lavst, saa-
 ledes bliver Møvrids Møst, og Møstgaard er
 oprindelig Møvridsgaard efter en adelig Familie,
 der ejede denne Gaard, som oprindelig hed Gim-
 svingaard. 1408 og 1422 nævnes Nis Kalf af Gim-
 sving, og det maa antages, at han er den samme
 som den Nis Thorsen, hvis Enke Marine eller Maje
 Jensdatter var trolovet med Anders Dm, for hvis
 Sjælemesse hun 1440 gav nogle Gaarde i Rindum
 til Ribe Domkirke, hvilket hendes Søn Mauriti-
 us Nielsen, Bæbner, stadfæstede 1441. Denne sidste
 boede 1463 i Viborg og da han i sit Vaaben førte
 et firspøddet Dyr, kan man temmelig sikkert antage,
 at han var Søn af Nis Kalf. Han nævnes vel
 ingen Steder til Gimsving, men hans Datter maa
 dog sikkert den Fru Ingerd Møvridsdatter antages
 at være, som var gift med Peder Thomsen i
 Gimsvinggaard. Denne nævnes i Breve 1491--
 1501 og hans Enke 1509 i Anledning af forstellige
 Ejendomme, som de pantsatte til Niels Klemen-
 sen til Blæsbjerg⁸⁾. Deres Søn maa være den
 Mauris i Gimsving, der 1511 nævnes blandt de

Riddermændsmænd i Ribe Stift, der skulde stille Mænd i Kongens Tjeneste, men han og en anden, der alene kaldes Jens i Skovgaard, skulle tilsammen hbe 1 Mand⁹). Allerede da har Gaarden Navnet Mouvstgaard eller Movridsgaard, thi 1525 nævnes Jens Persen i „Morsgaard“¹⁰), hvilket maa være Feilskrivning for Mouvstgaard; denne maa være en anden Søn af Peder Thomsen. Han var gift med Edel Andersdatter, der var Datter af Anders Ibsen og Margrethe Christensdatter i Trabjerg, og efter Jens Persens Død giftede hun sig med Anders Christensen.

Denne Anders Christensen havde 1553 faaet sine Stifsbørn til at udstæde et Brev, at de havde fiddet i et venligt Stifte med deres „Stifsfader“ og deres Moder Edel Andersdatter, og forlenet Movridsgaard til ham paa 8 Aar. Sønnen Movrids Jenssen tiltalte imidlertid Stiffaderen 1557 og fit uddirket en Kendelse af flere gode Mænd, at dette Forleningsbrev ikke var lovlig gjort, da Udstæderne havde været umyndige, og ved Rigens Ret 1559 affagdes ogsaa den Kendelse, at Anders Christensen skulde staa til Rette, for hvad han ulovlig havde oppebaaret af Børnenes fædrene Gods. Movrids Jenssens Søffende vare dette Aar Peder Jenssen, Ingerd Jensdatter og Anne Jensdatter, gift med Søren Christensen i Spartjær. Denne Stiffader er engang bleven forberlet med Anders Christensen Sandberg til Kvelstrup, der 1560 stævnedes af Anders Ibsens Arvinger for Gaarden Hæsfellund, som han imidlertid erklærede ikke var tilfaldet ham

efter denne, medens der var en anden Anders Christensen blandt Arvingerne, som havde faaet en anden Gaard af samme Navn ¹¹⁾).

Movrids Jenseus Søster Inger blev senere gift med en Tørgen Nielsen, der til Hr. Erik Krabbe til Bustrup solgte en Søsterlod i Movridsgaard med Mølle, Holmgaard, en Gaard i Østerby, Gaarden Hodgaard (Gimjinghoved) og en Gaard i Olbh, men 1566 paastod aldrig at have faaet Betaling derfor ¹²⁾).

Movrids Jensen faldt 1565 i den nordiske Syvaarskrig og kaldes i en af Listerne over de faldne „til Monetsgaard“ ¹³⁾, hvilket let ses at være Skrivfejl. 1565 udnævntes Albert Steel til Bøрге for Movrids Jenseus Enke Fru Ane Munk.

7. Dec. 1566 gav Kongen Fru Anne Munksdatter, Movrids Jenseus Efterleverke, Brev paa en Gaard i Vejrum Sogn fri uden Afgift, dog maatte hun ikke udfæste Bonden uden hans Samtykke. Denne Gaard maa være Mosegaard, thi 1570 stævnedes Fru Anne til Mosegaard og hendes Datter Tomfru Inger Movridsdatter for Landstinget i Anl. af en Dom paa Ginding Herredsting. Der var nemlig falden Arv efter Movrids Jenseus Oldemoder (Bedstemoder) Margrethe Christensdatter i Trabjerg. Movrids Jenseus Søster var gift ind i Bondestand og hendes Arvinger gjorde Krav paa hele Arven, fordi Movrids Jensen var død førend sin Oldemoder, men Loben gav dem ikke Medhold heri.

Vi have saaledes 5—6 Ved adelige Gjere af Mouvstgaard, der endnu i Matriklen 1683 kaldes Mouvridsgaard, men da var den en Bondegaard, ligesom 1638, da den omtales som en forhenværende Herregaard. De Adelsmænd, der have boet her, hørte til de smaa Wetter, der aldrig havde Stammenavn.

Rvistrup, ca. 36 Tdr. Hktr., se nedenfor.

Rvistrup Mølle, 6½ Tdr. Hktr.

Mølleren Jens Ladridsen Hvidbjerg, der døde 1765, stiftede et Legat for Sognets Fattige paa 100 Rdlr.

Hillesborg, 8 Tdr. Hktr., Vile Hillesborg, 1 Gaard, Hjørnehuset; Hillesborg var 1683 1 Gaard og hørte i den katholske Tid og siden under Tvis Kloster.

Vester Dalby, 5½ Tdr. Hktr., Dalby var 1638 2 Gaarde. Dalbyhus.

Øster Dalby, Fattiggaard, 6 Tdr. Hktr.

Drumgaard, Afbyggergaard under Rvistrup, ligeledes Skovhuset.

Nørskovhus, 1 Gaard og 1 Hus.

Sofienlund, se Hjerm Sogn.

1661 nævnes Valle.

Rvistrup.

Rvistrup er en meget gammel Gaard, idet den hørte til de Gaarde, som Burs Henriksen 1163 stænkede Cistercienserordenen til Oprettelse af Klosteret

Tvis. Da Gavebrevet ikke er til uden i en danst Oversættelse fra 1544, ere vi ikke sikre paa, om Gengivelsen er rigtig, naar der ved Gaardens Navn tilføjes „Birk“, thi i saa Tilfælde vilde Kvistrup allerede da have været en Hovedgaard med tiliggende Bøndergods og egen Kettergang, men der har dog ventelig i Originalen alene staaet et eller andet Udtryk for Gaard (f. Ex. mansio cum attinentibus); i alle Fald er det sikkert, at Kvistrup her betegnes som en stor Gaard og at det er sandsynligt, at der siden har været knyttet Birkerettilhørdhed til den, skønt der paa Reformationstiden kun var Tale om Tvis Birk. Under Tvis Kloster forblev Kvistrup til Reformationen som en Ladegaard. Aar 1400 nævnes Niels Krag af Kvistrup, Bøvner, der pantsatte Niels Mandrup Østergaard i Hovbjerg Herred for 33 Mark Sølv. Det er vel ham, der ogsaa kaldes Nicolaus dictus Lange Kragh. Den Mand, der drev en saadan Klostergaard, fik sædvanlig Tilnavnet Munk; saaledes nævnes 1533 Per Munk i Quistrup og 1543 stævne en Mand i Holstebro Jørgen Munk i Quidstrup og flere andre for en Arv. 1555 fik Niels Jbsen i Quistrup og hans Hustru Anne Mus[n]ks Datter Skøde paa Willemose og Tipsmark, fordi deres Gods med Urette var fradømt dem i Grevens Fejde, idet han stod paa Kongens Side. Herpaa fik han igen tgl. Stadfæstelse Aar 1565^{18a}). Niels Jbsen boede endnu paa Kvistrup 6. Avg. 1565, da Hr. Folmer Rosenkrantz fik tgl. Befaling om at annamme af ham 10

Ørne, der skulde sendes til Kjøbenhavn til Hærens Forskning. Kvistrup blev tilligemed Tvis Klosters øvrige Gods 1547 af Kronen skødet til den forrige Biskop i Ribe Oluf Munk; den ydede da 10 Ørte Rug, 10 Ørte Byg og 10 Ørte Havre (45 Tdr. Korn), $\frac{1}{2}$ Tdr. Smør med mere. Efter Oluf Munks Død, om hvem se under Volstrup, 1569 tilfaldt Kvistrup Sønnen Ludvig Munk, der kaldtes den tykke. Han var Lensmand paa Drum fra 1569 til sin Død 19. Maj 1595. Han var gift med Anna Lytke, Datter af Hans Lytke til Eskjær. Det er foran omtalt, hvorledes han byggede Bro ved Struer. 1592 købte han af Erik Krabbes Enke til Bjørnholm Fru Margrete Halvdelen af Holmgaard og af en Gaard i Østerby i Gimring Sogn.

Deres Søn Oluf Munk, der var gift med Sofie Høiden, arvede Kvistrup efter sin Fader tilligemed Del i Volstrup, men han synes at have fiddet i daarlige Omstændigheder. Kvistrup skødede han 1613 til sin Fætter Jver Juul til Willestrup og flyttede til Strandbjerggaard *).

Om den ilde Omtale, han fik efter sin Død af Præsten i Vejrum, se nedenfor under Vejrum Sogn.

Jver Juul købte Volstrup 1627, men bøde samme Aar, hvorpaa Kvistrup og Volstrup tilfaldt hans Søn Aigel Juul, om hvem se under Volstrup. Dog opføres dennes Moder Ingeborg Pars-

*) Jfr. Skodborg og Vandfald Herreder S. 162.

berg endnu 1661 som Ejer af Kvistrup med Lade-
gaarden Avsumgaard. Saaledes fik hun 6. Marts
1633 fgl. Bevilling paa Kongetienderne af Maa-
bjerg, Nabr og Bure for sædvanlig Afgift efter Jens
Eftersens Død i Frøjt.

Efter Axel Juuls Død 1671 boede hans Enke
Fru Lisbeth Friis her nogle Aar, men Dødsboet
var insolvent, se under Volstrup.

1678 var Christen Vinde Forpagter. Han holdt
her en Tjener, en Aulskarl, en Pige, og Besæt-
ningen var 2 Føler, 40 Dyne (Aaret i Forvejen
var der 82), 9 unge Stude, 6 Køer, 32 Faar, 1
Svin.

I Maj 1681 folgte Formynderen for Døds-
boet Tønne Suel til Taarupgaard Kvistrup til
Rasmus Nielsen Dvergaard for 10,000 Rdlr.,
saaledes at han af Godset kunde udsøge 300 Tdr.
Hartkorn. Baron Christian Suel Rüsenteen klagede
herover til Kongen; Rasmus Nielsen var ikke privi-
ligeret og denne Gaard havde været besiddet af hans
Forfædre, hvorfor han bad om Bevilling til at ind-
træde i dette Køb og indløse Gaarden og Godset,
medens Rasmus Nielsen skulde tilholdes til strax
at forlade Gaarden og levere den fra sig. Dette
bevilgede Kongen 23. Juli 1681. Baronen kunde
imidlertid ikke skaffe Penge, hvorfor Kongen 17.
Jan. 1682 tillod Rasmus Nielsens Køb at staa ved
Magt, hvis Suel ikke betalte inden 11. Marts, og
5. Decbr. samme Aar fik han Bevilling til at be-
siddes Gaarden med gdelige Friheder. Uagtet han

først ved Højesteretsdom af 5. Decbr. 1688 fik fuldkomment Skøde, opføres han i Skattelisten for 1682 som værende her med Hustru, 4 smaa Børn, 2 Piger, Ladefoged, Kust og Røgter. Besætningen var 2 Postheste, 6 Plovhopper, 3 Foler, 34 Ørne, 21 Stude, 11 Ungnød, 6 Kalve, 6 Køer, 31 Faar, 3 Geder, 5 Svin. Senere holdt han Stutteri af 6 Hopper og 2 Hingste. 1683 dreves Gaarden med 18 Gøder, hvoraf 7 brugtes og 11 hvilede. Paa Marken nævnes Store og Lille Mettehøj, Nishøj, Vishøj, Ubeltoft, Hummelfig. Et lille Krat, Kvistrup Buste, bestod af Understov af Hessel og Egestrub, hvoraf intet var tjenligt til Olden eller Bygningstømmer. Norden for Borgegaarden var en indkøstet Kalbehave med nogle øde Fiskeparker. Fiskeriet i Vinfjorden og Baaddræt under Venø Land kunde ikke betale sig. Der var Tørvegravning i Felding Sogn og Krogsdal Hede. Under Gaarden hørte Vester og Øster Dalby Jord, der hver beboedes af 2 Mænd, og et Bol Munteballe, hvilke 1495 vare indværgede ved Lavhævd. Kvistrup Mølle havde kun Tilløb af Regnvand, hvorfor den ene Kværn var øde. Avsumgaard brugtes som Ladegaard under Kvistrup.

Rasmus Nielsen har først boet paa Herregaarden Overgaard, hvor Datteren Marie er født 1679; hun ægtede 1697 paa Kvistrup Amtsforvalter i Hald og Skivehus Amt Frederik Winterberg og efter hans Død Herlov Stjernholm til Kjeldgaard¹⁴). Under Taarnet i Vejrum Kirke lod Rasmus Nielsen ind-

rette en Begravelse, forsynet med et Vers og hans og hans Hustru Margrete Pedersdatter Blochs Navne.

Rasmus Nielsen var næppe nogen elstværdig Karakter. Han havde saaledes 1681 lovet Tyge Belovs Enke Fru Ingeborg Suel og Barbara Suel 50 Dukater, hvis han kunde faa Gimfing Kirketiende i Fæste, og han maatte tvinges ved Retten til at betale dem. Forresten vare Tiderne daarlige og meget af hans Gods stod ubesat; saaledes vidnedes 1692, at forleden Ar bortrømte Søren Jensen Felbereder i Struerdal, for 2 Ar siden rømte Oluf Nielsen fra et Hus ved Struerdal, Jens Oluffen, der boede paa en Halvgaard i Gimfinghoved, rømte for 2 Ar siden, da han havde udtæret og forødt Hus, Foder og Korn; ved samme Tid bortrømte Chr. Lavsens fra et Hus i Struerdal, for 3 Ar siden rømte Chr. Nielsen fra en anden Halvgaard i Gimfinghoved, Peder Lavsens rømte for et Ar siden fra en Gaard i Gimfinghoved, for 5 Ar siden Bertel Paastesen fra et Hus i Struerdal. 1694 rømte Mads Christensen fra Struerdals Gaard om Nattetid, og der fandtes efter ham hverken Kvæg, Bostab eller noget andet i ringeste Maade; han havde dog haft 4 gode Bæster, 5 Køer, 3 Ungnød, en Snes Faar, 2 Svin og 3 Gæs; Vidnerne „vidste ikke af, at hans gunstige Husbonde ham i ringeste Maade havde forurettet, men han ikke havde lønnet sin Husbonde, som han havde fortjent.“

1705 rømte Tøger Olesen fra Gimsinghoved, der synes at have været en vanskelig Gaard.

Rasmus Nielsen havde mange Sager mod Folk, der huggede Træer i Kvistrup Sønderstov, især Eik, Eg og Hæsel, der brugtes til Bognstjerte, Bognkæppe og Harvebul, men i Kammeraad Voigts Tid drev man Skotthyveri i meget stor Maalestof; saaledes toges der 1725 Syn over henved 30 afhuggede Ege- og Eletter.

Hans Søn Niels Dvergaard, gift med Mette Kathrine Bugge, arvede Kvistrup og Ubsumgaard, hvilken sidste han solgte 1709, medens han 1718 købte Kabbel. Han døde 1722, hvorpaa hans Enke ægtede Amtsforvalter Jens Voigt, der 1723 fik Egl. Bevilling til at optage et Laan paa 3000 Rdlr. paa Kvistrup, paa hvilken Niels Dvergaard allerede havde laant 9200 Rdlr., hvilken Panteforskrivning skulde gaa forud for Kongens Fordringer paa ham. I saa Kar ødelagde Voigt baade Kvistrup og Kabbel, og hans Forhold vare saaledes, at han f. Ex. pantsatte en Diamantring og en Del Guld- og Sølvfager til sin Nidefoged Chr. Odderbæk, men siden tog dem med til Kjøbenhavn, hvor han pantsatte dem paany. I Sommeren 1727 satte han Kvistrup med 365 Tdr. Hfr. til Auktion, men der er vel intet Bud stet, da Jens Damgaard i Kolding i November gjorde Indførsel, medens Fruen laa i Barselseng, opbrød Brevskabe, huggede Bløet af Urlodderne og deslige.

Voigts 5 Stifbørn fik næppe deres Fædrearv, der kun var 6925 Rdlr., thi de fik Sikkerhed i Kappel, der var ligesaa behæftet som Kvistrup og blev overtaget af en af Voigts Kreditorer*).

Paa en følgende Auktion 1728 blev Mogens Hacksen højstbydende ved sin Broder Søren Hacksen i Ringkøbing.

Købmand i Manders Ditlev Bering fik imidlertid samme Aar Overdragelsesbrev paa Kongens Fordring paa Voigt, i alt 5000 Rdlr. med Pant i Kvistrup, og blev paa den Maade Ejer af Gaarden. Han var Farfader til den berhyggede Magnus Beringsskjold¹⁵⁾. Allerede 1729 aftod han Gaarden for 22,000 Rdlr. til Christian Møth, Søn af Søren Møth, Købmand i Odense, og Sønesøn af Poul Møth, der ogsaa boede i Odense; dennes Fader var Bræst i Fjold, Poppenhøjl og Garding og hans Fader igen skal have været i Tjeneste ved Kong Hanses Hof og boede siden i Svabsted¹⁶⁾. Møth blev 1735 gift med Anne Kathrine, Datter af Biskop Trelund i Viborg, og blev adlet 1750. Deres eneste Søn døde som Student 1755. 1741 byggede Møth en Skole i Gimjing paa 2 Agre, som Marskjaergaard hidtil havde haft i Fæste, og henlagde 2 andre Agre dertil. Desuden skulde Skoleholderen hvert Aar have fra Kvistrup 10 Rdlr., 4 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg, hvorfor han uden anden Betaling frit skulde undervise Børnene fra Kvistrup Gods i Læsning,

*) Se Skodborg og Bandfuld S. S. 46.

Skrivning, Regning og Kristendom, derimod skulde disse Bønder saavel som andre Bønder i Sognet give et Læs Tørv af hver Gaard¹⁷).

Moth døde barnløs 12. Marts 1766, 66 Aar gl., og er tilligemed sin 1741 afdøde Hustru begravet i Viborg Domkirke. Han havde tilføjet den Kodiciel til sit Testamente, at hans Søstersøn Kammerraad Søren Fogh skulde arve Kvistrup imod at udbetale en Sum til sin Moder og de andre Arvinger, men denne Kodiciel var ikke bleven stadfæstet, hvorpaa der optom Proces mellem Sønnen og Moderen, der anden Gang var gift med Rancelliraad Balthazar Halje; de bleve dog forligte saaledes, at Halje og Frue beholdt Kvistrup med alt, hvad Moth havde efterladt sig, imod at Fogh fik 20,000 Rdlr. og dermed gjorde Afstald paa Arv baade efter Moder og Morbroder.

Rancelliraad Halje døde i Juni 1771 58 Aar gammel og blev bisat i Vejrum Kirke, hans Enke døde 12. Maj 1773 i Aarhus, 75 Aar gammel.

1766 holdtes her 100 Stald- og 100 Fødestude, Udsæden var 40 Tdr. Rug, 50 Tdr. Byg og 220 Tdr. Havre; der afledes ca. 150 Læs Hø. Bøndergodset var 320 Tdr. Hfr. og der gaves 1200 Rdlr. i Forpagtningsafgift.

Rancelliraadinde Halje lod Gaarden med 51½ Tdr. Hfr. og 296 Tdr. Hfr. Bøndergods samt Olby Kirke og Kaldsret fælge ved Auktion 1771, hvor det hele for 41,400 Rdlr. blev tilflaaet Justits-

raad Jens Hvasf til Tvis Kloster. Hvasf døde ved Badet i Aachen 12. Juli 1773 og hans Enke forlovede sig Aaret efter med Ritmester Henrif Fischer, men døde allerede 15. April 1774 førend Brylluppet, efterat have indsat Fischer til Universal-arving. Denne folgte Aaret efter Tvis Kloster, men Kvistrup beholdt han, thi vel havde han solgt den til Løjtnant Høegh til Wolstrup for 35,000 Rdlr., men købte den tilbage igen¹⁸⁾. Han giftede sig her og havde flere Børn og døde 7. Avg. 1794 i en Alder af 60 Aar og er begravet paa Gimfing Kirkegaard

Fischer's Enke folgte Kvistrup 1799 for 43,000 Rdlr. til Johan Bape, gift med Ane Sørensen.

Paa Grund af Alderdom og Svaghed satte Bape Gaarden til Auktion 1814. Borgegaarden beskrives da i Aviserne som solid Grundmur, bestaaende af en Hovedbygning paa 2 Etager med Kælder og 2 Fløje, med 18 gipsede og tildels be-
trufne Værelser. Ladegaarden var af Ege-Bindingsværk. Der holdtes 130—40 Køer, 16 Heste, 50 Faar. Til Gaarden hørte en betydelig Træfrugt-
have, hvori en stor Mængde af de fineste og mest udvalgte Frugttræer i bedste Grøde, en Lysthave omgivet af en 4 Alen høj Brandmur, en Urtehave, en stor Humlehøve og en temmelig betydelig Ege- og Bøgestov. Af Fiskeriet i Limfjorden ydedes aarlig 40 Dl Silb og 130—140 Snesse Aal.

Det er saaledes urigtigt, at det er Fischer, der lod Hovedbygningens anden Etage nedtage, samtidig

med at han byggede Fløjene, men denne Etage er dog nedreven snart efter Papes Tid.

Thomas Nyksum købte Kvistrup med 38 Tdr. Hfr. og 1 Skp. 1 Alb. Skovfkyld for 75,000 Rdlr., men under de vanskelige Tider gik det kun daarligt for ham. Der var vel ydet et Laan af Statskassen paa 25,000 Rdlr., men Gaarden fattes til Evangsauktion 1824, hvorved den blev tilflaet Staten for 6000 Rdlr., men Aaret efter solgtes den for 12,000 Rdlr. til Forpagteren, Kas mus Wg idius. Nyksum roses i Viborg Samler for 1822 for sin Interesse for Træplantning, og det sees af samme Blad, at man 1816 kunde købe unge Træer paa Kvistrup til Udplantning. Skoven var i Nyksums Tid 18 Tdr. Land, men 1833 var der kun Understov tilbage. Wgidius indførte, ifølge Amtsbefrielsen, Kobbeldrift, ren Brat, Mergling og Kapsavl. 1847 overtoges Gaarden af hans Søn H. C. Wgidius, og dennes Opbudsko folgte den 1858 til Apotheker Gustav Adolf Ehyber fra Thisted. Efter ham blev hans Søn Niels Schack Ehyber Ejer af Gaarden 1884, og han folgte den 1888 til Landbrugskandidat Peter Duffen fra Tønder.

Apotheker Ehyber nedrev de 2 lange Fløje ved Hovedbygningen, der vare forbundne med en Mur, ligesom han nedrev det blytatte Spir paa det Taarn, der staar ved Hovedbygningens vestre Ende. Aagtet Hovedbygningen har mistet sin øverste Etage, er det dog en anjelig Bygning med store og høje Værelser,

gamle hvælvede Kældere og Levninger af nogle gamle ornamenterede Vinduer. Indgangen fra Haven er prydet med en Sandstens-Portal med allegoriske Figurer og øverst Azel Juul's Vaaben, med Aarstal 1637, medens Feltet ved Siden af, der skulde have indeholdt hans Husirus Vaaben, ikke er udfyldt, eller maaste ere Figurerne i Tidens Løb faldne af. Til Gaarden hører nu 40 Tdr. Land Skov, der ligger i nogen Afstand ved Ubygger-gaarden Drungaard.

Gimsing Kirke.

Kirken, i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af Kampestenkvadre i den almindelige vesterlandske Form. Skibets tvende Døre, af hvilke den søndre nu er tilmuret, fik retvinklede Karnisnit med aflang firkantede Dækstene, og under hele Bygningen strækker sig en Soffel med Straakant. Som det synes i Tiden henimod den papistiske Periodes Slutning søjede man til Skibets Nordside et lille Vaabenshus, hvis Indervægge have bevaret Nester af trappeformet affluttede Blindinger. Uvist naar, er den gamle Kirke bleven nedbrudt med Undtagelse af en Del af Skibets Sidemure. Disse forlængedes derefter saavel imod Øst som mod Vest, saaledes at Bygningen kom til at danne et overalt lige bredt Rum uden nogensomhelst Inddeling.

Alttertablen er et dygtig udført Snitværksarbejde, der tilhører det 16. Aarhundredes anden

Halvdel. Forneden paa de 4 Søjler ses Evangelisterne med deres Symboler, udstaarne i lavt Relief, og paa Tavlens Vinger Syndefaldet og Opstandelsen. Foroven findes Ludvig Munks og Anne Lytkes fædrene og mødrene Waaben. Ludvig Munks Waabenskjold holdes af tvindelige Figurer, der ere iførte Datidens Dragter, den ene har lange Vinger paa Ryggen. Altertælkens har paa Foden følgende Indskrift: Anno 1631 gaf erlige oc velbyrdige Frue, Fru Ingeborig Parsberg S. Iffver Suel til Willestrup dethe Kalsch och Dist til Gienfing Kierche." Paa Foden ses foruden Parsbergernes og Sulernes Waaben tvende Waabenskjolde, som synes at være senere paaloddede. Kalkens Bæger har Rytphenernes Waaben med Bogstaverne H. C. A. og Marstallet 1782. Paa de svære malmstøbte Alterstager ses Ludvig Munks og Anne Lytkes Waaben og Navnetræk samt Marstallet 84. Døbefonten er utvivlsomt Kirken oprindelige, den er udhugget af Kamp og har Firkløverformer fra Rumme til Fod. Prædikestolen, der er et ret dygtigt Snitværksarbejde, tilhører øjensynligt samme Tid som Altertablen. Klokken er ifølge den langstrakte Form meget gammel, men den er ganske blottet for Indskrift.

I Hofmans Fundatser omtales 3 Alterstager, af hvilke den ene skulde være given af en Tomfru til Tak for hendes Redning fra at forlise i Vimefjorden. I Indber. 1766 siges den at være større end de andre men prydet med samme Waaben og

Navnetræf. I Löfflers Gravstene fra Middelalderen VI, 34 er afbildet en Sten fra Gimsing Kirke med et ejendommeligt Kors.

1766 berettes, at der paa Gimsing Klokke staar: Venite, adeste. Giessen M. F. 1609. Der har vel været 2 Klokker.

Ved fgl. Ref. af 30. Septbr. 1875 blev Gim-
sing, der hidtil havde været Annex til Hjerm, op-
rettet til et selvstændigt Sognesald med Præstegaard
i Struer, der 1891 fik sin egen Kirke.

Præster.

Macdonald Wisning Olgaard 1875—82.

Theodor Frederik Laurentius Larsen 1882—90.

Axel Christian Møller 1891.

Bejrums Sogn.

Bejrums Sogn grænser mod Nord til Gimsing Sogn, mod Ost til Gimsing S. og Hjerm S., mod Syd til Sire S. og mod Vest til Navr, Føvping og Asp S. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{1}{2}$ Mil. Jorderne ere frugtbare, højtliggende, med temmelig jevn Overflade, højest i Sognets sydlige Del ved Uvsungård.

Sognet gennestrømmes af et Vandløb, der løber forbi Kvistrup ud i Limfjorden.

Sognets Fladeindhold er 3564 Tdr. Land med $320\frac{1}{2}$ Tdr. Htr. 2 Stoler, Andelsmejeri. Falt i

Sognet 116 Gaarde og Huse med 703 Iindbyggere (1880: 715, 1860: 600, 1840: 521, 1801: 483.

Sognets Navn skreves ca. 1340 og ofte senere Wethrum. Endelsen =um er oprindelig hem, Hjem, der nærmest betegner et Distrikt; der er ej heller nogen By eller Gaard, der hedder Vejrum. I Oldsprogget betyder with (oldnorsk vidr, vort Ved) Skov og dette Ord havde i Tjeform Endelsen =ar, ikke =s, hvilken Endelse foran en Vokal er bevaret som i mange andre Stednavne (Randers, opr. Randar=as, Birum; opr. Bitar=um). At Sognet har været Skov, der efterhaanden er opdyrket, antydes ogsaa ved, at her kun findes enlige Gaarde. Vejrum skulde saaledes opr. have heddet Witharheim. 1519 nævnes Vejrum Skov. En af de gamle Marknavne til Tjpsmark var Bovefkov.

I Sognet findes kun 9 Høje og 13 fløjfede, der alle ligge i Nærheden af Kirken, den ene norden for denne kaldtes 1638 og endnu Brothøj. I den sydvestlige Del af Sognet findes en lav gammel Bold, der gaar fra Øst til Vest, især over Tolsgaards Mark, og ind i Asp Sogn. Om denne skriver Lærer Strandgaard 1879: „Fra den vestlige Kant af nævnte Gaards Mark og et Stykke Øst paa er den Skæl mellem Asp og Vejrum Sogne, derfra fortsættes den omtrent lige ned efter Tolsgaard. Skønt Bolden egentlig er højest der, er den dog paa dette Strøg noget forstyrret ved en Vandrende, som er fastet langs med den. Tolsgaard eller Haven derved ligger lige over den eller i samme

Retning. Derfra og øst paa hen til en Korsvej er den især tydelig; Marken var nylig pløjet og harvet, men Boldens høje Kunding var kendelig. Fra Korsvejen og øst paa ligger den som en Hederøgle langs med den højlige Side af Vejen. Det er et Sagn, at den er fremkommen paa een Nat og har strakt sig lige ud til Vesterhavet."

Aar 1690 var der følgende øde Gaarde: Brændgaard, Hylbgaard, Tipsmark, Marstrup, det halve af Storc Skiffild, der dog nylig var besat og blevet Ryttergods. Om Wildemose, Engsnap, Mosegaard, den halve Tinggaard, en Gaard i Lundby, den halve Kvistgaard, Overdalen og et Bol i Lyngtrog hedder det, at de næppe have deres halve Sæd.

Præsten Søren Listo giver 1766 og 1769 følgende Efterretning om Sognet:

„Sognet, hvis kontribuerende Hartkorn er i alt 228 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. 1 Alb., bestaar ikke af Byer, men Gaarde og eneste Steder, saa enhver Gaard eller Sted har sit særdeles Navn og er ikke over 2 Beboere i en Gaard, ellers de fleste Steder ikke uden en Beboer i ethvert Sted, alene 2 saakaldte Byer eller Gaarde have hver 3 Beboere, nemlig Lundby, 16 Tdr. 1 Skp., og Tinggaard, 9 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Gaardenes Antal og de Steder, som have Navn af Gaarde, hvis Beboere holde Heste og Vogn, er i alt 30 Steder, som have 36 Beboere og er Hartkorn 197 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. De øvrige smaa Steder eller

saakaldte Bol og Huse ere i alt 6 Steder og have 8 Beboere.

„Sognets bedste Næring består af Kvægs og Bæsters Opdragelse samt dets Forhandling og Afjættelse. Kornsæd her i Sognet, jaasom Jorden er fed og leragtig, er fornemlig Byg og Havre, og af det sidste Slags mest. Rug er den mindste Sæd, og af andet saas her ikke, uden kan være et enkelt Sted og engang iblandt, naar opbrydes nogen Jord, da for derefter desbedre at avle Rug, saas lidt Boghvede, men de fleste Gange saas næppe Sæden deraf igen. Undertiden, og paa særdeles Steder, hvor Jorden tillige har en sandagtig Natur i sig, kan lykkes at give af sig skikkelig god Grøde, men meget rart (Hjelden). Altsaa kan af Avlingen her ingen Rug, uden lidet paa nogle visse Steder og naar indfalder god Ruggrøde, sælges, thi de fleste Steder avle næppe saa meget, som til Husholdningen behøves, men alene nogen Byg og Havre og af det sidste mest, som og Sæden deraf er størst; dog er der en Del Steder, som intet mere af disse 2 Slags kunne sælge, end de igen maa købe Rug for til Sæd og Brød. Hvad som ellers kan sælges, affættes bedst til Aalborg og føres til Struer, et lidet Ladested i Gimling Sogn næsten tre Fjerdingvej herfra, hvorfra videre med Skibsfart transporteres. Ellers er nærmeste Købsted Holstebro, men lidet dertil affættes, som de fleste selv der have Avling.

„Bed den paa visse Steder her forefundne saakaldte Lim eller Aridt er Avlingen bragt saa yderlig

paa de fleste Steder, som ste kan, saa at endog den Jord, som forhen laa saa godt som unyttig og bar hverken Lyng eller Græs til nogen Fordel, er ved Brug af ommieldte Lim, som i Steden for Gøde og tilligemed Gøden er lagt derpaa, bragt til fordelagtigt Sædeland, hvorpaa er ablet godt Korn de fleste Steder og er en grøn Markt, hvorpaa baade Kreaturer kunne græses og tillægges, naar hegnes, ables Hø paa, efter Jordens Bestaffenhed, men ere og nogle Steder, i Steden for at blive forbedrede, ved Brug af samme blevne forringede, idet de ikke alene have brugt den paa saadan Jord, men endog paa deres bedste Kornland, og da samme Materie har en hed og drivende Art og Natur i sig til at opvarme kold og sumpig Jord, saa og driver Jorden til at bringe Grøde og Frugt, saa længe noget godt er i den, har forvoldt, at en Del derover have misbrugt deres Jord, idet de ikke kendte denne Gødningens Egenstøb og altsaa tog for mange Kærve efter hinanden, saa længe den gav god Afgrøde af sig, hvorefter Jorden blev saa udslæbt, at den ikke i lang Tid efter kunde gro sammen at bære Græs, men og er bleven vanskelig til at fremtvinge Korn siden efter, især Rug. Skal det bringe god Korngrøde og Frugt af sig, maa pløjes vel med Møg-Gødning, thi anden Gång at bruge Lim er end mere stableligt. Ellers hvor ret er brugt og ikke misbrugt ved at befaa Jorden for mange Aar i Råd uden Hvile efter samme Gødning, forbedrer den Jorden især til Græs.

„Jordens almindelige Brug og Hvile er 5 a 6 Aar, ligesaa mange Aar at hvile, som bruges; nogle Steder har den og længer hvilet, 7 a 8 Aar efter 6 Aars Brug, ja Herregaardens Mark som og Præstegaardens have 14 a 16 Aars Hvile, endog derover.

„Stov, Moser og Brændsel haves ikke her i Sognet, men maa købes næsten al Ildingsbrand af Vng og Tørb over 2 Mile herfra, hvilket baade falder dyre og besværligt at faa bjerget til Huse.

„Bygningerne ere for den meste Del af Fure-tømmer, saasom Eg baade maa hentes langt borte, 8 a 10 Mile herfra, og tillige er dyre, derfor falder Bonden altfor besværligt og kostbart at faa, men Fure-tømmeret saas fra Aalborg, derfra det til Stibbs bringes til Struer, hvor eller og i Holstebro det af Købmændene eller Tømmerhandlere kan faas til Købs. Tækket er af Straatag og Bæggene af Ler opslagne.

„Personernes Antal over 12 Aar er ca. 300. De Fødtes og Dødes aarlige Antal er almindelig 8 a 10 Personer; det højeste Antal, som i mine Embedsaar udi et Aar er født eller død, har været 16 Personer, men heller ikke uden et Aar.

„Skoler egentlig oprettede er her just ikke, thi Degnen efter Loven holder Skole Aaret igennem for hele Sognets Børn, som han bor itkun lidet fra Kirken, altsaa ungefærlig midt i Sognet, og have de længste ikke fuldt en halv Mil til Skolen. Derover ved Degneboligen er udi Aaret 1740 opbygget

et Skolehus af sal. Hr. Rancelliraad von Moth, som var største Lødssejer, det Degnen efter Fundatsen holder vedlige, og tillige at skal holde en Skoleholder de 4 Maaneder om Vinteren fra November Maanedes Begyndelse imod at nyde Ujsepengene af Kirken og anden Rettighed af Sognet efter Skoleforordningen. Degnen, som for nærværende Tid er henimod 70 Aar, har sin Søn hos sig, som ikke alene de anbefalede Maaneder, men Aaret igennem holder Skole for sin Fader".

I Sognet findes:

Kobnborg, 8½ Tdr. Høfr. Om denne siges der 1638, at den har Grave og dobbelt Bold, „hvor refereres en Ridder ved Navn Hr. Erland Kall (en af Rigets Stormænd i Valdemar Atterdags Tid) at skulle have resideret." Denne Boldplads, der laa i en Lavning østen for Gaarden og lignede en rund Kæmpehøj med Bolde om, er sløffet for en Del Aar siden.

Naar det 1498 i et Brev siges, at der af Ridder Niels Krag er stiftet en Fredagsmesse i Vejrum Kirke, kan det bestemt antages, at han har boet her i Sognet, og det kan ikke have været andre Steder end paa Kobnborg. Han er vel den Niels Svensen Krag, der 1391 paa Harbo Bygdeting var tilstede ved Tinglæsningen af et Dokument om Nydhave, og 1400 var „Niis Kraag" tilstede paa Hjerum Herredsting. Jvfr. S. 37. 1408 var han Ridder, da han og hans Frue Fru Elne stødede Nybjerggaard til Ribe Domkapitel. Den Gaard, han skænkede Vejrum

Kirke, nævnes ikke i Brevet, men kun at den gav 4 Ørte Korn. 1690 ophjæses det af Præsten, at det var Overdalen i Lundby, der gav 2 Ørte Havre, og en anden Gaard i Lundby, der gav 2 Ørte Byg og 2 Ørte Havre.

Da Niels Krags Barnebarn Kirsten Mikkelzdatter, Møgh Rids Enke, 1498 stadfæstede hans Gavebrev til Kirken og selv gav Præstebordet en Eng i Hjalte paa den Betingelse, at der i Vejrum Kirke til evig Tid skulde læses Sjælemesse for hendes og hendes Børns Sjæle, maa hun ogsaa have boet paa Rovnborg og været Datter af hans Søn Mikkel Krag.¹⁹⁾ Hendes 2 Sønner optog Navnet Krag, men den yngste Erik beholdt Faderens Navn Rid. 1504 overdrog Erik Rid i Vejrum Niels Klemensen til Blæsbjerg at indløse 2 af ham til Palle Suel pantsatte Gaarde i Vejrum, af hvilke han selv beboede den ene²⁰⁾, og der kan næppe være Tvivl om, at det var Rovnborg, thi det skede ofte, at en Borgs Navn alene nævnes efter Sognet, hvori den laa. Den fattige Erik Rid har næppe kunnet indløse sin Gaard igen, og den er vistnok aldrig mere bleven Herregaard.

1544 toges der Stokkenævn af Hjern Herredssting paa Præsten Hr. Jens Hansens Begne, at „der er redelig udgivet 2 Ørte Korn af den Gaard i Lundby hvert Aar til Vejrum Præstegaard og aldrig de have hørt og spurgt, at der har nogen givet Laast eller Rære paa forskrevne Ørter Korn, enten Fru Kirsten Mikkelzdatter eller Erik Rye

eller Halle Suel eller Mogens Suel, som have haft forstrebne Gaard i Forbedring." Heraf synes det at fremgaa, at Halle Suel til Ustrup og efter ham hans Søn Mogens Suel til Ustrup uagtet Niels Klemensens Indløsningsret dog kom i Besiddelse af Rønborg og Lundby²¹).

1585 fik Peder Gyldestjerne til Tinggaard af Kronen Gaarden „Kunneborg“, 1618 kom den igen tilbage til Kronen, for igen 1622 at overdrages til Iver Suel til Volstrup, og er paany 1646 kommen til Kronen, ved Mageskifte med Christian IV's Søn Grev Valdemar Christian.

Lyngekrog, 1 Gaard, 6 Bolsteder og Huse. Var 1683 1 Bol og 1 Hus.

Rvistgaard, 16½ Tdr. Hfr., Rvistgaardshus, 1 Gaard. Under Rvistgaard er lagt B. og D. Maarup, der 1683 var 2 Bol.

Rvistgaard var i det 15. og 16. Aarhundrede en Herregaard, paa hvilken 1456 boede Simon Spend, der folgte en Gaard i Tødse paa Mors, som han havde arvet efter sin Moder, til Dueholm Kloster. 1471 var han med til at affige en Dom, hvorved det blev forbudt at sætte Kuser i Limfjorden, saaledes at Fiske hindredes i at gaa ind i Aær og Sunde. Samme Aar indværgede han Østergaard i Bygum i Salling. 1480 gav han St. Hans Kloster i Viborg en Skov i Bammen. Han har ogsaa solgt en Gaard i Vejrum og en Gaard i Gimfing til Anders Spend, Fader til Jens Spend

til Kammegaard. 1464 nævnes han som Tingholder paa Hjerm Herredsting og levede endnu 1490.

1511 nævnes Jens Spend til Kvistgaard, der folgte til Mogens Munk den Del i Østergaard i Hngum, som han arvede efter sin Broder Anders Spend. Han var vistnok Son af nævnte Simon Spend. Den Jens Spend til Korstegaard, der har pantsat 2 Gaarde i Vendskøpsel til Hr. Preddbjørn Bodebust, maa være ham, thi „Korstegaard“ maa sikkert læses Kvistegaard. Det er vistnok samme Jens Spend, der 1500 og 1502 havde Jland i Thy i Forlening og hvis Hustru hed Karine og var Datter af Godske Friis ²²). 1543 nævnes Fru Mar en i Kvistegaard og 1545 Godske Spend. Denne nævnes fra 1535 ofte til Jland i Thy, paa hvilken Kongsgaard han dog kun har været en Slags Bestyrer for Lensmanden. 1557 var Anders Spend Ejer af Kvistgaard ²³). 1561 pantsætter Niels Jbsen af Kvistgaard, gift med Anne Munk, et Bol i Lumsmark i Asp Sogn til Erik Bang i Romeg. Til Bitterlighed underskrev Herredsfoged i Ginding Herred Jens Bang i Trabjerg ²⁴).

Senere var Kvistgaard en Bondeggaard, der en Tid var delt i 2, Nørre og Sønder Kvistgaard, hvilken sidste hørte til det tgl. Strøgods, der blev solgt 1717, efter en Tid at have hørt under Nyttersgodset. Naar Kvistgaard i Statskalenderen kaldes Kvistgaard Strøgods, er denne Benævnelse meningsløs. 1690 havde Peder Andersen begge Gaarde i Fæste. 1717 købtes Sønder Kvistgaard af dennes

Søn Anders Pedersen Qvistgaard, der tillige købte Gaarden Øster Marup og ved Studehandlen drev det saa vidt, at han 1743 kunde opgive at eje over 50 Tdr. Hartkorn. Nørre Qvistgaard var ogsaa en stor Gaard, paa hvilken der 1727 holdtes 8 Heste, 11 Stude, 7 Køer og 5 Kvier, foruden at der staldebes mange flere Stude. Denne var Fæste under Qvistrup og var først fæstet til Anders Pedersens Broder Iver, der siden afstod Fæstet til Broderen Niels. Fra Iver Qvistgaard stammer den sælandste Gods-ejerfamilie til Gjerdrup og flere Gaarde, og de andre Brødres Afkom er ogsaa gaaet udenfor Bondestanden. Qvistgaard, der senere blev 1 samlet Gaard, er formodentlig forbleven i Familiens Besiddelse uafbrudt til nyere Tider, thi Morten Qvistgaard til Hegnet solgte den 1839 til Mads Qvistgaard til Sofienlund for 11,000 Rdlr. Sidstnævnte solgte den 1862 til den nuværende Ejers Jens Kraft Bogelius Steenstrup for 34,500 Rdlr.²⁵).

Dalgaard, 3½ Tdr. Htkr., Vester Dalgaard, Bolsted; var 1683 1 Gaard.

Vester og Øster Lundby, sammenlagt, 7 Tdr. Htkr., Nørre Lundby, 6½ Tdr. Htkr., Sønder Lundby, Fattiggaard, Lundbygade, 1 Hus. Lundby var 1661 2 hele og 2 halve Gaarde, 3 Bol, 2 Gadehuse.

Uvsumdal, 4½ Tdr. Htkr., Lille Uvsumdal, Bolsted; Uvsumdal var 1 Gaard 1475, 1683 1 Gaard og 2 Bol.

Vestergaard, Parcel af Gade.

Øster Skjød, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., Vester Skjød, 1 Gaard; Skjød (udtales Skye) var 1683 1 Gaard.

Vingolf, 1 Gaard, Parcel af Ugergaard, bygget af en Fotograf, der gav den dette Navn efter den nordiske Mythologi, hvor det var Navn paa Gudinderne's Bolig.

Ugergaard, ca. 8 Tdr. Hftr., Vester og Øster Ugergaardhus, 1683 1 Gaard.

Stjeltbjerghus, Parcel af Ugergaard.

Overdøl, ca. 4 Tdr. Hftr., 1683 1 Gaard og 1 Bol, Overdølhus.

Nederdøl, ca. 9 Tdr. Hftr. Dermed er sammenlagt Gade, der 1683 var et Bol, som kaldtes „paa Gade“, og hvoraf endnu findes Gadehus. Under Nederdøl er lagt Feldborg, der 1683 var en Halvgaard.

Skaderis, 1 Gaard, 1683 et Bol, for en stor Del udparcelleret, deraf Parcel Ny Lundby.

Vejrums Præstegaard, ca. 4 Tdr. Hftr. Præstegaarden har haft et stort Jordtilliggende og henved 13 Tdr. Hftr. 1766 var der en Afbygger, der i Matriklen kaldtes Grøn Eng. 1766 skriver Præsten om den:

Præstegaarden ligger i en Dal imellem 2 Bakker lidt vesten fra Kirken, og løber tæt forbi en Bæk, som er den eneste i Sognet, og i hvilken fanges iblandt nogle faa Græsgebder og Bækvæder, eller saakaldte Foreller. Tæt udenfor Præstegaarden er et lille Kær, Karudsmose kaldet af at forhen i det har været Karudjer og var altid fuldt af Vand

indtil det stærke Jordstælv, som var for noget over en Snes Aar siden, da Vandet i den, Tid efter anden, har aftaget, saa at det var blevet saa tørt, at Kreaturerne, naar indfaldt tørre Sommere, kunde gaa i det; samme har jeg ved en dyb Grøft ladet udkaste og forsøgt at kaste eller grave af de saakaldte Alhne-Tørv, hvilke nu paa et Par Aars Tid ved at have gjort Grøften dybere ere befundne stikkelig gode; 7, 8 a 9 Tørv dybt, saa kommer Vandet, at man kan ej komme dybere, og er moxen ikke mere Frafald, at Grøften kan blive dybere, men kan Vandet blive udtrukket, kan i mange Aar her graves Tørv, og kan anses for en' Herlighed især i denne Egn, hvor dette Slags som al anden Ildingsbrand er meget kostbart og vanskeligt at faa.

Degneboligen.

Vejrums Kirke, se nedenfor.

Nygaard, Parcel af N. Lørup.

Brændgaard, 8½ Tdr. Hftr., var 1661 en Halvgaard, nævnes 1587.

Stentofthuse, 1 Hus.

Hammer Mølle.

Tipsmark (udtales Tøsmark), ca. 10 Tdr. Hftr., var 1683 1 Gaard, paa hvis Mark Boveflov.

Nørre Lørup, 4½ Tdr. Hftr., Njholm, Bolsted, Nygaard, Sønder Lørup, 6 Tdr. Hftr., Løruphus.

1683 nævnes de 2 Gaarde Nørre og Sønder Lørup. Lørup var opr. 1 Gaard. Der er opbe-

varet en Landstingsstæbning fra 1548, at Sandemænd i Hjerm Herred spore Bertel Ellerjen i Lørup; hans Hustru Maren, hans Børn Christen, Mads og Sidse Hærværk over for den Gaard, de udi bo imod deres Husbonde ærlig og velb. Mogens Munk's Minde og efterat de ere lovlig udbijte²⁶). Mogens Munk stænkede nogle Aar efter Lørup til sine uægte Børn og deres Moder.

Villemoose, 9½ Tdr. Htr., var bleven øde 1673 og lagt under Ryttergodset, hvorpaa den 1680 bevilgedes Løjtnant Just Stehl; da var der af Bygninger kun 10 Fag Salshus østen i Gaarden og 5 Fag Salshus vesten i Gaarden. Gaarden havde da henved 22 Tdr. Htr. Han boede her 1691.

Præstmarkhus, 1 Hus.

Engmarkhus eller Mosebol, 1 Gaard.

Mosegaard, ca. 14 Tdr. Htr., nævnes 1504 og siges 1683 at være falden til Kronen og bevilget Ritmeister Soakim Wønne, der havde fæstet den bort. Mosegaard beboedes 1570 af Fru Anne Munk, se foran S. 35.

Øster Bjerg, 8 Tdr. Htr., derunder er lagt Bjerghus, Vester Bjerg, 4½ Tdr. Htr. Det var 1683 1 Gaard med 2 Bønder, der kaldes „paa Bjerget“, 1661 Bjerg.

Abjumgaard, 511 Tdr. L., 34½ Tdr. Htr., se nedenfor.

Ting, 6½ Tdr. Htr. „Bed Ting“ var 1683 1 Gaard og 1 Bol; paa dens Mark nævnes da

Krud-Kodidagre, Bovelfig, Ultoft, Kofstrupbat, Kjellingbjerg, Skillingbjerg.

Øster Tinggaard, 4½ Tdr. Htkr., Ø. Tinggaardhus, Nørre Tinggaard, ca. 4 Tdr. Htkr., Sønder Tinggaard, en Gaard og et Bolsted.

1683 nævnes Nørre og Sønder Tinggaard, paa hvis Mark nævnes gammel Tingsted og Tingtoft. Om Tingstedet se foran S. 5.

Krumborgdige, 1 Gaard, skrives nu Kronborgdige, men 1683 Krumborgdige, og var da 1 Bol og 2 Huse. Den har Navn efter den krumme Bakke, hvorved den ligger.

7 Damgaard, 7½ Tdr. Htkr.; paa dens Mark nævnes 1683 Sundbyagre, Hundesager.

Provstgaard, 9½ Tdr. Htkr., Øster Provstgaard, Provstgaardhuse; paa dens Mark var 1683 Limgrabsager og Høgsager. Den tilhørte i den katholicke Tid Viborg Domkapitel og var sandsynligvis henlagt til et Præbende for en af Provsterne. 1585 folgtes den til Peder Gyldestjerne til Limgaard.

Gassholm (udtales Gassiholm), 5½ Tdr. Htkr.; 1683 var „Gassiholm“ en Halvgaard.

Rnak, 1 Gaard; 1683 var „Sparifnak“ et Bol. Rnak betyder daarlig knoldet Jord.

Anebjerg, 1 Hus, Parcel af Præstegaarden.

Søjbjerg, 5 Tdr. Htkr., Damgaardhus; Søjbjerg var 1683 en Halvgaard; paa Marken nævnes da Skovbat, Butager, Ryningesager.

Stikkild, 12½ Tdr. Hfr., oprindeligt 2 Gaarde; 1683 var Store Stikkild 1 Gaard og Lille Stikkild en Halvgaard; paa Marken nævnes da Thymmeling Kjør, Dungsbak, Trolldoft.

Tolsgaard, 6 Tdr. Hfr., Vester, Sønder og Øster Tolsgaard; under den sidste er lagt Blakstjærhus. Tolsgaard var 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Flo Eng.

Øster Nørsvøller, 3 Tdr. Hfr., Vester Nørsvøller, 4½ Tdr. Hfr., Nørsvøllergaard, ca 8 Tdr. Hfr., Nørsvøllerhus. Nørre Søller var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes Vibjergagre, Gramstoft, Elsknak, Løagre.

Sønder Søllergaard, 5½ Tdr. Hfr., Vester Søllergaard, 1683 1 Gaard med 3 Bønder.

Sydvest for Søller lod Jver Suel til Stubbergaard opdæmme en Sø, der endnu var til 1638.

Viisgaardhus. Viisgaard var 1683 en Halvgaard, men er underlagt Nørsvøllergaard.

Strubhus, 1 Gaard, ligger indefluttet af Sire Sogn, nævnes 1745. Navnet skrives og udtales Skrufhus, men maa uledes af Strub, der betyder Arat.

Engsnap, 6½ Tdr. Hfr., 1683 1 Gaard med 2 Bønder.

1683 nævnes Hylbgaard, Villemose, 1 Bol, Eng, 1 Bol, Grønning, 1 Hus, og Kjørhuset. 1751 nævnes Roldinghus.

1475 nævnes *Abildgaard*, der er lagt under *Ufsumgaard*.

Dette Aar fremstod paa *Harshøjsels* Bygdeting *Per Jepsen* i *Majgaard* og indværgede til sig og sine *Søskende* *Abildgaards* *Eje* og dens *Tilliggende*, der strakte sig fra *Ufsumgaards* *Jord* og til *Brændgaards* *Eje* fra den *Tornebusk* og den *Kund* (*Vandløb*) ned i den *Made* til *Villemose* *Eje*. Desuden indværgede han *Ufsumdal* og en *Grund* ned til *Kvisstrup* *Mark* til *Midtside* ud ved *Vejen*, som løber til *Vejrums* *Kirke*, og *Jønden* til *Lørup* *Mark* og vester til *Vejrums* *Kirkejord* vedtager, og fra den *Vej*, som løber fra *Vejrums* *hole* og sønder om *Samborg* og sønder indtil *Ufsumdals* *Jord* kommer, og en *Ager* øster paa *Vejrums* *Kirkejord* og saa indtil *Kragehøj* og alt det *Jønden* den *Vej* ligger, som løber af den *Dal* til *Vejrums* *Kirke* *Jønden* ved *Sammersborg* ²⁷).

Per Jepsens *Arvinger* fulgte 1503 disse *Gaarde* tilligemed *Majgaard* i *Mejrups* *Sogn* og *Engen* *Ladegaards* *foged* til *Niels Klemensen* til *Blaabjerg*, efter hvis *Død* de kom til *Mogens* *Gøye* og siden til dennes *Datter* *Elline* *Gøye*, der har ladet dem indføre i sin *Jordebog* under *Blaabjergs* *Gods*, som om de havde tilhørt *Borgmester* *Jes* *Blaabjerg* i *Holstebro*, der 1480 kaldes „*besteden* *Mand*“, men senere fik *Skattefrihed* for sit *Bondegods* i sin *Levetid*, 1495 kaldes *Bæbner*, og er død i *Årene* 1502—03. En af hans *Døtre* *Marine* var 1515 *Enke* efter

Per Hvid og Moder til den under Præsterne i Vejrum Side 86 nævnte Christiern Hvid²⁸).

Uvsumgaard.

Som det ses ovenfor, nævnes Uvsumgaard 1475. Den tilhørte 1502 Niels Klemensen til Blæsbjerg og beboedes 1503 og 1541 af Bonden Christen Jepsen, der var Broder til Per Jepsen i Uvildgaard. Den mægtige Mogens Munk til Volstrup fik 1554 kongelig Stadfæstelse paa et Gavebrev, hvorved han havde skænket en Kvinde ved Navn Marine Jensdatter og de 2 Børn, Karine og Ibe, han havde med samme Kvinde, Uvsumgaard, Skjød og Lørup i deres Livstid, saaledes at hver skulde have en af disse Gaarde, og Kongen fritog dem for al tgl. Tynge, dog saaledes, at hvis nogen af dem blev gift, skulde deres Husbonder være Kongen hulde og tro, som gode tro Undersaatter bør være deres rette Herre og Konge. Aaret efter blev Brevet omstrevet, saa at Engesnap kom istedenfor Lørup. 1568 stadfæstedes Gavebrevet for de 2 Døtre alene, saa Moderen da maa være død²⁹).

1607 skødede Karen Banner, Gregers Ulfstands Enke, Halvdelen af Nederlund i Navr Sogn til Christen Oluffen i Uvsumgaard og hans Hustru Maren Mogensdatter, og dette Egtepar skødede 13. April 1624 Uvsumgaard til Iver Juel til Volstrup og Kvistrup; Skødet blev understrevet af deres Svoger (Svigersøn) Mag. Peder Lassen Lime, Præst i Vejrum³⁰).

Det maa antages, at en af disse Ugtefolk, der vistnok var aldrende, og da vel snarest Konen, var Barn af den af Mogens Munks Døtre, der fik Ulfsumgaard. Denne var da en stor Bondegaard, der gav i aarlig Skuld 3 Orte Rug, 3 Orte Byg, 3 Orte Havre, et Harbopund Smør, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 1 Fødenød, 1 Gaas, 1 Kldr. i Gæsteri; paa Marken var en Bolig, som Kjeld i Mose iboede, og et øde Bol kaldet Sybe, men som i gammel Tid kaldtes Ubildgaard, desuden folgte de Gaarden Engsuabe.

Saaledes kom Gaarden under Kvistrup og oprettedes til en Ladegaard under denne, som den var 1661, og der lagdes flere Ejendomme til den.

1678 nævnes som Forpagter Erik Duffsen, der holdt en Dreng og en Pige og havde en Besætning af 2 Hopper, 4 Oxne, 2 unge Stude, 4 Køer, 20 Faar og 1 Svin, og paa den øde Møesgaard, som han havde i Leje, holdt en Dreng og en Pige til en Besætning af 2 Køer og 2 unge Stude. 1682 var Gaarden forpagtet til „en Romand“, Christen Christensen; da var der 8 Køer, 2 Arbejdsheste, 2 Plage, 1 Arbejdsshoppe, 2 Ungnød, 2 Kalve, 12 Faar og 2 Svin. 1683 ansættes Gaarden med sin og „Svøbe“ Ejendom samt et øde Bygge paa Marken til 12 Tdr. Hktr. 3 Opmaalingsforretningen 1683 omtales den saaledes:

Ulfsumgaard, en liden Ladegaard under Kvistrup Hovedgaard. Forpagteren Christen Christensen har sin Endels Mark og Engjord østen og norden for

Gaarden; næst Villemoje Mark ligger et Fald Engjord, hvori er opbrudt 2 smaa Stykker Jord, er 3 Mars Gøde; næst jønden for er et Fald kaldet Svøbetoft, er 1 Mars Gøde; for øster Ende kaldes Uildtoft, løber øster og vester til Engbolets Mose, og 2 smaa Agre, er 2—3 Mars Gøde. Sønden for et Fald Jord kaldes Brændgaard's Toft, er Udmarks Jord, saas aleneste med 3 Rærb Havre, hviler saa i 30 Mar. Besten for løber fra Udelvejen vester paa til Engen et Fald Jord kaldes Hestetoft og næst nordvest til en liden Toft kaldes Trindtoft, er tilsammen 2 Mars Gøde. Mellem forskrevne Jord ligger noget lingsprættet Engjord, norden for løber ned til Gaarden et Fald Jord, Søndertoft, er 2 Mars Gøde. Besten for kaldes Gildamtoft, er 1 Mars Gøde. For sønder Ende 2 Stykker Engjord. Best for Gildam et Fald kaldes Storemand, er Udmarksjord, en vaad Verbanke, tjener ej at gøde, men saas med 2 Rærb Havre, hviler saa i 30 Mar. Nordvest for ligger Mosestof, er 1 Mars Gøde, med 1 Stykke Moseeng; norden for kaldes Storetoft, løber med Nørende til Landevejen, er $3\frac{1}{2}$ Mars Gøde; nordenfra imellem Tinggaard's og Mosegaard's Mark er et Fald Jord, kaldes Mestertoft, er $1\frac{1}{2}$ Mars Gøde. Østen for ligger Guddumtoft, er 1 Mars Gøde. Mellem Skatstof og Gaarden ligger Ledtoften og er 1 Mars Gøde. Omkring Gaarden ligge nogle gamle Indelukker brugte til Svin og smaa Fæmion, søndenfor et lidet Stykke gammel ubrugelig Jord, mesten Del op-

gravet. I Udmarken 2 Stykker Stubeng, den ene i Brændgaard's Enge, den anden paa Bjerg Mark ved Gallihøj, kaldes Skjelling. Er saa forskrevne Gaards Gødejord 17 Mars Indtægt, som bejaas med 1 Rærv Byg, 1 Rærv Rug, 3 Rærv Havre, hviler saa 12 Mar, har ellers ingen Fædrift, Fiskeri, Ildbrand, Gærdsel eller Bygningstømmer

1695 nævnes et Husested hos Avsumgaard, som tilforn har været kaldet Mesterhuset.

1690 indgav Niels Nielsen til Kvistrup en Ansøgning, i Ansøgning af, at han fattige Mand søgtes for Betaling for Matrikelskatter siden 1682 af et lidet Sted, kaldet Avsumgaard, med 11 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. Gtr., hvilket kaldt ham fattige Mand umuligt uden hans Ruin. Han bad om Eftergivelse og om at samme lidet Sted herefter maatte forblive en Bondegaard og beregnes under Kvistrup Hovedgaard's Tægt, da han havde betalt samme Pris for dens Hartkorn som for Kvistrups og havde maattet opbygge den af ny, efterat den var brændt. Da der imidlertid siden 1670 var bevaret Sædegaard'sfrihed for Gaarden, kunde det ikke nu tillades at betragte den som Bondegaard, men Kongen efterlod dog Restancerne, imod at Ejeren siden betalte fuld Stat eller frasagde sig Friheden³¹).

Niels Nielsen opsigte derpaa 1690 Avsumgaard's Frihed som Hovedgaard, og den svarede altsaa Skatter som en Bondegaard, da Forpagter Christen Christensen fra Willmose døde 1693 og ligeledes under hans Søn af samme Navn. Niels

Overgaard til Kvistrup folgte Gaarden 1709 til Magister Jens Hjermin i Hjerm, „som derefter ved dels arvet, dels tilkøbt Gods og Tiender strag kompletterede den og opbyggede den af ny“. I Aaret 1720 holdt han her en Karl, en Pige og en Hyrde. Det er saaledes urigtigt, som det findes i „Danske Herregaarde“ ved Secher, at Gaarden 1692 folgtes til Præsten af to Jomfruer Moth.

Præsten Jens Hjermin var Søn af Præsten i Hjerm Hr. Henrik Jensen, hvis Fader var Købmand i Viborg, og han tog Navnet Hjermin efter sit Fødested; senere stavedes det Jermin. Hans Moder Cæcilie, der døde i Barselseng 1679, var Datter af den ældste Christen Vinde og ved hende er det, at Rigdommen er kommen ind i denne Præsteflægt. Han blev Præst i Hjerm 1700 og efterfulgte sin Faders Eftermand, der var gift med dennes tredie Hustru Margrete Keenberg. Da han blev Præst, var han kun 22 Aar gammel, men tog Magistergraden. Han var utvivlsomt en dygtig Mand, men vi høre mest til ham nu som Rigmand. 1718 laante han Niels Overgaard til Kvistrup 4200 Rdl. og fik derfor i Pant denne Gaard, N. Lørup og Rovnborg. Han var første Gang gift med en Datter af Biskop Muus i Ribe og anden Gang med Mette Kathrine Svane, Datter af Borgmester Thomas Svane i Viborg og Kirstine Swichtenberg, der bragte ham Midler. Han døde 17. Feb. 1742 og er begravet i Hjerm Kirkes Taarn; af første Ægteskab havde han en Søn Henrik, der

var Dr. medicinæ og 1766 boede paa Venø, og en Datter, der var gift med Henrik Vinde til Håndbjerg Hovgaard, af andet Ægtefælle nedennævnte Thomas Just og en Datter, der var gift med Kaptajn Bytphen til Volstrup. Hans Søn Thomas Just Hjermin er født 1711 og sendtes som Barn til Gunderupgaard for at undervises af denne Gaards Ejer Mag. Jens Keenberg. 1729 blev han Student, tog theologisk Attestats 1732, hvorpaa han i 4 Aar rejste udenlands og studerede paa Universiteter i Tydskland, Holland og Frankrig, vendte hjem 1737 og efter et kort Ophold i Hjemmet drog han igen til Københavns Universitet. Da hans Fader 1739 blev svagelig, blev han 1740 paa sin 30-Aars Fødselsdag indsat til Faderens Succesør og Kapellan og efterfulgte denne 1742. Han var først gift med Magdalene Teilmann, Datter af Antwand Chr. Teilmann til Strumager, men hun døde 17. Nov. 1742 „i dette ulæselige Aar for Barjellvinder“, efterat have født ham Datteren Kristine Marie, der blev gift med Stjernhjelms til Kappel. Familien Teilmann var da endnu ikke adlet, men da han siden attraaede et fornemmere Parti, nemlig med en Datter af den 1718 adlede Niels Poulson til Gunderupgaard, maatte han, som det var Skik i disse Tider, naar en velhavende Præst giftede sig ind i en nybagt Adelsflægt, først være Konjistorialraad. Han tog ogsaa Bolig paa Avsumgaard, men den 1731 ved Synild brændte Præstegaard i Hjermin, hvor hans

Fader sidst havde opbygget et nyt Stuehus, ombyggede han som en Herregaard, med 2 Fløje, den ene til Gæstefamre, den anden til Køkken og Bryggers. 1750 blev han optaget i Adelsstanden med Navnet Fermiin og oprettede Avsumgaard l. Sept. 1777 til et Stamhus. Han døde 8. Juli 1778, Aaret efter sin Hustru, og er begravet i Hjerm Kirke.

I Præsteindberetningen 1766 hedder det, at Avsumgaard af Thomas Just Fermiin var forøget med flere Tiender og mere Gods og „sat saaledes i Stand, som nu findes, men Bygningen overalt ny af Mur og Bindingsværk.“ Bøndergodset var 350 Tdr. Gaardens Mark var forøget ved Nedlæggelse af flere Steder og 1746 med noget af Præstegaardens Jord, for hvilket denne fik anden Jord i Godtgørelse. Derunder hørte Maabjerg, Navr og Sire Kirker samt Fosving Kirke- og Kongetiende. Ejeren beboede selv Gaarden og lod sine Bønder drive den. Der holdtes 100—120 Staldstude og 100 Faar foruden fornødne Køer og Heste. Der kunde jaas 12—16 Tdr. Rug, 16—20 Tdr. Byg, c. 100 Tdr. Havre og avles c. 100 Læs Hø.

Hans Søn, Kammerjunker Jens de Fermiin, gift med Helle Sofie Lüttichau fra Tjele, arvede Stamhuset og døde 1810. Hans Enke tilligemed Præsten Krarup og Mads Christensen paa Ting opbyggede 1813 et Fattighus i Vejrum. Han efterfulgtes af sin Søn Ritmester Thomas Just de Fermiin, gift med Sofie Elisabeth Wolf;.

han blev erklæret umyndig 1824 og var bekendt over hele Vestjylland for sin excentriske Optræden. Deres Søn Kaptajn Hans Helmuth Fermiin efterfulgte sin Fader 1857. Stamhuset, under hvilket hører en Fideikommisskapital paa over 800000 Kr., er 1885 sat under Administration.

Hovedbygningen er endnu væsenlig saaledes som den er opbygget af Mag. Thomas Just Fermiin i en Etage med Fløje, med Undtagelse af, at det oprindelige Ege-Bindingsværk for det meste er ombyttet med Grundmur. Borggaarden er omgivet af Grave, der ogsaa maa være gravede i Magisterens Tid; over disse giver en hvelvet Bro. Afgang til Hovedbygningen. Haven er i gammel fransk Stil.

Vejrum Kirke.

Kirken, helliget St. Andreas, i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggelig tilhugne Kampestens Kvadre og har bestaaet af et ret anseeligt Skib, samt et Kor, hvortil der i Øst sluttede sig en halvbrund, overhvelvet Absis. Skib og Kor, som sattes i Forbindelse med hinanden ved en halvbrund Triumfbue med profilerede Kragsbaand, bleve dækkede med Bjælkeloster, og Bøset modtog de gennem smaa, rundbuede Vinduer, hvoraf man endnu kan se to paa Skibets nordre Side og et paa Koret. Af Skibets Døre, som fik ret-

vinklede Karmsnit og aflang-firkantede Overliggerer, er den søndre tilmuret, medens den nordre i en noget udvidet Form tjener til Indgang. Paa en af Kvadrene paa Korets Nordside ses en delvis tilintetgjort, raat udhugget Figur. Hele Kirken hvilede oprindeligt paa en Dobbeltsoffel.

I en sildig papistisk Tid søjede man til Kirkens vestre Del et, hovedsagelig af store, røde Tegl i Munkeliste muret Taarn, hvis nederste Parti dækkedes med en Krydshvælving ogattes i Forbindelse med Skibet ved en spidsbuet Arkadeaabning. Som det synes paa samme Tid, blev Korets Bjælkeloft ombyttet med en Stjernehvælving, og til Skibets nordre Side søjedes et lille Baabehus. Den af Egeplanter samlede og jærndbeslagne Dør, som fra det fri fører ind til Baabehuset, antages at hidrøre fra dettes tidligere Tid. Taarnet, der vistnok oprindeligt har været affluttet med Straagavle i Nord og Syd, dækkes nu af et løgformet Spir, hvis Fløj bærer Urstallet 1745.*) Paa Taarnets søndre Side ses Urstallet 1798, der altsaa angiver os Tiden, paa hvilken større Restaurationsarbejder have fundet Sted. Absiden, hvis Hvælving er ommuret, er nu adskilt fra Koret og tjener til Sakristi.

I den nyeste Tid har man underkastet Kirken en Restauration, ved hvilken der er blevet indsat

*) 1766 siges det, at Taarnet var forsynet med en firkantet Spirspids med en Kobberfløj paa en høj Stang med Urstal 1736 og Kancelliraad Moths og Hustrus Navnetræl.

store Vinduer i hele Bygningens søndre Side. Paa en af Kvadrene i Korets sydøstlige Hjørne er indhugget en Solstive, der næppe er ældre end forrige Aarhundrede. I Taarnet har der tidligere været en Begravelse for Kasnus Nielsøn Overgaard og Hustru Margrethe Pedersdatter Bloch. I den blinde Arkadeaabning (Taarnbuen) er fra den Tid bevaret en Art Portal med en Gitterdør af Jærn.

Alttertablen bestaar af ældre og yngre Partier. Den ældste Del, der maa henføres til det 15de Aarhundredes første Halvdel (c. 1425), er sammensat af et Midtparti og tvende Fløje, hvori den hellige Katharinas Martyrød er fremstillet i fem, af Alabast vaat udførte, men i kulturhistorisk Henseende interessante Hautreliefer.

I Fløjen til venstre, Felt B, føres den hellige Katharina af Fangevogteren for Kongen. Til venstre i Midtpartiet, Felt C, ses hun i Fængselet, Duen med Hostien i Næbet kommer flyvende ned til hende. Midtpartiet D viser os Bøddelen, der vilde radbrække hende, men tvende Engle med Sværd i Hænderne komme ned fra Himmelen for at afværge det, Bøddlerne holde Hjul i Hænderne.

I Felt E bliver hun halshugget og i Felt F ses hun sfrinlagt, medens Engle vaage over hende. Øverst til højre og venstre paa Tavlen ses tvende, ligeledes af Alabast udskaarne Figurer, af hvilke den i A synes at fremstille St. Barbara, den i G St. Magdalene. Samtlige Figurer ere tilbøielig smykkede med Forgyldning og Farve. Denne gamle Altertable er indsat i en anselig af Egetræ udskaaeren Renaissanceramme fra 1593.

Alterkalken, hvis ældste Del, Midtpartiet, synes at tilhøre Renaissanceperioden, er istandsat 1818. Det af Smedejærn udførte Sprinkelværk foran Kænfaldet er opsat 1713 af Niels Overgaard til Kvistrup. Døbefonten, der utvivlsomt er Kirkens oprindelige, er udhugget af Kamp og paa Rummen prydet med stiliserede Træer. Døbefadet er fra 1615. Brædikestolen er et rigt og ualmindelig anseligt, men raat udført Snitværksarbejde, der maa henføres til Christian IV's Tid. Klokkeindskriften lyder: me . fieri . fecit . anno . domini . mcdlxxxv . sanct . frater . crissternus . abbas . de tute . vallis . e . marie . ies . smid. (Den hellige Broder Christiern, Abbed i Tvis, lod mig gøre Aar 1485).

I Hofmans Fundatser siges det, men vistnok urigtigt, at Altertavlen er stænket af Moth til Kvistrup; den maatte i saa Fald være ført hertil fra en anden Kirke.

I Indberetningen 1766 findes følgende yderligere Oplysning om Kirken:

Kirken, som i de katholske Tider havde Navn af S. Andreæ Kirke, er bygget af hugne Kampestenene, firet med et højt Taarn og et firkantet Spir, paa hvis øverste Spids er en Kobberfløj paa en høj Stang og en stor Kobberkugle; den er opsat 1736 af sal. Hr. Rancelliraad Chr. Moth og Fru Anna Kathrine Trellund. Spiret saavel som Tættet er overalt belagt med Bly, endog Kirkestættene, som ikke ere af Træ, men Mur oventil bedækkede og med Bly belagte. Neden under Koret er en Begravelse, som Hr. Niels Poulsen, Præst her i Bejrum, har ladet gøre. Fra Koret eller Rummet imellem Kirken og Altergulvet er Døre, hvor paa den ene er affildret Moses holdende Lovens Tabler i sin Haand og paa den anden Aaron med Røgelsekarret. Oven over Dørene er det Crucifix Kristus paa Korset og ved Siderne udstaaret Arbejde; paa Tværtræet, som dette Crucifix og Sideslykterne hvile paa, staar dette Sprog: Jeg ved mig intet til Salighed uden Jesum Christum den Korsfæste.

Ved den nordre Side af Korset paa Muren er affildret Dr. Morten Luther i fuldt Corpus med sin Bibel under Armen; ved den søndre Side ligeledes Dr. Philippus Melancthon med en dobbelt Kam i Haanden. Paa den nordre Side af Kirkemuren staar skrevet Præsternes Navne siden Reformationen.

Et Epitaphium gjort af Billedhuggerarbejde er sat paa Bæggen oppe i Altergulvet, hvor er en Begravelse under, som siges, Hr. Niels Povlsen har ladet gøre; i Midten hans og hans anden Hustrus Effigies affildret og derunder skrevet med forgyldte Bogstaver:

Hr. Niels Povelsen, Sogne Præst til Weirum og Provst over Hierm Herred, blev født i Nistrup Præstegaard Anno 1615, Ordineret til Præst 1642, eligeret til Provst 1659 og døde 1690. Hans første Hustrue Karen Pedersdatter Vime fødte hannem 8 Børn i 8 Aar, døde saa 1651 i hendes Alders 25de Aar og hviler her for Alteret. Med Hans anden Hustrue Ingeborg Frandsdatter Rosenberg, som han ægteede 1652, avlede han 8te Børn. Han døde 1689. Gud være dennem alle god og naadig her timelig og der ævriglig. Amen.

Prædikestolen er ved den nordre Side i Kirken midt over Kvindestolene, er ganske firklig udgjort med gammeldags Billedhuggerarbejde og smukt stafferet. Strax nedenfor paa samme Side er opsat paa Muren atter det Crucifix Christus paa Korset, og ved den højre Side Jomfru Maria, ved den venstre Johannes, med Underkrift: Kvinde, se det er din Søn. Paa den søndre Side er ingen Slags Brydelse uden Vinduer og det temmelig store, saa Kirken er stikkelig lys. Nederst i Kirken er et Pulpitur, som af Kirkens sidste og nu for kort Tid siden afdøde Gjer Rancelliraad Christian von Molt til Kvistrup er repareret og den største Del af det

tilligemed Korsdørene samt Strifte- og Degnestolen
 øverst i Altergulvet gjort af ny og med Sind-
 billeder stafferet. Øverst paa Pulpituret oppe ved
 Kirkeloftet staar i Midten affildret hans og Frues
 Baaben, ved begge Siderne efterfølgende Vers:

Guds Kircker nocksom kand ey ziies og beprydes
 Og for Belgierninger fuldkommen Tact udghydes,
 Hans Tempel er Hans Hus og Boeligs rette Steed,
 Hvor Englers tusind Tal vil fare op og need.
 Hvo derfor eget Huus vil pryde og staffere,
 Forglemme ickc maa paa Guds Hus at Spandere,
 Hvad som til Prydelse henhøre bør og kand,
 Alt dette maae tilstaaes af Dvinde og hver Mand.
 I sliig betæncfende er Weirum Kircke prydet,
 Med sit tilhørende, dog Wren Gud selv ydet,
 Endeel er gjort af Nye, som forhen ickc var,
 Endeel er sat i Stand. som gammel Haandskriit bar.
 Saa Kirkens Eger Moth med fordum Trellund kiære
 Ey noget har forsømt, som de bør Gud forcære,
 Til Kirkens Prydelse, og Stoeler glemmes ey
 For Unge Folck, som gaaer paa Salighedens Bey.
 Maaffee at nogen vil sig undre, som heel nøye
 Seer Weirum Kircke an, dog Undre uden søye,
 Thi egen Wre er ey søgt ved disse Ting,
 Men Priis og Wre skal Gud gives trint omkring.
 O Gud, giv Kircke Fred, giv Lande Fred og Glæde!
 Giv Fred i hver Mand's Huus, din Hielp lad staae
 tilreede,

Lad Stoeler bære Frugt, lad quæles al Ufrud,
 Saa lydes dine Ord og holdes dine Bud.

Neden under paa bemeldte Pulpitur staar i
 Midten affildret Salvator Mundi med Jordens
 Klode i sin Haand, ved begge Sider de 12 Apostler
 med Tegn hos enhver, hvad Død han har lidt.

S. Peder med Nøglen og et Kors vendt nedad.
 S. Andreas med et Kors opad. S. Philippus med
 en afdraget Hud. S. Bartholomæus med en Sten
 og et Sværd. S. Thomas med et Spyd. S. Jakob
 den store med et Sværd. S. Johannes viser paa
 Frelseren med sin Finger. S. Matthæus med en
 Ørn. S. Jakob den mindre med en Hammer.
 S. Simon med et Kors opad. S. Judas Thaddæus
 med en rød Kulle. S. Paulus med en Ørn.

Kirken over Koret eller saakaldet Altergulvet
 er gevelst, ellers med Loft over. Stolene, som
 fejle den Bix, at ikke er Døre for dem, ere paa
 Mandssiden i alt 18, men paa Kvindesiden 19, deri
 beregnet de to øverste paa hver Side, som ere til
 Avsumgaard alene, og kan i hver Stol sidde 6
 Personer. Pulpituret er med Stole og Bænke
 forsynet, at 30 Personer magelig kunne sidde der,
 og ved den Lejlighed er for Mandfolkene rummeligt,
 men for Kvindfolkene trangt nok.

I Taarnet er en Begravelse med Døre for af
 Jærns-Sprintelværk, som Rasmus Overgaard, da
 Ejer af Kvistrup, har ladet indrette, hvor paa
 den nordre Side i Muren er sat en sort Sten;
 derpaa staar med forgyldte Bogstaver:

Vil du misundelige Flocc
 med stivne Dyne stue
 Det Rum, hvor Overgaard og Bloch
 har deres sidste Stue,
 Da viid kun, at din Hastighed
 for sage kaster Duet,
 Thi Kirken er for dette Steed
 tilbørligen fornøjet.

Et Crucifix og Jern Bærct,
 som Kirken staar tii Væ,
 Derom et Vidne fast og stærct
 for alle Mænd skal være,
 Svorpaa den Fierde Fridericg,
 som Dannemarct da tiende,
 Sit Brev og Segl naabelig
 de salig Folct forleente.
 Misund da ey i dette Rum
 de matte Been sin Leve,
 De bier efter Herrens Dom,
 da De skal Himlen eye.

Rasmus Nielsen Overgaard. Margrethe Pedersdatter Bloch.

Paa de øverste Stole, som ere til Avsumgaard,
 er udgravet Iver Juuls til Kvistrup og Fru
 Ingeborg Barsbergs fædrene og mødrene Baaben.

Uden paa Kirken i en Sten paa den nordre
 Side staar udhugget lig en. Ube staaende paa Bag-
 benene, har et stort Hoved, og Forbenene hænge
 langt ned ved begge Siderne, og siges, skal være
 Kirkens Bartegn.

Ovenfor er omtalt den Sjælemesse, som Ridder
 Niels Krag stiftede i Kirken og hvortil han havde
 lagt en Gaard i Lundby. 1485 bevilgede Biskop
 Hartvig Juul, at Præst efter Præst i Vejrum Sogn
 til evig Tid skulde have og nyde alt det Gods, som
 var givet til Kirken for Messer og Gudstjeneste
 og som havde ligget til Præstebordet i 40 Aar og
 mere. Biskoppen gav desuden Ufsald paa at ind-

eller affætte Bonden (wordhen, den vordnede), der boede paa Præstens Grund, og paa at nyde Gæsteri, paa det Vilkaar at Messer og Gudstjeneste skulde forøges for deres Sjæle, som havde givet Godset.

1486 lod Biskoppens Official paa Volstrup 16 Mænd aflægge det Vidnesbyrd om den Jord, som hedder Kirkebjerg og ligger østen for Braghøj, at fra de Agre, som stnde østen til Kirkebjerg, og til den gamle Vej, som ligger op ad Vejrumhole, og saa til den liden Stubjord, som ligger Sønden for Barfreds Hussted, den ene Ende i Sønder og den anden i Nør, har været ulastet og ukæret til Præstegaard i Vejrum i 40 Aar og mere, undtagen 2 Agre, som ligge til Barfreds Hussted.

Et Barfred var egentlig et Taarn eller et Udenværk paa en Borg, men kunde ogsaa betyde en selvstændig med Taarn forsynet Ejendom. Der var i Middelalderen enkelte Steder saadanne Barfrede ved Præstegaarde, hvor Kongerne toge ind paa Gæsteri.

1495 lod Biskop Hartvig 22 Mænd afgive det Vidnesbyrd paa Volstrup, idet de lagde deres Hænder paa Messiebogen og bad dem Gud og den hellige Læst hjælpe, at Esters Toft har været til Veirum Kirke i rolig Hævd ulastet og ukæret i 40—60 Aar og mere, indtil nu Jes Sepsen i Majgaard havde givet Laft derpaa ³²).

1497 tilbagekaldte Kong Hans en Stadfæstelse, han havde givet Hr. Peder i Vejrum paa et Gaardsted næst sønden Tinget og en Toft vesten for Tinget, som kaldes Kringeltoft, og paa nogle af

Vejrums Enge. Det forrige Brev skulde være magtesløst, indtil Præsten og hans Modpart vare fremkomne med deres Bevisninger for Kongens Retterting. Brevet er udstedt til dem, som bygge og bo i Hjerm Herred ³³).

1498 stænkede, som ovenfor omtalt, Fru Kirsten Mikfeldsdatter sin Eng i Hjalte til Præstebordet, og den omtalte Proces maa være vunden, thi 1519 fik Præsten Hr. Peder Stafensen tgl. Stadfæstelse paa følgende Ejendomme: „Et Gaardsted næst sønden Tinggaard fra den gammel Dige og saa øster til de nørre Ender paa Krooy og sønder til Købmands Mose, som Laves Jord vedtager, og øster til Nysumgaard's Jord vedtager, og sønder mod gammel Tingsted, til Nysumgaard's Jord igen vedtager. Item den Kringeltoft vesten Ting og sønder midt i Majen undtagen i fornævnte Loft 2 Agre Bønderjord og de 2 østerste Agre til Laves Gaards Jord. * Item fuld Fællig i Udmark og Fægang i Vejrums Skov og Sodbjerg til fornævnte Gaardsted. Item de Engedele paa Vejrums Eng, som Provstgaard mageskiftede af Præstegaarden for Eng i Hjalte, ved deres Agerender sønden den Skælsten mellem Provstgaard's Jord og Præstegaard's Jord. Item den Jord, som Jep Bang i Fæste havde, Esters Dam og Kirkens Jord sønden Dal og den Jord norden Esters Dam, som Hr. Peder Nielsen lod opbryde og havde Havre i. Item al den Jord, som Hr. Peder Nielsen havde i sin Hævd og Væрге paa Sankt Andreæ Kirkes Vegne" ³⁴).

18. Juni 1518 havde Hr. Christiern Hvid, der var Bistoppens Official og Sognepræst til Vejrum, stævnet 8 Mænd for sig i Hølstebro Kirke, hvor de vidnede, at „Krogsgaards Hussted, som ligger norden Sire Kirke, og hendes Tilliggelse, som ligger næst norden til Høllegaards Dige og norden ligger til Stadberigh, som Sognefæl er imellem Vejrum Sogn og Sire Sogn, som er 3 Ager bred fra forskrevne Høllegaard Dige og nær til forskrevne Stadberigh, det har ligget til Præstebord i Vejrum i 40 Aar ulastet og ukæret for hver Mand, til nu Thyge Andersen kærer derpaa, og er dem fuld bitterligt, at forskrevne Sognepræster har haft det i sin Bærg og gjort af forskrevne Jord, hvad de vilde i 40 Aar.

I Aaret 1541 indværgede Præsten Hr. Jens Hansen samme Jord som St. Andreæ Kirkes og Præstegaards rette Jord. Samme Aar indværgede han „den Hussted, som ligger næst sønden Tinggaard og saa sønder, til Christiern Davsens Gaards Jord vedtager, saa fra Tingen og øster til Afsunggaards Jord vedtager og naar til Notthomoose og saa vester til Røye baade østen og vester til Røye undtagen den Ager, der ligger næst til Tinggaards Havegaard. Samme Aar indværgede han en Gaard i Skikkild og en Gaard i Søller ³⁶.

I Indberetningen 1690 siges det, at paa Præstegaardens Grund laa en liden Bolig kaldet Grøn Eng og 3 andre Boliger, nemlig: Krumborg Dige, en ved Sire Kirke, som Mag. Peder

Lime i sin Tid lod opbygge paa nogle Agre, som tilhørte Vejrum Kirke, og Klogborg, opført af Hr. Niels Povlsen Astrup paa nogle Studjorder. Som Mensalia tilhørte Præsteembedet Halvgaarden Lille Stikkild og Nørre Søller, der var et Bol og et Bols-Underste; „disse synes af gamle Dokumenter at være tagne fra St. Andreæ Kirke, jom denne Vejrum Kirke fordum var kaldet, og lagte til Præstebordet, at Præsten nogenledes kunde nære sig og bo hos sine Sognefolk, thi den første evangeliske Præst Hr. Christiern Hvid var Official og opholdt sig i Holstebro og rejste ud at forrette Tjeneste i Vejrum Kirke, naar den skulde holdes.“

1766 skriver Præsten om Embedets Mensalgods: „Til Vejrum Præstegaard er lagt noget Mensalgods, nemlig her i Sognet 2 Gaarde, Nør-Søller og Lille Stikkild, og et Bol Krumborg Dige; i Sir Sogn 2 Bol, nemlig Klogborg og Kongsgaard eller Fisserhus. Desuden nydes af en Gaard her i Sognet, Kvistrup tilhørende, navnlig Feldborg, nemlig 2 Tdr. 4 Skp. Byg, 3 Tdr. 4 Skp. Havre, og af en Gaard kaldet Over Dal, der nu hører til Bastjærgaard, aarlig 4 Tdr. Havre. I Bispestens skal findes Lavhævd paa den Gaard i Søller og Lille Stikkild Anno 1541, saa og Biskop Hartvig af Ribe hans Stadfæstelse paa det Gods i Vejrum Sogn, som er givet til Vejrum Præstebord for Messer og Gudstjeneste Anno 1480, af hvilke Hr. Niels Povlsen Kopier har udstrevet og under sin Haand bevidnet at være rigtige Kopier af 3 Perga-

mentsbreve, som findes i Landetiften i Ribe." Præsten tilføjer neden under: „Dette ovenfor nævnte Gods er af fromme Udelspersoner i fordoms Tid givet til Vejrum Præstebord for en Sjælmesse at holde vedlige, for hvilke Sjælmesser der holdes nu aarligen en Cathedismi Prædiken hver Fredag, som og endnu holdes hver Fredag fra Mortensdag og indtil Fasten, da Onsdags Prædiken begynder. Sætter og for, dette at være tillagt for Kaldets Ringheds Skyld, siden her have ingen Annergaard."

Præster.

- Niels 1422.
 Peder Nielsen 1441.
 Peder Stafensen 1486. 1519.
 Jens Hansen 1535.
 Niels Christensen 1584, død 1602.
 Christen Nielsen 1602—18.
 Mag. Peder Lassen Vime 1618—42.
 Niels Povlsen Astrup 1642—90.
 Peder Lavridsen Vandborg 1690—97.
 Mag. Henrik Ejlersen Garboe 1697—1727.
 Kort Nielsen Bisted 1727—29.
 Svend Christian Heide 1730—48.
 Søren Madsen Listoe 1748—73.
 Niels Bygum Krarup 1773—98.
 Janus Balthasar Krarup 1798—1830,
 Jens Vind 1830—57.
 Julius Røgind 1857—73.
 Christian Frederik Koch 1873—85.
 Peter Falck Rønne 1885—87.
 Moritz Christian Julius Anthon 1888.

Den mærkeligste Præft i Vejrum var Mag. Christiern Hvid, Søn af Peder Hvid i Holstebro;

hans Moder var Datter af Adelsmanden Jes Blaaberg, Borgmester i Holstebro. Dette ses bl. a. deraf, at Kongen 1531 bevilgede ham Gaarden Hale i Binding Sogn som frit Bøndergods, uagtet Niels Klemensen til Blæsbjerg havde skødet den til Lwis Kloster, idet 2 Søsterdele af Jes Blaabergs Gods vare tildømte Kronen, medens han selv havde faaet de 3 Søsterdele³⁶). Hans Broder Jep var Borger i Randers og hans Søsterdatter var gift med en Borger i Gustrau, Broderen var død ved 1546 og havde en Søn Peder³⁷). Han nævnes 1518 som Sognepræst i Vejrum, men det har været saaledes, at han nød Indtægten imod at holde Kapellan; den foran S. 85 nævnte Beretning, at han var Biskoppens Official i Holstebro, er uden Tvivl rigtig. Han sluttede senere et Magestifte med Præsten i Ribe og Boglev Hr. Niels Pedersen, at denne skulde have Vejrum Kald og han selv dennes Sogne, men nogen Tid efter gjorde de Handelen om igen, hvorpaa Kongen gav Stadfæstelse 1528³⁸). Allerede Christiern II har haft Yndest for ham, thi han gav ham Bevilling paa Indtægten af Hagebro, som han 1528 overlod til Lensmanden paa Lundenæs³⁹). Frederik I benyttede ham i Aarene 1524—26 til at indkræve Landehjælpen i Ribe Stift og 1526 nævnes han som kgl. Rentemester, der forestod Rigets Pengevæsen. 1527 var han Rannik i Lund og 1529 i Viborg, hvis Domkapitel fik kgl. Brev om at lade ham beholde sine Indtægter som residerende Rannik, uagtet han ikke kunde

bo i Viborg, da han „er stiftet udi vor Tjeneste og der ubinden er forhindret udi saa Maade, at han itedse skal drage om her udi Riget og bestille vore og Rigens Vrinde.“ 1531 blev han Decanus ved Kjøbenhavns Kapitel og nød ogsaa Indtægten af Tirsted Præsteembede i Vaaland. Han har ogsaa været Forstander for Stubber Kloster, thi 1532 fik han en Befaling til Mogens Søye og Jens Hvas, at de skulde tage flere gode Mænd til sig og granske om en Trætte, han havde med Jep Thomsen i Holstebro og hans Medfølgere, „for at de have taget Stubber Kloster og all hans Gods, som der udi var, fra ham og gjorde ham der saa arm, at han maatte løbe ud af Klosteret“⁴⁰). Under Grevens Fejde affatte Skipper Klement ham som Præst i Vejrum og indsatte Jens Hansen, hvem han 1535 stævneede for Rigens Ret, men Hr. Jens blev dog siddende som Præst. Efter Klements Fald benyttedes han til at inddrive Bøderne hos de oprørste Bønder, hvorfor han sandsynligvis ikke kunde have været taalt her, selv om han nu vilde have taget til Takke med den bestedne Stilling som Landsbhypræst. Grunden til, at Jens Hansen blev i Embedet, er dog nærmest den, at man under den lutherste Kirke ikke ønskede Præsteembeder knyttede til verdslige Bestillinger. Han døde ved Midfommertid 1536⁴¹).

Naar det i Præsterækken fra 1690 siges at Peder Stajensen var Præst til 1531, han nævnes endnu 1519, er det uden Tvivl rigtigt, men da han

allerede var Præst 1486, maa han ogsaa have været Kapellan for andre end for Mag. Christiern Hvid.

Hr. Christen Nielsen havde en uheldig Stæbne. 1614 stæbnede han Knud Gyldenstjerne til Aagaard, fordi denne havde anlagt Gælds Sag imod hans Søster Maren, Enke efter Gert Mejer i Holstebro. Præsten tabte Sagen og dømtes til at betale 1126 Daler og har desuden forløbet sig, thi han blev suspenderet, men Lensmanden fik 1. Maj 1617 Befaling til at lade ham komme til Prædikestolen igen, da Kongen tilgav ham hans Forseelse. Han kom imidlertid snart efter galt affted paany, thi 19. Okt. 1619 sagde han i Kvistrup Fruerstue til Fru Sofie Høichen til Strandbjerggaard, at hendes Mand afgangne Oluf Munk efter hans Faders Død var inddraget i Vejrum Præstegaard, havde brudt og opslaaet Kister og Skrin og deraf udtaget og bortført adskillige Varer tilligemed Kisterne, hvilket han vilde bevise med Oluf Munks egen Haand. Denne Sag blev forfulgt paa Landstinget og der nægtede han „med Helgens Ed og oprakte Fingre“ at have sagt saadanne Ord, uagtet han havde taget Tingsvidne paa Hjerm Herredsting om Gyldigheden af sit Udsagn. Han blev affat, hvilket endog synes at være stet 1618, og blev paa Landstinget dømt som Løgnør. I Lensregnskabet for 1621 findes følgende Post: Annammet af Hr. Christen Nielsen, fordem Præst udi Vejrum, hans halve Bo, jow paa fgl. Majestæts Begne blev oppebaaret, eftersom

ham formedelst Løgnagtighed var Dom overgangen paa hans Finger, ialt 50 $\frac{1}{2}$ Sletdaler; endvidere hans Faldsmaal, der var ham til Hjern Herredsting overgangen, 3 kurant Mark for hver Gang, er 12 $\frac{1}{2}$ kurant Daler 1 Mark." Han søgte vel om Benaadning, men Kongen bød Lensmanden 31. Marts 1622 at sælge hans Bo, da Kongen ikke var tilfunds at eftergive ham hans Boslod ⁴²).

Hr. Niels Poulsen Astrup fik 25. Juli 1685 Bevilling til, at Aasp maatte være Anney til Vejrum, naar det blev ledigt, hvilket dog ikke skete.

Hr. Peder Davridsen Vandborg fik 26. Sept. 1691 af Kongen Tilgivelse, fordi hans Hustru var kommen nogle Uger for tidlig i Barselseng, dog skulde han suspenderes i 3 Maaneder og derpaa til Højmesse efter Prædiken afbede sin Forseelse og give 50 Sletdaler til Kristianshavns ny Kirke. Hun, der var Formandens Datter, døde allerede 10. Nov. samme Aar; Præsten skriver herom i Kirkebogen: Det er ikke fuldt 2 Aar, siden her af Præstegaarden er blevet udført 6 Vig, 3 tilforn paa en kort Tid: sal. Ingeborg Frandsdatter Rosenberg, sal. Hr. Frands Nielsen og sal. Hr. Niels Poulsen, og nu atter trende, blandt hvilke min allerkæreste Hustru". Der var ogsaa i den følgende Tid mange Dødsfald fra Præstegaarden. Da Præstens Karl døde 1702, lod Kaptejn Didrikfen, der formodentlig boede paa Ryttergodset i Sognet, ham „med en Korporal og 24 Soldater gelejde til Graven med Trommeslag

og 3 Salver, efterat der var kastet Muld paa ham".

Provst Jens Balthasar Arrarup var en meget virksom Mand. Han var en af de første paa Egnen, der begyndte Staldfodring om Sommeren, men hans gamle Nøgter kunde ikke udholde at gaa ene hjemme, naar de andre Folk syngende og snakkende gik i Marken. Præsten kunde ikke heller faa andre til Nøgter paa den Maade, indtil det 1821 blev ham muligt at indføre hel Staldfodring for 37 Stude og halv for 16 Malketøer. Han havde stort Faarehold paa 300 Faar og eksperimenterede i mange Retninger. Han oprettede et Sognebibliothek, drev Plantestole og plantede Skotræer og Pil i Tusindvis, foruden at han beplantede Præstegaardens Have, hvorved han ogsaa drev en større Hmlehave.

Det hedder ogsaa om ham, at han var en af de faa af geistlige Embedsmænd, der havde udrettet noget betydeligt i Vandværket og uden Tvivl i sin Egn var den første, der vakte Opmærksomhed for et bedre Agerbrug ved forbedret Sædskifte, Dyrkning af Brakfrugter og Foderurter, Opførelse af Hege osv. Han drev selv i omtrent 30 Aar sin Avling, „der ydede ham et saa lønnende Udbytte, at han i et middelmaadigt Kald kunde anstændigen ernære en talrig Familie". Han forflyttedes 1830 til Gjerlev og Draaby i Sælland⁴³). Han ejede Uvsundal og Aldershvile, dengang tilsammen c. 16 Tdr. Hfr.

1690 hedder det, at Degnen i Sulerente fik 30 Rager og 30 Faarslaar og i Paasterente 3 Vol Wg, i Offer paa hver af de 3 Højtidsdage sædvanlig 1 Sletmark, høist 1 Rigsmark.

1630 beklagede Sognemændene i Vejrum sig over, at de ikke havde en siddende Degn, som kunde undervise deres Børn, men et Barn af Holstebro Skole, som selv lidet kunde vide.

Hjerm Sogn.

Hjerm Sogn grænser mod Nord til Venø Bugt, mod Ost til Handbjerg S. og Bording S., mod Syd til Maabjerg S. og Sire S., mod Vest til Vejrum S. Jernbanen Holstebro—Struer stærer Sognet. Hjerm Station. Kirkens Afstand fra Holstebro er 1 Mil. Et Vandløb, der kommer fra den dybe Indstøring ved Kongstov, løber i Limfjorden ved Volstrup. Jorderne ere temmelig højtliggende og skraane mod Limfjorden. De ere af en frugtbar Bestaffenhed. Sognets Fladeindhold er 5766 Tdr. Land med 444 Tdr. Høfr.

3 Skoler, 1 Andelsmejeri. Kalkværk. I Indberetningen 1638 skrives, at paa Hjermgaard's Mark er en Dal kaldet Blegedal, hvor Kalkgrunden er, „og siges, at den Kalk, Kirken er bygget med, skal i jordums Tid være taget der“. Salt i

Sognet 257 Gaarde og Luse med 1482 Indbyggere (1880: 1255, 1860: 966, 1840: 779, 1801: 620).

Om Sognets Opnævnelse efter de Fjorder, der i den graa Oldtid græssede paa de herbærende store Græsgange, er opløst foran S 5.

I Sognet ere nu alle Gravhøje fløjfede, der har dog været flere, som Skælhøj op til Sandbjerg Sogn, Kongsgaardhøj ved Kongsgaard paa Brinken sønden for den Bæk, der løber i Fjorden ved Volstrup; Kraghøj vesten for Bækken, og paa det højeste Punkt i Øster Hjerm med Udsigt til Limfjorden laa ogsaa en Høj.

I Sognets østlige Del er Hummelmosen, om hvilken der siges i Indberetningen 1638, at det ofte hænder, naar der graves efter Skurtørb, „at store Bul med Rødderne af Grantræer optages, saa heraf forfares, at hvor nu ganske ingen Træer staar, maa i gamle Dage have været store Granstove“.

I Sognet findes:

Volstrup Hovedgaard, 23 Tdr.. 2 Skp. Htkr., se nedenfor.

Aldershvile, c. 6 Tdr. Htkr., Parcel af Volstrup. Derunder dreves 1830 Frisengene, 5½ Tdr. Htkr., der vare Parceller af Kvistrup. En Lund paa 7—8 Tdr. Land var plantet af Ejeren Provst Krarup i Vejrum.

Sofienlund, c. 7½ Tdr. Htkr., Parcel af Kvistrup og Volstrup. Her boede 1796 Jakob Lindam, der 1792 opholdt sig paa Volstrup og da udnævntes til Oberretsprofurator. Han døde 1824

som Herreds skriver i Ulborg Herred. Senere ejedes Gaarden af Jens Kjerulf Sand, der døde i Hjemhede 1825.

Strandkjær, Bolsted.

Krogager, 1 Hus.

Bolstrup Mark, 1 Od., 2 Bolsteder.

Sofienborg, c. 8 Tdr. Htr. med Kro og en Vandmølle. Udflytter fra Bolstrup By 1788.

Bolstrup By, 3 Gaarde, deraf 1 paa c. 11 Tdr. Htr., 1 paa c. 5 Tdr. Htr., 5 Bolsteder. Var 1683 4 Gaarde med 5 Bønder og 2 Bol; af Marker nævnes Munktoft og Trædagre.

Skjetterup, 6 Gaarde, hver paa 5—6 Tdr. Htr., og 1 Hus. Var 1683 4 Gaarde, hvoraf 1 øde; i den ene boede Birtefoged Christen Esbensen; jønden for Byen laa Frøskilde.

Feldborg, 7½ Tdr. Htr., Lille Feldborg, 1 Bolsted, Over Feldborg, 4½ Tdr. Htr.; 1683 2 Gaarde og 2 Huse.

Livbjerggaard, 2 Gaarde, Parceller af Bolstrup.

Altonahus, 1 Bolsted, Parcel af Bolstrup.

Engtoftus, 1 Bolsted, Parcel af Bolstrup.

Nørhedehus, 1 Bolsted, 2 Huse, Parcel af Bolstrup.

Bjyphensminde, 1 Gaard, Parcel af Bolstrup, opnævnt efter Kaptejn Bjyphen til Bolstrup.

Øster Mølle.

Ryborg, 1 Gaard, tildels Parcel af Bolstrup.

Fredenslund, 1 Bolsted, Parcel af Ober
Feldborg.

Marienslund, 1 Hus, Parcel af Bolstrup.

Osterby, 2 Gaarde, 2 Bolsteder, 2 Huse.
1683 2 Gaarde; paa Marken nævnes Troldstoft og
Bommestøl.

Sle, 5 Tdr. Hftr., Sle Mark, 2 Bolsteder.

Telling, 4 Gaarde, 1683 6 Gaarde, hvoraf
1 øde, desuden en Halvgaard og 2 Huse.

Neder Telling (udtales Rejtling), 4½ Tdr.
Hftr., Neder Tellinghus, 1 Gaard, 1 Hus.
1683 2 Gaarde, hvoraf den ene øde, og et Bol;
der var da Fællig i Marken med Snødder; paa
Marken nævnes Orholager, Bavntoft, Gusbjerg,
Lubbjerg, Bommerhal.

1545 toges der Tingsvidne af Bolstrup Birke-
ting om en Halvgaard i Telling, som Christen
Madsen iboede, at „hans Sælse var meget ond, og
var hverken Bægge eller Tag paa, som kunde holde
for Knog eller Regn, og at der var hverken Bægge
eller Tag paa hans Lade uden et Stykke gammelt
Tag paa den søndre Side og at hans Fæhus var
flet nedfaldet og hverken Tømmer eller Tag paa
uden 2 Suler og 1 Næs, og at samme Halvgaard
er meget forværret Aar efter Aar, siden han den
fik“. Et andet Syn udtalte, at Chr. Madsen „ej
bør at besidde nogen god Mands Gods, uden han
vil holde det bedre ved Magt.“ Han havde ej
heller betalt Tiende og Landgilde. Hans Grander
og Naboer vidnede, „at han har gjort dem stor

Stade hvert Aar, siden han kom til samme Gaard, paa deres Korn og Enge, baade med hans Dg og Fæ, at han ikke har hegnet eller gærdet med dem og at hans Avl, Hø og Korn har altid standet ude, alle hans Grander og Naboer til Stade og Trængsel" 43).

Snødder, 3 Gaarde, deraf 1 med 6½ Tdr. Hfr., og 2 Bolsteder. 1683 3 Gaarde.

Elkeborg, 2 Bolsteder, Parceller af Bolstrup.

Østergaard, Østergaardhus, Parceller af Bolstrup.

Sønderborg, et Bolsted, Parcel af Bolstrup.

Kragelund, 3 Gaarde, 3 Bolsteder, 1 Hus. 1683 2 Helgaarde.

Holsteinborg, 1 Gaard, Parcel af Skjelsgaard, Ejeren er født Holstener.

Skjelsgaard, Nørre Skjelsgaard, Parceller af Bolstrup.

Kolighedslund, 1 Gaard, Parcel af Skjelsgaard.

Bentsbol, 1 Gaard, Parcel af Bolstrup.

Rvium, 8 Gaarde, deraf 3 paa 4—5 Tdr. Hfr., 2 Bolsteder, 4 Huse. Var 1683 4 Helgaarde med 7 Bønder, 4 Halvgaarde, 2 Bol, hvoraf 1 øde, og 4 Huse, hvoraf 1 øde; af Marker nævnes Solbal, Winterbjerg, Kørtjær, Dynneshat, Harreris, Estilshjerg, Stinballe. Om Ravnets Oprindelse (udtales Rvum) se foran S. 5.

Rviumbol, 1 Gaard.

Borstkjærhus, Bolsted, Parcel af Bolstrup.

Vesterhus, 1 Gaard, Parcel af Bolstrup.

Husmer, Bolsted, gammel Ejendom.

Kathrineborg, 5 Tdr. Htr., Udflytter fra Skjetterup.

Marielund, Bolsted, Udflytter fra Skjetterup.

Kongsgaard, 4 Tdr. Htr., Kongsgaardhus. Gaarden kaldes altid i ældre Tid Kongskov og den nuværende Udtale, Kongsko, kan baade bethyde det ene og det andet. Som ovenfor S. 10 er omtalt, var her en Skovejendom, som Erik Glipping 1259 skænkede til Ribe Domkirke og som hed Quimæruth, der bethyder den ryddede Skov ved Kvium, hvor der altsaa har ligget en Gaard. Østen for den forsvundne Høj Kongsgaardhøj, der snarere har været et Boldsted end en Gravhøj, har man for en Snæs Aar siden fundet Sten og Murgrus som Levning af en Bygning; og her har vistnok staaet Kongsgaarden for Hjern Herred.

Damgaard, 1 Gaard, 2 Bolsteder, nævnes 1547, var 1683 en øde Halvgaard.

Vestergaardhus, Parcel af Vestergaard i Kvium.

Ørenbjerg, Bolsted, Ørenbjerghus, Udflyttede fra Kvium.

Hjerngaarde, 5 Gaarde, de 4 paa 4—6 Tdr. Htr., 2 Bolsteder, 2 Høje. Var oprindeligt 1 Gaard, der 1683 var ganske øde med nedfaldne

Huse; den mentes dog dengang tilforn at have været 4 Gaarde.

Paa Hjermsgaard boede 1537 Jakob Nielsen, gift med Karine Pedersdatter, der i Universitetsprogrammet i Anledning af deres Søns Død kaldes Datter af Peder Munk, Herre til Rvistrup. Som det ses ovenfor, var Rvistrup dengang en Ladegaard under Tvis Kloster og der nævnes ganske vist 1533 en Per Munk i Rvistrup, der maa have været Klosterets Forvalter og altsaa var langt fra at være „Herre“ til Rvistrup, saa meget mindre som han ikke var af Adel. Karine var ogsaa bondefødt, hvilket ses af, at hun 1549 beviiste, at hun var et umyndigt Barn, da hendes Gods i Hjern Herred, der var sat til 14 Skæppers Skuld, 1535 med andet Bøndergods blev forbrudt til Kronen, hvorfor Kongen tilbagegav hende hendes Selvejerret. Hendes Søn optog sin Morfaders Navn og kaldtes Peder Munk Jakobsen, var først i Latinskole, men efter Moderens Død c. 1555 gif han i Krigstjeneste baade hjemme og i fremmede Lande; siden slog han sig paa Handelen og døde 1613 som Borgmester i Kjøbenhavn.⁴⁵⁾ Iøvrigt var Hjermsgaard vistnok en gammel Selvejergaard; under Tvis Kloster hørte derimod Sønder Hjermsgaard.

Møllevang, 1 Hus, Parcel af Hjermsgaarde.

Rjærgaard, 8 Tdr. Hjr., Rjærgaardlille, Bolsted. Var 1547 en stor Gaard med 2 Beboere, 1683 2 Gaarde; paa Marken nævnes da Englands Toft, Vistoft og Ulballe.

Tusgaard, 4 Tdr. Htr. Udtalen er Tuffo, hvilket ligesaa vel kan betegne Tuffov, som maa være den rette Form, da man altid i ældre Tid skrev Turstov.

Fredenslyst, Bolsted, Parcel af Tusgaard.

Mosegaard, Bolsted, Parcel af Bolstrup.

Hummelmose, 7½ Tdr. Htr., Hummel-mosehus, et Bolsted og et Hus. Nævnes 1547; paa Marken nævnes 1683 Ulbakke.

Sønder Hjerm, 3 Gaarde, deraf 1 med 5½ og 1 med 4 Tdr. Htr., 1 Bolsted, 2 Huse. 1683 2 Helgaarde og en øde Halvgaard. Kaldes 1547 Sønder Hjermgaard.

Nordborg, Bolsted, Udflytter fra Sønder Hjerm.

Hjortborg, 1 Gaard, 1 Hus, 1683 1 Bol.

Smørborg, 1 Gaard, 1683 1 Bol.

Bak, 1 Gaard, Bakhus, 1683 1 Bol.

Hvidbjerg, 1 Gaard, nævnes 1547 og var 1683 et Bol.

Snuffelborg, 1 Gaard, 1683 et Bol. Dette underlige Navn synes at have nogen Forbindelse med Snøffel, en Slags Helt med spidst Hoved, saaledes at Snuffelborg, der egentlig har heddet Snuffelbjerg, betyder et spidst Bjerg. Ordet er iøvrigt af tydsk Oprindelse.

Egebjerg, 2 Gaarde, hver paa c. 4 Tdr. Htr. Egebjerghus. 1547 1 Gaard, 1683 en Halvgaard; 1683 nævnes en øde Halvgaard Klem.

østen for Egebjerg, er nu underlagt Egebjerg, og Marken kaldes endnu Klæm.

Starby, $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., Starby Mark, 2 Huse, nævnes 1547, var 1683 2 Halvgaarde.

Øster Avsum, 5 Gaarde, den ene med $7\frac{1}{2}$ Tdr., en med 4 Tdr. Hftr., 2 Bolsteder, 4 Huse. 1683 foruden Præstegaarden 3 Gaarde, hvoraf 1 øde; paa Marken nævnes Munklund, Korsbjerg og Branistoft.

Avsum Mark, 1 Hus.

Korsbjerghus, 1 Gaard, 1 Hus. Korsbjerg var 1683 et Bol.

Kristinelyst, 1 Gaard, Udflytter fra Øster Avsum.

Præstegaarden, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., Præstegaardsmark, 1 Bolsted.

Højmark, 2 Gaarde, 1 Bolsted, Parceller af Præstegaarden.

Vester Avsum, c. 9. Tdr. Hftr., og et Bolsted, 1683 2 Helgaarde.

Avsumlille, $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., Parcel af Avsumgaard.

Ryholm, 1 Gaard, Parcel af Avsumgaard.

Skomagerhus, 1 Bolsted.

Tændsminde, Bolsted, Parcel af Avsumgaard.

Hjerm Kirke, se nedenfor.

Kirkegaard, c. 4 Tdr. Hftr., Kirkegaardhus, 2 Bolsteder, 1 Hus.

Stokholm, Hus, Parcel af Starby.

Nørre Ajsum, 1 Gaard, 1 Hus.

Kalkværket.

Bjerregaard, c. 7 Tdr. Htfr., Bjerregaard
Mark, 1 Hus, nævnes 1683.

Tornmark, Bolsted, Parcel af Bjerregaard.

Hjermhede, 3 Gaarde, deraf 1 paa 8 og 1
paa 5 Tdr. Htfr., 1 Bolsted, 1 Hus. 1547 hørte
6 Gaarde her under Tvis Kloster.

Havbo, 1 Gaard, Parcel af Bolstrup, Navnet
efter en Mand fra Haveggen.

Vindeholm, Bolsted, Parcel af Vindeborg.

Christiansborg, 6 Tdr. Htfr., Parcel fra
Bolstrup.

Hjerm Station, derved Brugsforening,
Købmandshandel og flere Næringsdrivende.

Ytteborg, c. 6 Tdr, Htfr., Udflytter fra
Hjermhede, har Navn af Ytte Grib fra Bolstrup,
gift med Kaptejn Vinde.

Krog, 1 Tdr. Htfr.

Nørbackhus, 1 Gaard.

Vindeborg, 2 Gaarde, 1 Bolsted, Parceller
fra Bolstrup, har vel Navn efter Kaptejn Vinde.

1683 nævnes Vallegaard.

1321 skænktes Thoklund i Hiarmæ Sogn til
Ribe Domkirke af Ridderen Hr. Niels He⁴⁶), men
denne Ejendom er sandsynligvis snart igen afhændet,
thi den nævnes ellers ikke. Det var maaske ogsaa
kun et Stykke Stov.

Vølstrup.

Efter Bøndeopstanden i Syllaud 1313 bleve flere Borge opførte til Værn mod Bønderne og efter Hvitfeldts Udsagn blev i samme Anledning Vølstrup bygget „Ribe Bispestol til Nytte“. Ribe Bispestol havde fra meget gammel Tid store Besiddelser i Egnen ved Limfjorden og havde længer vesterpaa sin anden Borg Bøvling (Ryfsensten).

I gammel Tid indtoges den vestlige Del af Vølstrup Mark af nogle Ejendomme, der hed Stallerup og Aaby. 1503 indværgede Abbed Niels af Lvis til Klosteret Stallerup Byggesteder med deres Tilliggende, der laa mellem Værkebæk og den Aa, der mod Øst grænsede til Vølstrup Mark, fulgte Aaen til Limfjorden og derfra vest paa, til Aaby Mark vedtog, og derfra sønder paa mod Kvistrup Mark, indtil Dalby Markskæl. 1510 afstod Abbed Niels Andersen til Biskop Jøer Munk's Gaard Vølstrup al Stallerup Mark, som var 4 øde Byggesteder og stødte op til Vølstrup Virks Mark; derunder hørte 2 Enge, Munteeng og Brunshjerg, der siden brugtes af Mændene i Skjætterup⁴⁷).

Navnet skrives i det 15. Aarh. Vølstrup, saa det er tydeligt, at det betyder Olafs Thorp. Flere biskoppelige Breve ere daterede herfra, men iøvrigt var Gaarden forlenet til Adelsmand, saaledes 1492 til Jens Raas, der Aar 1500 forlenedes med Bøvling, formodentlig forat Biskop Jøer Munk

kunde lade sin Broder Mogens Munk faa Wolstrup, thi det siges, at Jens Raases Forlening var „efter Mogens Munks Villie og Begæring“. Mogens Munk, der var af uformuende Slægt og ikke selv ejede nogen Herregaard, skrev sig fra nu af „til Wolstrup“, undertiden dog „af Wolstrup“. 1522 var han Landsdommer i Nørre Jylland, men i Slutningen af Aaret sammensvor 9 jydste Adelsmænd, blandt hvilke var Biskop Iver Munk og hans Broder Mogens, sig om at afsætte Christiern II og indsætte dennes Farbroder Hertug Frederik til Konge. De opsatte et Brev til Hertugen og bad ham om Hjælp mod Kongens Tyranni, ja havde den Driftighed at tilføje Navnene paa 9 ansete Adelsmænd uden disses Samtykke.

I Begyndelsen af 1523 udstedte de et Opraab til Jyllands Indbyggere, hvori de fremtom med mange falske Betyldninger mod Kongen og ligeledes misbrugte hæderlige Mænds Navne til at kalde Tyderne til Vaaben. Da var det, at Mogens Munk i Vejle besøgte Kongen, der intet anede om alt dette, og blev venlig modtaget af ham, ligesom han under Samtale om Jagt lovede Kongen en god Rævemynde. Ved Bortgangen lod han sine Handsker blive tilbage, og i disse fandt man Adelsens Opsigelsesbrev, hvilket Kongen erklærede for den lovede Rævemynde, men Mogens Munk var da for længe siden kommen over til Sønderjylland. Historikeren Allen finder ikke noget, der kunde undskyldte Mogens Munk for hans Forræderi, medens

man dog kan fremføre rimelige Grunde for de fleste af de andre Sammensporne. Folkemeningen ansaa ham endog for Hovedmanden. De ijdste Bønder hadede han siden og nogle Aar efter havde de nær omkommet ham i Viborg ⁴⁸).

De menige Bønder mærkede nemlig efter Christiern II's Fordrivelse ikke noget til de lovede Lettelser, men fik tvært imod flere og flere ny Skatter og Herremændene begunstige des tvært imod. 1525 vægrede Bønderne sig paa flere Steder ved at give Skatter og indtog en truende Holdning, den evangeliske Prædiken udbredtes mere og mere og man nægte de 1527 at give Bispetiende, ja ønskede at affaffe al Tiende, saa flere ventede en lignende Bøndeopstand som under Kristoffer af Bavern. Samtidig opvæktes en stor Gæring, især paa Vestkysten, til Fordel for Christiern II's Genindsættelse.

Mogens Munk, der 1523 blev optaget i Rigsraadet og forlenet med Bandsfuld Herred og desuden var forlenet med Viborg Bys Sagesald og Told, fremfaldte 1531 en stor Forbitrelse imod sig i Anledning af den Maade, hvorpaa han indkrævede Told paa Toftemarkedet, Bønderne samlede og han maatte skyndsomt tage Flugten. 4 Bønder kom til hans Hustru Fru Karen Rosenkrantz, den ene stødte Spydet i Jorden for hendes Fod, idet han true de med at gennembo re hende med 20 Sphd og bære hende i Byen paa dem, hvis hun ikke udleverede en Person, Mogens Munks Svende havde grebet.

Efter dette afskedigedes Mogens Munt som Landsdommer, og Jens Hvas til Raas beskikkedes i hans Sted, hvilket Mogens Munt siden hævnedes, thi da Jens Hvas 1534 var bleven tvungen af Bønderne til at deltage i den Opstand, disse gjorde under Wendelboen Skipper Klement, blev der vel ved Rigens Hovmester Mogens Gøye udstedt et Lejdebrev for ham, efterat Bøndernes Magt var knust af Johan Ranzau, men dette kom for sent, idet Hvas blev halzhugget i Viborg sammen med Klement. Paa Henrettelsespladsen kom Mogens Munt hen til ham og opfordrede ham til at vedgaa et Støde paa en Del i Halsgaard, hvilket han ogsaa gjorde umiddelbart før sin Død. Det Hæstværk, hvormed Henrettelsen fremsthyndedes, antages for en stor Del at sthyldes Mogens Munt, der allerede efter Dølbøet 1531 havde besktyldt Hvas for at staa paa Bøndernes Side, men sikkert godt kunde vide, at Hvas kun nødtvungen kunde have fulgt med Oprøererne ⁵⁰).

Mogens Munt blev igen Landsdommer og 1537 fik han istedenfor Vandfuld Herred Pantebrev paa Volstrup, der ved Bispernes Affættelse som andet Bispegods var lagt under Kronen, for samme Sum som den, hvorfor han havde haft Vandfuld Herred i Pant.

Han blev, mærkeligt nok, aldrig slaaet til Ridder som andre Medlemmer af Rigsraadet, hvilket synes at tyde paa, at han ej heller i højere Kredse var synderlig yndet.

Han synes at være gaaet af som Landsdommer 1542 og ved samme Tid at være udtraadt af Rigsraadet. Samme Aar fik hans Søn Oluf Kongens Skøde paa Volstrup, saa han synes da at have trukket sig tilbage af Alderdom.

Hans Ugtefælle var Karen Rosenkrantz, Datter af Hr. Ludvig Nielsen til Balsgaard; hun døde, som det synes, 1535 og er begravet i Viborg Domkirke under en Sten, der blev lagt af hendes Datter Fru Ide Munk til Ballø. Deres Børn vare: Ludvig Munk til Balsgaard, Oluf Munk, Kirsten Munk, gift med Vulf Bogvist, og Ide Munk, gift med Hr. Oluf Nielsen Rosenkrantz til Ballø⁵¹). Om Mogens Munks uægte Døtre se Side 66 under Uvsumgaard.

Mogens Munk døde 3. Dec. 1558 og er begravet i Hjerm Kirke tilligemed 6 Børn. Epitafiet over ham meddeles under Kirken. I Aaret 1540 opgives Indtægten af Volstrup som 108 Tdr. Rug, 48 Tdr. Byg og 222 Tdr. Havre med mere⁵²). Mogens Munk gav heraf en aarlig Afgift af 40 rindse Gylden, han skulde holde Kongen Borgeleje til 2 Heste og være fri for hyderligere Tynge, derimod skulde han ikke have de Kirker i Forlening, som han havde i Bispens Tid, idet Kongen selv vilde forsyne dem med Sognepræster, da det vel ikke kunde betros ham som Broder og Fader til katolske Bisper at kalde rette Lutheranere. Han holdt vistnok ved den gamle Lære saa længe som muligt; endnu 1537 havde han en Kapellan Mittel

Nielsen paa Volstrup, der optraadte som Vidne i en Sag mod en Bonde i Kvium, der var flyttet ind i en anden Mands Gaard; Kapellanen kunde nemlig vidne, at Mogens Munks Hustru vel havde givet ham Fæste, men under den Forudsætning, at hendes Mand vilde samtykke heri, og denne havde allerede givet Løfte til en anden⁶³).

Olf Munk fik, imedens Faderen levede, 1. Dec. 1542 af Kongen Støde paa Volstrup med Gods, hvorunder Bønsø hørte. 1547 købte han af Kronen desuden Tvis Kloster med Gods.

Han var oprindelig bestemt til den gejstlige Stand, havde studeret i Köln og taget Magistergraden og blev 1523 Kantor ved Ribe Domkirke og Forstander for Nonneklosteret udenfor Ribe. 1531 blev han udnævnt til at være sin Farbroders Efterfølger som Bispe i Ribe, naar denne gik af, men det var under den for en katolsk Prælat ydmygende Betingelse, at han tillod, at den evangeliske Lære prædikedes, at Præstene giftede sig og at Munkene forlode deres Klostre; desuden maatte Kongens Indvilligelse købes med en Sum Penge. Domkapitlet vilde imidlertid ikke samtykke, selv efterat Rigsraadet havde stadfæstet Bispevalget, men han blev dog formelt indført i Domkirkens Kor af nogle Kanniker, og 1535 synes han at være bleven anerkendt af Christian III, hvem han Aaret i Forvejen selvjerde havde tilbudt Danmarks Trone. Han fik endog Paven's Stadfæstelse, men modtog aldrig Bispevielsen, thi hans Farbroder vedblev i Embedet,

indtil alle Biskopper bleve affatte 1536. Oluf Munk var netop i Kjøbenhavn, da alle de derværende Biskopper bleve fængslede; og sad i Fængsel omtrent et Aar, hvorpaa han blev løsladt bl. a. paa den Betingelse, at han skulde gifte sig, hvorpaa han fik Lwis Kloster og St. Hans Kloster i Horsens i Forlening, men han boede længe i Ribe, hvor han brugte Gaarden Taarnborg som en Slags Herreguard med Hoveri til. Da han var i Besiddelse af et Kanonikat under Ribe Domkapitel, fik han 1562 Anmodning fra dette om at tage Residens ved Ribe Domkirke, da han ellers if. tgl. Befaling vilde miste sit Kanonikat⁵⁴). 1542 blev han Medlem af Rigens Raad. Efter Faderens Død kom han i Trætte med sine Søskende og disses Børn, der paastode, at Wolstrup var købt for Faderens Benge, og at han forlods havde tiltaget sig dennes efterladte Bo, ligesom han^o til egen Fordel havde solgt sine Brodersønners Part i Balsgaard. Oluf Munk fremlagde imidlertid et Brev fra 1557 udstedt af flere Adelsmænd, der havde hørt hans Fader udsige, „at han aldrig havde befalet sin Søn Oluf Munk at købe til sig Wolstrup Gaard og Gods og ikke heller betalt det udi nogen Maade“. Paa Kongens Rætterting 1559 tilkendtes Wolstrup ogsaa Oluf Munk og ved en anden Dom Aaret efter tilbødtes ham ogsaa det Løssøre, som efter Nogen Munks Død fandtes paa Wolstrup, men efter gentagne Processer indgik han et Forlig med sine Brodersønner 1567, hvorved han forpligtede

fig til at udbetale dem 2000 Daler og til Deling mellem alle Mogens Munks Arvinger 2000 Gylden.

1539—50 var han forlenet med Stivehus Len, 1550—52 med Halsborghus, 1564 med Lundenæs, 1565—69 med Drum, foruden flere mindre Forleninger.

Han var gift med Drude Kangu og døde 24. Nov. 1569 (ikke 1568). Hans Vigsten i Hjerm Kirke omtales nedenfor under Kirken. Hans Enke døde 28. Jan. 1606⁶⁵).

Blandt deres Børn mærkes: Ludvig Munk til Kvistrup, Povl Munk til Tvis, Krogsdal og Pallebjerg, Søren til Volstrup, Magedalene gift anden Gang med den berhyttede Boldsmand Sivert v. Reinstat til Herningsholm, Dorthie gift med Kristoffer Marsberg til Fernet.

Stiftet efter Oluf Munk maa have været indviklet, thi først 1573 bleve Arvingerne enige om, at Søstrene forlods skulde have efter deres Moders Død alle Guldkæder, Smykker, Perler og andre Klænodier, ligesom hendes skaarne Klæder, baade dem af Silke og af andet Stof, Uldent og Linned og Strin. Derimod skulde Volstrup Hovedgaard og Ladegaards Bygninger deles lige mellem Brødrene Sver, Povl, Ludvig og Søren. Det bestemtes videre, at den, der kom til at besidde Volstrup, altid skulde beholde fri Tilbrændsel i Tvis Hebe, og til Kvistrup skulde være Tilbrændsel i Felding Sogneheide; dog skulde Ejeren af Tvis Kloster tilfiges, naar de 2 Gaarde vilde lade flaa Byng.

Kvisstrup skulde have frit Gaadbræt for Bennerland. Jver og Poul Munk skulde annamme Avlen paa Tvislund uden Afkortning, og naar Wolstrup blev ledig, skulde Ludvig og Førgen Munk annamme den uden at udrede noget til de andre Søstende for Avlen ⁵⁶).

Fru Drude Ranzau blev vistnok boende paa Wolstrup til sin Død 1606, hvorpaa Godset blev delt mellem hendes mange Børn og Børnebørn. Hendes Søn Førgen Munk, der skrev sig til Wolstrup 1580 og 19 Feb. 1589 druknede paa Isen ved Struer, var gift med Mette Skram og havde med hende to Døtre, Raren og Ide, der bleve gifte med de 2 Brødre Jver og Anders Friis ⁵⁸). Jver Friis har ved Skiftet efter Fru Drude Ranzau vistnok overtaget Wolstrup, om Medarvingerne end havde store Parter deri; han skriver sig nemlig til Wolstrup allerede 1606. I dette Aar bestemtes det, at Oluf Munk til Kvisstrup skulde have den Mark, Skov og Ejendom vesten for Wolstrup kaldet Vestermark, fra Mølleaaen og vester paa til Kvisstrup Mark, men dette folgte han igen til Jver Friis 1610. I hans Tid brændte Gaarden 1609 ⁵⁷). Han skrev sig ellers til Orbæt i Salling og til Orholm og havde 1596—1602 tjent i Rancelliet. 1596 ledsagede han Christian IV. til Nordtap, hvor han engang tilligemed flere andre Adelsmænd blev idømt Bøde, fordi han havde spist under Guds-tjenesten ⁵⁹). Han havde 1601—04 et Kanonifat i Ribe og døde 17. Juni 1623. Efter sin første

Hustrus Død havde han ægtet Dorthē Budde fra Rødplet, der 18. Nov. 1628 fik tgl. Bevilling til at sælge Volstrup for at betale sin Mand's Gæld til sin Broder Niels Friis til Krastrup, der havde været i Forløfter for ham. Salget af Volstrup var iøvrigt da for længe siden foregaaet. Oluf Munk's Datter Dorthē havde i Ægteskab med Kristoffer Parsberg en Datter Ingeborg, der 1622 blev gift med Jver Juul til Kvistrup, og han købte Volstrup allerede 1627, men døde samme Aar, hvorpaa Volstrup tilfaldt hans Søn Axel Juul.

Axel Juul er født paa Vilestrup 13. Okt. 1606 og rejste 1619 med sin 3 Aar ældre Broder Kristoffer udenlands ledsaget af en Lærer. Efterat være indskrevne ved Univerfitetet i Giessen, studerede de i 2 Aar i Thübingen, rejste siden til Strasburg, som de maatte forlade paa Grund af Krigen, men deres Lærer døde af en smitsom Sygdom, hvorfor de igen drog til Thübingen forat afvente en ny Lærer, Mag. Christen Klemensen, siden Forstander paa Herlufsholm. Denne ledjagede dem til Padua, hvor Broderen Kristoffer døde 1624. 1625 fulgte Axel Juul med Frands Rankau paa en Rejse til Rom og det sydlige Italien, og 1626 drog han fra Padua med sin Hovmester til Siena, hvor han forblev et helt Aar forat studere det italienske Sprog i dets reneste Form, men tog igen tilbage til Padua, som han først forlod 1627, da han fik Underretning om de kejserlige Troppers Indfald i Sylland, men det blev vanskeligt for ham at komme

hjem, da Pengesforsjendelserne udebleve. Han var dog saa heldig næste Aar i Paris at kunne træffe Rigens Kansler Hr. Christen Thomesen (Sehested) og Hr. Jørgen Brahe, hvem han fulgte til England, hvor han fik Underretning om sin Faders dødelige Udgang. Efter 10 Aars Fraværelse kom han hjem og var derpaa ansat i det danske Ranceelli 1629—35.

I den Tid benyttedes han i adskillige Sendelser, saaledes 1632 til Holland, 1634 til Dresden i Anledning af Prins Christians Forlovelse. 13. April 1634 blev han gift med Kansleren Hr. Christian Frises 15aarige Datter Elisabeth, med hvem han havde været trolovet i 2 Aar, hvorpaa han tog sin Afsted og levede hjemme paa Bøllstrup, hvor han vistnok førte en stille Tilværelse helliget Studeringer. Han var nemlig en lærd Mand, der havde benyttet sin Tid i Padua godt, hvor han havde megen Forbindelse med en Landsmand, den lærde Johan Nøde, der det meste af sit Liv boede her. I Uig-prædiken over ham skrives saaledes: „Og som han strax efter sit Hgteskabs Begyndelse kom hjem til sit eget, begyndte han sine Studia for Alvor igen at recolere og foretage, og som han udi fast alle Tungemaal og Fakulteter havde en synderlig Forfarenhed og Kundskab, blev han ofte af mange andre fornemme Mænd indenlands og udenlands, som han paa sin lange Rejse sig havde gjort Kendselse med, konsuleret i højvigtige og dybe Sager, hvorom bærer Vidne mange Strivelser, saavel som Kopier og Svar derpaa, som findes endnu udi hans

Studerekammer. Og saasom denne sal. Herres største Begærlighed altid har været at maatte fra al verdslig Uro og Besværinger være forfkaanet, har han, endog adskilligt ham præsenteret var, sig derfor undskyldt". Der tales ogsaa om, at i hans sidste Tid overfaldt ham Tunghed og Søvn i hans idelige Læsning og Studering. Han døde 18. Nov. 1671 paa Volstrup efter 12 Dages Sygdom.

Vigprædiken holdtes over ham i Viborg Domkirke af Præsten Henrik Jensen i Hjerm, 13. Marts 1672, hvorfra hans Vig førtes til Hjerm Kirke, hvor hans Enke havde ladet en Begravelse indrette.

I Hr. Henrik Jensens trykte Vigprædiken har Præsten i Vejrum Hr. Niels Povlsen Astrup meddelt et Trevers, hvori det hedder:

Hans dydig Fru med stor Omhu
 prægtig Vigfærd bekoste,
 ej spare Flid med al sin Id,
 det billig hver Mand roste.
 Vigkistens Mag' man nep kan tag'
 hos nogen Landet over,
 saa herlig fljet var den med Pryd,
 at Mand og Kvind' den lover.
 En Fædersgrav lod hun sin brav
 med stor Bekostning gøre.
 I Hjerrum Kirk', der ses det Værk,
 som værd er at omrøre.
 En Gravskrift sin paa kostbar Sten
 til Tegn ham ej at glemme
 opsat forsand, den dydig' Mand
 i Hjærtet steds' at gæmme.
 Han har og vel med al god Skæl
 alt jaadant meriteret.

Det var ikke alene paa sin Udenlandsrejse, at Axel Juul havde Forbindelse med Værde, som da han i Padua havde megen Omgang med sin Landsmand Johannes Rodius, hvorom læses i Chr. Bruuns Skrift om Joh. Rodius, men efter sin Hjemkomst havde han Omgang med Oldgranfæren Oluf Worm, der i sine Breve kalder ham en lærd Yngling. Hvad det var, han studerede, ses ikke særlig, men han hørte vel til de mange Værde i hans Samtid, der søgte at samle hele den menneskelige Viden hos sig.

Axel Juul havde nogle Aar i sin Tjeneste Arent Berntsen, død som Byskriver i Kjøbenhavn og Forfatter af „Danmark og Norges frugtbare Herlighed“. I dette Skrift omtaler han Benraden af en Enhjørning i Axel Juuls Kunstkammer, men endnu stærkere Vidnesbyrd om hans Ophold hos ham er den Dmtale han giver af Hærshæsel; han skriver saaledes: Formedelt samme Egns synderlig gode Tilstand findes der overalt gode og rige Bønder og velbyggede Gaarde, til hvilke stor Ejendom og Herlighed er liggende, saa at af de fleste kan faas til Fæste 60, 80, 100, ja vel undertiden 150 Rdl. og flere, hvorfor Adelen udi forrige Tider saa vel som nu har haft synderlig Behagelighed til i denne Egn sig meget Fordegods at samle. Hvorover Skjødet ikke alene med mange fornemme Herregaarde omsider er bleven bebygget, blandt hvilke en Del formedelt herlig Bygning og stor tilliggende Ejendom og Herlighed for fyrstelige

Huse ere at anse og agte, nemlig Vosborg, Volstrup, Stubbergaard, Kvistrup, Bolbjerg, Vallesbjerg, Tvis Kloster, Estvadgaard, Langtind, Vaskjærgaard og andre.

Denne Herlighed svandt dog snart efter Krigen 1658—60, da hele Landet kom i Armod. Fra tidstærvante Krig stammer Sagnet om Jens Foged eller røde Jens, der er fortalt i min Bestr. af Skodborg og Vandfuld Herreder S. 178—80, ogsaa i en anden Form i Thieles Folkesagn II, 151.

1661 var Volstrup med Mølle tageret til 100 Tdr. Htr. og dertil hørte 422 Tdr. Htr. Bøndergods. Til Gaarden hørte nogle Lunde, men de havde aldrig været regnede til Svins Olden.

Den Dødelæggelse, der gik over Landet i Krigen 1658—60 og de følgende elendige Aar, ramte ogsaa Axel Juul. Et halvt Aar efter hans Død, 13. Sept. 1672, fik Mathias Broberg Højesteretsdom paa at gøre Indførsel paa Volstrup, og Fru Elisabeth Friis genneingik nogle tunge Aar, men synes ikke at have haft ret Opfattelse af, hvor fortvivlede Forholdene vare, hvilket fremgaar af følgende Testamente, der til liben Rytte fik tgl. Stadsæftelse 15. Jan. 1678, noget efterat hun var død.

„Jeg Elisabeth Friis, sal. Axel Juuls til Volstrup, har den grundløse gode Gud udi højeste Maader at takke, love og paatalde for sin mangfoldige faderlige Godhed, han mig al min Livstid bevist har, saa og for det faderlige Kors og Modgang, som min himmelfste Herre har mig udi min høje Alder

paalagt, og derved end hjulpet mig, at jeg ikke, i
 hvor bedrøvelig den end har for mig været, der-
 udover er forsmægtet eller omkommen, thi af min
 første Fødsels Tid og Optugtelse har jeg dig, gode
 Gud, Tusende Gange Tusende at takke, at du har
 ladet mig arme Synderinde komme af saadanne
 Forældre og dem har givet Evne og Middel,
 hvorved de mig hæderligen have opfostret, og mig
 endog givet en Hjertens allerkæreste, dydig og from
 Ægtefælle og Husbonde, hvormed jeg udi al
 kristelig Fryd, Fred og Glæde udi 35 Aar fremdrog
 min Alder. Men siden min allerkæreste sal. Mand's
 salige Død har du grundløse Gud fastet mig arme
 syndige Menneſte udi din Prøveovn og da ret
 først maatte bære det Kors, du gode Gud har til-
 ladt Menneſtene at bringe mig paa. Seg har dog,
 gode Gud, dig af al Hjærte og Aand at takke, at
 du naadeligen mig opholdt, at jeg ikke derunder
 forsmægtede, og tvivler ikke paa, at hver kristelig
 Fader og Moder, som efterlader sig Børn, jo med
 mig har Medlidenhed over min Hjertes Ve nu
 udi min sidste Alder, thi Gud allermægtigste havde
 velsignet min allerkæreste Mand og mig med tvende
 os kære Døtre, Gud dem naadelig trøste, som vi
 fra os have giftet. Min Sorg og Hjertens
 Græmmelse hindrer mig, at jeg hverken kan eller
 gad skrevet eller tænke paa deres Glendighed og
 Modgang, det uanset at de begge af vore Huse
 rigeligen og rundeligen ere med udfløede og andet
 forsynede og forførgede, have endog efter min gode

sal. Mand's Død arvet en meget støn Arv foruden nogen Gæld, men, o Gud, hvad maa jeg klage, de saa Arven, som dem tilfaldt, ikke saa tidlig, at den jo blev dem fravendt og fratagen og jeg til min højeste Bedrøvelse maa se, at den Middel, som Gud af Naade havde velsignet min dydige gode sal. Mand og mig med, kommer mine Døtre saaledes fra, foruden deres Forsømmelse eller Forseelse, og maa nu leve i en Vederværdighed og Trang alle deres Livs Dage, med mindre jeg finder timelige Raad dertil".

Hun testamenterede derfor sin Datter Ingeborg Juuls 10 Børn lige Arv i 300 Tdr. Htr., i Hovedbygningen paa Hovedgaarden og i Kvæg, Heste, Hopper og Vostab for 2000 Rdl. paa den Bestingelse, at hendes efterladte Formue forblev uskiftet under visse Personers Tilsyn og først deltes, efterat hendes og hendes Mand's Gæld var betalt. Skulde dette ikke kunne ske af Godsjet i de besværlige Tider, bad hun sin Mand's og sine egne Brødre at lade Godsjet sælge, til Gælden blev betalt, men lade hendes Børnebørn faa de 300 Tdr. Htr. og 2000 Rdlr. i Mobilier samt Hovedgaardens Bygninger, saaledes at Børnernes Moder sin Livstid kunde oppebære Indkomsten og bo paa Gaarden. Hendes Datter Barbara skulde have i sin Livstid årlig 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, 6 Svin, 1 Td. Smør, 1 Td. Gryn, 4 Tdr. Sild og i rede Penge 12 Rdl. eller i alt 140 Rdl.

Datteren Ingeborg var gift med Tyge Belov, der i sin Tid havde været Lensmand paa Hindsgavl og indtil 1662 havde boet paa Frøstrup, der tilhørte hans første Hustrus Slægt, og Datteren Barbara var gift med Niels Juul til Bjørnsholm, hvilken Gaard han dog ikke længer besad.

24. Sept. 1672 udstædtes fgl. Bevilling til Skiftekommissærerne om at afhænde. saa meget af det bedste og sikreste Jordegods, at Gælden kunde blive betalt førend Skiftet. Dette var endnu ikke afgjort ved Fru Elisabeth Friis's Død, da Skiftekommissærerne 18. Juli 1677 fik Befaling om at samle alle Arvingerne og i deres Nærværelse aabne, registrere og vurdere det forseglede Dødsbo, optage Fortegnelse over Formuen og Gælden og derpaa overgive Midlerne til Axel Juul's Broder Tønne Juul, hvis han var vederhæftig, eller til en anden vederhæftig Slægtning, og lade denne betale de afdødes Gæld, hvorpaa han skulde gøre Rede og Regnskab, men hvis der opstod Irring og Tvist, skulde Kommissærerne forene dem i Mindelighed eller adskille dem ved endelig Dom og Sentens.

Fru Elisabeth Friis døde 23. April 1677 i Odense og 6. Maj blev der givet fgl. Bevilling til, at Begravelsen maatte opsættes over den sædvanlige Tid. Det siges i Danske Atlas, at Datteren Ingeborg, der da var Enke, en Tid ejede Volstrup efter Moderen, men det vil sige, at hun har boet her nogen Tid, thi da Boet var fallit, kunde Moderens Testamente ikke fuldbyrdes, og da Skiftet var fuldbendt

og Gaarden gif over til en ny Ejer, har hun maattet forlade Gaarden.

29. Okt. 1673 havde Fru Elisabeth Friis faaet fgl. Bevilling paa i Hjerem Kirkes Koor, hvor mange af hendes og hendes Mand's Forfædres Vig vare nedsatte, ubehindret at nyde Begravelsesplads for sig og sine Børn, saa ingen Ejer af Volstrup eller af Patronatsretten til Kirken maatte gøre Krav derpaa. Hun forpligtede sig til paa den Side i Koret, hvor Muren havde givet sig, at opsætte en oprigtig fast Mur fra Grunden, og give Kirken en tjenlig Klokke foruden den, der allerede var her. Om hendes og hendes Mand's Gravmæle se nedenfor under Kirken.

Christen Linde opføres 1678 som Forpagter og holdt paa Gaarden 1 Avlskarl, 3 Dreng, 2 Piger, 38 Dyne, 12 yngre Stude, som fødredes paa Stenumgaard, 8 Køer, 6 Kalve, 30 Faar, 3 Vittræ, 2 Svin, men har ved den Tid købt Volstrup. Han har ventelig forstrakt de forarmede tidligere Ejere saa længe med Penge, til han er bleven Hovedpanthaver.

23. Juli 1681 fik han fgl. Bevilling for sig, sin Hustru og deres Livsarvinger at nyde lige Privilegier med Adelen for de adelige Sædegaarde med Fordegods, som han enten allerede havde været foraarjaget at antage i Gælds Betaling eller senere maatte tilforhandle sig. Det ses af Skattelister, at han boede her 1699.

1683 nævnes paa Gaardens Mark: Bjarbæk, Vinbjerg, Helgenhøjsager, Norstov, Vetager og Fjordbæk. Fiskeri i Limfjorden brugtes ikke, da det ikke betalte Omkostningen, dog kunde der drages Heltvaad udenfor Hovedgaarden. Til Gaarden hørte Hummelmose. I Skovktrattet kunde der hugges Staver og Gærdsel, men man brugte dog Tørvediger. Udenfor Gaardens Port var Volstrup Mølle. Der avledes 136 Læs Hø og kunde græsses 50 Høveder paa Udmarken. Indenfor Marken var indkastet med Grøfter en liden Skov, som bestod af nogle Ege, Bøge, Hæsel og anden Understov, taget til 16 Svins Olden.

Efter hans Død 1706 blev hans Søn Christen Vinde Ejer af Volstrup. Han døde 1723, se om Linderne under Handbjerg Hovgaard. Da der 1710 gives Skat af Rjoretøj, ses det, at han havde lukket Vogn, hvilket var en Sjeldenhed i Vestjylland, med dog fandtes i Hjerm Præstegaard og paa Kvistrup; paa Nørre Vosborg var en Jagtvogn med halv Dække over.

Den yngre Christen Lindes Datter Fyhte Dorothea giftede sig 1722 med Kaptejn Ernst Frederik Blythphen, født i Meklenborg 1682, der efter Svigerfaderens Død 1723 blev Ejer af Volstrup. Efter hendes Død 1732 giftede han sig Aaret efter med Præstens Datter i Hjerm Ollegaard Marie Hjerm og boede paa Volstrup til sin Død 18. Sept. 1756. Hans Enke giftede sig 1757 med Major v. Klingenberg til Tanderup i Thy og Rosstrup paa Nørstov. Denne flyttede tilsidst til Sønderstov paa Venø,

hvor han skal have hængt sig efterat have givet Volstrup Bønder fri for Høveri. Klingenberg døde 23. Feb. 1771, 57 Aar gammel. De egentlige Ejere af Volstrup vare dog Hedevig Kathrine og Zytte Dorthen Zytphen; den sidste blev konfirmeret 1749 og nævnes i de følgende Aar ofte som Fadder til Bøndernes Børn, men hun er vistnok død ung.

I Aarene 1750—56 var A. F. Grib Præst paa Benø, hvorfra han blev forflyttet til Rudkøbing. Han blev 1758 gift med Hedevig Kathrine Zytphen efter først at have staffet sig Titel af Konsistorialraad, hvilket i forrige Aarhundrede var en nødvendig Betingelse, naar Præster skulde have Rang nok til at gifte sig med Herremandsdøtre. I dette Ægteskab var der 2 Døtre, med hvilke Fru Grib efter sin Mand's Død 1761 flyttede til Volstrup til Moderen, men 13. Juni 1766 giftede Fru Grib sig med Løjtnant Ludvig Wilhelm Høeg, der nu overtog Bestyrelsen af Volstrup. Han døde som Major 20. Nov. 1784 i en Alder af 54 Aar, et halvt Aar efter sin Svigermoder Fru Klingenberg, der blev 71 Aar gammel. Begge bleve nedsatte i Begravelsen under den nordre Korskirke i Hjerm Kirke. Paa Volstrup findes endnu nogle tildels ufendelige Portræter fra forrige Aarhundrede, de 2 synes at være Major Høeg og hans Hustru.

De 2 Arvinger, Konsistorialraad Grib's Døtre, vare dog førend disse Dødsfald blevene gifte paa samme Dag, 22. Sept. 1780, Ollegaard Sofie med Etatsraad Mogens Christian Skov fra Bustrup i Sølling

og Ytte Dorte Marie med Kaptejn Christen de Linde til Mølstrup. 1766 holdtes paa Gaarden 100 Staldstude og 100 Fødestude, Udsæden var 10—12 Tdr. Rug, 50—60 Tdr. Byg, 150 Tdr. Havre; der afledes 200 Læs Hø. Bøndergodset var 320 Tdr. Hfr.

Statsraad M. C. Skov var Søn af Kammerraad Peder Skov til Busstrup og overtog Volstrup, allerede medens Svigermoderen levede. Hun døde dog allerede 24. Jan. 1787 i en Alder af 53 Aar. Skov havde en Broder Mathias, der ejede Busstrup og døde 1825; han havde en anden Broder, der hed Frands og var Præst, sidst i Nysted, og som var titulær Professor, men en underlig upraktisk Person, der efter at have taget sin Afsted gif Fallit, ved hvilken Lejlighed det viste sig, at han af Bøger kun havde en Psalmebog og en Bønnebog tilbage. Han gif engang vild paa Laaland, hvorfor han kravlede op i et Træ og blev ved at raabe: Professor Skov er gaaet vild i Staaen. Hans Børn maatte Familien paa Volstrup vistnok sørge for. Saaledes var han 6. Juli 1804 paa Volstrup forat vi sin Datter Dorothea Marie til Premierløjtnant ved Landbeværnet og Landstingshøver- og Skriver Christian Olesen, siden Rancelliraad og Amanuensis hos Biskop Boisen. Hans Søn Anton Frederik blev Præst i Hjerm 1805 og døde 27. Jan. 1828 som Konfistorialraad.

Statsraad Skov døde 1818, hans Enke overlevede ham til 1846. Hun testamenterede Gaarden

til sin Mand's ovennævnte Broderføns Enke Konfistorialraadinde Engel Elisabeth Skov, Datter af Distriktkirurg Drebing i Holstebro. Hun døde paa Wolstrup 29. Juni 1854 i en Alder af 76 Aar, hvorpaa Wolstrup blev solgt til Konsul Rhygaard fra Struer, der boede her et Par Aar og derpaa folgte Gaarden til Schulz, efter hvis Død den 1865 købtes af Peder Hagensen til Ullerupgaard og Hagen Jørgensen til Tangsgaard, af hvilke den første 2 Aar efter blev Eneejer og overdrog Wolstrup til sin Søn Frands Hagensen, hvis Enke nu ejer Gaarden.

I Amtsbeskrivelsen 1833 omtales Haven paa Wolstrup som den største i Ringtjøbing Amt, 10 Tdr. Land, deri indbefattet nogle gamle Skovbækker; desuden var der 16 Tdr. L. Skov. Af Haven kunde der i gode Aar sælges 2—300 Tdr. Tøbler. Det omtales i Viborg Avis for 1822, at Statsraadinden og Konfistorialraad Skov i Foraaret 1821 havde plantet 3000 Træer af Eg, Bøg og andre gode Træsorter. Haven paa Wolstrup hævder endnu sit gamle Ry, og der findes desuden 42 Tdr. L. Fredstov, kaldet Loddenaas, vesten for Gaarden, medens Rhygaard og Schulz ryddede en stor Skov østen derfor. I Indberetningen 1638 siges, at Wolstrup By ligger sønden for Herregaardens Skov.

Stuehuset er i 1 Etage, opført i 1805 og 1876. Tidligere har der været en trefløjet Bygning. En Del af de gamle Grave er bevaret, men man ser iøvrigt Spor nok af, at det i Middelalderen har

været en utilgængelig Gaard og altsaa en god Befæstning, thi dens Omgivelser ere endnu meget moradsige, saa Afdgangen var vanskelig.

Foruden Skoven hører til Gaarden 261 Tdr. Land. I Etatsraad Skovs Tid bleve mange Torder fraskilte efter 1802. I hans første Tid havde Gaarden 52 Tdr. Hktr. og 320 Tdr. Hktr. Bøndergods.

Paa en findrig Maade benyttes nu Vandmøllen til at drive Gaardens forskjellige Maskiner.

Hjerm Kirke.

Kirken, i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggeligt tilhugne Kampestenkvadre, og har bestaaet af et Stib samt et i Øst lige afluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som maa have staaet i Forbindelse med hinanden ved en halvrund Triumfbue, dækkedes med Bjælkeloster, og Ushet modtog de gennem smaa, rundbuede Vinduer, af hvilke intet er bevaret til vore Dage. Ved Kirkegaardens søndre Indgang er i Stengærdet indsat 2 Overstykker fra oprindelige Vinduer. Af Stibets Døre, der fik retvinklede Karmsnit og aflang-firkantede Overliggerer, er den nordre tilmuret, medens den søndre i en lidt udvidet Form tjener som Indgang. Hele den gamle Bygning hvilede paa en Soffel med Straakant. Som det synes i den seneste papiristiske Tid, har man til Kirkens vestre Del søjet et hovedsagelig af store røde Tegl opført Taarn,

hvis nederste Del dækkedes med en Kirkedækvælvning og fattes i Forbindelse med Skibet ved en spidsbuet Arkadeaabning. Vistnok paa samme Tid, men i ethvert Tilfælde kun kort efter, byggede man tvende Korsfløje til Kirken og over disse saavel som over Korsstæringen og Koret spændtes Kirkedækvælvninger, hvoraf de i Korsstæring og Kor fik stjerneformede Ribbemønstre. Muren med Triumfbuen nedbrødes og en langt anseeligere halvbrund Bueaabning opførtes i dens Sted noget længere mod Vest. I den søndre Korsfløjs Gavl er indsat 2 aflange tilhugne Kampsten med Profil, der utvivlsomt er den oprindelige Triumfbues Kragbaand. Til samme Tid som Korsfløjene maa et lille Vaabenhus henføres, som slutter sig til Skibets Sydside. Foran den nordre nu tilmurede Indgang har der øjensynligt staaet en lille Bygning, hvoraf Mærkerne af Tagets Skraalinier endnu kunne følges. Fra langt senere Tider hidrører Taarnets blytækkede Spir. Fløjen bærer Aarstallet 1791, og hele Spiret er næppe ældre.

Den af Egetræ udskaarne Altertavle maa for de ældste Partiers Vedkommende henføres til Tiden omkring det 17. Aarhundredes Midte, og til disse har man ved Midten af det 18. Aarhundrede føjet forskellige smagløse Til sætninger som f. Ex. i Træ udskaarne og malede Figurer af de fire Evangelister. Fra sidst nævnte Tid hidrører de Klingenbergers og Terminers Vaaben, som ere malede paa Tavlen. Alterbordets Klæde bærer paa Forsiden 2 ovale

Sølvplader med de Ztypheners og Høegers Vaaben, henholdsvis med Navnene H. C. Ztyphen og U. W. Høegh samt Årstallet 1780. Paa Altertaflens Bæger læses: IESV. CHRISTI. GUDS. SØNS. BLOD. RENSER. OS. AF. ALLE. SYNDER. IOHANNIS. I. CAP. Paa Foden staar: „Anno 1636 lode erlige oc velbørdige Axel Jul til Wolstrup oc Fru Lisbet Friis denne deris Sognkirkes Hjerm Kalck oc Disten i Solf forbedre oc forghylde“, samt de Suulers og Friisers Vaaben. Paa Disten er Nadveren fremstillet.

De anjelige malmstøbte Alterstager maa formodes at tilhøre samme Tid som Altertaflens ældste Del. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er utvivlsomt Kirkenes oprindelige, men den er uden særlig Interesse fra Formens Side. Prædikestolen er et ret anseligt Snitværksarbejde fra Tiden omkring det 17. Aarhundredes Midte. Den bærer samme Vaaben som Altertaflen samt Årstallet 1770, der kun kan angive os Tiden, paa hvilken den har faaet sin nuværende smagløse Overmaling. Paa den større Klokke staar med Bersaler: „Aar 1869 den 7de August faldt Hjerm Kirkes største Klokke ned igjennem Hvælvingen i Begravelsen i Taarnet og Kirkeejerne Chr. Slot, S. Chr. Petersen, J. Willemoes og Nyby lod da denne Klokke støbe hos B. B. Meilstrup i Randers“. Paa den mindre læses: anno. dni. m. d. ceptimo. her. abbet. nets (niels).

I den søndre Korsfløjs østre Indervæg er den befendte Rigsraad og Landsdommer Mogens Munk

Gravsten indmuret. Stenen, der er hugget af graagul Kalksten, er smykket med de Munkers, Suelers, Krabbers og Hvas'sers Vaaben, og langs Siderne løber følgende Indskrift: „Her ligger begrafuen erlig og velbyrdig Mand Mogens Munk til Olstrop, medt 6 fine Børn, som er Mattis, tre sønner som hede alle hertug (Hartvig), Ane, Magdalene. Anno domini 1558 then 3 dag Decemb. døde han. Gud nade dem al. I Stenens Hjørner ses Evangelist-symbolerne. Umiddelbart Syd for denne Sten sidder i samme Væg en af jort Marmor rigt udhugget Gravsten, som forneden bærer følgende, tilbels med sammentrukne Versaler udførte Indskrift: „Her ligger begrafuen erligh oc velbyrdigh Mandt salig Oluf Munk til Wolstrup salig Mogens Munkes Søn med sin kiere Hustru Frue Drude Kantzav salig Kei Kantzavs Dater som kam af Ranthe Holsten oc døde salige Oluf Munk Aar 1568 paa sant Catrine Aften. Gudt unde hannem en gledeligh Opstandelsze medt alle Christi Sele, och lefvede hans Hustru efter hanom i 37 Aar oc døde hun den 28 Jan: 1606, oc hade di 12 Børn famel, 6 Sønner oc 6 Dater. Gudt unde thenom alle af thene Werden en salig Afganch oc en gledeligh Opstandelsze“. Paa Stenen ere begge de Afdøde udhugne i omtrent 2½ Alen høje Figurer; han iført en rigt prydet Rustning, hun bærende Enkedragt. Ved deres Fødder ses alle Børnene hugne i næsten 12 Tommer høje Figurer. Hoved-

figurerne staa under Baldakiner, som hvile paa joniske, med Anestjorde smykkede Pilastre.

Wed Korets nordre Bæg er opsat et meget anseeligt, af Sandsten og Marmor rigt udført Epitafium over Axel Suul til Wolstrup og Hustru Elisabeth Friis. Overst ses begge de Afdøde i oliemalede Ræsthykker, af hvilke navnlig hans er ret dygtig udført. Epitafiets Midtparti indtages af en Table med følgende Indskrift: „Det Jordiske af det Høiædle og Velburdige Ecte Par Hr. Axel Sul Iffversen til Wolstrup oc Quistrup etc. oc Fru Elisabeth Friis til Afsendrup hviler her neden for disse Steene. Hans Fader var Høyædle og velb. Herre Iffver Sul til Willestrup Danmarks Rigs Raad og Befalnings Mand paa Bøuling. Hans Moder var Høyædle oc velb. Fru Ingeborre Parsberg til Taarupgaard. Dennem velsignede Gud med Denne Søn Aar 1608 d. 13. Octo., som siden effter christelig optuctelse peregrinerede 11 Aar udi Tyskland, Holland, England, Frandrig oc Italien oc fra alle disse Steder bracte med sig Hiem en stor fuldkommen Forsarenhed udi alt det berømmeligt af boglig Konstet oc huad hans Stand mere sømmede, oc siden effter sin Hiemtomst tiende Hans mayestet høyloflig Ihukommelse E. 4 udi Cancelied 6 Aar. Hannem til Ectestab forsiuuede Gud Aar 1634 13 April den Høyædle oc velb. Herris oc strenge Ridders Hr. Christian Friis til Kragerup, Kongl. Man. Cancellar oc Danmarks Rigs Raad, oc Høyædle oc velb. Fru Barbara

Wittrup til Engistoffte deris Datter, dennem aff Gud giffuet paa Roestilde bispegaard Aar 1619 d. 19. Nov. Deris tierlige Ectestab, som varede udi 34 Aar 7 Maaneder og 5 Dage, velsignede Gud med 4 Døttre, de tuende velb. Tomfruer, nemblig Barbara oc Drude Zuler, strax efter Fødselen aff Gud igjen kallede, hviler her hos, de andre tuende nemblig velb. Fru Ingeborre Zul til Quistrup, velb. fl. Thge Belovs, oc velb. Fru Barbara Zul til Bjørnsholm, velb. Niels Zuls, offuerleffuede deris tieriste Forældres Død. Oc kallede Gud den fl. Herre ved et christeligt oc salligt bereed Endeligt paa Wolstrup Aar 1671 d. 18. Novemb., da hans gandske Alder var 65 Aar 1 Maaned oc 5 Dage. Efter saadan hjerte til Døden klemendis skilmis opbiede hans Encke Guds Bud udi sit bedrøffuelige Enkesæde til Aar 1677 d. 23. Apr., hun da ved salig Beredelse udi Odense i Fyen endte sin Vandring her i Verden udi sit Alders 57 Aar, 5 Maaneder, 8 Dage. De Himmelenz Sielle ere hos Gud, som de her tient, Nyctet er berømmeligt her paa Jorden og med Sandhed meldes kand, Axel Zul og Lisabet Friis leffuede christelig og døde salig 1678". — Indskriften er affattet med gothiske Bogstaver.

Umiddelbart vest for dette Monument ved Indgangen til den nordre Korsfløj hænger en Sten-tavle, hvori der er udhugget en Extract af Christian d. 5tes Brev af 29. October 1673, der giver Axel Zuul og Lisabet Friis Ret til at have Begravelsessted

i Koret. Paa Skibets nordre Væg hænger et af Egetræ udstaaret Epitafium over Hr. Anders Pedersøn, Sognepræst til Hjerm og Gjemsing samt Provst i Hjerm Herred, født 1589, ordineret 1611, død 1659, hans Hustru Ide Christensdaater († 1671) og deres 18 Børn. Paa Taarnets nordre Væg er anbragt en af sort Marmor udført Minde-table over Hr. Hendrik Jensen, Sognepræst til Hjerm og Gjemsing, født 1634, kaldet 1669, død 1689, samt over hans tvende Hustruer Magdalene Andersdaater, død 1676, Cecil Linde, død 1679, og Margarete Keenberg. Sidstnævnte, der døde 1724, har ladet Mindestenen oprette. Paa Ydersiden af den nordre Korsfløjs Gavl og lige over Nedgangen til en Begravelsestænder er indsat en Mindesten med følgende Indskrift: Anno 1707 er i Jesu Naavn denne Begravelse med Dør fuldfærdiget af Christen Linde og Ellen Marie von Oblig, Eiere af Wolstrupgaard med Hus til Hjerm Kirke, som denne hele Kaars kirke for sig og sine indtagen, i hvoe end her efter enten gaard eller Hus kand vorde Ejende, De da ej maae eller kand os dend fratage, saasom Kirken har Deris forige Stoele stude oven paa Begravelsen uforanderlig og i henseende nu under jorden Begravelsen med dets Muur, hvælvening, Taule og Dør er fuldfærdiget, ja stedse bør Maintineris og kand vedlige holdes, Saa skal efter Min hustrue og Min død exciperis Synderfobgaard med alt mere goeds, ieg nu paa Wenø land ejer, Bestaaende i h. forn 14 td. 4 stp.

1 alb., hvilket ej efter vores død skal komme til nogen arf eller skifte imellem Vore arvinger, Mens vorde da Segbestreret og Evindeligt hertil Perpetueret, Fiskeriet til Wolstrup upræjudicerlig, ja under Vor ældste Søn Christen Lindes (og om hand dør, da næst ældste Søn igien, og ligeledes her efter, medens Afkom er til paa Mandes Linie, og naar feiler, da kvinde Linie at vedtage, altiid ældst Barn og Barne Barn og Descendentes) opsyn dermed at have, maa tage af forn.^{te} Goedses indkomne, i alt under dets Ruin, og anvende, om noget Brøstfædig kommer, da paa forn.^{te} Begravelse lade Reparere, og der udi lade Holde Keen, Hvad derfra af aarlig indkom over, Hand eller de Kirken er vedkommende alleene Raade, lader uddeele til [Fattige] lige paa vis dag hvert aar, nemlig der ieg Christen Linde fra denne Bærden af Gud Salig hentaldes. Og det jaa Sandt og Ret, som De og efterkommer agter Raade hos Gud og Vi samles maae i Himmerig. Amen. Christen Christensøn Linde. Ellen Maria von Oblig.

1766 fandtes der paa den søndre Mur et Epitaphium af Træ med følgende Indskrift: Christen Pedersøn Præst i Hierm blev ordineret 1571, blev fatt til Broust 1591, døde 1611 og hviler her needen med 2de sine Egtesæller, som begge vendte en ærefuld opstandelse.

Paa den store Klokke stod: Dum trahor audite, voco vos ad gaudia vitæ (Hør, naar jeg lyder, jeg kalder eder til Livets Glæde). Anno 1703 have Christen Linde til Wolstrup, Kiørgaardsholm

og Ballisberg etc. ladet denne Klokke støbe i Hamborg, Hjerms Kirke, Gud til ære og Mennesken til opmuntring. Christian Mejer me fecit Hamburgi.

Præster.

Mikkel Nielsen 1529—40.
 Niels Nielsen 1540—71.
 Christen Pedersen 1571—1611.
 Anders Pedersen Stadel 1611—59.
 Knud Oluffen Ølby 1660—64.
 Mag. Clemen Rasmussen Thestrup 1665—69.
 Henrik Jensen Viborg 1669—89.
 Mads Hessel 1689—1700.
 Mag. Jens Henriksen Hjermin 1700—42.
 Thomas Just Jermin 1742—78.
 Christian Billestov 1778—1804.
 Anton Frederik Skov 1805—28.
 Søren Møller Tranberg 1828—74.
 Ole Carl Ipsen 1874—78.
 Davrits Theodor Østfeldt 1878—91.
 Johannes Ferdinand Jønger 1892.

Bensø var Annex til Hjerms til 1749, Gimsing til 1875.

Familien Jermin holdt Kapellaner, og det var ogsaa nødvendigt for at kunne besørge Gudstjenesten paa Bensø. Dens Stamfader Hr. Henrik Jensen udgav Vigprædiken over Axel Juul og 1685 N. O. Kofs Vigprædiken over dennes Broder Tønne Juul, som han vel ikke selv havde holdt, men da Kof var død, havde han skrevet en ny Vigprædiken „efter mit Talent og liden Evne“. Sidstnævnte Vigprædiken er prydet med mange Brevers, bl. a.

af Hr. Henrik Jensen selv, Hr. Hans Gregersen Hvid i Sevel og Hr. Hans Sørensen Olby i Olby og Føvring.

Da der 22. Dec. 1617 kom en kgl. Befaling om, at de Sogne, der laa i Nærheden af Købstæderne, skulde have deres Degnetjeneste forrettet af Pøblingene i Latinskolerne, fremkaldte dette megen Indsigelse. Paa Varde Vandemøde 16. Dec. 1618 stævnedes Skolemesteren i Holstebro Hans Hegelund Chr. Jørgensen, Sognedegn i Hjerm og Gimsing, fordi han ej vilde vige Degnestolen for „en Skolebarn“, som var bleven opfikket fra Holstebro Skole. C. Jørgensen gav tilkende, at Præsteembedet blev betjent af 2 Præster og at han maatte holde en Karl til at ro over Vandet, naar han ikke selv kunde være tilstede, og et Barn var ikke mægtigt dertil. Der blev affagt den Dom, at hvis C. Jørgensen med det gode vilde afstaa Hjerm Sogn, skulde han paa Livstid beholde Gimsing og Venø.

Christen Vinde til Volstrup havde før sin Død bestemt at ville indrette en Skole i Hjerm, til hvis Vedligeholdelse han havde bestemt Indtægten af 14½ Td. Hktr. paa Venø. Herpaa oprettede hans Enke 30. Maj 1732 en Fundats, ifølge hvilken Læreren skulde have 24 Rdl. i Løn og et Hus paa Skjettrup Mark. Han skulde undervise i Børnelærdom, Læsen og Skriven fra Middelsdag til

Baaſte og deſuden de Børn, for hvem Forældrene ogſaa ønſtede Underviſning i Sommerhalvaaret. Hver Maanedſ Bededag ſkulde han overhøre Børnene i Kirken. De 6 Rdl. af Legatet ſkulde anvendes til Vedligeholdelſe af Lindernes Begravelſe i den nørre Korſkirke og Reſten til Fattige paa Godſet eller ſom Hjælp til de fattigſte og flittigſte Diſciple. ⁶⁰⁾

Kaptein Zütphen til Volſtrup, der var gift med Lindes Søſter, ſtyrede nu Legatet til ſin Død, men eſterlod ingen Kede derpaa, hvorfor hans Enke Ollegaard Hjermin udbetalte 200 Rdl. til H. Linde til Handbjerg Hovgaard, der 1757 overtog Legatets Veſtyrelſe, og det blev nu i Familien til 1809, da det gik over til Stiftsøvrigheden. Denne Skole kaldtes Volſtrup Skole, forſtellig fra Degneſtolen.

Handbjerg Sogn.

Handbjerg Sogn, Annek til Ryde i Binding Herred, grænſer mod Nord til Vimbjorden, mod Dyt til Sale og Ryde S., hvorfra det ſtilles ved Helle Na, mod Syd til Bordingbjerg S. og mod Veſt til Hjerme S. Sognet ſkæres af Jernbanen Viborg — Struer, hvorved Handbjerg Holdeplads. Kirkens Afſtand fra Holſtebro er 1 $\frac{1}{2}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 2265 Tdr. Land med 126 Tdr. Høfr. Forderne ere i det hele letmuldede. S

Sognets Midte er et Højdedrag, der falder stærkt mod Syd og Vst.

2 Skoler. Falt i Sagnet 126 Gaarde og Huse med 684 Indbyggere (1880: 577, 1860: 417, 1840: 380, 1801: 287).

Sognets Navn skrives 1340 Hathenbjerg, 1444 Hadhenberig.

Ligesom det tilstødende Hjerm og Avium minder om Oldtidens Kvægavl, saaledes maa Hadenbjerg vistnok afledes af oldn. hadna, der betyder Ged. Der er ej heller noget Vidnesbyrd om Bebyggelse i Oldtiden, thi der findes kun 1 Gravhøj i Sagnet og det i det sydøstlige Hjørne, flad og tildels overpløjet. Omkring Kirken har engang ligget Skov, hvorpaa Navnene Bøgestovagre, ligesom Lindstov bære Vidnesbyrd. Ogsaa ved Sønderby nævnes Faarstov og Skovdal ved Storgaard.

I Kirkebogen er indført: 1778 kastet Muld paa Christian Pedersen, en gammel omvandrende Normand, som døde pludselig udenfor Sønderby; blev sagt, at han havde sit Tilhold i Alborg, hvor han som en gammel Sømand, der i den bekendte Lordenstjolds Tid havde bivaanet 7 Batailler, nød i Pension af Kongen 3 Sk. daglig. En gammel Sønnekone, som fulgte ham, angav hans Alder at være 126 Aar.

I Sagnet findes:

Ud imod Limfjorden paa det saakaldte Handbjergland findes en Del Fisterhuse og mindre Ejendomme, Parceller af Handbjerg By, der kaldes

Holmhus, Fjordhus, Sojbjerg, Gadehus, Gade, Njborg, Blegagerhus, (der ikke har Navn af Bleg, Ralkjerd), Høthush, Marienborg, Gallebæk, Aldersminde.

Gjdsbæk, 1 Gaard, 2 Huse, det ene Bækhave, kaldes 1683 en Helgaard.

Vestergaard, 1683 en Halvgaard.

Handbjerg, dertil Gaardene Nedergaard, 4 Tdr. Htr., Søndergaard og 1 Gaard til. 1683 var Handbjerg By 5 Gaarde, hvoraf 1 øde, 3 øde Halvgaarde, 1 Bol og 12 Huse; af Marker nævnes da: Ligbjerg, Ratholm, Grimmelhuse, Stinkerdal, Strandmed, Borsmoje.

Husene Hedetoft, Fredenslund og Nørtoft ere Parceller af en nedlagt Gaard i Handbjerg By, og Baneholm af Nedergaard.

Vivtrup, udtales Vøvtrop, 1 Gaard.

Damgaard, 4 Tdr. Htr., Parcel af Vivtrup.

Handbjerg Hovgaard, 16 Tdr. 6 Stp. Htr., se nedenfor.

Sølyst, 8½ Tdr. Htr., Parcel af Handbjerg Hovgaard. Husene Faarehus, Melhus og Rnak ere Parceller af Handbjerg Hovgaard.

Rusborg, 1 Gaard, Rusborghus; nævnes 1580.

Ransborg var 1683 ligesom Rusborg ½ Gaard.

Hulgaard, 1 Gaard, Hulgaardhus. Udtales med langt u. Deraf er Parcelen Vejhus. Sandholm, 1 Gaard.

Dunghus (udtales Domhus).

Katholm, 1 Gaard.

Strandby, 5½ Tdr. Htfr., deraf er Parcel
Huset Christiansminde.

Kobborg, 1 Gaard, kaldes 1651 et Bol,
1683 en Gaard; som Marter nævnes 1683 Bøge-
skov og Kobbjerg Bakke.

Bøgestov, 2 Huse, Parceller af Kobborg.

Tindskov, 2 Gaarde, Tindskovhus, Tind-
skov Hedehus. 1683 var Store Tindskov en Hel-
gaard og Lille Tindskov $\frac{3}{4}$ Gaard.

Handbjerg Kro (Kroen nedlagt), 1 Gaard.
Parcel fra Tindskov, ligeledes Huset Lundtoft.

Præstegaard (forhenværende), c. 4 Tdr.
Htfr., Præstegaardshuse. Deraf Parcel Huset
Kobberdam.

Gammelby, 1 Gaard, Gammelbyhus;
1683 1 Gaard.

Hedegaard, 1 Gaard, Hedegaardhuse.
1683 nævnes Store Hedegaard med 2 Bønder og
Lille Hedegaard, paa den sidste Mark Bøgestovagre.
Siden har den ene af disse haft Navnet Øster
Hedegaard, der er nedlagt og hvoraf Husene Høj-
bjerg, Rugholm og Tegllager ere Parceller.
Husene Christiansborg og Mosehus ere Par-
celler af Hedegaard.

Sønderby var 1683 3 Gaarde, nu er der kun
2 Sønderbyhuse, medens Gaardene hedde Øster-
gaard, 4 Tdr. Htfr., og Melgaard med Mel-
gaardhuse. Paa Sønderby Mark nævnes 1683

Faarstov, Mølbjerg, Sneknold. Fra Østergaard ere Husene Elseminde og Melmosehus Parceller.

Storgaard, c. 8 Tdr. Hfr., hed 1683 Sønderbygaard og har senere været to Gaarde, der igen ere sammenlagte. I forrige Aarhundrede hørte den under Langtind Hovedgaardens Tægt; paa dens Mark nævnes 1683 Skovdal.

Husene Damtoft og Skovhus, Parceller fra Sønderbygaard.

Horstoft, 1 Gaard, Horstofthus.

Trædholt, 1 Gaard.

Lund, 1 Gaard, Lundhus, Parcel af Hede-
gaard, kaldes sædvanlig „e Lun“.

Vindbjerg, 4½ Tdr. Hfr., Vindbjerg Mark,
1 Hus, kaldes 1651 et Bol, 1683 en Fjerdedelsgaard.

Husene Vindholt og Vindholm ere Parceller af Vindbjerg.

1651 nævnes i Sognet Brændgaard, der var øde 1690, og Mejtrup, en Halvgaard.

Gaandbjerg Hovgaard.

De Gaarde, som kaldes Hovgaarde, gaa som Herregaarde langt tilbage i Middelalderen, men have i Henseende til oprindeligt Jordareal ikke været nær saa store som Herregaarde siden vare, og mange af dem gif allerede tidlig tilbage til at være Bøndergaarde. Hovgaard betyder ikke en Gaard, til hvilken der gjordes „Hove“ eller Hoveri, men

Ordet Hov er indkommet i Sproget med Ridder-
væsenet og er den danske Form for det tydske Hof.

1438 levede her to gamle Damer, Fru Inger og Fru Elle, Døtre af Ridder Niels Jepsen til Sønder Elkjær; paa Harbo Snyfelling skødede de Bordingbjerg Mølle til Niels Eriksen til Landting. Fru Elle er død noget efter, thi 1443 gav Fru Inger samme Mand, der imidlertid var bleven Ridder, et nyt Skøde paa Møllen, som hun havde i Arv efter sin Fader og Søster Fru Elle. Hun havde iøvrigt allerede 1438 med sin Søsters og flere Benners Raad skødet samme Mand alt jüt Gods i Hjerm Herred og en Gaard i Stadil Sogn. Hun var Enke efter Niels Dvie, efter hvis Slægt Kviesgaard i Fabjerg Sogn har Navn, og var vistnok i nær Slægt med Hr. Niels Eriksens Hustru, men deres Slægtinge paa Landting have vistnok ogsaa i andre Henseender trængt dem haardt, hvorfor de gamle Fruer ventelig have givet sig ind i Stubber Kloster med Handbjerg Hovgaard som Medgift. Gaarden tilhørte dette Kloster endnu ved Reformationstiden og da Klosteret 1547 solgtes til Mag. Jver Suel, fulgte dermed 10 Gaarde og 8 Vol i Handbjerg Sogn, blandt hvilke nævnes Christen Nielsen i Hofgaard, der ydede aarlig 3 Orte Rug, 3 Orte Bng, 2 Orte Havre og 1 Aft Smør, hvilket var en betydelig Afgift dengang (3 $\frac{3}{4}$ Td. Rug, 4 $\frac{1}{2}$ Td. Bng og 5 Tdr. Havre, medens en Aft Smør var et Maal, der var $\frac{1}{2}$ Alen i Diameter og et Kvarter højt. Naar Fru Inger 1438 kunde skøde

Niels Eriksen alt sit Gods i Hjerm Herred, maa hun allerede da have overdraget Handbjerg Hovgaard til Klosteret og kun ladet ham faa, hvad dette ikke fik.

Med Gaarden fik Klosteret en Strid med Naboen paa den anden Side af Aaen om Fisteriet. Helleaa, eller som den nu mere officielt kaldes Hellegaards Aa, hed i det 15. og 16. Aarhundrede altid „Aa hin helle“, hvilket betyder den hellige Aa. Tilløbet til den er fra Bordingbjerg Sogn, og her fandtes paa Kjelsmark Mark fordem en hellig Kilde, hvis Tilværelse nu omtrent er gaaet i Forglemmelse; det er sandsynligvis dens Afløb i Aaen, der har givet denne Navn, saaledes som gamle Folk i Sognet have berettet. 1451 lod Hr. Niels Eriksen til Langtind tage Sognevidne paa Gjising Kirkegaard, at den Stund, Jes Eriksen, hvis Siæl Gud have, forskrevne Hr. Niels Eriksens Hustrus Fader, levede, da lastede og kærede han Aar fra Aar paa Geding Herredsting og anden Sted paa den Fiskegaarde, som ligger i „Aa hin hellige“ norden for Hadenbjerg Hovgaard, og lod tidt opbrønde den til Midtstrøm og den ej har staaet ulastet og ukæret i nogen Maade⁶¹).

At Stubber Kloster ejede Handbjerg Hovgaard 1453, ses af et Tingsvidne af 1454, „at nu næst over et Aar i Fasten, da Bistoppen af Ribe og Hr. Niels Eriksen vare mødte i Holstebro om Aa hin helge og den Grund, derhos ligger (idet Bistoppen var Klosters nærmeste Foresatte), „da ginge Provst Peder, Hr. Christiern i Lemvig, Sep

Sul og Stenfeld dem imellem og spurgte Hr. Niels, om han vilde noget gøre Stubber Kloster, paa det at han og hans Arvinge til evig Tid maatte beholde uden Kære fornævnte Aa og Grund, til hvilket Hr. Niels svarede: det er Guds og min Hustruens, jeg vil der intet give fore. Da svarede de: Da maa alting komme til en god Ende mellem Bispen og eder uden Koft og Tæring. Til hvilket Hr. Niels svarede: For min Sjæl og min Hustruens og vore Forældres Sjæle og i saadan Maade, at det ej er paa Svig gjort, saa at det møder mig under Djen igen, om det ej kommer paa Ende, da vil jeg unde Klosteret af mit Gods. Da svarede disse fornævnte 4 Dagtingsmænd (Mæglere), at det var uden al Svig gjort og aldrig skulde møde Hr. Niels under Djen eller til Skade komme i nogen Maade⁶²).

Uf dette Vidne fremgaar det altsaa, at Hr. Niels Eriksen havde tilbudt Godtgørelse, men siden fortrød det og forfulgte Sagen ved Lov og Ret. Han erhvervede sig ogsaa 1455 Rigens Rets Dom paa Aa hin helge frit til begge Lande. Imidlertid har han dog senere givet Klosteret Erstatning, thi Prioren Christiern Nielsen og Priorissen Christine Balleddatter udstædte i Nærværelse af Biskoppen, Provst Peder i Harslyssel og Sep Sul til Strandbygaard et Skøde paa „den Fælled og al den Grund, som ligger østen ved Aa hin helge og Aa hin helge fri til begge Lande“, hvorfor Klostret skulde have af Hr. Niels Eriksen 2 Gaarde i Trandum Sogn, af hvilke den ene hed Hede, og hans øde og ubyggede

Gods i Trandum Sogn tilligemed en Gaard i Flø i Fjends Herred⁶³). Den ovenomtalte Grund østen for er den, hvorpaa Hellegaarden siden blev bygget.

Da Folmer Rosenkrantz 1547 gjorde Lavhævd paa Landting, indværgede han bl. a.: „Naen hin helle fra Fly Strøm og saa vester med samme Fly Strøm i Naen hin helle til Vester Landing og siden ned med Vester Landing til Limfjord, og siden fra Forstrog til Dybet i Limfjord for samme Na hin helle“. ⁶⁴)

Handbjerg Hovgaard er vistnok oprettet paa ny til en adelig Sædegaard i Christian IV's Tid, thi Fru Maren Juul, der var Enke efter Erik Rosenkrantz til Landting og Datter af Iver Juul til Stubbergaard, efter hvem hun altjaa har arvet Handbjerg Hovgaard som en Bondegaard, døde, ifølge Indskriften paa hendes Vigsten i Sevel Kirke, paa sin Gaard Handbjerg Hovgaard 7. Maj 1624. Derefter købtes Gaarden af Kaspar Kristoffer Gersdorff. ⁶⁵) I hans Tid opkom der igen Strid om Na hin helge med Holger Rosenkrantz til Landting. Albrecht von Kostitz, der maa have været Gersdorffs Forvalter, aflagde 1. Dec. 1631 det Vidnesbyrd, „at jeg paa det syvende Mar har boet i bemeldte Handbjerg Hovgaard og da imidlertid har jeg brugt og ladet bruge fri Fiskeri i den Na østen ved Handbjerg Hovgaard fra Fly Strøm og ned i Fjorden ved Hellegaarden og det brugt for mig selv saa ogsaa for ærlig og velbyrdig Mand

Kristoffer von Gersdorf til Søbngaard, naar han mig det har befalet, og sendt af hvis Fift, jeg derudi har bekommet, til Kristoffer von Gersdorf hans Gaard efter hans Befaling, og det uden Forhindring til i Aar, Mowrids Nielsen (Kosentranges Foged) det har anfanget". Denne Sag kom for Herredstinget, hvorfra Kostig stævnedes den for Landsstinget, men her kuldkastedes Herredsfogdens Dom, „fordi Albrecht von Kostig kender sig en Adelsmand at være og derfor viste Herredsfogden sig ikke Dommer at være i den Sag" ⁶⁶). Kostig har været i Slægt med Gersdorferne, thi det hedder i Epitafiet over Friherre Rudolf Gersdorf i Holstebro Kirke, at hans ypperlige Stamme var de Gersdorfers og Kostigers.

Gersdorf havde flere Sønner, deriblandt Sønnen Joakim Gersdorf, der 1661 døde som Rigens Drott, og Datteren Dorthé, der var gift med Johan Rankau til Estvadgaard, og dennes Børn ejede Handbjerg Hovgaard 1638 ⁶⁷); af disse blev Datteren Anna gift med Johan Brockenhus, der blev Ejer af Gaarden og boede her 1652.

Oberst Johan Brockenhus havde først ejet Hindfels paa Tyholm og senere Sebber Kloster. I Krigen 1657 var han Oberstløjtnant ved sin Broder Franses Regiment, var siden Chef for den norske Kostjeneste og fik Tønsberg Len. Han døde 1673 i Kjøbenhavn ⁶⁸).

1662 var Gaarden paa 24 Tdr. Hftr. med Gods paa 34 Gaarde og Bol med over 200 Tdr. Hftr.

I en Indberetning 1690 skriver Præsten, at salig Oberst Brockenhuus lagde 2 Bøndergaardde øde i Handbjerg By og lagde deres Ager og Eng til Handbjerg Hovgaard, hvorfor han gav Præsten aarlig 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og hver Højtidsdag 4 Rdl., medens den daværende Proprietarius ikke vilde give Kornet og til Højtiderne kun gav 10 Mark; „han vil ikke lade sig sige og at føre Proces vilde ikke staa mig vel an“.

I Præstens Indberetning 1690 hedder det, at Handbjerg Hovgaard efter S. Brockenhuus's Død blev for Gæld udlagt til en Borger i Viborg Peder Høg og efter hans Død kom den til hans Arvinger, hans Svigersøn Præsten Chr. Soelgaard i Holstebro og hans Søn Niels Høg, Hospitalsforstander i Viborg. Nævnte Peder Høg var allerede Forpagter her 1662. Et Aar efter Peder Høgs Død folgte Arvingerne Gaarden til Christen Vinde, der ejede den 1683, da den med de to underlagte Gaarde Rejtrup og Knudsgaard fattes til 25 Tdr. 3 Fd. Hktr. I dette Aar beskrives Marken i Opmaalingsprotokollen; den havde 12 Tægter, af hvilke de 7 laa til Græs, de andre vare besaaede. Desuden var der nogen Udmarksjord besaaet med Havre; der laa 5 Huse paa Gaardens Mark. Af Marker nævnes Eghave, Breddug og i Udmarken Timmenhage.

Ogsaa Christen Vinde udvidede Gaardens Marker. 1690 skriver Præsten, at han har underlagt Gaarden en Mark vesten Handbjerg By, kaldet

Gribsjord eller Fælled, som Bymændene havde haft i Brug og Præsten faaet god Tiende af, men Proprietarius havde i Landmaalingen næsten lagt den hele under Sædegaarden; den var langt bedre og større end Sædegaardens indkastede Mark, og Præsten fik ingen Tiende deraf.

Christen Vinde er ifølge Indskriften paa hans Risteplade født i Holstebro 26. Dec. 1626. Hans Fader har været Christen Jepsen Vinde, Borger og Handelsmand i Holstebro, over hvem der har været en Sigsten paa Holstebro Kirkegaard, ifølge hvilken han døde 72 Aar gammel 1652 og sidste Gang var gift med Cecilie Bernsdatter; da ingen af Sønnens Børn havde Navnet Bernt, maa han være af et tidligere Ægteffab. Faderen var vistnok en Bondesøn fra Vinde i Asp Sogn. Christen Vinde har ventelig drevet Kjøbmandshandel i Holstebro og ved Sparfommelighed og Giftermaal med Borgmester Niels Solgaard's Datter Dorthea 1660 efterhaanden være bleven velstaaende; det er lidet sandsynligt, at han, som Sagnet gif, skulde have været Bispekræmmer, købt et strandet Guldrug som almindeligt Metal og derved være bleven rig. Maaden til Velstand i Aarene efter 1660 var den at laane Penge ud til den forarmede Adels og faa gøre Indførsel i dens Gods. Det ses foran, hvorledes han var Forpagter paa Volstrup, førend han blev Ejer, og det var vistnok den første Herregaard, han ejede. Efterhaanden fik han Vandbjerg Hovgaard, Bækmar^r, Aljund, Møltrup, Stenumgaard, Pallesbjerg, Kr^g 10

dal, Kjærgaardsholm og flere. Han maa have haft særlige Gaver til at bestyre de mange Godser, der tilsammen regnes at være paa 3—4000 Tdr. Htkr., og det fremgaar af flere samtidige Præsters Beretninger, at han var knæben med Offer og lagde Bøndergaardene under Hovedgaardene. Det kunde i disse for Landmændene meget vanskelige Tider ogsaa være nødvendigt at være nøjeregnende. Da han døde, ansaas han for en af de rigeste Herremænd i Sjælland. Da han var 78 Aar, blev han optaget i Adelsstanden 1704. Hans Kone, med hvem han havde 17 Børn, af hvilke de 9 døde som smaa, var allerede død 1685. I Hølstebro Kirke oprettede han et pragtfuldt Gravmæle med sit og sin Hustrus Portræter, til hvis Vedligeholdelse han gav Kirken nogle Marker. Han døde paa Pallesbjerg 1706. Hans 6 Sønner blev alle rige Godsejere⁶⁹⁾.

Handbjerg Hovgaard blev overtaget af Christen Vinde til Volstrup, der døde 1723, og arvedes af hans Søn Henrik Juul Vinde, der blev født 11. Jan. 1709 og blev 1729 gift med Helene Kristine Hiermin fra Hjerm Præstegaard, der døde 16. Dec. 1762. Præsten fortæller i sin Indberetning 1766, at han derpaa „oprettede saadan en Konvention imellem sig og sine 2 myndige Sønner, at Faderen til Beboelse sin Livstid reserverede sig sine egne indrettede Værelser samt Forplejning for sig og sine behøvende Domestikker der paa Gaarden, derefter foranstaltede sin yngste Søn, Velb. Christen Vinde, H. K. Majestæts bestaltede Kaptejn ved det

hornholmske gevorbne Infanteriregiment, fuldkommen Fornøjelse for sine Arveprætensioner og endelig overdrog sin ældste Søn Velb. Jens Vinde sin kompletterede Herregaard med al sin Besætning samt Handbjerg Kirke til Possession og Beboelse sin Livstid d. 1. Maj 1763". Derpaa var han 1 Aar gift med Maria Elisabeth Peterjen, der døde 1770, og han giftede sig tredie Gang 1775 med Birgitte Sofie v. Muderzspach fra Trinderup. Han selv døde 15. Nov. 1783, efterat have været blind i nogle Aar. Han oprettede et Hospital ved Handbjerg Kirke.

Præsten skriver 1766, at Gaarden egentlig burde kaldes Handbjerg Havggaard „af den prægtige store Have, velb. Henrik Juul Vinde i sin Tid har anbragt rundt omkring Gaarden, særdeles paa den østre Side ud til Engen, hvor han har ladet opfylde en stor Plads i en stærk Morads og derpaa ladet plante en stor Mængde baade af vilde og tamme Træer, af hvilke sidste avles mange rare Slags Frugter. Sonden for Gaarden er anlagt et godt Teglblænderi og vesten for opsat en Bejrmølle paa Gaardens Mark“.

Paa Gaarden indtraf følgende sørgelige Begivenhed, der fortælles saaledes i Kirkebogen: 28. Okt. 1758 døde velb. Kapitain Caspar Vinde, thi der han med sin Hr. Broder velb. Henrik Lindes Frue, velb. Fru Helene Kristine Hiermin, var udgangen af sit Logement paa Handbjerg Hovgaard og med hende vilde spadserc hen over til Voldstrup, da just, der de vare komne til Neder

Telling i Hjerm Sogn og især til Anders Kallerups Lade, besvimeede han hovedfulds og i en Hast i samme Øjeblik omveglede Tiden med Evigheden. Strax derpaa blev hans affjælede Begeme efter velb. Fru Lindes Ordre og Anstalt stikkelig lagt paa Anders Kallerups Bogn og ført til Handbjerg Hovgaard. 10. Nov. blev han hensat i den adelige Begravelse i Handbjerg Kirke og Dagen efter ført til Hjerm Kirke og hensat i den adelige Begravelse.

Henrik Lindes Søn Jens Linde, der er født 1732, overtog Gaarden før Faderens Død og giftede sig 1765 med Margrete Sofie Krabbe fra Mindstrup. Han blev 1777 udnævnt til Justitsraad og døde 29. Marts 1799. Hans Enke døde paa Gaarden 26. Sept. 1811, hvorpaa hans Broder Oberst Christen Linde til Møltrup blev Ejer af Gaarden, hvor han allerede døde 12. Juni 1812. Derpaa blev sidstnævntes Søn Henrik Linde, født 1782, Ejer af Gaarden. Hans første Hustru Bolette Weirsøe døde efter næppe et Aars Ægteskab 31. Jan. 1813.

H. Linde stillede Gaarden til Auktion 31. Okt. 1815. Dertil hørte 25 Tdr. Htkr. fri Hovedgaardss Taxt og nogen Bondejord, men under selve Gaarden brugtes kun 11½ Td. Htkr., medens Resten var bebbygget af 26 Jordbrugere, der svarede 325 Dages Arbejde, 7 Tdr. Korn, 20 Lb Smør og 245 Rdb. Til Gaarden hørte Handbjerg Kirke, den halve Korn- og Kvægtiende, det bekendte gode Fiskeri i Aaen „Hinhelge“ og Afgift af Fiskeriet ved Handbjerg

Land. Hovedbygningen var „vel indrettet og vedligeholdt for en mer end borgerlig Familie“ og der var 2 store Haber med mange Frugttræer og en smuk lille Skov. Der holdtes 100 Høveder, 10 Heste, 100 Faar og avledes 200 Læs Hø.

I de Aar var det vanskeligt at faa solgt, og Vinde beholdt ogsaa Gaarden til 1843, da han solgte den. Vinde døde 22. Jan. 1858. Denne Gaard var den sidste af de Ejendomme, den gamle Christen Vinde havde erhvervet og som var forbleven i Familiens Besiddelse. Den ny Ejer var Apotheker Petersen fra Hamburg, siden Landfoged paa Augustenborg, der boede her flere Aar, hvorpaa han solgte den til Cand. phil. Hofman Schmidt, der nogle Aar var ret bekendt i den journalistiske Verden, men ikke var stikket til at være Landmand. Schmidts Svigermøder, der overtog Gaarden, solgte den 1859 til den nuværende Ejer Christen Ebbensgaard, der ogsaa er Medejer af Kamme-gaard.

Hovedbygningen er i en Etage med 2 Fløje og opført af Jens Vinde; hans og hans Hustru Margrete Sofie Krabbes Navne staa over Hovedindgangen med Aarstal 1775. Grave have gaaet omkring Borggaarden. Gaarden har en smuk Beliggenhed ved det brede Engdrag ved Helle Aa med Udsigt mod Rydhave. Udbygningerne brændte 1890, men opførtes paany Aaret efter. Til Gaarden hører c. 300 Tdr. Land Ager og Eng og Afhygger-gaarden Sølyst paa 10 Tdr. Hvir. Den nuv. Ejer

har anvendt betydeligt paa Kærjorders Omdannelse til Enge, og der avles nu omtrent 500 Læs Hø årlig. 1881 er der ved Gaarden anlagt en Gær- og Spritfabrik, der er i stærk Drift og kan forbruge indtil 3600 Tø Sæd om Dagen, og fra hvilken der er betydelig Afsetning af Gær til Udlandet. Da der til Forsendelse deraf bruges mange Kurve, har Hr. Ebbensgaard anlagt en Pileplantage paa 10 Tdr. Land, hvis Anlæg har kostet 1700 Kr., og som har den Mærkelighed, at den er plantet paa en høj Sandbanke og alligevel trives fortrinligt. Ved Kurvefletning have mange Smaafolk god Fortjeneste.

Handbjerg Kirke.

Kirken, i romanisk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af Kampstenskvadre og har bestaaet af et Skib samt et i Øst lige affluttet Kor. De tvende Bygningsdele, der maa have staaet i Forbindelse med hinanden ved en halvbrund Triumfbue, dækkedes med Bjælkeloft og Østet modtog de gennem smaa rundbuede Binduer, af hvilke man endnu kan se et paa Korets nordre og et paa dets østre Side. Af Skibets Døre, som fik retvinklet Armsnit og aflang-firkantede Overliggerer, er den nordre bevaret og tjener til Indgang, medens den søndre er tilmuret. Hele den gamle Bygning hvilede paa en Fod med Skraantant. Som det synes i en sildig-papistisk Tid har man til Kirkens vestre Del føjet et af Munketegls og raa Kamp opført Taarn, hvis

nederste Parti dækkedes med en Krydshvælving og jattes i Forbindelse med Stibet ved en Artadebue. Bistnok ved samme Tid ombryttedes Korets Bjælkeloft med en Krydshvælving med sammensat Ribbemønster. I senere Tider er der foretaget forskellige Omdannelser ved Kirken. Til Stibets Nordside har man føjet et lille Vaabenhus. Taarnet, hvis søndre Side har Bogstaverne IL — MSK — SCL — MO samt Aarskallet 1779, er restavreret og Triumfbuen udvidet meget betydeligt. I 1761 har Henrik Vinde ladet indrette en overhvælvet Begravelse for sig og Hustru Helene Christine Hiermin i Taarnets nederste Stokværk og oven over Begravelsen findes en Herstabsstol, som har den gamle Taarnhvælving til Loft. Ind imod Stibet ere Gravkapellet og Pulpituret samlede til en Art Helhed ved en smagløs og raat muret Pilasterdekoration.

Altertavlen bestaar af en tarvelig, fra den nyere Tid hidrørende Kamme, sammensat af et Midtparti og to Fløje. I disse er anbragt udfaarne Figurer af de 12 Apostle, og i Midtpartiet en Kristus paa Korset med Maria og Johannes ved Siderne. Alle disse Figurer have smykket en Altertavle fra c. 1450. Alterkalken fra 1839. De drevne Messing-Altarstager ere stænkede af Henrik Vinde i 1759. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er utvivlsomt Kirkens oprindelige, men den er uden særlig Interesse fra Formens Side. Paa Rummen staar i ophøjede Runer I S L I. Prædikestolen er et meget tarveligt Snitværksarbejde, som i

det tidligste synes at turde henføres til det 17. Aarhundredes anden Halvdel. Kloften har følgende med Versaler udførte Indskrift: Bekostet omstøbt af høvelbaarne Hr. v. Linde 1821. Støbt i det Keimerste Klokkestøberi i Randers 1821.

Indberetningen 1766 beretter, at Altertablen var renoveret af Henrik Linde og forsynet med følgende Indskrift:

Et Tusind Syv Hundrede Ni og til Fve,
 Gud æren derfor alleene at give,
 Blev Sandberg Kirke af Ejerens sin
 Velædle Hr. Linde og Frue Hiermin
 Heel ganske indvendig af Nye repareret
 Og siden ved Cronen og Malning stafferet.
 Paa egen bekostning De gjorde det alt
 Og gjør Sig af Himmelen alleene betalt.

Desuden tilføjes: Til Alteret har han og givet (1757) et prægtigt Alterklæde med Messchagel af Gyldestykke samt en ny Messeskjorte, for Altergulvet et Træ-Spinkelvært og „Sætsen“ klædt med Husklæder, midt i Kirken ladet ophænge (1759) en Lysekroner med 12 Arme, hvorudi brænder 12 Bøghs hver Jule-, Nyaaars- og Hellig 3 Kongers Dag. Paa den søndre Side staa 17 Stole, hvoraf den øverste er indlukt, paa den nørre Side 15, og af dem de 3 øverste indlukkede. Midt i Taarnet under den øverste Hvælving har han ladet sætte en ny Hvælving, oven derpaa en indlukt Stol med 4 høje Vinduer, som giver Kirken en smuk Prydelse. Neden under sin Begravelse med 2 Døre i Blomster-

værf udftaarne, hvorudi ftaar hans fal. Frues og 2 fmaa Sønners Rifter. Paa den fal. Frues Rifte ftaar følgende Infcription antegnet:

Herudi findes lagt de jordifte Levninger af den i Livet Rarefte, ædelmodige, Brave, fromme Fru Helena Christina de Vinde, fom var fød Hiermiin d. 6. December 1706, kommen i Ægteftab med Welb. Henrich Vinde til Handberg Hougaard Anno 1729 og derefter ablet ved hannem 5 Søinner, af hvilke for Hende de 3de ere indgangne i Guds Glæde Salighed, Didhen efter redeligft viifende Gødbædighed mod Hendes Under-Mænd, Uerbødigt beteenhed mod Hendes Over-Mænd og retfindigt forhold mod Hendes Jævnlige, da dette Hvile-Sted til Hende og Familie var bekøftet Anno 1733, denne Kirkes liden Hospital funderet og med Kongelig Approbation Confirmeret Anno 1759, Hun ved en Sagte og Sød død ogsaa i god hiertens Taalmodighed indlandede d. 16. Decembr. Anno 1762.

Om Døbefonten skriver Professor Wimmer (Døbefonten i Nakirkeby S. 14—15), at i Vighed med Runeindftrifterne paa andre Døbefonte betegner dennes Indftrift I S L I Begyndelsesbogstaverne til en ukendt kristelig Formular. Han henfører Fontens Alder til det 12. Aarhundrede, nærmest dets Midte.

Præfter.

En af de tidfte Præfter førend Reformationen ftal have været Bifkoppens Official i Hjerm Herred og

være forulykket i Binding Sogn ifølge en Optegnelse fra 1683 (Tredste Saml. VII. 165).

Af Præster nævnes i Indberetningen 1690 Hr. Jakob; „om ham ved man at sige den Dag idag, at han var saa fattig og arm, at han gik om iblandt Sognekfolkene og bekom sin daglige Føde og Underholdning“. Denne maa være Jakob Knudsen Wind, der levede 1569 og var gift med Anne Sørensdatter. Det havde altsaa lidet hjulpet, at Præsten 1555 var bleven benaadet med Halvdelen af Handbjerg Kongetiende. 18. Dec. 1579 blev han for dette Aar forstaaet for en Afgift af 5 Tdr. 4 Skp. Korn af samme Kongetiende, hvilket vel var af den anden Halvdel, som han havde fæstet, og 27. Jan. 1585 bevilgedes det ham at give i Afgift 1 gammel Daler istedenfor hver smal Td. Klug og Byg og $\frac{1}{2}$ Daler for hver smal Td. Havre.

Hans Efterfølger var Morten Jensen Engberg, der levede 1619. Om ham skrives 1690: „Efter hans Død var ikke en Stilling at bekomme enten til Hustru eller Børn til Arv. Præstegaarden blev vel sat i Bygfæld, men der var ingen Middell at bekomme noget til Bygfæld, hvilket jeg maa klage den Dag idag er“.

Efter ham kom Christen Pedersen Hølggaard 1657, der skriver 1690: jeg uværdig slider min Tid efter Guds Villie i Trængsel og Armod imod mine andre hæderlige Medbrødre. Han skriver, at i Sognet er kun 1 Gaard, der kan kaldes en Gaard, nemlig Sønderby, paa 9 Tdr. Hfr., de andre vare

halve Gaarde og Bol. I Sønderby vare 2 Gaarde øde, desuden Gammelgaard, Brændgaard, Lille Hedegaard, Store og Lille Tindstov, Ransborg og i Sandbjerg By 3 Gaarde, der havde været øde i 30 Aar og vare hjemfaldne Kongen; den ene af dem hed Borregaard.

Om Præstegaarden skriver han, at han selv har ladet bygge hver Stage, „thi der jeg kom hjem fra Ribe og var ordineret, da var Ladehuset nedfaldet, de andre Huse stode paa Fald, saa at jeg var haardeligen nødt til at bygge, og er Gaarden nu bygget udi 4 Huse“.

Om ham berettes i Indberetningen 1766: Han var født i Tvis Sogn i en Gaard kaldet Holgaard. I hans unge Aar frekventerede han den latinske Skole i Holstebro og som han der blev temmelig stor af Væxt, begav han sig derfra i Krigstjeneste og var Rytter i nogle Aar, fik derfra sin Dimis og gav sig atter i forbemeldte Skole, blev Student og endelig Præst i Sandbjerg.

Efter Hr. Ch. Pedersens Død 1695 kom Thomas Henrik Nyboe, og efter hans Død 1735 blev Sandbjerg Annex til Ejfing, 1819 til Vejrum, blev ved tgl. Ref. af 16. Marts 1831 oprettet til et særligt Kald, men lagdes kort efter under Nyde.

Hvorledes det kunde gaa til med Degnekalds Besættelse, ses af følgende Optegnelse i Kirkebogen:

13. Marts 1772 døde Degnen Gravers Madsen, født i Ringkjøbing 1. April 1711, dimitteret fra Ringkjøbing Latinskole 1730. Samme Dag, han blev immatrikuleret, blev Handbjerg Degnekald der (paa Universitetet) optraadt, om nogen vilde tage derimod, da han, hvor ringe det end var, resolverede at antage det. I Kirken var han en god Sanger, i Skolen en hyggelig Lærere, de Unge skal højlig savne ham.

Bordbjerg Sogn.

Sognet grænser mod Nord til Handbjerg, Ryde og Sevel Sogne, mod Øst til Ryde, Sevel og Hadderup S., mod Syd til Hødsager og Mejrup S., fra hvilket sidste det paa en lille Strækning stilles ved Savstrup Na, mod Vest til Mejrup og Hjerm Sogne. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{1}{4}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 14,277 Tdr. Land med 357 Tdr. Htr.

Sognet er delt i 2 Dele ved en stor Lavning, der er fortsat til Limfjorden, hvori findes Holmgaard Sø og Bordbjerg Mølle sø. Holmgaard Sø har Aflob til Hellegaard Na, ligesom de 2 Søer ogsaa staa i Forbindelse med hinanden. Mølle søen har i sin Tid været fortsat forbi Kirken, der ligger ud paa en stejl Strænt mod et Engdrag. Denne lange Dal gør ogsaa i Bordbjerg Sogn Herredsgrense, saa

Hvad der i Sognet ligger østen for denne, ligger i Ginding Herred. Hellegaard Aa, der har sit Udspring fra Hvam, løber igennem en snever Dal med bratte Skrænter, der kaldes Torsthal, saaledes ogsaa 1638. De bedste Jorder findes i Sognets bakkede nordvestlige Del, ogsaa findes lerholdige Jorder ved Trabjerg, ellers er det et Hedesogn med flade og for største Delen jandede Jorder med store Hede- og Mosestrækninger. Et stort Hedeparti mod Sevel Sogn er indtaget af Staten til Beplantning.

4 Stoler. Andelsmejeri. Talt i Sognet 296 Gaarde og Huse med 1557 Indbyggere (1880: 1486, 1860: 1176, 1840: 823, 1801: 692).

Sognets Navn skrives 1340, 1378, 1422 Borthbiergh, 1443 Bordserræ, 1446 Bordsbergh, 1461, 1480, 1496 Bordsberg. Uagtet der en enkelt Gang — 1414 og 1444 — skrives Borthbiergh, er det dog tydeligt nok, at den første Stavelse oprindelig er bord (borth), hvilket Ord betyder Kant, Rand og har sin Forklaring af den mærkelig bratte Side, som Kirkegaarden har ned mod Engen, der i gammel Tid har været Vand. Bordsbjerg betyder Banken med den skarpe Kant og Navnet bør ikke skrives Bordsbjerg, som man har begyndt i nyere Tid.

I Indberetningen 1638 omtales foruden Torsthal Brandbjergdal, østerst i Heden Sommerdal og Ruordal.

I Sognet findes 122 Høje nogenlunde bevarede og desuden 28, som ere udjævnede, saa at man kan

ploje over dem. Iblandt disse Høje er en Langhøj og 7—8 middelstore Høje, men ingen særlig mærkelig, hverken ved Form eller Beliggenhed.

Over de 100 af disse Høje falde ind under en Række, der strækker sig fra Sydvest mod Nordost, nogenlunde midt igennem Sognet. Denne Række er især tæt og bliver til en hel anseelig Gruppe ved Hedegaard. Her ligge nemlig omtrent 40 Høje sammen ved begge Sider af en Lavning, der fortsættes nedad mod Nordvest om ad Kirken og Søerne. Men hele denne Række er en Fortsættelse af den langt længere, der strækker sig gennem Mejrup Sogn, Holstebro Hede, Maabjerg og Nabr Sogne.

Den sydøstlige ufrugtbare Del af Sognet, omtrent alt hvad der ligger sønden for Holstebro Vandvej, er saa godt som uden Gravhøje.

I Nørre Hvam fandt man 1823 ved Pløjning i en Bakkeside 11 Guldbrakteater, en lille Figur, der var udklippet af Guldblik, 11 Stykker af Guldringe, der vare huggede itu i Oldtiden, og 3 Stykker sammensmeltet Guld.

I Sognets nordvestlige Del findes:

Store Perregaard, 6½ Tdr. Htfr., var 1683 en Gaard.

Lille Perregaard, 1 Gaard, var 1683 et Bol.

Bøgild, 3 Gaarde, 6 Huse, var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; blandt Marker nævnes Odmose, Oldefaders Toft, Thyevold, Bommerstal; kaldes 1547 et Bol og hørte da under Tvis Kloster.

Endelsen i Navnet er vel oprindelig holt, saa Bøgild betyder Bøgestov.

Brødbæk, 4 Gaarde, 5 Huse. Brødbæk var 1486 og 1683 2 Gaarde, 1683 nævnes ogsaa en Mølle og blandt Marker nævnes Bramstov og Hviðdalbjerg.

Skjølbad, 1 Gaard, 1 Hus, nævnes 1486⁷⁰), var 1683 en øde Gaard, der af B. v. Obelitz til Rammegaard var overdraget Præsten i Bordsbjerg Hr. Knud Povlsen, men paa Grund af Kongens Fordringer paa Landsdommer Jens Lassen „antaget til H. K. Majestæts Nytte og Gavn.“

Præstegaarden Holmgaard, 4½ Tdr. Htr. se nedenfor.

Rviesgaard, 4½ Tdr. Htr. S Fabjerg Sogn er en Gaard af samme Navn, der har Navn efter den adelige Familie Rvie, der ogsaa stod i Forbindelse med Trabjerg. 1683 siges Marken at gaa sønden for Naatkjær La.

Vangjord, 2 Huse, Parceller fra Fleng.

Dalgaard, 1 Gaard, Dalhus, Parceller af Nørre Hvam.

Rindbæk, 3 Huse, Parceller fra Nørre Hvam. Rind betyder en Bante.

Hvam Kro og Vejrmølle.

Nørre Hvam, 6 Gaarde (1 paa 6, 1 paa 4½ Tdr. Htr.), 8 Huse, var 1683 6 Gaarde, hvoraf en med 3 Bønder, 1 Halvgaard og 6 Bol, hvoraf 1 øde; blandt Marker nævnes Vangfredagsfald, Vogsvad, Hviðdal, Flengtoft, Rindbæk, Tværild, Grønderhøj, Lisbjerg, Pajbjerg, Bisgaards Toft.

Hvam Hede, 5 Huse, Kragkjær, 1 Hus.

Hvamgaard, 2 Gaarde paa 4—5 Tdr. Hftr.,
Hvam Mark, 1 Gaard, 4 Huse. Den var en
Selvejergaard, indtil Bondeskylden 1696 folgtes
til Anna Katrine Sehested af Præsten i Hjerm,
Hr. Mads Knudsen Hessel og hans Søskende.

I Baldemars Fordebog 1231 opføres som
kongelig Ejendom Hvammæ, Thrabjærgh og Hæslæ
Mølle til 10 Mark Guld eller efter vor Beregning
noget over 20 Tdr. Hftr., hvoraf der ydedes 40
Stob Honning eller 10 Mrk. Sølv og til Herredets
Skib 10 Drer Korn (45 Tdr. Bhg) og 44 Lam.
Kong Erik Blipping gav Ribe Domkirke for sin
Faders Sjælemesse 1259 alle de Ejendomme, han
havde i Bhen Hvammæ med Agre, Enge, Skov og
Fælled⁷¹). Hvam betyder en lille Dal. Navnets
Udtale er *Hvam*, hvilket betegner en Skrivemaade
Hvamme, der er enslydende med Navnets Form for
6—700 Aar siden og er som saa mange andre
Stednavne en Flertalsform.

Stormholt, Parcel fra N. Hvam, 1 Gaard.

Bisgaard, 2 Gaarde, 7 Huse, i alt c. 10
Tdr. Hftr. I et Støde, som Biskop Christiern i
Ribe udstedte 1422, nævnes „de Godser i Bordsbjerg
Sogn, hvilke fornævnte Hr. Biskop Christiern nu i
Værge har“.⁷²) Derved maa forståas Bisgaard,
der endnu 1720 kaldes Bispgaard i Hvam.

Bajbjerg, 8 Tdr. Hftr., var ogsaa 1683 1
Gaard.

Sønder Hvam, 5 Gaarde, deraf 1 paa 4 Tdr. Htfr., 5 Huse, var 1683 2 Gaarde, hver med 2 Bønder.

Moselund, 1 Hus.

Rhillinglund, 1 Gaard, har ventelig Navn af Agerhøns i Mosen.

Hajslund, 2 Gaarde, deraf 1 paa 4 Tdr. Htfr., 5 Huse, 1683 1 Gaard.

Hajslund hed oprindelig Haslund eller Hasselund. Ligesom Hest udtales Hejst, bliver ogsaa Has i en kort Stavelse udtalt Hajs. Navnet skrives 1438 Hasellun, da den tilstødedes Niels Eriksen til Langtind. 1495 pantsatte Tønne Jensen Niels Klemensen til Blæsbjerg Hasselund, imod at denne udløste Gaarden fra Jep Munk i Bording, efter hvem Munksgaard vel er opnævnt. 1503 fik Niels Klemensen samme Gaard i Pant af Ridder Oluf Pedersen til Estvadgaard⁷³).

Hedegaard, 4 Gaarde, deraf 1 paa 8 Tdr. Htfr., 3 Huse. Den nævnes 1528. 1683 var Store Hedegaard 1 Helgaard og et Bol og Lille Hedegaard et Bol. Se videre under Hesselaa.

Hedeager, 2 Huse, Bældkilde, 1 Hus.

Damgaard, 2 Gaarde (1 paa 4½ Tdr. Htfr.), 1 Hus. Nævnes 1528, ydede da Stovsvin.

Ryndestoft, 1683 et Bol, nævnes 1597, se under Hesselaa.

Sohannehaab, 1 Gaard, Parcel af Risum.

Risum, 3 Gaarde, de 2 paa 6—7 Tdr. Htfr., 7 Huse. 1683 1 Gaard, medens der nævnes en Gaard

Bandborg, der 1532 kaldes Nørre Risum. 16. Feb. 1593 forlænedes Kongen Risungaard til Kristoffer Parsberg.

Kaldtoft, 1 Gaard, 1683 et Bol.

Fleng, 3 Gaarde, 3 Huse. 1683 nævnes de 2 Gaarde Nørre og Sønder Fleng.

Højtøft, 1 Hus.

Munksgaard, 4 Tdr. Htr. Den blev 1486 givet af Kigens Hovmester Povel Baymand til Vor Frue Kloster i Aarhus, men han skødede den Naret efter til Biskoppen i Aarhus, idet han udlagde andet Gods til Klosteret⁷⁴). Senere hørte den til Ribe Domkapitel og kom 1585 under Tinggaard.

Bugdøl, 2 Gaarde, 2 Huse. Udtales Boudel og kan altsaa ikke skrives Bugdøl. Var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; blandt Marker Flytøft og Gribsmark. Hørte 1547 under Tvis Kloster, 1438 under Langtind. Skrives da Buktædal.

Bordbjerg Bn, 6 Gaarde, deraf 1 paa 6 Tdr. Htr., 1 Hus, var 1683 2½ Gaard, 9 Bol og 2 halve Bol, af hvilke det ene hed Gren, 1 Gadehus og en Vandmølle. Den ene Gaard siges i Opmaalingsprotokollen 1683 at være tillagt Præsten i Dronning Margretes Tid. Af Marker nævnes Obitzholt, Blagager, Marsdal. 1597 kaldes et Bol i Bordbjerg Bn Libergrene, nu en Gaard. Et Sted hedder Naade (udtales Næ), skrives 1597 Naay. Bordbjerggaard nævnes 1585 som en særlig Ejendom, der tilbøds var Selvejer.

Bordbjerg Mølle. Om denne Mølle findes opbevaret en Del gamle Breve, hvoraf det fremgaar, at Peder Lykke, der blev Biskop i Ribe 1409, 1414 overdrog Ribe Bispestol Møllen, hvis Grund han havde købt af Jens Thygesen og Kathrine Smeds Kone for 16 Mark Sølv og $\frac{1}{2}$ Mark Mel og dernæst havde gent købt af Ridder Niels Krag for 7 Mark Sølv. Aar 1400 har der allerede været Stridighed om Møllen, thi da erhvervede Jens Eriksen (Banner) til Langtind Tingsvidne om, at Møllen til denne Dag ikke var skødet og afhændet, og 1444 vidnedes der, at Møllen ikke var 30 Aar i Kirkens Bærg og i den Tid blev lovlig lastet og færret. Bispestolen har altsaa maattet afstaa den igen, men 1444 vidnedes, at Møllen var Niels Jepsen af Elkjærs rette Arvegods, at han aldrig afhændede den og at den arvedes af hans 2 Døtre, der Aaret i Forveien havde afhændet den til Hr. Niels Eriksen til Langtind, der var Svigersøn af nævnte Jes Eriksen, med hvis Datter han fik Langtind. 1446 afstod Hr. Niels Eriksen imidlertid Møllen til Ribe Bispestol, men 1533 gjorde Ejeren af Langtind igen Krav paa Møllen⁷⁵).

Bordbjerg Kirke, se nedenfor.

3 Sognets nordøstlige Del:

Rjelsmark, 3 Gaarde, deraf 1 paa $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htr., 8 Huse. Navnet udtales nu Rjelsmark, men i ældre Tid blev det aldrig skrevet uden som Rilsmark. Navnet har ej heller noget at gøre med Mandssnavnet Rjeld, men maa afledes af Ordet Ril,

der betyder en smal Vig, som gaar langt ind i Landet. Navnet stammer fra den Tid, da Holmgaard Sø var en virkelig Vig af Limfjorden, idet Sænkningen, hvorigennem Hellegaard Na løber, forenede den med Fjorden. Dette ligger meget langt tilbage i Tiden. Det hører vistnok ogsaa til som Særfende paa, at en Del af en Fjord kaldes Kil, at Bredderne ere noget højtliggende. 1683 nævnes Neder- og Over Kilsmark som 2 Helgaard. Her findes noget Buskads, men her har været Skov, thi 1576 tilbødtes der Kronen et Stykke af Kilsmark Skov, som Niels Jbsen i Billemoose vilde tilholde sig. I Lensregnskabet for 1634 tales endnu om Vindsælver i Kilsmark Skov. Da Peder Gyldestjerne til Tim 1585 af Kronen fik Skøde paa begge Kilsmarkgaarde, stod der i Skødet, at Holmgaard Sø hørte til Neder Kilsmark. Paa Marken har i sin Tid været en hellig Kilde.

Bugdøl, et Hus, var 1683 øde og havde været $\frac{1}{2}$ Bol.

Trabjerg (udtales med langt a), 12 Gaarde, hvoraf de 2 paa 4—5 Tdr. Høtr., 21 Huse. Det samlede Hartkorn med Nygaard er c. 44 Tdr. En Gaard hedder Bjergegaard, en Trabjerglund, 1606 nævnes Trabjerg Skov.

Trabjerg tilhørte Kongefamilien 1231 og skrives da Thrabiærgh. Det var oprindelig 1 Gaard og var i det 15. og 16. Aarhundrede en Herregaard, der tilhørte en lidet bekendt Familie af den lavere Adel, der oftest fremtræder som Bønder, men dog

længe blev godkendt som fribaaren, idet de tvindelige Medlemmer kaldtes Fruer. I nedenfor aftrykte Lavhævd fra 1517 nævnes det, at Christen Ibsen og hans Forældre havde givet Bordbjerg Kirke en Jord med Afgift af 1 Orte Korn. Han maa have været gift med en Søster til Adelsmanden Jes Ovie (se Skodborg-Bandsfuld S. 125), thi hans Sønner arvede en Søsterdel efter denne⁷⁶).

Trabjerg tilhørte Christen Ibsens Sønner Jep Christensen og Christen Christensen (den sidste boede i Skave), der 1517 paa Ginding Herredssting lod læse deres Lavhævd paa Trabjerg Gaard, Gaardsted og Bolsted, med tilliggende Marker, hvoraf det bl. a. ses, at her var Skov. Det hedder i denne Lavhævd⁷⁷):

„Item indvorde de deres hegnede Skov og Kjær, som de nu i Være have og deres Fader for dem. Item indvorde de den Skifte østen ved Svend Christensen hans Gaard. Item indvorde de Stauberg østen til Trabergsig, vesten til Bordbjerg Bymark vedtager. Item indvorde de en Stykke Jord vesten paa Siffue Mark imellem Brunmose og sønder Udelvej øster til den Sten, som staar i Ugerrenen østen ved Bavnhøj i vester og til den store Sten, som staar vesten og sønden Morsdal og naaer fra den Sten efter Sten til den Sten og Bulgrav, som staar vesten for Enden paa Korstoft og naar Sten efter Sten til den Sten og Bulgrav, som [staar] for øster Ende paa Brandtberg Mark nær til den Sten, som staar paa de Enge ovenfor Rhyllings Stol og saa

nør over Dybdal og faa naar Sten efter Sten til den Sten, som staar i den ny Sønder Bøgager, og faa naar Sten efter Sten grønne Træer i Skoven og nør til de 2 Stene, som staar øster i Bøgager næst vesten ved den liden Vej og faa nør igennem Skoven til de 2 Engsten, som staa norden Bøgager, som nu er og været har Engstæl af lang Tid, og nør over Engen til den Hovedsten imellem Trabjerg Mark og Ryde Mark og faa øster fra forstrevne Sten og øster op med den grønne Rund, som er Markstæl imellem Traberg Mark og Ryde Mark, og faa øster til den Sten, som staar i den Mose sønder fra Langvad og faa øster og sønder fra den Sten og til den store Sten, som staar vesten ved Bavnhøj. Item indvorde de den øster Havremark til Traberg østen ved Traberg Sig og norden ved den Udelvej, som løber til Viborg, for Traberg rette Jord for deres og dem som ret Ejendom.

Item indvorde de en anden Jord der i Traberg faa langt øster, til Hedegaards Mark og Stendis Mark vedtager, som Sandemænd have gjort deres Lov imellem Stendis Mark og Traberg Mark, og faa sønder og øster, til Hedegaards Hussteds Mark vedtager, og faa øster og sønder til de sønder Udelveje, som Nørstav Enemark vedtager, som løber imellem Viborg og Holstebro. Item indvorde de det høje Mark vesten Traberg Sighøj og øster til Nørstave Mark udi fuld Fællig mellem Brutmose og Sønder Udelvej og vesten til den Sten, som stander i den Aggerren østen ved Bavnhøj.

Item indvorde de dennem i fuld Fællig i Sønderhebe til Tørvegrøft, Byngflet og Fægang lige ved Bordsbjerg Bymark. Item indvorde de Tavlbord og Tavlbordfang.

Disse forstrevne Gaarde og Gods, Stov og Mark indvorde forstrevne Sep Christensen og Christen Christensen for deres rette Arvegods og Kronens rette Ledingsgods alle fire Vegne til Markemod undtagen 1 Orte Rug, som Christen Ibsen og hans Forældre undte og gav til Bordsberg Kirke af deres egen Arv. Item undtaget Svend Christensen og Tøger Nielsen og deres Medarvinger med deres Rettighed, undtagen Enge i Sønderstau og Nør Skau, i Trabjerg Kjær og hvilket andet, som de have lodskiftede Enge, som ere afstenede eller stablede og som de havde at kende efter Loven.

Sep Christensen i Trabjerg nævnes i Tingsvidner 1494 og 1496⁷⁸⁾. I Grevens Fejde blev hans Gods forbrudt, men M. Mads Hvid i Høstebro, den senere Ejer af Estvadgaard, udvirkede, at Sep Christensens Arvinger, blandt hvilke hans Moder var, maatte beholde deres Bondegods for samme Afgift som før Fejden⁷⁹⁾.

Der nævnes en Fru Margrete Christensdatter, der ogsaa hedder Fru Margrete Dvie, og vel var den samme Margrete Christensdatter, som tidligere havde været gift med Jes Dvie og som var gift med Anders Sepsen i Trabjerg. Anders Sepsen har vel været anden Gang gift med en anden Margrete, thi Mag. Mads Hvid til Mørgaard

stævne 1565 Margrete Understone i Trabjerg for Rigens Ret for en Halbgaard i Stendis. Anders Jepsen gav Nar 1500 Niels Klemensen til Blæsbjerg 10 Mark og 1 Td. Honning for at blive Herredsfoged i Ginding Herred. 1510 var han af Vestervig Kloster forlenet med 2 Gaarde i Borbjerg og 1514 lejede han og hans Hustru paa Livstid af Gudum Kloster en Gaard i Felde i Ryde Sogn⁸⁰). 1524 fik han af Frederik I for sig og sine Arvinger til evig Tid Brev paa Hodsagergaard og Brogaard imod at give samme Landgilde, som andre lige gode Selvejere i Ginding Herred plejede at gøde. 1542 var han endnu Herredsfoged i Ginding Herred og fik da tgl. Bevilling paa at beholde sit Bondegods for samme Landgilde som før Fejden⁸¹). 2. Septbr. 1571 udstædtes tgl. Befaling til Landsdommerne om at stævne hans Arvinger for noget Bøndergods, som Lensmanden paa Lundenæs mente var forbrudt i Grevens Fejde, medens hans Arvinger paa stod, at han havde købt det førend Skipper Klements Dpløb og at det var indløst igen fra Kronen, efterat Fejden var affillet; dette Gods var Graasand, 1 Gaard i Højstrup, 1 Gaard i Tinkerdal og nogle Enge i Simmelfjær, som brugtes til Silkegaard i Feldborg. 1560 fradømtes $\frac{1}{3}$ af en Gaard i Hogager Mag. Mads Hvids Arvinger og 1575 gjorde Lensmanden Indsigelse imod Anders Jepsens Arvingers Ret til en anden Trediedel⁸²). 8. Avg. 1590 udstædtes tgl. Befaling til Anders Jepsens Arvinger om at

udlevere Breve paa Bordingbjerg Kirkes Gaard kaldet Hedegaard, med hvilken han havde været forlenet.

At Anders Jepsen eller Ibsen var anset som Adelsmand, ses af, at han 1543 blev taget til Stat lige med andre Adelige, hans Gaards Navn er dog urigtig læst „Thooler“. Alligevel er det underligt, at hans Gods kunde blive forbrudt i Grevens Fejde som Bøndergods, og med Hensyn til Gaarden i Trabjerg ser det endnu underligere ud, naar det i et Kongebrev 1528 hedder ifølge en Klage fra Lensmanden, at Kronen fik for liden Skyld af forstellige Ejendomme i Bordingbjerg Sogn; deriblandt nævnes Dalgaard's Hussted østen Uebjerg, som Anders Jepsen bruger, og Skave og Trabjerg, „som ere hele Byer og gøre ikke mere Nedsel end for een Gaard“⁸³), thi efter disse Udtryk maatte Trabjerg opfattes som en Selvejer Bondegård. Denne Familie i Trabjerg er interessant i den Henseende, at den viser, hvor ubetydelig Forstel der var paa velhavende Selvejere og den saakaldte Knapadel. Mændene regnedes for Bønder, men Kvinderne lode sig kalde Fruer, hvad der kun tilkom Adelige.

Anders Jepsen havde en Datter Fru Kirstine Andersdatter i Trabjerg, der nævnes 1575⁸⁴) og en Datter Edel, gift med Jens Persen til Mønstgaard, samt en Søn Niels Andersen, der er død snart efter Faderen og efter hvem der holdtes Skifte 1557, saaledes at hans Datter Karen Nielsdatter fik en Broderlod i Farfaderen Anders Jepsens Gods. Hun, der siden kaldes Fru Karen Nielsdatter,

blev gift med Simon Oluffen og havde 1607 Bordbjerg Kongetiende i Fæste (Fru Karen Simon Oluffens i Sunholm). Deres Søn hed Oluf Simonsen og dennes Efterkommere levede endnu 1708, da Niels Lassen paa Ornhoved paa sine Myndlinges Albert og Christen Oluffens og Maren Olufsdatters Begne samt Stefan Oluffen paa egne Begne folgte Bondeskylden af Søndergaard i Trabjerg By og i et Gadehus, der hed Torvehuset. Af et Tingsvidne af 1711 ses det, at Fru Karen havde boet i Søndergaard i Trabjerg og tillige ejede Brogaard i Hodsager Sogn, hvorpaa Anders Jepsen 1524 havde faaet Bevilling, ligesom at der til hendes Gaard i Trabjerg havde hørt 14 Acre paa Korsbjerg og Tinkerdal Mark og 14—16 Dages Slet ved Storaas ved Dalgaard og ved lille Hæssel. Fru Karen blev ligesom hendes Fader Anders Jepsen meget gammel og saa sine Børnebørnsbørn gifte. Dette fremgaar af følgende Retsfager.

Fru Karen Nielsdatter i Trabjerg havde folgt en Gaard i S. Nisum til Peder Munk, hvis Enke Fru Karen stævnedes 1616 af Jens Barfod i Yhdumhede, der mente, at Fru Karen Nielsdatter ikke havde Magt til at sælge sine Børns Fædrengods, ligeledes stævnedes han hende for en Arv, som var tilfalden hans Hustru og hendes Søstende efter deres Fadersøster Fru Gertrud Olufsdatter, som døde i Staby Kjærgaard. Fru Karen Nielsdatter „i Holm“ (1607 „Sunholm“) havde udstædt Skødet paa Ulborg Herredsting 22. Avg. 1607

med sin Søn Oluf Simonsens Samthffe. Fru Gertrud har altsaa været hendes Sønnedatter og Jens Barfods Hustru hendes Sønesøns Datter⁸⁵).

1617 stævneede ovennævnte Fru Karen Munk, Peder Munks Enke i Staby Kjærgaard, ærlig og velbyrdig Fru Karen Nielsdatter i Trabjerg for et Skøde, hun 1615 havde udstædt paa en Gaard i Neder Fjeldborg, og fremsatte den Paaastand, at Fru Karen ikke var en Adelsperson, hvilket dog modbevistes af en Landstingsdom af 2. Marts 1611 og af at Peder Munk tidligere ved at anlægge en Gælds sag imod hende for Nogens Ret havde erkendt hende for en Adelsperson⁸⁶). Samme Aar stævnedes hun af Lensmanden paa Lundens for et Bænkerebrev (Dokument uden retslig Meddirkning), som hun havde udgivet om, at Engene Lyngkjær og Aalgaardsvig havde været brugte til Dalgaard i nogle Aar, medens de hørte til Anders Jepsens Gaard i Trabjerg. Lensmanden formentede at kunne bevise, at Karen Nielsdatter ikke var af Adelsstand, men hendes Fader og Farfader 2 Bønder og alt hendes Gods Bøndergods. Bænkerebrevet var dateret Brevig 14. Juni 1612 og lød, at hun og hendes Husbonde for 34 Aar siden havde ladet opbygge Dalgaard i Godsager Sogn, som da i nogen Tid havde ligget øde, og dertil lagt de to Enge. Der fremlagdes et Skiftebrev af 1557, at Karen Nielsdatter for en Broderlod i Anders Jepsens Gods efter sin sal. Fader Niels Andersen fik de 3 Parter af den Gaard i Trabjerg, som Anders

Jepsen ibode, med alle de Engdele, tre Parter af Sentvig, Algaardsvig og Yngvig, hvilket Skifte havde fgl. Stadfæstelse dat. Rolding 1558 Tordag efter Mortensdag. Der fremlagdes et Tingavidne af Ginding Herred 1553, hvorefter de nævnte Enge havde været brugte til Anders Jepsens Gaard i Trabjerg, som Niels Andersen da udi Haand, Hævd og havende Bærg havde. Endvidere et Støde af 27. Juli 1609, at Oluf Simonsen havde tilstødet Peder Christensen den søndre Gaard i Trabjerg, han selv iboede. Da Vidnerne medførte, at Fru Karen Nielsdatter var en Adelsperson, vilde Dommerne ikke affige nogen Kendelse, men henviste Sagen til tilbørlige Dommere⁸⁷).

I Lundenæs Fordebog 1597 nævnes Vester Trabjerg med Tavlbords Hussted som 4 og Øster Trabjerg med Bangs Hussted som 2 Gaarde. 1616 nævnes som Selvejere 5 Gaarde i Trabjerg og 1683 6 Gaarde og 4 Huse, alle som Selvejere, og som tilhørte en Del Familier, der tydelig vare i Slægt indbyrdes; der nævnes da ogsaa et Stykke gammel Engjord, der hed Gaardsteden og laa vesten for Bhen, hvilket vel har været en Aalegaard.

1711 forespurgtes paa Tinget, om nogen kendte Bangs og Tavlbords Hussted i Trabjerg By, men disse vare ukendte, derimod vidnedes, at der var 3 Huse, som kaldtes Raadhus, Torvehus og Domhus, ret som om her var en Kjøbstad, men det var jordløse Huse, der gave Skat til Lundenæs og hvis Beboere gjorde Løbetjeneste.

Af en Dom ses det, at Mændene i Trabjerg havde det øverste Sæde i Kirken, hvilket de have endnu⁸⁸⁾.

Nygaard, 2 Gaarde, Afbyggere fra Trabjerg.
Trabjerg Mølle.

Tinkerdal, 6 Gaarde, 16 Huse, var 1683 2 Gaarde, af hvilke 1 øde, en Halvgaard, 2 Bol, hver med 2 Bønder; blandt Marker nævnes Urnhøj, Korshøj og Kløbenhøj. Til en Gaard i Tinkerdal hørte 1606 en Skovlod i Trabjerg Skov.

I Sognets sydlige Del:

Savstrup, 2 Gaarde, den ene paa 4 Tdr. Hftr., 4 Huse. Savstrup var 1547 2 Gaarde, der hørte under Lwis Kloster. 1683 nævnes de som Over- og Neder Savstrup. Savstrup hed vistnok oprindeligt Saxtorp af Mandssnavnet Sage.

Savstrup Vandmølle, der for en Del hører til Mejrup Sogn, sagdes 1683 at have været øde i 17 Aar og var hjemfalden til Kronen, endnu 1769 var den øde, som det da sagdes af Vandstøl.

Langmose Hus, Parcel af Borbjerggaard.

Hesjelaa, 1 Gaard, 7½ Tdr. Hftr., 3 Huse, 1683 en Gaard. Ved Gaarden ses endnu Dæmningerne til en Mølle. Hesjelaa hørte tidligere til det saakaldte Ryndesteje.

Der nævnes nemlig oftere noget Gods, der kaldes Ryndesteje, der 1496 betegnes som 3 Byggesteder ved Hesjelaa og en bygget Gaard jønden for Borbjerg Kirke, hvilket er Ryndestoft og Hedegaard.

Hr. Peder Kynde, Præst i Holstebro, og hans Arvinger fik Kong Hanses Privilegium paa al Kyndes Eje i Hjerm og Binding Herred, som var hans rette Arvegods og Bondeeje, imod at svare aarlig en Tønde Smør og Leding til Lundencæs, medens han var fri for al tgl. Tynge, Sandemandstov og andre Tov undtagen Landehjælp. Dette stadfæstede Christiern II 1516 tilligemed en Overenskomst mellem hans Fader Anders og Fru Edel, Christiern Spend's Enke, at hun og hendes Børn selv skulde fri dette Gods fra Kongens Tynghel og al Tiltale paa Kronens Begne, hvilket de ikke havde gjort, hvorfor Kongen fritog Hr. Peder for yderligere Tiltale af dem for de Penge, som Chr. Spend og Fru Edel havde udgivet for dette Gods⁸⁹).

Nævnte Fru Edel Saltensee og Christiern Spend havde en Datter Fru Maren Spend, gift med Hans Nielsen (Lange) til Kjærgaard ved Ribe, og hun tilligemed hendes Søster fik 1532 tgl. Stadfæstelse paa et Støde fra Anders Kynde i Holstebro til Fru Edel paa Kyndes Eje ligesom paa al den Del og Kettighed med Stød, Leding og al anden Bonderedsel, som tilkom Kongen paa Kronens Begne i Kyndes Eje. Dette vil med andre Ord sige, at medens Godset tilhørte Familien Kynde, var det Selvejer-Gods, men blev nu skattefrit Adelsgods. Af et andet Brevuddrag ses det, at det var Fru Maren Spend's Søn, den senere Rigsraad Niels Lange til Kjærgaard, der udvirkede denne Bevilling, og at det var en af hans Forfædre Mogens Spend,

der maa være Fader til Christiern Spend, som først købte Godset af Anders Kynde⁹⁰).

Fru Maren Spend var en Halvsøster til Mag. Mogens Kaas, Rannik i Viborg, der i sit Testamente 1543 omtaler sine 2 Søstre Fru Maren Spendsdatter, Hans Nielsens Efterleverste, og Fru Maren Spendsdatter, Hans Munks Efterleverste. Den førstnævnte af disse Søstre, Niels Langes Moder, boede 1552 i „Pabaa“, det er Gaarden Partbo sønden for Varde⁹¹).

I Aaret 1710 var der Trætte om Kyndesejes Skatter, og der fremlagdes et Tingsvidne af 1666, at Hesselaa og store Hedegaard i 50 Aar ikke havde gjort Wgt og Arbejde til Lundenæs, ligesom de som Selvejere 1661 af Kronen med Lundenæs Slot vare solgte til von Ueffelen. 1684 bleve Ejerne af Kyndeseje tilfundne at udrede en Fjerdedel Wgt og Arbejde imod en Fæstebonde og 1685 bleve de tilfundne at betale Arbejdspenge. Bondeskylden ejedes 1717 af Niels Lassen paa Ørnhoved og Madam Karen Knudsdatter i Holstebro⁹²).

Store Hessel, 7½ Tdr. Hktr., udtales Hefel.

I Engen tæt østen for Store Hessel ses en firkantet Boldplads, c. 90 Alen i Øst og Vest og 85 Alen paa den anden Led. Da Pladsen for mange Aar siden blev udjævnet, fandt man baade Rampesten og Stumper af røde Mursten. Omkring Pladsen er en Grøft, der altid er fuld af Vand, dels af Bæld, dels ved Tilløb. Engen deromkring er lav og staar om Vinteren fuld af Vand og

kaldes Boldeng, medens den ved den Side, hvor der er Afløb, kaldes Broeng, ligesom Pladsen kaldes Volden. Tæt nordenfor Gaarden og lige ud for Indgangen til Voldstedet paa en meget ophøjet Plads har til for en Snes Aar siden staaet en meget gammel Ladebygning af Ege-Bindingsværk, hvis Suler vare saa stærke, at de ere anvendte i den nuværende Gaards Udhuse. Det paaستااس, at Heste, der ere tøjrede i Engen sønden for Voldstedet, altid ere urolige.

Ved Hesselaa er endnu Spor af en Mølle. Denne nævnes i Baldemars Fordebog 1231 som Hæse Mølle, og som tilhørende Kongefamilien blev den 1259 af Erik Blipping skænkter til Ribe Domkapitel. 1547 tilhørte Møllen Tvis Kloster.

Der vides kun lidet om Herregaarden Store Hessel. I Indberetningen 1638 nævnes den ikke som Herregaard, men det siges, at sal. Niels Raas og Fru Dorethe Munk have boet der nogen Tid. Disse Personer levede i Midten af det 16. Aarh. Da de ingen Børn havde, er den ventelig bleven solgt efter deres Død og snart nedlagt som Herregaard.

Denne Niels Raas til Hessel dræbte 1559 Oluf Rytter til Rabbøl, hvorfor hans Fader Mogens Raas og Jens Spend til Rammegaard, der vistnok var hans Morbroder, tilbød Enken Guld, Sølv og Penninge i Bøde, som Enken ikke vilde modtage⁹³). Naar nu i Anetavler Ellen Spend, der var gift med Palle Suel, nævnes baade til Rammegaard og til Hessel og som Datter af Mogens Spend til

Kammegaard, ligesom der ligeledes nævnes en Kristoffer Spend til Hessel og en Christen Spend til Hessel, maa vi slutte, at det er dette Hessel, der menes her, og at Gaarden er en gammel Herregaard. Det sluttes end videre, at Grunden til, at Christen Spend, som det ovenfor omtales, søgte at erhverve sig Hesselaa, var, at han ejede Hessel, og da han var gift med Edel Saltense, ane vi Grunden til, at Bæbneren Lage Jepsen, der førte Saltenseernes Vaaben, 1438 var Vidne paa Hjerm Herredssætning, thi han har ventelig ogsaa ejet Hessel og været Fader til Fru Edel⁹⁴).

Gaarden tilhørte 1683 Knud Madsens Enke Maren Sørensdatter. Hendes Søn Præsten Mads Knudsen Hessel i Hjerm og hans 4 Søstre skødede 1696 Bondestyld og Selvejerrettighed i Hvamgaard til Fru Anna Kathrine Sehested. Paa nogle Stolebøre i Kirken saa man i forrige Aarhundrede Vaabensmærker for Ejerne af Hessel, men de findes ikke mere. Sagnet siger, at den sidste Herremand saae den Klug 2 Dage før Juleaften, og det var den bedste Klug, han avlede det Aar, men den Art Landbrug mislykkedes siden, og han gik fra Gaarden.

Ville Hessel, 1 Gaard, 1683 et Bol. Brugtes 1597 under Trabjerg. Til Hessel hører desuden 7 Huse.

Skave, 7 Gaarde, 6 Huse, var 1683 2 Gaarde, hver med 2 Bønder, 3 Bol, 1 Gadehus. 1528 gav Skave, der tilhørte samme Slægt som den, der boede i Trabjerg, kun Skyld som 1 Gaard, uagtet den

kunde regnes for en hel By. Den har altsaa oprindelig kun været 1 Gaard. 1597 var Sønder Skave 4 Gaarde og „Nør Skave Tenterdal“ 4 Gaarde. 1683 var Skave 2 Gaarde, 3 Bol, 1 Hus. Udtales Skaw, Betydningen er maaske tør Jord.

Brunbjerg, 4 Huse, Parceller af Hogager.

Hogager, 5 Gaarde, 5 Huse, var 1683 3 Gaarde med 5 Bønder og 1 Bol; af Marker nævnes Smekager, Holte, Kjellingtoft. 1496 nævnes 2 Byggesteder kaldet Hogagher. I en Trætte om Hogager for Rigens Ret 1560 beviste Lensmanden med gamle Pergamentsbreve, at de 2 Gaarde i Hogager havde været 2 adskilte Gaarde med adskilte Døne, Arne, Lade og Huse i 45 Aar.

Abildholt, 2 Gaarde, den ene paa $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., og 1 Hus, 1683 1 Gaard med 2 Bønder. Om Gaarden skrives i Indberetningen 1638: Ubelholt, hvor sal. Jakob Rosstrup nogen Tid har holdt Hus.

Dette forholder sig rigtigt nok. Af Rigens Dombog for 17. Juni 1588 ses det, at Erik Lange stævneede Jakob Rosstrup for Gæld 1587. Erik Lange vidste ikke, at han havde anden Hovedgaard end Bergrav og havde derfor stævnet ham paa Hammerum Herredsting, men siden havde Jakob Rosstrup afhændet Bergrav. Jakob Rosstrup var Søn af Hans Rosstrup til Nestrup og Anne Høg og fik 18. Nov. 1569 Bevilling til at indløse Spøttrup fra Otto Krumpens Enke. Hvorledes han kom i Forfald og tilsidst henrettedes som Sørøver, vil blive omtalt

under Lergrav, hvilken Gaard han altsaa har solgt længe før sin Ulykke.

I Ribe Domkapitels Fordebog for 1530 nævnes Follergaard i Bording Sogn, af hvilken der ydedes 1 Orte Rug og 1 Orte Byg, som Herredsfogden fik for at forsvare Domkapitlets Gods i Sale Sogn; der tilføjes, at man mener, at den kom fra et Gilde i Lemvig og hørte ikke Kapitlet til med rette. I Kapitlets Fordebog fra 1580 omtales derimod et Tingsvidne, at forskrevne Bol har været i Kapitlets rolige Hævd, saa længe som det kan længst mindes eller spørges, og aldrig har været lastet eller kæret derpaa.

1580 nævnes i Sognet en Gaard Hiedjmel.

Holmgaard.

Præstegaarden kaldes Holmgaard og er i sin Tid stænkent af Bæbneren Oluf Nielsen, der kalder sig Prior i Stubber Kloster, det vil sige, verdslig Forstander for nævnte Nonnekloster. Som saadan kunde han være gift og det var han ogsaa, thi det var med hans kære Hustru Samthkke, at han giver og under til evindeligt Gje til Præstebord en af sine Gaarde som kaldes Lille Holmgaard, liggende i Bording Sogn, med al den fornævnte Gaards Sø og Fiskevand, Ager og Eng, som nu tilligger og tilligget har, samt al hans Rettighed i Konner Jord i Nørre Hvam. Til Gengæld skulde Sognepræsten „lade holde for mig og min kære Hustru

og vore Børn en Messe, Gud og hans hellige Moder Jomfru Marie til Tre, hver Søndag til evig Tid, og ønsker Guds Ve og Plage paa hans store Bredes Dag over alle dem, som Gud til Bænere og hans Ords Tjenere til Fortræd denne min Gave videndes og villig nogen Tid forringer eller forringes tilstøder, og derfor tilbyder mig og mine Arvinger at fri og frelse fornævnte Gaard og Sø, som forskrevet stander, til fornævnte Præstegaard for hver Mands rette Tiltale" ⁹⁵).

Dette Brev er dateret St. Thomæ Dag 1500 og er forsynet med Segl af Hr. Mikkel, Præst i Sale, Jens Friis Korsbroder og Mads Poulsen i Skave foruden af Biskop Iver Munk, der blev Biskop i Ribe 1499. I Brevet kaldes Biskoppen „vor høj- mægtige Patron og Biskop“, hvilket Udtryk passer godt til hans Forhold til Stubber Kloster.

I Landmaalingforretningen 1683 siges Præsten at have boet her siden Dronning Margretes Tid og der findes ogsaa i nogle Optegnelser nævnt Aar 1400 som Udkomstbrevets Datum, men dette er en Fejllæsning af det rigtige Aarstal 1500. Imidlertid har Præsteembedet været i Besiddelse af Holmgaard før Aar 1500, saa Gavebrevet er udstædt, efterat Gaven er traadt i Kraft. Aar 1496 æftede Bispens Official Hr. Hans Knudsen, Sognepræst i Holstebro, paa Hærshøjsels Bygdeting et Tingsvidne af 8 Dannemænd, at Hr. Hans Knudsens 2 Lovhørings Lovhævdts Mænd Aaret i Forvejen havde set og hørt, „at forskrevne Hr. Hans Knudsen gjorde sin

Ladhævd lovtid Dags med gilbe Mænd og græve, med gode Præster og Fordejmænd selv tolvte og brast ingen Værn, som Fogden og gode Mænd fandt ham fore paa Ting at gøre med rette, at han indværgede Holmgaard med al sin rette Eje og Tilliggelse, som nu tilligger og tilligget har af gammel Tid med Søgaard Toft og saa øster til det gamle Dige og Kirkefsti, som ligger imellem „Niyæ“ Kirke og Bordsbjerg, og saa synder ad, som Kirkens rette Jord ganger, som han (Kirken) nu i Være har og af gammel Tid har haft, 3 Engebele i Raatjær, en Toft sønden Bordsbjerg Kirke, tre Engebele paa Risum Mark; og indværgede han sig i Øster Hede, i Fælled, i Tørvegrøft, i Dnyngslet, i Gribsmark, i Fægang, i Fiskevand, inden Mark og uden Mark, som der nu tilligger og tilligget har af gammel Tid, til den hellige Kirke og Præstebord til forstrebne Holmgaard, for Kirkens rette Gods.“

Paa dette Brev fik Kongens Rentemester Christiern Hvid en fgl. Stadsfæstelse 14. April 1531, der er til i Original, saa der ingen Tvivl er om dets Rigtighed. Deraf ses, at Holmgaard allerede 1495 var Kirkens Ejendom, men hvad der staar om „gammel Tid“ skal henføres til, at Forderne have ligget til Holmgaard af gammel Tid og ikke til, at Gaarden fra gammel Tid har tilhørt Præstecmbedet.

Uf et Tingsvidne af Hiern Herredsting fra 1464 ses det, at „Præstens rette Gaard“ laa østen for Kirken. Dette lyder saaledes:

Alle men, theenne breff seer eller hører lesth, hælse wy Symen Spendh, tinghør paa Herum herres tingh, her Jeb Tornstenssen, presth i Nagher, Nis Byrstingh, Jep Jenssen, Grauers Knutsen, Matis Godh och Dffer (off'e) Scriuer kærlich meth Gudh. Rvndgøre wy for alle men meth thetta wort open breff, quod sub anno domini mod lx iiij then Løwardagh nesth for pinsæ dagh tha war sticket for oss och for flere gode men, sum tha newerendes war pa fornesnde tingh, hædherligh man her Christiern Laurisfen, soghenpresth i Bordberigh, esketh, fet och framlædæ eth w vilbugh tings winde aff viij donde men, logligh op kræfuet aff stockæ, sum war Nis Byrstingh, Nis Matissen, Per Symenssen, Symen Jenssen, Nis Jenssen, Bonde, Las Northensen och Nis Anderssen, tæssæ fornesnde men winteth (wintz) samdræktaligh paa theres gode tro och rættæ sandæ, ath the newærendes war pa fornesnde tingh, hørde och soo, ath sandæ men i Herum hæreth, sum war Anders Jenssen i Aspe och Cristiern Jekkfen i Troberigh war pa fornesnde tingh indh[en] iiij stockæ then neste tingh dagh effther the gørde theres togh och tyl stodh theres togh, sum sandæ men tyl fornæ tyl stodh theres togh, swo ath the war pa Bordberigh mark sindhen ooh, so østen fra then wadh nesth østen Bordberigh kyrkæ pa then hwsstedh, sum ær preste rættæ gordh i fornesnde Bordberigh soghen och ligher fra then wadh, hwsstedh och then obols tofftæ nesth østen with i mellum thæ ij skelsten och østherligh, sum hwn gangher oc soo westhen ligæ fra the fornesnde skelsten och østen i bek tyl midstrøm tyl fornesnde preste-gordh, tyl hindher rættæ en mærtæ, wdhen bishn (v: Bispen?) hafde ther nogher ene merkes jordh i then fornesnde obols toff (!) Thet tæ so for oss windet, thet hørde wy oc saa oc windæ thet meth wore inzel henghen for thette breff, datum anno domini ut supra⁹⁶).

Uf et Tingsvidne fra Harbo Bygdeting fra 1482 ses det, at ovennævnte Præst Christiern

Lavridsen lod 18 uvillige Dannemænd, Bønder-
 sønner og gode Fordejere af de ældste og bedste i
 Bording Sogn vidne, „at den Gaard, som Hr.
 Christiern Lavridsen har i Bording By paa den
 hellige Kirkes Begne, er bygget paa Kirkens rette
 Jord og har standet der i 30 Aar og mere ulastet
 og ukæret for alle Mænd og nydt Forte og Fæled,
 Gade og Fægning inden Mark og uden Mark, som
 bedste Gaard i Byen er, til nu Jes Munk har
 udsvoret ham af Forte og Fægning og Gade og
 Fæled. Item den Tid Jes Munk havde kastet jen
 Dige fornævnte Hr. Christierns Jord til Forsang
 og menige Grander i Byen, da opdrev fornævnte
 Hr. Christiern Lavridsen den Dige efter igen,
 og vorde de saa forligte, Hr. Christiern, Jes
 Andersen og Jes Munk, at Hr. Christiern skal nyde
 fuld Fædrift og Fæled med Jes Andersens og
 Jes Munks Gaardes Fæ, i hvor de uddrive i for-
 nævnte Mark, og ej Jes Andersen eller Jes Munk
 kærede den Tid paa fornævnte Gaard eller Forte
 eller Fæled før nu.“ Desuden vidnede de 18
 Mænd, „at de havde hørt og spurgt af deres For-
 ældre og gamle Mænd, at det Jord, som Jes
 Munk har saaet og plovet i Bording Sogn, som
 Hr. Christiern gjorde sin Lavhævd paa, at det var
 ham udvist for Kirkens rette Jord“.

I sidstnævnte Brev siges det ikke, at Præsten
 boede i den gamle Præstegaard, men hvis han havde
 gjort dette, vilde man næppe have gjort ham hans
 Udgang til Græsgang stridig, idet det var en

gammel Lov, at der til Præstegaarden skulde høre Jord som til den bedste i Byen. Det er derfor sandsynligt, at det er Flytningen til Holmgaard, der har bevirket nævnte Trætte. Det kunde være sandsynligt, at den Oluf Nielsen, der skænkede Holmgaard, er den saakaldte sorte Oluf Nielsen til Fovsing Hovgaard, men denne er død førend 1483. Hvis det var ham, maatte man antage, at Gavebrevet, hvis Original ikke er til, var et Brudstykke af en Genpart, der alene var bekræftet af Biskop Iver Munk, medens man i Uffskriften har ubeladt Begyndelsen. Det er derfor muligt, at denne Oluf Nielsen er en anden end den sorte. I Præsteindberetningen 1766 menes det ogsaa, at det er i Præsten Chr. Lavridsens Tid, der her sættes til 1462—90, at Holmgaard er skænket til Præstens Bord, stønt det der urigtig siges, at Oluf Nielsen var Kapellan i Bordsbjerg⁹⁷).

Om den Sjælemesse, Oluf Nielsen stiftede, siger en Indberetning fra 1690: „Efter Reformationen og den salig Mand's gode Intention er den optaget til en Løverdags Gudstjeneste for dem, som gaa til Skrifte, som Præsterne siden Reformationen, Gud til Vre og Konfitterterne til Tjeneste, have til slikt som til en Søndags Tjeneste været forbundne i Henseende til den Forpligt, han har taget og de have givet (Gud Vre). Slikt af mine sal. Formænd eller mig aldrig endnu er forsømt, Gud lade det ej heller af mig eller mine Successorer forsømmes“.

Om Jorden siger sidstnævnte Indberetning: „Jorden kan optages i 12 Aar, besaaes efter Gøde med 1 Rugkærv, og som Jorden er Hag=Sand og en Del Rugg=Sand, kan somme Aaringer Sæden neppelig igen naas“. Paa Konnerjord i Nørre Hvam var da bygget et Hus, da Marken laa for langt fra Haanden. Det hedder videre: „Den Sø, som ligger ved Præstegaarden til Nørre-, Vester- og Østersiden tilligemed Rær og Moradsen paa den anden Side, skal tilligemed Gaarden være givet til Præsten i Pavedømmet, men i mange Aar have Præsterne aldrig kunnet nydt den til en Endel for ombvende Naboer og flere prætenderende. Siden velbyrdige Patroner ere komne til Rindhøve, have de Præsten imod Saadannes Gevalt patroniseret, hvorimod de velb. godt Folk samt for den deres paa-løbende Grund efter deres Dokumenter og Udkomst-brevs Indhold nyde Halvparten.

I Matriklen 1683 fortælles om Søen, at man i forrige Tider her fit Aborrer, Gedder, Brasen, Aal og Skaller, „men siden den Krig mellem Sverig og Danmark for 24 Aar siden formedelst en stor Fiskebræt, som paa de Tider blev gjort, i lige Maade for den igige (nubærende) Trætte med Naboerne rundt omkring, som samme Sø ville til-egne sig uden nogen retmæssig Udkomst, Lod og Ret, ere Fiskene ganske som døde, saa der nu intet bekommes uden ved Højvande nogle smaa Skaller“. Grunden til denne Formindskelse fremsættes, saaledes af Pastor Hjelmerone 1766:

„Hr. Knud. Bøvljen kunde ikke holde nogle egenlyttige fra at stange paa Søen; vel lod han dem det ofte forbyde i Kraft af den Præsterne tilhørende Endels Fiskeri, men forgæves. De sneg sig dog dertil, naar de saa deres Lejlighed, hvorfor han en Søndag offentlig af Prædikestolen lyste baade Alene og dem, som stangede dem, i Band. Siden den Tid siges der, at ingen har kunnet faa Al ved Stangen paa Is, ihvorvel der er Mængde af Al, som andre Tider, naar Søen er aaben, kan faas ved Vaad eller andet Fiskeredstøb. I de første Aar, jeg kom her til Kaldet, lod jeg og nogle Gange stange efter Al, men aldrig fik nogen; saa be- roede det i 13—14 Aar og ingen kærede sig der- efter, men forrige Aar prøvede nogle af Wordbjerg By at stange, da de fik en stor Del Al, hvilket ligeledes er sket i Vinter.

„Bandslysningen er saud nok, ligeledes at ingen Al i saa lang Tid har kunnet stanges, men at det første har været Aarsag til det sidste, tror vel ingen uden Almuen. Da Bandsættelsen var i frisk Minde, maaske i $\frac{1}{2}$ Seculum og længere, turde ingen komme paa Søen at stange, men i den lange Tid er samlet en stor Hob Dynd paa Søbunden, hvilket nu er over 3 Alen tykt. Saa længe dette var blødt, kunde ikke stanges, da der ingen Modstand var for Algjeren til at faa Alene klemt med, men nu er dette Dynd i Tidens Længde blevet haardere og har faaet en Skorpe ovenpaa sig, saa Alene ikke kunne undgaa Stødene eller smutte bort“.

1647 vandt Hr. Knud Povlsen en Proces om Fiskeriet, ved hvilken Lejlighed Oluf Nielsens Gavebrev blev fremlagt. 1539 lod Præsten Hr. Jens Enevoldsen opkræve Sandemænd, der gjorde deres Lov paa Holmgaard Mark og begyndte „vesten og norden ved Rindbæk i den gamle hule Fæsti ved den Vej, som løber synder over Rindbæk, som de fatte Sten, og saa synder ad imellem Rindbæk Sig og Munksgaards Ugers Ender til den forte Bjergeræs (bierreneesse), som den Sten staar, og saa synder ud ad i Maridal og paa vester Bjergerieside, som de gamle Fæstier udvise, til Hvam Vej, og som hans Bevisninger indeholde og udvise.“

Til Holmgaard hørte 2 Ugre i Rilsmark, som Christen Nielsen i Rilsmark havde besaaet med Boghvede og Havre. Derfor lod Præsten Hr. Niels Nielsen en Mand møde paa Herredstinget 22. Juni 1597 med Havre og Boghvede, som de tilbød i Frøgæld, og 2 af Præstens Tjenestefolk bevidnede „at de paa Søndag vare for Christen Nielsens Brofjæl og for Ugers Ender og havde Boghvede og Havre med dem og tilbød der ogsaa Frøgæld for samme Sæd, om han vilde det annamme.“ Dette var nemlig en Protest mod Chr. Nielsens Overgreb.

22. Juni 1661 tillod Kongen Præsterne som hidtil Tørvegravning i Østerhede, der nu mere end tilforn formentes dem af nogle af Lodsejerne.

Om Holmgaard hedder det, at den ved Hr. Knud Povlsens Tiltrædelse 1647 var brøstfældig

og omfat med mange Støtter og Stager, saa ingen Bondeværing kunde forefindes saa slet, hvorfor den for en stor Del blev ombygget. I Hjelmcrones Tid i Midten af forrige Aarh. blev der opført en Borgegaard i 3 Fløje og Haven anlagt af ny; tidligere var „Boghuset“ faldesærdigt. Det er sikkert ogsaa Hjelmcrone, der har kastet Grave mellem Borgegaarden og Ladegaarden med en Bro over, forat Gaarden kunde tage sig ud som Herregaard. Af Værelsernes indvendige Udstyrelse og Malerier paa Vosterne findes der endnu adskillige Levninger.

Til Præsteembedet hørte foruden den gamle Præstegaard i Bordsbjerg By en Gaard i Hvam, hvilket maa være den af Oluf Nielsen skæntede Konnerjord, og en Gaard i Skave, foruden Annexgaarden i Ryde. 1558 forligedes Præsten Hr. Jens Enevoldsen med Per Thgesen i Holmbæk om en Jord sønden for Kirken, saaledes at Præsten fik 4 Ugre og Hodoms Ugre ved disses østre Ende, som laa „paa den Tunge“, i Mageskifte for 5 Ugre, som hørte til Præstebordet i Bordsbjerg ved den Gaard, som kaldes Hedegaard.

Bordsbjerg Kirke.

Kirken, der maa tilhøre Tiden henimod 1150, er oprindelig bleven opført af omhyggeligt tilhugne Rampestenkvadre og har bestaaet af et anseligt Skib samt et i Øst lige affluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som maa have staaet i Forbindelse

med hinanden ved en halvbrund Triumfbue, dækkedes med Bjækeloster, og Vjset modtog de gennem smaa, rundbuede Vinduer, af hvilke et kan skimtes i Korets Gavl. Skibets tvende Døre fik retvinklet Karmsnit og dækkedes med halvrunde Overliggere, smykkede med Kors. Den nordre tjener endnu til Indgang, medens den søndre er tilintetgjort med Undtagelse af Tympanon. Denne minder i hele Karakteren saa paafaldende om Dørfelterne i Gjellerup Kirke fra 1140, at disse 2 Bygninger maa være samtidige. Hele Kirken har hvilet paa en Fod med Straakant. Som det synes i den seneste papistiske Tid, har man omdannet Kirken paa forskellig Maade. Til den vestre Del føjede man et hovedsagelig af store røde Tegl muret Taarn, hvis nederste Parti dækkedes med en Krydshvælving ogattes i Forbindelse med Skibet ved en halvbrund Bueaabning. Muren mellem Skib og Kor nedbrødes og dels til Skibet, dels til Koret byggede man en Korsfløj i Nord og Syd. Saavel over Korsfløjene som Korsfæringen og Koret spændtes Kapelhvælvinger med stjerneformede Ribbemønstre. Omtrent paa samme Tid maa et lille Baabenhus og et Materialhus (oprindelig Kapel) hidrøre, som ere knyttede til Skibets nordre Side. Saavel i Skibets Mure som i Korsfløjene og Materialhuset ses Overdele af de oprindelige, rundbuede Vinduer, der altsaa yderligere tyde paa de betydelige Ombygninger, der have fundet Sted ved Kirken.

A	B	C	D	E	F	G
---	---	---	---	---	---	---

Alttertablen, hvis ældste Partier tilhøre ganske samme Tid som Tablen i Bejrums (c. 1425), bestaar ligesom denne af en Hovedtable og tvende Fløje, hvori der er anbragt fem Billedgrupper og 2 enkelte Figurer yderst til højre og venstre i Fløjene. Samtlige Figurer ere udførte af Alabast i Hautrelief og delvis smykkede med Farve og Forguldning. Billederne indeholde en Fremstilling af Legendens om St. Jørgen. I Felt B. bliver St. Jørgen paa Keiserens Befaling pint, fordi han ikke vil afsværge den kristne Tro. Tre Bødler stære ham i Arme og Ben med Knive. Felt C. viser os Troldmanden, der paa Keiserens Bud bringer St. Jørgen Bøgeret med den dødbringende Drik. Ifølge Legendens tømmer St. Jørgen det ikke blot uden Skade, men faar Kraft til at kalde en Død tillive. Denne sidste Del af Optrinnet synes at være antydnet ved en halshugget Stikkelse, som ligger under Keiserens Fod længst til venstre i Feltet. St. Jørgen holder i højre Haand et Vaand, der oprindeligt har haft Indskrift. Felt D. viser os den af Djævelen besatte Stad, der paa St. Jørgens Forbøn bliver befriet fra denne Plage. I Felt E. knæler St. Jørgen foran en kvindelig, bekronet Figur, Keiserens Gemalinde, hvem han skal have omvendt til Kristen-

dommen, der sætter ham en Hjælm paa Hovedet. En Engel fæster hans Sporer, en anden bringer ham et Sværb, en tredje en Lanse; hans affablede Ganger ses i Baggrunden. Felt F. viser os en Kampscene til Hest, i hvilken St. Tjergen med et Lansestød kaster sin Modstander og hans Ganger til Jorden. Længst til venstre i Felt A. ses St. Tjergen i fuld Rustning, stødende Lansen i Dragens Svælg, og længst til højre i Felt G. findes en ganske lignende Fremstilling, men da Dragens Banemand her er bevinget, maa vi i Figuren snarere se St. Mikael end St. Tjergen. Altertablen er indsat i en Renaissance-ramme, der maa henføres til Christian den Fjerdes Tid. Alterbordets af Egetræ raat udstaarne Forside er et højt interessant Stykke, hvis nøje Overensstemmelse i stilistisk Henseende med de af Metal drevne Altermensaler gør det utvivlsomt, at det gaar tilbage til Tiden omkring det 12te Aarhundredes Midte. Midtpartiet indtages af en siddende Kristusfigur, omgivet af en ottefliget Rose. Den højre Haand holder han opløftet til Velsignelse, i den venstre har han en Bog. Oven- og nedensfor den ottefligede Rose ses Evangelist-symbolerne. Til højre og venstre for Midtpartiet ses 12 smaa Felter med Skulpturer, ialt 24, der, saavidt de noget smaa og ualmindelig raat staarne Figurer tillade at bedømme, indeholde Gengivelser fra Kristi Historie. Pladen har en Længde af ialt 2 Al. 17 Tom. og en Højde af c. 1 Al.

10 Tom.*). Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er uden særlig Interesse fra Formens Side, men den er sikkert Kirkens oprindelige. Døbefadet bærer Niels Krabbes og Bibete Ulstandes Baaben med Bogstaverne N. K. — W. V. T. samt Marstallet 1597. Prædikestolen er et tarveligt i Renaissance-snitværk udført Arbejde, som maa henføres til Christian den 4des Tid. Klokkeren har ingen Indskrift, men den synes ifølge Formen at være meget gammel. — Paa den søndre Korsfløjs søndre Væg hænger et af Egetræ forarbejdet Epitafium over Anders Enudsen Borberg, theol. studios., philos. Baccalaureus, født 1657, død 1683. Den søndre Del af Taarnrummet er indrettet til Begravelse og i denne hvile i en af Sandsten udhuggen Kiste Kammerjunker Bert Diderich Levetzau, født 1754, død 1791, efterladende sig Hustru, Elisabeth Nicoline Sehestedt, og 3 Børn. Niels Sehestedt, Stiftamtmand i Viborg, har ladet Indskriften sætte.

Det oven omtalte Epitafium lyder jaaledes:

Hviler under Herrens Altare Hæderlig nu
 salig Anders Enudsen Borberg S. S. Theol.
 studios. Philos. Baccalaureus et ministerii sacri
 Candidat., født i Borberg Holmgaard Anno 1657
 aff hœd. Præstefolch, hans fader h. Enud Povelsøn,
 forrige Sognepræst her, hans moder Maren Anders
 Dater, efter sin overstanden skolegang oc studering
 paa det høj kongl. Universitet i Kjøbenhaffn sampt

*) Jfr. Løffler, Danmarks Kirkebygninger S. 112.

lykkelig fuldendt Udenlands Reise i tydskland oc frankerige et ct. formedelst tidernis farlige oc besverlige tilstand effter sin hjemkomst ved svagheb oc den timelige død bortfalded Anno 1683 ætatis 26, forventer med alle troende en ærefuld opstandelse.

1655 var Kirken meget forfalden. Ikke alene var Gulvet overalt i en elendig Tilstand, men Altergulvet var nedjunktet paa flere Steder, saa Præsten ikke uden Fare kunde uddele Nadveren. Strifestol og Degnestol vare ubrugelige, Kirkestolene for en Del brøstfældige, Hanebjælkerne raadne og Huller i Taget, saa det regnede ned, hvorved de hugne Sten bleve løse, Muren i Baabenhuset og i Kirken mellem dette og Taarnet var ogsaa ødelagt. Kirken blev derpaa istandsat, se nedenfor under Præsten Knud Poulsen.

Uf et Syn over Kirken fra 1791 ses det, at Gulvet i Stolene, der havde været dels Tegl dels Kampesten, var optraadt og Skarnet laa somme Steder et Kvarter derover. Der kunde føres hele Læs Jord ud af Kirken, som kom ind med Folks Træsto, hvori de altid gif til Strifte og Alters. Baabehuset var uden Loft og Kloften ansaas ikke for at hænge sikkert i Taarnet, saa det var forbundet med Fare at gaa under den.

Om følgende Begravelser paa Kirkegaarden giver Kirkebogen Underretning:

Anno 1677 festo purificationis Mariæ Lød Jens Sabstrup i Over Sabstrup nedjætte i en

Grav paa Kirkegaarden et Vig. Den Afdøde hed Christen Venne, en Karl, som i forrige Aaringer havde gaaet i Tjeneste baade her i Sognet og andre Steder. Han blev ført fra Mejrup Sogn her til Sognet til Savstrup, derfra til Christen Bøgilds i Risum, imidlertid død, hos hvem eller hvorledes, eller hvordan tilgik, veed Gud. Strax blev hos Kongens Amtskriver Rasmus Andersen, da boendes paa Vosborg, gjort Ansøgning, om han paa E. M's. Vegne vilde befale og tillade at jorde den døde, men svarede, Sagen ved Landslov skulde udføres, hvor over Viget blev staaende i Graven, Bønderne selv havde sat den ned udi. I denne dødes Grav og Hoved kom et Bisværn efterfølgende Sommer 1678 og havde sin Bærelse deri Aaret igennem.

Else Damgaard affindig af Bildelse druknede sig i Aaen mellem Højselaa og Savstrup Fredagen efter Kristi Himmelfarts Dag d. 26. Maj 1693. Jeg turde ikke kaste Jord paa hende. Hendes Vig blev dog befordret til en sær Sted paa Kirkegaarden, men ved hvem, det veed Gud. Nogle Dage tilforn blev af hende begæret, hvorom hun mig næste Kirke dag tilforn ved Bordsbjerg Altare selv advarede, at hun vilde forskrevne Kirke dag gaa til Guds Bord, men oppebiede ikke den Tid.

Kongetienden blev 1579 og 1580 forlenet til Dronningens Hoffstræder Mester Hans Meymand, men da denne fik en Tiende i Sælland, lagdes den under Lundenæs 1589. 1631 bevilgedes den mod

Afgift til Fru Ingeborg Barsberg til Bolstrup efter hendes Moder Fru Dorthe Munks Død.

1766 optegnedes et endnu levende Sagn saaledes:

„Udi Bjerget, hvor Kirken staar, boede en saa kaldet Bjergmand. Han vilde ikke lide Guds Hus i Nærværelse hos sig, hvorfor han om Natten flyttede alt det over paa Gejbjerg, som var opført af Kirken om Dagen. Bygningsfolkene bar det atter over paa Bordsbjerg om Dagen, men saa snart Natten kom, førte Bjergmanden det over paa Gejbjerg igen. Dette skede saaledes ofte, en lang Tid gif bort med denne Flytning og Bygningen stansede, hvorover Bygningsfolkene endelig tillige med Menigheden maatte træde til Akkord med Bjergmanden og indgaa følgende: Kirken skulde Bjergmanden tillade blev bygget paa Bordsbjerg, og selv skulde han flytte til Gejbjerg, derimod skulde Bjergmanden have den første og sidste Pigebrud, som kom til Kirken. Da nu Kirken var færdig og den første Pigebrud derefter blev ført til Kirken ved den østre Kirke-Stæet og Port, som just vender ud mod Gejbjerg, indfandt Bjergmanden sig og fordrede Bruden. Brudgommen, som dette ikke anstod, søgte tilligemed hele Brudekoren at redde hende og brugte Magt mod Magt, da det gode ikke kunde hjælpe, men forgæves. Bjergmanden gif af med Bruden, som han bragte ind i sin ny Bolig i Gejbjerg, men Brudgommen, som holdt fast ved hende det længste, han kunde, beholdt alene Brudeløkken og Hovedsmykket“.

Pastor Hjelmcrone søger hertil:

„Man kan nu tage denne Tradition for det, den er, og anse den som en anden af lige Slags, men imidlertid har samme Tradition endnu den Dag idag den Virkning, at aldrig nogen Pigebrud fra den østre Del af Sognet drager den rette almindelige Vej til Kirken, hvilken hun dog ellers til alle andre Forretninger i Guds Hus søger, thi enhver Pigebrud frygter for, at hun skal være den sidste, der skal føres til Kirken, og sølgelig blive et Koo for Bjerghanden, men Bruden tilligemed det hele Følgestab fører til visse en Fjerdedel Mil af deres rette Kirkevej uden om en stor Sø, som de da faar imellem dem og Bjerget, hvor de endnu tro, at Bjerghanden bor, og komme saa ind paa den vestre Side af Kirkegaarden, hvor Bruden formener at være i Sikkerhed“.

Dette finder endnu Sted. Sagnet er vistnok opkommet ved, at Bejen sønden om Kirken er besværlig og vel i gammel Tid ofte har været ufremkommelig, hvorfor man ved store Optog har foretrukket den længere Vej og altsaa altid søgt den vestre Indgangsport til Kirkegaarden. Heraf har dannet sig den Tro, at de Uldre have gjort dette af Overtro, og efterhaanden har der dannet sig et Sagn.

Præster.

Der har i sin Tid været et rigt Arkiv ved Præstegaarden, men det hedder i Indberetningen

1690, at Præsternes Indtægter eller Breve derom for en stor Del vare bleve „diſtraherede“ i den ſidſte papiftiſke og førſte Lutherſke Tid. Der er dog adſkillige gamle Brevſtaber derfra bevarede endnu, der foran ere benyttede ved Udarbejdelsen af Holmigaards Hiſtorie, men der har været mange flere 1665, da Præſten Knud Povlſen kunde udarbejde en Liſte over Præſter ſiden 1363, ſom han lod optegne paa en Table i Kirken. Der har formodentlig været gamle Tingsvidner, der have nævnt, hvor længe hver Præſt har virket.

Før Reformationen nævnes da, iſølge Indberetningen 1690:

Hr. Peder Winter 1363.

Hr. Mads 1376.

Hr. Thøger 1395.

Hr. Niels Pedersen 1406, Sognepræſt i 5 Aar, ſiden Rannik i Viborg.

Hr. Eſte Madsen 1411, Præſt i 11 Aar, ſiden i Holſtebro i 41 Aar.

Hr. Chriſten Svendsen 1422, Præſt i 15 Aar, ſiden i Hjerm, derpaa Prior i Stubber Kloſter.

Hr. Anders Thøgersen 1437, Præſt i 24 Aar, ſiden i Mariager Kloſter.

Hr. Chriſten Lavridſen 1462, Præſt i 28 Aar.

Hr. Hans Knudſen 1490, Præſt her og i Holſtebro, havde til Kapellaner Hr. Bertel Bloch og Hr. Peder Povlſen.

Denne Liste er ældre end og lidt forstellig fra en i Kirkehist. Saml. I 645 fra 1766, da noget af den gamle Indskrift vel var udslettet. Til den kan endnu føjes Hr. Niels 1378. Præsten Hr. Hans Knudsen i Holstebro har formodentlig som Bispens Official været forlenet med Bording Sogn, saaledes at han nød Indtægterne mod at holde Kapellan. I et Tingsvidne fra 1482 nævnes baade Hr. Christen Lavridsen som Sognepræst og Per Povlsen som Kapellan, saa Hr. Christen vel ogsaa har været Official; man kan derfor ikke sige, at Holstebro og Bording Kald være forenede.

Efter Reformationen nævner den gamle Liste for Bording og Røde:

Hr. Jens Enevoldsen, født i „Rvidtsgaard“ i Bording Sogn, levede 1515 og var Præst her ogsaa efter Reformationen.

Hr. Enevold Christensen, født i Trabjerg i Bording Sogn, levede 1554, var Præst i 33 Aar.

Hr. Niels Nielsen, født i Hjerm Præstegaard, 1587—99.

Hr. Claus Grummefsen, født i Gørding Præstegaard i Gørding Herred, 1699—1600.

Hr. Mogens Sørensen Buch, født i Olgod Præstegaard, var Provst i nogle Aar, 1601—47.

Hr. Knud Povlsen, født i Røding, hans Fader Mag. Povl Povlsen, Præst samme Sted, 1647—81.

Hr. Povl Knudsen, forriges Søn, var sin Faders Medtjener i 7 Aar fra 1674; 1681—97.

De følgende Præster have været følgende:

Peder Jensen Lynghye 1697—1721.
 Søren Mikkelsen Seemann 1721—48.
 Christian Hansen Hjelmcrone 1748—89.
 Carl Nielsen Wium 1789—91.
 Peder Schaarup 1791—1820.
 Niels Gjølbye 1820—32.
 Mag. Michael Nielsen Schmidth 1832—37.
 Lic. theol. Jørgen Victor Bloch 1837—38.
 Anders Knudsen Damgaard 1839—55.
 Christian Frederik Eberhard Møller 1856—67.
 Carl Herman Gustav Alexis Kuhlmann 1867.

1819 skiltes Anneret Kyde fra Bording. Fra 1755—91 havde der været ansat residerende Kapellaner i Hjelmcrones Tid, hvilken som flere andre samtidige Præster i Egnen paa den Tid vare rige og fornemme Folk.

Ved Enevold Christensens Død 10. Feb. 1587 opkom der Stridigheder om Valg af Efterfølgeren, der synes at have givet Løfter, han ikke kunde opfylde. 28. Juli 1587 udstædtes der tgl. Reskript til Stiftsbefalingsmanden Hr. Albert Friis, at Hr. Niels Nielsen er ordentlig bestiftet til Sognepræst i Bording, men i Anneret vægrede nogle sig ved at give ham Kald, med mindre han vilde tage den afdøde Præsts efterladte Hustru, hvori han fandt sig besværet, da hun var en fast bedaget Kvinde, der havde faaet 15 Børn. Da der ellers ingen Marsag var til at forskyde ham enten for Levned eller Værdom og Kongen ikke vilde, at nogen for Præstekvindernes Skyld skulde forvises fra Kald,

efterdi Kirkerne ere stiftede til Guds Ære og Tjeneste og ikke til Præstevinderne, og da Kongen havde højest Zuspatronatus til denne Kirke og dermed bør have Opseende, skulde Albert Friis præsentere Hr. Niels for Sognesolket i Anneret og indsætte ham paa Kongens Vegne, hvis der ingen anden Marsag var at indvende herimod end for Præstevindens Skyld.

Et Aar gif hen, og han var endnu ikke indsat i Nyde, hvorfor der 23. Avg. 1588 udstædtes en ny Befaling, hvoraf det ses, at Sognesolkene i Nyde tilligemed Præstevindens „Anhang“ havde aftvunget Hr. Niels Nielsen „et Brev“, men dette var kasseret ved den forrigeagl. Skrivelse, og da han alligevel havde tilbudt efter al Villighed imod sin Formands Døtre og Børn at ville befordre dem af yderste Formue, og dette intet agtedes eller ansaas hos Enken og hendes Anhang, saa skulde Hans Lange, der havde Præsterne i Lundenæs Ven i Befaling, indsætte ham i Anneret „og sliq modvillig Tribulering ubi alle Maader forbagtinge, at han ikke skulde have sig videre derover at beklage“, ligesom der ikke skulde udgives Stævning i denne Sag.

Hr. Enevolds Søn Jens, der boede i Sønder Fleng, vidnede 1661, at hans Fader havde haft Kirketienden i Fæste, men at hans Moder Karen Bovlsdatter havde Strid med Efterfølgeren Hr. Niels Nielsen, der endte med, at hun flyttede til den gamle Præstegaard og beholdt Kirketienden. Men siden kom hun i Ægteskab med Christen

Christensen og da denne kom i Tvistighed med Borbjerg Sognemænd, maatte de forlade Sognet.

Hr. Knud Povlsen Kolding havde studeret udenlands og udgav 1662 den Vigprædiken, han Aaret tilforn havde holdt over Malte Sehested til Nydhave. Deri omtaler han, at da han 1647 talte med Malte Sehested i Nyborg i Anledning af Borbjerg Præsteembede, sagde denne: „Derom vil jeg nu have dig erindret og paamindet: dersom jeg fornemmer, det er Gud behageligt dig til dette Sted at vocere og falde, vil jeg have med dig disse Forord og siden med din Ed dem konfirmeret og bekræftet, som du for Gud den højeste dem agter at forsvare, at har Gud dig til min Sognepræst og Sjælesørger ordineret og beskikket, aldrig skal du det med mig vide, aldrig skal du det om mig høre, som dit Kald tilhører og min Samvittighed paarører, du mig jo derom skal advare og paaminde. Hvis du det gør, enten jeg dig adlyder eller ikke, skal du være fri, hvis ikke, skal du være betænkt dig for Gud at svare.“

Da Kirken 1654 var brøstfældig, overdrog Domprovsten Jørgen Rosenkrantz Hr. Knud Povlsen i Samraad med Provstisriveren Borgmester Stefan Nielsen i Varde at forestaa dens Reparation og gav ham Løfte om Fæste paa Kirketienden, naar den blev ledig, men 1662 rejste Chr. Bertelsen i Tinkerdal med Fuldmagt af nogle Bønder til Kjøbenhavn for at bevæge Regeringen til at lade Sognemændene selv beholde Tienden i Fæste. Her-

imod protesterede 24 Gaardmænd i Sognet, og Præsten indstævneede Sagen for Retten og vandt den ved Viborg Landsåting 1663. De andre Bønder appellerede Sagen til Højesteret, hvor de 1669 idømtes 40 Rdl. til Kost og Tæring, og Præsten fik 1670 fgl. Stadsfæstelse paa Tienden, men lige til 1674 viste Bønderne sig modvillige, indtil et fgl. Reskript af 29. Aug. maatte give dem alvorligt Tilhold om at rette sig efter Højesterets Dom.

Skolegangen i Sognet var bleven ødelagt ved, at Degneembedet blev ophævet, da Hølstebro Latinskole 1618 gjorde Krav paa at lade Degnetjenesten forrette ved Skolens egne Personer. Latinskolen fik Medhold ved den Dom, som Stiftslensmanden og Biskoppen i Ribe affagde 16. Dec. 1618 paa Provstemodet i S. Jbs Kirke i Varde, da Skolemester Hans Hegelund i Hølstebro havde stævnet Mads Degn i Bordebjerg, fordi han ikke vilde vige Degnestolen for Høreren i Hølstebro, hvem Skolemesteren havde sendt did for at forrette Degnetjenesten. Præsten i Bordebjerg Hr. Mogens Sørensen mødte paa Mads Degns Vegne og gav tilfende, at der holdtes Løverdags Prædiken i Bordebjerg, som ikke kunde betjenes af en Skoleperson, hvortil Skolemesteren svarede, at han af Skolen vilde forsørge baade Løverdags og Søndags, hvis Fundatsen for den Løverdags Prædiken tilholdt Degnen at være tilstede.

Ifølge en Optegnelse fra 1630 var Degne-
renten 20 Traver Skaftekorn, omtrent 40 Månnester,

som er „en Faarslaar“ og 4 smaa Brød. Af Degnebolet gaves 1 Bund Rug til Hørerer i Hølstebro.

Hr. Knud Povlsen sluttede 1654 en Overenskomst med Sognesfolkene om at bygge en Skole, og Gaardmændene tegnede sig for Bidrag, der afveglede mellem 8 Sk. og 2 Mark, men Præsten maatte for sine egne Midler opføre Skolen. 1655 lod han nemlig paa Hjem Herredsting læse et aabent Brev, hvori han spørger Bordinger Sognesfolk, „om der er nogen, som har udgivet noget til det Skolehus at bekoste, som jeg ved Bordinger Kirke har ladet opbygge, da skal det dem nu igen blive givet og erlagt, om det ikke sket er, paadet de, efterdi de en stor Del ikke have villet efterkommet deres indgaaede Løfte og Tilsagn, efter denne Dag ikke skulle have noget med samme Hus at bestille, som jeg selv alene har bekostet og ladet opsætte.“ Lige saa lidt som paa hans andet Spørgsmaal, „om der i Bordinger Kirke er andre begravet end de forrige gamle Præster“, kom der noget Svar. Senere ses det dog, at Skolen var 3 Fag Hus, der var tilbygget den vestre Ende af Degneboligen, og holdtes vedlige af Sognesfolkene, ligesom Degnen som Skoleholder havde 20 Sletdaler i Løn, der lignedes med 3½ Stilling paa hver Tde. Htr., dog skulde han deraf lønne en omløbende Skolelærer i Østersfognet og en „Adjunctus“ i Hovedfognet „formedelst Ungdommens Mængde“. Hr. Knud Povlsen gav til Skolens og sin Familiebegravelses Vedligeholdelse ½ Gaard i

Sønderstov, hvoraf der gaves 1 Pd. Smør og 2 Tdr. Byg.

1684 døde Chr. Madsen, dansk Skolemester ved Kirken, som paa adskillige Steder og Maringer havde informeret imod 800 Børn. Efter ham nævnes Chr. Rudolffen som dansk Skolemester ved Bordingbjerg Kirke.

Hr. Poul Knudsen efterlod sig ved sin Død en 12aarig Datter Ida Marie, der da forlod Præstegaarden, men 12 Aar efter kom tilbage igen som Præsten Hr. Peder Lynghus anden Hustru; 12 Aar efter drog hun igen herfra som Enke.

Hr. Christian Hjelmcrone hed egentlig Høeg, men 19. Avg. 1751 blev hans Fader Hans Adolf Høeg til Herningsholm ophøjet i Adelsstanden med dette Navn. Han selv var første Gang gift med den adelige Frøken Marie Elisabeth de Poulsen fra Vaar og anden Gang med Dorothea Kathrine, Datter af den rige Præst Poul Borrebj i Gudum. Der har været et vist fornemt Sving over denne Præstefamilie, hvilket bl. a. ses af, at Præstegaarden blev opbygget som en Herregaard og Præstens nyfødte Søn, der tilligemed sin Moder begravedes 19. Marts 1763, kaldes Junker i Kirkebogen. Den anden Fru Hjelmcrone døde 9. Juni 1823 i Holstebro som Priorinde ved Estvadgaard. 16. Juli 1782 bleve Præstens 2 Døtre viiede, den ene til Vhsoged i Holstebro og Herredsfoged Justitsraad Jacobi og den anden til Pastor Plesner i Ulbum.

Mejrup Sogn.

Mejrup Sogn grænser mod Nord til Hjerne S. og Bording S., mod Ost til Bording S. og Hodsager S., mod Syd til Storaasen, mod Vest til Holstebro Landsogn og Maabjerg S. Kirkens Afstand fra Holstebro er $\frac{1}{2}$ Mil.

Sognets Fladeindhold er 6033 Tdr. Land med 266 Tdr. Hfr. Sognets nordlige Del er Lerjorder, den sydlige sandet. I Sognets nordvestlige Del er et Højdebrag, der omkring Blæsbjerg er henved 200 Fod. I den sydøstlige Del ere store Heder. 2 Skoler, 1 Andelsmejeri. I alt i Sognet 161 Gaarde og Huse med 857 Indbyggere, (1880: 863, 1860: 625, 1840: 549, 1801: 404).

Mejrup streves 1340 Mæthorp, men dets Betydning er uvis, Udtalen er Mejrøp.

I Sognet har der været 85 Høje, der dog for en Del ere ompløjede. De fleste ligge i den sydlige lave Del af Sognet, altsaa i den Egn, der nu er den ringeste. Ogsaa ved Gammelby, der ligger højere, findes en Del Høje, hvilket tyder paa, at Gammelby er en ældgammel Bebyggelse; derimod findes ingen Høje nord og nordvest i Sognet, hvilket viser, at denne Del i Oldtiden har været Overdrev og Skove. Kongshøj ved Skallet til Holstebro Bymark er en temmelig stor Høj.

Om Højen paa Kirkegaarden sagdes 1766, at der skulde være en Skat begravet deri, som vilde

blive funden, naar Kirken blev forfalden og ikke paa anden Maade kunde sættes i Stand.

Vesten for Kirken, hvor der nu paa Mejrup Hede ligger en Samling Smaasteder og Hedegaarde, har der i tidligere Tid været opdyrket. I Indberetningen 1766 skrives, at her havde ligget nogle Gaarde, der hed Mejrupgaarde eller Mejrup By og at man endnu saa Spor af Gaardsteder og Raalhavediger, ligesom megen furefudt Jord eller Agre overgroede med Lyng saas, især vesten for, hvor der var Fælled. Disse Jorder vare hjemfaldne til Kronen og ventelig nogle af de Gaarde, som nævnes af den Præst, der levede 1690 og som optegnede, at foruden Store Tovstrup var i de senere Aar $6\frac{1}{2}$ Gaarde og et lidet Bol blevne øde. Da Jorden var god, mente Præsten, at Stederne vare værd at opbygge igen. Det er dog troligt, at Stederne vare blevne øde i meget ældre Tid.

Om Fortidens Skove minde Navne som Barslund, Arlund, Bramstov og Skovgaard. I Lensbrevet paa Gammelby 1573 omtales de Skove, der høre dertil, og i Indberetningen 1638 siges, at Blæsbjerg Skov blev aldeles ophugget og ødelagt i det kejserlige Indfald 1628.

I Sognets nordlige Del findes:

Brusen, 5 Gaarde, deraf 1 paa 5 Tdr. Høtr., og 2 Huse, var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Skovagre, Mejagre, Bremmose. Brusen tilhørte 1537 Dorothea, Datter af

Niels Klemensen, der 1541 og 1547 var gift med Niels Christensen.

Kirstineborg, Parcel fra Brusen, hed tidligere Trædholt.

Visbjerg, Parcel fra Brusen; udtales med langt i.

Nyborg, Parcel fra Brusen.

Store Blæsbjerg, 6 Tdr. Hfr, Lille Blæsbjerg eller Kævegrav, 1 Gaard, 2 Blæsbjerg huse.

Om Blæsbjerg, der i Kong Hanses og Christiern II's Tid var navnkundig som den bekendte Rigsraad Nils Klemensens Gaard, vides førend den Tid ikke andet, end hvad der findes i et udateret Brevuddrag: „Per Nielsens i Holstebro Stødebrev paa Blæsbjerg“, hvor vi ventelig have Navnet paa den Mand, der har givet Niels Klemensen Støde. Om denne Per Nielsen har hørt til den halvadelige Familie Blaabjerg, om hvilken foran S. 87, eller var en simpel Borger og Blæsbjerg indtil da en Bondeggaard, er uvist. Gaarden havde Navn af sin høje Beliggenhed.

Om Niels Klemensens Afstamning vides intet, men han stammer sikkert fra Vestjylland; han nævnes 1490 og kaldes da Bæbner og Maret efter var han Kongens Skriver. Han synes allerede 1499 at have været forlenet med Hind Herred og maatte allerede da ogsaa med Ulborg og Vandfuld Herreder, som han havde til sin Død. 1505 var han Forstander i Ring Kloster og Landsdommer i

Nørre Fjlland, og samme Aar blev han ophøjet i Rigens Raad. 1506 var han Lensmand paa Kalø. Han var saaledes Kong Hanses højt betroede Mand, hvilket fremkaldte stor Misfornøjelse hos Højadelen, der i ham ikke saa nogen jevnbyrdig. Under Christiern II. trak han sig tilbage fra Rigsraadsforhandlingerne og fra Stillingen som Landsdommer; Kalø Len mistede han 1514, men fik samtidig fornyet Lensbrev paa Hind, Ulborg og Vandfuld Herreder, og 1516 blev han Lensmand paa Aalborghus, hvilket han beholdt til sin Død.

Niels Klemensen har efterladt en stor Samling af Regnskabsbøger, hvoraf man ser, at han udlaaante Benge efter en stor Maalestok og derfor modtog Gods i Bant. Han blev herved ogsaa Ejer af Aonshjerg og Restrup i Rinds Herred, men hans nyeste Biograf Arkivsekretair A. Thiset har ikke fundet Beviser for den Uhæderlighed, som mange have tillagt ham, og giver ham det Vidnesbyrd, at han var en dygtig Embedsmand, der var nidkær for Kronens Interesser og uforfærdet traadte op mod indflydelsesrige Adelsmænd og mægtige Prælater, naar de tillode sig Indgrib i Kronens Rettigheder.

Han døde distnok i Begyndelsen af 1518, og strax lagdes, uvidt hvorfor, Beslag paa hans Ejendomme, men 4 Dage efter fik hans Enke Anne Wikkelsdatter „for Trostid og villig Tjeneste, som Niels Klemensen har vist vor salig Fader“, Brev paa Restrup og alt hans Gods i Rinds, Nørhng og Snynderhng Herreder og i Himmerhng med mere

Gods. Han havde 2 ægtefødte Døtre, af hvilke den ene blev gift med Adelsmanden Chr. Harbou og den anden med Raadmand Peder Lassen i Viborg, og en Søn Søren, der faldt i Adelsens Hær imod Bønderne ved Aalborg. Med en Frille Birgitte Jensdatter havde han nedennævnte Søn Mathias Klemensen og tre Døtre, af hvilke Dorte blev gift med Ejeren af Bruslen, der ligger op til Blæsbjerg, og Apollone med Niels Gris til Hjulund.

1502 indværgede Niels Klemensen Blæsbjerg, Hindtjær, Rudstjær, Abildgaards Eje, Rassenbjerg Gaardsted, en omstønet Loft kaldet Tonsbjerg, Udbrift, Fortaa og fuld Fællig i Mejrup Hede til Rassenbjerg Gaardsted, med flere Ejendomme udenfor Sognet. 1517 fik han af Tvis Kloster Skøde paa Barzlund, Gumphole, Abildgaards Eje, Rosshøj paa Rassenbjerg Eje, Bladborg, Skovgaard, som laa øde og kaldtes Brændgaard. Rassenbjerg er lagt ind under Blæsbjerg.

Da Blæsbjerg efter Niels Klemensens Død 1518 var inddraget under Kronen, forlevedes den til Lensmanden paa Lundenæs Ejler Bryske. Fra ham findes et Brev af 10. Nov. 1519 dateret Blæsbjerg, hvori han tilskriver Kongen om nogle Hjorte, som en Præst tilligemed 4 af Ribe Biskops Svende havde frtaget nogle Bønder paa Kronens Grund, og spørger, hvorledes han skal forholde sig. Aaret efter udstæder han ogsaa herfra en Kvittering til Axel Nielsen til Timgaard for Betaling af nogle „Belinger“, Rafter og endel Brag⁹⁸).

1520—23 var Gaarden forlenet til Niels Klemensens Søn Kasmus Klemensen, tilligemed Hind, Ulborg og Vandfuld Herreder, og han benyttedes til at indkræve de haarde Pengefatter, der i de Aar paalagdes Bønderne. Kong Christiern II. viste ham ogsaa særlig Gunst ved at stænke ham flere af Faderens forrige Ejendomme.

Kasmus Klemensen var en usympatetisk Person. 1522 fik Christiern II. en Beretning om hans Bedrifter, som lidet sømmede sig en kgl. Lensmand. Strax efter at han havde faaet Blæsbjerg, drog han og Christen Grøn (til Ulfund) med 20 Karle til en Bondes Hus i Skodborg Herred, hvor de slog Bonden ihjel, efter at denne dog havde værget sig saaledes, at 2 af Kasmuses Svende maatte bide i Græsset, og lagde ham uden Lov og Dom paa Stejle. Lørdag før Midsommer før han til Hjerm Herredssting og udraabte der, at hver Bonde, som havde mere, end hans Skat beløb sig til, skulde lægge ud for dem, som intet Sølvs havde, og hvis ikke, vilde han staa Kongens Brev paa, at han maatte tage alt det Sølvs, de havde tilbage. „Det tog Almuen meget til Misthøtte.“

Midsommerdag drog han til Holstebro, hvor han 2 Dage og Nætter drak sammen med Provsten af Westervig baade Vin og Mumme, huggede derpaa Gryder, Kander, Tønder og Glarvinduer itu og alt andet i Huset, løb ud paa Gaderne tilligemed sine Svende med dragne Sværd, saa Røbmændene og Almuen, som var til Marked, styndte sig ud af

Byen, og han huggede mere Suffer i Gaden og ødelagde mere i Huset, end man kunde købe for 50 Mark; Borgerkonerne trak han ud af deres Senge og ud i Gaderne, med mere. Derfra drog han til Blæsbjerg, hvor han huggede Glarvinduerne i Borgestuen itu og alt andet, han kunde overkomme, og da var Provsten endnu med ham, men siden rendte Provsten med en af sine Svende ud af Gaarden og huggede Heste og Røer og hvad der kom i Vejen for dem. Siden gik han ind i et Gildebelag i Viborg, hvor han spillede Vin til stor Værdi. Da han siden drog til Vester Herred og man førte Æl og Mad til ham, huggede han Tønderne itu og red ind paa Tinget med Harnisk og spændte Armbrøst, hvorover Almuen blev meget uvillig til at betale Staten⁹⁹).

Da han i Januar 1523 var i Viborg, tvang Borgerne ham til at følge dem til Raadhuset og sværge, at han vilde følge dem og leve og dø med dem, hvorfor han maatte opsigte Kongen sin Tjeneste, som det syntes uvillig, men Begivenhederne viste, at han var mere end villig, thi efter Kongens Fordrivelse lønnedes han med at faa sin Faders Gods tilbage paa faa Undtagelser nær, og Rigsraaderne forpligtede sig til ingen at annamme til Konge og Herre, uden han vilde samthkke heri. Frederik I. gjorde ham til sin Hoffinde og gav ham Blæsbjerg til Ejendom. Han blev nu faa velstaaende, at han 1525 tageredes til at stille 6 Glavind. Han var gift, men havde ingen Børn, og efter ~~hans Død~~

Begyndelsen af 1529 aftøbte Rigens Hødmester Mogens Gøye hans Arvinger hans Gods¹⁰⁰).

Mogens Gøye stødede 1540 til sin Søn Falk Gøye den yngre og hans Moder Anna Jensdatter sin Gaard Blæsbjerg, som Jens Willadsen og Mads Knudsen nu iboede og som sthlydede 1 Td. Smør, 12 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre og 10 Læs Hø, som skulde ydes til hans egen Stald. Hvis Falk døde uden Børn, skulde Gaarden tilfalde ham eller den af hans Arvinger, som havde hans Hovedgaard Avnsbjerg i Bærge¹). Denne Falk Gøye var hans Frillesøn; af sit Ægtefælle havde han en anden Søn af Navnet Falk. Den uægte Falk Gøye er imidlertid død ung, thi 1552 har Mogens Gøyes Datter Fru Elline Gøye, Enke efter Møbrids Olsen Krognos indført i sin Fordebog: „Blæsbjerg Hovedgaard med alle de øde Marker, dertil ligge.“

1578 tilhørte Gaarden Frederik Hans, der 1560—76 havde været tgl. Enspænder (Kureer). Han fik 5. Juni 1578 Ejsing Kongetiende tvit og fri indtil videre, ligesom han skattefri og uden al Tynge skulde nyde og beholde den Gaard Blæsbjerg, han selv udi boede, naar der blev paabudt nogen tgl. Skat, dog skulde han tjene Kongen med en Hest, „om Vi ham behøve at forskikke udi vore Vrende uden eller indenlands“. Et lignende Brev fik han 23. Sept. 1581, da han fik Bevilling paa Vejrum Kongetiende.

1766 fandtes endnu paa Gaarden en Sten, der havde siddet i en Bæg, og som var saa stor, „som

2 Heste kunde trække i en stærk Vogn"; paa den var indhugget hans Navnetræ F. G. og Marene fra 77 til 81 samt Bogstaverne M. H. F. og M. H. Han er begravet i Mejrup Kirke, se under Kirken.

Efter den Tid var Blæsbjerg en Bondegaard, der 1683 beboedes af 2 Bønder. Af Marker nævnes da: Skovdamtoft, Bustbjerg, Brusensele, Surtjær, Langskovagre, Kobelstov, Horsø Eng, Mortenshøj, Rassenborg, Manjøtoft, Lysbrem.

Bejlundhus.

Barølund (udtales Båslun), 4 Gaarde og 3 Huse, kaldes 1683 Baaslund og var en Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Allemestoft, Pinholt, Lysbjerg, Tolsted. 1517 skreves Baarslund, 1638 Barølund.

Hindtjær, 2 Gaarde, 7 Huse; 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Bisfelbjerg.

Majgaard, 6 Gaarde, 1 paa 4 Tdr. Htr., 2 Majgaardhuse, var 1683 1 Gaard med 4 Bønder; paa Marken nævnes da Bramstov, Holtagre. Ved Aar 1500 kaldes den Majgaard og den var da pantsat til Per Huger. Navnet udtales Måjgor, afledes ikke af Eng, der kaldes mg.

Nørre Skovgaard, 4 Tdr. Htr., 1651 og 1683 1 Gaard med 2 Bønder. 1585 nævnes Skovgaard som en eneste Gaard. 1517 var den øde og kaldtes Brændgaard.

Hussted, 1 Hus.

Moselundhus.

Munktoft, 2 Gaarde, udtales Mongtovt, 1651 Munktoft. 1683 var Store „Mongtoft“ 1 Gaard med 2 Bønder, Lille Mongtoft 1 Bol; paa Marken nævnes da Tonsbjerg, Slihhøj, en Eng Slikmade, Seby. Lille Munktoft tilhørte 1651 Arvingerne efter Fru Anne Munk til Brunmose. 1509 pantfattede Tvis Kloster Gaarden Munktoft til Niels Klemensen til Blæsbjerg, ligesom denne forhøjede Pantet paa det Gods i Sønderlund og Nørlund²⁾.

Løvringborg, 1 Gaard.

Stovhus, 2 Gaarde og 1 Hus; omtrent 1500 nævnes Stovby Hussted³⁾.

Kalsgaard, 1 Gaard.

Damtoft, 1 Gaard, Søndertoft, 1 Hus.

Bladbjerg (udtales Blædbjerg), 7 Tdr. Hkr. og 2 Bladbjerghus. 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da: Hunner, Skadefjær, Sortebakke, Bjørland, Sløt.

Hornshøj, 4 Gaarde og Andelsmejeri, de 2 Gaarde over 4 Tdr. Hkr. 1683 1 Gaard. Kaldes 1547 Hornshøj, udtales Huesi, ligesom Hornshøj i Gudum Sogn. Horn udtales her hver eller hvor.

Arlund, (udtales Arlun), 1 Gaard, 2 Arlundhus. 1683 var Arrelund 1 Bol.

1554 havde Arlund en Tid været øde, men Oluf Munk til Tvis havde opført Bygning her og ladet Jord dertil opbrøde i Mejrup Hede. Da Mogens Gøpes Arvinger gjorde Indsigelse derimod, fremkom han med en Lavhævd af 1487, hvorved en

Abbed i Tvis Kloster havde bl. a. indværet Barclund, Gumphole, Arelund, Bladborg, Munktoft, Skovgaard og Moseby med deres Tilliggende, og han paastod, at han med Tvis havde faaet Skøde paa Mejrup Hede og at Arelund laa i denne Hede. Hans Modpart paaviste, at han kun havde faaet Skøde paa den Del af Heden, som Hølstebro Borgere havde i Leje og Brug og at Arelund ikke nævnedes deri, derimod havde Abbed Niels i Tvis 1516 skødet Moseby, Bladborg, Skovgaard med Tilliggelse til Niels Klemensen⁴⁾, og denne havde indværet dette Gods med Ud drift, Forte og Fælled i Mejrup Hede; ligeledes fremvistes et Synsbrev, at der ingen anden „Fortho“ er til 2 Gaarde i Moseby, Blabjerg, Munktoft og Skovgaard andet end Mejrup Hede, hvor den samme Bygge (nemlig Arelund) er bygget, enten østen, vesten eller norden. Ved en Nigsvaadsdom dømtes derpaa Oluf Munk til at nedbryde Bygningen og lade den opløjede Jord igen komme under Forte og Fælled⁵⁾

Moseby, 3 Gaarde, 1 paa 4 Tdr. Htkr., Mosebyhus. 1683 var Store Moseby 1 Gaard, Lille Moseby 1 Bol.

Husene Søborg, Mosebyminde, Strømborg, Mejrup Hedebo, Nørbjerg, Munkbjerghus.

Hedegaard.

Stensgaard, 4 Tdr. Htkr., kaldes 1638 Stensbol, 1651 Stensgaard. Her boede 1789 Frøen Grabow.

Kovsgaard, 1 Gaard, 2 Kovesgaardshuse, heb 1597 Kogsbol, 1683 Kovesbol, 1638 Kofsbol. Navnet staar vistnok i Forbindelse med Koven.

Koven (udtales Kowin), 8 Tdr. Htfr., Kovenhus, skrives 1547 Kowendt, 1638 Kowind, 1683 Koven („Kofven“) og var da en Gaard; nogle Engagre heb da Skalden.

Mosehus.

Birke, (udtales Birt), 1 Gaard, 8 Tdr. Htfr., 3 Birkhuse, og Bejrmølle, nævnes 1547, 1683 1 Gaard, paa dens Mark var da en opbrudt Hedejord kaldet Bramskov.

Kirstinelyst, 1 Gaard.

Store Gammelby, 13 Tdr. Htfr., Lille Gammelby, 4 Tdr. Htfr., Gammelbyhus, var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Rattinge og en Del Hedejord i „Lunden“. 3. Nov. 1573 fik Tørgen Daa Lensbrev paa Kronens Gaard Gammelby uden Stat og Tynge, dog skulde han tage Fæste derpaa og aarlig udrede saadan Landgilde til Lundenæs, som aarlig bør at gange deraf; han maatte ikke forhugge de Skove, dertil laa, til Upligt. Tørgen Daa havde hidtil haft Strandbjerggaard i Forlening, men da Kronen folgte den 1573, har han faaet Gammelby som en Art Erstatning⁶⁾. Han boede der endnu 1597. Han brugte da derunder en Ejendom, der heb Kalhave, og Bramskov, der var Søfendskifte fra Majgaard.

Bramskov, 1 Gaard. :

Hattens, 4 Gaarde. 1683 1 Gaard med 2
Bønder, kaldes 1638 Hartons, 1651 Hartens.

Kalvehave, 1 Gaard, nævnes 1597.

Kobberup, 3 Gaarde, den ene 5 Tdr. Høfr.,
3 Kobberuphuse, 1683 en hel og en halv Gaard.

Rejsumkjær, Parcel fra Kobberup.

I Sognets sydlige Del:

Øster Kjærgaard, 1 Gaard, Vester Kjær-
gaard, 1 Bolsted. Kjærgaard var 1683 1 Gaard,
nævnes 1547.

Meltoft, 1 Gaard.

Ugerbæk, 1 Gaard, 2 Ugerbækhuse, Ny
Ugerbækhus. Ugerbæk var 1683 en Halvgaard,
1651 et Bol.

Husene Fredebo, Vejmark, Fælleslykke.

Nygaard, 1 Bolsted.

Degnebolig.

Vester Kirkegaard, Sønder Kirkegaard,
2 Kirkesteder, Kirkelund, Hus.

Hjørntoft, Parcel fra S. Kirkegaard,

Mejrup Kirke, se nedenfor.

Præstegaard, Præstegaardshus. Paa
dens Mark nævnes 1683 Klemmen og Bramskovhus.

Ugerhus.

Elkjær, 1 Gaard, Elkjærhus, nævnes 1547,
var 1683 1 Gaard.

Kathrinesminde.

Bjerggaard, Bjerggaardhus, 1683 en
Halvgaard, 1651 et Bol, nævnes 1547.

Hæffel (udtales Hæsel), 1 Gaard, nævnes 1547, var 1683 en Helgaard.

Mølstoft, 1 Gaard.

Store Tovstrup, 5 Tdr. Hftr.

Store Tovstrup har engang været en Herregaard, men hører ikke til de gamle, thi 1547 var den og Lille Tovstrup Bøndergaarde under Tviv Kloster. Den Gaard Tovstrup, der 1585 og 1618 var Genstand for Magestifte med Kronen, kan være Lille Tovstrup, men som Herregaard er Store Tovstrup dog næppe ældre end fra Midten af det 17. Aarh. 1651 tilhørte Ofter Tovstrup Oberst Christian Müller, der selv beboede den og ejede flere Bøndergaarde i Sognet, ligesom Arvingerne efter Klædefammerforvalter Knud Christensen ogsaa havde Gods i Sognet, der var udlagt efter afdøde Korfits Ulfeldt. Obersten, der kaldte sig Friherre („Liber Baro“), laante Penge af Tomfru Magdalene Holch, hvorfor han 1654 pantsatte hende sin Hovedgaard Tovstrup med Bøndergods og sin Del i Søgaard Hovedgaard paa Holmsland. Hans Bøndergods bestod dog kun i nogle faa Gaarde. Da Pengene skulde betales tilbage ved Snapstinget 1657, har Müller ikke kunnet dette, hvorfor Tomfru Magdalene Holch har gjort Indførsel i Gaarden. Da der en Del Aar efter var Trætte om Skatterne, skreves der i Amtsregnskabet 1671—72: „at Store Tovstrup er en gammel adelig Sædegaard, bevises og eragtes af velb. Tomfru Magdalene Holchs Indførsel og siden af velfornemme Christen Lindes

Pantebrev, som begge formælte om Store Tovstrup Hovedgaard og dens underliggende Bønder og Tjenere, og af (Nrent Bernsens) Danmarks Herligheds Beskrivelse, saa og af 24 lovfaste Dannemænds Vidne, at den i Mands Minde har været beboet af adelige Personer og at Bønder og Tjenere have gjort dertil Vegt og Arbejde“.

Magdalene Holch skriver sig nu til Store Tovstrup, hvilket ses af Indskriften paa hendes Kiste i Herrested Kirke i Fyn: Her under ligger begr. den ædle og Velbaarne nu salige Somfru J. Magdalene Holch til store Taastrup, som var fød 1604 d. 24. Nov. paa Tryggevelde. Hendes Fader var den Ædle og Velbaarne nu sal. Ditlef Holch til Høysgaard, R. M. Befalingsmand paa Tryggevælde. Moderen den ædle og Velbaarne nu sal. Fru Fru Margrete Krabbe af Escildstrup. Bortkaldede Gud hende paa Valle d. 20. Junii 1664.

Gaarden Valle, hvor hun døde, havde hun ventelig ogsaa faaet ved Indførsel. Hun var Søster til den tapre Grev Henrik Holch til Ravnholt, og dennes Sønner vare hendes Arvinger, saa der er noget i det Sagn, der optegnedes 1766, at paa Gaarden havde boet en Greve, der rejste herfra, da Fjenderne gjorde Indfald i Landet 1658, og ikke kom igen, hvorefter Gaarden blev aldeles ødelagt i i Krigen og stod øde i mange Aar.

1682 staar der i Skattelisterne: „Christen Nielsen borttrømt med alt det, han havde“ og i Matriklen 1683: Store Tovstrup er øde og sidder

en Husmand derudi, som tager Vare paa Husene, tilhører Christian Papenheim, er tildømt Kongen som øde Gods og bliver neppelig af nogen til Fæste antaget, med mindre Hartkornet bliver nedsat. I Præstens Indberetning fra 1690 skrives ogsaa, at Gaarden blev øde for 7 Aar siden og var nu ganske nedbrudt. Da der 1691 toges Syn over den, vurderedes Engen til 1 Sletdalers Værdi og Algermarken til ringe Værdi, fordi alt var groet i Ung. I Amtsregnskabet for 1706 findes den Oplysning, at „dette Sted er plat rent øde uden Bygge og Besætning, Folk og Familie, Jorden til en Del drives ved andres og mine egne (Amtmandens) Bønders Tilhjælp“.

1809 tilhørte Gaarden Branddirektør Holger Bium, gift med Ane Elisabeth Groth.

Ville Tovstrup, 2 Gaarde, den ene 4 Tdr. Hktr., Tovstruphus; var 1683 en hel og en halv Gaard; paa Marken nævnes da Ladingsfig, Albæk-agre, Rundagre.

Glejbjerghus. 1638 nævnes et Bol Gleborg.

Næs (udtales Næs), 1 Gaard, kaldes 1651 Nørk, var 1683 en Halvgaard.

Savstrup Mølle, for en Del i Bordsbjerg Sogn. 1547 nævnes Mølgaard.

Savstrup Hede, 3 Huse.

Sivigaard, 1683 en Gaard.

Skovbæk, 1 Gaard, 1683 et Bol.

Sønder Skovgaard, Skovgaard Mark, 6 Huse. 1651 nævnes Øster Skovgaard som en Helgaard.

Mejrup Kirke.

Kirken, i romanst Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggelig tilhugne Kampestenskvadre og har bestaaet af et Stib samt et i Øst lige afluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som staa i Forbindelse med hinanden ved en anselig halvrund Triumfbue med profilerede Kragbaand, dækkes med Bjælkeloster og Vjset modtog de gennem smaa rundbuede Vinduer, hvoraf tre kunne ses paa Kirkens Nordside og et paa dens Sydside. Af Stibets Døre, som have retvinklede Karmsnit og aflang-firkantede Overliggere, er den nordre til-muret. Hele den oprindelige Bygning hviler paa en Fod med Straakant. Som det synes, i Tiden omkring det 15de Aarhundredes Midte, har man til Stibets vestre Del føjet et af store røde Tegl, i Munkestifte muret Taarn, hvis nederste Parti over-hvælvedes og fattes i Forbindelse med selve Kirken ved en temmelig lille, spidsbuet Arkadeaabning. Taarnets Vjshuller omfattedes af en ret ejen-dommelig Murstensforsiring. Bistof paa samme Tid som Taarnet rejstes, dæktes Stibet med tre Fag Krydshvælvinger og Koret med et Fag, og til Stibets søndre Side føjedes et lille Vaabenhus, hvis spidsbuede Dør fit en lignende Murdekoration som Taarnlugerne. I senere Tider har man om-muret Taarnets øverste Del, samt indsat store Vinduer.

Altetablen, der bærer 2 adelige Vaaben, er et smagløst Arbejde, som øjensynligt er samlet af

Stykker fra forskellige Tider. Dens Hovedmasse er næppe ældre end det 18de Aarhundredes første Halvdel, medens tvende Figurer synes at tilhøre det 16de Aarhundredes Slutning. Midtpartiet indtages af en slet, oliemalet Fremstilling af Kristus paa Korset med Maria og Johannes ved Siderne. Kalken maa antages at skrive sig fra forrige Aarhundrede. De malmstøbte Alterstager bære følgende Indskrift: „Anno 1599 den 20. Mai gaf Peder Jepsøn i Hornshy denne Udsigtage til Merup Kierck i di helig Trefoldigheds Nafn“, samt vedføjet Bomærke. Af Døbefonten er kun Rummen bevaret, den er raat udhugget af Kamp og maa antages at hidrøre fra Kirkens ældste Tid. Prædikestolen, der paa Himlen har Indskriften: „1648 . Søren . C . S Smediker“, er et middelmaadigt i Renaissancestil udført Arbejde. Kirkens Klokke har følgende Indskrift: + anno domini . m . ccc dl . xl . iiii . ihesus . nasareus . rex . iudeorum . alpha . et . o . deus . et . homo . o . rex . glorie . veni cum pase + anna . dat . hit . nicks . clavs . seen lod . stob . gud . til lof . oc . maria . oc . alle siiele . amen“. I Indskriften ere mange urigtige Bogstaver: istedet for glorie staar diorii, for veni staar vene o. s. v. Paa Stibets nordre Bæg hænger en Mindetable over Jørgen Vønstrup, Provst i Hjerm Herred og Sognepræst til Mejrup, født 1711, gift 1745 med Gundel Nestrup, død 1774. I Korbuen hænger et Crucifix, der synes at tilhøre den seneeste papistiske Tid.

Kirken hørte i den katolske Tid til Tvis Kloster, men 1554 bestemtes det, at den ikke tilhørte Oluf Munk, uagtet han havde faaet tgl. Skøde paa nævnte Kloster.

1766 stod paa Altertavlen: Denne Tavle lod Niels Erichsen Winding, Guds Ords Tjener, gjøre og bekoste paa Kirkens Vegne Anno 1585.

1766 fandtes i Koret en Trætavle indmuret i Væggen. I Midten var en Mand's Portræt med følgende Indskrift: Her hviler ærlig og Bellærd Mand Hr. Niels Erichsen, Sogne-Præst til Mejrup Sogn. Øverst i Kirken i Gulvet fandtes 2 Trætavler med følgende Indskrift: Herunder hviler i Herren Salig, Hæderlig og Bellærd Mand Hr. Christen Christensøn Ferring, forrige Sogne-Præst i Meirup, som døde d. 22. Aprilis Anno 1641. Herunder hviler i Herren ærlig gudfrøgtig Dvinde Sal. Kiersten Nielsdatter, som boede og døde i Meirup Bygd. den 22. Aprilis 1673, ætatis suæ 88 Aar. Nedenfor fandtes andre 2 Trætavler med Indskrift: Herunder hviler ærlig og Bellærde nu Salige Mand Hr. Jacob Hansøn Dufrieh, fød i Bordingborg i Sieland, forige Sogne-Præst i Merup, som døde d. 22. Junii 1667 ætatis suæ 59 Aar. Herunder hviler i Herren Salig Kiersten Christens Dtr. fød i Meirup Bygd., som og boede og døde der dend 18. Septembris 1676. Hendes Alder 66 Aar. I Altergulvet laa 2 Trætavler: Herunder hviler Salig Anne Christens Dtr. fød i Merup Bygd., som boede og døde i Gammelbøye

den 23. Februarii Aar 1636 ætatis 36. Herunder hviler ærlig og Gudfrygtig Dannekone Salig Appelone Frants Dtr., som døde i Gammelbøye dend 6. Februarii Anno 1631.

I Kirkegulvet en Træramme: Her ligger begravet Salig Kiersten Niels Dtr., som døde dend 13. Decembris Aar 1634 i sin Alders Aar 91. Allernederst i Kirkegulvet en Træramme: Herunder hviler ærlig og velagte Dannemand Peder Jepsøn i Hornshøj, som døde dend 10. Aprilis 1619.

Nederst i Kirken hang ved Blæsbjerg Stol en ulæselig Table, der sigdes at være Epitaphium over Adelsmanden Frederik Hans, som boede paa Blæsbjerg.

Præster.

Knud Oluffen var Præst fra før Reformationen til 1578.

Niels Eriksen Binding 1579—99.

Christen Christensen Ferring 1599—1641.

Jakob Hansen Dufsch 1641—67.

Jens Andersen Morsing 1667—1705.

Frederik Christian Ulriksen Schnell 1705—07.

Jakob Jensen Morsing 1707—21.

Christen Madsen Buch 1721—38.

Ole Christensen Saxtorph 1738—45.

Jørgen Sørensen Vønstrup 1745—74.

Bertel Sørensen Kierulff 1775—76.

Peder Madsen Hegelund 1776—87.

Herman Esman 1787—93.

Svenning Severin Haugaard 1793—98.

Claus Clausen 1798—1801.

Stephan Hofgaard Krøysing 1801—18.

1819 blev Mejrup Annex til Katetembedet i Holstebro, fra 1807 til 1818 havde Maabjerg været Annex hertil.

Da Embedet var ledigt 1578, bevægede Præsten i Hjerm Hr. Christen Pedersen Hjerm Sogne-mændene til at kalde ham saaledes, at han kunde forene begge Kald, men denne Egenraadighed forbød Kongen, idet han tilholdt dem at udvælge en særlig Sognepræst og det en forhenbærende Skibspræst Niels Erikfen, og han bad Fru Drude Kantzau til Volstrup om at ville hjælpe denne til Kald, da hun havde Bønder i Mejrup Sogn. Kongen bestiftede en Kommission til at forhandle denne Sag, idet Hr. Christen Pedersens Kaldelse var stadfæstet af Stiftslensmanden, men dens Dom bestemte, at Mejrup skulde vedblive at være et Sogn for sig, hvorfor Kongen 9. Marts 1579 befalede Sogne-mændene at kende Niels Erikfen for deres Sognepræst og rette Sjælesørger⁷).

Hr. Christen Christensen Ferring udgav 1627 et Skrift kaldet Skrivekunst eller om Skrivekunstens høje Berømmelse og 1633 Et Vandeligt Sejerværk, eller Timeglas, indeholdende nogle allegoriske, aandelige Meditationes og Betænkninger, som ethvert gudfrøgtigt Menneske kan med Lyft overveje og betænke, naar Klokken slaar. hver Time fra et til tolv baade Dag og Nat". Det er dediceret til Lensmanden paa Lundenæs Hr. Ulrik Sandberg og hans elskelige Frue Fru Anna Gyldestjerne samt Niels Trolle til Trolholm, „min

gunstige og synderlig gode Ven". Han tilskrev dem denne lille Bog baade som et Taknemmeligheds Tegnu for mange beviste Belgærninger, som de havde bevist hani fattige Mand og forat de kunde være mægtige Patroner og Skytsherrer imod Kalumnianter og Lastere, som intet godt selv kunne eller ville og dog understaa sig at korrigere og laste andres Arbejde. Under hvert Klokkeslet findes samlet de Steder i Bibelen, hvor de tilsvarende Tal findes, f. E. 12 Jakobs Søner, 12 Vandkilder i Eлим, 12 Spejdere, 12 Steene i Jordan, og derfra tages Udgangspunkt til gudelige Betragtninger.

Om ham fortælles 1766, at han var Bondesøn fra Ferring og da han engang var i Heden for at grave Lørb, lod han Spaden ligge og løb i Viborg Skole, uden at nogen vidste, hvor han var bleven af førend 4 Aar derefter.

Hr. Jakob Hansen Dufrieh eller Durif havde været Rektor i Varde. 16. Juni 1642 fik han Bevilling paa at faa Mejrup Kongetiende i Fæste uden Indfæstning, og 9. Nov. 1647 Fæste paa de 2 Enge Bramskov og Kalvehave (se foran S. 216—17), hvis han kunde faa den Bonde, der havde dem i Fæste, til at afstaa dem. I Indber. 1766 fortælles, at under Svenskekrigen havde Præsten imellem en dobbelt Gavt stjult 4 Tdr. Rug, hvilket han i Fortrolighed fortalte en Mand fra Gammelby, netop da Fjenderne vare i Færd med at rejse bort, men denne Mand aabenbarede det for Fjenden, som til den arme Mand's store Skade tog Kornet fra

ham. Derudover siges Præsten at have ønsket, at Gud vilde betale den Mand og hans Familie derfor, og det skal ogsaa være gaaet ham og hans Børn slet.

Hr. Schnell udgav 1707: „Sacrum Trifolium eller kort og ensfoldig Forklaring over de 3 første Kapitler af første Mosebog.“ Førend han blev Præst her, udgav han som forhenværende Prædiker i Guinea 1705: „En hellig Slanges Trædsthed ubi en Samtale imellem en Kræmmerjvend og en papi-stift Præst, de ensfoldige til en nyttig Tids=Fordriv.“ Samtalen lader han foregaa i Portugal.

1630 berettede Præsten, at der intet Degnebol var, men Degneembedet blev besørget af en løbende Degn fra Holstebro. Degnen fik om Julen et Jaars=laar og 4 smaa Brød af hver Gaard, om Paaske $\frac{1}{2}$ Snes Ug og ved Middelsdag 10 Kærv Korn.

Maabjerg Sogn.

Maabjerg Sogn, Annex til Holstebro, grænser mod Nord til Sire S. og Hjerm S., mod Øst til Mejrup S., hvorfra det for en Del stilles ved Bægaard Bæk, mod Syd til Holstebro Landsogn, hvorfra det for en Del stilles ved Frøjt Bæk, og til Ulborg Herred, hvorfor det stilles ved Storaas, mod Vest til Navr S., hvorfra det stilles ved Ellebæk, og til Sire S.

Forderne ere for en stor Del lermuldebe, men i

det sydvestlige Hjørne fandede. I Nordøst findes Åkmoose (vistnok opr. Åstmoose), mod Sydvest Gaardhøje Moose. Sognets Fladeindhold er 3377 Tdr. Land med 184 Tdr. Høfr.

2 Skoler. I alt i Sognet 116 Gaarde og Huse med 576 Indbyggere. (1880: 569, 1860: 411, 1840: 378, 1801: 244).

Navnet streves 1340 Mobergh, og i en Optegnelse fra 1436—41 nævnes det, at Ribe Domkapitel har 12 Grunde i Holstebro og Enge og Agre i Mobergh. Hvad Forstavelen betyder, er ukendt, thi det er vel ikke det Mo, der findes i Mojord, der er en Art fin, hvidgraa Ler. I Norge betyder Mo ogsaa en Flade, saa det kunde tænkes, at en Del af Sognet oprindelig hed Mo og dernæst hed en Banke i Sletten Mobergh, hvorpaa den Bebyggelse, der knyttede sig omkring Banken, kaldtes Mobergh.

I Maabjerg Sogn findes 45 Høje, hvoriblandt 2 flade, og 11 Høje ere sløjsede.

Alle disse Høje ligge med Undtagelse af nogle enkelte i en Række fra Øst til Vest igennem den sydlige Del af Sognet, og fortsættes baade mod Øst ind i Mejrup Sogn og mod Vest ind i Navr Sogn. Der er nemlig ligesom et fladt, lavtliggende Forland paa den nordlige Side af Aaen langs hen gennem flere Sogne, derpaa kommer ligesom en Brink af det højere liggende Ugerland, og paa denne Brink er det, at Højene fortrinsvis findes.

Vestligst ligger en Gruppe af 14 Høje omkring

ved Gaarden Døse, der aabenbart har Navn efter dem.

Abskilt fra disse Høje ved en Bælt ligger en lignende Gruppe paa 15 Høje i Navr Sogn. Samtlige disse Høje ere af Middelfstørrelse.

Bavnhøje ere 3 Høje, der ligge paa en Højde i Agermarken ud mod Lavningen sydvest for Kirken og ligge ganske tæt op til hinanden, saa tæt endog at de tilbøjs gaa i eet ved Foden. De ere dog en Del forstyrrede ved, at der er taget Grus der omkring ved.

Ved en Høj ved Sønderlund har Ketterstedet for Hjerm-Binding Herreder været, ligesom der ogsaa holdtes Ting i Sønderlund, se Side 8—9.

I en Høj paa Store Døse Mark har man fundet en Begravelse med en Egekiste, hvori et Skelet⁸).

I Nærheden af Særtjær findes, ifølge Frølund, Resten af en Stansje ved Struervejen.

I Sognet findes:

Dellerup, 4 Gaarde der kaldes Dellerup, Nygaard, Søndergaard og Jakobsminde, deraf en paa 9, en paa 7 og en paa 5 Tdr. Hfr., 2 Bolsteder og 2 Huse. 1683 2 Gaarde, af hvilke en havde været øde i 26 Aar, og et Bol; blandt Marker nævnes da Dragtjær og Estagre. 1486 var her kun en Gaard, da Las Harbo indværgede den med dens øde og byggede Byggesteder som sin Hustrus og hendes Børns rette Enemærke og Kroens rette Ledingsgodt. Under Gaarden hørte de 2 Byggesteder Nørre og Sønder Kalkjær. 1513

dømtes, at Dellerup skulde give dobbelt Skat og Leding lige med den bedste hele Lægsgaard i Hjerm Herred⁹). 1585 solgte Kronen til Peder Gyldenstjerne til Tim Dellerup med det øde Byggested Kalkjær, Døse med et øde Byggested og Gaardhøje.

Tradsbjerg, 3 Gaarde, 3 Tradsbjergshuse, af hvilke 1 kaldes Nørager. 1683 var „Trodsborg“ et helt og et halvt Bol, der tilhørte Præsteembedet; paa Marken nævnes da Frises Toft og Korsmose.

Klemhus, 1 Hus, i Sognets Nordspids i Kanten af Åsmose.

Nørlund, 2 Gaarde, deraf 1 paa 4 Tdr. Hftr., og 5 Huse. 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Graakjær, Ulvhyt, Egborstoft.

Tonsbjerghus.

Sønderlund, 5 Gaarde, deraf en kaldet Sejbjerg, deraf 3 hver paa omtrent 6 Tdr. Hftr., og 1 Hus. Desuden Melgaard, 6½ Tdr. Hftr., Melgaard Mark, 4 Huse, det ene Aldershvile, Fladvad, c. 5 Tdr. Hftr. 1683 5 Gaarde, 1 Bol og 2 Huse, paa Marken nævnes da Korstjær, Gallebjerg, Voldstoft, Mortenshøj. Abbeden i Tvis Kloster solgte 1531 til Hr. Mogens Gøye Gaarden Nørlund og 2 Gaarde og 1 Bol i Sønderlund¹⁰). Om Tingstedet her se foran S. 8—9.

Lundhede og Lundager, 2 Huse, Parceller fra Sønderlund.

Maabjerg, 7 Gaarde, nemlig Kirtegaard,

4½ Tdr. Htfr., der tidligere har tilhørt Præsteembedet, Søgaard, c. 4 Tdr. Htfr., ved en stor nu udtørret Dam, Mørgaard, c. 4 Tdr. Htfr., Hylbgaard, 3½ Tdr. Htfr., Lillelund, Toftgaard og Annergaarden, og 3 Huse, deraf Søgaardhus, Hylbgaardhus. Udflyttere ere: Snekkegaard, 6½ Tdr. Htfr., Tømmergaard, 4 Tdr. Htfr., egentlig Tømmermandsgaard, efter Jens Nielsen Tømmermand, der levede ved 1700, Søndergaard, Bjerggaard, 6½ Tdr. Htfr., Lille Bjerggaard, 1 Hus. 1683 var Maabjerg 3 Helgaarde, hvoraf 1 øde, 3 Halvgaarde, 3 Bol, Degnebolig og 5 Gadehuse; paa Marken nævnes da: Golhøj, Senalt, Sentoft, Støjtjær, Munkholm, Dmtoft, Korsagre eller Kaasagre. Hylbgaard antages at have heddet Hylbal, da Borgmester i Holstebro Jens Iversen Hylbdal var født her omkring Aar 1600. Paa Toft Mark laa et Bomhus, „ved Leddet," hvor der 1761 fødtes Peder Maabjerg, der først var Skræder og døde 1824 som Præst i Gørding, Vem og Bure. Om hans Levned har man en Bise, der er udgivet af Frølund i Saml. til jydsk Historie og Topografi.

Maabjerg Kirke, se nedenfor.

Nørhede, 2 Huse, Parceller fra Maabjerg.

Lavhede, 3 Huse.

Sønderborg, 1 Hus, Parcel fra Toftgaard, Baadager, 2 Huse, det ene Parcel fra Kirkegaard, Kjørhus, 2 Huse, det ene i Nørhede og Parcel fra Kirkegaard, det andet gammel Ejendom.

Lægaard, c. 7 Tdr. Httr., Nørre Lægaard, Lægaard Mark, 1 Gaard, 3 Huse. Lægaard var 1683 1 Gaard med 2 Bønder. Fra Lægaard stammer en i det 16. og 17. Aarh. bekendt Familie, af hvilken Christen Lægaard, Frederik II's Livlæge, Raadmand i Kjøbenhavn, Hans Knudsen Lægaard, død 1688, og Oberst Lægaard. Borgmester Mikkel Bibe i Kjøbenhavn er født her 1565, hans Fader hed Christen Mikkelsen og hans Farbroder var Præst i Tyregod.

Lægaard Mølle, med en smuk Beliggenhed. Den var længe Mølle til Holstebro Bispegaard, hvis Sorder oprindelig laa i Maabjerg Sogn.

Særkjær, 1 Gaard, 7½ Tdr. Httr., paa Marken nævnes 1683 Bavnhøj, Erstagre.

Gaardhøje, c. 7 Tdr. Httr., var 1683 en Gaard med 2 Bønder. Navnet maa hidrøre fra en Gaarde (Fistegaarde) i Bækken. Nørholm, 1 Gaard, Parcel fra Gaardhøje.

Solbakken, 1 Hus.

Store Døse, 5 Tdr. Httr., Lille Døse, 1 Gaard, 1638 nævnes „Døse“ som en stor Gaard. Navnet udtales Døs og betyder Døse.

Gale, 1 Gaard, 2 Huse, 1683 et halvt Bol; paa Marken nævnes da Strøn, Støvl- eller Sjøvl-bjerg.

Højsager, 1 Gaard, 1 Hus, Parcel af Dellerup.

Frøjk, 2 Gaarde, den ene paa 6½ Tdr. Httr., 5 Huse og Frøjkhus. 1585 var Frøjk 2 Gaarde

foruden Møllen, 1683 1 Gaard, men et øde Bol brugtes derunder. Indtil 1777, da begge Gaarde brændte, ved hvilken Lejlighed den gamle Bøvl Frøjt omkom, laa de ved Naen. Aar 1418 gav Biskop Peder i Ribe til Ribe Bispestol alle sine Marker mellem „Frøhdewigh“ og Holstebro og en Gaard i Holstebro. „Frøhde“ skal vistnok være Frøde, det gamle Navn paa en Frø.

Frøjt Vandmølle.

Egebjerg, 1 Gaard, Parcel fra Frøjt.

Hedehus, Parcel fra Frøjt.

Smedevad, 1 Hus, gammel Ejendom.

Maabjerg Kirke.

Kirken i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggelig tilhugne Kampestenkvadre og har bestaaet af et Skib samt et i Dit lige afluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som staa i Forbindelse med hinanden ved en halvbrund Triumfbue med profilerede Kragbaand, dæktes af Bjælkeloster, og Løst modtog de gennem smaa, rundbuede Vinduer, hvoraf 3 endnu ere synlige paa den nordre Side. Skibets tvende Døre fik retvinklede Karmnit og aflang=firkantede Overligger. Medens den nordre tjener som Indgang, er den søndre blindet, og blandt de Materialer, der ere anvendte til Tilmuringen, ses Overdelen af et oprindeligt Vindue. Sammesteds er indsat en af Kamp raat tilhuggen Krumme (Bievandskar?), som har en

Diameter af $17\frac{1}{2}$ Tom. og en Dybde af $7\frac{1}{2}$ Tom. I Korets nordre Bæg ses en Kvader, hvorpaa der i højt Relief er udhugget en meget primitiv Figur med Krone paa Hovedet. Kirkens ældste Del hviler paa en Sokkel. Som det synes, i Tiden henimod den papistiske Periodes Slutning, har man forlænget Skibet c. $7\frac{1}{2}$ Alen mod Vest. Til begge Sidemurene benyttedes huggen Ramp, medens Gavlén, der blev smykket med et Landskifte og et Kors, muredes af store, røde, i Munkeskifte lagte Tegl. Bistnok paa samme Tid blev Korets Loft ombyttet med en Kribshvælving, og et lille Waabenhus føjedes til Kirkens nordre Side. Næppe længe efter at Kirkens Udvidelse har fundet Sted, og i ethvert Tilfælde førend den papistiske Periodes Slutning, opførte man et Taarn i Vest, hvis nederste Del overhvælvedes og fattes i Forbindelse med Skibet ved en spidsbuet Artadeaabning.

I senere Tider er Taarnet blevet overdækket med et lavt fire-sidedt Spir og store Vinduer ere gennembrudte paa Kirkens Sydside. Ud for den søndre Dør ligger en lille Gravhøj, hvori efter Sagnet 3 Møer ere begravne, som have bygget Maabjerg, Møborg og Mejrup Kirke. Paa Højen findes en Del raa Kampesten og ved dens Vestside ligger en Kvader, hvori fire skaalformede Fordybninger ere udhugne.

Alttertablen er et ret anseligt, i Renaissance-snitværk udført Arbejde, hvis Midtparti indtages af en ved Otto Bache i 1861 malet Kristus paa

Korset. Alterkalken har paa Foden følgende Indskrift: „Anno 1733 Gav Jens Hiermiin til Aussum Gaard og hans Hustru Nieta Cathrine Svane, da Ejere af Maaberg Kirche, denne Kalk og Disk til Kirchen efter at det Forige var Samme Aar ved den Store Ildbrand i Holstebro Foræret.“ De malmstøbte Alterstager, der bæres af 3 smaa siddende Dyr, synes at tilhøre samme Tid som Altertablen. Anæfaldet har Terminernes og Poulsonernes Vaaben. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er meget uanselig og af en plump Form, men den synes dog at være Kirkens oprindelige. Prædikestolen er et tarveligt Renaissancearbejde, der maa tilhøre samme Tid som Altertablen.

Klokken maa ifølge den langstrakte Form være meget gammel, men den er ganske blottet for Indskrift. Foroven ses tvende Støbemærker.

Sognet har været annekteret til Holstebro med Undtagelse af 1807—18, da det var Annex til Mejrup.

1722 bortskødedes en Jord, der tidligere havde hørt til Maabjerg Kirke; den gik i Sønder og Nør udover Vejen til Lægaard og paa vestre Side til Spedalsdal, der var tillagt Byfogden i Holstebro som Embedsjord. Navnet Spedalsdal viser, at her havde ligget et S. Sjørgens Hus, der var Hospital for Spedalske.

Den af sin Beskrivelse af Holstebro bekendte Kordegn L. C. L. Frølund har 1875 udgivet: „Maa-

bjerg Sogn før og nu", 16 Sider, af hvilken flere Oplysninger ere hentede.

Sire Sogn.

Sire Sogn, Annex til Navr, grænser mod Nord til Vejrum S., mod Ost til Hjerm S. og Maabjerg S., mod Syd til Maabjerg S. og Navr S. og mod Vest til Navr S. Kirkens Afstand fra Holstebro er $\frac{3}{4}$ Mil.

Sognets Fladeindhold er 1664 Tdr. Land med 122 Tdr. Høfr. Sognet er fladt og ret højtliggende med frugtbare Lerjorder, undtagen i den sydøstlige Del, hvor de høje Krunderup Bjerge hæve sig. Her findes paa Storbjerg Frederik VII's Mindestøtte ved en Plantage med Plantørbolig.

1 Skole. 1 Andelsmejeri. I alt i Sognet 62 Gaarde og Huse med 363 Indbyggere, (1880: 293, 1860: 238, 1840: 200, 1801: 182).

Sognets Navn streves 1340 Svræ, hvilket skal læses Sivræ; Udtalen er Sivr. Navnet Sire er et ofte forekommende Stednavn, saaledes kaldes Den Sejrs altid Sire og streves saaledes i gammel Tid. I Bleking findes et Siretorp; derimod er vistnok mere end 1 norsk med Sire sammensat Navn og det staaende Siretøping af Kvindenavnet Sigrid. I Norge findes ikke saa Stednavne Sire, blandt disse en Ø, som Professor Sofus Bugge i Kristiania

velvilligst har meddelt mig kunde betyde Den i Hædet og i en forhistorisk Tid maa have heddet siwira-
 auju, og saaledes kunde flere lignende norske Sted-
 navne forklares. Imidlertid har Professor D. Nygh
 i Kristiania ogsaa underrettet mig om, at ikke alle
 norske Stednavne Siri kunne betyde D i Søen,
 men de ligge dog ved Vandløb. Paa vort Sire,
 der hverken ligger ved Sø eller Na, passer Ud-
 ledningen slet ikke. Vi maa derefter anse et saa-
 dant Ord som Sire som et meget gammelt Ord i
 vort Sprog, der er tabt undtagen i Stednavne og
 hvis Betydning ikke kan udfindes. I Sognet findes
 kun 3 smaa Høje, den ene sønden for Kirken, den
 anden i Nærheden af Skrubhus, i hvilken Høj der sag-
 des at have boet en Smed, der havde sit Løb til Bæk-
 ken for at spale sine Jærn; den tredie Høj findes i
 Sire Lynghjerger i Sognets sydøstlige Del, hvorfra
 man har en overordentlig vid Udsigt til Vesterhavet,
 N. Nisum Kirke, Salling og mod Syd langt ud
 over Heden.

I Sognet findes:

Sirgaard, 2 Gaarde, deraf 1 med 5 Tdr.
 Hfr., 4 Huse, Sirgaardhus, 1683 1 Gaard,
 der havde 2 Beboere; paa dens Mark nævnes da
 Løvbuff, Klosterbjerg. Den blev 1585 af Kronen
 overdraget til Peder Gyldenstjerne tilligemed et
 Hussted kaldet Gedbjerg. 1766 siger Præsten, at
 et stort Stykke af Gaardens Mark var lagt under
 Afsomgaard og unddraget Tiendepligt. I et Tings-
 vidne 1518 nævnes Sire Kloster som en Gaard,

og har vel Navn af, at den tilhørte et eller andet Kloster.

Nygaard, 1 Gaard, 1 Hus.

Fisgaard, 1 Gaard, Fisgaardhus, sigdes 1766 at have Navn af, at Fiskerbognene i forrige Tid holdt her. Vejrum Præstebald ejede tidligere i Sognet et Bol kaldet Kongsgaard eller Fiskerhus (se S. 85), hvilket maa være denne Ejendom, der siges at ligge ved Sire Kirke og først er opført af Mag. Peder Lime, der var Præst i Vejrum 1618—42. Fisgaardhus og Fiskerhus udtales jo ens.

Sire Kirke, se nedenfor.

Lund, 4 Tdr. Htr., Sortkjær, 1 Gaard, Kristiansminde, 1 Hus.

Sire By var 1651 en Halvgaard og et Bol.

Ødegaard, 4 Tdr. Htr.; kaldes 1683 en Helgaard, men 1651 en Halvgaard. Den nævnes ved Aar 1500 som Øgaard, 1597 som „Ødegaard Krogsgaard," hvilket sidste vel var dens egentlige Navn, før end den engang blev øde.

Øjtergaard, 5½ Tdr. Htr., nævnes 1597, var 1683 2 halve Gaarde, hvoraaf den ene øde.

Rosenholm, 1 Gaard, Parcel af Nygaard.

Ulderstro, 1 Hus.

Bisgaard, 1 Gaard. I Matriflen 1683 opføres nogle Jorder, der tilhørte Holstebro Bispegaard, og der nævnes ogsaa Bispegaards Bakke; det siges ogsaa udtrykkelig 1766, at „Bisgaardhus" havde Navn af, at det var opført paa nævnte Bispegaards Grund.

Gunneshborg, 5 Tdr. Htfr. ~~1688~~ ~~ban~~ ~~og~~ ~~der~~
gaard, kaldes 1651 Gundesbjerg, 1597 Gunders-
borg. Navnet staar vel i Forbindelse med den
Gaard under Tornager, der nævnes 1500 som
Mittel Gundesens Eje.

Pilgaard, 1 Gaard, Lille Pilgaard, 1
Hus. Pilgaard var 1683 en Helgaard.

Foldager, 1 Hus.

Aldershvile, 1 Gaard.

Vallegaard, 2 Gaarde, 6—7 Tdr. Htfr.,
Vallegaardshus, var 1683 2 Halvgaarde; paa
dens Mark nævnes da Kabelstoft, Tøgers Nyling,
Guldtoft, Vystballe, Videbjerg.

Sire Mølle (Bejrmølle).

Tornager, 6½ Tdr. Htfr., Lille Torn-
ager, 1 Gaard, Øster Tornager, 1 Hus.
Tornager var 1683 2 halve Gaarde. Omtrent 1500
nævnes en Gaard i Tornager kaldet Mittel Gunde-
sens Eje¹¹). Navnet udtales Torager.

Holmgaard, c. 4 Tdr. Htfr.

Gade, 1 Gaard.

Godrum, 1 Gaard, har Navn af, at den ligger
nderst til vester i Sognet, hvor der var god Plads,
nævnes 1766.

Bjerg, 3 Gaarde, 4—6 Tdr. Htfr. 1683 2
Gaarde, der kaldes „ved Bjerg“ og „ved Lillebjerg“.

Bronsholm, 1 Hus.

Gaasager, 1 Gaard, 2 Huse, nævnes 1766.

Hujene Raabjerg, Kalkjærhus, Made,
Kamphus, Barsensminde, Halhus, Sønder-

gaard, Trassbjerghus. Højager, Udsballe, Lundager.

Sirmark, 1 Gaard, 11 Huse.

Sir Lyngbjerg, 1 Hus.

Klogborg (udtales Klomborre), 1 Gaard, kaldes 1683 en „Børing“. Stedet blev bygget i sidste Halvdel af det 17. Aarh. af Præsten Hr. Niels Poulsen i Vejrum paa nogle Kaldet tilhørende Stubjorder.

Gammelby Huse.

Støvl, 2 Gaarde, den ene 4½ Tdr. Hfr., 1683 en Gaard og en „Børing“. Støvl ligger ladt og Marken er fugtig. Navnet betyder Bæld; man sagde i gamle Dage om en Uds Udspiring, at den „støvles“. Paa oldnorsk betyder stífla at dæmme.

1651 nævnes et Bol Thromager. 1632 fik Præsten i Navn Brev paa Kronens Enge i Sognet.

Sire Kirke.

Kirken er en meget uanselig Bygning, der synes at tilhøre den senere papistiske Tid (c. 1450). Den er oprindeligt opført af store, røde i Munkesifte lagte Tegl og danner et overalt lige bredt af-lang=firkantet Rum, hvis østlige Del, Koret, er affilret fra Skibet ved en Tværmur, hvori der findes en spidsbuet Triumfbue. I det ydre betegnes Korpartiet ved en Pilaster, som springer ½ Sten frem foran Murfladen. Paa Nord siden ses

to smaa oprindelige, raat murede Binduer, hvoraf det ene afflutes med en svagt tilspidset Bue, det andet med en trykket Rundbue. Udvendig er kun Nordfideens Murværk for største Delen bevaret, medens de 3 andre Sider ere ombyggede med smaa Sten. Den vestre med en smagløs Blinding forsynede Gavl bærer Aarstallet 1781, der utvivlsomt angiver Tiden, paa hvilken Ombygningen har fundet Sted. I den næste Tid er der føjet et lille Vaabenhus til Kirkens Sydside.

Altertavlen bestaar af et daarligt oliemalet Billede, som fremstiller Kristus paa Korset. Det er udført af N. Skov i Viborg 1877. Alterkalken er uden Navn eller Aarstal og frembyder ingen Interesse fra Formens Side. Paa Foden af de malmstøbte Alterstager staar „Siir Kirche M. H. S. 1677. Døbefonten er et ualmindelig raat, af Kamp udhugget Stykke. I Prædikestolen have vi et meget tarveligt Snitværksarbejde, som næppe er ældre end det 17de Aarhundredes anden Halvdel. Kloffen er omstøbt i 1758.

Navr Sogn.

Navr Sogn grænser mod Nord til Asp S., mod Øst til Vejrum S., Sir S. og Waabjerg S., fra hvilket sidste det for en Del skilles ved Ellebæk, mod Syd til Ulborg Herred, fra hvilket det

stilles ved Storaæn, mod Vest til Bure og Åsp Sogne. Sognet gennemskæres af Jernbanen fra Holstebro-Vem, derved Navr Station. Kirkens Afstand fra Holstebro er 1 Mil.

Sognets Fladeindhold er 5590 Tdr. Land med 142 Tdr. Høfr. Jordbunden er stærk undtagen ved Hjørngaard og Stabeldal. Den mellemste Del er højt liggende, især mod Grænsen af Sire Sogn, hvor Krunderup Bakke hæver sig højt. Østlig i Sognet udspringer Ellebæk, der senere samles med Torpbæk og derpaa hedder Navr Bæk. Fra Gjedmose løber mod Syd Orbæk. Forbi Falsø løber Falsø Bæk. Paa Generalstabens Kort nævnes ved Bognstrup „Blodmose“, hvilket skal være Blaa-mose.

I Skole. I alt i Sognet 97 Gaarde og Huse med 492 Indbyggere (1880: 479, 1860: 359, 1840: 327, 1801: 288).

Sognets Navn skreves 1340 Nakæra, 1347 Naker, 1480 Nacher, 1495 Nagher, men dog allerede 1442 Nawær og 1444 Nawer. Navtrup paa Mors hed ogsaa oprindelig Naktrup. Endelsen er uden Tvivl Dre, Bredden langs Ellebæk, og Forstabelsen, der maa have været udtalt med langt a, for at k kan gaa over til w, er vel samme Ord som Nakte, der maa have været Navn paa en fremstaaende Højde vesten for Bækken.

I Navr Sogn er 78 Høje, hvoriblandt er 3 Langhøje. Iblandt de runde Høje ere 2 meget store, nemlig Møgelhøj, der ligger østen for Kirken, og

en ved Falsø. Møgelhøj er 175 Alen i Omtreds og dens Højde er i Forhold dertil. Tæt sydøst for den findes 3 Hulninger i Heden. Den anden store Høj er mindre end denne, men den ligger højere.

Den mærkeligste Samling Høje findes nær op til Gaarden Døse. Heriblandt ere 3 Langhøje. Den vestligste er kun 100 Alen lang, men meget høj af en Langhøj at være. De 2 andre ligge ganske mærkeligt lige i Linie fra Øst til Vest med en rund Kæmpehøj mellem sig. Den østligste er 195, den vestligste 159 Alen lang. Denne sidste er kun en lav Rygning, som Overdelen er taget af, saa at Sandet ligger blottet langs hen ad den. Den anden kan vel være mellem 3 og 5 Alen i Højde, og kaldes Langemette. Sagnet siger, at der har boet en Kvinde i den af dette Navn, men i den brede Dybse paa den anden Side af Bækken har boet en Smed. De holdt af hinanden og skulle ofte have færdedes frem og tilbage over Bækken.

1766 nævnes paa Navr Mark Bolderhøj, paa Torp Mark Møgelhøj, paa Alstrup Mark Ringshøj og Lange Mette og paa Bognstrup Mark Taterhøj, der var en langagtig Høj med en Fordybning i, hvori Taterne i fordums Tid undertiden havde opholdt sig.

I Sagnet findes:

Falsø, 4 Gaarde, hvoraf 2 paa 4 Tdr. Høtr.,
7 Huse, var 1683 4 halve Gaarde, paa Marken

nævnes da Stokager, Knublerager, Jelleshøj, Kvælsager. 1547 hed det Falskede og der var Store og Lille Falskede. Paa samme Maade hed Ravnshede ved Barde i ældre Tid Ravnshede. 1532 udstædtes fgl. Befaling til gode Mænd om at ride Markstæl mellem „Falski“ og Vindtorp.

Hede, 1 Gaard, 2 Huse.

Dalbjerg, 1 Hus.

Rjærgaard, 2 Gaarde med 6—7 Tdr. Htr., med Mølle, var 1683 1 Gaard; da nævnes Slotskjærhalsenge. 1411 synes et Sted, der hed Krallerup, at have ligget i Nærheden, thi et Tingsvidne udsagde, at intet af dens Jord var brugt til Rjærgaard.

Stabildal, 7 Tdr. Htr., nævnes 1597, var 1683 en øde Gaard, paa hvis Mark nævnes Stabelkuul.

Stabilknaf, oftest alene Knaf, 1 Hus.

Engmarkhus.

Made, 1 Gaard, 1766 Raahuset.

Overgaard, 8 Tdr. Htr., Overgaard Mark, 1 Hus. Overgaard nævnes 1585.

Altforner, 1 Hus.

Majgaard, 1 Gaard.

Krunderup, 3 Gaarde, 5 Huse. 1683 6 Bol, hvoraf 2 allerede vare øde 1651, og 2 Huse; paa Marken nævnes Hjulager, Haldager, Rueager. Navnet blev 1347 og 1547 skrevet Krumdrup.

Kronborg Hus.

Bognstrup, (udtales *znstrop*), 5 Gaarde, 2 Huse, var 1683 2 Helgaarde, 3 Fjerdedelsgaarde og 1 Hus kaldet Hedehuset.

Alstrup, 6 Gaarde, deraf 1 med $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., og 3 Huse, var 1683 3 Helgaarde, 3 Halvgaarde, 3 Huse; paa Marken nævnes da Dystoft, Stabager og paa Udmarken Steng. En Gaard i Alstrup blev 1442 skænket til Dueholm Kloster, der igen 1448 skøbede den til S. Hans Kloster i Viborg.

Offersgaard, $6\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr.

Overlund, 9 Tdr. Htfr., var 1683 2 Gaarde, af hvilke den ene øde; da nævnes ogsaa et Bol Nederlund, som ogsaa omtales 1607.

Gade, 4 Tdr. Htfr., der havde Navn af, at den laa ved Fællesdriften for Navr By, den kaldtes 1651 „paa Gade“.

Navr Kirke, se nedenfor.

Navr Præstegaard, $6\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr. Paa dens Mark nævnes 1683 Viagre og Stavningsagre.

Navr By, 2 Gaarde, 7 Huse, var 1683 3 Gaarde, hver med 2 Bønder, og 5 Bol, hvoraf 1 øde; paa Marken nævnes da Lundingsager, Møgelvig, Tingdal, Spidsstrup, Stenbro.

Torp, 2 Gaarde, Torphus. 1683 nævnes Gaarden Store Navrtorp og Bolet Lille Navrtorp. 1597 gav Gaarden Torp 18 Læs Hø og 3 Bund Smør til Lundenæs af Smediager.

Stenbrohus, 2 Huse, Pilbjerg, 1 Hus.

Mofegaard, 1 Gaard, 1651 en Halvgaard, nævnes 1585.

Bejager, 1 Hus.

Melbjerghus.

Navr Station.

Navr Vandmølle, nævnes 1547; den havde 1683 været øde i 40 Aar og kaldes 1766 Glattrup Mølle.

Nadsbjerg, 1 Gaard.

Dalgaard, 1 Gaard, Dalgaardhus. Dalgaard nævnes 1651 som en Halvgaard.

Søndergaard, 1 Gaard.

Nygaard, 1 Gaard.

Bækmark, 1 Hus.

Gjedmosehus, 1 Hus.

Navr Kirke.

Kirken, i romanst Bygningsstil, er oprindelig opført af omhyggeligt tilhugne Kampestenskvadre og har bestaaet af et ret anseeligt Skib samt et i Øst lige afluttet Kor. De tvende Bygningsdele, der staa i Forbindelse med hinanden ved en slantet formet Triumfbue, dækkes med Bjækeloster, og Lyset modtoge de gennem smaa rundbuede Vinduer, hvoraf 3 tydeligt kunne ses paa Kirkens Nordside. Af Dørene er den nordre fuldstændig bevaret, hvad Formen angaar, men den er tilmuret. Den har retvinklet Karmsnit og aflang=firkantet Dæksten. Hele Bygningen har hvilet paa en Fod med Skraakant. Som det synes i en sildig papirstift Tid, har man til Skibets vestre Gavl føjet et af store røde Tegl i

Munkestifte muret Taarn, hvis nederste Del overhvalvedes og fattes i Forbindelse med Skibet ved en spidsbuet Arkadeaabning. Vistnok ved samme Tid dækkedes Koret med en Krydshvalving, og et Baabehus, indvendig forsynet med smaa, fladbuede Blindinger, føjedes til Skibets nordre Side. I senere Tider har man gennembrudt store, plumpe Binduer paa Kirkens Sydside, samt fornyet Bjælkelofterne.

Altertablen er et meget tarveligt Arbejde, der i det tidligste skriver sig fra Tiden henimod det 17de Aarhundredes Midte. Midtpartiet indtages af en ualmindelig flet oliemalet Fremstilling af Kristus paa Korset med Maria og Johannes ved Siderne. Alturfalken er næppe ældre end Begyndelsen af det indværende Aarhundrede. De malmstøbte Altstager ere skænkede til Kirken den 11. Octbr. 1634. Døbefontens Kumme, der er udhugget af Kamp, tilhører sikkert Kirkens tidligste Dage, men den er uden Interesse fra Formens Side; Foden er en raa, overkalket Murmasse. Prædikestolen er et meget tarveligt Renaissancearbejde, der maa formodes at være samtidigt med Altertablen. Til venstre for Triumfbuen hænger et raat udstaaret Krucifix, som maa antages at tilhøre den seneste papistiske Tid. Kloften har følgende Indskrift: nicolavs : me : fecit : in : nomine : domini ano : D^O : M : CCCXXX. Under Indskriften ses et Støbemærke. Taarnet, der ved en Gitterdør med Aarstallet 1777 er affilret fra Kirken,

er indrettet til Familiebegravelse for Slægten Jermiin til Afsungaard. Det indeholder 3 Rister uden Indskriftsplader; i den ene Stifteren af Stamhuset.

Præster.

Jep. Thorstensen 1464.
 Christiern Persen 1480.
 Severin Esbernson Præst og Kapellan i Raffwere
 1518.

Jens Lønborg.
 Jørgen Jensen 1578, ihjelstaaet 13. Maj 1599.
 Christen Nielsen Kjør 1619. 1639.
 Este Eliejen 1639—67.
 Svend Andersen Soderup (Hvas) 1667—93.
 Christen Berntsen Bedel 1693—1730.
 Christian Reimer 1730—49.
 Christian Christofferjen Nislev 1749—63.
 Jens Jørgensen Windfeldt 1763—81.
 Lavrids Nielsen Nyboe 1782—87.
 Christian Johan Lodberg Krarup 1787—94.
 Knud Peter Lind 1794—1813.
 Peter Jensenius Sundorph 1813—24.
 Ove Thomas Nikolaj Krarup 1825—37.
 Hans Jakob Frederik Christian Wolf 1837—46.
 Christian Peter Nikolaj Brandt 1846—55.
 Simon Peter Groth 1855—73.
 Wilhelm Truels Petersen 1873—81.
 Andreas Peter Wilhelm Gregersen 1882—86.
 Andreas Marius Lisberg 1887—91.
 Niels Christian Hansen 1891.

Hr. Jørgen Jensen fik 3. Avg. 1578 tgl. Bevilling paa Trediedelen af Navr Kongetiende og 19. Juli 1580 4 Tdr. Rug af Bure Kongetiende.

23. Sept. 1629 lod paa Hjern Herredsting Hr. Christen Nielsen optage Tingsvidne, „at

Navr Præstegaard er ikke uden ringe paa Ager og Eng, saa han ikke kan faa uden 2 Slags Korn, Rug og Byg, Rug 8 Tdr., Byg 3 Tdr., ingen Havresæd, ikke heller at kan avle mere end 6 Læs Hø. Hans Tiendetorn af Navr Sogn er beregnet for 7 Tdr. Rug, 7 Orte Byg, aldeles ingen Havre, ej heller Voghvæde, og i hans Aar har han ingen Præstegaard, ej heller Vederlag derfor, Korntienden er taget for 11 Orte Korn og ikke Hr. Christen har anden Indkomst til Navr Præstegaard end det blotte bare Tiende og Offer. Efter sliig Lejlighed er den fattige Mand Hr. Christen indviklet udi en stor Gæld, en Part fordi han har mange Børn og efter sin Formue har anvendt en stor Bekostning paa dem til Skolegang i Ribe, i Aalborg og omfider i Kjøbenhavn, en Part formedelt stor Skat og Tynge, han nu i nogle Aar har udgivet til kgl. Majestæt, og, eftersom han sidder paa en alfarendes Vej, dagligen overiles og besværes af Vandringssfolk, og de gør dagligdag en stor Bekostning til Husholdning.

„Desligeste vandt ydermere forstrevne 24 Danne-mænd, at det første kgl. Majestæts Ryttere kom her i Landet 1627 om Movritii Dag (22. Septbr.), kom der et ganske Kompagni til Navr Præstegaard og indkvarterede i den ringe Sogn Navr, og tøvæde saa hos ham udi Præstegaarden en Kvartermester med flere af sine Selstaber, som der fortøvæde udi 9 Nætter og Dage med 24 Heste, som gjorde ham stor Bekostning og Skade, og der de rykkede bort

paa S. Mikkel's Aften, vlyndrede de og fratog ham Vg og Vogn med alt hvis andet da forhaanden var. Paa S. Mikkel'sdag derefter samme Aar kom da et andet Kompagni af tgl. Majestæts Ryttere, som ogsaa indkvarterede her i Navr Sogn, og tvende andre Officerer, Adelspersoner, med 30 Heste, hvilke blev hos ham i 3 Dage og Nætter. Stem derefter den 24. Søndag post Trinitatis (4. Nov.) under Prædiken og Gudstjeneste kom en Greve, som var en Kornet, med et Kompagni Ryttere af Kejserens Folk til Navr Præstegaard, som ogsaa indkvarterede i den forstrevne Navr Sogn, og samme Kornet med sine Folk, som varede paa ham, blev i Præstegaarden den Nat over med 50 Heste. Da samme Tid blev hans Korn udkastet af Laden i Gaarden, i hvilken de fandt, som hemmelig var forbaret i Kornet, hans Præsteklæder, uden hvad han ellers havde paa sig, hans Hustrus og Børns Klæder med Kapper og Kjortler, Sengeklæder, som endda var beholden og i Kornet henlagt, med andet Vinnedklæder, Lagen og Duge, hvilket de samme Tid borttog altsammen, hans Vognredskab og Plovredskab blev aldeles ombragt og forbrændt om Natten paa Bagtilden udenfor Gaarden.

„Efter sig Lejlighed som ogsaa formedelst Stat og Tynge, han Tid efter anden udgav til Kejserens Officerer, maatte han omsider i den Tid, Grev von Slick lod opstrive den store Stat paa 80 Rd. og et Par Staldbørne, som hver Præst skulde udgive, og det var ham umuligt den at kunne

aftedkomme, rømme Præstegaarden med Hustru og Børn og ligge i Skygge og Skjul, indtil Grev von Slick rejste her af Egnen med sine Folk. Siden den Tid han da er igen kommen til Gaarden, have godt fremmede Folk af Guds Tilskyndelse forstrakt ham med Penge, Korn og Kvæg, saa han fik endda noget faaet i Jorden igen, dog han er meget gældbunden, og hans Børn, han havde til Skole og Studier, ere nu komne hjem til ham og nødes til at blive hjemme hos ham, formedelst han formaar ikke længer at holde dem paa fremmede Steder, uden Gud almægtigste med Middell vil hjælpe“.

Han søgte derpaa Kongen om Hjælp, især da Bure Kongetiende, som hans Formand havde faaet af Kong Frederik II. til Kaldets Forbedring, var ham fratommen, i den Tid Børge Trolle var Befalingsmand paa Sundensæs¹²⁾.

Hr. Eske Eliesen blev kaldet 1639, idet hans Jørgænger 19. Jan. fik Igl. Bevilling til at overlade ham Kaldet for sin bedrøvelige Svagheds Skyld. Næret efter blev Hr. Eske tiltalt, fordi han en Søndag havde forsonet Gudstjenesten i Anneget. Han undskyldte sig vel med, at han var rejst bort for at holde Skifte efter sin Moder og havde bestilt en anden til at forrette Tjenesten, men denne havde undladt dette. Hr. Elias dømtes derfor i Kongens Raade og Unaade, men 12. Sept. 1640 fik han dog Tilgivelse imod at afbede sin Forseelse for Menigheden og siden vide sig at tage Vare for saadan Forargelse og Usædvanlighed. Hans Enke

Sidsel Christensdatter havde 1673 Strid med Efterfølgeren. Hans Søn Elias Navr Professor theologiæ ved Odense Gymnasium er bekendt som Forfatter af gudelige Skrifter og af sit Vredigt til Holstebro, der er aftrykt i L. C. T. Frølund's Skrift om Holstebro 1871.

Hr. Christen Bedel giver 1711 følgende sørgelige Beskrivelse af sine Aar¹⁹):

Min store Nød og Trang tvinger mig til nolens volens herhos allerunderdanigst at give min fattige og elendige Tilstand tilkende. Jeg har nu i nogle Aar dulgt min Armod og laant mig frem til adskillige Udgifter, nu veed jeg ikke, saa sandt som Herren lever, at saa en Sletdaler til Laans hos noget Menneſte, thi de Penge, som jeg Tid efter anden i min store Nød og Trang har været forarsaget til at laane, staa endnu ubetalte. Jeg er ikke i nogen Slags Mønt Gjermand for en Sletdaler, men stikker i en vidtløftig Gæld, som jeg af dette fattige Kald aldrig kan betale. Sognene ere nu paa nogle Aars Tid blevne saa forarmede, at mit Offer og Tiende bliver jo slettere og slettere, saa jeg ikke kan have det tørre Brød. Tilmed har Misværet paa min ringe og skarpe Præstegaards Avling nu i adskillige Aaringer, Kornkøb til mange Folk, Mist paa mine Bæster og Kvæg Aar efter andet taget mærkelig og kendelig paa mig, saa det svier til mig. Jeg med en god Samvittighed kan kræve den alvidende Gud til Vidne, at jeg ved allerstørste Sparfommelighed har levet, ikke efter den hæderlige Stand, det

har behaget Gud og Kongen at sætte mig ubi, men langt under den Stand baade i daglig Amterdragt og Spisning, har jeg dog i 19 samfælde Aar aldrig ved dette ringe Stykke Brød kunnet komme ud uden Gæld. Jeg kom til en forfalden Præstegaard. Salshuset faldt ned paa mig Anno 1706 over 8 Fag, som jeg maatte bygge op igen af bar Bund i en dyr Tid baade paa Koft og Tømmer. Ladehuset buede aldeles intet, den har jeg og haft nede paa Jorden fra Ende til anden, saa at jeg paa Præstegaardens nødvendigste Reparation har sat det meste af det, jeg i saa mange Aar har tjent her paa dette fattige Sted.

Jeg har 4 fattige smaa Børn, 3 Sønner og 1 Datter, af hvilke den ene Søn og Datter ere meget sygelige. Sønnen blev født til Verden uden Haar paa sit Hoved, ikke heller har der endnu til denne Dag villet voge Haar paa hans Hoved, det synes ikke heller, at han skal faa Haar, derover er Drengen af en meget svag Complexion. Min liden Datter har ligget paa sin Sygeseng paa tredie Aar. Avlskarl har jeg ikke haft nu i 3 Aar, ikke heller med største gjorte Umag turdet opspørge noget Sted, som hver Mand i Sognet hel vel bevidst, det har ikke været for mig fattige Mand en ringe Fortræd, men langt større Skade. Anden Karl har jeg ikke heller. Sognekfolkene af Medhynk for Betaling, naar de kan faa Stunder fra deres eget Arbejde, hjælpe mig at tærste min ringe Avling ind. En Tjenestepige har jeg, som næppe kan tjene det, hvormed hun kan

klæde sig, thi alt det, som fattige Tjenestefolk skal have til Begemets Skjul, falder disse Tider kostbart, saa ernes Løn kan gaa hel til Klæder.

Af Vedels Børn blev Sønnen Bernt Møller i Frøjt og var nogle Aar Løbedegn i Navr Sogn.

Pastor Windfeldt, der blev Provst, var Søn af Søren W. i Ribe, hvis Fader Anders W. ejede Tanderup ved Ribe. Han havde „brave, fornemme og smukke“ Folks Børn i Huset, som han dimitterede til Universitetet, blandt hvilke Chr. Veths Børn til N. Vosborg, Jens Bjørn fra Vodder, Regimentskvartermester Georg de Haldhuus. Han udgav flere Skrifter, saasom Anmærkninger til Pontoppidans Forklaring, om Nødvendigheden af en guddommelig Forløser, Erindringer om det Hærhutiske Væsen. Af hans Optegnelser i Kalbets Liber Daticus ses det, at han har været en tænksom Mand. Blandt saadanne Bemærkninger er den for hans Tid mærkelige, og i vore Dage for rigtig ansete, at Navnet Azel kommer af Absalon, der er forkortet til Absel.

1766 skrives, at Degnen holdt Skole i Degnehøiligen, hvilken Skole var oprettet 1741. Læreren Løn kunde beregnes til c. 20 Rdl., og i Sire Sogn maatte han i 3 Wintermaaneder holde en Løbedegn.

Paastor Lind skriver 1809, at da han blev Præst, var Skolevæsenet i maadelig Stand. Degnen lønnede en Lærer i Sire og Sognefolkene gav ham Kosten og 1 Mk. om Ugen, medens han gif paa Dmgang i Sognet og holdt Skole. Dette havde til

Følge, at naar et Subjekt vilde gaa for 3 Rdlr.'s Løn, tog man ikke den, der forlangte 4 Rdl.; et Par Vintre var Sognet endog uden Lærer. Imidlertid vare Folkene i Sire omhyggelige for deres Børns Undervisning og flere holdt Sønner i Skole i fremmede Sogne. Men nu fik Læreren foruden den sædvanlige Løn 36 Rdl. til Kost og Logi de 4 Vintermaaneder.

Alsø Sogn.

Alsø Sogn grænser mod Nord til Føvling S., mod Øst til Vejrum S., mod Syd til Navr S., mod Vest til Møborg S. og Gudum S. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{1}{2}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 4680 Tdr. Land med $115\frac{1}{2}$ Tdr. Højr. Jorderne ere for største Delen sandmuldede med en Del Eng og Kær. Imod Øst findes dog en Del termuldet Jord imod Vejrum Sognestæl. Imellem Alsø Kirke og Vinde findes et for største Delen lyngklædt, dog for en Del opdyrket Højdedrag, der fortsættes mod Vest over Birkebjerg, der ogsaa ligger højt. Vinde By ligger lavt i en Kærstrækning, tilbøls omgivet af Højdedrag. Sognets nordlige og østlige Del er noget fladt, dog med enkelte højere Partier. 1 Skole. Falt i Sognet 90 Gaarde og Huse med 477 Indbyggere (1880: 454, 1860: 383, 1840: 266, 1801: 237).

Sognets Navn udtales *asp* i Overensstemmelse med Skrivemaaden 1340: *Aspæ*. Det udledes af *Aspetræer* og har vel i Righed med nogle norske Stednavne oprindelig heddet *Aspar*, der er Flertal af *Asp*.

I *Asp Sogn* er 124 Høje. Iblandt disse er en lille *Langhøj* og 2 runde Høje, der ere flade ovenpaa. 3 Høje, hvis Bladser endnu kunne ses, ere fløjfede. Ingen af disse Høje er særdeles stor.

De største ere: *Bredhøj* paa Matr. Nr. 2, som er flad ovenpaa, 4 ere paa Matr. No. 1 tæt Nordost for Kirken, *Grydhøj* paa Lindtorp Ejendom og nogle af de Øst for liggende paa Nygaard's Ejendom, hvilke alle dog kun ere af Middelsørrelse og ligge lavt. *Grydhøj* er udhulet og indrettet til Kalkovn. Ogsaa nogle af de paa Bakkerne syd for Kirken kunne anses for middelstore. Samtlige de øvrige Høje ere smaa.

De højest liggende Høje i Sognet ere *Bavnhøje* sydvest for Kirken. Herfra og ned mod Sydost over Heden ligger en Række af c. 60 Høje. Iblandt disse er en vest for Vejen fra Vinde til *Asp Kirke*, der er flad ovenpaa, og lidt længer nede ved Bækken en lille c. 70 Alen lang *Langhøj* nordost for Vinde By.

I en lille *Moseplet* i *Agrene* tæt ved de foran nævnte større Høje paa Matr. No. 1, nordost for Kirken, fandtes i Sommeren 1876 ved Tørbegravning, og c. 1½ Alen nede blandt en Del Smaasten, eller muligvis over en *Brolægning* af Sten, et udhulet

Stykke Træ, hvælvet over nogle Urner eller Brudstykke af sorte Lerkar. Ved Siden deraf fandtes en lille Genstand af Træ, som Ejeren afgav til Oldn. Museum og som ansaas for en Spade, ved Eftersyn af Stedet fandtes endnu Bladet af en større „Spade“. Urnerne og det øvrige gik itu ved Optagelsen. Det udhulede Stykke Træ har muligvis været en af de Vigkister, der ere fundne i enkelte Høje.

Den under Vejrum Sogn omtalte gamle Vold „Bindelbiget“ har ogsaa strakt sig ind i dette Sogn og har gaaet Nord om Gaarden Bastrup og Syd om Strædergaard og Munksgaard, men er her aldeles fløjst. En c. 80aarig Mand i sidstnævnte Gaard meddelte Lærer Strandgaard 1880, at han i sin Ungdom havde været med til at bortføre mangfoldige Læs Jord fra denne Vold og at den paa sine Steder var indtil 6 Alen bred i Bunden, andre Steder kun som et almindeligt Stælbige og at den gik ud og ind i sæere Krumninger.

1721 klagede Kirsten Christensdatter, der havde været i Birtilid forat skære Grise, Lam og Kalve, over at hun i Dalen paa Bejen til Vinde var bleven overfalden af Natmanden Erik Kulle, der boede paa Rabbel Gods (i Nisum, se Skodborgs Vandfuld Herred S. 65—66), der greb fat i hende, og paa morderisk Vis udtrak en Pistol, som han havde skjult under sin Kjortel, satte den for hendes Bryst og med de Ord: du skal dø for mine Hænder, satte en Kniv for hendes Strube og sagde,

at han vilde trække hende i Heden i en Mose, hvorpaa han slæbte hende 20—30 Skridt, men da en lille Dreng, hun havde med, raabte og skreg og der i Nærheden viste sig 2 Mænd, der pløjede, lod han hende ligge, efter at have taget alle hendes Penge og hendes Kniv.

Dette gjorde Natmanden ventelig, fordi hun gjorde ham Indgreb i Forretningerne, men iøvrigt var der paa den Tid lovlig beskaffede Mænd til den Art Forretninger. Saaledes fik Hans Koster 28. April 1643 fgl. Bevilling til at være Heste- og Svinesnider i Ribe Stift og 25. Nov. samme Aar tillige i Aarhus Stift, 9. Juli 1658 fik Henrik Byder samme Bevilling for begge Stifter; 1. Juli 1670 bestiftedes Peder Orlof til det samme og tillige i den fgl. Del af Sønderjylland. Sidstnævntes Efterkommere vedbleve til henimod Aar 1800, maaske længer, men deres Omraade var mindre. Saaledes vare Niels Orlof og hans Søn Peder Nielsen Orlof af Rindum beskaffede Hesteskærere i Lundenæs og Bøvling Amter og Christian Nikolaj Orlof i Navr Mølle for Rysensten Baroni.

I Sognet findes:

Birkild, der bestaar af Nørre Birkild, 1 Gaard, 1 Bolsted, 1 Hus, Mel Birkild, 1 Gaard, Sønder Birkild, 1 Gaard, 1 Bolsted, 2 Huse, Nørmark, 2 Bolsteder, 1 Hus, Nørkjær, 1 Bolsted. Birkild var 1683 2 hele Gaarde og en Halvgaard, 1510 nævnes en Gaard i Bierthndh.

Navnet udtales nu Bjertil og er maasse oprindelig Birkholt, Birkestov. Byen ligger højt.

Højbjerg, 1 Hus.

Nyborg, 1 Hus.

Nørgaard, 1 Gaard, 4 Huse, Udfl. fra Vinde.

Østergaard, 1 Gaard, 1 Bolsted, Udfl. fra Vinde.

Bustgaaard (udtales Bøsgo), 1 Gaard, 2 Huse, Udfl. fra Vinde.

Stovgaard, 1 Gaard, 3 Huse, var 1683 et Bol under Vinde By.

Vinde, 2 Gaarde, med Mølle og Kjøbmandshandel, 1 Bolsted, 8 Huse, var 1683 9 Gaarde, hvoraf 1 øde, 1 Bol og 1 Gadehus; da nævnes blandt Marker Michelholm, Urteager, Djager, Karlsager, Tørredal. Udtalen er Venn.

Vindbjerg, 1 Gaard, 4 Edr. Htr., Udfl. fra Vinde.

Nygaard, 4½ Edr. Htr., Udflytter fra Vinde.

Wandborg, 1 Gaard, Parcel fra Vindtorp. 1683 nævnes et Bol under Vinde, der beboedes af Chr. Pedersen Wandborg.

Villetterp, Parcel fra Vindtorp.

Ludvigsdal, 1 Gaard, Udfl. fra Vinde.

Vindtorp, se nedenfor.

Vinddal, Udflytter fra Vinde.

Nørgaard, nævnes 1597.

Ville Stadsbjerg, 1 Gaard. Stadsbjerg var 1683 en Halvgaard under Nørby.

Ødetvede, 1 Bolsted.

Store Nørby, 1 Gaard, $6\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., 1 Bolsted, 1 Hus, Lille Nørby, 1 Gaard. Nørby var 1683 foruden Præstegaarden 1 Helgaard og 3 Halvgaarde, af hvilke den ene hed Stadshjerg, og 1 Bol; da nævnes blandt Marker Kattingshøj, Ormel eller Ormelager, Bommelsdal, Bregnager.

Borg, 1 Gaard, 1 Hus. Den ligger højt, hvoraf Navnet, thi det er ikke nogen gammel Borg, men nyere Ejendom.

Nsp Kirke, se nedenfor.

Præstegaard, (forrige).

Kirketoft og Vesterbak, 1 Gaard.

Vestermark, 1 Gaard, Parcel af Busgaard.

Vstergaard, 1 Gaard. Deraf Parcel Hjørnehuset og Bolstedet Lundingshus.

Vergrav, 1 Gaard.

Kringeltoft, Bolsted, Lille Kringeltoft, Bolsted, nævnes 1597.

Sønder Bak, 1 Hus.

Munksgaard, $6\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., 1 Hus, nævnes 1597.

Vsterby, 1 Gaard, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., var 1683 2 hele og $\frac{1}{2}$ Gaard, $3\frac{1}{2}$ Bol og 1 Gadehus.

Strædergaard, $5\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., var 1683 en Helgaard.

Vastrup (udtales Västrop), 1 Gaard, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., Lille Vastrup, 1 Bolsted, Vastruphus, 2 Huse, Mel Vastrup, 1 Bolsted, 1 Hus. Vastrup var 1683 en Helgaard.

Øster og Vester Lumsmark (ikke Lunds-
mark), 2 Bolsteder. 1622 fik Iver Suel Herlig-
heden til et jordeget Bol kaldet Lumsmark og en
Gaard kaldet Tholsensgaard.

Egebjerg, 1 Hus.

Timling, 1 Gaard, 7½ Tdr. Hfr., var 1683
1 Helgaard. 1597 nævnes Temmelings Eje.

Ved Aar 1500 toges Lingsvidne, at Tipsgaard-
sted i Asp Sogn var ret Bondeeje, det er Selvejer-
gods¹⁴). 1552 nævnes Vestergaard i Asp S.

Alstoft, der var Degnebolig 1650, er nedlagt
1893.

Lindtorp.

Som Navnet viser, er Lindtorp en Udflytter
fra Linde By paa en af dens Udmarker og dette
maa være set i den senere Middelalder. Aar 1510
skødede Fru Kirstine Stenfeldt til Kotholm i
Skodborg Herred til Niels Klemensen til Blæsbjerg
„alle Lindtorp“, øde og bygget, og en Gaard i
Birtilb for 400 Mark, hvilket Gods hendes Moder
havde tilskøbt hende og hendes afdøde Mand Ejler
Suel¹⁵). 1594 tilfaldt Lindtorp, der da har været
en Hovedgaard, Fru Karen Viffert, Enke efter
Timme Rosenkrantz til Rydhave¹⁶).

Siden ejedes Lindtorp 1625 af Erik Friis,
der var en meget ilde anset Person. 1590 var der
en Aften Spektakel paa Gaden i Viborg, idet

Disciplene (Peblingene) fra Latinskolen løb om og slog Ruder ind i Adelsens Huse. De unge Adelsmænd Henrik, Erik og Niels Friis gik hen ad Gaden og fordrev nogle Peblinge, der havde staaet og talt med den unge Peder Skram udenfor dennes Bolig. Friserne spugte ham ad, hvem han var, og da han sagde, at han var Iver Skrams Søn paa Volbjerg, svarede de andre, at de var Friser i Tusend Anevels (Djævels) Navn. Uagtet nu Peder Skram bad dem om at være i Fred og erklærede sig vaabenløs, slog de alle til ham og huggede hans højre Haand af, ligesom de saarede den venstre, netop som hans Dreng var kommen ham til Undsætning med et Værge og et Spyd. Aaret efter bleve de 3 Friser, af hvilke Henrik imidlertid var død, dømt æreløse og til ikke at kaldes for Adelsfolk, indtil de anderledes kunde forklare deres Sag¹⁷).

Erik Friis, der ikke har været gift, i alle Fald ikke jevnbyrdigt, er død før 1631, thi hans ovennævnte Broder Niels Friis til Lundergaard og hans 2 Broderbørn Fru Dorethe Friis, sal. Mogens Godstes, og Lavrids Friis til Lindtorp solgte, da hans Tilstand var saaledes, at han ikke selv kunde skøde sit Gods, 28. Nov. dette Aar til Fru Ingeborg Parsberg til Volstrup deres Hovedgaard Lindtorp, som Lavrids Friis paaboede, med Bygning paa Borge- og Ladegaard, desligeste med Høgs Eng og dens Ejendom, tilhobe tageret for aarlig Landgilde af 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 5 Tdr. Smør,

dertil af Gods 1 Gaard i Vejrum og 1 Gaard i Sale Sogn¹⁸⁾).

Ingeborg Parsberg's Datter Dorthé Juul blev 1649 gift med Erik Høeg til Bjørnholm, og Vindtorp tilhørte endnu 1683 deres Søn Baron Iver Juul Høeg til Høegholm¹⁹⁾, hvis Enke Helle Trolle siden blev gift med Oberst Palle Krag. I Skattemandtaallene ses det, at Gaarden var udforpagtet 1678 til Anders Jepsen og da var der 1 Tjenestekarl, 1 Pige, 3 Hopper, 1 Fole, 4 Ørne, 5 Røer, 6 Ungnød, 2 Kalve, 16 Faar, 2 Svin, 2 Vittræ og 5 Ildsteder.

1685 lod Forpagteren tage Syn over den Skade; der var tilføjet Gaarden Ratten mellem 24. og 25. Nov. „af den usædvanlige Vejr og store Storm“. Af Ladehuset var der nedslaaet 7 Fag, Fæhuset øjter i Gaarden, der var 20 Skaf langt, var ganske nedslaaet, saa der ikke var Husrum til Rvæget, og Foderet var fordærvet. Da Anders Jepsen nogle Aar efter døde, toges der 1690 Syn over Gaarden, der af Friherreinde Trolle 1689 var overdraget hans Enke mod 8 Rdl. i Landgilde, mod at denne skulde svare Statterne og holde Gaarden vedlig. Palle Krags Fuldmægtig udsagde, at Gaarden saa faaledes ud, „at ingen Fjendehaand, hvorfra Gud Landet og os alle bevare, gør noget Sted saa bart, ingen fremmed Thy kan eller gider stjælet saa nøje og af intet Menneſke plejer at røves eller fejes saa rent ud, som der var fejet, aleneste at Enken til en Smykke paa Sagen er bleven i Gaarden med en

Ko til Mælk for sig selv og 2 gamle tilbyttede Hellemis Bæster." Man bestyldte Enken for at have solgt Besætningen og Inventariet, ligesom hun ikke havde betalt Skatterne. Da Præsten 1690 skulde opgive sine Indtægter, skriver han, at der de 3 sidste Højtider ikke var givet Offer af Lindtorp, da Enken der var forarmet og ikke kunde betale sine Skatte-restancer og snart kom til at gaa derfra, saa Gaarden syntes snart at skulle blive Kongen tilbømt. Gaarden ejedes derpaa af Johan Trelund, hos hvem der gjordes Udlæg 1695. Det er vistnok denne Mand, der tjente Generalmajor Gregers Daa paa Hysensten og forførte dennes Søster, men hun blev gift med ham og han blev siden Auditor i Trondhjem²⁰).

Omtrent 1799 købtes Gaarden af den ældre Christen Linde, hvis Fader var født i Linde By. Han opbyggede Gaarden Aar 1700 med en teglhængt Hovedbygning af Bindingsværk og Tadmur med 2 Fløje og lagde Bøndergods derunder. Efter dennes Død 1706 kom Gaarden til hans Svigersøn Niels Veth. Veth udforpagtede Gaarden tilligemed Asp Kirketiende 1708 til Morten Lavridsen for en Afgift af 350 Rdl. paa 1, 2 eller 3 Aar, ligesom denne selv ønskede, men solgte Gaarden 1714 til Amtmand Jørgen Lund. Denne Mand havde som Officer deltaget i Krigen, blev tilsidst Oberstløjtnant ved Landsfolk og Amtmand i Lundenæs og Vøbling Amter. 1718 rømte 5 Karle fra hans Gods uden Pas. Efter hans Død c. 1723

ejeedes Gaarden af hans Søner, af hvilke Hans Mathias Lund 1727 blev kaldet til Præst i Olby af sin yngre Broder ved dennes Formyndet Konfistorialraad Jens Hjermin.

Derpaa folgtes Lindtorp 1732 til Jens Henrik Brasch, hvis Fader døde som Præst paa Holmsland, men da Sønnen blev født vistnok var Forpagter. Braschs Stedmoder og Svigermoder Ida Marie Broberg har givet Alterflæde og Messsehagel til Kirken. Hans anden Hustru var Datter af Farver Andreas Grøn i Holstebro. Nærmere Omstændigheder om hans Liv ses af Indskriften paa hans Vigsten i Kirken.

„Herunder hviler hvad som kunde dø af den i Livet velædle Seign. Jens Henrik Brasch til Lindtorp, som paa Graballegaard fik Verdens Lyk i Øje d. 12. Marts 1707 og ved en salig Død paa sin Gaard Lindtorp d. 5te April 1760 i hans Alders 54. Aar fik Himmelens Fryd i Øje. Han var mod sine Bønder en mageløs Herremand, mod de Fattige i Asp Sogn en gavmild kristen Mand, imod Venner og Naboer en trofast Dannemand og imod sine Hustruer en kærlig Egtemand, af hvilke den første velædle Bodel Kirstine Lyngbøje efter et kort Egteskab af nogle og 40 Uger indgik i den glade Evighed, efterladende sig en Datter. Af det andet Egteskab, som kærligen fremdroges i 23 Aar med hans nu efterlevende Enke, velædle Anne Margrethe Grøn til Lindtorp, har det ikke behaget Gud at velsigne ham med nogen Livsarving. Vi ønske

de Døde i Evighed i Himmelen, som de her har efterladt sig et dydefuldt Navn paa Jorden".

1766 stalbedes 24—30 Stude, der holdtes 2 Heste, 7—8 Køer og 50 Faar. Der hørte herunder 160 Tdr. Hfr. Bøndergods. Udsæden var 14—15 Tdr. Rug, 7—8 Tdr. Havre, 5—6 Tdr. Bhg og der afledes 60 Læs Hø.

Brasch oprettede før sin Død et Legat paa 500 Rdl. til de Fattige i Asp Sogn.

Braschs første Hustru døde i Juni 1734 i Barfjæng med en Datter Kristiane Jde Marie, der 1759 blev gift med Præsten Mathias Bjerring. Brasch døde 5. April 1760. I Huset hos ham var hans Broder Dito Brasch, der døde 1738. Gaarden var i nogle Aar udforpagtet til Jakob Borch. Brasches Enke døde først 22. Marts 1794, 76 Aar gammel. Hun havde indsat sin Søstersøn Andreas Frederik Opitius, der var født 1753 paa Lergrav og hvis Fader Mathias Opitius senere ejede Kjærgaardsholm, til sin Arving. Han havde taget juridisk Examen, men døde hos hende paa Lindtorp d. 27. Novbr. 1777. Hun udnævnte siden til Universalarving Anne Marie Bjerring, hendes Mandts Datterdatter af første Egteskab, gift med Konsumtionsforvalter i Lemvig Balthazar Lov. Han døde 5. Maj 1799, og 23. April 1800 holdt hans Enke Bryllup med Løjtnant Hans Henrik von Wittersheim. Denne satte Gaarden til Auktion strax efter Bryllupet. Det hedder i Proklamaet, at der var et Stuehus med 2 Fløje af Ege-Bindings-

værk og at Gaarden havde omtrent 12 Tdr. Hfr. med 627 Tdr. Land. Udsæden var 16 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre, der afledes 60—70 Læs Hø og holdtes 40—50 Kreaturer, 6 Væster, 60—70 Faar. Avlen kunde meget forbedres med Mergel. Gaarden fattes paany til Auktion 1802 og købtes da afasmus Bape, der endnu boede her 1815. Der skal iøvrigt have boet 2 Baper her, Fader og Søn, af hvilke den ældre helbredede Hensbrud, men den ældre er vistnok den Bape, der ejede Kvistrup. Ved 1815 solgtes Lindtorp, der var blevet noget udparcelleret af Bape, for 15000 Rdl., til en Bonde Lavst Henriksen, der her blev en velitaende Mand. Efter hans Død 1829 fik Sønnen Jakob Lavstsen Gaarden, som han 1835 solgte til Jakob Nielsen, der 1839 solgte den til Iver Sidelman. 1844 solgtes Gaarden til Christian Ludvig Wille, Broder til afdøde Grosserer Wille i Hamborg, der begyndte med tomme Hænder og vistnok blev sat i Vej af Broderen paa Lindtorp, men ved sin Død efterlod 20—30 Millioner, af hvilke 2—3 Millioner kom til Familien her paa Egnen. Derefter 1860 C. L. Willes Svigersøn Wilhelm Anton Stricker, men ved Udlægsføde af 18. Marts 1863 tilskødedes Gaarden ovennævnte Grosserer Theodor Wille i Hamborg. Den tilhører nu Anton Mathias Wille.

Et Stykke af den gamle Hovedbygning er endnu bevaret ligesom en Del af Gravene. De

mange Nojeparceller, der ere bortsolgte, ere mest afhændede til udenjogns Folk. Gaarden har nu $8\frac{1}{2}$ Tdr. Htr.

Åby Kirke.

Kirken, i romanst Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggelig tilhugne Kampestenskvadre og har bestaaet af et Skib, samt et i Øst lige affluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som jattes i Forbindelse med hinanden ved en halvbrund Triumfbue med straat hugne Kragbaand, dækkedes med Bjælkeloster, og Ufset modtog de gennem imaa rundbuede Vinduer, af hvilke man endnu kan se et paa Skibets og et paa Korets Nordside Indvendigt til højre og venstre for Skibets Vindue er indmuret et lille, raat udhugget Hoved. Til begge Sider af Triumfbuen anbragtes ind mod Skibet en halvbrund Niche til Helgenbilleder. Af Skibets tvende Døre, der fik retvinklede Karmsnit og aflangfirkantede Overliggere, er den søndre tilintetgjort, medens den nordre endnu tjener som Indgang.

I en af Kvadrene paa Skibets Sydside er udhugget et lille Hoved. Hele den gamle Kirke hviler paa en Fod med Straakant. Som det synes i en sildig papiristisk Tid, har man til Kirkens vestre Del søjet et Taarn, men dette er senere hen blevet nedbrudt, saa at nu kun Forbindelseshuen ind til Skibet staar tilbage som en svagt tilspidset Blinding.

Vistnok fra samme Tid som Taarnet hidrører et lille Baabenhus, der er knyttet til Skibets Nordside. Paa den østre og vestre Jndervæg har det 6 Blindinger. Til forskellige Tider er største Delen af Kirkens Ydermure ombbygget, og den søndre Alterniche er tilmuret.

Kirkens Altertavle, der er anstaflet c. 1870, bestaar af en i gothisk Stil udført Ramme, som omfatter et flet udført oliemalet Billede af Kristus paa Korset. Da den opsattes, blev der i Alterbordet fundet en lille Blykæsse med Relikvier og en Strimmel Pergament. Ralken er uden Indskrift eller Aarstal, men den synes at maatte henføres til Renaisfanceperioden. Alterstagerne ere næppe ældre end forrige Aarhundrede. Døbefontens Rumme, der er udhugget af Kamp, er utvivlsomt Kirkens oprindelige. Den er meget raa af Form, og smykket med en tarvelig Ornamentfyngning. Foden er raat Murværk. Prædikestolen er et meget tarveligt Arbejde, som i det tidligste tør henføres til det 17de Aarhundredes anden Halvdel. Det øverste Par Stolestader (Herstabsstolene) have Aarstallet 1636. Klokken, der hænger i den vestre Gavl, har Indskriften: C. König me fecit Wiburgi 1766. I Koret ligger en Gravsten over Jens Henrik Brasch til Lindtorp, og hans tvende Hustruer. Af Kirkens tidligere Altertavle, der synes at have tilhørt det 15de Aarhundredes første Halvdel, findes en Del af Egetræ udstaarne Figurer paa Kirkens Loft.

Præster.

Jesper Jensen 1539.
 Peder Jespersen.
 Jens Lønborg.
 Christen Jensen.
 Peder Eskesen 1584.
 Villum Jensen 1619.
 Søren Christensen 1629.
 Peder Rasmussen 1669.

20. Feb. 1634 bevilgedes der Præsten Konge- og Kirketiende af Sognet med sædvanlig Afgift for Kaldets Ringheds Skyld. Ved Reskript af 9. Juli 1687 blev Olby og Javsing Annex, uagtet det 25. Juli 1685 var blevet bestemt, at naar Asp blev ledigt, skulde det være Annex til Vejrum, hvor Præsten havde klaget over, at han paa Grund af Tidernes Vanffelighed ikke havde nødtørstig Underhold og Asp var saa ringe, at ingen Præst kunde leve der uden Armod.

Den ældre Altertavle siges 1766 at være „med meget Billedhuggerværk malet og forgyldt og har været et smukt og prægtigt Arbejde, da det var nyt“. I Midten var Nadverens Indstiftelse og ved Siderne Moyses og Aaron.

1630 skriver Degnen Knud Christensen i Dysterby, at Asp Degnekald var ganske ringe med en Indtægt af 8 Traver Korn og 22 Mønneft. Degnebolet Alstoft havde Præsten fæstet, Degnen havde i langsommelig Tid ingen Afgift faaet deraf og Huset var lagt øde.

Føvping Sogn.

Føvping Sogn grænser mod Nord til Nefen S., mod Øst til Olby S. og Vejrum S., mod Syd til Asp S. og mod Vest til Gudum S. Kirkens Afstand fra Holstebro er 2 Mil.

Sognets Fladeindhold er 2558 Tdr. Land med 100 Tdr. Htr. Vester Føvping har sandmuldede og enkelte Steder stenede Forder uden Verunderlag, Øster Føvping har gode sand- og lermuldede Forder med Verunderlag. Som en Mærkelighed kan det anføres, at Oddesundsvejen gør en Art Skæl, idet der vesten for denne ingen Mergel findes. Fra den høje Strækning i Sognets nordlige Del er der Fald mod Vest mod Angelands Mose (om hvilken se Skodborg-Bandsfuld Herred S. 83) og mod Øst imod Vejrum Sogn. I alt i Sognet 92 Gaarde og Huse med 429 Indbyggere (1880: 388, 1860: 311, 1840: 231, 1801: 183).

Nord for Kirken gaar en dyb Indsænkning, der deler sig i 2 Dele, saaledes at Føvping Kirke og dens nærmeste Omgivelser kommer til at ligge højt paa en Halvø, set fra Nord og Vest. Den ældste Form for Navnet er Føving, og da Faxe i Oldtiden ikke alene betydede en Mantel, men ogsaa en fremragende Banke, som i det sælandske Faxe (Faxeø), er vort Føvping sikkert ogsaa opnævnt efter Banken. Endelsen — ing er alene en Afledsændelse.

I Sognet findes 41 Høje, bl. hvilke 2 Langhøje paa Hedebanjerne i det nordvestlige Hjørne;

den nordligste peger med sin Rygning nøjagtig efter Nilen og den Del af Fjorden, der derfra kan skimtes ved Gjising. I en Mark, der hører til Kjærgaard's Mølle, er i en nu fløiset Høj fundet 2 Guldringe.

I Sognet findes:

Kaabjerg, 1 Gaard, med Stampemølle, kaldes 1683 Kogbjerg og var da et øde Bol. Navnet udtales Køjjerre.

Norre Favsinggaard, 1 Gaard, 1 Bolsted, 2 Huse, Sønder Favsinggaard, 1 Gaard, 7 Huse. Sammenlagte udgøre Favsinggaardene 7—8 Tdr. Hfr., saa den oprindelige Gaard har været hoed man kaldte en Helgaard, der var stor nok til at være Sæde for de smaa Adelsætter i Middelsalderen. Den hed da Favsing Hovgaard og ejedes af Bæbneren Oluf Nielsen med Tilnavnet den forte. Hans Baaben, 2 Sparrer omgivne af 3 Lilier, fandtes ifølge en gammel Optegnelse i Alevensfeldts Samlinger (Collectanea geneal.) paa en Kude i Favsing Kirke. Han var gift med Mette Friis fra Vinderup. Det er maaste samme Oluf Nielsen, der indgav sig i Stubber Kloster og stænkede den nuværende Præstegaard i Borbbjerg til Præstefaldet der (se under. Borbbjerg Sogn). Hans Søn var Provst Henrik Oluffen i Han Herred og Mors og hans Datter Bodil var gift med Godste Friis. 1483 fik Provst Henrik tgl. Stadfæstelse paa den Lavhævd, hans Fader Oluf Nielsen havde taget paa alt sit Gods i „Faxinge“, tilligemed de 2 Gaarde Damgaard og Hedegaard; han havde ogsaa gamle

Bevísninger paa en Gaard i Ferring og 3 Gaarde i Trans²¹⁾. Henrik Oluffen, der er bekendt af sine Gaver af Fordegods til Helligaands Hospital i Nykøbing paa Mors, døde 1502 og arvedes af sin eneste Søster Bodil, der 1495 var bleven Enke.²²⁾ Af et udateret Brevuddrag ses det, at hun overdrog Niels Klemensen til Blæsbjerg paa Kronens Begne Fozinggaard, Fozing Mølle og mere Gods. Dette er dog næppe sket uden foregaaende Strid, thi der blev af Niels Klemensen taget Tingsvidne, at det Gods i Favsing var Kronens rette Ledingsjord og Gods, af hvilket der blev givet Skat og Skyld til Lundencæs, altsaa Selvejergods. Desuden findes der Udbrug af 2 Ridemandsbreve, det ene, at Niels Klemensen var indført i 8 Gaarde i Favsing og en Mølle sammesteds for Bondeje og ret Ledingsgods, og det andet, at han var indført i 4 Gaarde i Skodborg Herred og udi en Gaard i Hjerm Herred for Oppebørsel af forskrevne Gods i Favsing, ligesom i 2 Gaarde i Vandfuld Herred i Trans Sogn for Kost, Tæring, Skadegæld og Faldsmaal. Det er tydeligt, at det først er ved Proces, at Fru Bodil er bleven tvungen til at afhænde sit fædrene Gods i Favsing²³⁾.

Westervig Kloster ejede en Gaard i Favning, om hvilken Klosteret havde Strid med Proust Henrik. Foruden denne og de 8 Gaarde, Niels Klemensen fik af Fru Bodil, fik denne 1503 i Pant af Hr. Oluf Pedersen Gyldestjerne til Eftvadgaard 2 Gaarde i Sognet for 380 Mark og 70 rinst Gyldest²⁴⁾.

1683 var Fadsinggaard 1 Gaard med 2 Bønder og 1 Hus, men var senere delt i Øster og Vester Fadsinggaard, hvis Bygninger laa tæt sammen og kun stillet ved en Vej. Østergaarden blev nedbrudt og Forderne lagte under den anden Gaard, fra hvilken igen de søndre Forder ere solgte og derpaa anlagt Sønder Fadsinggaard, medens Hovedgaarden derefter kaldes Nørre Fadsinggaard.

Bilgaard, 1 Gaard, 1 Bolsted, Bilgaardshus. Bilgaard nævnes 1683.

Krog, 1 Bolsted, Ny Krog, 1 Gaard. Krog nævnes 1769.

Bustbol, 1 Bolsted, 1683 og 1766 Budsbol, 1792 Bustbol.

Kirkegaard, 1 Bolsted, Kirkebol, 1 Bolsted. Kirkegaard nævnes 1683.

Drevejle, 1 Gaard, 1683 et Bol. Har Navn af Vejlen over Bredkjær Bæk.

Fadsing Kirke, se nedenfor.

Gamle Skrædergaard, Ny Skrædergaard. Skrædergaard var 1683 en Halvgaard.

Skrædergaardhus er bygget paa et Sted, hvor der i ældre Tid laa et Hus ved Navn Snurum, der nævnes 1810.

Nørre Dal, 1 Gaard, 4½ Tdr. Hfr., Sønder Dal, 1 Gaard, 5 Tdr. Hfr. Dalgaard var 1683 en Halvgaard, 1766 4 Steder. Sønder Dal har tidligere heddet Hundsdal, der 1683 og 1766 var en Gaard med 2 Bønder.

Bak, 1 Gaard, 2 Bolsteder, 2 Huse, Øster Bak, 1 Hus, Bakhus; Bak var 1683 et Bol.

Bjerg, 1 Gaard, 8 Tdr. Hftr., 1683 en Halvgaard.

Meldal, imellem Sønder og Nørre Dal, 1 Gaard; Parcel deraf er Enggaard.

Nøgelgaard, c. 4 Tdr. Hftr., nævnes 1769. Paa denne Egn udtales Nøgle Nøgel, ikke som andre Steder Vøgel. Det er ventelig Bækken, der har givet den Navn; andre Steder i Sjælland findes Navnet Vøgelbæk.

Vandløs, 1 Gaard, 4 Tdr. Hftr., 1 Bolsted, 1 Hus; i forrige Aarhundrede nævnes Vandløse og Lille Vandløse, ventelig fordi det var tør Ejendom.

Stadborg, 1 Gaard med Mølle. 1683 et Bol. Navnet udtales Stadbørre, altsaa oprindelig Skatbjerg. Skate betyder en Spids eller Top.

Trædknold, 1 Hus, kaldes 1789 Trædel (Trædal?) Knold.

Nørager, 1 Hus, Parcel fra Fabvinggaard.

Fædam, ogsaa kaldet Gade, 1 Gaard, 3½ Tdr. Hftr.

Rjeldborg, 1 Hus.

Rydbjerg, 1 Bolsted.

Rvolsgaard, 1 Gaard, 1683 en Helgaard.

Vensbjerg, 4 Huse. Udtales med kort æ.

Store Vhskjær, 1 Gaard, Lille Vhskjær, 1 Gaard, tidligere kaldet Vaghule (1638: Dghole, 1766 Vaghule, 1683 Vahul). Vaghule laa egentlig i Sognets nordligste Del, norden for Naabjerg,

men den blev nedlagt og Jorden lagt ind under Skjærgaards Vandmølle. Derimod er Vyskjær bygget paa en Udmarkslod af Naghule.

Hallundsbjerg, 1 Bolsted, 2 Huse.

Navrsgaard, 5 Tdr. Htfr., Navrsgaard Mark, 1 Bolsted, 2 Huse, 1683 en Halvgaard, der var øde.

Smærbore, 1 Gaard, 4 Huse.

Rjelderhede, 1 Gaard, 1 Hus, Rjelderhedehus, 2 Bolsteder.

Sejbjerg, 2 Gaarde, 1 Bolsted, deraf Parcel Huset Luthus; 1683 en Gaard.

Vestertjær, 1 Gaard, 2 Huse, 1683 en Helgaard.

Store Stadsbjerg, 1 Gaard, 4 Tdr. Htfr., 4 Huse, var 1683 en Gaard og et Hus, der tilhørte Fru Helle Trolle til Bjørnsholm, men Gaarden beboedes af Fru Helvig Krabbe, vistnok den fattige Frue, der ejede Kappel og var Enke efter Oberst Peder Fjel.

Føvping Kirke.

Kirken, i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggeligt tilhugne Rampestenskvadre og har bestaaet af et Skib, samt et i Øst lige afluttet Kor. De tvende Bygningsdele, somfattes i Forbindelse med hinanden ved en halbrund Triumfbue med profilerede Kragbaand, dækkedes med Bjælkeloft, og Vhset modtog de gennem smaa, rundbuede Vinduer, af hvilke man endnu kan se et

paa Korets nordre og et paa dets østre Side. Af Dørene, som sit retvinklet Karmsnit og aflang= firkantede Overliggerer, er kun den nordre bevaret. Hele den gamle Kirke hvilede paa en Soffel med Straaktant. Som det synes i Slutningen af den papistiske Periode, føjede man til Kirkens vestre Del et meget smalt Taarn, hvis nederste Parti dækkedes med en Krydshvælving og fattedes i Forbindelse med Skibet ved en temmelig uanselig spidsbuet Arkadaaabning. Bistnok paa samme Tid som Taarnet rejstes, føjede man et lille Waabenhus til Skibets Nordside og dets Dør blev omfattet af en lignende Murforsiring som den, der findes om Mejrup Kirkes Taarnvinduer. Indvendig har Waabenhuset haft Blindinger (Siddepladser) ligesom i Asp. I senere Tider er Taarnhvælvingen bleven nedbrudt og Skibets Ydermur har man for største Delen ombbygget med smaa Kamp og Tegl.

I Taarnets Sydside er indsat en Kvader fra Kirkens oprindelige Murbævt, hvori der findes 3 cirkelrunde, staalformede Jorðhninger.

Alttertavlens Midtparti indtages af en udstaaret Fremstilling af Korsfæstelsen, der maa henføres til det 15de Aarhundredes første Halvdel. Maria knæler ved Foden af Korset, som hun omfatter med sine Arme. Denne Figurgruppe er tilligemed enkelte andre fra en ældre Alttertable hidrørende Figurer indsat i en Ramme, som næppe er ældre end Midten af forrige Aarhundrede. Kalken er tildels omgjort i 1746 paa daværende Sognepræst Hans Mathias

Lunds Beføstning. De temmelig smaa malmstøbte Alterstager ere næppe ældre end det 17de Aarhundredes Slutning. Knæfaldets Rækværk har Terminernes og Poulsenernes Vaaben. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er utvivlsomt Kirkens oprindelige. Dens Rumme er smykket med smaa indridsede Arkader. Prædikestolen er et meget tarveligt Snitværksarbejde, der i det tidligste tør henføres til det 17de Aarhundredes Midte. Klokkeindskriften lyder: ano 1581 . stor . op . i . døde . oc . komer . for . dom.

Jf. Indber. 1638 var Kirken helliget S. Kathrine. Paa den nordlige Side af Kirkegaarden findes 2 svagt fremtrædende Firkanter, der skulde være Begravelser fra den sorte Døds Tid, det vil vel sige fra Pesten 1604. Prædikestolen er maaske først fra 1704, thi dette Aarstal og Navnet paa de to Kirkebærger Jens Andersen Dahl og Thomas Poulsen fandtes 1766 paa en Trætable ved Opgangen.

Olby Sogn.

Olby Sogn grænser mod Nord til Kilen, mod Ost til Gimling S. og Vejrum S., mod Syd til Vejrum S. og Asp S., mod Vest til Favsing Sogn. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{3}{4}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 1848 Tdr. Land med 109 Tdr.

Hfr. Sognet er for største Delen højtliggende med ualmindelig dybe Dale, hvis Sider i Regelen ere lynchældte. Disse Indstæringer, der udgaa fra Rilen, gaa brat ind i den temmelig jevne Overflade, og overraster den vejfarende, der pludselig ser sig ved Kanden af dybe Svælg, der afgive meget smukke Partier. I de seneste Aar har man begyndt at beplante Bakkefrønterne med Naaletræer, hvilket sikkert med Tiden vil gøre en storartet Virkning. I den Halvdel af Sognet, der ligger nærmest ved Rilen, ere Zorderne sandmuldede og tildels ret gode, men mod Øst ere de frugtbare lermuldede, der dog indtil henimod Midten af dette Aarhundrede henlaa som udyrket Udmærket.

Rilen er en Arm af Limfjorden, der mod Øst er indsnævret ved Struer, og i gammel Tid har været fortsat mod Sydvest gennem Anglands Mose og Lavningerne i Stodborg Herreds sydlige Del lige til Nissum Fjord. Rilen er baade mod Nord og Syd omgivet af Højdedrag og har, som omtalt, mange dybe Indstæringer ind i Olby Sogn. Man mener paa Egnen, at Ril betyder Redel, men dette Ord udtales paa anden Maade. Ril findes ikke alene i andre danske Stednavne, men ogsaa i norske og svenske. Ordet kill kendes i oldnorsk og nynorsk, hvor det betyder en smal Bugt, som stærer sig dybt ind i Landet.

I Skole. Falt i Sognet 70 Gaarde og Huse med 360 Indbyggere (1880: 334, 1860: 229, 1840: 186, 1801: 192).

Olby findes aldrig strevet anderledes end nu. Ol kan være sammentrykket af ødle, den gamle Form for Ogle, men kan maaske ogsaa betyde en dyb Nende.

I Sognet findes 29 Høje og 10 ere sløjsede. De 18 ligge i en Række paa Mølbjerg Mark. I Skællet til Fausing Sogn ligger Skaarhøj. 1638 omtales som den eneste navnkundige Høj Borrehøj, der laa paa Kirkevejen mellem Olby og Fausing; det var egentlig 3 Høje paa Matr. Nr. 3 og 9, men de ere sløjsede.

I Indberetningen 1638 omtales Bækken Surbælt, der kommer fra Eltjær ved Præstegaarden, og havde Navn af nogle Eltjær, som groede der. 1690 skriver Præsten, at i Øster Olby vare 2 halve Gaarde, 3 hele Gaarde i Linde, en Halvgaard og 1 Bol i Nørby, Røghbjerg og Drevejle i Fausing Sogn øde; „den største Part, som bor i de andre Steder i disse Sogne, fejle baade Udekorn og Sædekorn og ere saa forarmede, at de have ikke deres Boliger ved den halve Sæd, ja mange have snart ingen Sæd at regne paa“.

I Sognet findes:

Foldgaard, 4 Tdr. Høfr., Ny Foldgaard og 3 Bolsteder, var 1683 1 Gaard.

Øster Olby var 1683 7 Helgaarde, 1 Bol, 3 Huse; som Marker nævnes Grydshøj, Brandsaa, Stenfjeld, Bibfald, Gundersdal, Flammeager. I Øster Olby boede fra 1759 Løjtnant Philip Ferdinand v. Kühlewein, der døde 24. Dec. 1790, 74 Aar gl. Hans Hustru, der var reformert og derfor

ikke ved sin Begravelse modtog ~~Frøstens Jord~~ paafastelse, døde 14. Sept. 1789. I et Besøg hos dem døde hendes Broder Løjtnant Frederik Wilhelm Hildesheim. De havde mange Døtre, af hvilke flere bleve gifte med Bønder, og deres Børn igen døbt med Navnene Kühlewein og Hildesheim. Under Øster Ølby forstås nu alene 2 Gaarde, af hvilke den ene har 4 Tdr. Hfr., 2 Bolsteder, 1 Hus. Udflyttere ere:

Rotholm, 1 Gaard, 1 Bolsted, Nørre Rotholm, 1 Gaard. Rotholm kaldes ogsaa med et finere Udtryk Panddal, men det bruges aldrig i Folkemunde.

Ørgaard, 6 Tdr. Hfr., og 1 Hus.

Trudso, 1 Gaard, 1 Hus.

Torbjerg, 2 Bolsteder.

Rjærgaards Vandmølle og 5 Huse. 1683 klagede Mølleren over, „at der ligger 2 store Slibestene paa Stroget, som drives med Vandet, som gør Møllen stor Forhindring; naar de stene, kan Mølleren intet male, samme Stene tilhøre Mændene i Favsing“. I den katolske Tid og senere hørte Møllen under Stubber Kloster. Under Møllen er lagt de fleste Jorder fra Gaarden Aaghule i Favsing Sogn.

Mølbjerg, 1 Gaard, 1683 1 Gaard, kaldes 1547 „paa Bjerg“.

Vestergaard, 2 Gaarde.

Nørre Dalgaard, Sønder Dalgaard.

Ølby Kirke, se nedenfor.

Brasholm (udtales med fort a), 4 Gaarde, deraf de 3 paa 4—5 Tdr. Hfr., og 1 Bolsted.

Dueholm, 1 Gaard.

Vester Ølbj var 1683, foruden Præstegaarden, 2 Helgaarde, 3 Halvgaarde, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{8}$ Gaard og 1 Hus. Paa Marken nævnes da Høls-høj, Lavenhøj, Hurlumager, Rævedal. Under Vester Ølbj regnes nu 2 Gaarde og 1 Hus og desuden:

Taggaard, 2 Gaarde, 2 Bolsteder, 2 Huse.
Søndergaard, 3 Gaarde, 2 Huse.

Damgaard, 6 Gaarde, deraf 4 paa 4—6 Tdr. Hfr., 3 Bolsteder.

I Midten af det 18. Aarh. boede der i Sognet en Teglbænder.

Ølbj Kirke.

Kirken, i romansk Bygningsstil, er oprindelig bleven opført af omhyggeligt tilhugne Kampestenskvadre og har bestaaet af et Skib samt et i Øst lige affluttet Kor. De tvende Bygningsdele, somfattes i Forbindelse med hinanden ved en halvbrund Triumfbue med profilerede Kragbaand, dækkedes med Bjælkelofter og Døset modtog de gennem smaa rundbuede Vinduer, af hvilke man endnu kan se to paa Skibets Nordside, samt et i Korets nordre og et i dets østre Mur. Af Skibets Døre er kun den nordre bevaret; den har retvinklet Karmnit og aflang-firkantet Overligger. Hele Kirken hviler paa en Fod med Straakant. I den nyere Tid har man

bygget et lille Baabehus til Stibets Nordside. Kirkens Ydermure ere tilbels ombyggede.

Altertavlen er et meget tarveligt Snitværksarbejde, der næppe er ældre end det 17de Aarhundredes Slutning. Midtpartiet indtages af en flet oliemalet Kristus paa Korset. Alterfalken er uden Aarstal eller Indskrift, men den synes at maatte henføres til Renaissanceperioden. Paa de malmstøbte Alterstager læses: „Anno 1695 er dette Aar Viusestager givne til Olbye Kirke af Præsten Hr. Jens Vossholan og Sognemændene“. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er sikkert Kirkens oprindelige, men den er uden særlig Interesse fra Formens Side. Den tarveligt udstaarne Prædikestol tør i det tidligste henføres til Christian IV.'s Tid. Klokken har ingen Indskrift. Paa Stibets Loft findes Rester af et Epitafium over Hr. Severin Sørensen.

I Indberetningen 1638 siges Kirken at være helliget S. Niels, og der omtales tæt ved Kirken S. Nilaus Kilde, „og løber af samme Kilde en Bæk sønden om Kirken gennem en Dal kaldet Sønderdal og gaar igennem Vester Olby og ydes i en Mølleaa, som kaldes Kjærgaards Mølle“.

Paa ovennævnte Epitafium kunde man læse 1766: Hr. Severin Sørensen, Sogne-Præst til Olby og Fausning, blev fød i Giørding Præstegaard 1606, ordineret 1637, døde 1685, hans første Hustru Marie Olufs Datter levede med hannem 8 Aar, føde hannem 1 Søn og 1 Datter, døde 1645 i hendes 37. Aar, hviler i Alter-Gulvet, og hans

anden Hustru Giertrud Peders Datter Limb, som
 hand befriede 1646. De avlede tilsammen 6 Sønner
 og 5 Døttre. Hun døde 1684.

Paa en Series Pastorum, der endte med
 Hr. Boscolan, var følgende Vers:

Her paa denne tælle-Stof
 staaer Guds egen Præste-Flof,
 Som har sød sin Faare-Hjord
 Med det Himmel-søde ord
 Og Guds Evangelio
 I den Apostolisk tro,
 Efter den lykjalig Tiid,
 Da Gud var os mild og blid,
 Som af vildsom vey og Drk
 Og af Nattens Kulme-Mørk
 Lod os Morgen-Røden see,
 Da fik Paven Spot og Spec.
 Doctor Luther var den Mand,
 Som oplyste vor Forstand
 Ved Guds Ordes Kraft og Magt,
 Friede os fra Pavens Sagt,
 Demped al hans Fabel-Snat
 Af det giftig Prækker-Rat,
 Ledt os paa Vey at gaae,
 Hvor vi Naaden kunde faae.
 Derved faae vi Pavens træk,
 Pavens Top fik fald og Ruæk,
 Tak skee Gud, som til os kom,
 Trods nu Paven udaf Rom,
 Gud os andre har udsendt,
 Disse Zions Præste-mænd.

Præster.

Christen Jensen 1528. .

Christen Jensen 1534—92.

- Christen Jensen 1568—1605.
 Oluf Pedersen 1605—33.
 Jens Mariager 1634—37.
 Søren Sørensen 1637—85. .
 Hans Sørensen Ølby 1685—88.
 Peder Rasmussen 1688—94.
 Mag. Jens Johansen Mogensen Bozcolan
 1694—1710.
 Jacob Sørensen Schive 1711—27.
 Hans Mathias Jørgensen Lund 1727—61.
 Christen Krarup 1761—1801.
 Jeppe Gundorff 1801—21.
 Børge Olsen 1821—24.
 Laurids Esbern Jensen Dahl 1824—28.
 Niels Christoffer Schulz 1829.
 Andreas Mathias Barsoed 1829—36.
 Adser Hansen Blume 1836—48.
 Henrik Peter Christian Tram 1848—66.
 Otto Reinhold Emil Pontoppidan 1866—72.
 Harald Wilhelm Bülow 1872—78.
 Laurids Karl Kristian Ussing 1878—88.
 Thomas Christian Møller 1889.

1687 blev Asp annekteret til Ølby og Fabbing, men skulde egentlig have været Hovedsogn.

Over den anden Præst fandtes tidligere følgende Gravskrift i Rørgulvet: Dominus Christianus Christiani Regis Christierni regno extorris Cantor, qvem episcopus Ivarus Munckius ad sacrum ordinavit munus. Mortuus est Anno 1592, annum ætatis agens 102²⁵). Han havde altsaa været Kantor hos Christian II i dennes Landflygtighed og er ordineret til Præst her før Reformationen, døde 1592 i en Alder af

102 Aar, men maa længe forud være fratraadt Embedet.

I en gammel Præsterække siges, at en Præst Christen Jensen var ordineret i Holstebro 1534 af Biskop Iver Munk og døde 1592, og som hans Formand nævnes en anden Christen Jensen 1528. Dette er nu ganske rigtigt, thi der nævnes i Dokumenter Præster af Navnet Christen Jensen baade 1528 og 1539, saa der maa være en Fejl i foranvænte Røgsten, hvor Præsten kaldes Christen Christensen, istedenfor Christen Jensen. I samme Præsterække siges det, at hans Efterfølger, der ogsaa hed Christen Jensen og først var Kapellan, var ordineret i Gjellerup 1568 af Biskop Povl Madsen. Ved Hylvingen 1584 nævnes ogsaa Christen Jensen som Præst her, men det ses ikke, om det var den ældre eller den yngre. Det mærkelige er, at 3 Præster efter hinanden havde samme Navn.

Jakob Schive havde først været Præst i Thy, hvor han blev affat 1707 paa Grund af sit forargelige Forhold til sin Hustru Ubigael Henningsdatter og anden forargelig Færd, men da han senere stød Skylden paa Sognefolkene og selv søgte Benaadning hos Kongen, blev han 1711 kaldet til Olby, hvor han snart kom i et saadant Forhold til sine Sognefolk, at han 1715 ved Retten maatte forpligte sig til en roligere Optræden „uden Affekter og Passioner“. 1719 klagedes der over, at han 2. Suledag opførte sig saaledes med Drit, Slagsmaal og Galenskab, at han ikke kunde forrette

Gudstjenesten 3. Juledag i nogen af Kirkerne. Sognefolkene, til hvilke Amtmand Lund paa Lindtorp sluttede sig, indgave gentagne Klager over ham, der stød Skylden paa Konen, som havde stilt ham ved hans forrige Kald og var ham et Husfors. Der kom imidlertid saa mange Besværinger over ham, at Sagen kom for Landemodet. Han havde saaledes vist mange Folk fra Skristemaal og derefter krævet Penge forat modtage dem paany, han lod Folk, med hvis Offer han var misfornøjet, knæle altfor længe i Skristestolen, udstædte Folk i Kirken for Skælmer, Tyve og Ratterknægte, ønskede engang fra Prædikestolen Forbandelse over dem, der havde ladet 4 Svin komme ud, som han havde taget i Hus. Blandt mange andre Bestyldninger nævnes hans grove Forbandelser, at han huggede Folk med Knive, levede forargeligt med sin Hustru og Svigersøn, hvem han havde flaaet og jaget fra Hus og Hjem med ærerørige Skældsord, og han havde bundet Datteren paa Hænder og Fødder, kastet hende i en Kælber og flaaet hende med en Øxe.

Inden Sagen mod ham kom til Ende, døde han i Kjøbenhavn 27. Sept. 1727. Man maa antage, at han til sine Tider har været vanvittig, men han var ogsaa i høj Grad nedtrykt af Armod. Saaledes udsagde et Tingsvidne 1718, at hans Tilstand havde været ganske slet fra hans første Ankomst, saa han ikke kunde drive Præstegaarden med Axl eller Sæd uden en ringe Ting, som Sognefolkene i de første Aar hjalp ham med, ikke heller

kunde han holde Præstegaarden vedlige; han havde den meste Tid hverken haft Hest eller Vogn, men Sognefolkene havde befordret ham til Kirkerne, og man havde ikke der i Egnen kendt nogen Præsts Tilstand saa slet som hans²⁶).

I hans Tid ødelagdes alle de gamle Kirkebøger og Kaldets Afdomsdokumenter.

Hans Enke blev 25. April 1739 begravet paa Olby Kirkegaard.

21. Nov. 1643 bevilgedes der Præsterne en Gaard, der laa Præstegaarden saa nær, at dens Agre, Eng og Fædrift kunde bruges derunder.

1690 havde Degnen istedenfor Plouforn og Mannest af D. Olby 7 smaa Agre til Græsning. I Asp og Føvning Sogne gav hver Helgaard 2 Kærv Rug, 2 Kærv Byg, 5 Kærv Havre, hver Halvgaard det halve og hvert Bol en Fjerdedel. Julerente af alle 3 Sogne var 52 Brød, 34 Faarslaar, Paaske-
rente af hver Helgaard 10 Ug. Under Degnebolet i Olby laa en Jord kaldet Klokertoft.

Bure Sogn.

Bure Sogn, Annex til Bem. grænser mod Nord til Stobborg Herred, hvorfra det stilles ved Falsig Bæk (Møborg La), mod Ost til Naur Sogn, mod Syd til Ulborg Herred, hvorfra det stilles ved

Storaa, mod Vest til Bem Sogn. Sognet skæres af Bem-Holstebro Jærnbane, ved hvilken Bur Station. Kirkenes Afstand fra Holstebro er $1\frac{1}{2}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 3592 Tdr. Land med 58 Tdr. Høfr. 1 Skole. I alt i Sognet 31 Gaarde og Huse med 167 Indbyggere (1880: 155, 1860: 143, 1840: 126, 1801: 85).

Det meste af Sognet er store Hedestræetninger og kun den sydlige Del er opdyrket.

Navnet udtales *Bur*, hvilket svarer til en Striftsprogform *Bure*, som Skrivemaaden endnu var 1638; 1340 skrives *Buræ*. Dette er en Flertalsform af *Bur*, der i Oldsproget dels betydede Hus eller Værelse, hvori Kvinder opholdt sig, dels Forraads-hus, men hvis Grundbetydning er *Holig*. Et Sagn, hvis Rigtighed næppe kan betvivles, udsiger, at *Burgaard*, der ligger tæt op til Kirken, har været Kloster, det vil vel sige, det har været en Afslægger af et andet Kloster, formodentlig *Tvis*. Sikker er det, at da *Burgaards* gamle Salshus blev nedbrudt i Beg. af forrige Aarhundrede, stod det tæt op til Kirken og bestod af smaa Kamre ligesom Munkes-celler. Ved Gaarden findes endnu Spor af en større Indhegning med opkastet Vold og indenfor den nogle ældgamle Frugttræer og endnu ældre smukke store Tjørn. Dette har været Stiftelsens *Abildgaard*. Nedenfor *Bakken* ved *Storaadalen* ses Levninger af en ikke ubetydelig *Egelund*, *Bure Krat*, nærved *Burlundgaard* paa den anden Side af *Aaen*. Sagnet siger, at *Bure Kirke* var en af de

4 ældste i Parishsel, og om Heden Møborg Gade og Eugen Møborg Ogsælled siges der, at Møborgerne her holdt med deres Heste og græsfebe disse, naar de besøgte Gudstjenesten i Bure. Disse Sagn, der kunne føres langt tilbage i Tiden, stamme fra Optegnelser af Etatsraad Tang til N. Vosborg og have derved mere Bægt, end om de vare fortalte i vore Dage²⁷).

Den klosterlige Stiftelse, her har været, var vistnok ophævet længe før Reformationen, thi Aar 1542 fik Jens Sørensen i Buregaard for sig, sin Hustru Anne og hendes Søn Jens Nielsen Livsbrev paa Buregaard imod at give den sædvanlige Landgilde og Tynge deraf, holde Gaarden ved Hævd og ikke afhænde noget af den tilhørende Ejendom²⁸). Paa Grund af denne Bevilling kunde Gaarden altsaa ikke sælges med Tvivls Kloster og dets Gods, der 1547 afhændedes af Kronen til Oluf Munk, men 1578 solgte Kronen Buregaard med en Del Bøndergods i Sognet til Palle Juel til Ustrup. Da altsaa meget Gods i Sognet tilhørte Kronen og denne ikke kan have faaet alt dette uden som hjemfaldet geistligt Gods, ser det ud, som dette i sin Tid har hørt under Buregaard, og at Sognet har dannet et særligt geistligt Birk, thi Oluf Munk fik tilligemed Tvivls hele Klosters Birk. Hvis Bure havde være en selvstændig Stiftelse, vilde man ikke have undgaaet at finde den omtalt paa en eller anden Maade. I Fortegnelsen over Stiftets Kirker fra 1340, hvori Klosterkirkerne ikke

optages, nævnes Buræ, saa da har den ikke været regnet som Klosterkirke. 1266 nævnes som Vidne til et Støbe til Ribe Domkirke: „Mathias Prest af Buræ“ sammen med Sognepræsterne i Borgod, Gudum, Husby og Staby²⁹), hvoraf dog intet kan sluttes. Det sandsynlige bliver, at Tvis Kloster i en gammel Tid har erhvervet sig Burgaard og de tiliggende Bøndergaarde, har opført den store Kirke, som her tidligere var, og indrettet Burgaard til en Ladegaard, der bestyredes af Klosterbrødre. Det er ej heller umuligt, at de Brødre, hvem Prins Buris 1163 skænkede Tvis, have forud boet et andet Sted og altsaa her kunne have haft deres første Bolig, som de derpaa have forladt; da Kirken senere ikke kunde holdes vedlige, er den for største Delen ombygget, som det fremgaar af Professor Vøfflers nedenfor meddelte Beskrivelse af Kirken.

Al Gravhøje findes 32 i Sognet; de 7 nævnes 1638, nemlig Arehøj og Grydhøj vesten for Kirken, Storhøj nordvest og de 2 Tuehøje norden for den, samt norden for disse Nævegravhøje.

I Sognet findes:

Vester Bure, der bestaar af Gaardene Sig, Kilsholm, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., Rørsgaard, 4 Tdr. Htfr., Marsbjerg (Marbjerg), c. 6 Tdr. Htfr., Graafjær, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., Prangsgaard, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., Petersgaard, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr., og Husene Blindkilde og Tvangsborg. 1578 var her 3 Gaarde, af hvilke den ene hed Kilsborg, 3 Bol og en Eng kaldet Dgfele. 1683 var her 7

Gaarde, af hvilke Kilsholm, et Bol Kjellingsig og et Hus paa Heden, der beboedes af Kirsten Vinde og ikke havde Fællesskab med den øvrige By.

Øster Bure, der bestaar af Gaardene: Nagborg, Nygaard, 5 Tdr. Høtr., Bøtgaard, Nielses Gaard, Kjærgaard, (disse 2 opnævnte efter Niels Kjær Tang til N. Bøsborg), Tangsgaard, Burgaard, 9½ Tdr. Høtr., Bur Mølle (nedlagt) og 7 Huse, af hvilke 2 hedde Vilde Nagborg og Tvijtholm. 1578 var der i Øster Bure 3 Gaarde, 2 Bol, der hed Bøt, og Tangsgaard. 1638 siges, at man sædvanlig kalder de 3 Gaarde Lasjes Gaard, Frøstesgaard og Tangsgaard Øster Bure. 1683 regnes til Øster Bure 5 Gaarde, hvoraf 1 øde, Nagborg Bol og Møllen. 1651 nævnes som Helgaarde i Sognet Kilsholm, Korsgaard, en Gaard i Øster Bure, Burgaard, Per Henriksens Gaard, Tangsgaard og Prangsgaard, og som Bol 2 i Øster Bure, 1 i Bytten, 3 i Vester Bure, 1 paa Heden og 1 Bolsinderste i Vester Bure.

1504 indværgede Malte Juel til Holmgaard Tanggaard i Bure Sogn med dens Aabyggetoft vesten Gaarden og Røds Gaardsted mellem Dalgaard og den Gaard Annenved med Aabyggetoft vesten Gaardstedet og Vester Hedebofsted og Øster Hedebofsted med deres Aabyggetoffer sønden for Gaardstederne; desuden 10 Agre paa Vester Bure Mark norden Hvidsand og fuld Fællig og Grøft (Tørvegravning) fra Lundgab og til Suderdal og

Fællig i Lund vesten Buregaard og Fællig og Grøft i Øster Bure Mark, item Fællig østen op fra Bure Bæk norden op med Guden (Storaa) til nogle Enemærker.

Bure Kirke.

Kirken er en lille, af omhyggeligt tilhugne Rampestenskvadre opført Bygning, som i Øst afsluttedes med en uforholdsmæssig stor halvbrund Apsis. Til dens Nordside er knyttet et meget uanfæligt Vaabenhus og til dens Vestside en muret, spirdækket Klokketabel. Medens der i Kirkens Ydre ikke findes nogen Antydning af, at den indeholder mere end et Rum foruden Apfiden, er den i det Indre delt i et Skib og et Kor, som indbyrdes staa i Forbindelse med hinanden ved en spidsbuet Triumfbue. Indervæggene ere med Undtagelse af den vestre faa godt som ganske murede med Rampestentkvadre, og saavel Skib og Kor som Apfids dækkes af flade Boster. Selv ved et flygtigt Blik paa Bygningen faar man Indtrykket af, at den kun udgør Resten af et større Monument, og ved nærmere Efterhyn bliver det klart, at den er et delvis ombygget, mod Vest forlænget Kor af en Kirke, som maa være opført i Tiden omkring det 12te Aarhundredes Midte. Af Enkeltheder findes kun en med attist Profil afsluttet Dobbeltsoffel, der fra Apfiden løber organisk over i Koret, samt Underdelen af et lille oprindeligt Bindue, der har siddet paa den søndre Side.

Opfidens Bindue er ommuret, men dets tvende halve Oversten hidrøre fra den gamle Kirke. Paa en af Kvadrene i den søndre Ydermur ses et lille Hoved udhugget i højt Relief. Da Kirkens Skib blev nedbrudt og Kormurene fortsatte mod Vest, opførtes, som ovenfor bemærket, en Tværmur med Triumfbue saaledes, at Bygningen kom til at indeholde saavel et Skib som et Kor. Triumfbuen forsynedes paa de indvendige Sider med en profileret Kampestensfod, der fra først af maa formodes at have siddet som Kragbaand i den oprindelige Triumfbue. Opsidens Hvælving blev nedtaget og erstattedes med et fladt Loft. Waabenhuset skrider sig fra en langt senere Tid end den, hvori Kirken blev ombygget, og den taarnformede Klokketabel er først anbragt i 1864. I Tagets Blyplader ses flere Aarstal, af hvilke det ældste er 1765.

Naar Sagnet fortæller, at der i Bure har været et Kloster, da synes de tilbagestaaende Rester af Kirken at bestyrke dette, thi Bygningen har øjensynligt været langt anseeligere end Herredets øvrige Kirker. Læt Syd for Bygningen har man ifølge Udsagn paa Stedet stødt paa Fundamenter, og i en Bondegaard, som ligger Syd for Kirken, findes saavel ved Stuehuset som i Udbygningerne en Del Kvadersten.

Altertavlen, der tilhører den seneste katolske Tid, bestaar af en Midttavle og 2 Fløje. I Midttavlen ses under en Art Baldakin udskaarne Fremstillinger af Gud Fader, som omflutter Kristus med

den højre Arm, St. Anna med Maria og Kristusbarnet paa Armen, og St. Jørgen, der staar paa et djævelslignende Uhyre, i hvilket han søger at støde sin Lanse. I Fløjene ses de 12 Apostle, 6 til hver Side. Paa Tavlen's Bagside er skrevet: Anno MDCCCXXXII reliquiæ hujus altaris antiquitate sua memorabilis in pristinam formam cura patroni ecclesiæ restitutæ sunt. (Kirken's Patron G. Tang har ført denne ved sin Velbemærkede Table tilbage til dens oprindelige Form). Altertælkens bærer Svanevedels og Dyrernes Waaben samt Værkstallet 1627 (1672?). De malmstøbte Alterstager have Navnet Bendt Christensen og Værkstallet 1654. Døbefontens Kume, der er udhugget af Kamp, er utvivlsomt Kirken's oprindelige, men den er uden særlig Interesse fra Formens Side. Prædikestolen, som er et middelmaadigt Arbejde i Renaissancestil, bærer Navnet Bendt Christensen og Værkstallet 1634. Den temmelig lille Klokke hænger saaledes, at Meddelelsen ikke har været i Stand til at kunne læse dens Indskrift, der er udført med gothiske Bogstaver. Værkstallet, der er støbt med arabiske Tal, synes at være 1518.

Ved Christian III's Kleinmebrev 1555 skulde Bure Kirke have været nedreven, se S. 306.

Kirkeklokken var 1766 en anden end nu, thi Præsten læste da paa den: Staaer op I døde og kommer for Dommen.

Vem Sogn.

Vem Sogn grænser mod Nord til Stodborg Herred, hvorfra det stilles ved Møborg Na, mod Øst til Bure Sogn, mod Syd til Ulborg Herred, hvorfra det stilles ved Stora, mod Vest til Gørding Sogn, hvorfra det stilles ved Skallebæk Rende. Sognet stæres af Vem-Holstebro og Vem-Lemvig Jærnbane. Vemb Station. Kirkenes Afstand fra Holstebro er $2\frac{1}{4}$ og fra Lemvig 3 Mil. Sognets Fladeindhold er 2608 Tdr. Vand med 68 Tdr. Hftr. 1 Skole. I alt i Sognet 79 Gaarde og Huse med 552 Indbyggere (1880: 355, 1860: 269, 1840: 218, 1801: 154).

Den nordlige Del af Sognet er Hebe. Jorderne ere sandmuldede.

Sognet skrives urigtig Vemb, idet Forbindelsen mb istedenfor m tilhører en forældet Retskrivning og b har aldrig været udtalt. Navnet skrives 1340 Weæm, 1347 Weem, hvilket sandsynligvis er oprindeligt Ved-hem, ældre Vidheim, idet Vid var et ret almindeligt Navn paa Vandløb. Weæm kunde ogsaa være opr. Veghem, idet Veg ogsaa er en ældgammel Betegnelse af et Vandløb. Storaen, der iøvrigt paa denne Egn kaldes Gudén (Gujn), hvilket forekommer 1504, har vel en Tid været kaldet Vid eller Veg; et af dens Tilløb hedder Vejen Na, opr. Vegvin. Der er imidlertid ogsaa 3 andre Vandløb i Sognet, det ene løber imellem Vem og Bure Sogne gennem Kjellingsig ud i Stora

det andet Folbæk, der kommer fra et Kjær norden Kirken, der hedder Norkjær og løb i Gørding Mølleedam, det tredje Skallebæk, der kommer fra Øndemose nordvest for Kirken og løber paa Grænsen af Gørding Sogn.

I Indberetningen 1638 omtales en Gravhøj østen Kirken kaldet Baggeshøj, norden for Kirken de 2 Biskopshøje, norden derfor de 2 Hvasshøje og Sejshøj, vesten for disse Fladhøj og nordvest for Kirken Grønhøj.

I Sognet findes:

Brandsborg, 2 Huse, kaldes 1683 en liden Bolig.

Prangsgaard.

Østergaard, Øster, Vester og Lille Østergaard, det sidste et Hus; 1651 1 Gaard.

Skjødsgaard, 2 Gaarde, 1651 1 Gaard.

Højsbjerg, 1 Gaard.

Noesgaard.

Tradsborg, 1 Hus.

Nørre, Mel og Sønder Hedegaard, Mel Hedegaardhus. 1683 nævnes Neder Hedegaard og et Bol Nørre Hedegaard.

Sønder Hedegaard, kaldes 1638 Over Hedegaard.

Rorsgaard, 4½ Tdr. Hftr., Parcel af Sønder Hedegaard.

Bundgaard, 2 Gaarde.

Præstegaarden, c. 4 Tdr. Hftr. Den brændte 1885.

Vem Kirke, se nedenfor.

Vemb Station, hvorfra en særlig Bane afgaar til Lemvig.

Vem, Gæstgivergaard, 5 Huse.

Mariebjerg, 1 Gaard.

Skallebæk, 1 Gaard, kaldes tidligere Skalm-bæk og var 1683 et Bol.

Store Sand, $6\frac{1}{2}$ Tdr. Htr., og en Parcel paa $2\frac{1}{2}$ Tdr. Htr., Lille Sand, 1 Hus. Sand var 1651 1 Gaard.

Smedegaard, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Htr., nævnes 1651.

Bovlsgaard, 1 Gaard, 1 Hus, kaldes 1651 Bovlsager.

Desuden findes i Sognet en Mængde Huse med og uden Navn.

1683 var Øster Vem 6 Gaarde og $2\frac{1}{2}$ Bol, Vester Vem 3 Helgaarde.

Vemb Kirke.

Kirken, der er en meget uanselig, for kultiverede Enkeltheder fuldstændig blottet Bygning, bestaar af et Stib og et Kor med lige Afslutning i Øst, opførte af raa Ramp med hugne Hjørnetvadre. De tvende Bygningsdele, der staa i Forbindelse med hinanden ved en spidsbuet af Tegl muret Triumfbue, dækkes af Bjælkeloster, og Løbet have de fra først af modtaget gennem smaa, tildels med Tegl omfattede rundbuede Vinduer, af hvilke man nu kun kan skimte et paa Korets nordre og et paa

dets østre Side. Indgangen til Kirken sker fra Nord siden gennem en Dør med retvinklet Karmstuit og aflang=firkantet Overligger af Kamp. Blandt Stenene i Skibets vestre Gavl ses en enkelt frumhugget og profileret Soffelsten, der oprindeligt maa antages at have siddet i en Apstis. Hvor gammel Kirken er, tillader den raa Maade, hvorpaa den er opført, os ikke at afgøre med nogen som helst Sikkerhed, men det er dog ikke usandsynligt, at den delvis tør henføres til den senere Middelalder. Af langt senere Oprindelse end selve Kirken er et lille karakterløst Baabehus, som er knyttet til Skibets Nordside, samt en paa den øverste Del af den vestre Gavl muret Klokketabel. Blytaget bærer Aarstallet 1638.

Den flette oliemalede Altertavle, der fremstiller Kristus i Gethsemane, er udført af en Hr. Gjørup, den smagløse Kamme er næppe ældre end forrige Aarhundredes Slutning. Altertalken, der synes at tilhøre samme Tid, er uden nogen som helst Interesse. Paa Disten ses Svanevedlernes og Dyrernes Baaben med Bogstaverne H. V. S. W. og C. D. Af de malmstøbte Alterstager har den ene Bogstaverne HS. Døbefonten er sikkert Kirkens oprindelige, men den frembyder ingen særlig Interesse fra Formens Side. Prædikestolen er et meget tarveligt Arbejde, som næppe er ældre end det 18de Aarhundredes første Halvdel. Kirkens Klokke, der ifølge Bogstavformerne maa tilhøre Tiden henimod det 14de Aarhundredes Midte, har følgende Indskrift: NICOLAUS : mō : fecit : in : nomine

domini, samt Støberens Mærke. (Sfr. Navn Kirke).

Vem skulde have været Hovedsogn 1555, men dette skede først 1883. 1578 skulde Kirken have været nedreven, se S. 306.

Præster.

Daniel Maximilian Lundsteen 1883.

Alfred Bernhard Krag 1885.

Gørding Sogn.

Gørding Sogn, Annex til Vem, grænser mod Nord til Stodborg Herred, fra hvilket det et Stykke stilles ved Damhus Na, mod Ost til Vem S., hvorfra det stilles ved Stallebælt Kende, mod Syd til Ulborg Herred, hvorfra det stilles ved Stora, og mod Vest til Nissum Fjord. Sognets Fladeindhold er 2120 Tdr. Land med 67 $\frac{1}{4}$ Tdr. Høfr. Kirkens Afstand fra Hølstebro er 2 $\frac{1}{2}$ Mil. I alt i Sognet 49 Gaarde og Huse med 272 Indbyggere (1880: 311, 1860: 212, 1840: 193, 1801: 139). 1 Skole.

Sognet er ganske fladt og hæver sig paa det højeste Strøg omkring Kirken kun lidt over Fjorden.

Navnet udtales Gørring, hvilket viser, at o oprindelig har været g, da det ellers vilde have været

udtalt Gjerring; det samme er Tilfældet med Sønder Gørding i Gørding Herred. Begge skrives sædvanlig i det 14. Aarhundrede Gøring og Gyring, Nørre Gørding dog engang Gyrthing. Gyr betyder Morads og der er det særlige Forhold, at Damhus eller Gørding Aa, der løber i Sognets Nordside, i sit tidligere Løb hed Dride Aa, hvilket betyder den skidne Aa. Det kan ogsaa være Storaæen, der ved sit Udløb har dannet Morads.

I Sognet findes kun 1 Høj nordligst i Heden, kaldet Remhøj, der er flad og lav, men i Indberetningen 1638 omtales tæt sønden for Kirken Træhøj og sydvest for Kirken Store og Lille Rosshøj. Vesten for Kirken findes i Jorden afteblandet Jord, der ogsaa omtales i Danske Atlas; dette maa være Levning af Begravelse fra den tidligere Jærnalder.

Sognet er delt i 4 Dele; hvad der ligger norden for Gørding Aa kaldes Slyk, den sydlige Del ved Storaæen kaldes Sønderby, hvorimod Nørby og Melby kun sjelden bruges. I Sognet findes:

Rjær, 1 Gaard.

Armoße, 1 Hus.

Slyk, er den Del af Sognet, der ligger Nord for Aæen og er 4 Gaarde, 5 Huse, et Hus kaldes Boel. 1638 nævnes Østergaard i Slykke og 3 halve Gaarde og $\frac{1}{2}$ Bol. 1683 2 Helgaarde, 3 Halvgaarde, Møllebolet og 4 Gadehuse. Slyk betyder Rende eller Fordybning ved en Straaning.

Stjødsgaard, 1 Gaard.

Ramp, 1 Hus.

Klavstrup, 2 Gaarde. 1651 og 1683 1 Gaard og 3 Bol. I Midten af forrige Aarh. var Klavstrup Gaard øde og blev en 30 Aar brugt under Præstegaarden.

Sø, 1 Gaard, 1651 $1\frac{1}{2}$ Bol ved Søen.

Mølbat, 1 Gaard.

Gørding Mølle var øde 1683.

Bundgaard, 2 Gaarde, 1651 1 Helgaard og $\frac{1}{2}$ Bol.

Nørager, 1 Gaard.

Gørding Kirke, se nedenfor.

Munksgaard, 1 Gaard.

Præstegaarden, (forhenværende).

Skallebæk, 1 Gaard, 1683 1 Gaard og 1 Bol i Skalbø.

Flak, 1 Hus ved Skallebæk, nævnes 1683.

Sønderby eller Sønder Gørding regnedes 1651 og 1683 for 4 Bol; her findes følgende Ejendomme:

Vesterbæk, 1 Gaard, Færgested ved Nisum Fjord. Toft, 1 Gaard. Fovsing, 1 Gaard. Sønderby, 1 Gaard. Nygaard, 1 Gaard, 1683 en Halvgaard. Kjær, 1 Gaard. Galsgaard, 2 Gaarde, nævnes 1683. Susgaard, 2 Gaarde, nævnes 1683. Bjerg, 1 Gaard, 1683 nævnes et Bol paa Bjergtet. 1766 berettes, at Bjerg havde Navn efter en stor Ljngbakke. vesten derfor, men

denne var helt borttaget af Havet, ~~hvorfor Staden~~ nu ved stærk Storm blev omringet af Vandflod.

1683 nævnes Mosegaard, de 2 halve Gaarde Melsted og Skalmund, Bolene Bestermose og Silkeborg, det halve Bol paa Mojen og Flak. Silkeborg nævnes ogsaa 1597.

1694 paadømtes paa Tinget en Sag om nogle Udvemsord, der vare talte paa Jens Christensens Kone i Klavstrup af Degnens Kone, der havde kaldt hende en Dgdjævel og da hun var i Sigt som Fostermoder og Pigen havde spurgt Degnekonen om, hvorfor denne ikke havde været der ogsaa, havde denne svaret: Hvad skal jeg hos denne flemme Katter, mon hun har Pude med sig at binde om Barnets Hals, at det skal ikke flaa op i Hammel og „skjenne“ (løbe løbst). En anden havde hørt Degnekonen kalde hende en Dgflaer, Katter og Dg-Fostermoder og at hun havde sagt til Manden, at han var værre, han kunde ligesaa vel tage Huden af et Dg, som hun laa i Dget til begge sine Axler. Degnekonen dømtes til at gøre Afbøn i Kirken, give nærmeste Hospital 12 Rdl. og betale Sagens Omkostninger.

Grunden til disse Stældsord maa være den, at man har set Chr. Pedersen og hans Kone være i Færd med at flaa en Hest, hvilket ansaas for at gøre dem uærlige, men en Forordning af 21. Marts 1685 havde forbudt at give dem, der udførte den Art Gærning selv eller ved sine Tjenestefolk, nogen uærlig Titel, ligesaa lidt som de derved kunde komme

i nogen Foragt eller „Vresklejning“. Det varede dog vistnok henved 100 Aar, inden der ophørte at følge Skam paa saadan Gærning.

1770 døde Natmanden Beder Koles i Øster Sand i Bem Sogn.

Gørding Kirke.

Kirken, i romanst Stil, er opført af omhyggeligt tilhugne Kampestenkvadre og har oprindelig bestaaet af et Skib samt et i Øst lige affluttet Kor. De tvende Bygningsdele, som staa i Forbindelse med hinanden ved en anseelig slankformet, halvbrund Triumfbue med profilerede Kragbaand, vare dækkede med Bjælkeloster og modtog Lyset gennem smaa rundbuede Vinduer, af hvilke man endnu kan skimte et paa Korets søndre Side. Af Skibets 2 Døre, som have retvinklet Karmnit og aflang-firkantede Overliggerer, er den nordre tilmuret, medens den søndre tjener som Indgang. Hele Bygningen hviler paa en Fod med Straakant. Som det synes i den seneste papistiske Tid, er der til Skibets Sydside føjet et lille Baabenhus, hvori 2 af de smaa oprindelige Vinduers Oversten ere indmurede. I senere Tider har man ommuret forskellige Partier af Kirken, indsat store Vinduer samt fornyet Bjælkelosterne.

Alttertablen, der er anskaffet 1836, er et meget smagløst, som en Theaterscene indrettet Arbejde, fremstillende et jonisk Tempel. I dets Baggrund

staar et stort forgyldt Kors. Paa Kalkens Midtknapper staar I — H — E — S — U — S. De store Malmstager, som ere drevne af Messingblik, synes at tilhøre samme Tid som Alteret. Døbefonten, der er udhugget af Kamp, er sikkert Kirkens oprindelige, men den er uden Interesse fra Formens Side. Prædikestolen er et meget tarveligt Arbejde, som neppe er ældre end Slutningen af det 17de Aarhundrede eller Begyndelsen af det 18de. Klokken, der hænger paa Skibets vestre Bæg, har Indskriften: Anno 1712 haver velbyrdige Franz Vinde til Palsberg oc Stenumgaard ladet støbe denne Klokke i Hamborg hos Christian Meyer. Paa Kormuren tilvenstre for Triumfbuen hænger et meget tarveligt Epitafium over Peder Tang, født 1737 i Nørtang i Ulborg, bosat som Handelsmand i Ringkjøbing, gift 1766 med Mette Bager Rjær, Datter af Borgmesteren i Ringkjøbing, blev i 1786 Ejer af Nørre Vosborg, overlod den 1797 til sin eneste Søn Cand. jur. Niels Rjær Tang, døde i Ringkjøbing 1826, hvor han blev begravet.

Kalken og Disten og en mindre Kalk til Berettelser blev givet 1731 af Sognepræsten Søren Stavning.

Præster.

Peder Jensen Westervig.
 Simon Pedersen Lemvig.
 Lavrids Bertelsen 1584, død 1595.
 Bertel Jensen 1596.

Søren Sørensen Mariager 1606. 1619.
 Christen Pedersen Gørding 1638.
 Niels Hansen Stavning 1666—96.
 Klavs Madsen Bang 1696—1704.
 Søren Pedersen Stavning 1704—54.
 Jens Jensen Bering 1754—61.
 Hans Lavridsen Grønlund 1761—76.
 Jens Steendorph 1776—1801.
 Severin Koldbe Weile 1802—17.
 Peter Christian Maaberg 1817—24.
 Mathias Peter Otto Kønsholt 1825—35.
 Peter Sveistrup 1836—41.
 Jes Lavridsen Corndon 1841—73.
 Daniel Maximillian Lundsteen 1873—83.

Derpaa blev Bem Hovedsogn.

Ved Christian III's Klemmebrev 1555 bestemtes det, at Bure Kirke skulde ødelægges og komme til Hjælp at bygge Bem og Gørding Kirke med, Bem og Gørding skulde altid blive under en Præst og Bem Præstegaard, der brugtes under Holstebro Bispegaard, skulde være Præstebolig. Ingen af Delene skede, idet Lensmanden paa Holstebro Bispegaard ventelig har gjort Vanstuelighed ved at levere Bem Præstegaard fra sig, hvorfor Gørding vedblev at være Hovedsogn indtil 1883. Nedrivelsen af Bure Kirke stødte ogsaa paa Vanstueligheder. Et Reskript af 10. Juli 1578 udsiger, at de 3 Sogne vare fast ringe og det faldt Sognepræsten besværligt at komme til hver Søndag og alle Højtider at gøre Sognefolkene den tilbørlige Tjeneste med Prædiken og i andre Maader, hvorfor det ogsaa var besalet

at afbryde en af Kirkerne, men da Kongen nu formærkede, at Bem Kirke bedst og bekvemmeligt kunde afbrydes og ødelægges og Sognefolkene fordeles mellem Bure og Gørding Sogne, fik Stiftslensmanden og Bistoppen strengelig og alvorlig Befaling om at sørge for, at dette skede. Grunden til, at Bem Kirke alligevel blev staaende, kendes ikke.

Et Reskript af 27. Juli 1595 udsiger, at Præsten var død ved Paasketid og siden den Tid havde Embedet staaet ledigt, fordi Sognemændene ikke vilde give Kald til andre end den, der vilde ægte Enten, der havde frafrevet sig Arv og Gæld. Bistoppen havde sendt 2 Personer, paa hvem der intet var at udsætte, men alligevel vilde de ikke kalde nogen af dem. Da Kongen nu ikke vilde tilstede sliq Modvillighed, fik Lensmanden paa Lundenæs Befaling til at tilstikke dem en af de 2 Personer eller en anden smuk lærd Person, og hvis de ikke velvillig vilde kalde nogen af dem, skulde han selv give en af dem eller en anden Kald, foreholdende Sognemændene at være ham villige og gøre ham den Pligt og Villighed med Tiende, Offer og i anden Maade, som de vare pligtige. 16. Februar 1596 bevilgedes der Præsten Gørding Kongetiende uden Afgift istedenfor Bem Kongetiende, som hans Formænd havde haft.

1678 brændte Stuehuset i Præstegaarden. Det er sandsynligvis da, at den ejendommelige Præstegaard blev opbygget, som Præsterne beboede til

1883, med Udstud til begge Sider, uden Loft i Køkken og Bryggers, Brolægning med store Kampesten i Køkkenet med mere. Præstens Studereværelse var tilsidst ubeboeligt om Vinteren, da Gavlen hældte udad, saa den friske Lujt umiddelbart trængte ind.

Ginding Herred.

Ginding Herred grænser mod Nord til Salling, mod Øst til Fjends, Lysgaard og Nørhng Herreder, fra hvilke det stilles ved Karup Na, mod Syd til Brads Herred og mod Vest til Hammerum og Hjerm Herreder samt Venø Bugt. Fladeindholdet er $9\frac{1}{2}$ □ Mil med 1853 Gaarde og Huse og 9870 Indbyggere (1880: 8980, 1860: 6757, 1840: 5305, 1801: 3656).

Tilligemed Hjerm Herred danner Herredet en Jurisdiktion med Tingsted i Holstebro og et Provsti, hører (dog ikke de tre sydligste Sogne) til Holstebro Lægedistrikt, 8. Landstingskreds, Folketingsvalgsted i Bunderup (dog ikke for Bording S., 5. Udstrøningskreds).

Jorderne ere for største Delen sandmuldebe, men der findes dog nogle Steder, især i Ryde, Estvad og Sevel Sogne gode Jorder med Verunderlag. Gennem Herredets nordlige Del gaa de langstrakte Søer Flyndersø, der staar i Forbindelse med Skallesø, og Stubbergaardsø. Især i Herredets mellemste og sydlige Dele findes store Hedestænkninger.

Herredets Navn skrives 1231 og 1274 Getinghæreth, 1340 Gedinghæreth, 1349, 1378 Gedynghæreth og stadig Geding lige til Reformationstiden og længer, endnu saa sent som 1651, men medens et Tingsvidne af 1511 skriver Gieding Herred, skriver et af 1510, der er udstædt af samme Herredsfoged, Ginding Herred, hvilket vel er første Gang det nuværende Navn forekommer; 1498 skrives Ghydinge Herred. Idet t i det 13. Aarhundrede er blødgjort til d, er d efterhaanden forsvundet af Udtalen, saaledes at man en Tid har sagt Ging Herred, hvilken Form findes oftere i det 16. Aarhundrede. Denne Udtale er det vistnok, der har fremkaldt Skrivemaaden Ginding. Det staaenste Søenge Herred hed ogsaa oprindelig Ghyding Herred.

Hvad Geding betyder, er uvist. Det stammer ikke fra de nordlige gode Sogne, men fra det Tingssted, der laa midt i det langstrakte Herred, hvorfra der omtrent var lige langt til Gyd- og Nordspidsen. I Hadderup Sogn ligger Gindeskov, tidligere Gindingeskov, hvilket er det eneste Navn, der har Lighed med Herredets. I Indberetningen 1638 skrives ogsaa: „Vester fra Bastlund er en Bol, hedder Gindeskov ved en Bæk og en liden Egekrat derhos, og menes Ginding Herred heraf at have sin Navn.“ Inde i dette Krat laa dengang 2 Gravhøje, og det er ved dem Tinget holdtes inde i Skoven, hvis Navn oprindelig altsaa har været Getingstogh, men hvad dette betyder er uvist. Hvis Ferring i Vandfuld

Herred kan udledes af Faar, kan Geting ogsaa udledes af Ged, oprindelig Get.

Den Tid, da Tingstedet var her, ligger vistnok meget langt tilbage i Tiden, og paa Stedet er ethvert Minde derom forsvundet; der findes ej heller i Matriklen 1683 Marknavne her, der minde om Ting. At Herredet har Navn efter det Sted, der ligger i dets Midte, vidner om, at Herredet i ældgammel Tid har haft samme Udstrækning som senere, idet Bording hørte med dertil. I den tidligste Middelalder maa Tinget være flyttet til Herredets nordlige Del, thi det siges i Indberetningen 1638, at Sale Kirke var Hovedkirke i Binding Herred og kaldtes Fjerdingkirke. Disse Fjerdingkirker stode i nær Forbindelse med Tinget, hvorfor det med Rimelighed kan antages, at dette har været i Nærheden og i Sognet selv. I ethvert Tilfælde har det engang været ved Mogenstrup i Trandum Sogn, en Mils Vej østen for Sale, thi i et Tingsvidne fra 1550 nævnes her en Tinghøj³⁰⁾, og denne ligger endnu norden for Trandum Kirkegaard. Det er ubekendt, om det er over dette Tingsted, der klages 1549, hvorfor Herredsmændene i „Gedinge“ Herred fik fgl. Befaling til de 3 Landsdommere om at flytte deres Herredsting hen til det Sted, hvor det kunde ligge alle Herredsmændene bedst belejligt, men dog saaledes, at det ikke kom til Hinder for Iver Juels Birk til Stubbergaard³¹⁾. Om det nu forat tilfredsstille de sydlige Sogne er flyttet til Hadderup Sogn, hvor der østen for Stavlund er

en lille Tinghøj, er sandsynligt, og i ethvert Tilfælde var man utilfreds med Flytningen, thi 1560 klagede Bønderne i 5 Sogne (hvilket kan være Østvad, Rønbjerg, Sale, Gjising og Ryde) over, at i Lensmandens Fraværelse havde hans Foged flyttet Tinget fra „dets rette Arilds Sted“ til den ene Side af Herredet, og Lensmanden fik nu fgl. Befaling til i Forening med 4 Mænd af hver Fjerding at undersøge, hvor Tingstedet bedst kunde lægges midt i Herredet, og flytte det dertil³²).

Da Herredsfogden da boede i Trabjerg, er Tinget vel flyttet til Ryde Sogn, hvor der vesten for Salzhøj ligger 3 Tinghøje, men 1616 klagede man paany over, at Tinget laa i den ene Ende af Herredet, hvorfor Lensmanden 16. Januar 1617 fik fgl. Befaling til at henlægge det til et belejligt Sted midt i Herredet, saaledes at det kunde være menige Herredsmænd og Almue til Gavn og Bedste. Det er vel da, at Tinget flyttedes til Tinghøj ved Skant, sønden for Mundbjerg, hvor Dalen kaldes Tingdal, og her er Tinget vel forblevet, indtil Herredet efter Herredsfoged Børge Hansens Død ved Reskript af 31. Okt. 1685 lagdes sammen med Hjerm Herred og fik Tingsted i Mejrup Sogn.

I gammel Tid var Ginding Herred rigt paa Skove, men disse maa allerede for en stor Del være ødelagte førend Aar 1500, nogle som Følge af Skovbrand, og andre paa Grund af Veddet's Anvendelse til Kulbrænding og Smeltning af

Myremalm. Da Skovene vare forsvundne, kunde Bønderne ikke hde de Skovsvin, som de fra gammel Tid vare pligtige at hde, hvorfor Kong Hans 1505 gav Selvejerne følgende Privilegium:

Vi Hans, med Guds Naade osv., gøre Alle vitterligt, at vore kære Undersaatter Kronens Bønder udi Ginding Herred have ladet berette her for os, at de i nogle forleden Aar have været besværede med Skovsvin ud at give, ydermere end de af Arilds Tid pleje at udgive, da have Vi nu af vores synderlige Gunst og Naade undt og tilladt og nu med dette Vort aabne Brev unde og tillade Vore og Kronens Bønder udi Ginding Herred og deres Arvinger, maa og skulle her efter og til evig Tid være fri og kvit for Skovsvin, og skal deres aarlige Skat eller Leding ej forhøjes dem eller deres Arvinger, men skal være og blive ved saadan aarlig Skat og Skyld, som de nu og af Arilds Tid gjort og udgivet have, og skal hver Lægsgaard*) holde en Nat om Aaret 8 Heste til ret Gæsteri, og skal hver halve Lægsgaard en Nat om Aaret holde 4 Heste til aarligt Gæsteri, og derudover skal deres aarlige Gæsteri ej forhøjes i nogen Maader paa deres Bondegods efter denne Dag. Thi forbyde Vi osv. Givet udi vor Stad Viborg Søndagen næst efter Severini Dag Aar (efter) Guds Byrd 1500 quinto. Under vort Signet.

*) Selvejerne vare i Henseende til visse Baalæg lagte i Læg.

Dette Brev blev stadfæstet af Christian III. tredie Dag efter Severini Dag 1540, men hvorten Originalen eller Stadfæstelsen findes andet Sted end i Afskrift i Lundenæs Lensregnskab 1637, hvoraf det ogsaa ses, at der om denne Sag har været Landsstingsdom af 6. Dec. 1637, der har fritaget Bønderne for den dobbelte Skat, som dette Aar var paabudt. Et fgl. Reskript af 12. Feb. 1638 udsiger imidlertid, at da Tiden nu var langt besværligere end i Kong Hanses Tid, skulde Bønderne give Skat, naar den paabydes, og saaledes kunde jordegne Gaarde ikke for Tiden vægre sig ved at give dobbelt Skat.

1456 lod Hr. Niels Eriksen til Langtind de 8 ældste og adstadigste Mænd i Herredet udstæde det Tingsvidne, „at dem aldrig længer mindes og aldrig længer spørge kunne af nogen deres Forældre, end Bispens Ombudsmand have hentet sin Bispegave af Almuen til (i) deres Hus og (de) givet Rug og Byg, hvilket som de afsted kunde komme, og aldrig de plejede at føre (det) i Kirke, før nu i Aar, Bispens lod trænge dem dertil med Kirkens Dqm“. Det samme vidnede de menige Herredsmænd⁸³).

Indtil det 1443 blev paalagt at give Biskopperne i Sjælland og Fyn Tiende, havde man i disse Landsdele kun givet en Femtendedel af Afgrøden til Deling mellem Præsten og Kirken, medens Biskopperne fik en mindre Afgift, der kaldtes Bispegave; Udelsen af denne Bispetiende, der ved Refor-

mationen blev til Kongetiende, fremkaldte længe megen Uvillie.

Ginding Herred bestaar af følgende 9 Sogne: Ejsing, Sale, Ryde, Sevel, Estvad, Rønbjerg, Nadderup, Hødsager og Bording.

Ejsing Sogn.

Ejsing Sogn, Anner til Sale, stilles mod Nord fra Salling ved Sønderlem Vig, der 1638 alene kaldes Vigen, og Trevel Na, grænser mod Ost til Rønbjerg S. og Sale S., mod Syd til Sale S., fra hvilket det stilles for største Delen ved Kær og Enge, i den sydlige Del ved Stjærbæk, og til Handbjerg S., fra hvilket det stilles ved Helle Na, mod Vest til Limfjorden. Kirkens Afstand fra Holstebro er c. 3 Mile. Sognets Fladeindhold er 7531 Tdr. Land med c. 265 Tdr. Htr.

Sognet er bakket med sandede Jorder; sønden for Kirken findes Flyvesandsbakker. Dog findes i Sognet fortrinlige Enge. Til Landting høre store Eng- og Kærstrækninger sydpøst for Gaarden. Midt i Sognet gaar en Lavning fra Nord til Syd, saa den vestlige Del synes engang at have været en Ø. Imod Rønbjerg Sogn er den store Havris Hede, hvori den lille Egsø, og Klovrismose, Tværmose (Tvedmose), Trindmose (ikke Tranemose);

til Landting hører Nasmose. De 2 store Bakker mod Limfjorden hed 1638 Gundklank og Torndalsbak. Eggen omkring Nygaard er højest. I Sognets nordøstlige Hjørne ligger Skjorsø.

3 Stoler. I alt i Sognet 235 Gaarde og Huse med 1194 Indbyggere (1880: 1150, 1860: 880, 1840: 729, 1801: 392).

Sognets Navn skrives Eryng 1349, Wryng 1422, Eryng 1446, 1467, 1475, Egving 1486, hvilket sandsynligvis maa fortolkes som Ek-sing. Ek er den gamle Form for Eg og sing er vel samme Endelse som i Gimsing, oprindelig sveng (se S. 31), der betyder Snevring, hvormed den Lavning, der gaar midt gennem Sognet og i sin Tid har været Vand, kan betegnes. De høje Bredder have saa været bevoxede med Egestov, hvoraf Navnet. Egebjerg By minder ogsaa om denne Egestov. Bakkerne ved Nygaard kaldes Stoubakker. Nu findes kun saa Gravhøje, men 1638 nævnes i Sognet 26 Høje; paa Ejsing Mark: Hillershøj (nu Helleshøj), Tophøj, Markhøj (nu Maarhøj), 2 Wolskhøje, Arnehøj (udt. århym), og Sandelskøj; paa Egebjerg Mark Staarskøj, Smørhøj, Lemhøj, Gratzenhøj, Dyrehøj, Ravnshøj; paa Gjeddal Mark Kløvenhøj og Gammelbjergskøj; paa Raast Mark Tohøje, Brunhøj og Elmhøj; paa Ravnholt Mark Hestehøj (findes endnu); paa Møgelved Mark Storhøj (findes endnu) og Tvillingskøj; paa Lyndeg Mark Lyndegskøj; paa Kjellerup Mark Kløvenhøj og Damhøj, og i Ejsing Hede Sægerhøj, Tranehøj og Mosehøj.

I Thieles Folkesagn findes et Sagn om en Hede, hvorpaa der havde staaet en Landsby Gaderis, hvis Beboere udbøde i Pesten, men Bymændene i Gising købte et Natmandsbarn, som de begravede paa Markstættet, hvorfor de undgik Pesten. Heri er der vistnok nogen Sandhed, og Historien behøver ikke at være ret gammel, thi under Pesten 1604 var der en Kvinde i Lundenæs Len, der af samme Grund begravede et af sine egne Børn levende, hvorfor hun blev dømt til Stejle og Hjul, men be-naadedes med at rettes med Sværd³⁴).

I Sognet findes:

Lavhede, 6 Huse, hvoraf nogle hedde Kusebjerg.

Grøntjær, 1 Gaard.

Rjellerup, 2 Gaarde, 3 Huse. 1638 1 Gaard.

1492 gjorde Sandemænd Markskæl mellem Rjellerup Mark og Rjærgaard Mark i Rødding Herred; dette satte de „midt i Trevelen og saa i vester ned, til hun udløber i Fjorden, og saa øster op i Trevelen til den Sten, som de satte der, og saa ad den anden Sten, som de satte paa Maden og saa ad Kudsig og saa øster op imellem Rjæret og den Agerjord til den tredie Sten, som sat var, og saa fremdeles øster ad til den Hjørnesten, som Rjærgaards Mark vedtager, og saa sønder op ad den gamle Sten, som staar paa Bjerget, og saa ad en Sten, som staar i Heden, og saa sønder ad ned i Stjorsø“.

Samme Aar gjorde velbyrdig Svend Uzel Nielsen paa sin Moder, Fru Inger af Langtind, hendes Vegne Lavhævd paa 9 Gaarde i Egebjerg, 3 øde Byggesteder i Kjellerup og Kjellerup Gaard, som var bygget, samt et øde Byggested sammesteds, som kaldes Junkers Gaardsted. I den Anledning fik Fru Inger Strid med Niels Krabbe til Tandrup, der gjorde Paastand paa et Byggested paa Kjellerup Mark, men hun fremlagde sin Fader Hr. Niels Eriksens Lavhævd af 1447 „paa den Grund, som ligger sønden ved den udsborne Fælle, som man Gifels Eng kalder; den Grund og al den Grund, som sønden for den udsborne Fælle ligger, undtagen Stubholm og en Stugseng, som Fru Karen af Hostrup skulde have der liggende, indværgede Hr. Niels Eriksen sig til fuld Ejendom, eftersom han var Ejer i Egebjerg og Kjellerup“. 1495 fik Fru Inger ogsaa Medhold ved en Rigsraadsdom³⁵).

Mosgaard, 5 Huse.

Bejbyhuse, 6 Huse.

Hvidmosehuse, 10 Huse.

Egebjerg, 19 Gaarde, 36 Huse, 1 Stole, 2 Vejrmøller; nogle af Gaardene kaldes Dalsgaard, Brøndgaard, Nesgaard, Slot, Foldhus, Østergaard. I Matriflen 1683 nævnes Øster og Vester Egebjerg; Øster Egebjerg var 7 Gaarde, 1½ Bol; til Byen var Græsning til 120 Høveder; af Marker nævnes da Læger, Brundal, Dalhøj, Kubdal, Ravnshøj, Bodager. Vester Egebjerg var 9 Gaarde og

1½ Bol; paa Marken nævnes da Torsvang, Ravnhøj, Fetterkrog. 1422 siges, at 3 Gaarde i Egebjerg vare byggede af 1 Gaard, der fordem hed Nisgaard⁸⁶).

Paa Grund af Mangel paa Mandskab nedlagde Niels Lillelund til Landting midt i forrige Aarhundrede 35 Tdr. Htr. i Egebjerg, af hvilke han igen lod bebygge 13 Tdr., men udlagde det øvrige til fælles Græsning for Bymændene.

Hedetoft, 1 Gaard, 1 Hus.

Rjærhus, 1 Gaard, 1 Hus.

Stjærbækhus, 1 Hus.

Gjeddal, 9 Gaarde, de 3 paa 4½—6 Tdr. Htr., og 8 Huse. Gaardene hedde Batgaard, Torndal, Bækgaard, Staartoft. 1683 var „Gjedel“ 7 Gaarde, 4 Bol, 4 Huse; af Marker nævnes Torbestov, Torndal, Tyndsjæd, Startoft. Navnet udtales Gjærdal. Formodentlig har Jorden, der er af simpel Bestaffenhed, i gammel Tid været benyttet til Gedehold.

Bjerghuse, 2 Huse.

Bilgaard, 1 Gaard, 2 Huse.

Nygaard, 32 Tdr. Htr., med Vejrmølle, se nedenfor.

Lille Nygaard, 2 Gaarde, den ene 5½ Tdr. Htr.

Ulltang, 2 Gaarde, 1 Hus. 1683 1 Gaard. 1638 skreves Ulltunge, men Udtalen er *ulltång*, saa det maa formodes egentlig at være Uglætunge.

Ravnholt, 3 Gaarde, den ene Fattiggaard, og 1 Hus. 1683 1 Gaard med 2 Bønder.

Elbrønd, 2 Gaarde, den ene paa 4 Tdr. Htr. 1683 nævnes under Tøndeg Elbring Led.

Ejring, 7 Gaarde, hvoraf 1 kaldes Nedergaard og 1 Østergaard, 14 Huse, Stole, Andelsmejeri. 1683 3 Gaarde foruden Præstegaarden og 1 Bol; af Marker nævnes da Lundsig, Brummands Bang, Skammeland, Arhøj, Bolshøj.

Ejring Kirke, se nedenfor.

Ejring Præstegaard, 4½ Tdr. Htr., blev efter Sognets Annektering til Sale sat til Auktion 1820, da den havde 6½ Tdr. Htr. 1833 tilhørte den Baron Diemar, der drev Moseskultur, men iøvrigt ikke ansaas for nogen heldig Landmand.

Møllehuse, 3 Huse.

Store Møgeltoft, 2 Gaarde, deraf 1 paa 7 Tdr. Htr. 1683 1 Gaard med 2 Bønder. Kaldes 1638 Møgeltved.

Tønding, 2 Gaarde, 2 Huse. 1683 var Tønæg 1 Gaard; af Marker nævnes Tranmose, Havris Hede. Navnet skreves 1550 Tønnegh, 1638 Thyndeeg, saa det er tydeligt, at Endelsen oprindelig er eg, men nu er Udtalen Tønning.

Raaft (udtales Røft), 6 Gaarde, deriblandt Brogaard, Smedegaard og Lykkegaard, 8 Huse, Stole og Vejrmølle. 1683 var Raafted 9 Gaarde og 2 Huse; paa Marken nævnes Brunhøj og Asfentoft; det siges i Matricken, at Fiskeri i Limfjorden ikke bruges formedelt stort Høveri og

Besværing, tilmed havde Fiskeriet i nogle Aar været ganske ringe. Af Marker nævnes Fjeldsted Bang.

Navnet skrives 1638 og 1651 Naaste og er vistnok oprindelig Nostved. Tved er en Landtunge, Nøs er maaske det samme som Hørs.

Kaastgaard, 13½ Tdr. Hftr., sammenlagt af 4 Gaarde i Naast.

Langtind, 19½ Tdr. Hftr., se nedenfor.

Langtind Mark, 7 Huse.

Hellegaard, 3 Gaarde, deraf 1 med 5 Tdr. Hftr., og 1 Hus. Se om disse S. 142.

Med Stubber Kloster fulgte 1547 Gaarden „Hellede“.

1638 nævnes Gaardene Kemme og Lundsgaard. Deres Jorder vare 1683 underlagte Landting. Kemme laa mellem Nygaard og Landting, og Lundsgaard, nordvest for Nygaard, var øde og lagt derunder af Mogens Rosenkrantz.

1661 nævnes Gaarden Sortkjær.

Landting.

Henved 1000 Alen østen for det nuværende Landting ude i en Eng findes Boldstedet for det gamle Landting. Gravene ere endnu slynlige og en Dæmning fører over Engen dertil. Af Taarnet og de dybe Kældere ere endnu Spor, hvilket ikke er underligt, da det ikke er 40 Aar siden, Husene bleve nedrevne.

Omtrent 1273 overdrager Enten efter Henrik Myntmester i Ribe den udvalgte Biskop Tyge en Gaard, som hendes Mand allerede paa Ribe Byting havde pantsat Biskoppen. I Overstriften til Afstriften af dette Brev staar, at det var Gods i „Langtind“ Mark. Hermed menes dog næppe denne Gaard, ej heller en Bondegård af dette Navn i Hamrum Herred, men en ukendt Ejendom ved Ribe. Formodentlig har den Asker Tygesen, hvis Navn findes paa en Sten paa Kirken, og dennes Forældre Tyge Rabbi og Fru Ide ejet Landting omkring Aar 1200. Som den første kendte Ejer af Hovedgaarden Langtind maa dog vistnok nævnes Ridder Albert Albertsen, af en fornem tydskæt, der var beslægtet med Hertugerne af Brunsvig, og hvis Fader kaldtes Grev Albert af Eberstein. Hr. Albert Albertsen var en af Rigets Stormænd og fik 1329 Holstebro og Hjerm Herred i Len, ligesom han havde haft Helsingborg Slot i Pant. Han er begravet i Graabrødre Kloster i Viborg og levede endnu 1330. Hans Enke Ingerd Jensdatter skænkede 1349 med sine 4 Søners Samtykke til St. Mikkels Kirke i Sale en Gaard i Felde i Ryde Sogn, der gav aarlig $\frac{1}{2}$ Mark Korn og af 4 Køer $\frac{1}{2}$ Tønde Smør³⁷). Hans Søn Henrik Albertsen nævnes til Langtind og Rydhave og dennes Datter Karen Henriksdatter nævnes til samme Gaard og var gift med Aage Hedisen Puder, der 1377 underskrev Kong Olufs Haandsfæstning. Henrik Albertsens Fætter Albert Andersen til Tovskov

stænkede Ribe Bispestol sine Ejendomme i Hjerm og Ginding Herred, hvilket, med Undtagelse af Godset i Bordingbjerg Sogn, Biskop Christiern 1422 paa Ginding Herreds Ting stødede Fru Karine af Bongthynde, Aghæ Budders Esterleverste; blandt dette Gods var Rydhave, som Fru Karine imod Biskoppens Willie havde bemægtiget sig, men nu gav Biskoppen Afsald paa yderligere Tiltale mod et Vederlag af 3 Gaarde i Egebjerg og 3 Gaarde i Sale Sogn, og hun forpligtede sig til hvert Aar at betale Biskoppen 2 Ore godt Korn, indtil hun eller hendes Efterkommere stødede Biskoppen Gods, som gav en lignende Afgift; i det hele fik Biskoppen en Afgift af 11 Ore Korn som Vederlag eller omtrent 50 Tdr. Byg. Fru Karines Krav paa Rydhave skrev sig fra et Pantebrev, som Albert Andersen 1377 havde givet hendes Mand derpaa, hvilket Brev sidstnævnte 1391 havde ladet læse paa Harbo Bygdeting³⁸).

Ved denne Overenskomst med Biskoppen var imidlertid den Ulempe, at hun ikke før Overdragelsen havde lavbudt til de nærmeste Frænder, hvorom Hr. Niels Eriksen til Langtind erhvervede et Tingsvidne af Ginding Herred, at det var aldrig med hendes Frænders Fuldbyrd og Raad og de ej heller over vare, da hun det forskrevne Skøde gjorde, ligesom hendes Søstersøn Erik Nielsen af Brovstov paa Tinget havde lastet dette Skøde. Ligeledes udsagde et Vidnesbyrd, Hr. Niels Eriksen fremkaldte paa Harbo Bygdeting, „at Fru Karen, Hr. Niels Eriksens

Hustrus Oldemoder, var paa forstrevne Ting, før hun stødede Bisp Christiern af Ribe hendes Gods i Geding Herred, og lejsede Hr. Erik Nielsen af Tim til sin rette Værge og tilbandt sig der, at hun aldrig skulde afhænde sit Gods i nogen Maade den Stund, hendes Datterdatter levede, som forstrevne Hr. Niels nu har, uden med Hr. Erik Nielsens Maad og Fuldbjrd³⁹⁾. For Fru „Karen Aags“, som hun kaldes i en Dom af Mar 1500, og hendes Børn og Efterkommere holdtes en Sjælemesse hver Onsdag i Gjising Kirke.

1406 nævnes Jens Eriksen af Langtiind, der 1400 erhvervede et Tingsvidne af Hjerm Herred, at Borbjerg Mølle ikke var stødet til nogen indtil denne Dag⁴⁰⁾. Det vides ikke, hvem hans Hustru var, men dennes Moder hed Fru Karen, og det kan ikke være nogen anden end nysnævnte Karen Henriksdatter. Jens Eriksen har altsaa faaet Langtiind med sin Hustru, og det er vel urigtigt, naar hans Fader Brune Erik nævnes som Ejer af Langtiind⁴¹⁾. Hans Broder, der ogsaa hed Brune Erik, stiftede 1436 en Sjælemesse i Dueholm Kloster for sine Forældre og afdøde Brødre, blandt hvilke Jens Eriksen var⁴²⁾. Jens Eriksen tilhørte Familien Banner, der i Waabnet førte et straadelt Skjold. Han er død 1435 og synes kun at have haft en Datter Fru Mette, der døde 1460 og var gift med Hr. Niels Eriksen til Tim, der ved hende blev Ejer af Langtiind.

Niels Eriksen, af Familien Gylbenstjerne, var Søn af Erik Nielsen til Tim, Lensmand paa Ribershus. Han skriver sig 1438 til Langtind, som han har faaet efter Svigersfaderens Død, men senere ofte til Tim, som han fik efter Faderens Død, Han var Ridder 1443 og blev Kongens Hovmester 1456 efter Otto Nielsen Rosenkrantz, hvilken Post han flere Gange havde beklædt i dennes Forsald; da var han ogsaa Medlem af Danmarks Riges Raad. Han var en meget anset Mand, der blev benyttet i mange vigtige Anliggender; 1449 var han i England forat mæggle Fred, deltog samme Aar i en Fredsmægling med Sverig og 1450 i Traktaten om Forening af Danmark og Norge, var 1455 tilstede ved Hertug Adolfs Forening med Sønderjylland og 1460 ved Udståedelsen af Christiern I's berygtede Ribe Artiller. 1466 ledjagede han Dronning Dorothea paa et Besøg i Tydskland, var 1474 og 1476 ved Rigsraadsmøderne i Kalmar og deltog i det hele i en Mængde for Riget vigtige Anliggender. 1451 var han Lensmand paa Hindsgavl og 1454 over Ulborg Herred og Hind Herred, hvormed fulgte Hølstebro. 1473 fik han Befaling om at overlade Ridder Niels Gundersen Hind Herred, da denne havde faaet dette i Pant, eller selv overtage Pantet. 1462 var han en af de danske Adelsmænd, der sendte Bremen et Undsigelsesbrev, efterat Kongen først havde sendt sit⁴⁹). Han døde 1484.

Hr. Niels var næppe nogen behagelig Mand at have at gøre med, hvad vi se af den Maade,

hvorpaa han forfulgte Sagen om Helle Na (se foran S. 140). Baade i Anledning af denne Sag og de 2 Øre Korn, der skulde udredes af Landting ifølge Karen Henriksdatters Overenskomst, og vel ogsaa af de Bøndergaarde, hun havde stødet Bispestolen, kom han i Strid med denne, saa Biskop Christiern, der var Biskop 1419—54, maatte sætte ham i Bånd. Det hedder i en gammel Beretning, at han „sjendtlig trængte ind i Kirkens Gods og i det Gods, som ham med ingen Ret tilhørte“ og at Erkebiskop Tue i Lund, der blev Erkebiskop 1443, løste ham af Båndet, imod at han gav Kirken dens Gods tilbage og forligede sig med Biskoppen⁴⁴). Det maa være en Følge heraf, at han 1446 indgik det Forlig med Biskoppen, at denne skulde have Bordingbjerg Mølle istedenfor de 3 Ørte Korn, som Fru Karen Henriksdatter havde forpligtet Ejeren af Landting at yde aarlig, men samtidig fik han de 3 Gaarde i Egebjerg tilbage, som hun havde bortstødet, medens Bispestolen beholdt de 3 Gaarde i Sale⁴⁵). Da Biskoppen saaledes for en Del gav efter, synes det, at der dog var nogen Ret paa Hr. Niels Eriksens Side.

Der er opbevaret en Samling fgl. Reskripter til Hr. Niels Eriksen, der i Formen ere meget forskellige fra Nutidens Stil. De begynde sædvanlig med „kære Hr. Niels“, et af dem er endog af saa privat Form, at det melder om, at Kongen er kommen rast til Gottorp og ønsker „at Gud lade os det sammeledes spørge til eder og flere vore Venner“, medens det øvrige er en Frettesættelse,

fordi han ikke har efterkommet en tgl. Befaling. En Skrivelse i Dronningens Navn befaler ham at sende Proviant til Hæren i Sverig og det ufortøvet, „saafremt I ej vil, at vor naadige Herre skal fly af Marken for eders Forsømmelses Skyld, Hans Naade og Riget til stor drabelig Fordærv og Skade“ ⁴⁶).

Vigesom Langtind var gaaet i Arv paa Spinde-
siden i hende 100 Aar, fra Karen Henriksdatter
til hendes Svigersøn Jens Eriksen og derpaa til
dennes Svigersøn Hr. Niels Eriksen, saaledes gif
den igen over til sidstnævntes Datter og hendes Søn.

Hr. Niels Eriksens Datter Inger giftede sig
omtrent 1470 med Niels Timmesen (Kosens-
franz) der da allerede i flere Aar havde været
Ridder og Medlem af Rigens Raad. Han var
Ejer af Stensballegaard og døde 1484—85, kort
Tid efter sin Svigerfader, saa han ikke har haft
stort at gøre med Langtind, thi hans Enke og
hendes Broder Peder Nielsen holdt først Skifte
1486, ved hvilket hun som Søsterdel fik udlagt
Landing med Mølle, alt Faderens Gods i Ginding
Herred, i Hjerm Herred 10 Gaarde i Handbjerg
Sogn og i Borbjerg Sogn de 2 Gaarde Brødbæc
og Stjølvad, medens han fik Timgaard og det
øvrige Gods i Hjerm Herred. Ved Skiftet var bl.
andre tilstede Præsten i „Eggingh“ Hr. Laurids
Winther. Fru Inger var en dygtig Kvinde, der
meji kaldes „Fru Inger af Stensballegaard“ og

efter sin Broders Død bestyrede Tinggaard for Børnene. Hun levede vistnok til 1525⁴⁷).

De havde kun en Søn Axel Nielsen, der efter Faderen arvede Stensballegaard og efter Moderen Langtind. Han er født 17. Marts 1472, var Hoffinde 1492 og giftede sig 1504 med Berete Knob fra Gullebo i Staane. De have vistnok boet paa Langtind, hvortil han skriver sig 1505, og han skriver sig 1525 til Rydhave, som vel ogsaa har tilhørt hans mødrene Slægt. Under Grevens Fjæde skal han ifølge Sagnet, som det lød i forrige Aarhundrede, have forsvaret Langtind mod Skipper Klement. I en gammel Optegnelse findes, at efter at Skipper Klement var bleven henrettet og Opstanden dæmpet, tiltalte Axel Rosenkrantz Selvejerbønderne i Harslysel for deres Oprør, hvorved de alle mistede deres Selvejrerret undtagen 1, som ejede 11 Bøndergaarde og var en af Hovederne for Oprøret, men som drog til Tinge, saa snart han havde erfaret Klements Nederlag, og opsigde ham Huldskab og Trofskab, hvorpaa han tog Tingsvidne og derfor beholdt sin Jord. Disse Selvejerbønder, siger samme Optegnelse, bare i de Dage Sølvkæder ligesom nu Ridderbaand, hvori hang en stor Kniv⁴⁸). Axel Rosenkrantz blev meget gammel og døde paa Langtind 1551 og hans Enke døde 16 Dage efter. Deres Gravmæle bliver omtalt under Ejfing Kirke. Af hans Sønner fik Niels Rydhave, Erik Langtind og Folmer Stensballegaard⁴⁹).

Erik Agelsen Rosenkrantz, født 4. Maj 1516, synes i sin Ungdom at have tjent hos Kurfyrsterne af Sachsen, og fik sin Uffted 1547 efter Kurfyrst Johan Frederiks Tilfangetagelse. Efterat have faaet Langtind udlagt efter Fadrens Død, foretog han og Broderen 1555 en Udjevning af de 2 Gaardes Skove.

Til Nydhave hørte Skovene Romkjær, Blaa-bjergkjær, som ligge til 2 Gaarde i Bjert, den ene til S. og den anden til Nør Bjert, og Rølund Grob, som ligger i Rølunds Mark, og Vejsgaard Lund; til Langtind hørte Geddelund, Kemmidkjær, Hafflund, Vinterslund, Hestehaven med Langtind Kjær og Skortofte. De vedtog nu, at Niels Rosenkrantz skulde have:

„al den Skovpart i Nydhave Skov, som først staar en Bøg norden ved Bronshavekjær og østen ved den Sig, som Grym (Mærke) er hugget oppaa, og staar en trebunden Sten hos, fremdeles til en anden Bøg, som staar ret østen op til nogle Agersender, som løbe øster og vester, og saa ret øster paa til den gamle „Teels“ og den Skov der sønder ved forstrevne Steder til den gamle Udelvej, som løber næst østen ved den gamle „Teels“, og saa til Agelstrup, som blev Niels Rosenkrantz udlagt for en Tjerding (feering) Skov, som han skal have for det Fiskeri ved Hellegaard og for de Lunde, som ligge til Langtind, ere bedre end Vejsgaard Lund, og den Skov norden ved disse forstrevne Steder at følge Erik Rosenkrantz og hans Arvinger vesten fra

Bustov og saa videre til Maren Billestones Gaard i Sønder Bjærte, og dertil med skal forskrevne Niels Rosenkrantz beholde for sin Lod i Vejsgaard Lund, Romtjær, Blaabjergtjær og Rølunds Grob, som ligger i Rølunds Mark, og Graabæk.

Og dertilmed skal forskrevne Erik Rosenkrantz have og beholde alle de Lunde, som ere stiftede til Langtind, som er Geddeslund, Remdtjær, Havlund, Winterslund, Langtind Hestehave, Langtind Rjær og Skortofte, dog skal Niels Rosenkrantz maa holde Fædrift til sin Hovedgaard Rydhave saavel paa sin Broders som paa sit eget. Desligeste skal og Niels Rosenkrantzes Tjenere beholde deres Fædrift paa Erik Rosenkrantzes Skovlodder, undtagen Langtind Blødenge og hans Tjeneres Blødenge, dog ej at bevare (befatte) dem med Oldengæld, Skovhug, Rishug eller udi nogen Maade uden med Fædrift, som forskrevet staar, paa Erik Rosenkrantzes Grund, uden de have det i hans Minde. Item fremdeles skal Oldengæld stiftes mellem baade (begge) Brødrene til fælles af Rydhave Skov, hvis (hvad) den kan taale, naar Olden er, undtagen Vejsgaard Lund og den Fjerding Skov, som forskrevet staar, naar Olden er; hvad Oldengæld, de kan taale, skal følge Niels Rosenkrantz alene efter Dannemænds Sigelse.

Endvidere udlagde Erik Rosenkrantz til Niels R. en Gaard i Grønning i Salling, for hvad Langtind med de 4 tillagte Gaarde var bedre for hans Lod end Rydhave med de 7 Gaarde, som der vare tillagte. Videre forenedes de om Na hin helle, at

Erik Rosenkrantz skal bruge og beholde den fra Dybet i Vindfjorden og til begge Lande til Flodstrøm, saa langt Langtinds Enge løbe, og Niels Rosenkrantz samme Aa til begge Lande fra Fløj Strøm og til Holmgaard Sø, dog maatte ingen af Parterne støbe ulovlig Støvning med noget Fiskeri deres Enge til Skade. Erik skulde udlægge Niels saa megen Eng, som dennes Tjener i Hieshmel har i Mølkjær, som blev vurderet til 5 Læs. Niels skulde have de Enge til Rydhave, som findes sønden for den Grob, som har været Rydhave Enge fra Arilds Tid, og Erik dem norden for Groben, som har været Landtings Enge fra Arilds Tid.

Naar Rydhave Skov, som er tilskiftet Erik Rosenkrantz, er ophugget eller bliver slet øde, maa Niels eller Erik R. eller deres efterkommende Arvinger eller Tjenere ej lade bygge Huse eller opbyde til Agerjord nogen af den Jord, som nu Træer oppaa staa, men at være til Rydhave og Rydhaves Tjenere en fri Fædrift til evig Tid. Endvidere tillades det Erik Rosenkrantz at bygge et Hus paa en Jord til at tage Vare paa hans Skove, som er afstønet alle 4 Vegne omkring.

De nævnte Skove under Landting vare for største Delen forsvundne 100 Aar efter, thi 1638 figes alene: Til samme Gaard nordost fra ligger en liden Skov eller Lund, kaldes Havelund.

1557 gav ogsaa Broderen paa Stensballegaard Erik Rosenkrantz Kvittering for at have modtaget Bederlag for Skovskifterne og andet, hvori han var

bleven brøsthouden ved Stiftet. Med Broderen Niels paa Rindhøve havde Erik endnu Stridigheder om Arvesager 1569. Omtrent 1551 blev han gift med Jomfru Margrete Ulfstand fra Glimminge i Skaane og fik efter Svigerfaderens Død baade denne Gaard og Drup, der vare anselige Ejendomme. 1557—60 var han Lensmand paa Silkeborg. Ved Syvaarskrigens Begyndelse 1563 kunde han forstrække Kongen med en Sum paa 10,000 Daler og deltog selv i denne Krig, hvor han blev saaret i Slaget ved Svarteraa.

Hans første Hustru døde omtrent 1582, hvorefter han 1583 giftede sig med Maren Juul, Datter af Sver Juul til Stubbergaard, hvorved han blev Ejer af Rindhøvej. Han døde i Marts 1591 og blev 21. Marts begravet i Ejfing Kirke, hvor hans første Hustru vel ogsaa er begravet, medens Fru Maren Juul, der døde paa Handbjerg Hovgaard, ligger i Sevel Kirke. Længe førend sin Død havde han overdraget sine Børn de skaanske Godser, der vare deres Mødrene arv, idet Axel fik Glimminge og Børge Drup; Datteren Birgitte var gift med Mogens Juul til Ballebjerg⁵⁰).

3. Dec. 1586 fik Erik Rosenkrantz fgl. Brev paa Kongetienderne af Sale og af Lem og Stjern i Bølling Herred uden Afgift.

Enken Fru Maren Juul overtog Landting med alt Løsøre, imod at betale Gælden. Hun døde imidlertid 1624 paa Handbjerg Hovgaard, saa det er muligt, at hun forinden har overdraget Landting

til sin Stifsjøn Axel Rosenkrantz, medens hun beholdt Rybjerg. Da hun ingen Børn havde, gif Arven efter hende til fjerne Slægtninge. Niels Rosenkrantz havde nemlig bl. andre Børn af første Ægteskab Sønnen Axel Rosenkrantz til Glimminge, gift med Mette Grubbe, men da denne rige Mand havde nok i sine staaende Godser, har han vistnok sørget for, at hans Søn Holger fik Landting ved sit Giftermaal 1614.

Holger Axelsen Rosenkrantz til Glimminge, der ogsaa kaldtes den „rige Holger“, ejede foruden Langtind og Glimminge, Bømmetofte, Skjolde-mose, Brangstrup, Løjtved og Egholm, med samlet Hartkorn af over 4000 Ldr. Han blev født 1586, gif i Herlufsholm Skole og kom i Huset hos Kansler Chr. Friis. Senere opholdt han sig 8 Aar i Nederlandene, hvor han en Tid tjente i Grev Moritzes Livgarde, men kaldtes hjem 1611 ved Kalmar-krigens Udbrud, i hvilken han tjente som Kaptain. Derpaa var han 1614—17 forlenet med Roskilde Len, 1617—20 med Halmstad Len, 1620—25 med Laholm Len, 1625—45 med Bornholm. Han blev 1614 gift med Lene Gyldenstjerne, Datter af Mogens Gyldenstjerne og Helle Ulfeld, og efter hendes Død 1641 med Karen Krabbe, Enke efter Johan Friis til Drølev Kloster.

Holger Rosenkrantz, der var meget forskellig fra sin samtidige Navne, den lærde Holger Rosenkrantz til Rosenholm, var en overmodig og hensynsløs Person. Da en Præst i Skaane istedenfor at ægte

en af Fru Vene Gyldenstjernes Piger havde giftet sig med Enken i Kaldet og Rosenkrantz derfor søgte Præsten, der blev frikendt af den geistlige Ret, blev han saa forbitret paa Biskoppen i Lund, den gamle Dr. Mads Jensen Middelfart, at han hævnede sig paa en uværdig Maade. En Markedsdag gik han op i Bispegaarden med et Par andre, forlangte at komme til at danse og da Biskoppen vægrede sig ved at skaffe Musik, sendte han Bud i Byen efter Spillemand. Han vilde derpaa tvinge den gamle Bispeinde og derefter Datteren til at danse; da han tilmed var uhøvlst mod den sidste og Biskoppen talte ham til efter Fortjeneste, greb han fat i den gamle Mand, kastede ham om og slog ham i Ansigtet, saa Blodet flød ud af Næse og Mund. Dette skede 1629, da Rosenkrantz var en Mand mellem 40 og 50, saa der ikke kunde gives Undskyldning for hans Fremfærd. Da Sagen efter 6 Mars Forløb blev paadømt, slap han med 1000 Rdlr.'s Bøde, men Kongen skal have sagt, at hvis han havde haft ligesaa mange Svogre i Retten som Holger, skulde hans Præst Dr. Mads nok have faaet en anden Dom.

Han blev aldrig Medlem af Rigsraadet. Da Svenskerne 1644 belejrede Hammerhus og Rosenkrantz efter 3 Dages Bestyrdning overgav Slottet, blev Kongen meget vred og lod ham tiltale, men han forsvarede sig med, at han havde holdt Fæstningen bedre vedlige end hans Forgængere, at han forgæves havde bedet Rigshejeren om Forstærkning, at Bornholms Militz ikke stod ham bi,

jaa han med sit Mandstabs, som bestod af 60 uerfarne Haandværkspønde og Bønderkarle, der tilsidst selv nedlagde Vaabnene, ikke længer kunde gøre Modstand. Med Hensyn til Beskyldningen for Fejhed henviste han til sit Forhold under Kalmarkrigen, hvor han altid havde forholdt sig som en ærlig Soldat, „hvilket Navn jeg haaber endnu med Ære i min Alderdom at bære med mig i Graven“. Han dømtes ogsaa fri for Tiltale.

Da han 1647 var bleven kaldt til Herredagen i Odense, blev han syg og døde i Odense 31. Juli. Han blev begravet i Nyborg ved Siden af sin anden Hustrus første Mand.

Han stiftede flere Hospitaler, men ikke ved Landting, paa hvilken Gaard han vistnok kun boede sjelden, og som traadte i Skygge for hans Ejendomme i Seeland, Fyn og Skaane⁶¹).

Mogens Rosenkrantz til Glimminge er født 30. Maj 1622, rejste i sin Ungdom udenlands og giftede sig 24. Avg. 1651 med Jomfru Sofie Wille, Datter af Rigens Marsk Anders Wille. I Krigen 1657—60 var han Befalingsmand over den skaanske og sælandske Rostjeneste og var dernæst Oberstløjtnant ved det sælandske Rytteri, blev 1660 Befalingsmand over Lundens Amt, hvilken Stilling han dog kun beklædte i kort Tid. Uagtet Skaane blev afftaaet ved Fredslutningen 1660, beholdt han dog Glimminge.

Han havde 1656 Trætte med Ejereren af Nydhave om nogle Rærstrækninger. Han fremlagde et

Forbud, som Erik Rosenkrantz havde givet Aale Mænd mod at komme i Langtind Rær eller i Arvids Mose enten i Drift eller i Brug, ligesom han havde forbudt de Mænd i Hasselholt og i Binderup at komme over den Grob og Raft, som var gjort mellem Aale og Langtind, Hasselholt og Langtind, ogsaa forbød han at gøre Bro over samme Grob og at komme i Langtind Rær enten med Hug (Rishug) eller Fædrift og at komme i Arvids Mose med Fædrift eller nogen Brugsel; samme Forbud gaves Mændene i N. og S. Bjerst.

Han optog ogsaa selv Tingvidne, at baade i sal. Fru Maren Suelz, sal. Axel Rosenkrantz og sal. Holger Rosenkrantz Tid havde ingen af Nydhave Hovedgaard haft nogen Fællede med Fædrift paa Langtind Grund enten i Langtind Rær eller andre Rær og Lunde udi Gjising Sogn. Andre vidne, „at nær ud fra Langtind Gaard og til den yderste Gaegang og øster og sydøst paa imod Egeholm har det været brugt med Høle og Rive og avlet Hø til Langtind, og at fra den Grob, som kommer af norden og løber i den store Grob i Langtind Rær og siden nordvest og op til Hasselholt Bæse, det har været Rishug og Fædrift indtil nu, de velb. Folk, som eje Landting, have ladet det sidst for 18 Aar siden afrode (afdele) og gjort til Eng" 52).

1661 opgav Mogens Rosenkrantz sin Fordebog; Langtind og Nygaard Ladegaard med de 3 underlagte Gaarde Esbrønd, Kjellerup og Sønderby var taget til 50 Tdr. Hfr.; Skov til 36 Svins Olden

var ham tilstiftet i Søstendestifte, dog „nu om Stunder ingen Skov findes, men er ganske øde og ingen Skov mere paa de Aasteder“. Af Bøndergods hørte 331 Tdr. Hktr. til Gaarden.

36 Svins Olden regnedes som 9 Tdr. Hktr., men det var kun Ege- og Bøgestov der taxeredes, al anden Skov beregnedes ikke.

1683 opgiver han til Matriklen under Hovedgaardens Taxt foruden Nygaard Ladegaard et Hus Sortkjær, hvor Skytten boede, et lidet Skovhus, der ogsaa beboedes af en Skytte, Gaardene Hellegaard, Kemme mellem Nygaard og Langtind, Elbrønd, Kjellerup, Lundgaard, nordvest for Nygaard, desuden Sønderbygaard i Handbjerg Sogn. En lille Understov, der hed Havlund. Fiskeri i Hellegaards Åa, de ferske Søer Skjersø, Stavsø, Skallesø, Melsø, Skaansø og Egesø. I Linsfjorden brugtes 3—4 Steder 1—2 Heltvaad ved Mortensdagstid. En opgravet Mose Haarmose. Under Gaardens Taxt hørte ogsaa Landting Mølle, „der er en Græsmølle, formedelsft der intet males fra Valborgdag til Mikkelsdag, fordi Vandet gaar paa Gaardens og Bøndernes Enge, naar der males“.

1677 var der paa Gaarden 12 Ildsteder, 60 Dyne, 2 Heste, 7 Køer, og det ses af en Statteliste, at 1678 boede her Mogens Rosenkrantz, Fru Sofie Wille, Christen Korfits, Agel, Pernille og Sofie Rosenkrantz, en Præceptor (Huslærer), en Haandskriver, en Tjener, en Ladefoged, en Kust, 2 Piger. Der holdtes 2 Heste, 49 Dyne, 6 Køer, 2 Kalve, 31 Faar.

Det er øjensynligt, at Mogens Rosenkrantz særlig af sine Gaarde har nydet Langtind, derpaa tyder ogsaa de mange Brydelse, hvormed han har forsynet Kirken, hvilket ses ved Kirkens Beskrivelse.

1682 boede her Niels Raas, der samme Aar havde folgt Bækmark, med Frue, Søn og Præceptor, men hans Forhold var saaledes, at da han 1686 af Fru Bibete Rosenkrantz stævnedes for Gæld, og hun ved Herredsfogden vilde lade ham føre i et ærligt Fængsel, undveg han, hvorfor han blev efterlyst paa Landstinget⁵³).

Efter den Tid boede Mogens Rosenkrantz her ikke, det skulde da være, at han er taget hertil forat dø, hvilket indtraf 17. Maj 1695. Hans Enke døde paa Dambo i Fyn 1699.

1691 var der stor Misvægt, ved et Egn viste det sig, at et Fald Bgg næppe kunde avle den halve Udsæd, et andet Fald neppe den hele Udsæd, Rugen var overalt ganske stold og fordærvet af Hede og Brynde, Bøndernes Rug i Sognet var af samme Bestaffenhed. 1692 anlagdes Sag imod en, der havde stjaalet en ung grøn Eg i Havelund Skov.

Landting tilfaldt nu Sønnen Axel Rosenkrantz, medens hans Broder Holger fik Glimminge og Anders Tirsbæk. Han boede her med Frue 1699, men købte Spøttrup 1702. Han blev 1698 gift med Karen Reedz, Datter af Kansler Peder Reedz, og døde 1724. Efterat have købt Spøttrup overdrog han Landting til Broderen Anders, der ejede den 1705.

Anders Rosenkrantz, der var Kammerjunker, boede mest paa Tirsbætt, og udsforpagtede Landting til Jørgen Christian Grøn. Ved sit Giftermaal med Sofie Wille blev han Ejer af Tirsbætt ved Vejle og Søbo i Fyn, ligesom han blev Ejer af Kjærgaardsholm i Salling. Han havde 7 Børn, af hvilke kun Sønnen Holger og Datteren Karen bleve voksne. Han døde 27. Avg. 1742 paa Tirsbætt i en Alder af 88 Aar. I det hele bleve de Medlemmer af denne Familie, der bleve voksne, meget gamle⁵⁴).

At Anders Rosenkrantz undertiden opholdt sig paa Landting, fremgaar af et Brev fra den laadmundede Stiftsprovst Tythonius i Wiborg 1730 til Oversekretær Møinichen⁵⁵), hvori han søger om Gjæng Kald for en Slægtning Christen Sahl, idet han skriver, at det ikke var saa galt, om denne „betlede“ der nogle Aar, saa Hyrden kunde være efter Kvæget, „thi Deres Excellence veed, at det hele Sogn bestaar af 40 Staadere, Anders Kammerjunker, naar han er paa Herregaarden, uberegnet“.

6. Maj 1712 lod Anders Rosenkrantz optage Tingsvidne om, hvorledes i hans Fraværelse den østre Længe paa Landting var afbrændt. „Jlden sig optændte uden Nogens Afvidenhed, hvorfra var kommen, Julenat sidst afviget ved Midnatstid; efterat alle Folk der paa Landting sig havde lagt til Hvile, afbrændte den ganske grundmurede østre Længe, 2 Vost højt Hus paa Borgegaarden med meget Gods, som der udi var, af Kobber, Messing, Tin, Jærn

Trævare og Husgeraadskab, saa og begge Lofterne fulde af Korn, hvoraf det meste var Rug af Gaardens egen Indavling og Tiender, som paa den Tid alt fandtes aftærsket, formedelst at Dyne efter gammel Skik gives fra det første, de indkomme, og til Gul Rughalm til Foder; endog var der foruden henlagt Skylderug, ja endnu Malt og Boghvede, saa stor Ynk var at se, man deraf ej noget kunde redde formedelst Ilden saaledes ved Nattetid, inden Folk blev det var, og dertil kom, helst Gaarden ligger noget vidt separeret fra Byer og andre Steder, allerede havde faaet for meget Overhaand". Den afbrændte Længe var beboet, thi det hedder i Tingsvidnet, at de, der sov her, undtom med Rød og Næppe.

Unders Rosenfranzes Søn Holger blev fra lille af opdraget hos Farbroderen paa Glimminge, og denne indsatte ham til Arving af Glimminge; fra denne sidste stammer den svenske Familie Rosenfranz.

Unders Rosenfranzes Datter Karen blev paa Landting 1718 viet til Niels Linde, der med hende fik Part i Landting. Dette Parti var næppe standsmæssigt, men det maa antages, at Svigerfænnen ved sine mange Benge har opvejet sin unge Adel. Unders Rosenfranz sad vistnok i daarlige Raar og jatte Landting til Auktion 1725. Niels Linde boede paa Tirsbæk ved Vejle og havde Landting i Fællesskab med sin Svoger Holger Rosenfranz til Glimminge. Niels Linde døde 1746, og hans eneste Søn Christen Linde købte 1747 Mor-

broderens Del i Landting og Stubbergaard, men boede ogsaa kun paa Tirsbæf, hvor han blev gift med Maren Lofs og døde efter et uhykkeligt *Ugte-
skab* 1756⁵⁸). Hans Enke giftede sig Aaret efter med Forvalteren paa Kjærgaardsholm Søren Svass, siden adlet med Navnet Lindenpalm, der 1758 folgte Landting med Gods til Morten Obistgaard paa Stubbergaard, der dog strax afftod den til Niels Pedersen Lillielund, Søn af Peder Madsen Lillielund til Kjhjerg. Lillielund blev siden Kammerraad og var gift med Mariane A. Bernsdorff.

I Niels Lillielunds Tid var Hovedgaardstaxten, deri indbefattet Nygaard, 100 Ldr. 5 Skp. 3 Fd. Htkr. og Bøndergodset 282 Ldr. Htkr. i Gjising og Sale Sogne. I den Tid plagedes Bønderne stærkt af Hoveri, thi Præsten skriver 1766, at de ingen Tid havde at bruge Fisteri „formedelst Aulingens Drift faavel ved deres egne Gaarde som og ved Hovedgaarden Landting og dens underliggende store Ladegaard Nygaard, der er størst paa Aulingen og kan stalde langt flere Ørne end Landting og derfor staffer Bønderne nok at oppasse med ideligt Hovarbejde“.

Da Niels og Christen Linde ikke boede her, var Morten Hemmer Forpagter af Nygaard med Bolig paa Landting, hvor han var Godsforvalter. Over ham og hans Hustru findes et stort Epitafium i Kirken, der indeholder deres vigtigste Levnedforhold.

Niels Lillielund døde 1768 og efterlod sig en Søn Peder, der blev Ejer af Ørndrup, og en anden Søn, der blev Præst i Brøndum i Salling. Enken blev snart efter hans Død 18. Dec. 1768 paa Njgaard viet til sin Kust Peder Hansen, der dog allerede var en midaldrende Mand, thi ved sin Død 23. Aug. 1797 var han 75 Aar gammel. Han var vistnok en dygtig Mand, der ogsaa blev Ejer af det halve af den store Kjærgaardsholm i Salling, om han end var noget nøjeregnende og efter Sigende haard mod Bønderne. Han har ikke faaet Lejlighed til at opføre den nye Hovedbygning, som hans Formand havde haft til Djemed, og har vel ej heller haft Sans for at opbygge den gamle Abels Ruiner. Han fik dog Titel af Kammerraad og ligger i de gamle Kojentrængers Begravelse i Ejning Kirke, hvor en Messingplade paa hans Kiste bærer følgende Indskrift: Her under gemmes den jordiste Del af salig Peder Hansen til Landting og halve Kjærgaardsholm, Deres kgl. Majestæts virkelige Kammerraad, som den 23. Aug. 1797 omstiftede Tiden med Evigheden i sin Alders 75. Aar, hvis Tab føles af hans Enke og 4 Børn. Betænk Væser de dødeliges Lod og Graven; at have levet uden Rædsel for den bør være enhver Kristens højeste Ønske.

Hans Enke flyttede til Kjærgaardsholm, og Landting sættes til Auktion 1798. Da siges Borggaarden at være af svær Grundmur, 2 Etager høj og med en Del smukke og vel indrettede Værelser.

Udsæden til Landting og Nygaard var 85 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 180 Tdr. Havre og der avledes 400 Læs Hø; der holdtes 200 Kreaturer, 30 Bæster og 200 Faar. Gaardene og Godset købtes af General-Krigskommissær v. Schmidten til Urup, der solgte Godset og udparcellerede Landting, hvis Hovedparcel købtes af Hansens Søn Niels Tideman Hansen. Foruden denne Søn havde Hansen en anden Søn Niels Lillelund Hansen, der døde 16. Jan. 1800 i Viborg og kaldtes „Literatus“, en ugift Datter og Johanne Katrine, der var gift med Konrektor Tetens i Viborg.

Den yngre Hansen, der ogsaa blev Kammerraad, udparcellerede Gaarden yderligere og holdt saaledes 1804 Auktion over en Del Marker og Enge. 1812 forsøgte han Udparcellering igen og jatte alle Parceller til Auktion; Hovedparcellen skulde kun være paa 100 Tdr. Land med 7—8 Tdr. Hfr., der kunde drives med 2 gode Heste. I Tegloven kunde trændes ad Gangen 18—20000 Mursten og 2—3000 Tagsten. Skoven, der bestod af Eg og Hæsel, skulde deles i 2 Parceller à 2—3 Tdr. Land og der var et Indelukke i Skoven paa 6—7 Tdr. L. Desuden var der Skovhuset og 4—5 andre gode Huse. I de daarlige Tider fik han ikke solgt, men 1814 fastjattes en ny Auktion, da var Gaardens Hartkorn 20 Tdr. Hfr. med Afbyggeren Rusbjerg paa lidt over 1 Td. Hfr., Besætningen 70—80 Hoveder, 12—14 Heste, 70 Faar. $\frac{1}{2}$ Fjerdingvej

fra Gaarden var en lille Egestov. Han fik ogsaa Gaarden solgt og folgte sit Indbo i Oktober.

Ved Skøde af 27. Juni 1815 overdroges Gaarden til Claudius Hansen Windfeldt, gift med Karen Strandbygaard. 1854 gaves Skøde til dennes Søn Fjergen Bang Windfeldt, gift 1850 med Jensine Ebbensgaard, død 3. Jan. 1866, og efter ham hans Søn, den nuværende Ejer Claudius Hansen Windfeldt, der fik Skøde 29. Jan. 1881.

Den gamle Hovedbygning paa Landting var vistnok meget gammel, især hvis det forholder sig rigtigt, at Skipper Klements Skibe 1534 ere blevne bestudte fra Taarnet, men i hvert Tilfælde vare de andre Bygninger fra det 16. Aarh., og sandsynligvis opførte af den Axel Rosenkrantz, hvis Gravmæle er i S. Dionysii Kapel i Gjising Kirke, medens Taarnet kan være ældre. Iøvrigt har Landting ligget paa samme Sted længe før Rosenkrantzernes Tid og de Forsøg, som Præsten 1766 gør paa at udele Navnet paa Utlang og Landting, ere uden Betydning. Landting hed i ældre Tid Langtind, hvilket ventelig hidrører fra den ældste Bygnings lange Tinde eller høje Gavl.

Den nævnte Beretning fra 1766 lyder saaledes: „Vist er det, at Gaarden er bygget af en Rosenkrantz, hvis Baaben udhugget i en blaa Sten uden Navn og Aarstal er opsat i Muren over den hvælvede Port til Borgegaarden i Taarnet, hvis Spir siges at være nedskudt af den Sørover Skipper Klemen,

der i forrige Tider skal have besejlet Vimsfjorden og med sine Fartøjer ofte læderet de paa begge Sider af Fjorden beliggende Herregaarde, men til Vederlag blev da ved Stykkerne (Kanonerne) fra Landting Taarn saa tilstrækkelig hilset, at han ilde tilrebt maatte retirere sig sejrløs.

„Om Oprindelsen til Gaardens Navn ruller en gammel Tradition, at da bemeldte Rosenkrantz var hjemkommen fra sin Udenlandsrejse, tog han sig for at bygge en Gaard just paa den Sted, hvor han først paa sin Jagt kunde træffe et Dyr, der havde lange Tænder. Jagten blev da ansat og lige til vester her fra Præstegaarden, ikke langt fra Fjorden, blev fældet en Ulv, hvor han da resolverede at bygge Gaarden Ulvtand, som siden er forandret til Uldtang. Jagten blev derpaa videre fortsat til sønder, hvor Hundene i en Eng rejste et Wildsvin, af hvis endnu længere Tænder Rosenkrantz kaldte Gaarden Langtand. Gaarden blev da sat just paa samme Sted, som Wildsvinet blev skudt i den bløde Morads, med Volde og dybe Grave omkring.

„Bygningen er nu meget forfalden, men Seigneur Lillelund, som nu er Gjer deraf, agter til Foraar at lade Gaarden, hvis øverste Hus for 60 Aar siden brændte, nedbryde og af ny opbygge, hvortil han alt har forsynet sig med Tømmer og Kalk; af Mur- og Tagsten har han Forraad nok paa sin Teglsplads, ikke langt fra Ladegaarden, hvor Niels Vinde i sin Tid lod indrette det bedste Teglbænderi, der findes i Nørre Sjælland, hvorfra udføres mange Tusende

Sten og afhentes ved Sejladsen paa Limfjorden, Besten for Borgegaarden, ja langt derfra, ligger Ladegaarden, en smuk anseelig Bygning af 4 nh Huse. Laden blev sat af Jal. Christen Linde og Fru Maren Voss af Grundmur paa den vestre Ende, hvor Bogstaverne til deres Navne med Aars= tallet 1751 er opsat og hæftet til Jærnankere ind= lagte i Muren.

„Det store Taarn er indvendig bygget med mange Kamre, et over et andet til det øverste med mange underlige Vøn= og Omgange“.

Den gamle Gaard, der laa paa en Holm i en lav Eng og var meget forfalden, ligesom den laa langt fra Ladegaarden og ubekvemt for Nutidens Voksbrug, blev nedrevet omkring 1860 og da opførtes et nyt Stuehus ved Ladegaarden. Som det siges 1766, saaledes siges det ogsaa i Amtsbeskrivelsen 1833, at Hovedbygningen var i en jammerlig Tilstand og at der kun var ubetydelige Reste tilbage af Stoven, der var ødelagt til Teglværkets Drift. Landstabsmaler Kruse fra Fur har afmalet Landting 1845 i sit Haandskrift „Nørrejylland's Mærkværdigheder“ i ant. top. Arkiv. Denne Tegning fremstiller en høj 2=Stages Hovedbygning med gotiske Gable med 4 smaa Vinduer for oven og 6 store, vistnok nyere, for neden. Der ses ogsaa i en Sidebygning noget som et Taarn, men det er lavere end Hovedbygningen, saa det gamle høje Taarn altsaa da var forsvundet.

Det store Taarn maa iøvrigt være restavreret 1654, thi dette Aarstal med Indskriften: Mons Rosenfranz, Fru Sophia Wille og med disses Waaben fandtes paa en Sten 1772; samme Waaben fandtes da ogsaa paa en Sten, der havde siddet over en Kamin.

Nygaard.

Denne Gaard var allerede 1660 en Ladegaard under Landting og blev af Niels Villedund forhyret med et stort teglhængt Stuehus.

Aar 1800 solgtes den fra Landting, da var dens Besætning 100 Stude, 12 Køer, 10—12 Væster, 60—70 Faar. Dens Hartkorn var 23½ Tdr. Htr. og til Gaarden hørte Heltfiskeri ved Gjeddal og Fiskeri i Kimmerminde Na. 1815 ejedes den af Christen Lundsgaard, der vist allerede havde købt den Aar 1800, thi i dette Aar solgte han Vergrav. Han satte 1815 Gaarden til Auktion og den købtes af Erik Houmark, der døde 6. April 1821. 1823 overtoges den af Statsgældsdirektionen, der havde ydet et Laan af 16000 Rdl.

1841 skødedes Gaarden til A. F. Lundsgaard, der 1846 købte Estvadgaard og 1847 solgte Nygaard til Johan Frederik Haubro, der 1874 solgte den til Frederik Hansen, som 1892 overdrog den til sin Søn Thorvald Hansen.

Gilling Kirke.

Denne Kirke er oprindelig bygget i Rundbuestil, vistnok i Begyndelsen af det 13. Aarh., af

tilhugne Granitkvadre; i Korets østre Ende, der er uden Runding, findes endnu et rundbuet Vindue. Dertil er i Slutningen af Middelalderen (c. 1400) føjet et Sideskib paa Nordsiden, bestaaende af 4 Hvælvinger, og et hvælvet Kapel, med Kalkmalerier, der ved en gammel Mur er skilt fra Sideskibet. Udvendig jet ser det ud som 5 forskellige Tilbygninger, men de ere aabenbart foretagne samtidig for at udvide Kirken. Disse Tilbygninger bestaa af Mursten for oven, men tilhugne Granitsten forneden, hvilke sidste følgelig ere tagne fra den nedbrudte nordre Kirkevæg. Samtidig her med er bygget St. Dionysii Kapel til Kirkens Sydside, der ogsaa forneden er Kampesten og ellers Mursten. Disse Tilbygninger hidrøre vistnok fra Fru Karen Henriksdatter, Aage Puders Enke, se foran Side 324. I det nordre Sideskib har der været en Indgang. Indgangen til Kirken gennem Vaabenhuset paa Kirkens Sydside har en rund Granitpille paa hver Side, men Overliggeren er indmuret i Kirkemuren til højre for Vaabenhuset. I det hvælvede Sideskib findes Series Pastorum, opsat 1751 af Præsten Jens Møller, en luftet Stol, der har tilhørt Præstegaarden, med Navnetræ M. A. M. og derover en Krone. I Kirkens vestre Ende er et Krucifix. 1766 hang over Triumfbuen et Krucifix og paa Siderne stode paa en Tværbjelke Johannes og Paulus, hver med en Table i Haanden med Bibelsprog. En spidsbuet Indgang fører til Taarnet, der er hvælvet og opført ved Enden af

den oprindelige Kirke, det er restavreret 1774; udenpaa staar Navnene P. H. S. M. A. B. (Peder Hansen, Mariane Bernsdorf).

St. Dionysii Kapel, der er hvælvet, var oprindelig indrettet for Tilbedelsen af denne Helgen, hvis Billede endnu er til, men i en forkommen Skikkelse. Billedet beskrives saaledes 1772 af Arkivtegner Abildgaard: „Dionysii Billede af Træ, 1½ Allen højt, er malet med bleg rødagtig ydre Skjole, nedenses en blaa Undertjole, i den venstre Haand holder han forved sig en katholic Bispehue og i den højre har han efter Sigende holdt et Scepter (maaske rettere en Bispestav); nu er Staven borte og med den højre Haand støtter han til Bispehuen. Habiten er Munkehabit og Hovedet er borte“. Hovedet var dog tilstede 1766, da Præsten beskriver Billedet og siger, at det havde en forgyldt Krone paa Hovedet.

Billedet stod bagved et muret Alter og bag det var en hul muret Vindeltrappe, hvorpaa Præsterne kunde staa op bagved Billedet. Da 1734 Biskop Ancher sen holdt Bisfitats og Otto Lassen blev ordineret til Præst i Snejbjerg, bad Biskoppen Præsten om at bevare Billedet som en Antikvitæt, medens Alteret skulde rives ned. Billedet blev derpaa hængt i den hule Vindeltrappe. Det egentlige Alter var dog allerede nedbrudt tidligere og Billedet flyttet fra den oprindelige Plads, hvorom følgende Indskrift minder:

Dette Capell, som du her seer, I Pæbedom har været,
 Hvor Dionysius med Fleer paa sin Maneer har læret,
 Af Hannem hafver det sit naum til en ældgammel Minde,
 Nu bruges det til bedre gaun, Sligt er ej meer at
 finde.

Til Kiendetegn staaed her af steen et lidet Alter muured,
 Her staaed foruden Kiøb og Been dend Munch af Træ
 og lured.

Mand toeg det bort med dend's behag, som Kirken havd'
 at raade,

Dom=Prousten ubi denne Sag Samthyste uden Vaade.
 Sligt drev dend Edle Danste Hælt Mogens Rosenkrantz
 til veje,

At naar Hand blev af døden fælt, Hand denne Sted
 kund' eje,

Hand lod her under Kirken's Tag sin Vejested beramme
 Paa sin og sine's Velbehag Dend Eld-Uhr-gamle Stamme.

Mogens Rosenkrantz lod altsaa indrette sin Begravelse under Kapellet, hvis Gulv er nogle Trin højere end Koret, og i selve Kapellet „havde han sin Stol og magelig Plads nok til at spadseve paa efter Sædvane under Prædiken“. 1765 indrettede Niels Vasselund til Vandting en indeluftet Stol i en Del af Kapellet, „med smukt udstaaret Blomsterværk malet og forgyldt, Kirken til stor Sirat og Brydelse“.

Begravelsen under Kapellet er imidlertid af endnu ældre Datum; saaledes er i Kapellet's østre Side indmuret en blaa Sten, hvorpaa er udhugget Ugel Rosenkrantz med bart Hoved, rødt Haar og Skæg i fuld Rustning med Stormbuen sat ved Fodderne, og hans Frue i sid' sort Kjortel med et smalt hvidt Forklæde, tilligemed deres Anetavle

Sie Guds Lam, som borttager alle verdens Sønder. Under thene sthien ligger begravnen Wrlig og Welbørdig Mand Axel RosenCrans thil Langthindt og Hans Kiære Høstrue Frw Berthe Knobsdaatter. Og døde Hand paa Langthindt aar 1551 then Onsdag næst efter Wor Frue dag Kiørmøzge then 4de Februarii. Og døde Frw Berthe og paa Langthindt i samme Aar then 20de Febr. Gud almægtigeste unde thennom baade en glædeligh Opstandelse med alle throe Christne paa then yderste dag thil æwig glæde og Salighed. Amen.

Indgangen til Begravelsen er siden forsynet med Niels Lillelunds og Hustrus Navnetræk. Den er ogsaa benyttet længe af Ejerne af Landting. Følgende Indskrifter fandtes paa Risterne 1766:

Her under hviler Dend Mand, ej alleene for sine Forfædres berømmelige, men og for sine egne høj-priselige Meriter tilbørlig kand kaldes Høy Edle og Welbaarne, Gudfrugtige, Fromme og Oprigtige Herre Sl. Wogens RosenCrantz til Glimminge, Landting etc. Hvilken Saason Hand havde arvet en høj byrd og et ædelt Navn ved Fødselen af sine Højædle og Welbiurdige Forældre Holger RosenCrantz til Glimminge etc., og Frue Lene Gyldenstjerne til Bierregaard Anno 1622 d. 30te Maji, Saa har Hand og artet dem i at formeere og bepryde Saadan sin herkomst, der er een af de ældste og een af de ædelste, Med de yndigste og hyperligste Dyder, som saaes eendeel af dend Lytt, hand havde, og dend fliid, hand anvendte paa boglige og lovlige

Studeringer for at ligne sine Forfædre i Gudsfrøgt og dyb Værdom, eendeel af dend ustraffelige Vandel, hand førte, og de priifelige idretter, hand øvede sig udi for at opnaae dem i Mandige Bedrifter og Voffværdige forretninger. Hand blev derfor efter een og atter en anden vidt og langt giorte, men Sig til des meere dygtighed og æresforøgelse Vel-fuldendte Uden Lands Kejser betroet først af de højeste Charger i Krigs Tider for sit uforsagte Noed og Vel-meente Ridkierhed for sin Konges og Fædrelands Roe og Velstand, Saa og siden af de Værdigste bestillinger udi Freds Tider for sin uforsalfkede oprigtighed og velbekiendte Redelighed i alle høje ærender og forretninger. Saa at Hands Gudsfrøgt, Ærlighed, troefasthed og godhiertighed har derfor og baade forhørvet ham et lykjaligt og langt liv af Gud, at Hand Saae sine Børn og Børne-børn med Glæde uden Sorg, Var sine graae Haar med Sundhed uden svagheb Og opnaaede en god Alder med jørlighed uden 2 eller 3 Maaneders ringe Strøebelighed nu sidst, førend Hand d. 17de Maji Anno 1695 sagte og Salig hensov udi sin alders 73 aar, som hand havde fuldendt saa Nær som 13 dage, Saa og lagt tilbage efter Ham hos alle brave og retskaffne Folk et Udødeligt ærefuldt Minde, som skal leve, saalænge Nogen lever, der veed at fette priis paa Dyd og Mandighed og paa gammel troe og love.

Herudi ligger henlagt det jordiste, der var en Boelig for dend Dyd-fuldkommende Siæl, som vi

kand mindes af at være givet Nogen blant de ædelste af Qvinde-Kønnet, saasom hendes priiselig-
 hed og fornuftighed var bekiendt af flere ved Nøg-
 tet, end der havde seet Hendes Person med Øjne.
 Hun var dend Høj Edle og Welbaarne Frue, Frue
 Sophie Wibe til Damsboe etc., hvilken ej alleene
 nød stor ære for sin høje adelige byrd-æet, thi
 dend berømmelige sidste Danste Rigens Marck Hr.
 Anders Wille til Lovismøse etc., var Hendes Fader
 og dend Høj- og Welbaarne Frue, Frue Sophie
 Rosenkrantz til Broebhøgaard var Hendes Moder,
 som føde hende paa Ruegaard i Fyen Anno 1634
 d. 15. Febr., Men og Naade stor Afhold for sin
 Medfødde ypperlige Art og Natur, der yttrede sig
 hos Hende fra første ungdom udi en yndelig Guds-
 frygt og synderlig Dyds flid, hvorudi hun til alles
 forundring kom før aar og alder til fuldkommenhed.
 Hvorfore Hun, der var dend værdigste for sin
 dydelighed iblant Tomfruerne, blev og i sit lyk-
 lige Giftermaal, som skeede Anno 1651 d. 24de
 Augusti Med een af de Edelste og Braveste Kon-
 gens Mænd Høj Edle og Welb. Mogens Rosen-
 krantz til Glimminge etc., agtet og æret for dend
 Gudfrygtigste, Frømmeste og Wiiseste iblant Fruerne.
 Hendes Gudsfrøgt lod hun see i dend hellige Striftes
 iidelig Væssning, I Guds huuses flittige Søgning,
 i sine visse bede-timers daglig opagtning, i sine
 Kiere Børns gudelige Opdragelse og i hendes
 gandske Huuses allvorlige Tilhold at dyrke og paa-
 kalde Gud Morgen og Aften. Hendes Fromhed

blev roefet af Hendes Herre, priiset af hendes Børn, æret af hendes Tienere, berømmet af de Riige og Velsignet af de Fattige. Hendes Wiisdom var ej alleene en Redning og Rettelse for sine egne, Men endog et got Raad for de fremmede. Formedelst faa dydefyldt et Levnet fik Hun en Naadefuld Løn, som var et Langt Dyfsaligt Liv, Thi der Hun havde faaet ære for sine Børn og Glæde for sine Børne-Børn, lod Gud hende slutte sit Livs Maal paa Dams Boe i Fyen Anno 1699 d. 9de Januarii med en god rørig Alderdom og fulgte sin Salige kort forhen Afdøde Herre ind for Guds Ansigtets beskuelse i det ævige Liv, efterat hun her i dette time-lige liv havde været beskuet af verden i 65 aar mindre end 34 dage, saajom et Dyd's Spejl, Men nu opliuses Hun i Himmelen af Guds Ansigtets herlighed som en Salig Helgen og er i Minde paa jorden blant alle Gode som en Troe Christen.

Herunder hviler Høy Edle og Welb. Frue, Frue Sophie Bilde, som er fød paa Søegaard i Fyen Anno 1664 d. 2den Julii. Hendes Fader Var Høy Edle og Welb. Steen Bilde til Thirrsbeck. Hendes Moder var Høy Edle og Welb. Frue, Frue Karen Bilde, Og kom dend Sl. Frue i Egteskab Anno 1686 d. 28de Februarii Med Høy Edle og Welb. Herre Anders Rosenkrantz. Udi deris Kierlige, yndige og fornøvelige egteskab, Nemlig 20½ Aar har Gud Velsignet dem med 7 børn, de 2 ere døde, af de andre lever endnu 2 Sønner og 3

Døttre. Anno 1706 d. 23de Augusti er den Sl. Frue i Herren Salig hensovet paa Thirsbeck, efter at hun her i Verden haver ført et meget Christeligt, ffickeligt, Gudfrygtigt og berømmeligt levnet 42 Aar 7 Uger og 3 Dage. Gud forleene hende Med alle Troe Christne en Vre- og Glæde=fuld Opstandelse paa dend yderste dag.

Herunder hviler Høy Edle og Welb. Nu Sl. Jomfrue Sophia Rosenkrantz, fød paa hendes Fædrene Gaard Thirsbeck Anno 1690 d. 8de August. Hendes Fader er Høy Edle og Welb. Anders Rosenkrantz til Landting, hendes Moder Høy Edle og Welb. Frue Sophie Bilde til Thirsbeck, og døde samme sted d. 19. Maji 1711, da hun var 28 Aar 40 Uger og 4 dage gammel.

Legemet i denne Voelig sover tryk og hviler roelig,
Siælen er i Herrens Haand.

Begge skal dog samlet være og igien opstaae til Vre,
Naar All=ting er endt ved Brand.

Her i er lagt til legomers hvile Høy Edle og Welb. Nu Sl. Juncer Steen Rosenkrantz, fød paa hands Fæderne=Gaard Thirsbeck Anno 1692 d. 2. Maji, Hands Fader er Høy Edle og Welb. Anders Rosenkrantz osv. Hand aflagde sin dødelighed til ævig herlighed paa sit Føde=Sted d. 11te Junii 1711 i hands Alders 19de Aar 5 Uger og 5 dage.

Iblandt de mange Rister, der endnu findes her, er ogsaa en over den 1797 afdøde Kammerraad Hansen til Landting.

I Sideslibet findes følgende Epitaphier:

1660 lod Erlig og Welbyrdig Mand Mogens Rosencranz til Blimminge, fgl. Befalingsmand over Lundenis Amt, som i sidste Svenske Fejde førte imod Rigens Fiender dend Staanste og Sællandste Adelens Ros-Tieniste og Eskvadroner Dg en Oberst Lieutenant ofver dend Sællandste, Dette Oprette ofver sin Kiere Broder Erlig og Welbyrdig Christian Rosencranz til Landting, Hvilken, efter at Hand 3de Gange med største berømmelse havde bejeet Spanien, Italien, Franderig, Engeland, Holland og det gandske Romerske Rige, er Hand Anno 1643 i dend da værende fejde mod de Svenske kommen i C. 4ti Tieniste først for Fendrick, siden for Capitain ofver Dragonerne. Der Krigen var endt, rejste Hand atter ud igien med Welb. German Krag i dend Francoiste tieniste under Welb. Oberst Christian Frises Regiment til Hest og blev Major. Anno 1648 d. 8. Augusti blev hand i en Træffning mod de Spanste imellem Deirheim og Neustadt in der Ober-Faldhgen ved en Landsbhye kaldet Bugbad Dg efter at Hand var dødelig Overst og hands Hest Studt, fægtede Hand endda til fods, blev saa paa Walstedet, ligger begravet til Neustadt i hands alders 33. Plus faire qve monstrer.

Dig bør stor Priis Du Danste Mand
 Af Rosencranzers Slegter,
 Saa vel i vort som fremmet Land,
 Der Du mod Fienden fegter,

Men allermæst dit Tapfer Moed
 Dg uforsagte Sierte
 Sig derudaf erkiende loed,
 At heller du med Smerte
 De Spanfkes Skud fordrage vil
 Dg heller underligge,
 Ja heller sette Livet til,
 End Livet af dem tigge.
 Ach, burde vel det Fædre Land
 At miste saadan ære
 At miste saadan Tapfer Mand
 Dg saa forladt at være?
 Dog det er nock, at vi har hørt
 At Du med Noes har segtet,
 Saa længe Du et Lem har rørt,
 Saa længe Du har megtet.
 Du døde der, Du lever her,
 Du lever hvort vi vandter,
 Dit Navn for Al' udødeligt er
 Dg Alderdom ej sandter.

Memento Mori. Epitaphium Ofver 2de 3
 Live Elstværldige 3 Døden Himmelværdige, 3 Gra-
 ven Priisværldige Egtefæller, Hustruen, Dend i
 Live Wel Edle og Livsalige Nu i Døden Himmel-
 Salige Matrone Mad. Magdalene Sybille Hejde,
 Hvis dydelige og Fordisfte Deel, som her under be-
 vares, fik Liv i verden aar 1702 d. 3die August
 Udi Giødstrup Præstegaard. Hun levede først i
 sine Forældres huus Som en Elstværldig Daatter,
 Høyst elstet af sin Fader dend Guds Mand, Forhen
 Velærværdig Hr. Mogens Hejde, Sogne Præst for
 Snejberg og Tørring Meenigheder, Dg sin Dyldige
 Moder Wel Edle Mad. Maren Christensdaatter

Juul. Hun levede siden i sit eget huus Som en Priisværdig Husfrue, Da hun Aar 1728 d. 3die Decembr. kom ved Guds Naad I Egteskab med Wel Edle og Højfornemme Seignr. Morten Nielsøn Hemmer. Med Ham hun levede til sin døds dag Saa Genig og Kierlig, som det havde været een dag, Wel uden livs frugt i 33 Aar, Men dog med des Større Aandens Vældædige frugter Som en Dpbyggelig Huus-Moder At antage 8te andre Børn udi sit Huus Til faa Omhyggelig en Dphold og fremtard, Som de havde været Hendes egne, Da hun endnu lever i deris hjerter Dg æres i hendes Støfv, indtil de Selv bliver til Støv. Hun levede, faa længe hiertet levede i hendes bryst, Med Et hengiven hierte til Gud og hands ord, Et Troefast hierte til hendes Egtesælle, Et Omhyggeligt hierte for sine antagne Børn, Et Gædmildt hierte til de Trængende, Et got hierte til alle. Hun lod af at leve i Verden 1762 d. 9de April, Efterat Hun saa vel havde levet sin tiid af 59 aar 8 Maaneder og 5 dage. Hendes Dyd bør leve hos alle Skøn-somme Efterlevende I en U-forglemmelig eftermæle. Manden, Dend forhen Wel-Edle og Fromme Nu til ævig hvile henkaldet Salig Mand Seignr. Morten Nielsøn Hemmer. Hvis Jegoms Støv her under Gjemmes i jordens Støv, Hvis Levnets Lob begyndte i Verden Aar 1692 d. 2. Julii, Hvis Lives alder blev ført som en Iydig Søns Udi sine For-ældres huus. Faderen Dend Høj-Agtbare og Wel-fornemme Niels Rasmussøn, Borger udi Schive,

Dg Moderen Wel-Edle og Gud-Elstende Matrone Maren Andersbaatter, Som vel ved døden forlod Ham Gene med Opdragelse, Men Herren antog Ham ved sin diise Raads Førelse Og ledte Ham igiennem 3de Husbonders tieniste, Først hos Wel-Edle Seign. Thøger Ostenfeld til Lundgaard, Derneft hos Wel-Edle Seign. Niels Overgaard til Dvistrup, Endelig hos Welbaarne Hr. Niels Vinde til Kiærgaardsholm etc. Hvor Hand som en Troe Tienere blev Satt i 4 Aar Til en Troe Huusfoged over 4 Herregaarders Opsigt, Og for denne sin retfærdige Forhold befundne Troefkab, U-Trættet Arbejde, Langvarig Tieniste i 16 Aar vandt Ej alleene Husbondens yndist og belønning At betroe Ham sine Vigtigste Ting til forretning, At bebreve Ham Landting til Boepæll og Vaaning, At forunde ham Nyegaard i sin Tiid til Forpagtning, Men endog vandt derved sin i live Hustrues højagtelse, Dend Wel Edle nu i Gud henhvilende Salig Madame Magdalene Sybille Hejde At ofvergibe Sig til Hands Kiære Brud og Egtefælle, Som ved Guds Raad blev fuldbiurdet d. 3. Decembr. 1728, Og ved Guds Raade Belfignet, undtagen livs Arvinger, Udi 33 aars høypriiselige og mageløse egtestab, Da Dødens Bitterhed vel brøed dette Egestabs livsalighed, Men erstattede Ham det Tab ved sin dødelig Afgang Anno 1763 d. 27. Januarii Til en ævig Samling med sin Gl. Egte-Mage i himmelen, Da hand her havde været en Retfindig Mand og god Christen, Belfignet af Gud, yndet af de Høye,

agtet af sine Biige, Elsket af de Ringe, Oprigtig og Tienstfærdig Mod alle Og Saa skrevet Sig Selvdend bedste Grav-Skrift i alles Minde, Da Hand i sin Alders 73. aar forloed Verden Og efterlod sig Et god-gjørende Navn og berømmelig Eftermæle Anno 1763.

I den østre Hvælving, der i ældre Tid var Skriftestol, er Begravelse for Præsten Schousboe og hans første Hustru. Deres Rister have følgende Indskrifter:

Herunder hviler Erværdig og meget Wellærde Sl. Hr. Hans Schousboe, Barnfød udi Schousboe i Fyen Anno 1683, Belmeriterede Sogne Præst for Eising Meenighed udi Ginding Herret i Hæslysel udi 16 Mar 11 Maaneder 3 Uger 5 Dage, døde i Eising Præstegaard 1724 d. 22de Maji udi hans Alders 41 Aar. Gud give Ham med alle Hellige og Udvalde en glædelig og ærefuld Opstandelse. Her glemmes da i disse Fjæl Hands Begone, hos Gud hands Siæl, I ævig glæde frydes, Hand leved vel, en Salig Død Hand derfor og af Verden nød, Med Kronen Hand nu prydes.

Udi en ærefuld Opstandelses Haab hviler udi denne Riste dend Hæderbaarne og Dyd Edle nu hos Gud Salig Matrone Mette Cathrine Pedersdaatter Biering, fød i Fyen udi Vering Præstegaard Anno 1686 d. 3die Decembr., Kom i egtestab med Hæderlig og Wellærde Hr. Hans Nielsøn Schousboe Anno 1708 d. 3. Julii, levede sammen 7 aar 38 uger 4 dage og aplede 2de Sønner og 4 Døttre,

døde Anno 1716 d. 21de Septembr. ~~af alder 39~~
aar 2 maaneder og 2 dage.

End videre en Gravsten i Træramme med
Indskrift over Præsten Provst Knud Christensen
(† 1628).

Det er optegnet 1766, at Morten Hemmer 1742
har stænkert Kirken et Jærn-Sprinkelværk foran
Alteret og i sit Testamente 200 Rdl. for sit Epita-
fium, som særlig skulde anvendes til en ny Alter-
table og anden Prydelse, „dem Kirkepatronen Seign.
Lillelund med flere af sine egne redelig har for-
brugt“.

Alttertablen, der forestiller Kristus paa Korset,
bærer Marstallet 1764 med Niels Lillelunds og
Mariane Bernsdorfs Navnetræk. Paa den ældre
Alttertable stod Eric Rosenkrantz og Fru Maren
Juels Navnetræk 1598. Altterstagerne synes at
være fra Christian IV's Tid. Prædikestolen bærer
Marstallet 1656 og er oprindelig bestemt til Viborg
Domkirke, men da den fandtes for lille, blev den
overladt Mogens Rosenkrantz.

I Kirken hænger en 7armet Vyskroner, med
N. Lillelunds og Hustrus Navnetræk 1766.

Døbefonten, af Granit, er meget gammel og har
en Afbildning af Adam og Eva og en smukt dekoreret
Sokkel. Den bærer følgende Indskrift med lignende
Bogstavformer som den nedenfor nævnte Sten paa
Kirkens Yderside: In nomine patris et filii et
spiritus sancti (I Faderens, Sønnens og den
Helligaands Navn).

Klokken er nylig omstøbt. 1766 jagdes den at være saa stor, at den kun kunde ringes af 3—4 Karle, men der var dog ogsaa en mindre Klokke. Paa den store læste Udbildgaard 1772: Anno domini mdxv jhesus nasareus rex iudeorum. maria ieg heder, i eysing sogne ieg stobt. Gud til lof, sanctus dionisius oc alle guds hielen til lof oc erre, fru sancte anne siel tridi. amen.

1650 blev der indstillet til Kongen, at Kirken behøvede et nyt Klokketærk. Klokken var taget ned og kunde ikke ringes, førend samme Klokketærk blev hugget af ny. Selve Kirken var forfalden, fordi en Mand, som i 6 Aar havde Landting i Jorpagtning, oppebar Kirkens Indkomst og ikke vilde lade det brøstfældige forfærdige, og han rømte siden bort. Desuden var sal. Holger Rosenkrantz for samme Mandes Forsømmelse bleven Kirken en Sum Penge skyldig, og $\frac{1}{3}$ af dens Beholdning var befalet afgivet til Sorø Kirkes Reparation. Kongen tillod derfor 31. Marts 1650, at hele Beholdningen maatte anvendes til Kirkens Istandsættelse. En mærkelig Indskrift udført med Majuskler med Undtagelse af e i ejus, hvor us betegnes med en Krølle, findes paa Kirkens søndre Mur imellem Taarnet og Waabenhuset. Indskriften er formodentlig ved en Ombygning vendt paa Hovedet, thi oprindeligt maa den nuværende nederste Linie ACERVS FILI have været øverst. Den læses saaledes*): Acerus filius

*) Udbildet men utilfredsstillende i Ny Kirkehist. Saml. II. 574. For den nøjagtige Aftegning som for mange andre Oplysninger tages Hr. Lærer Kristensen i Mundbjerg.

Tvconis Cabbi et domine ejus Ide. Deus. Det er: Ašfer, Søn af Tøge Cabbi og hans Frue Ide. Gud. Stenen er lidt over 1 Alen lang og 3 Kvarter bred og Indskriften omgiver et Kors, hvor Midtpartiet udgør en Rektangel og Armene ligeledes ende i Rektangler. Imellem Korsarmene findes de Bogstaver, til hvilke der ikke var Plads i Randen, nemlig de deus. Domine betegnes med DNE med Streg over N. Denne Sten er vistnok, foruden at være Vigsten, tillige Betegnelse af, hvem der har ladet Kirken bygge, og til Minde om Ašfer Tøgesens Forældre, thi den er sikkert indsat i Muren, da Kirken blev bygget. En Knud Rabbi nævnes 1255 som en af Rigets Stormænd⁵⁷), og Navnet Rabbi forekommer oftere i det 13. og 14. Aarh., men de nævnte Personer, der formodentlig havde ejet Landting, nævnes ellers ikke. Østen for denne Sten er en anden med 6 femkantede Figurer i rund Fordybning.

Præster.

Gregeris 1349.

Lave 1422.

Lavrids Winther 1475, 1486, førte Stjerne-
julernes Vaaben.

Peder Jensen 1539.

Peder Markvardsen 1544.

Christen Knudsen 1568, 1584.

Knud Christensen 1589—1628.

Knud Pedersen Hørdum 1629—32.

Søren Jensen Bilbjerg 1632—65.

Søren Rasmussen Malmø 1665—1707.
 Hans Mikkelsen Schousboe 1707—24.
 Lavrids Christensen Winther 1724—28.
 Hans Hansen Grøn 1729—30.
 Jens Nielsen Møller 1730—82.
 Christoffer Berntsen Mulvad 1782—1802.
 Jørgen Roefoed 1802—19.

Ejning fik 1735 Sandbjerg til Anne, men blev 1819 Anne til Sale.

1593 klagede Ingeborg Lavridsdatter over Hr. Knud Christensen, at han havde lovet hende Egtteskab, men ikke indfriet sit Løfte, og efterat han var kaldet til sin Faders Kapellan, blev det ham forbudt at prædike, indtil han giftede sig med hende. Medens han var trolovet med hende, havde han imidlertid beligget en af sin Faders Piger ifølge Lensmandens og Biskoppens Beretning, Kongen befalede derfor 20. Nov. 1593, at efterdi hans idelige Forseelser ikke ere at lide eller gedulde, men tilbørlig bør straffes, skulde han itaa aabenbar Skrifte og lide en tilbørlig og lidelig Straf, men derpaa maatte han itedes til Kald og Prædiken, og gøre Tjeneste som tilforn.

24. Juni 1632 skrev Lensmanden Ulrik Sandberg til Biskoppen, at Holger Rosenkrantz havde bedet ham paa sine Vegne at beskikke en Præst i Ejning. Han havde nu forskrevet en Person fra Varde at prædike i Kirken, hvem han anbefalede Biskoppen med de Ord: Jeg er saa glad, at de fattige Mænd kunne faa en Sognepræst, den gode Gud unde, at det er sket i en god Tid.

Hr. Søren Jensen fik 2. Dec. 1647 kgl. Bevilling paa $\frac{1}{4}$ af Sale Kirketiende, da han 1642 havde faaet Tilfagn om den første ledige Tiende.

Den ovenfor omtalte Sjælemesse i Kirken for Fru Karen Aages og hendes Efterkommere blev ved Reformationstiden ændret til en Onsdagsprædiken og Præsten beholdt den Indtægt, der var henlagt til Sjælemessen, nemlig Herligheden og Vandgilden af 2 Gaarde i Gjeddal, samt Afgiften af Møgeltoft og Tøndeg, til hvilke Herligheden skulde høre under Landting. 1690 fremkaldte Præsten Hr. Søren Rasmussen et Tingsvidne, „at Gjising er den aller fletteste og ringeste Sogn i Ginding Herred baade paa Ager og Eng og for dens Ringheds Skyld kunne Sognemændene ikke svare Præsten hans Rettighed, som de burde at give og han billigen burde have, at Hr. Søren Rasmussen ikke udi 10 Aar havde bekommet sin Rettighed af Møgeltoft og Tøndeg, som han skulde have for Onsdagsprædiken, nemlig 15 Tdr. Hartkorn og 2 Skp. Havre, og han dog har gjort Onsdagsprædikener mere end hans Formand.“ Præsten anfører i en Indberetning fra samme Aar som Grunden hertil, at Bønderne bleve saaledes medtagne ved Arbejde og paa anden Maade af den, som havde Herligheden, at de intet kunde hde.

Fra Præsten Hans Schousboe og hans Hustru Maren Pedersdatter, der var Datter af en Købmand i Lemvig og efter hans Død giftede sig med Præsten Hans Rosenberg i Lemvig, nedstammer

den adelige Familie Gyldenfeldt. Hans Søn Christian blev nemlig som ung Student Huslærer paa Broholm hos Oberstløjtnant Niels Sehested og blev forlovet med en af Døtrene, hvorfor han blev jaget bort, medens Familien søgte at tvinge hende ved haarde Midler og fik hende forvist til Bornholm, til hvilken D der nægtedes ham Udgang. Efter nogle Aars Standhaftighed opnaaede de elskende dog 1747 Frederik V's Tilladelse til Ægteskab, imod at han gav Aftald paa hendes fædrene og mødrene Arv. Schousboe blev Officer i Bornholms Militz, senere Kommandant i Korsør og 1761 optaget i Adelfstanden med Navnet af Gyldenfeldt. Om dette Exempel paa trofast Kærligheds Udholdenhed mod Adelsstolthed og Familietugt findes en læseværdig Beretning af B. M. Stolpe i Hist. Tidstr. 6. R. 5. Del.

Det var et noget besværligt Anney, Præsten 1735 havde faaet i Sandbjerg Sogn med den elendige Kirkevej, der ofte omtales i Kirkebogen i Hr. Jens Møllers Tid, især ved Kørselen over Skjærbæk, hvorover der var Overførsel nærved Stranden, hvor nu Skjærbæk Bro findes. „2. Juledag 1753 faldt mine 4 Hopper i Skjærbæk under Islæg, jeg selv kom lykkelig af Bognen og maatte resolve at vade til Støvleknærne derover paa Isen, som Gud selv alene styrkede, at den ikke brast.“

Samme Præst brugte meget Degne til at prædike for sig. 1732 prædikede oftere den unge Degn i Sale Mr. Henrik Hulman og Degnen i Hadderup

Msr. Engelstoft. 1733 prædikede Degnen i Hemmet Kristoffer Fjord og Degnen i Estvad Msr. Hvid. 1735 prædikede Degnen i Bordsbjerg Msr. Tøgen, 1743 Degnen i Sale Msr. Hans Christian Braad. 1750 prædikede Msr. Basballe af Landting (formodentlig Huslærer), „som Dagen efter rejste fra Landting, en underlig casus“.

Da Præsten blev gammel, kan man ikke undre sig over, at han 1774 skriver: „prædikede Msr. Brotman i Handbjerg og førte i Seigneur Hansens Kane, som var en overmaade stor Tjeneste sliig Vinter.“ Det var dog ikke altid, han ønskede samme Persons Tjeneste, thi samme Aar skriver han: „var Barnet fra Landting i Kirke, men skønt jeg selv havde beredt mig til at prædike, maatte efter Seign. Hansens Forlangende Brotman træde i mit Sted, da han aflagde en Prædiken i en Studs“.

Kaldet var vel daarligt, men det er alligevel ret komisk at se Præstens Glæde udtrykt i Kirkebogen over indbringende Forretninger. Saaledes skriver han: 3 Marts 1744 viet Peder Madsen og Anne Koch paa Handbjerg Hovgaard. NB. 10 Rdl., det bedste Bryllup hidindtil. 30. Sept. 1746 viet Msr. Hillebrand Holst og Mademoiselle Anne Sofie Schulk paa Handbjerg Hovgaard. Brud og Brudgom ofrede hver 1 kurant Dukat, af Følgestabet 8 Kroner og i smaa Mynt 2 Sletdaler. laus deo (Gud ste Lov). 4. Sept. 1750 Marie Rasmusdatter Lund paa Landting viet til Hr. Jens Chr.

Bindelin, Præst i Staby, hvorfor jeg blev aflagt med 30 Kroner. Det bedste Bryllup, jeg min Levetid har haft. Laus Deo.

Siden havde han den Sorg at miste Indtægten for Vigprædikener. Han skriver saaledes: „1786 døde der 30 Personer i Sognet, de fleste af Sprinkelsvaghed. Kammerraad Hansen forbød sine Bønder at lade holde Vigprædiken og den Ordre turde Ingen overtræde, men bliver vel i hans Tid en sædvanlig Skik“. Det ses ogsaa, at Vigprædiken endnu 1790 var usædvanligt.

Glansperioden i Præstens Tilværelse var sikkert Bispevisitationen 1734, efterat der ingen saadan havde været siden 1714, om hvilken han skriver:

Fredagen efter 11. Søndag efter Trin. 1734 var Biskoppen Mag. Ancheren af Ribe her i Kirken at visitere, da Mr. Otto Lassen prædikede her for Biskoppen, og fandt Hans Højærværdighed sig Gud ske Lov vel fornøjet med Ungdommen. 12. Søndag efter Trin. blev velbemeldte Hr. Otto Lassen her i Ejfing Kirke ordineret at være Sognepræst for Snejbjerg og Tjørring, da Hr. Vitus Bering af Kind efter Forlangende intimerede. Embedet ellers forrettede jeg selv, og efter Prædiken døbte Christen Pedersen af Røest hans Datter Karen, blandt hvis Faddere indfandt sig efter Hans Højærværdigheds gunstige Anledning at ofre: Provsten Hr. Peder Høeg af Estvad, Hr. Vitus Bering af Kind, Hr. Emmecke Hjerm af Vandborg, Hr. Svend Heide af Vejrum, Bispeindens Broder Kaptejn Mæechen af

Viborg, Seign. Morten Hemmer af Landting og Biskoppens Famulus Mr. Meller. Endogfaa blev Anders Jonsens Hustru af Egebjerg samme Dag introduceret, hvilket endogfaa gav den Anledning, at det gunstigt behagede Bispenden at ofre, siden Fru Kaptejn Mæchens, Provstinden af Estvad og Hr. Otto Lassons Kæreste, hvilket alt blev mig det bedste Accidensoffer, jeg siden min Ankomst har haft, og snart utroligt, mere faa anseligt kan ventes.

20. Dec. 1775 begravedes Degnen Bagge Lavesen Vedel, født i Nustrup 1701; han siges i Kirkebogen at være „en lærd ved fremmede Akademier velbekendt og berejst, i al sin Tid en gudfrygtig og sikkelig Mand, æret og elsket af alle retsindige“.

Sale Sogn.

Sale Sogn grænser mod Nord til Gjising Sogn, hvorfra det stilles ved Staanjø, mod Øst til Estvad og Sevel S., mod Syd til Nyde S. og mod Vest til Gjising S. Kirkens Afstand fra Holstebro er $2\frac{1}{2}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 6488 Tdr. L. med $305\frac{1}{2}$ Tdr. Htfr.

Jorderne ere for en Del bakkede. Nord for Sale findes Guldfæl Bakker, der have Navn af en Lavning, der hedder Guldfæl, i hvilket Endelsen fæl betyder Vædested. Mod Vest og Syd findes

gode sandmuldede Marker, den nordlige Del er mere sandet, og mod Øst og Nord findes en større Hede, hvori der i Stället mod Ejfing Sogn ligger den lille Sø Skaansø. I Sognets nordøstlige Del er Bjørntjærmoje, noget af Hvidmoje, der ellers hører til Ejfing S., Stokholmmoje og Ngeråbjergmoje.

3 Skoler, 1 Andelsmejeri. Talt i Sognet 92 Gaarde og 129 Huse med 1513 Indbyggere (1880: 1253, 1860: 949, 1840: 819, 1801: 536).

Sale, der udtales Sål og hele Middelalderen fikreves Salæ, der er Flertal af Ordet Sal, der egentlig betyder Bolig, men særlig synes at have Betydning af Gudernes Bolig. Saaledes var i Sverig Upsala (det høje Sale) et særlig bekendt Tempel og i det gamle Kvad Völuspá kaldes Midgaard og Gimle Sale; Vølven synger: „Sal ser hun stande, fagrere end Sol, takt med Guld, i Gimle“. Næved Sale ligger Male, der ogsaa er en Flertalsform og ikke synes at kunne være det Ord Mal, der betyder en Kende; rigtignok er her Bækken Malbæk, men den har vel Navn efter Byen og ikke Byen efter saa lille et Vandløb. Mal betyder ogsaa Gudehus, gothiskt alhs, saa der kan være megen Sandsynlighed for, at Sale med det nærliggende Male og Hasjelholt, der betyder en haslet Holt eller indhegnet Skov, har været et Sted af Betydning.

1638 nævnes af Høje paa Sale Mark: Raahøj, Hummelhøj, Stallehøje, Thorhøj, Bindhøj foruden flere smaa Høje uden Navn, og af Bjerge Gjelbjerg, Esjingsbjerger, Sandsbat, Tranbat, Aggesbjerg; de

3 sidste i Bonig Hede nordligst i Sognet; om Esfingbjerg „siges af nogle gamle Folt, at skal være hørt nogen klinkende Lyd og Klang undertiden“; desuden Dronnings Dal; paa Hale Mark Blakshøj, Tuehøj; paa Agerbæk Mark Markstjelhøj; paa Svenstrup Mark var Rombak og Enebærkat; paa Hasselholt Mark Mølbjerg; ved Ubitsø Tyfildsbjerg. Nu findes kun saa høje: Blakshøj paa Hale Mark og 2 mindre jønden for Kirken.

1638 nævnes Søerne Skallesø, Skaanesø og Egersø og en Bæk, der løber gennem Hale By og kommer fra Kaaeng, ved Hale Altbæk, ved Rold Davsensbæk og Stampgrob, ved Bustov Graabæk, ved Ubitsø Raahabbæk.

Præsten i Sale Hr. Las Tygesen giver 1683 bagi Opmaalingsprotokolen en Del Oplysninger om Sognet paa hans Tid:

„En god Del af Sognets Indbyggere findes at være geraadne udi stor Armod, mange aldeles udi Ruin og Odelæggelse, thi her ej alene er meget ganske øde, men flux mere laver til at blive, saa at man fast hver Morgen maa tvivle, om den og den Gaard endnu er besat eller forladt, ja her findes endog den hele Gaard, som 22 Mar ikke har været besat og nu er ganske sædløs, dog ikke endnu af Husbonden forladt, men han selv hidindtil har udredet Skatterne med stor Besværing og ringe Bederlag af Ejendommen, ventende maasse Tid efter anden Forandring. Marsagen til saa stor Nedring og ringe Tilstand synes at have været, at

Godset udi Fordebøger højere har været taxeret, end Ejendommen har funnet taale.

„Efter god Gøde tages her i Sognet gemenlig overalt og ingensteds mere end 4 Kærve, nemlig Byg 1, Rug 2, Foring=Rug eller Havre (hvor Jorden giver Havre hellere end Rug), gode eller ringe efter Vejrligets Maade, dog hvor saa mange Bæster er, at det dertil behøves, bruges den sidste Kærv sjelden til andet end Foring. Efter ringe Gøde, som paa de fleste Steder sker, tages ligesaa mange Kærv, dog alle ringere, eftersom her ikke findes som ved Fjord- eller Havbredden Tang eller andet deslige til Gøden at behjælpe. Uden Gøde første Omgang, som vi falde Halmfald, brydes Jorden med Boghvede og derefter avles to middelmaadige Forings Kærve og Jorden hviler et Aar des længere. Uden Gøde anden Omgang tages 1 Kærv Boghvede eller Havre, hviler 2 Aar des længere. Uden Gøde tredie Omgang giver Jorden intet, men vil hvile ved 8. Mars Tægt 10 eller 18 eller 26 Aar.

„En trofast Mand med Ed bekræfter, at han et Aar efter 11 Skp. Sæd itkun har avlet 11 Kærve og et andet Aar efter 10 Skp. itkun 9 Kærve“.

I Kirkebogen findes fra samme Tid følgende Optegnelser om Dødsfald:

18. Juli 1674 blev Peder Strædder i Sal ihjelfslagen af Synild paa sin Eng. 1675 døde: Paa Takjigelsesfest bleve begravede tvende Danne-

mænd Niels Bendsen i Svenstrup og Jens Jepsen i Sale, som begge døde Søndagnatten tilforn efter kristelig Forberedelse og Afsked. Niels Christensen i Nør Bjert, 10 Aar gammel, et meget smukt og flittigt Barn til at lære Børnelærdommen, men ihelstlagen, af Mads Andersens Søn, af samme Alder, paa Marken. Anna Jensdatter, Christen Gueroms Hustru, som henad 2 Aar havde været beængstet med urolige Tanter, dog ved Trøstens Kraft bevaret fra Selvmord, omsider naaede sit længe ønskede Maal, en rolig og salig Afsked, 80 Aar gl. Niels Mortensen i Vester Skovlæng, en oprigtig, trofast og velvillig Dannemand.

1676: Jep Smed i Hjerte, en god gudfrygtig Dannemand, som var kyndig i bibelske Historier, 70 Aar. Gundele Sørens datter i Hasselholt, som havde opammet velb. Jens Sehested paa Rydhave. Bertil Thomsen i Aal, en gammel Dannemand, tilforn rig, nu fattig og elendig, 88 Aar.

1677: Jens Paaskeføn i Sønder Hjerte, en gammel Dannemand, som efter Velstand geraabede i største Armod, 69 Aar. Maren Christensdatter, en fattig Kvinde i Sal, som kaldtes tolle Maren, havde tjent i Præstegaarden, 73 Aar.

1688 døde Anne Albretsdatter, de Felders*) Moder i Hasselholt Gaard, en meget ærbar Dannekvinde, 80 Aar gl.

*) 1682 nævnes Thomas Feld i Hasselholt Gaard, 1727 Chr. Feld sammesteds.

1689 døde Jens Christensen i Hasselholt Gaard, 38 Aar gl., en fornemme duelig ung Mand.

1763 Aftenen før Nyaaarsaften druknede Degnen Hans Braad og Mads Christensen af Bjært i Lundvad, da de agtede at føre til Skive, men Bognen blev formedelst Højvande og Dribis og haardt blæsende Vejrlig omkastet og de begge omkom i Vandet, dog bleve Bæjterne skilte fra Bognen, som stod omvæltet i Badet, og saaledes reddede.

1771 døde Jens Conradsen, en Gaardmand af Bjært, som var bleven skudt af Fogden Liebman paa Rydhave i det ene Ben ved sit Tyveri nedenfor Kornloftet, hvoraf han og omsider døde, blev nedsat i en aaben Grav og efter 10 Dages Forløb paa Hr. Amtmand Albertins Resolution kastet Muld paa.

1771 døde Anders Højgaard af Bjært, som i urolige og fortvivlede Tanker skød sig selv ihjel i sin Smedie, hvor han stod lig i 14 Dage, indtil han efter Amtmandens Resolution blev dog kastet Muld paa d. 15. Nov. Han havde været i sin Tid en meget verdslig klog og forstandig Mand, men tillige hengiven til Eder og Bander, Overmod og Paaastaaenhed, havde en god bogstavelig Kundskab i Skriften, men levede ikke derefter, hvorover han ventelig justo dei judicio (ved Guds retfærdige Dom) fik saa slet et Endeligt. Han havde og nogen Tid tilforn gjort Lovens Ed i en Sag, hans Søn angaaende, som var greben for Tyveri paa Rydhave, hvilket var tildels Aarsag i hans urolige

Tanker, fordi han, saa vidt man slutter, havde svoret falskeligen.

I Sognet findes:

Sevelsted, 3 Gaarde, deraf 1 med 5 Tdr. Hftr., og 1 Hus. Her var 1683 1 Gaard m d 2 Bønder; paa Marken nævnes Toømoje og Kæveholt. Udtalen er Söwlfte, skrives 1489 Søffweltwedt (læs: Söwltved) og var da en øde Gaard⁵⁸). Endelsen er altsaa Tved, der bethyder en Landtunge, og Marken danner ogsaa en Halvø, der fra Heden østen for gaar mod Vest, omgiven af Eng og Rær, der i en fjern Fortid have staaet under Vand, hvilket navnlig er tydeligt jønden for Sevelsted. Sevel har her samme Betydning som Sevel By og Sogn, og maa oprindeligt være Sø-Vedel, Badestedet mellem Søerne. Dette Navn er altsaa saa gammelt, at det hidrører fra den Tid, her var Sø, ligesom Kilsmark i Bording Sogn synes at være fra den Tid, da Bording Sø var en Gren af Limfjorden.

Vinderup Hovgaard, 8½ Tdr. Hftr., Vinderup Station, Gæstgivergaard og 24 Huse, Bejrsmølle. Fra 1895 Folketingsvalgsted. Vinderupgaard havde tidligere c. 14. Tdr. Hftr. Nordvest for Gaarden findes et Boldsted af Størrelse som en Kæmpehøj, der kaldes Vinderup Bold, hvorpaa der ikke kan have staaet større Bygning end et Taarn.

Vinderup nævnes første Gang 1274, da Fru Lucia Stødede Johannes Kalf, forstum Marst, sin Gaard „Windorp“ med al dens Tiliggende, paa den Betingelse, at han og hans Arvinger skulde

forshyne Stubber Kloster og alle Kirker i Ginding og Hjerm Herreder med Vin og Brød, befoste hvert Aar hendes Sjælemesse og hver Uge en Messe for fromme Afsøde⁵⁹). Joh. Kalf nævnes som Marsk 1260—67, men 1272 som fordm Marsk⁶⁰). Hans Hustru Cecilie Nielsdatter, der var Enke 1304, var fra Staane og døde 1318⁶¹). Man kunde være berettiget til at formode, at den Ingerd Jensdatter, som nævnes under Landting og var gift med Grev Albert Albertsen, var Joh. Kalfs Datter, da hun stænkede Gods til Sale Kirke og altsaa maa antages at have boet i Sognet. Endnu mere sandsynligt bliver dette ved den Omstændighed, at der i de mange Privilegier, der udstædes i Kristoffer den Andens Tid til Fru Else Pedersdatter, Enke efter Albert Albertsens Broder, den mægtige Marsk Ludvig Albertsen, nævnes en Gaard „Vinderiis“ i Forbindelse med Forlening af Hjerm Herred. Disse Breve findes kun hos Arild Hvitfeldt, hvis Navne ofte ere fejlskrevne, og det maa antages, at Vinderiis er læst for Vinderup, saa meget mere som der ikke findes nogen Gaard af Navnet Vinderiis. Disse Breve ere udstædt 1328 af den sønderjydske Kong Waldemar, 1329 af Grev Bert og Grev Johan og 1330 af Kong Kristoffer⁶²). Da Albert Albertsen i nogle af Brevene ogsaa nævnes som delagtig i Privilegierne, har han maasse ogsaa haft Ret til Vinderup, men i alle Tilfælde er hans Broders Enke kommen i Besiddelse deraf.

1422 nævnes som Tingsvidne Hemming Friis af Binderup, Bæbner⁶³), og Gaarden maa siden have tilhørt Eske Friis, thi dennes Datter Mette, der var gift med den forte Oluf Nielsen til Fabsing Hovgaard, kaldes „af Binnerup“⁶⁴).

Binderup var siden en Bondegaard; saaledes nævnes 1510 en Bønde Peder Christensen i Binderup. Malte Sehested til Rydhave har ved Midten af det 17. Aarh. oprettet Binderup til en Ladegaard under Rydhave; hans Enke Fru Margrete Reedtz skriver nemlig: „Binderup Hovedgaard : Hovgaard, som nogen Tid for dens Bekvemmeligheds Skyld af min jal. Mand og mig efter hans dødelige Afgang er brugt under Rydhave“. At Binderup før den Tid længe havde været en Bondegaard, ses ogsaa deraf, at Præsten 1690 klagede over, at Tienden var tabt af denne og en Gaard i Bjerte, hvis Jorder vare lagte ind under Rydhave, og at Binderup endnu 1655 havde været beboet af Bønder og ofret og tiendet bedst af alle. 1615 folgtes Binderup, der da var 2 Gaarde eller bestod af 2 Bønder, af Palle Rosenfranz til Klavs Maltesen Sehesteds Enke, Fru Anna Vykke.⁶⁵).

I Markbogen for 1683 skrives om Binderup: Binderup Mark og Ejendom er 13 Mars Tægtter, som kan jaas uden Gøde, og er Jorden af tynd Sæd og ond Jord, som vil have lang Hvile, om det skal give Korn: 1) Langholm, 2) Store Mølager, 3) nogle Agre af Store Mølager og Lille Mølager, 4) Stjelhøj, 5) nogle Agre af

Skjelhøj saa og Cortesøagre, 6) Cortesholt, Corteshale, Gimering, 8 Acre af Stuberager, 7) Stuberager, 8) Brotoft og noget af Korsbjerg, 9) det øvrige af Korsbjerg, 10) Langager, 11) Staffetager, Hvedstedtoft, Boldtoft, 4 Acre paa Vandsted, 12) Vandstedagre, 13) Galetoft og Abildholstoft. Vinderup Engdele ere liggende runden omkring Marken, saa Vandene af en Aagang, som der omkring løber, naar Vandflod og Regn kommer, opvoxe og Engene overfyldte, og er bløde Enge, saa de derfor ere besværlige at bjerge.

Siden var Gaarden udforpagtet. Saaledes nævnes blandt Forpagtere 1699 og senere Niels Hansen Ravn, gift med Marie Sofie Mavors, der døde 1702. Hans Søster var vel den Inger Hansdatter Ravn af Sale, der døde 1730, 84 Aar gammel. 1716 døde paa Vinderup Anne Marie Mavors, sal. Hr. Hans Raas af Ulborg, 54 Aar; 1714 var Jakob Vilso Forpagter. 2. Sept. 1763 blev paa Vinderup Raadmand Oluffen i Viborg viet til Tomfru Gertrud Marie Lund. 19. Marts 1799 blev Forpagter Henrik Høegh begravet, 70 Aar; hans Hustru Anne Sørensdatter Fischer døde 1787, 96 Aar gammel; hun var altsaa 38 Aar ældre end sin Mand. Da Gaarden 1777 blev udbudt til Forpagtning, kunde der saas 23—24 Tdr. Rug, 8—9 Tdr. Byg, 8—10 Tdr. Havre, fodres og græsses 50 Stude, 6 Køer, 6 Heste, 60 Faar. Sale Kongetiende hørte derunder og Bønderne gjorde Høveri. 3 September 1805 fattes Gaarden uden

Gods til Auktion og enten den Gang eller lidt senere købtes den af N. V. Boserup, der havde været Forvalter paa Rydhave. Han købte senere Stubbergaard og døde 1841, hvorpaa Gaarden købtes af Hans Ditlev Fabricius fra Bramminge, efter hvis Død c. 1870 hans Søn havde den nogle Aar. Senere overtoges Gaarden som uskyldstgjort Pant af Frøtnerne Petersen.

En Del af Gaardens Jorder ere udparcellerede, idet Vinderup Station og de mange Ejendomme derved ere opførte paa dens Mark.

Stokholm, 11 Huse.

Aalestov, 3 Gaarde, 10 Huse. I et Tingsvidne 1696 omtales Foldeng vesten Marbjerg i Aale Aat.

Hasselholt, 14 Gaarde, 7 Huse, Skole. Hasselholtgaard har i sin Tid været en Herregaard. Niels Krabbe til Bejerslevgaard paa Mors stod 12. Marts 1489 paa Binding Herredsting og gjorde Lavhævd paa Hasselholtgaard med dens Enemærker østen, sønden, vesten og norden ind til Gaarden, baade Toster og Enge, ligesom den Lund ved Gaarden i Enemærket og Enemærkes Hjør, hvilket havde ligget til Gaarden fra Arilds Tid, desuden indværgede han til Gaarden hvert femte Bræs (altsaa $\frac{1}{3}$ af Fællesjorden) over al Hasselholt og Aale Mark, 2 Gaarde i Hasselholt By og 2 Gaarde i Aale, der gensidig havde Jorder i begge Byers Marker, en øde Gaard kaldet Søvelved, et øde Byggested østen ved den sønderste Gaard i Aale, et

øde Byggested norden ved Hale, Havris Mark og en Jord i Hale Mark, der kaldes „Brenkhee“, hvortil ingen uden de Gjere i Hale og Hasfelholt havde Ret.

Dette Gods var tilfaldet hans Hustru Kirstine Bøsdatter og hendes Søster Karine i ret Arv efter Fru Gunner Bøsdatter af Hasfelholtgaard, og flere af deres Forfædre havde haft det i Haand og rolig Hævd. Denne Fru Gunner Bøsdatter kan ikke godt være andre end Enken efter Ridder Erland Kalf; hun nævnes 1411; hendes Fader Bo Høg ejede i Baldemar Atterdags Tid Fjandhus i Sønder Nisum Sogn og Abjerg i Bedersø Sogn, saa hun maa have været meget gammel, da hun døde; Niels Krabbes Svigerfader var hendes Broderføn, men det er muligt, at denne har haft Hasfelholt, førend Døtrene fik den ⁶⁶).

Tøvrigt ejede Palle Juul til Dgelstrup 2 Gaarde i Hasfelholt By, som han skødede til Dueholm Kloster, men som Klosteret igen afhændede 1454 til Hr. Niels Eriksen til Tim ⁶⁷).

1683 var Hasfelholt 7 Gaarde; af Marker nævnes da Herstop, Torpvar, Sandbjerg, Birtjær, Harhøj, Bugtjær, Mølbjerg, Galbjerg, Stofagre.

Hale, (udtates øl) med Bejrmølle, 12 Gaarde, af hvilke 3 kaldes Damsgaard, Nørregaard og Østergaard, og 25 Huse. 1683 11 Gaarde, 4 Bol og 4 Huse; af Marker nævnes da Angermed, Nap, Birtjær; Myrbjerg, Dyholm, Blarhøj, Tøstoft, Seps Mose, Galshjerg, Lushøj, Faringbæk, Labstjær, Tudsbjerg,

Ryngaards Tost, Mølbjerg, Solbred, Hylentjær, Togflod, Hverremose, Lemose. Udmarken kaldes Skovjord.

Sale med Skole og Præstegaard, 11 Gaarde, af hvilke de 2 have hver $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., 2 mindre kaldes Guldfælgaard og Kirkegaard, og 5 Huse, Nørre Sale, 3 Gaarde. 1683 4 Helgaarde, 2 Trefjerdedelsgaarde, $\frac{1}{2}$ øde Gaard, 3 hele og 3 halve Bol, deriblandt Degnebolet og 5 Huse, foruden Præstegaarden.

Af Marker opgav Præsten 1683 følgende: Skidenfald med Dronnings Dal, Højsfald, Endeløs, Vibust og Kirkesti, Sponager, Ubildagre, Dombdal, Raahøjager, Lagfald, Bjørntjær vesten for Gilbjerg, og Engene Itjær, Stevntjær, Engum, Sureng, Bjørntjær og Guldfæl.

Sale Præstegaard, $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., før $8\frac{1}{2}$ Tdr.

Bulig, $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr. 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Orbæk, Møgelbjerg, Krattost, Trolbstoft.

Ugerbæk, 4 Gaarde, den ene $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hftr., 1683 3 Gaarde; paa Marken nævnes Klinkagre og Stjelhøj. Ugerbækskov, 1 Gaard.

Godrum, 1 Gaard, nævnes 1674.

Læderballe (udtales Vejrballe), 1 Gaard, 1 Hus. 1683 siges, at Vejrballe, der var et Bol, var bygget paa Ugerbæk Udmærk og fordum hed Ugerfrog; paa Marken nævnes da Knistjær.

Svenstrup, med Vejrmølle, 9 Gaarde, deraf 1 paa 5 Tdr. Hftr., 3 andre kaldes Bjerggaard, Elkjær og Kobborg, og 17 Huse.

Svenstrup Hovgaard, 2 Gaarde paa tilfammen 7 Tdr. Htr.

I Indberetningen 1638 berettes, at der østen for Svenstrup Hovgaard findes en stor trind Høj, kaldet Hovgaard Vold. Den er endnu til af Størrelse som en almindelig Ræmpehøj og ligger i et Kær; den kaldes nu Svenstrup Vold og kan ligesom Voldstedet ved Vinderup kun have været Grundvold for et Taarn.

Bæbneren Christiern Luggi pantsatte 1378 til Ribe Bispestol for 80 Mark Sølv sin Ejendom Swensthorp med alle sine andre øde og byggede Ejendomme i Vednyghæreth og andensteds i Hærhøsfel, som vare tilfaldne ham efter hans Broder Herman Knudsen, og disse Ejendomme skulde tilfalde Bispestolen, hvis Summen ikke blev betalt til 25. Juli. Han forbandt sig desuden til at sikre Bispestolen for de Krav, som Stubber Kloster og Præsten Hr. Niels i Bordsbjerg kunde have til Godset. Af det vedhængende Segl ses det, at Christiern Luggi har tilhørt Familien Galstot (eller Saltensee)⁶⁸).

Gaarden er tilfalden Bispestolen som Ejendom, idet den siden har faaet Støde paa den baade af Christiern Luggi og Jens Pors, formodentlig C. Luggis Svoger. Biskop Jens Mikkelsen stænkede 1388 til Ribe Domkirke alle sine Ejendomme i Sale Sogn, nemlig Hoveogaarden „Swensthorp houegaar“ tilligemed sine større og mindre Gaarde i Svenstrup med deres Tilliggende og sine Tjenerer der for sin daglige Sjælemesse i Ribe Domkirke⁶⁹).

Det var ikke nogen ringe Besiddelse, thi kort efter er Godset opregnet i Domkapitlets gamle Bog „Oldemoder“, hvoraf det ses, at det foruden Svenstrup Hovgaard ejede 14 Gaarde i Sognet, af hvilke de 3 gave lige saa stor Afgift som Hovedgaarden, nemlig hver 2 Ore Korn, og de andre tilsammen 9 Ore $1\frac{1}{2}$ Stilling Korn, eller $78\frac{1}{2}$ Td. Byg⁷⁰).

Godset blev bortforlenet 1429 til Henrik Eriksen af Familien Rosenkrantz, der tilstod at have modtaget i Veje alt Kapitlets Gods i Sale Sogn med alt fornævnte Godses Tilliggelse, Ager og Eng, vaadt og tørt, Skov og Fiskevand, rørende og urørende, med et øde Møllested, og forpligtede sig til at give hvert Aar inden Midfaste 30 Tdr. Rug, 36 Tdr. Byg og 15 Tdr. Havre efter Ribe Maal eller 6 Tønder godt nyt Smør inden vor Frue Marked i Ribe; han forpligtede sig til at holde Godset i god Maade og bestærme det, ligesom det var hans eget, og ikke at forurette eller bestatte de Vorneede over deres rette Skyld. Opsigelsen var paa et halvt Aar, og han forpligtede sig og sine Venner til hdermere at være Kapitlet til Tjeneste og Billie, fordi det havde vendt ham til saadant Benskab⁷¹). Førend Henrik Eriksen havde Svenstrup med Gods været fæstet til Jes Zuel, der i sit Vaaben førte en goddet Stjerne over 3 Vølger og som 1428 overdrog det til Kapitlet *).

*) Da hans Overdragelseshæv var underskrevet af hans Søn Jøer Zuel, ses det, at det var ham, der var gift

Provst, senere Biskop i Ribe Henrik Stangberg fæstede samme Gods 1438 ogsaa for 6 Tønder Smør eller 24 Mark⁷²⁾, men 1466 blev „Svenstrup homffgardh“ med alt Kapitlets Gods i Sale Sogn med Mølle, Skov og Mark, Uger og Eng, vaadt og tørt, bortfæstet paa Livstid til Bøvneren Anders Nielsen mod en Afgift af 18 Mark Lybst og 2 Tønder Smør. Han gav desuden den Forpligtelse: „Skal jeg have forskrevne Gods bygget og besat i gode Maade og ej lade Skoven uskælligen forhugges og skal jeg ej forurette de Tjenere, som paa fornævnte Gods bo, men holde dem ved Stæl og Ret“. Det ses, at en Tønde Smør da havde en Værdi af 4 Mark Lybst og at den 1429 var af samme Værdi som 3 Dre Korn eller 13½ Tønder Byg.

Henrik Stangbergs Efterfølger som Biskop 1465, tidligere Provst i Hærhøvel Peder Nielsen, havde Svenstrup 1471, da han udstædte en Revers om, at han ingen anden Ret havde til dette Gods end Kapitlets Overdragelse⁷³⁾. Han var maaske Broder til nævnte Bøvner Anders Nielsen; Biskoppens Baaben viser, at han tilhørte Familien Lodehat og altsaa var i Slægt med bekendte sølandske Biskopper.

1492 nævnes Erik Jul i Svenstrup Hovgaard.

1530 ejede Domkapitlet i Sognet 15 Gaarde og 3 Bol; da førte Herredsfogden Tilshn dermed.

med Karen Fasti, var Rigens Raad og havde Standerborg i Len. Hans Søn Jver døde 1468 (Danske Saml. S. 48) og ejede Astrup i Salling.

1683 var der 4 Gaarde i Svenstrup, men alle øde undtagen Hovgaarden, 3 Bol og 1 Hus; af Marker nævnes da: Spedeholt, Gjørholt, Hviisleager, Brederis, Dnholt, Holdzager, Killetoft, Stodderholt, Vester Krat, Gjedbjerg.

Obedsø (udtales Abersø), 2 Gaarde, den ene paa 4 Tdr. Hfr., og 3 Huse. 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Skovager; i Søen paa Marken var Karper, men de tilhørte Fruen paa Rydhave. 1647 skrives Ubidsø.

Skovlund, 2 Gaarde, Øster Skovlund, 5 Tdr. Hfr., Vester Skovlund, 8 Tdr. Hfr., og 2 Huse, det ene Højgaardhus. Navnet udtales Skowlen, skrives 1547 Skouflendi, 1638 Skovlending; Endelsen lending betegner hvad der ligger langs noget andet (sammenlign Aalending); Skovlending er altsaa en Strækning langs en Skov. 1683 var det 2 Gaarde, der laa hver for sig; Navnet var da Skovling eller Skovlending; paa Øster Skovlending Mark nævnes da Ravnholt, Kjeldager, Mølbjerg og Krentjær; paa V. Skovlending Mark: Thaaholt, Favrholt, Faareldshøj og Rysenbol.

Bustov, 2 Gaarde, 1 Hus. Skrives 1580 Boustov, 1683 Bustov og dreves da af Fru Margrete Keedy paa Rydhave ved hendes egne Folk. Navnet udtales Bosto og skrives 1550 Busto.

Mold, 2 Gaarde, 2 Huse; paa Marken nævnes Rlyngbust, Langhats Bak, Skovmark, Brendtang.

Vindelev (udtales Vennele), 5 Tdr. Hfr.; var ogsaa 1683 1 Gaard; af Marker nævnes

Høllenholt og Grimkjær. Da Vindelev ikke ligger langt fra Binderup, maa Binderup være en Udflytter derfra, thi Endelsen lev betegner en større Ejendom, men tilhører en fjern Oldtid. Forstavelen er Mandsnavnet Vindi, der ogsaa hører til de meget gamle Navne.

Bjært (udtales Bjat), 17 Gaarde, deraf Højgaard med 5½ Edr. Htfr., Billestov eller Billesgaard, Tanggaard. 1683 havde N. Bjert 11 Gaarde og S. Bjert 6 Gaarde og 6 Huse; paa Marken nævnes da: Vosager, Hølgaard, Kildehøj, Jaarved, Harresholt, Jerusalems Skomagers Toft, Bisagre, Batagre; „den store Gaard“ i S. Bjert var lagt ind under Rydhave og en anden Gaard var ogsaa lagt til Ryde Sogn. Navnet maa oprindeligt være Bjærtved, maaste Bjergtved, da det ligger højt mod Helle Na.

1675 nævnes i Kirkebogen et Sted Estkjær.

Sale Kirke.

Kirken er en anselig Bygning, opført i Rundbuestil af smukt tilhugget Granit med Dobbeltfoffel. Koret har rund Afslutning og i Øst et rundbuet Vindue. Paa Korets Nordside findes 2 tilmurede rundbuede Vinduer og 3 lignende paa Skibet. Triumfbuen har Kragbaand og i den nordre Mur i Korbuens, der er kortere end den søndre, er en Fordybning, ventelig til et Helgebillede. Taarnet, der ender i et spidst Spir, er ogsaa opført af smukt

tilhugget Granit, men har ingen Soffel, hvorfor det er yngre end Kirken, skønt det ogsaa har et rundbuet Vindue mod Vest. Høje Kirken og Taarnet er teglhængt, men har tidligere været bløtt; det siges, at en Ejer af Nydhave har ladet Bløtt tage af og føre bort med et Skib, der saa strandede. Igennem Baabehuset føres man til Kirkens søndre Indgang, der dannes af 2 Rækker runde Søjler med udhugne Kapitæler og med en halbrund Overligger. Paa Skibets Nordside er en tilmuret Indgang med en rund Søjle paa hver Side med udhugne Kapitæler. Denne Kirkes Alder maa sættes omkring Aar 1200 og maaske noget tidligere, idet den var Herredets Fjerdingkirke og Hovedkirke. I Taarnet ligger Kirkens gamle Dør med Jærnring og et Jærnbeflag, der viser, at den er henved 400 Aar gammel. Indvendig har Kirken Bjælkeloft. I Baabehuset findes ved Kirkedøren paa højre Haand en graa hul Kampesten, der har været Vivandskar, prydet med 2 Menneskeansigter og et Kors.

Den mærkelige Altertavle er bestrevet udførligt af Pastor L. Warming i Sale i Saml. til jydsk Hist. og Topografi V. 169 flg., af hvilken Afhandling her gøres et kort Uddrag. Den er af drevet Kobberblik, oprindelig næsten overalt stærk forgyldt og fæstet paa et Underlag af Egetræ. Den er delt i 2 Dele, af hvilke den nederste, Antemensele, har været anbragt paa Alterets Forside, medens den øverste, Bredella, har staaet over den bagerste Del af Alteret. Antependiet fremstiller i

Midten en Kristusfigur med Korsglorie, med den højre Haad opløftet til Velsignelse og holdende en Bog i den venstre, siddende paa en Trone og omgivet af 4 mindre Felter, hvori velsignende Engle. Yderst i Antependiets Rand sidde 12 Kredsfelter, deraf fremstille de 4 i Hjørnerne de 4 Evangelisters Symboler, de 2 midterste den Helligaand og Lammet med Korsbanneret og Lidelsens Kalk, de 6 andre Engle. Paa begge Sider af Kristusfiguren findes 18 Felter, af hvilke de 12 øverste fremstille Jesu Historie og Dømedag, de 6 nederste de 12 Apostle, 2 og 2 sammen. Omkring Kristusbilledet og Kredsfelterne og paa den yderste Rand findes latinske Indskrifter, af hvilke den omkring Kristus lyder (oversat): Der er een Almægtig, der er ikke tre almægtige, ikke Guder, ikke Herrer, Herren er tre og Gud een, den samme Gud stælnet mellem de enkelte Ting og styrer alt. Hvad der er til, hvad der lever, hvad som helst, der bevæger sig, levendegør, bevæger, opholder, ernærer jeg, omfattende de yderste, tillige gennemtrængende de inderste Ting, bevæger jeg alle Ting under alt, over alt. Gud er bestandig.

Paa den yderste Rand findes med større Bogstaver: Himlens Styrer, som uddeler Ret efter Fortjente, Jordens Staber, de hellige Sjæles Ros. Den apostoliske Forsamling, ved Døden gentøbt fra Døden, fordømmende Døden sidder som Hersker tilligemed Dommeren. Omkring Kredsfelterne findes ogsaa Indskrifter, der havde Hensyn til disses Indhold.

Bredellens nederste Del bestaar af 5 hvælvede Portaler, afdelte ved 5 Par Søjler, der over Portalerne forbindes ved Mellemvægge, som ende i Taarne. I den mellemste Portal fremstilles en noget mindre Kristusfigur end paa Antemensalen, og i en Række paa begge Sider de 12 Apostle. Ovenover disse findes de 4 Erkeengle St. Mikael, St. Rafael, St. Gabriel og St. Huriel. Paa begge Sider af Krucifixet findes 2 fritstaaende Helgenbilleder. Krucifixet er ikke fuldstændig bevaret fra ældre Tid. De 2 yderste Søjlepar ere forlængede til en stor Rundbue, der smukt hvælver sig over Krucifixet og øverst paa Buen har et Kastel med 2 Taarne, medens Søjleparrene foroven forenes til 2 Taarne; paa det ene er afbildet Isaaks Ofring, paa det andet St. Mikael's Kamp med Dragen. Ogsaa Bredellen har Indskrift over den siddende Kristus: værdig, yndig, tilbedelsesværdig Højhed, og Navnene paa de 12 Apostle og de 4 Erkeengle.

Tidligere har Tavlen været prydet med en Mængde røde, hvide, blaa og grønne Krystaller, af hvilke kun nogle ere tilbage. Altertavlen, der sikkert maa være forfærdiget til Sale Kirke, er nærmest fra sidste Halvdel af det 12 Aarhundrede og ventelig samtidig med Kirken. Paa Bredellens Bue fremstilles St. Mikael, og at Sale Kirke var helliget ham, ses af, at Fru Ingerd Jensdatter til Binde-rup 1349 stænkede St. Mikael's Kirke i Sale en Gaard i Felde i Nyde Sogn⁷⁵).

Døbefonten, af Granit, er meget gammel med fembladede Ornamentter. Ved dens Fod ligger en ældgammel Vigsten, uden Indskrift, prydet med 2 Kors indfattede i en Kreds, hvilken Vigsten i nyere Tid er flyttet hertil fra et andet Sted i Kirken. Prædikestolen er udstaaren og forghldt og omtrent fra Christian IV's Tid. Paa Skibets modsatte Side er et stort gammel Krucifix med de 4 Evangelisters udstaarne Symboler og derunder i Muren en rundbuet Fordybning. Paa samme Væg er Series Pastorum. Kirkestolene ere ualmindelig smukke og ere ventelig fra Christian IV's Tid. I Koret findes en gammel Skriftestol. I Kirkens vestre Ende er et Pulpitur, samtidigt med Stolene. Gulvet er nu belagt med Fliser. Under Taarnet er Krydshvælving. Klokken er omstøbt for faa Aar siden og uden Indskrift. Stjult af Vaabenhuset findes en meget gammel Vigsten fra Middelalderen.

1781 blev der i Viborg Samler udbudt Licitation paa en Hovedreparation af Kirken og Opførelse af et nyt Spir.

26. April 1492 affagdes en Dom i Sale Kirke ang. en Strid om noget Gods i Malt og Gørding Herred. Dommerne vare Biskop Niels i Viborg, Bæbnerne Peder Nielsen i Tim, Albert Steel i Hegnet, Oluf Pedersen i Spøttrup, Erik Suel i Svenstrup Hovgaard, Ejler Tun i Galtrup, Christiern Hvas i Raas, Jens Raas i Volstrup, Peder Brokkenhus i Verbæk, og Bønderne

Nis Sale i Nittrup, Jep Christiernsen i Trabjerg og Svenning Tygesen i Trandum⁷⁶).

Da der var kommen Befaling til Ublevering af overflødige Kirkeklokker til Omstøbning til Kanoner, fik Bønderne i Sale Sogn 1. Juli 1603 Bevilling til at give Kobber istedenfor den Klokke, som for- gangen Aar blev nedtaget at skulle være fremstillet, eller ved allerførste Lejlighed at forstikke samme Klokke. Den bevilgedes dog Stjern Kirke.

Præster.

- Johannes 1376.
 Christen Nielsen 1443.
 Jep Nielsen 1510.
 Mads Christensen 1516—47.
 Jens Madsen 1549. 1584.
 Christen Jensen 1619.
 Encvold Kjeldsen 1628.
 Christen Pedersen Nørtjær 1629—82.
 Paa Tygesen 1682—1700.
 Johan Hansen Borchsenius 1700—26.
 Johan Hansen Budtz 1726—31.
 Svend Christensen Mavr 1731—62.
 Christian Peder Eriksen Frisenberg 1762—1800.
 Palle Lassenius Borup 1800—34.
 Ole Wiedemann 1834—44.
 Henrik Rudolf Buchhave 1844—65.
 David Ludvig Carl Warming 1866—82.
 Hans Sessing Theilade 1883—91.
 Lars Peter Gothard Larsen 1891.

Hr. Jens Madsen fik 11. Juli 1561 Be-
 villing indtil videre paa Kongetienden af Ryde.

Hr. Christen Nørkjær fik 24. April 1643 Bevilling til at bruge under Præstegaarden Jorden til en øde Gaard i Vale, dog mod at give den sædvanlige Landgilde. Han havde nemlig andraget, at hans Præstegaard „er ganske ond og ringe paa Græsning, Enge, Baarkorn, hvorfor jeg stedsse saavel som mine Formænd har haft stor Skade paa Heste, Hopper, Kær og Kvæg“.

Samme Præst tog 30. Okt. 1662 Tingsvidne, at Sognemændene for Retten havde lovet ham „den sædvanlige Rettighed, som er Wg, Ost og Røge“. Dette Tingsvidne benyttede hans Efterfølger 1690 paa Herredstinget, idet han satte i Rette, om en af de Mænd, der havde lovet dette, ikke var pligtig inden 15 Dage at udrede til ham Wg, Ost og Smør samt Tørv. Sidstnævnte Præst, Hr. Las Tygesen, var født i Westtorp i Hadderup Sogn og Fader til den navnkundige Stiftsprovst i Viborg Chr. Lassen Tychoenius. Han skrev 24. Jan. 1682 til Biskoppen, at hans gamle Fader (Svigerfader) og Formand var død før sidste Mikkelsdag. Han havde for 8 Aar siden afstaaet til ham Præstegaarden og Tienden og han havde forarmet sig ved at lade Præstegaarden reparere. Da nu Biskoppen paa Varde Landemode havde befalet, at Præstegaardenes Bygning skulde taxeres ved Præsternes Skifter til Bedste for Kreditorerne og Arvingerne, vilde dette være til stor Skade for ham, der havde tilsat saa meget paa Bygningen, hvilket ikke hidtil havde været Skik der paa Egnen, hvorfor han bad

om, at hans Beføstning maatte tages i Betragtning ved Burderingen⁷⁷).

Paa den Tid var der noget Ryttergods i Sognet, hvorpaa der boede Militære. 1690 døbte Præsten en tydsk katholick Vagtmesters Barn, Moderen var Søster til Majorinde Halveg; Fadderne med Undtagelse af en Rytter Johan Boller vare ogsaa Katholikker.

Som Faddere til en Korporals Barn, hvis Moder kaldes Frue, var 1696 Ritmester von Wönchhausen og dennes Broder Fændrik Didrik von Wönchhausen.

Pastor Warming dyrkede meget sproglige Studier og udgav foruden flere mindre Ting 1862 Det tydske Folkesprogs Grammatik. Foran er nævnt den omhyggelige Undersøgelse, han undertastede Altertavlen i Sale, hvorved han udsandt de enkelte Deles oprindelige Forhold til hinanden og Betydningen af de Figurer og Skriftegn, der ikke fandtes mere.

Ryde Sogn.

Ryde Sogn grænser mod Nord til Sale S., mod Øst til Sevel S., mod Syd til Bordsbjerg S. og mod Vest til Handbjerg S., fra hvilket det stilles ved Helle Aa. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{3}{4}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 3979 Tdr. L. med 204 Tdr. Hfr.

De halve af Sognets Jorder ere gode med Lerunderlag, omkring Felde og Stendis sandede, med Hede og Lyngmoser. Heden er dog for største Delen opdyrket, Moserne ere Brændmose, Stendismose, Træmose, Uglfringelmose og Vøjnmose. Midt i Sognet hæver sig et højt, isoleret Bakkestrøg, der paa Kort kaldes Hovedet, af finere Folk Høvedet, men af Bønderne „e Høver“, hvilket er jamme Navn som Vhen Høver (Højer) i Sønderjylland, der oprindeligt hed Høder og er Flertal af Ordet Hød, der betyder Højde. I Resens Atlas kaldes det Feld Bjerge. Ved Høver er en stor Plantage under Rydhøve. Her er Sognets højeste Punkt, der kaldes Bavnhøj, 286 Fod, hvorfra en vid Udsigt, ind i 4 Bispedømmer.

2 Skoler. Andelsmejeri. I alt i Sognet 122 Gaarde og Huse med 709 Indbyggere (1880: 770, 1860: 617, 1840: 491, 1801: 345).

Stednavnene tyde paa, at en stor Del af Sognet har været skovbegroet. Selve Navnet Ryde, der udtales Ry og i det 14. Aarh. skrives Rythæ, betyder ryddet Skov, men kunde ogsaa betyde Krat. I Baldemars Fordebog nævnes, at Kongen ejede 3 Mark Guld eller omtrent 8 Tdr. Htr. i „Rytheet“, hvilket Navn vel skal læses Rydstved. Nu kendes ingen Gaard her af Navnet Tved uden maasse Klost (Rugtved).

1638 siges der at ligge i Udsiden øster i Sognet nogle Høje i Heden, der hedde Stendis Høje. Disse Høje findes endnu og kaldes Tinghøje; for-

uden dem er der af Oldtidsminder kun Bavnhøj paa det højeste Punkt paa Høver. Denne Fattigdom paa Høje betegner ogsaa, at det meste af Sognet har været saa skovbegroet i Oldtiden, at der kun har været ringe Bebyggelse.

I Sognet findes:

Rydhave, 38 Tdr. Htr., se nedenfor.

Lille Ryde Mølle, kaldes i ældre Tid Hvolsbæk Mølle, der laa under Hovedgaardens Tagt. Da Folmer Rosenkrantz 1547 gjorde Lavhævd paa Rydhave, nævnes derunder Hvolsbæk Mølle, Dam og Damsbund med sin fri Opstøvning og vester med Møllebækken i Na hin helle og siden nordøst ned, til Fly Strøm nedtager.

Blegager, 1 Hus.

Nakskov, 1 Hus, Parcel af Nørre Østerskov.

Nørre Østerskov, 5½ Tdr. Htr., Sønder Østerskov, 1 Gaard, 2 Huse, Lille Østerskov, 1 Gaard, 1 Hus. 1683 nævnes Sønder og Nør Østerskovgaard.

Vennegaard, 1 Gaard, Vennegaardhus.

Højbjerg, 1 Hus, ligger ved Høver.

Fælde, 5 Gaarde, af hvilke 1 kaldes Nørgaard, 2 Melgaard og 2 Søndergaard, og 3 Huse. 1683 3 Gaarde og 1 Bol; af Marker nævnes da Hyllyk, Falsted, Flodam, Ørenager, Rokjær, Dierhoved, Dyrehøj, Trosted. 1 Gaard i „Fellouff“ tilhørte 1549 Gudum Kloster, en anden tilhørte Stubber Kloster. Navnet skrives 1349 Fetlæ, da

en Gaard her skæntedes til Sale Kirke. Hvad Feltæ betyder, er uvist.

Tingskovbrohus, ved Lille Ryde Mølle, Huset Foldsted, Parceller fra Felde.

Stendis, 4 Gaarde, 18 Huse, de 2 Gaarde kaldes Damgaard og Bakgaard. „Stendes“ var 1683 1 Gaard, 6 Bol, 2 Huse, de 4 Bol Selvejere; siges 1638 at være 2 Gaarde og nogle smaa Bol. Navnet udtales Stennis og skrives 1496 Stendis, hvilket vistnok betyder en Stendysse. 1496 nævnes hele Stendis med alle øde Byggesteder i Byen, med Undtagelse af 1 Gaard, som Selvejer-gods.

Stovgaard, 4½ Tdr. Hktr., tidligere Hylb-gaard.

Uljø, 1 Gaard, 11½ Tdr. Hktr. 1683 nævnes Store Uulse som 1 Gaard med 2 Bønder og Lille Uulse som 1 Bol.

Ryde Kirkeby, 4 Gaarde, 5 Huse; 1683 1 Gaard, der var Annergaard, 1 Halvgaard, 1 Bol, 3 Huse; af Marker nævnes da Bondhave, Ribetoft, Høbjerg, Hesholm.

Præstegaarden, 4 Tdr. Hktr. 1766 skriver Pastor Hjelmcrone, at Annergaarden i Ryde hed Rjærbhygaard (1638 kaldes den Kirkebygaard), havde 10½ Tdr. Hktr. og var helt øde, da Hjelmcrone blev Præst, hvorfor han først selv drev den hele, siden en Trediebel, hvor han holdt Hollænderi af 5—6 Røer, hvoraf Mejersten om Sommeren skulde svare af hver No 3 Lsp. Smør og desuden 1 Lsp.

Rhde Skole, 1 Td. Htfr.

Hulbæk (udtales Hwolvæk), 3 Huse, 1683
1 Gaard.

Rolund, 1 Gaard, 1683 1 Gaard. Navnet
skrives urigtigt Rydlund, thi Udtalen er Rålun,
og det skrives tidligere, f. E. 1638 Rolund, dog
1555 og 1683 Rølund. Her var Skov 1555.

Brændholm, 1 Gaard.

Store Rhde Mølle. Her er et Vandings-
anlæg, der driver Vandet fra den lave Mølle-
dam op paa de høje Marker.

Rygaard, 2 Gaarde.

Røvt, 4 Gaarde, 2 Huse, 1683 2 hele og 2
halve Gaarde. Udtalen er Råvot, hvilket vistnok
oprindeligt er Rugtved, et Navn der findes paa for-
forskellige Steder. Marken gaar imod Helle Na ved
en Dal, saa Marken har været et Tved eller en
Vandlung.

Mosegaard, 6½ Tdr. Htfr.

Aldershaab, 1 Hus.

Rovnhøj, 1 Hus, nævnes 1615.

Sønderstov, 1 Gaard, 2 Huse, 1683 1
Gaard.

Rhdbjerg, 1 Gaard, Parcel af Egestov.

Rjærgaard, Parcel af Mosegaard.

Egestov (udtales Jestov med Tonen paa
sidste Stavelse), 6 Tdr. Htfr., Egestovhus, 1683 1
Gaard med 2 Bønder. 1504 nævnes Niels Juel i
Egestov, vistnok denne Gaard; han var Søn af
Ejler Juel til Rotholm i Resen Sogn⁷⁸).

Vigaard, 2 Gaarde, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes Bavnsagre. Navnet udtales med langt i og er altsåa opnævnt efter Vide, Bjergside; Gaarden ligger ogsaa ved en Bante.

Rjærhus, Parcel af Vigaard.

Vester Vejsgaard, c. 6 Tdr. Hftr., Øster Vejsgaard, 5½ Tdr. Hftr., 1683 var „Vergaard“ 1 Gaard med 2 Bønder. Her laa 1555 en Lund, der hørte til Rydhave.

Overbøge, c. 6 Tdr. Hftr. 1683 1 Gaard.

Nederbøge, 5 Tdr. Hftr., 1683 1 Gaard med 2 Bønder; en af Markerne hed Bøgestov. 1496 nævnes Lille Bøge, der havde været pantsat til Ryde Kirke, men hørte under Landting; til Gaarden hørte Grydagerstov og Budderskjær⁷⁹).

Rodborg, 4½ Tdr. Hftr. Navnet udtales Rojborg og skreves ogsaa saaledes 1683.

Gadehus, 1 Hus.

Ulstrup, 3 Gaarde, Ulstruphus, 1683 1 Gaard. Navnet udtales ulstrup og skreves 1683 Ugelstrup.

1597 nævnes 4 Gaarde „paa Vat“.

I det 18. Aarhundrede nævnes ofte i Kirkebogen Natmanden i Ryde, og der døde her mange Natmænd, der havde hjemene paa andre Steder. 1673 hjemmedøbtes i Holmgaard Præstegaard et Ræltringbarn med Navnet Povl, der var født hos Thomas Sadelmager i Stendis; som Barnefader var udlagt en Soldat i Fredericia.

Rydhave.

Denne Gaard har sandsynligvis ligesom Landting tilhørt Ridder Albert Albertsen, der levede i første Halvdel af det 14. Aarh. og som i Slægtbøger kaldes „af Rydhave“, ligesom hans Søn Henrik Albertsen ogsaa i Slægtbøger kaldes til Langtind og Rydhave. Sidstnævntes Brodersøn Anders Albertsen til Tovskov i Gram Herred pantsatte 1377 til Aage Hiedison, kaldet Buder, for 100 Mrt. Lybst sine Ejendomme (vil vel sige Arvepart) i Rydhave (Rythehauæ) og i Ginding Herred. Dette Pant var endnu ikke indfriet 1391⁸¹).

Nævnte Aage Buder, efter hvem Budderskjær ved Lille Bøge vistnok havde Navn⁸²), var gift med Anders Albertsens Søstendebarn Fru Karen Henriksdatter til Langtind, og da Anders Albertsen havde skænket Rydhave til Ribe Bispestol, uden at have indløst Pantet fra hende, sluttede hun 1422 den Overenskomst med Bisop Christiern, at hun skulde have Rydhave tilligemed det andet Gods i Hjerm og Ginding Herred, som Albert havde givet Bispestolen, med Undtagelse af Gods i Bordingbjerg Sogn (se S. 325), og Biskoppen gav Afkald paa videre Tiltale for hendes og hendes Mand's Oppebørskler af Godset og fordi de ikke havde villet udlevere det til Bispestolen. Til Gengæld gav Fru Karen Bispestolen 6 Gaarde i Egebjerg, 1 i Sale, 1 i Aale, og 1 i Bjert; desuden tilbandt hun sig

at betale Biskopperne i Ribe aarlig 2 Ore godt Korn⁸²). Om de Banskelligheder, dette Skøde fremfaldte se foran S. 328.

Langtind og vistnok tillige Rydhave gif i Arv til Fru Karens Svigersøn Jens Eriksen (Banner), hvis eneste Datter blev gift med Niels Eriksen (Gylbenstjerne). Ved Skiftet efter ham fik hans Datter Inger 1486 udlagt Vandting og alt Faderens Gods i Ginding Herred, hvorunder Rydhave, der paa den Tid maa have været en mindre Gaard, har været indbefattet. Hendes og hendes Mand Niels Timmesen Rosenkrantz's Søn Axel Nielsen Rosenkrantz fik Vandting og skriver sig tillige 1523 til Rydhave, som han vel har opbygget som Herregaard for at kunne efterlade en herstabelig Gaard til hver af sine Sønner. Under Grevens Fejde har Rydhave vistnok lidt Overlast, thi efter at de rolige Tider vare vendte tilbage, stævnedes Jørgen Persen i Rydhave, der maa have været Foged, flere Personer, fordi de havde taget Klæder, Sølvs og Penninge fra hans Hustru, efter at Johan Mankau havde givet Lejde. Det er altsaa Kongens Parti, der gjorde ham Fortræd, ligesom han ogsaa stævnedes Frands Iversen til Vejbjerggaard, fordi denne og hans Svende havde frataget ham en Fole med Ribetøj⁸³).

Den, der kan nævnes som den første særlige Ejer af Rydhave, er altsaa Niels Axelsen Rosenkrantz, der efter Faderens Død 1551 fik Rydhave udlagt til sig. Under Rydhave er, formodentlig i

Nyel Rosenkranzes Tid, lagt en Gaard i Sønder Bjert, thi der nævnes en Lavhævd af 1547, som Riddermænd, Præster og gode Bønder havde svoret og gjort, at samme Gaard er med rette til Rydhave, efterdi hun er bygget af Hovedgaardens Ejendom. Der nævnes ogsaa en Lavhævd af 1571, at Sandemænd havde indsvoret den til Rydhave Hovedgaard, og 1579 hævdede Folmer Rosenkranz sin Ret dertil paa Herredstinget.

1555 stiftede Niels N. og Broderen Erik Langtinds og Rydhaves Skove imellem sig, saaledes at der til Rydhave skulde ligge Romtjær, Blaabjergtjær, Rølund Grob, Vejsgaard Lund, se nærmere foran Side 331. De to førstnævnte Skove hørte til 2 Gaarde i Bjert; der er bevaret et Tingsvidne fra Ginding Herred, mærkeligt nok fremkaldt af Erik Rosenkranz til Langtind, paa hvis Begne Las Nielsen tiltalte nogle Mænd i Sønder Bjert for Drift og Brug, de havde gjort i Erik Rosenkranzes Skov Rydhave Skov; da fremgik 4 Mænd i Bjert „og sagde forskrevne Las Nielsen i Hand, saa de eller deres Fæ eller Kvæg ikke efter den Dag skulde komme i forskrevne Skov eller drive eller bruge den eller hans Mark i nogen Maade ⁸⁴)“.

Niels Nyelsen Rosenkranz er født 29. Sept. 1505 og studerede 1528 i Wittenberg. Ved Giftermaal med Maren Lunge, Datter af Rigens Raad Ove Lunge, blev han velhavende og han nævnes 1536 til Stensballegaard, som hans Fader ventelig da har overdraget ham. 1537 var han kgl. Hoffinde

og 1544 købte han af Kronen den tidligere Bispegaard Høltjær i Viborg Stift. Han var i det hele en stridbar og myndig Herre, der ikke synes at have nydt den Afgøelse, at han i nogen nævneværdig Grad blev taget i Brug i offentlige Hverv. Han døde 1581 og er begravet 30. August, formodentlig i Sognekirken til Høltjær⁸⁵). Han havde 5 Sønner og 4 Døtre.

Hans Søn Timme Rosentrantz boede allerede før Faderens Død paa Rydhave, efter at han var kommen hjem fra en Udenlandsrejse. 1576 ledsagede han Kongen paa en Rejse og 1580 til Hertug Hanses Begravelse. Omtrent 1574 blev han gift med Karen Biffert, med hvem han fik Brunbjerg og maaste Lindtorp. Han døde 11. Oktbr. 1592 og efterlod sig kun et Barn⁸⁶),

Birgitte Rosentrantz, der 4. Novbr. 1593 paa Rydhave havde Bryllup med Niels Raas, der strax efter fik Strid med sin Svigermoder, idet hun paaastod, at han skulde betale hendes og hendes Husbondes halve Gæld, medens han kun vilde overtage den Gæld, hun var kommen i ved at overdrage ham Bygningen paa Rydhave og ved at bestride Brylluppet og hendes Mandes Begravelse, idet hun ifølge Kontrakten skulde have Bygningerne paa Brunbjerg og Lindtorp fri. Niels Raas tabte dog Sagen og døde 20. April 1597.

Den ulukkkelige Birgitte Rosentrantz kom snart efter Mandens Død i Forhold til hans Fætter Bjørn Raas, hvilket fik synlige Følger, og For-

holdet vedvarede, efterat han 1600 var bleven gift med Ermegaard Gyldestjerne. Da det 1601 rygtedes, at Birgitte Rosenkrantz igen havde faaet et Barn, vakte denne Sag et stort Røre, da Forhold mellem Søstendebørn ansaas for Blodstam, og hun sattes fast paa Halkjær, medens Gjord Raas flygtede ud af Landet. Hans Kone stævnedes ham til Skilsmisse, hvorfor hans Brødre fremtraadte paa hans Vegne og fremlagde et Brev fra ham, hvori han nægtede alt, men fremkom med de stammeligste Bestyldninger mod Fru Birgitte, hvem han endog tillagde Trolddom. Gjord Raas dømtes æreløs og til at straffes paa Livet og Fru Birgitte, der fralagde sig Gjord Raases Bestyldninger for løssagtigt Leened og bad om Venaadning paa Livet, dømtes ogsaa til Døden. Hun blev halslugget 29. Juni 1603 i Rjøbenhavn i en Alder af ikke 30 Aar. Gjord Raas var saa uforsigtig mange Aar efter at dove sig ind i Landet, men blev greben og henrettet 1616⁸⁷).

Birgitte Rosenkrantzes sørgelige Stæbne har bevaret sig i et Sagn om en Indmuring paa Rindhøvede, men da hun fødte sit Barn paa Halkjær og snart førtes til Rjøbenhavn, har hun ikke kunnet være fængslet, end mindre indmuret her.

Niels Raases og Birgitte Rosenkrantzes Datter Anne Raas arvede Rindhøvede, og blev gift med Albert Rosstrup, der 29. Juli 1615 med fgl. Bevilling folgte Rindhøvede til Fru Anne Vykke, tilligemed Bergaard, Vigaard, Rødborg, Ugelstrup, 2 Grd., 1 Hus, Rødt, 5 Grd., Rølund, Huolsbæt

Mølle, Over Bøge, Sønderstov, „Edtstov“, Østerstov, Fjelde, Huolbæk, Kirkeby, 2 Grd. 2 Huse, Neder Bøge, Skovgaard, Sjøgaard (Sjøhegaardt). Store Ulfsjø 1 Grd., Ryde Mølle, Ravnshøje, Mosegaard, Stendis 2 Grd., alt i Ryde Sogn, og mere Gods i Sale Sogn.

Anne Lykke, Enke efter Klavs Maltesen Sehested til Holmgaard, holdt 1621 Skifte med sine Børn, ved hvilken Leilighed Sønnen Malte Sehested har faaet Rydhave.

Denne er født 13. Nov. 1596 paa Urensborg Slot paa Øsel, som hans Fader havde i Befaling. Hans Fader fik ham allerede i en Alder af 15 Aar anbragt som Page hos den polske Feltmarskalk Johan Carl Gorchevitj, med hvem han deltog i mange Slag mod Rusjerne, hvori han engang blev saaret i Laaret, hvoraf han havde Men sin Livstid. 1614 blev han Ritmester under Feltmarskalkens Livkompagni og deltog da paany i et Felttog til Rusland. 1619 deltog han i Polakernes Krig mod Tyrkerne og der erobrede han med egen Haand en Standard, der ved hans Begravelse blev baaren foran Liget.

Efter i 10 Aar „at have ladet sig bruge og udstaaet megen stor Farlighed, som han baade mod Moskoviterne, Ungarerne, Tyrken, Tartater, alle de Kristendoms Fjender, udstaaet havde“, drog han efter sin Moders Begæring hjem 1621 og deltog i et kort Felttog mod Greven af Schauenburg, men fulgte derpaa sin Broder til Frankrig, hvor de

opholdt sig til 1624, da de ledsagede Christen Thomesen Sehested til Spanien og Bryssel og vilde derfra rejse til Malta forat kæmpe mod Tyrkerne, men da Christian IV. nu tog Parti for Protestanterne i Tyskland, drog han hjem og tjente i Hæren med 12 rustede Heste. Da den danske Hær blev slået ved Lutter am Barenberg og Kongens Hest styrtede med ham i en Grøft, vendte Sehested og de faa Folk, han havde med, sig imod de forfølgende Kroater og hjalp saaledes Kongen til at undslippe.

22. April 1627 giftede han sig med Fru Sofie Brahe, Enke efter Peder Munk til Sæbygaard, men hun døde efter 11 Aars Ægteskab, hvorpaa han 25. Sept. 1640 ægteede Jomfru Margrethe Keedz, Datter af Rigens Raad Frederik Keedz til Tygestrup, med hvem han havde 10 Børn, af hvilke dog de 4 døde som Børn.

Da Svenskerne 1643 gjorde Indfald i Sylland, blev han Ritmester over et af de tyske Kompagnier, i Spidsen for hvilket han fægtede ved Gudsø Mølle, hvor han mistede alle sine Officerer og de fleste Folk, og maatte trække sig tilbage til Stansen ved Snoghøj. Senere kæmpede han i Skaane og førte Tropperne derfra til Sælland.

1645 blev han Lensmand over Stavanger Len, 1653 over Nastrup Len.

I den sidste Krig, han oplevede, 1658—60, har han vistnok udstaaet en Del, thi det hedder i Vigprædikenen over ham, at han altid havde haft stor

Medlidenshed med Fattige og Trængende og mest i disse besværlige Tider, baade medens han var fra sit eget Hus og Hjem og da han var under Fjendens Nag. Det ses ogsaa, at det var i Sælland, de vare Krigsfanger. I denne Krig bleve, som Sagnet gif i forrige Aarhundrede, Rindhaves Skove ødelagte af Polatterne. I Juni 1661 rejste han til Nastrup Slot og derfra næste Maaned til sin Gaard Boller i Bendshøvel og befandt sig ilde, hvorfor han vilde hjem til Rindhave. Paa Vejen besøgte han Slægt og Venner paa Røragergaard og Krabbesholm, men da han 13. Juli var kommen til Rindhave og ind i Stuen, „har han med sammenlagte Hænder inderlig takket Gud, at han havde givet ham den Naade og sendt ham til hans eget Hus, og har meget ventligen omfavnet sin gode Frue og sagt: Gud være tusindfold lovet, jeg er nu udi mit eget Hus, og for alle Ting, at Gud har givet mig dig, som jeg altid har haft saa stor Tjeneste og Omhyggelighed af i min Svaghed. Gud lønne dig igen, nu er jeg tilfreds, hvordan Gud vil have det med mig.“

Der blev derpaa sendt Bud efter Doktoren, Præsten og hans Svoger Niels Raas til Bækmark, ligesom der under hans Sygdom kom mange af Naboer og Slægtninge, der forbleve paa Gaarden til hans Død, der indtraf 20. Juli. Hans Ligbegængelse foregik 20. Avg. 1661 i Viborg Domkirke, hvor Digtalen holdtes af Præsten i Bording og Rhyde Hr. Knud Povlsen Kolding, der udgav den i Trykken.

Han har vistnok været en hæderlig og retfindig Mand. Som det er omtalt under Bordsbjerg Præster S. 201, forlangte han af den Præst, han kaldede, at denne skulde sige ham Sandheden ligefrem.

Malte Sehested oprettede Vinderup til en Ladegaard under Nydhave „for dets Betvemmeligheds Skyld,” og den blev brugt derunder i henved 200 Aar.

Fru Margrete Needtz ejede, tildels i Fællesskab med Sønerne Klavs og Frederik, Herregaarden Estrup i Malt Herred. I hendes Tid foregik Landmaalingen, ved hvilken Vejligheid Fogden gav følgende Beskrivelse af Nydhave:

„Fisteri er en Endels Ret og Rettighed efter Udkomstbreve ubi en liden Aa, kaldes „Aaen hin helle“, til begge Sider og Lande, fra Fløjstrømmen og til Langtind Grund og Ejendom og langs hen sønderpaa ind i Holmgaards Sø, som dog ej er noget almindeligt Fisteri alle Tider, men paa Foraaret, da nogle faa Gedder og Aborrer tilgaar og fistes i en Kuse, efterjom Fisten, som opgaar, bliver for Langtind Grund først optaget og fistet.

„Vesten for Nydhave ligger en liden Lund, hvorudi er Elleriis og Træer, saa og Løvtræer med nogle faa Bøgetræer iblandt bemængte, hvorpaa ej nogen Svin kan fedes, men Træerne Aar efter andet udgaa og forraadne. Østen for Nyde Sogn ligger en liden Hede, som er en endels Hede, hører til Nydhave, som med Sten og Stabel er omsat, hvorudi bruges Tørvestær og Lyngslæt til Gaardens

Fornødenhed. Hvad som mere behøves, købes paa andre Steder.

„Nydhave Mark og Ejendom er 15 Mars Tægter og begynder ved Hvolksbæk Mølle: Mølager, Melstof, Vigaards Loft, Thoutofthøj, Stuberager, Verpøtter, Blegager, Bustovskov, Bunt, Tejls, Højer (o: Høver), Støting (norden Magsbro), Bjerkholm, og noget dertil norden Lunden, Gammeljord og Hørgaarden. Denne Jord kan ej bruges uden Gøde og er af tynd Sæd og vil have lang Hvile, om det skal give Korn.

„Endnu i Gaardens Mark ligger et lidet Hus, hvorudi en Karl boer, som Markenvogter, og er næsten øde og med første skal nedbrydes, efterdi samme Hus ej er Gaarden til nogen Nytte. Norden og østen samme Hus ligger i Gaardens Enemærke et Stykke Jord, som er opbrudt af Hedeknacker og gammel Skovjord og ikke er snyderlig tjenligt til at faa nogen Sæd udi, og er ellers ingen anden Udmarks Jord til Gaarden.

„Nydhave Engdele ere liggende paa et Sted vesten Lunden og Gaarden; der vesten for løber „Aaen hin helle“, hvilket naar Regn og hastigt Vandløb kommer, oppoyer samme Aa og Engene overstyler, jaa Græsset af Engene maa opføres, og derfor besværligt at bjerge, jaa og Høet tidt forværres og raadner, og foruden med stor Umag og Beføstning holdes endda et Dige vedlige langs med Aaen, som Vandet opholder, ellers stod det altid paa Engene.

„Næst norden til samme Rydhave Enge ligger et Stykke Eng, som har tilhørt Gregers Gregersen i Hedegaard i Handbjerg Sogn og velb. Fru Margrete Keedz Anno 1679 har lagt under Rydhave. Der næst ved ligger endnu et Stykke Eng, som har tilhørt halve Gammelby i forskrevne Handbjerg Sogn, som samme Aar og Tid er lagt under Rydhave. Begge Engdele er mere lav Jord og langt besværligere at bjerge end Gaardsens Enge, eftersom Vandet altid derover er staaende, Engene og Grunden til Skade, og formedelst samme tvende Gaarde vare forskyldede, saa de ej kunde betale tgl. Majestæts Kontributioner, saa har min velb. Husbonde Gaardene til Hjælp selv hidindtil betalt alle Kontributioner og Skatter deraf.

„Til Rydhave befindes ej anden Græsning og Overdrift, end hvis Kvæg paa de hvilende Mars Tægter kan græsses i de Aaringer, det til Hvile er udlagt.

„Ved Gaardsens Mark paa sønder Side ligger en liden Mølle, som har en liden Overfalds Kværn og drives af det Vand, som udbryder af et Væld af en Basse paa Gaardens Mark, hvilket naar Vandet udmales, staaer Kværnen stille, indtil Vandet igen kan sankes, og om Sommeren staaer den i Tørre ganske stille. Udi samme liden Mølle males Rydhaves Brødkorn.

„Herforuden ligger en Bolig norden for Rydhave, kaldes Sønder Bjert, som er en ret Bygge af Rydhaves Gaards Grund og Ejendom, hvorpaa

findes Lavhæveder og Sandemænds Breve, saa og en Dom udstædt af Ginding Herredsting, den Torsdag næst for Hellemis Aar 1579, som Timme Rosenkrantz derpaa forhvervet har, hvormed Klarligen bevises, at samme Bolig er af Rydhave Grund og Ejendom, men som Husbonden ej var tilstede Anno 1660, som ved Matriklens Indrettelse derom kunde gøre fornøden Underretning, blev samme Bolig i Matriklen indført, som siden deraf har skattet og kontribueret, saa Bonden er ganske forarmet, alligevel har H. K. Majestæt andre saadanne Boliger, som under Gaardene høre, med Stattefrihed allernaadigst benaadet, hvorfor allerunderdanigst formødes, den lige med andre bliver fri og for forrige udstrevne Skatter noget Vederlag maatte bekomme“.

En Søndag 1690 havde nogle Karle i Rydhave Skov stjaalet 7 Stavre og ved Aaen mellem Håndbjerg og Rydhave 10 Eltræer, c. 10 Alen lange, og 34 Stavre. Paa Grund af Godtfolks Forbøn afstod Fru Margrete Reedtz sin Ret, imod at de forpligtede sig til aldrig at lade sig finde i Skoven og udstod Kirkens Disciplin for deres Kirkebrøde og Helligdagsovertrædelse⁸⁸).

I Skattelisten for 1677 opføres paa Rydhave 17 Fldsteder, 8 Heste, 14 Ørne, 14 Køer, og 1678: Fru Margrete Reedtz, Somfru Kirsten Rothkirch, en Kejsertjener, en Ladefoged, en Kuff, en Dreng, 4 Piger, 2 Hyrdebrenge, 67 Ørne, 9 Køer, 3 Kalve, 25 Faar, 2 Svin, 2 Vitræ.

Fru Margrete Keedtz døde 1693 og er begravet i Viborg Domkirke, hvor hun 1663 havde ladet opføre sin Mand's Epitafium. Hendes Datter Sofie Sehested, Ulrik Sandbergs Enke, stævnedes efter hendes Død 1693 paa Rydhave af sine mange Kreditorer og forpligtede sig til et ærligt adeligt Indlager, saa hun ikke maatte forlade Rydhave, førend Gælden var betalt⁸⁹). Sønnen Klavs Sehested fik Estrup og Skodborghus, medens Rydhave tilfaldt Frederik Sehested, der ved Giftermaal med Jomfru Else Rothkirch, der endnu var ugift 1678, blev Ejer af Krogsgaard i Stadst Herred. 1699 opføres som boende paa Rydhave Frederik Sehested, Fru Else Rothkirch, Jomfruerne Sofie Antonette og Anne Kirstine Lange, hvilke sidste endnu boede her 1705, da Sehested var Enkemand. Disse 2 Jomfruer, der vare Søsterdøtre af Else Rothkirch, bleve ogsaa indsatte til deres Arvinger ved Testamente af 1696, idet de ingen Børn havde. Fru Else er død ved 1704 og 18. Sept. 1706 fik Frederik Sehested lgl. Tilladelse til at ægte Jomfru Birgitte Sofie Sehested fra Holmgaard, der var ham beslægtet i andet og tredie Led, hvorfor der 24. April 1706 og 29. Dec. 1708 bestiftedes Kommissarier forat varetage hans første Hustrus Arvingers Interesse.

Frederik Sehested havde i sin Ungdom gaaet i Sorø Skole og gjorde siden i 10 Aar Udenlandsrejse til Tydskland, Holland, Frankrig og Italien.

Han deltog som Officer i Christian V's Krig med Sverig og døde som Major 1726.

1706 døde Major Sehesteds Søster Fru Sofie Sehested og blev 4. Maj begravet i Ryde Kirke. 2 Dage efter holdt ovennævnte Jomfru Anne Kirstine Lange paa Stuen paa Rydhave Bryllup med Malte Sehested til Hæssel.

Frederik Sehesteds Enke arvede 1726 Billestrup efter sin Søster.

Frederik Sehesteds Søn af andet Ægteskab Oberstløjtnant Jens Sehested ejede Rydhave til sin Død 18. Nov. 1773, hvorpaa hans Enke Birgitte Elisabeth Sehested, Datter af Niels Sehested til Broholm, 3. Nov. 1775 giftede sig med Kammerherre Oberst Frederik von Mumsen, der kort efter solgte Gaarden.

1779 ejedes Rydhave af Kammerherre L. W. von Bülow, der dette Aar udbød Gaarden og den halve Stubbergaard i Forpagtning; da holdtes her 110 Mejeritøer. Bülow solgte 1783 Gaarden til Stiftamtmand i Viborg Niels Sehested, der var gift med Jens Sehesteds Datter Birgitte Sofie. I hans Tid oprettedes en Afbyggergaard Rydhave Østergaard, hvorpaa der holdtes 6—8 Heste, 40—50 Høveder, 80—100 Faar. Den havde 13 Tdr. Hfr.

13. Nov. 1816 slog Lynet ned i Taarnet, der sagdes at have 7 Etager, det tændte dog ikke, men gjorde en Del Ødelæggelse i Værelserne.

Niels Sehested boede i Viborg og førte ikke nogen prisværdig Wandel; hans Hustru synes at

have levet stilt fra ham paa Rydhave. Hans Pengeforhold vare, som saa manges i Aarene efter 1814, meget daarlige, og i Jan. 1821 fattes han under Bærgemaal af sin forrige Forvalter N. L. Boserup, der var Ejer af Binderup, som nogle Aar i Forvejen var frasolgt. Han døde i Juni 1821, 66 Aar gammel.

1825 satte Boets Kreditorer Rydhave til Auktion og den udlagdes til Viborg Stiftamt paa Stiftets offentlige Midlers Vegne for 6100 Rdl. Ved den Tid beskrives Gaarden saaledes: den havde 23½ Tdr. Høfr., Østergaard 14½ Tdr., dertil hørte Lille Ryde Mølle, Raskov og Højbjerg. Udsæd til Rydhave og Østergaard: 24 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg, 100 Tdr. Havre; der avledes 200—260 Læs Hø, holdtes 20 Heste, 90 Kreaturer, 130 Faar. Der var en temmelig betydelig Frugthave og Skov, der afgav fornødent Savntræ og Brænde. Bygningerne vare vel vedligeholdte og Østergaard var indrettet til en Familie udenfor Bondestanden. Sidstnævnte er siden igen nedlagt.

1828 købtes Gaarden for 11000 Rdl. af Henning Peter Bracht, der 1856 folgte den for 75000 Rdl. til Karl Wilhelm August Christensen, der 1858 folgte den til Lensgreve Dr. phil. Raben til Alholm for 100000 Rdl. I hans Tid boede den norske Digter A. Munch ofte her. Grev Raben døde 27. Maj 1875, men havde allerede 1873 solgt Rydhave til Hofjæger-

mester Brev J. B. S. Danneskjold Samsø til Ulriksholm.

Fra 1845 er en Tegning af Hovedbygningen, af Landskabsmaler Kruse fra Fur i dennes Haandskrift Nørrejylland's Mærkværdigheder, ligesom i Richard og Sechers Danste Herregaarde. Bygningen beskrives saaledes af Kruse: Borggaarden bestaar af 4 Fløje, den søndre og østre er paa 2 Etager med Kældere og i den nordre Ende af den østre Fløj er tilbygget et anseligt skantet Taarn, forsynet med et smukt Spir og Sejerværk. De 2 andre Fløje ere paa 1 Etage af Mur- og Bindingsværk. En muret Port ved Siden af Taarnet forener samtlige Bygninger og lukker Borggaarden. Omkring Gaarden ere endnu en Del Grave, hvorimod Voldene ere sløjfede. Den søndre Fløj har betydelig Façade og vender mod Ladegaarden. Gavlene ere med Kamme ligesom Gavlen paa den Fløj, der vender mod Taarnet. Opgangen til Taarnet er i Fløjbygningen og Taarnet er delt i flere Værelser, det ene over det andet. I Taarnkælderen, der kaldes Hullet, var Fængsel for Bønderne.

Den Bygning, der er nærmest ved Ladegaarden, er bygget 1656, derimod er Taarnet og den tilstødende Fløj meget ældre og formodentlig opført af Niels eller Timme Rosenkrantz.

Ladegaardens Bygninger ere ny og anseelige. 1772 skriver Abildgaard om den store Have, af hvilken der aarlig sælges Frugt for 200 Rdl., men som dog var daarlig vedligeholdt. Nu ere Have-

anlæggene af udmærket Skønhed og holdte som paa fælandste Herresæder. En stor Stov gaar norden for Haven paa Straaningen mod Helle Na.

Rhde Kirke.

Kirken er indvendig og udivendig opført af runde Kampesten; et tilmuret rundbuet Vindue findes i Korets Nordside, og i Korets Østende er endnu bevaret et lignende rundbuet Vindue. Til Kirken slutter sig et lille lavt Baabenhus, hvor Indgangen til Kirken er tilhugne Granitsten med en flad Overligger. Taarnet er af Mursten med Gable i Nord og Syd og har ligesom Koret og Baabenhuset Soffel af tilhugne Kvadersten, medens Skibet kun har Soffel paa enkelte Steder. Indvendig har Kirken Bjælkeloft. Døbefonten er meget gammel, af Granit med bladformede Ornamentter. Altertavlen er en Kopi af Carl Blochs Maleri, Kristus fremstiller et Bavn for Disciplene. Prædikestolen er ventelig fra det 17. Aarh., med Malerier af Evangelisterne.

Ved et Syn paa Kirken 1798 fandtes en Kevne i Taarnet paa begge Sider og i Kirkens østre Ende, ligesom Loftet var i daarlig Stand.

Rhde var til 1831 Annex til Bordsbjerg, men blev da Hovedsogn og fik Handbjerg til Annex.

Præster.

Magnus Kruse Barfoed 1831—48.

Hans Adolph Sølling 1848—58.

David Carl Davidsen 1859—65.

Niels Georg Bugge 1865—75.

Niels Peter Christensen 1875—87.

Haldor Peter Bjarnefen 1888.

Ved Nyde Kirke lod Fru Margrete Reedtz 1684 opføre et Skolehus paa 7 Fag af Egetømmer og lagde dertil 200 Rdl. og en Afgift af Lindbjerg Hus under Nydhave Hovedgaard's Tagt. Skolemesteren skulde undervise Børnene for intet, indtil de havde lært deres Kathetismus og nogenledes kunde regne, skrive og læse Brev og Skrift. Saaledes skrives 1690, men 1766, at 3 Fag Skolehus var bygget til den vestre Ende af Degneboligen. Degnen, der tillige var Skoleholder, fik i Løn 20 Sletdaler, hvilket var $3\frac{1}{2}$ Skilling af hver Tdr. Hfr., men af disse Penge maatte han ogsaa lønne en Skoleholder i Østersognen og en Adjunctus i Hovedstolen paa Grund af Ungdommens Mængde.

Sevel Sogn.

Sevel Sogn grænser mod Nord til Estvad Sogn, hvorfra det stilles ved Stallesø, den nordlige Del af Flyndersø og en af Iver Juul til Stubbergaard tværs over Heden opkastet Grøft, der kaldes Raft (e Raast), der dog er mindre tydelig fra Krejlgaard til Karup Aa; mod Øst til Fjends Herred, hvorfra det

stilles ved Karup Aa, mod Syd til Hadderup Sogn, hvorfra det for største Delen stilles ved Røjtbælt, der udspringer i en Mose sønden for Bjørntjær og løber i Karup Aa, mod Vest til Bordsbjerg og Ryde Sogne, hvor der ingen naturlige Stæel findes. Kirkens Afstand fra Holstebro er 2 $\frac{1}{2}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 18800 Tdr. L. med 397 Tdr. Hfr.

Bed Søerne Flynderløb og Stubbergaard Sø og et Vandløb, der forbinder dem, er Sognet delt i 2 Dele, Østersognet eller det gamle Trandum Sogn og Vestersognet. Sønderfognet ligger sønden for Stubbergaard Sø. Foruden de nævnte store og langstrakte Søer findes Skalleløb, der er forbunden med Flynderløb, Helleløb, Balsløb og Ladegaardsløb. 1638 nævnes Bødsløb; saaledes kaldes nu et Hus ved en Dam norden for Hjelm Mølle og østen for Afløbet fra Stubbergaard Sø i Flynderløb. Østersognet hører til Karup Flade med sandede Søer, store Moser og Enge langs Aaen. Moserne ere Røjtbæltmose, Storemose sønden for Trandum og den største er Røndealmose vesten for Mogenstrup; en Arm deraf gaar mod Trandum Kirkegaard og kaldes Trandum Mose, og en anden mod Nord og kaldes Arelmose; desuden Sebstrup Mose.

Sognets vestre Del er for største Delen bakket med ret gode Søer, ofte med Lerunderlag. Det højeste Punkt er Helledalsbakke ved Nørstoft (277 Fod). Imod Syd fortsættes Sevel Bakke med Underlag af Grus; herpaa findes Bjørntjær, Hærup, en Del af Mundsberg, Koldborg og Gunderup.

Østen for dette Vassedrag og vesten for Stubbergaard Sø er en Strimmel sandet Jord og nogen Heide. I Sognets sydlige Del er Sønderheide, hvoraf en Del er købt af Staten til Beplantning i Forening med en tilstødende Del af Bordsbjerg Sogn. Ved Tinggaard findes Stormose, ved Djelle Møgelmoje, ved Rokborg og Gunderup Raamose, Harmose og Andmose.

I Sognet findes 5 Skoler, 1 Andelsmejeri, 120 Gaarde og 194 Huse med 1824 Indbyggere (1880: 1670, 1860: 1267, 1840: 1111, 1801: 874).

Navnet udtales Söwl, skrives 1340 Søuel og har formodenlig Navn efter Bejlerne mellem Stubbergaard Sø, Helle Sø og Flynder Sø, ved Siden af hvilke lave Strækninger Sevel By ligger meget højt. Man skulde dog, hvis Navnet er dannet af Sø og Bedel, vente Formen Sjöwl, da Sø altid udtales Sjø eller Sjø. I Danske Atlas siges det at have heddet Sjøfællæ, men dette er en Forveksling med et Sted i Fyn.

Stednavne vise, at en stor Del af Sognet i Oldtiden og senere har været bevoget af Skove; i Indberetningen 1638 nævnes endnu ved Skovby Sønder Skov, ved Stubbergaard Gjevnskov og ved Vindholt Møgelkjær, „en liden Skov“. Østen for Stubbergaardsø findes endnu noget Egetrat, ligesom ved Præstegaarden og omtrent 6 Stp. Land ved Skovgaard og Gjøvet (e Gjøv) ved Ny Stubbergaard, hvilket er Bevning af den obennævnte Gjevnskov. Gjøvet er en frum Dalstrækning, der gaar

fra Ny Stubbergaard ved Hellefjø mod Sydvest og hvis større nordøstre Halvdel er bevoget med Skov; Bakkerne ved begge Sider af Dalstrækningen ere meget høje og stejle. Gjøv har altsaa oprindelig heddet Gjøvn og dette Ord er det oldnorske gaupn, der oprindelig betyder en frummet Haand, med hvilken Dalen altsaa har jnntes at have nogen Lighed. Den sydvestre Del af Gjøvet kaldes Teglse i Videbrevet, det er Tegllhus (Teglværk?).

Jf. Strandgaard's Beretning i Nyeste Saml. IX 91 er der 214 Høje i Sognet. Af disse maa nævnes Tinghøje sønden for Mogenstrup og Tinghøj med Tingdal ved Skant. Ved Tinghøje ved Mogenstrup er en Mark, der kaldes Præstholm. Desuden: Drelhøj paa Heden, Topphøj, Fladhøj og Ravnhøj nærved Bjørntjær. Nærved Trandum Stokhøj, Topphøj, Trehøj og Glarhøj; ved Kirkegaard Espshøj, Kirkegaard's Høj og Ravnhøj, ved Hærup Gildhøj, Manhøj og Fejhøje, ved Rokborg Raahøj, ved Blagskjær Barhøj, Kirkehøj og Sorthøj, ved Ravtrup Ormdalshøj og Brandshøj, ved Gunderup Junkershøj, Bjergmandshøj og Stokhøj, paa Svenshede Andhøj og Svendshøj, syd for Djelle Salshøj, syd for Sevel Sundhøj og Tindhøje.

Ved Blagskjær findes Helligkilde, der endnu for 50 Aar siden besøgte af Enge.

Flynder Sø og Stubbergaard Sø antage en grøn Farve i stærk Varme om Sommeren, og stinke da ilde.

Indberetningen 1638 nævner norden for Nøjbælt Brændhøj, Nøjbælt Høj, norden for Trandum Trehøj,

Steldhøj, Rønhøj; norden for Trandum Kirkegaard Kirkegaards Høje, Ravnhøj, Skythøj, Espthøj, 2 Bavntofthøje, 2 Stenhøje, Røndhøj, Glarhøj; norden for Mogenstrup Tinghøj, Svendsalhøj, Vedelhøj, Drelhøj, Algjerhøje, Hjordhøj, Lykkehøje; sydvest for Sebstrup 2 Sandhøje, Storhøj, Rønhøj, Huelshøje; vesten for Gunderup: Sønderlythøj, Trehøj, Helledalskøj, Røfihøj, Røevshøj, Brændhøj, Salshøj, Bredhøj, Jedoshøj og Helledalsbak; vesten for Djelle Junkers Høj og Godvilligshøj: vesten for Blagstjær Kirkehøj og Sorthøje; vesten for Navtrup Ormdalskøj; norden for Hedegaard Lerpythøj, Metdalskøj, Svendshøj, Aanhøj; østen for Stovby Hjertershøj, Røevshøj, Sundshøje, Brandskøj; norden for Sevel Rjærgaardskøj; norden for Døholt Lerpythøj, Mafselhøj.

I Store Mose fandt man 1891 Rester af et Skelet, indhyllet i et Dyrskind, der var sammensyet med Larmsnorer og om Halsen var en Læderrem, dannet som en Løkke.

Ved Mølgaard nævner samme Beretning 1638 Stelddal, ved Hedehus Store Døbdal, ved Søen Tordal, norden for Hedegaard Høldal, norden for Døholt Grøndal, ved Rokborg Sommerdal.

Om Sognets Skæl til Sale Sogn havez følgende Tingsvidne af 31. Okt. 1511 fra Sevel Birketing:

Alle mend thetthe breff seer eller hører lese helse mii Jes Knvtsen, foget til Søvel byrchetingh, Morthen Morthenssen, prest oc capellan til Stubercløster, Nis Hwidh oc Simen Smeth. Giøre witherlicth alle i thetthe vorth opne breff, alt aar esther Gudz byrdh 1511

paa alle helghen affthen innen Sowel byrchetingsh wor
 flicket for off hederlige men mester Hansff Scuerinsfen,
 canich i Ripe, oc haffde ladet kalle for off bestedhen
 men Jes Michelsfen, Hans Cristhensfen oc Andhers Deghen
 oc badh them sje theris sanne om then togh, sannemen
 giorde wedh capittelff marck i Sale foghen. Tha
 framginge forskrefne dannemen Jes Michelsfen, Hans
 Cristensfen oc Anders Deghen oc badh thennom saa
 Gudh hielp paa siel, tro oc rettthe sanne, thet thi ner-
 werendes hoess wore then tiidh capittelff foget Cristen
 Persfen i Swenstrup haffde kraget sandmen om capittelff
 marck i Saale foghen. Tha swore sandmen, ath then
 steen, ther standher paa Smørbergh, oc then stene (!)
 nordhen Holmøkie oc ath en steen mellom skoge, clostheris,
 capittelff oc her Nielff Ericzsens skoge, westher ath oc
 nedher at Lynholtsbeck oc alle then marck paa then
 nordher oc westher side then swore thii til wore Frwe
 kyrth oc capittel i Ripe oc paa then østher oc søndher
 syde til Sowel byrck, oc haffuer thii aff Sowel birck
 alle dage i 40 aar oc mere legghen til marckemode oc
 engistiffth met capittelff tienere oc aller thii haffuer
 hørdh noget kendhe eller haffue lodh eller diel mellom
 thennom. Ther paa esket forskrefne mester Hansff eth
 wilddiighe (uuilddiighe) tingswintne aff 8 dannemen, som
 ware Michel i Riergardh, Hansff Cristensfen, Simen
 Smith, Dloff i Linholth, Seuerin Andhersfen, Nis
 Nielsfen i Skoffbye, Per Hegardh oc Cresten Nielsfen,
 hwille forskrefne men vontne endrectelicth for off ordh
 fra ordh, som forskrefne standher. In cujus rei testi-
 monium sigilla nostra presentibus sunt appensa.
 Datum die et loco ut supra⁹⁰).

I Beg. af det 18. Aarhundrede boede flere
 Officerer i Sognet paa det tgl. Nyttergods, saaledes
 1718 Løjtnant Eberhard, 1731 døde Kaptejn Gynter-
 mann, 1732 viedes Løjtnant Kaspar Johan Udber
 til Fru Sabina Margrete Rupp. I Kirken er be-

gravet Løjtnant Miuus. 1721 nævnes en Soldat Morten Unsgaard. 1789 døde afflediget Sergeant Peder Hvam, 82 Aar gl. 1783 døde Knud Skræder i Trandum, der som 28aarig Soldat laa i Helsingør, da Karl XII blev skudt ved Frederikshald. I sin høje Alder af 93 Aar havde han sine Sansers Brug, var munter og livlig til sin Død.

I Sognets vestlige Del findes:

Fattrup, 6 Gaarde, af hvilke en kaldet Mølgaard, og 5 Huse. 1683 var her 3 Gaarde med 5 Bønder; paa Marken nævnes da Skorager, Tybeklint, Dovesnap. Navnet var 1638 og 1683 Fartrup, og er dannet af det gamle Mandsnavn Fari og thorp.

Godrum og Hajltjær, 1 Gaard, 2 Huse.
Vesterhede, 6 Huse.

Vindholt, 2 Gaarde, 5 Huse, 1683 1 Gaard; den nævnes 1511; 1683 nævnes paa Marken Kildtoft, Bredelang, Stenbat.

1511 toges Tingsvidne, at Nis Mortensen havde bygget imellem Vindholt og Østerkov, hvilket Sted han kaldte Romskov Byggested, hvilken Jord i 40 Aar og mere havde været ulastet og ukæret til Vor Frue Kirke i Ribe⁹¹).

Kovhuse, der i gamle Dage beboedes af Skjotten paa Stubbergaard.

Hølmkjær, 3 Gaarde, 1638 og 1683 1 Gaard, paa Marken nævnes 1683 Bogntjær, Hattjær, Røvers tue. Kaldes 1511 Holmøkjær.

Ravnholt, 1 Gaard, 1 Hus.

Sevelskov, 2 Gaarde, 5 Huse.

Sevel Skovby, 4 Gaarde, deraf 1 Vester-
gaard, 1 Østergaard, 8 Huse og Huset Ladmark.
1683 3 Gaarde; paa Marken nævnes da Hummelfig,
Strubbjerg, Abeltoft, Ravnshjerg. Ifølge Sagnet
var der i gamle Dage Skov derfra til Kirken.

Skovgaard, 5½ Tdr. Høfr., Udflytter fra Djelle.

Nørstoft (udtales Næstomt), 6½ Tdr. Høfr.,
Parcel af Stubbergaard, opføres i Danske Atlas
som et Skovhus under Stubbergaards Tagt.

Svenskede, 6 Huse.

Djelle, 11 Gaarde, hvoraf 1 kaldes Kast-
bjerggaard (paa Gen. Stabens Kort urigtig Kastel-
bjerg), 2 Søndergaard, 1 Nørgaard, 14 Huse og
Bejrmølle. 1547 nævnes her 7 Gaarde. Hvad
Navnet betyder, er uvist, men det svarer til en
Skriftsprogform: Dele.

Hedegaard, 3 Gaarde, 11 Huse, 1547 2
Gaarde, kaldes 1638 en By.

Bederholm, 2 Gaarde, nævnes 1547, var
1683 3 Gaarde, paa hvis Mark nævnes Brynningen.
Navnet udtales Berholm.

Raa eller Raade (udtales Rø), 3 Gaarde,
1683 1 Gaard.

Ny Stubbergaard, 20 Tdr. Høfr., se nedenfor.

Sevel, 18 Gaarde og 15 Huse, med Kro
kaldet Bakhuset, oprettet 1810, og Bejrmølle, af
Gaardene kaldes 2 Gadegaard, 3 Bæksgaard,
2 Pilgaard, desuden Damgaard, Vester-
gaard, Tinggaard, Toftgaard, Hald (der
tidligere laa paa et Hæld paa en Banke, nu ovenpaa

denne), Dalgaard. Af Huse neævnes Damgaardhus, Spangtjærhus, Hveintjærhus, de 6 Vesterhedehuse, de 5 Husted. 1683 12 Gaarde med Præstegaarden, 1 Bol, 10 Huse; paa Marken nævnes da Hjorthøj, Svinshøj, Rimagre, Plumashat, Timmeling, Skovhøj, Bognsflø, Tsholt, Gimmer, Salagre, Gribdsagre, der var opbrudt Skovjord.

Præstegaarden, c. 8 Tdr. Hfr. I Klosters Tid var der ingen Præstegaard, idet Præsten havde Bolig paa dette, men 1555 fik Iver Fiel Egl. Befaling om at udlægge en Præstegaard, hvortil han havde forpligtet sig.

Navtrup, 4 Gaarde, 6 Huse. 1683 4 Gaarde med 6 Bønder og 2 Huse; paa Marken nævnes da Gravvar, Langhøj, Skimingvar, Barmdal Hebe. 1547 siges Bønderne der at være Gaardsæder og byggede paa Stubber Klosters Ejendom. Navnet kommer af Beliggenheden ved et Nav (oldn. nabbi) eller en Landtunge ud i Søen.

Gunderup, 2 Gaarde, 3 Huse, 1683 2 halve Gaarde, hvoraf den ene øde; af Marker nævnes da Junkershøj, Troltal, Følsted, Kleppe.

Blagstjær (udtales Blæstjær), 2 Gaarde, 2 Huse; 1683 2 Gaarde, den ene med 2 Bønder, den anden øde.

Rosborg, 2 Gaarde, 4 Huse, 1683 5 Huse.

Mundbjerg, 2 Gaarde, 7 Huse. 1638 2 Gaarde, 1683 1 hel og 2 halve Gaarde; paa Marken nævnes da Rilagre, Romagre, Havershøj.

Stant, 1 Gaard, 1 Hus, var 1683 en øde Bolig.
 Hærup (udt. Hærrup), 3 Gaarde, 8 Huse,
 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes
 da Tothøj, Mandhøj, Tingdal, Taffehøj, Teshøj, Gild-
 høj, Klepaas.

Vjørntjær (udtales Bjæltjær), 3 Gaarde, 3
 Huse, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken
 nævnes Møgelhøj, Kævehøj, Gangerhøj, Horsfald.

I Sognets østlige Del:

Søgaard, 4 Gaarde, 2 Huse og et Fattig-
 hus. 1683 1 Gaard med 3 Beboere, der havde
 Jord i Fællig med Hjelm Mølle, der blev ned-
 lagt for 20 Aar siden i Anledning af den paa-
 tænkte Udtørring af Stubbergaard Sø. Paa Marken
 nævnes da Brejnskov, Brejnpot, der endnu mindes
 ved Brejnskov Bro over et Vandløb, der falder i
 Flynder Sø. Ved Hjelm Mølle er et dybt Hul,
 der kaldes Dejntruget.

1760 sluttede de 5 Gaardmænd i Søgaard og
 Mølleren i Hjelm Mølle en Vide og Vedtægt om
 deres Markers Fredning og fælles Høsttid. En af
 Mændene var Oldermænd og Søndag Eftermiddag
 samledes man om Sommeren for at afhandle de
 fælles Anliggender. Dette Videbrev er trykt i Saml.
 til jydsk Hist. og Topografi II. 272—80.

Bolsøhus og Vibjølhus ved Damme paa
 Hjelm Hede.

Krejlggaard, 1 Gaard. 1683 var „Krejshuset“
 1 Bol; paa Marken nævnes Kumbig.

Stenholm, 1 Gaard, 1 Hus. 1638 og 1683
1 Gaard.

Sebstrup, 6 Gaarde (Vester-, Sønder- og Mel-
gaarde) og 7 Huse. 1683 3 Gaarde med 6 Bønder;
paa Marken nævnes da Slejbat, Tohøj, Enhøj.

Korstoft (udtales Kastovt), ved Korsaa, 3
Gaarde, 8 Huse. 1683 var „Korstoft“ 1 Gaard
med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Strivelagre.
Det har Navn efter Skive Na, der her deler sig og
kalder Korsaa.

Mogenstrup, 7 Gaarde, deraf Bæksgaard
c. 7 Tdr. Htfr. 1 Mensjalgaard til Estvad, Vester-
gaard, Østergaard og Kringelgaard, og 7
Huse. 1683 3 hele og 4 halve Gaarde og 1 Hus; paa
Marken nævnes da Tinghøj og Havholm. 1544 fik
Mogens Munk af Kronen Skøde paa 5 Gaarde i
Mogenstrup. 1550 indværgede M. Nads Hvid en
Gaard i Mogenstrup som Estvad Sognepræsters
rette Ejendom til Estvad Præstegaard.

Kirkegaard, 2 Gaarde, af hvilke en paa 5½
Tdr. Htfr., og 1 Hus. 1683 2 Gaarde med 2 Bønder.

Trandum, 10 Gaarde og 18 Huse. I Over
Trandum er Nørgaard, 2 Melgaarde og Tjhoggaard,
i Neder Trandum 2 Blomgaarde, Ubildgaard,
Kjærgaard, Feldsgaard, 1 Hus Faldhede.
1683 var Neder Trandum 4 Gaarde, af hvilke en
hed Blomgaard og 1 Ubildgaard, Vidnesbyrd om
Dyrkning af Frugttræer i en fjern Tid, og „Øster
Trandum“ 1 Gaard og 1 Bol. Navnet udtales
Trånnum, hvilket svarer til Skrivermaaden Trandum

(ikke Tranum). Dette Navn er vistnok ældgammelt og svarer til det norske Trondhjem (opr. Frándheimar), men Oprindelsen er ubisk. Feldsgaard har maaske Oprindelsen af det gamle Ord fil eller fel, der betyder Bade, sted; et saadant har til for 40 Aar siden været her.

Dueholm (udtales Dyholm), 3 Gaarde, deraf har Nørre Dueholm $6\frac{1}{2}$ Tdr. Hfr., og 3 Huse. 1683 1 Gaard med 2 Bønder.

1573 lod Fru Mette Munksdatter til Stubbergaard tage Tingsvidne paa Ginding Herredsting om Markstækl mellem Røjt bæ, Dueholm og Trandum.

„Saa først beghndte de deres Lov ved den store Aa, løbende imellem Ginding Herred og Fjends Herred, i en Bæk kaldes Sandvads Bæk, og der fattede en Sten i samme Bæk munde, saa op med samme Sandvadsbæk ad Midtstrømme til en Sig, løber i Sandvadsbæk, der fattede de en Sten og en Bæk, saa vester paa i Mosen, der fattede de en Sten og en Bæk, saa vester paa fra samme Sten og Bæk, til Heden vedtog, over en Vej, kommer fra Dueholm og løber til Røjt bæ, der fattede de en Sten, saa nær paa til en liden „Hof“ (Hob), der fattede de en Sten, saa nær paa fra samme lille Hof og udi Mosen, som kaldes Nørmosen, udi sønder Ende paa en Sigrunde, der fattede de en Sten og en Bæk tilhobe, saa Sten og Bæk efter anden i samme Sig, til samme Sig grønede, der fattede de en Sten og en Bæk, saa frammer med samme Sig og samme Strømgang ad Mete (Grænse) vester om Dueholm ad Midtstrømme, der fattede de en Sten, saa ad

gammel Bælgang og ned ad den store Løbningssblanke Aa, som løber imellem Ginding Herred og Fjends Herred, der fatte de en trebunden Sten i Tredbæk munde" ⁹²).

Faldhede, 1 Hus, paa en flad Hede, der har Fald mod Stormose.

Hale (udtales Hæl), 1 Gaard, 4 Huse. 1638 et Bol, 1683 en Halvgaard.

Køjbæk, 1 Gaard, 5 Huse, skreves i ældre Tid Kjølbæk. Kjøfet Bund betyder moseagtig Jord. 1638 1 Gaard; paa Marken nævnes Svanhøj, Mogensvang, Hjertjær, Brændhøj.

Hæk, 3 Huse, kaldes 1683 et Bol, der ogsaa hed Rønbad, tildels underlagt Vivtrup i Hadderup Sogn.

Gerhardsminde, 1 Hus, Parcel fra Sønder Mølle, har Navn efter Røbmand Gerhard Kalby fra Ringkjøbing, der ejede Møllen. Det hed tidligere Stampen.

Sønder Mølle. 1638 nævnes Mølgaard, der 1683 var ganske øde uden Hus, og 1798 blev delt mellem Møllen og Trævel.

Kalkværket, anlagt 1873, 7 Huse, deraf 1 Hyffensprøve, 1 Højgaard.

Trævel, 1 Gaard. 1683 var Trævel 1 Selvejerbol, beboet af Peter Petersen Meyland, der ogsaa havde flere andre Ejendomme og døde 1699. Den menes at have Navn af 3 Bæld.

Trandum Skovby, 2 Gaarde, 2 Huse. 1683 5 Gaarde; her var da ingen Skov og paa Marken nævnes Uborrebjerg, Hedesplind.

1638 nævnes ved Kaa et Bol Dyholt, hvis Navn er bevaret i Dyelhøj, Mosegaard, der var et Bol ved Bjørnkjær og Hedehus ved Sebstrup. Vesten for Kofborg er ude i Heden en Lavning, der kaldes Kirkestedet.

Stubbergaard.

Det gamle Stubber Kloster, hvis ældste Navn var Stubthorp, laa paa en Landtunge ud i den nu faakaldte Stubbergaard Sø. Paa den Tid, da det blev oprettet, have Søens Bredder mod Ost været skovklædte og Klosteret har ligget i affides Stilhed under skønne Naturomgivelser. Mod Vest og Syd findes nu en stor Hede, der vel i gamle Dage har været Klosterets Mark, og igennem denne Hede fører en Hulvej ned til det lavt liggende Kloster, medens Hedens Bredder mod Engdraget ere stejle. Deraf kommer ogsaa Navnet Stubthorp, der senere udvikledes til Stubber, thi Ordet stup, der forekommer i sønderjydske, betyder stejl og findes i samme Betydning i norske og svenske Dialekter. Endelsen thorp betegner, at her har været anden Bebyggelse, førend Klosteret blev anlagt. Dette nævnes 1268, da det i Fru Gros Testamente betænktes med 2 Mark Penninge, men det nævnes ellers kun sjelden og dets Arkiv er tabt⁹³).

Det har altid været et Nonnekloster, og det væsentlig for adelige Kvinder; det blev forestaaet af en Priorisse, men der var ogsaa en Prior, og Bi-

skoppen i Ribe var Klosterets Patron. Klosteret fik efterhaanden betydeligt Gods, idet de indgivne adelige Kvinder maatte skænke Forbegods for deres Ophold. Foran S. 139 er det omtalt, hvorledes 2 adelige Damer gif i Klostret og skænkede det Handbjerg Hovgaard, hvorved det fik en Del Stridigheder med Ejerne af Landting om Helle Aa. Ved samme Tid skænkede Ridder Byder Rabbel og hans Hustru Mette Jensdatter Grundvadsgaard i Salling. 1438 omtales en afdød Fru Inger Jensdatter i Stubber Kloster. 1504 pantsattes Sabstrup Gaard og Mølle til Niels Klemensen. Af Priorer nævnes 1349 en ved Navn Peder, 1391 Jakob af Husby, der 1408 og 1411 kaldes Jacobus Johannis og siden var Kannik i Ribe⁹⁴); ved Midten af det 15. Aarh. Christen Svendsen, der tidligere var Præst i Bording og Hjerm og er vel den Prior Christiern, som nævnes 1456 (se foran S. 197), Oluf Nielsen noget før 1500, der skænkede Holmggaard til Præstegaard for Bording (se Side 179). Priorerne eller Forstanderne behøvede ikke at være Gejstlige, men kunde ogsaa som denne være gifte Adelsmænd. Af Priorisser nævnes 1388 Christine, 1457 Christine Pallesdatter. Paa Reformationstiden var der den gamle Priorisse Else, Søster til Biskop Iver Munk, og den unge Priorisse Else eller Elsebe Rytter, af Familien Rytter til Rabbel. 1388 testamenterede Biskop Jens Mikkelsen Priorisse Christine en Raabe foret med broget Skind. 1459 testamenterede Decanus Anders Steel den daværende Priorisse 16

Alen Lejdenst Klæde⁹⁵). Under de vanskelige Forhold paa Reformationstiden led Klosteret meget, det blev plyndret 3 Gange og gik meget i Forfald. 1532 kom Sep Thomsen i Holstebro med en Del Personer til Klosteret, udjog M. Christiern Hvid, til hvem det da var forlenet, og plyndrede hans Gods, hvorfor han siden stævnedes dem (se S. 88). Hvorledes det gik under de vilde Dpløb 1534—35, under Skipper Klemens Oprør, vide vi ikke nærmere om, men det er endda underligt, at der 1538 dog var 11 Jomfruer tilbage.

Paa Reformationstiden var Stubber Kloster forlenet en kort Tid til Mogens Raas, men forlenedes 1538 til Magister Iver Suel. Denne mærkelige Mand er født 1494 og Søn af Kjeld Sversen til Astrup i Salling; han var en Fætter til Biskop Iver Munk i Ribe og stod i nært Slægtskabsforhold til andre Prælater og ansete Adelsmænd. Han gik i Ribe Skole i 8 Aar og i Aarhus Skole 2 Aar, drog 1514 til Kjøbenhavns Universitet og 1516 til Røln, hvor han og den senere Ransler Johan Friis 1519 toge Magistergraden. Derfra drog han til Amsterdam, hvor hans Vedsager Mag. Mogens Raas gav ham et Stik gennem Skulderbladet, som han endnu havde Men af paa sine ældre Dage. Senere fulgtes han hjem med Johan Friis under megen Besvær, men de 2 Venner rejste strax efter til Rom, hvor han blev i 3 Aar. 1524 udnævntes han til Frederik I's Sekretær, gjorde 2 Rejser til Norge i Anledning af Kongens Valg,

blev Provst i Bergen og havde nogen Udsigt til at blive Biskop i Oslo.

1526 blev han Provst i Hærshøfets Provsti og havde nu i nogle Aar Ophold i Ribe. 1535 blev han af Kongen sendt i et vigtigt Errende til Gustav Basa.

Uagtet sine Studier i Rom, sin gejstlige Betjening og sit Slægtskabsforhold, sluttede han sig til Christian III. og til Reformationen og blev 1537 tilforordnet Johan Kankau, der var bleven Stiftsbefalingsmand i Ribe, og forlenedes med Lønborg Bispegaard. 1543 fik han af Ribe Domkapitel Rybjerggaard i Mageskifte.

Han fik sit Forleningsbrev med Stubber Kloster 13. Avg. 1538, samtidig med at han fik Bevilling paa at beholde sine gejstlige Forleninger, uagtet han havde i Sinde at gifte sig, thi som katolsk Gejstlig havde han afgivet Kysthedsløfte. Han giftede sig derpaa med Mette Munk, Datter af Hans Munk til Krogsgaard og Brodersøns Datter af Mogens Munk til Volstrup. 1540 fik han et nyt Forleningsbrev paa Stubber Kloster, ifølge hvilket han skulde yde en Afgift af 50 Daler, tjene selvjerde til Hest eller Stibs, besørge Jomfruernes tilbørlige og nødtørftige Underholdning efter gammel Sædvane og holde Klosteret ved stellig Bygning.

6. Marts 1547 fik han Skøde paa Klosteret med tilliggende Gods, omtrent 150 Gaarde og Bol, for hvilken anjelige Ejendom han gav 12,765 Daler. Han skriver herom: „Den Tid, jeg købte det, da

var alt Klosteret svaerlig forfaldet, 2 Huse, som var Stalden og et nyt Hus, stode ved Søen, som (hvor) Udbildgaarden er, og var Kornloft, Salhus, Svendeherberg og et Herberg, kaldes (Navnet udeladt), alt opbrændt. Paa Kirken laa det gamle Straatag, ligesaa paa alle Huse, og Murleederne raadne trindt om og ingen Grundvold uden aleneste lidt Sten paa Sandet, og derfor stod det synderste Hus paa Hæld, hældte under Støtter og det synderste Hus flet raaddent nedent under og intet Hus norden paa Gaarden og aldrig en Tegljten til Tag nogensteds og var ikke uden et gammelt Risgærde paa Vesterfide og et Ved. Og var der 12 Tomsruer at føde, som var gamle Prioriske Else selvanden, unge Prioriske Else selvanden, Tomsru Kirsten, Tomsru Mette Rytter, Tomsru Karen Ungersdatter, Tomsru Margrethe Brip, Tomsru Birgitte Nielsdatter, Tomsru Edel (her mangler 2), og da kunde de ikke faa uden 4 Ørte (6 Tdr.) Byg, 10 Ørte (12½ Tdr.) Rug og avle ved 70 Læs Hø til Gaarden."

Forholdene maa have været saaledes: Naar man fra Vest kommer ind paa den Holm, hvorpaa Stubbergaard laa, havde man til Syd Ladegaarden og til Nord Hovedbygningen, der i Klosters Tid har udgjort 4 Vænger. Den vestre Vænge er den, af hvilken Rældrene endnu ere bevarede og som var Stuehus til nyere Tid. Om dette Hus skriver Jøer Suel: 1545 lod jeg lægge Grund trindt om de vestre Huse, som da vare mestendel raadne og hældte ud ad mere end en halv Alen og Mur-

mesteren af Ribe gjorde, som meget stod og lidet var værd. At her i Middelalderen har været et anseeligt Hus, derpaa tyde Rældrene, der ere ældre end Iver Suel's Tid. 1555 lod Iver Suel bygge den ny Fruerstue med et Taarn, hvilket maa være Mørhuset. Af dette ses Grundbolden endnu, og at det engang er nedbrændt, sluttes af, at en Mand, der for 40 Aar siden tjente paa Stubbergaard, her fandt en Klump Sælv, der tydelig havde været i Jld. Det søndre Hus, der 1547 stod paa Hæld med Støtter til, blev 1592 opbygget fra ny af Skjeld Suel som et Stenhus med Port igennem og var saaledes Indførselen til Borggaarden. Kirken, der maa have staaet i Øst og Vest, maa have været nævnte søndre Hus, og imellem Abildgaarden og Laden har man fundet Levninger af Kirkegaard med mange Skeletter. I Jakob Boserups Tid fandt man her en Guldring, for hvilken Boserup gav Finderen 1 Td. Rug.

Abildgaarden har vel været paa Holmens Nordside, hvor der endnu er gamle Træer. Den sydligste Del af Holmen har vel i Klosterets Tid været Ladegaard. 1547 gjorde Iver Suel Grave omkring Gaarden, og 1552 lod han gøre Bram og gjorde Gravene dybe trindt om, hvoraf maa sluttes, at hele Borggaarden blev indesluttet af Grave indenfor Søen; naar tilmed tages i Betragtning, at Udgangen fra Landsiden er afspærret af det Porthus, han byggede 1547, har han indrettet Stubbergaard til en fast Borg. Naar Iver

Suel skriver, at da han kom hertil, var der paa Vesterfide kun et gammelt Risgærde og et Ved, maa han mene, at dette Hegn stod over Vejen fra Landsiden, og det var dette daarlige Værn, han 1547 omblyttede med en Port.

Ved Udgangen af det 16. Aarhundrede stod Stubbergaard, som Iver Suel lod Klosteret kalde, som en anselig Herregaard. Kjeld Suel har vistnok anlagt Ladegaard udenfor Søen, thi han skriver: „findes der intet Hus i Ladegaarden, lidet eller stort, som jeg jo altsammen paa min Bekostning har ladet bygge, desligeste Smedie og Møllen (i en Dal mod Vest) med Broen over Søen til min Fægang med andet meget mere. Anno 1595 lod jeg forlænge det Hus i Ladegaarden norden for Porten 28 Binding nær paa og det nordeste Hus der næst købte jeg sammenhugget, for hver Binding 10 Mark. Denne Ladegaard laa ved den østre Ende af Ladegaard Sø, hvor der endnu kan ses Spor af Teglsten. Den menes i forrige Aarhundrede at være flyttet ind til Borggaarden.

1549 har Gaarden været i Stand til at modtage Gæster, thi da blev Iver Suels Søn Kjeld døbt i Sevel Kirke med mange fornemme Faddere, blandt hvilke Mogens Munk til Bolstrup, hans Søn Oluf Munk til Tvis, der havde været Biskop i Ribe, Niels Lange, Danmarks Riges Raad, Suel's Svoger Kristoffer Munk til Krogsgaard, Jens Thomesen Schested til Holmgaard, Landsdommer Mogens Justesen med flere.

Iver Suel var en god Husholder, saaledes folgte han en Del Strøgods 1547 for 5704 Daler, hvoraf en stor Del var af det fjernere af Stubber Klosters Gods, hvorved han næsten fik Halvdelen af Købesummen dækket. 1548 fik han tgl. Bevilling til, at Hejrupgaard, Vjørntjærgaard, Sønder Mølle, Røjbækgaard, Trandum Skovbygaard og Hjellum Hede maatte ligge under Sevel Birk. I den Anledning kom han i Strid med Mogens Munt til Bolstrup, der havde opkrævet Sandemænd, hvorved han vilde tilegne sig Ket til en Del af Iver Suels Søer og Ejendomme, men der blev i mange adeliges Nærværelse gjort Forlig mellem dem. Denne Sag angik Hjellum Hede, som tilkendtes Iver Sul, der Aaret efter byggede Hjellum Mølle, som hidtil kun var en ringe Ejendom, med 2 Kværne. 1554 indgravede han Hjellum Hede med en Grøft, der endnu fæs. I Anledning af denne havde han haft endnu en Proces, der 1551 paadømtes af Rigens Ket. M. Mads Hvid til Estvadgaard forfulgte nemlig Hjellum Hede og Fisteriet i Flynder Sø til Vaas paa sin Hustrus Vegne, idet der ingen anden Mølle-dam var til Flyndersø Mølle end denne Sø, og som Lodsejer i Mogenstrup By havde han Lod i Hjellum Hede. Idet Suel henviste til sit Forlig med Mogens Munt, at Mogenstrup By skulde beholde den Lyngflet, Fædrift og Lørdegrøft, som den hidtil havde haft, bleve de saaledes forligte, at hver skulde have frit Fisteri i Flyndersø til Midtstrøm, hvor deres Grund og Ejendom paastod, og

hver beholde sin Byngslet, Fædrift og Tørbegrøft i Hjellum Hebe⁹⁶). 1552—53 havde han igen Strid med Mogens Munk om det samme.

1551 havde han Proces med Mogens Munk om Trandum Kirkegaard, om hvilken se under Kirken. 1552 lod han Sevel Mart rebe og gjorde alle 12 Gaarde lige gode, ligesom han gjorde Skæl mellem Byerne.

Sver Juel synes at have været en streng Husbonde mod sine Bønder, hvis man kan slutte noget af et Par Retsfager. Hans Nedbrudelse af Trandum Kirke 1554 var i høj Grad hensynsløs; det skede, for at han selv med mindst mulig Bekostning kunde skaffe sig en anselig Sognkirke, der skulde vise, hvad han havde udrettet, og som kunde være et værdigt Hvilested for ham og hans Efterkommere.

Bartholomæi Dag 1556 døde Sver Juel i Fruerstuen paa Stubbergaard og blev næste Søndag begravet i Sevel Kirke „med stor Ære“. Til Begravelsen mødte hans Broder Niels Juel til Astrup og de 3 Rigsraader Oluf Munk, Niels Lange og Sver Krabbe, med mange Adelsfruer og Somsruer og saa megen Almue, at der ikke var Rum i Kirken. „Alle sørgede og begræd hans Død“, skriver hans Søn Kjeld Juel; foruden denne havde han Døtrene Maren, der var gift med Erik Rosenkrantz til Langtind, Anna, gift med Erik Bytke til Blistrup; begge bleve begravede i Sevel Kirke; desuden havde han 2 Døtre Edel og Karen, der døde som Børn.

Efter Iver Juels Død blev hans Enke Fru Mette Munk boende paa Stubbergaard, og døde først 12. Martz 1589, hvorpaa hun Palmesøndag blev begravet i Sevel Kirke. 1580 havde hun af Kronen erhvervet sig Holmgaard i S. Lem Sogn.

Hendes Søn Kjeld Juel overtog derpaa Stubbergaard, hvis søndre Stenhus han 1592 ombyggede, ligesom han ombyggede Ladegaarden.

Kjeld Juel er født paa Stubbergaard 1549 og kom 1556 i Varde Latinskole, idet han kunde være i Huset hos sin Fæster, der boede paa Ladegaarden til den gamle Kongsgaard. Siden rejste han distnok udenlands. Han giftede sig først 1604 med Kristence Juel, Datter af Herman Juel til Nabjerg, men efterlod ingen Børn og døde 10. Avg. 1606. I Sevel Kirke har der været en sort oval Marmor-tavle over ham med følgende Indskrift omgivet af hans Anetavle:

Kjeld Juell nu Salig paa Stubbergaard,
 Der mand skrev Tusind Sex hundrede Aar
 Og der til Sex dendi tiende Dag
 Udi Augusti Maaned befoel sin Sag
 Udi Guds Haand, dermed sin Aand.
 Hans Efterlevendes Hustru Kier
 Hannem til Ere lod reyse her
 Denne Gravskrift Skion, O! Herre gib
 Dennem begge tilfammen det ævige Liv.

Fru Kristence Juel udvirkede en tgl. Befaling af 6. Juni 1608, at da Bent Willadsen i Svenstrup en Nat var draget ind i hendes Skov

Sønderstov og havde hugget og bortført en hel Høb Baandstænger til sin Gaard, men slap fri for Tiltale af Mangel paa Bevijer, fik hun Tilladelse til at optage Sagen paa ny.

Hun giftede sig paany med Lensmanden paa Hald, den lærde Kjeld Krabbe til Brusgaard, der allerede døde, 29 Aar gammel, 1612 efter 1 Aars Ægteskab. Hun opsatte et Epitafium over ham og sig selv i Viborg Domkirke⁹⁷).

Til Minde om sin Ægtefælle gav hun ogsaa en Altertavle til Viborg Domkirke, som Rangen 12. Marts 1613 befalede at skulle sættes for Alteret nedenfor Koret, medens den ældre Tavle skulde sættes i selve Koret.

Tredie Gang giftede hun sig med Knud Præd-bjørnsen Gyldenstjerne, ikke at forvekle med den samtidige Knud Axlens Gyldenstjerne, Lensmand paa Hald. Han er født 27. Juni 1591 og altsaa noget yngre end hun. Han skriver sig til Stubbergaard 1626, men han døde tidlig, formodentlig ved 1640. Han ejede baade N. Vosborg og Skovsbo i Fyn, men da han var meget forgældet, maatte begge disse Gaarde sælges. Det var en Lykke, at Fru Kristence havde Stubbergaard paa Livstid efter sin første Mand.

Af de første Ægteskaber havde hun ingen Børn, (et lille Barn af 1. Ægteskab døde før Faderen), men med Knud Gyldenstjerne Sønnenne Preben til Damsgaard, Kjeld, Herman, død som lille, Anna, Sytte og Margrete, der døde ugift som voksen,

medens de fleste af de andre distnok ogsaa døde som Børn.

Rnud Gyldestjernes Minde er bevaret længe, thi østen for Søen findes en Mark, kaldet Sovgaard, hvor der har staaet et Hus, der betegnes som øde 1740; derved er et Sted, der endnu kaldes Rnud Gyldestjernes Hul. I Thieles Folkesagn, der ere optegnede paa en Tid, da Sagn ikke vare fuldt saa sammenblandede som i vore Dage, fortælles, at han gif igen paa Gaarden, uagtet han laa begravet i Viborg Domkirke. Man havde for-gæves søgt at mane ham ned, men en Søn af Præsten i Briststed, der hed Rnud Ufød, fordi han var ud-staaren af sin Moders Side, gjorde Forsøget i Fisserstuen paa Stubbergaard og tvang ham bag-lænds ud af Døren og ned i en Mose, der kaldes Djævlemosen. At man nu taler om, at han gif igen, fordi det var ham, der nedbrød Trandum Kirke, er en nyere Tilfætning, da Kirken var ned-brudt længe før hans Tid og Klosterkirken maa da ogsaa være ombbygget, se ovenfor. Denne er ej heller omtalt i Kristence Juels Sag med Præsten, der prædikede for hende, naar hun var syg, medens hun ellers søgte Sevel Kirke. I Kristence Juels Tid beregnedes Stubbergaard med 2 Møller, Birkeret og Skoven 1638 til 72 Tdr. Htr., og med Bønder-godset havde hun i alt 594½ Tdr. Htr.

Fru Kristence var af et melankolsk Sindelag, men hun havde ogsaa haft megen Sorg, idet hun 3 Gange var bleven Enke. Hun led af Religions-

strupler og indrettede sig bestemte Fastedage. Præsten Tørgen Friis, der gjerne vilde give hende en Ihsere Livsanskuelse, disputerede ofte med hende, men kom efterhaanden ind paa theologiske Spidsfindigheder, som han forsvarede heftigt ogsaa fra Prædikestolen, og fremkom med Sætninger som den, at vi vare frelstte ved Daaben og ikke paany bør søge om Naade, omtrent som den Sekt, der nu kaldes „Bornholmere“, forfægter. Fru Kristence fremlagde hans Breve for Biskoppen, og Præsten, der ganske vist kun havde handlet i god Mening ligeoverfor Fruen, blev ved at forsvare, hvad han engang havde fremst, og kom derved i stor Fortræd, som det nedenfor berettes. Den Fremfærd, der vistes mod Præsten, kom til at tynge paa Fru Kristences Minde. Mange Tider efter fortalte man om den Sorg, hun til Straf fik af sine Børn, idet hendes eneste Søn begik Blodskam og Datteren blev henrettet. Dette er aldeles urigtigt; hendes Søn Preben blev en gammel Herremand, medens ganske vist de andre Børn døde før Moderen.

Hun stod i venstabeligt Forhold til Biskop Jens Dinesen Tersin i Ribe, der ved sin Død efterlod sig et Manuskript til en betendt Andagtsbog „Troens Kamp og Sejr“, som blev trykt 1636. Det er dediceret til Fru Sofie Parsberg og Fru Christence Suel af Tersins Ente, der skriver, at hun ofte havde hørt sin jal. Mand saaledes at berømme begge Fruers hynderlige Affektion og mangfoldige Belgærninger imod ham, hvorfor hun til

Tatnemligheds Tegn offererede dem denne Bog i det Haab, at de fremdeles vilde lade hende og hendes Børn nyde deres Gunst og Forfremmelse.

Hun har ejet et Haandskrift med Ræmpeviser, der endnu findes paa det store tgl. Bibliothek, og som hun ejede, førend hun blev gift. Det er sandsynligt, at det er hende selv, der har skrevet Viserne af med en tydelig Haand. Det er mærkeligt, at hun efter Viserne har indført lange latinske Sentenser, saa hun har hørt til de lærde Damer⁹⁸).

Kristence Zuel har haft sin første Mand Kjeld Zuels Morgengavebrev paa at beholde Stubbergaard med Guds sin Livstid, men da hun tredie Gang var bleven Enke, vilde Kjeld Zuels Slægtninge fremkalde Skifte. Disse nærmeste Arvinger vare saa langt ude, at de vare Børn af hans Fætre paa hans Moders Side.

De udvirkede en tgl. Befaling af 30. Okt. 1640 til Kommissarier om at foretage Deling i Stubbergaard, og disse stævnede Arvingerne til Viborg 6. April 1641. Disse vare 1) Jørgen Munk til Haraldskjær, 2) Fru Sofie Friis, 3) Fru Anna Munk, 4) Knud Gabrielsen til Hjulebjerg, 5) Herluf Mormand til Seddinge, 6) Tomfruerne Anna, 7) Edel og 8) Sofie Munk, 9) Frederik Ranzau til Åsdal paa sin Broder Johan Ranzau til Estvadgaard hans Børns Vegne, 10) Gregers Hvid paa Henrik von Oualens og Henrik von Buchwalds Vegne og 12) Harder Holst i Flensborg, som ved Retten var indført i Jørgen Munks Lod. 3 Oktober samme

Nar bad Arvingerne Kommissarierne om at stifte og dele Stubbergaard „først udi tvende Parter, som er en Broderlod og 2 Søsterlobder“. Broderloden tilkom Frederik Munk's Arvinger og Søsterloderne Fru Anne Munk, sal. Mogens Ulfeldts, og sal. Johan Ranzhaus Børn.

Endelig bevilgede Kongen 2. Aug. 1647, at naar engang Stubbergaard blev ledig efter Fru Kristence Juels Død, idet hun var forlenet derved paa Livstid, skulde Arvingerne indkaldes og Boet deles. Hun levede imidlertid endnu nogle Aar, thi først 15. Maj 1658 fik hendes Arvinger Tilladelse til at oprette hendes Begravelse nogen Tid. Det var i Krigstiden, hvorfor det ikke var belejligt at føre Liget til Viborg, hvor hendes Epitafium jo var opsat. Om hun endda er kommen dertil, er vel tvivlsomt, thi efter Krigen var Dødsboet sagtens kun lidet værdt. 18. Sept. 1660 befuldmægtigedes Kommissarier til at foretage Skifte efter hende, og 22. Juni 1661 fik Lavrids Belov og Niels Raas Befaling til at begive sig til Stubbergaard for at tage Bygningen. Det ses, at Delingen var fuldendt 1662, da der blandt Arvingerne nævnes Jakob Ulfeldt, Somfru Anne Munk, Somfru Anne Kathrine Ucheleie, Klavs Sparre og Frands Ranzau til Estrvadgaard. Disse Arvinger havde ikke alene delt Bøndergodset, men havde hver sin Part i Hovedgaarden og dens Bygninger.

Frands Ranzau fik 11. Juli 1671 af Kongen Bevilling paa Sevel Kirketiende uden Godtgjørelse

til de andre Arvinger, da Kirken altid var holdt vedlige af Ejeren af Stubbergaard imod at oppebære dens Indtægter, medens man nu maatte befrygte, at den vilde komme i Brøstfældighed, naar der var saa mange Lodssejere i Tienden. Ranzau synes en Tid at have haft i Sinde at samle Gaarden paa sin Haand, thi 1672 købte han en Part af Melkior Suel til Hindsels.

1678 var der 14 Lodssejer og en Tid stal der have været 24, men Brugsretten synes at have været overdraget et mindre Parti. Af Stattelisten 1676 ses det, at $\frac{1}{3}$ af Gaarden var udforpagtet til Beiter Beitersen og i den for 1678 opføres Jomfru Margrete og Elisabeth Ranzau med $\frac{1}{3}$, hvorpaa de holdt en Ladefoged, 10 unge Dyne, 16 spæde Kalve og 1 Hoppe; Jomfru Anne Kathrine Acheleie holdt 1 Ko, 1 Stud, 1 Kalv, 8 Faar og 2 Lam, Jakob Ulfeldts Arvinger til Kærstoft holdt en Pige, 2 Køer, 4 Faar og 2 Lam.

1682 boede her ij. Stattelisten Jomfru Maren Ulfeldt med Pige, en Bøjer og en Kogterdreng.

1683 havde Jomfru Anna Acheleje $\frac{2}{4}$, Jomfru Sofie Ranzau $\frac{1}{6}$, Jomfru Margrete Ranzau $\frac{1}{6}$, Mogens Rosenkrantz $\frac{1}{4}$, Enevold Raas $\frac{1}{4}$, Jomfru Maren Ulfeldt $\frac{1}{24}$, Jomfru Margrete Ulfeldt $\frac{1}{24}$, Jomfru Dorthæa Ulfeldt $\frac{1}{24}$, Jakob Steigeland (i Kiel) $\frac{1}{4}$.

I Matriklen 1683 nævnes en Udmærkt Kærstoft sønden for Krattet med ét Markhus kaldes Kærstoftthüs; desuden hørte under Gaardens Tagt

Hjelm eller Rør Mølle, der importerer ganske ringe for Bøndernes Armod, og Sønder Mølle, der fik Vandet fra „Kjeldstrøm“ (Kilder). Til Gaarden findes et Ege- og Hæffelkrat kaldes Sevelkrat, er ganske forhugget, saa ingen nyttige Træer findes, uden bruges til Græsning af omliggende Bønder. Fiskeri i Sønder sø omkring Gaarden, Ladegaards Sø og Helle sø, bliver ved den Tilstand, som Gaarden nu udi er, ej brugt, men forrige Tider ved Gaardens Velmagt blev om Vaartiden af Graanfist fistet, hvad til Behov behøvedes. Ved Hjelm Mølle en Aalekiste, hvor 2 Tdr. Aal om Aaret kan fanges. Færdigt i Knuds-tjær og Kjelling Mose og i hvilende Agerjord. En Mark hed Den. Denne Mark begrænsedes af Helle sø og Stubbergaards sø, mod Syd af den Lavning, hvori Ladegaards sø findes: vesten for denne Sø er Tallingmose, hvori for en 30 Aar siden var Krattet Tallingbuske; ogsaa norden for Den ere Lavninger.

Den Herlighed, som Iver Juul havde ventet af Stubbergaard, var altsaa meget kortvarig. Den gode Orden paa Godsset, de prægtige Bygninger og alle de øvrige Herligheder bestode kun i Iver Juuls, hans Søns og dennes Enkes Tid, og derefter gik det hele i Forfald. De 7 Gange 7 Herligheder, der tillægges Gaarden, og som omtales nedenfor, ere dog en Udpyntning af Sagnet, og dette Tal er formodentlig opkommet, idet man er gaaet ud fra

Sydtallet, der for en Del var raadende i Andels-
habernes Udkomst.

1690 viser sig en ny Besidder, nemlig Kongen, idet en Del Parter ere tilfaldne Staten for Statte-
restancer. Hans Del bestyredes af Christian Gjer-
løv. Kongens Part var da $\frac{1}{7}$ og foruden denne
nævnes de Ranzauers og Somfru Anne Kathrine
Acheljes Part. 1699 nævnes som Lodsejere Elisa-
beth Sofie Ranzau, Enke efter Oberst Basse, Somfru
Acheleje, J. Sehested paa Rydhave og Maren Ulfeldt
paa Langtind. Sidstnævnte, der en Tid havde boet
her, var 9 Nov. 1698 bleven viet i Sevel Kirke til
velbyrdige Johan Andreas von Neursdorf.

Somfru Acheleje boede her endnu 1703, men for-
svinder saa. Der er et Sagn om en Dame fra
Stubbergaard, der gif fallit og maatte rejse over
Heden ad Viborg til; det er maaste hende. De
fraværende Lodsejere udforpagtede deres Del, saa-
ledes nævnes 1693 højagtbare Frands Witteljen,
der vist ogsaa havde Eftvadgaard i Forpagtning og
døde paa Stubbergaard 1699. Hans Enke Helle
Lavesdatter Roer giftede sig 1701 med Erik Jacobsen
Juel, der fortsatte Forpagtningen.

1711 nævnes det i Skattelisten, at Christen
Vinde havde en Part, der var bortfæstet til en
Bonde Jens Westergaard, derimod havde Oberstinden
og Somfru Maren Ulfeldt frasagt sig Sædegaard-
friheden paa Landstinget. Samme Jens Westergaard
havde ogsaa Kongens og de andre smaa Parter i
Fæste, men han vilde kun regnes som Fæstebonde,

da han boede paa den Del af Gaarden, der tilhørte Oberstinden.

Efterhaanden samlede Delene paa færre Hænder; 1754 tilhørte Stubbergaard Enken efter Major Frederik Sehested til Rydhave, Christen Vinde til Tirsbæk og Morten Dviftgaard. Sidstnævnte, fra Kvistgaard i Vejrums Sogn, havde 1744 købt 4 Fjortendedele af Stubbergaard og 1758 købte han for 4000 Rdl. af Jørgen Hvas til Tirsbæk endnu 3 Fjortendedele, saa han altsaa ejede den halve Gaard, som han solgte 1778⁹⁹). Han boede her selv i nogle Aar.

Oberstløjtnant Jens Sehested til Rydhave ejede den ene Halvdel 1768, der i Arv gik til hans Svigersøn Niels Sehested til Rydhave, der 1790 købte den anden Halvdel af Kammeraad P. Hansen til Landting. 1801 averterede han i Aviserne om en Forpagter og angiver Gaardens Areal til 850 Tdr. L. Der har vel ingen Visthavende meldt sig, thi han udparcellerede nu Gaarden og faldt 1803 en Hovedparcel paa 230 Tdr. L. med $7\frac{1}{2}$ Tdr. Hfr. Da han igen 1811 vilde forpagte bort, averterer han, at der til Gaarden blev faaet 50 Tdr. Rug og 18 Tdr. Byg samt afledes 100 Læs Hø; der holdtes 40 Stude og over 200 Faar.

Sehested, der blev Kammerherre og Stiftamtmand i Viborg, døde 1821 og hans Dødsbo var insolvent. 3 Nov. 1823 fattes Gaarden til Auktion; den var da paa 17 Tdr. Hfr., Udsæden 25—30 Tdr.

Rug, 8—10 Tdr. Byg, 15—20 Tdr. Havre, der avledes 80—100 Læs Hø. Desuden hørte hertil 144 Tdr. Htr. Bøndergods, Ryde Kirketiende og Sevel Konge- og Kirketiende. Der skede dog intet Bud og der berammedes mange Auktioner, førend Gaarden, vistnok 1825, købtes af Viborg Stifts-øvrighed, der havde Prioritet baade i Rydhave og Stubbergaard, hvorpaa Stubbergaard 1827 for 2000 Rbl. folgtes til Landvæsenstommisjær N. L. Boserup til Binderup, tidligere Forvalter paa Rydhave. Bygningerne vare da meget forfaldne og Gaarden næsten uden Besætning.

I Proklamaet 1823 hedder det, at Hovedbygningen var af Grundmur og teglhængt. Lade- gaarden Bindingsværk, alt i god Stand. Dette maa nu ikke tages efter Bogstaven. Allerede Danske Atlas skriver 1768: „Denne Gaard skal i sin Vel- magt have haft mange og store Herligheder. Den har efter gammel Matrikel været ansat for 96 Tdr. Htr. Hovedgaards Taxt. Situationen har været meget behagelig, thi den var med Vand og en stor Sø næsten paa de 3 Sider omgiden og med Skove rundt om, hvoraf nu alene nogle Buste og Krat ere tilovers. Den skal efter Beretning have haft 7 Jura vocandi, 7 Møller, 7 Stove, 7 ferske Søer, 7 Moser og Heder til Tørbeskær, 7 grønne Enge udenfor Gaardens Enemærke og 7 Snefe Bløve. Bygningen skal have været prægtig, thi Borggaarden har været sammenbygget af 4 Længer Huse, hvoraf et skal have været 3 Etager, de øvrige 2 Etager

høje. Nu er Bygningen iffun flet og ringe og de fleste Herligheder Gaarden efterhaanden frafomne". Da var Gaardens Hartkorn 24 Tdr. Hftr., Møllestyld 11½ Tdr.

Man kan ogsaa nok forstaa, at en Gaard, om end nok saa solid, maa forfalde, naar den saa godt som ikke har været beboet i over 150 Aar, og tilhørt mange forskellige Ejere paa engang. Amtsbeskrivelsen skriver ogsaa 1833, at Hovedbygningen var i jammerlig Tilstand, men dengang stod kun den ene Vænge. I Amtsbeskrivelsen siges det ogsaa, at Boserup holdt 30 Høveder, 100 Faar og 6 Heste. Da havde Gaarden 24 Tdr. Hftr.

Boserup overdrog Gaarden ved Skøde af 23. Dec. 1836 til sin Søn Jakob Boserup. Da stod alene Stuehuset paa den gamle Gaardsplads; det havde meget tykke Mure og Binduerne sad højt oppe. Den øvrige Del af Gaarden laa ellers saa godt som øde og Jorderne bleve ikke drevne, men Jakob Boserup byggede Lade, Fæhus, Stald og andre Bygninger. Murene i den gamle Hovedbygning vare saa tykke, at Boserup huggede Dele af dem ud og anlagde Værelser der. Da Gaarden imidlertid laa for langt fra Markerne, byggede Boserup 1849 Stuehuset paa ny Stubbergaard oppe ved Gjævet, hvortil han en 5—6 Aar efter selv flyttede, byggede Lade og siden de øvrige Bygninger. Han solgte Gaarden ved Skøde af 14. Dec. 1870 til M. Skow til Bustrup, der 1872 solgte den til et Aktiefelskab, der havde til Hensigt

at udtørre den maleriske Sø, hvilket dog mislykkedes, da der ikke var tilstrækkeligt Fald. 1873 overtog et Medlem af Aktieselskabet, Overretssassessor Lunin det hele og 1876 fik Tømmermester J. P. Nielsen i Kjøbenhavn Støde. Denne folgte Gaarden 1880 til Alfred Rabell, der boede her, til han 1890 folgte den til Svend Gustav Møller fra Østrupgaard i Fyn.

Da Boserup flyttede til Ny Stubbergaard, ødelagde han Gaardens store Arkiv, som han for en Del førte i Søen, men ellers overlod til alle og enhver. Den eneste Levning deraf ere de Dokumenter, jeg udgav i Danske Magazin 5. Række 2. Bind, men man ved endnu at fortælle om de mange Pergamenter, som bl. a. bleve brugte til at lappe Skindtrøjer med; naar man ved, at yngre Pergament er stift og ubrugelig dertil, medens det fra det 15. Aarhundrede og ældre Tid er blødt og vel stiftet til sidstnævnte Brug, kan man tænke sig, hvilket Tab Historien har lidt ved denne Bandalisme. Boserup var ellers i andre Henseender en dygtig og brugbar Mand, der sad i Rigsdagen i flere Aar.

Den gamle Hovedbygning blev nedreven i Halvfjerdsferne og var indtil den Tid lidet paaagtet, men under de senere Tiders større Interesse for Oldsager have de bevarede Ræderrum fremkaldt betydelig Opmærksomhed, saa man for at bevare dem har bygget et Hus derover. Der findes 3 Ræderrum, det ene dybere end de 2 andre, opførte i Munkeskifte, med spidsbuede Krudskhvælvinger og ud-

huggede Ribber, men iøvrigt uden større Betydning end saa mange andre gamle Kældere; i en af Kældrene, der kaldes Tyvehullet, findes Tybhuller og en muret Bænk, hvorfor den vel har tjent til Fængsel, men der kan ikke være Tale om, at det Hus, der stod derover, har været Kirke og Kælderens Kryptkirke, som man mener, thi da Iver Juul overtog Gaarden, siger han udtrykkelig, at han 1545 rejstavrerede dette Hus, medens Kirken var det søndre Hus (se S. 436).

Sevel Kirke.

Kirken er opført af tilhugget Granit udvendig og indvendig af større og mindre Kampesten. Af den gamle Kirke er dog kun tilbage hvad der er østen for de 2 gamle Indgange, thi Iver Juul til Stubbergaard skrev i sine Optegnelser, at han lod Trandum Kirke nedbryde 1554 og lod bygge Sevel Kirke fra begge Døre og vester paa mod Taarnet, lod Kirken tække med Bly trindt omkring, medens den tilforn var straatagt, hvilket kostede ham mere end 700 Daler, foruden den Hjælp, han fik af Trandum Kirke, idet han nemlig benyttede Stenene af denne til Sevel Kirkes Udvivelse. Han naaede ikke at faa Taarnet gjort færdigt, men hans Enke forhøjede det 1574 til Mønningen og 1577 blev der lagt 2 Stippund Bly paa Kirken, og Taarnet blev fuldendt og tækket med

~~Del, hvortil~~ Bygning har kostet meget, skrives der i den gamle Optegnelse. Taarnet har dog ikke været solid bygget, thi sidstnævnte Aar havde Bygmesteren det sønderste Hjørne af Taarnet helt nede lige til de hugne Sten.

Den gamle Del af Kirken har Soffel med en Vist paa den øverste Kant, den nyere Del alene med Straakant. Loftet er gibset, uden Hvælvinger. Baabehuset er opført 1765 af Mursten.

Alttertavlen, som den stod til 1858, havde i Midten Kristi Korsfæstelse, paa den ene Fløj 3 og paa den anden 4 Figurer, den havde Rankauerne og Achelejernes Baaben med Navnetrækkene A. C. A. (Anna Cathrine Acheleie) og L. S. K. (Lisbeth Sofie Rankau), altsaa fra Slutningen af det 17. Aarh., men Alttertavlen selv var ældre. 1858 fik Kirken en ny, malet paa Bæred af Tæger i Viborg, forestillende i Midten Kristus paa Korset og ved Siderne de 4 Evangelister. Prædikestolen, med udskåret Arbejde, er fra Slutningen af det 16. Aarh., thi derpaa har staaet Kjeld Suel's fædrene og mødrene Baaben, hvilke ogsaa findes paa de øverste Stole. Paa den vestre Væg er et Pulpitur, opsat i Suelernes Tid, hvorpaa 1858. er afmalet de 12 Apostle. Her er opstillet et Orgel, der 1873 blev skænket af Boserup til Stubbergaard. 1888 fik Kirken en Indgang gennem Taarnet. Kloffen er flere Gange omstøbt, sidst 1876 i Aarhus, og skal være en Sammensmeltning af den

ældre og den fra Trandum, om hvilken Sagnet iøvrigt fortæller, at den ligger i Stubbergaard Sø.

Under Koret har været den Begravelse, som Iver Suel lod indrette, men den blev 1858 tilstoppet med Sand og de tiloversblevne Ben begravede i en Grube paa Kirkegaarden. I Koret var indtil 1858 indmuret det ovenfor S. 440 omtalte Epitafium over Kjeld Suel, men dette blev nedbrudt og for en Del bortsolgt; 2 allegoriske Figurer deraf, Troen og Haabet, ere henfattede i Taarnet og Stenen med Indskriften lagt i Korgulvet. I den søndre Side af Koret laa indtil 1885 en sort Sten, hvorpaa er afbildet en Adelsdame i fuld Begemåstørrelse i Entedragt med Indskrift: „Her ligger begrafit erlige och velbyrdige Fru Maren Suel til Kybiere, s. Erick Rossefranss Esterleverfke“. Denne Sten er 1886 indsat i Kormuren. Under den var en muret Grav, hvori laa Levninger af en med Læder bestrucken Kiste med Messingsøm og af Viget, deriblandt Haaret. Ligeledes fandtes en Messingplade med følgende Indskrift: Her under hviler erlig och velbyrdige Frue Marenn Suel til Kyberg, som hafde erlig och velbyrdige Mand Erick Rossefrands til Langtinnde, och døde hun paa hendis Gaard Hanberg Hovsgaard den 7 Maji 1624 och var hun fød Gud gifve hinde en glædlig och ærefuld Opstandelse med alle Christen paa Domme Dag.

Under Brædikestolen har været Begravelse for Løjtnant Muus, der havde deltaget i Frederik IV's Krig med Sverig, været i svensk Fangenskab,

men flygtede fra Gøteborg til Stagen og boede siden i Sevel paa Nydhave Gods. Hans Kaarde, der hang paa den søndre Kirkemur, blev solgt for faa Aar siden. Muuses Ben ere ogsaa udførte til Kirkegaarden. Muus boede 1742 i et Hus i Sevel, hvor samme Aar Kaptejn Svarto boede i et andet Hus.

I Kirkegulbet ligge 2 Vigstene med udflidte Indskrifter, der vistnok have ligget over Præsters Begravelser.

Om Sevel og Trandum Kirker findes Oplysninger i Saml. til jydsk Hist. og Topografi 2. K. II. 269—71 af Lærer P. Kristensen i Mundbjerg, der isørigt har meddelt mangfoldige Oplysninger til Beskrivelsen af Ginding Herred.

Trandum Kirke.

Denne Kirke blev opført 1891 under Ledelse af Arkitekt Beber for 18—19000 Kr., af hvilke Staten gav 13120 Kr. og Resten indkom ved frivillige Bidrag. Den indviedes 17. Dec. 1891. Den er opført af Mursten og er takt med Stifer. Taarnet er 20 Alen højt. I Altertavlen er indsat et Kristusbillede af Gibs, givet af Sagfører Aggerholm i Holstebro. Klokkeren er støbt i Stive.

I Kirken hænger Nøglen til den gamle Kirke, der har været opbevaret i Trandum Kirkegaard siden den gamle Kirkes Nedbrudelse. Den ny Kirke er opført paa samme Plads som den gamle. Da

Pladsen blev ryddet 1882, fandt man 50 Læs utilhugne og 2 tilhugne Kampesten. Kirken har været omtrent 22 Alen lang og 14 Alen bred, af samme Størrelse som den gamle Del af Sevel Kirke. Den har haft Taarn, og det er muligt, at deri har været Høvelving, ligesom der fandtes Menneskeben under en stor flad Sten under Taarnet. Det vides endnu, hvor de gamle Alterstager findes, Døbefonten skal findes i Grove i Salling, hvor den bruges som Svinetrug, og Alterbordet skal være den Sten, der ligger foran Indgangsdøren paa Ny Stubbergaard. Paa Gammel Stubbergaard har været opbevaret en Prædikestol, der vel ogsaa hidrører herfra, thi i Klosterets Kirke har der næppe været Prædikestol.

Det var 12. Jan. 1554, at Jver Juel udvirkede en fgl. Tilladelse til at nedbryde Trandum Kirke og bruge den til Sevel Kirkes Bygning, hvorefter begge Sogne skulde slaas sammen til et. Han skulde til Gengæld altid holde Sevel Kirke vedlige, udlægge en god Præstegaard dertil og sætte en lærd Mand til Sognepræst, som dog først skulde examineres af Superintendenten.

Sognemændene i Trandum syntes ikke om dette, og turde vel ikke gøre noget derimod, saa længe Jver Juel levede, men 1558 stævnede de hans Enke Fru Mette Munk, fordi han havde ladet nedbryde deres Sognekirke, „som stod vel opbygget og opmuret med hugne Sten og takt med Bly og vel fløet udi alle Maade, og den aldeles ødelagt og

andenstedes bortført", saa de nu havde en Mils Vej til Sevel Kirke, og det en ond Vej over Klær og Moser, Bække og Aær, saa mange nødedes for samme lange og onde Vej om Winterdagen at blive fra Kirke og Guds Ord og mange gamle Folk ikke kunde komme hjem derfra, hvorfor de bleve forsumte. Da tilmed Kirken var saa vel opbygget og takt med Bly og Trandum Sogn var et stort og godt Sogn, som vel kunde føde en Præst, mente de, at Iver Suel's Arvinger vare pligtige til at opbygge Kirken igen.

Fru Mette svarede, at hendes Husbonde havde ladet Kirken afbryde ikke af sit eget Hoved, ikke heller til sin Nytte, Gavn eller Fordel, men efter Kongens Tilladelse og paa sin egen Bekostning og lod den forbygge paa Sevel Kirke. Hun fremlagde et Syn over Sevel Kirke, hvori det hedder: „Først forfore de forskrevne Kirke udenom, da er den vel opmuret med huggen Sten altsammen, baade Taarn og Kirke, og er den ny Mur, som er tilbygget, 63 Alen rundt udenom og er takt med Bly alt sammen undtagen Taarnet, som ikke endnu er fuldkommet, og inden udi er det en skøn, rum, fuldkommen Kirke med Skamler og Bærelse, saa den fri kan forsvare sig for en Vandskirke“. Fru Mette dømtes ogsaa paa Kongens Retterting 1558 fri for Tiltale¹⁰⁰).

Ogsaa Trandum Præstegaard frenkaldte en Del Strid.

1547 stævnedes Iver Juel til Stubbergaard Mogens Munk til Volstrup for Trandum Kirkegaard og fremlagde et Tingsvidne af 1544, at 24 uvillige, trofaste Dannemænd havde vidnet, at Hadderup og Trandum Kirke havde ligget til Stubber Kloster og de, der havde haft Klosteret i Forlening, havde holdt Kapellan til disse to Kirker og Sognemændene havde givet Tiende og Præsteredsel til Klosteret, saa længe til Hr. Hans havde faaet Hadderup Kirke og Præstegaard af Iver Juel og er hans Kapellan. Priorissen Elsebe Kyttersdatter og menige Konvent i Stubber Kloster havde Maret i Forvejen udgivet et Brev, at Biskoppen i Ribe for Billie og Benstaf en Tid havde forlenet Mogens Munk med Trandum Præstegaard og at de to Kirker, saa længe nogen kunde mindes, havde ligget til Klosteret, og Forstanderne havde holdt een Kapellan til dem og en anden Kapellan til Sevel Kirke. Iver Juel lod ogsaa fremlægge Kongens Forleningsbrev af 1542, at det var ham tilladt at beholde nævnte Kirke til Jomfruernes Underholdning tilligemed Tienden af Hadderup og Sale Kirker, men naar Jomfruene alle vare døde, skulde Tienderne og Herligheden komme tilbage til Kronen.

Derimod lod Mogens Munk fremlægge et Brev fra 1546, at den Præst, som havde Trandum Sogn, med Biskop Hans Tausens Samtykke havde undt Mogens Munk Trandum Præstegaard, imod at denne gav Præsten den Konvente, som skulde gaa deraf. Herredagsdommen faldt dog saaledes, at

Sver Suel skulde beholde Præstegaarden efter det tgl. Forleningsbrev¹⁾).

Uf et Restrikt af 17. Marts 1570 ses det, at Trandum Præstegaard var benyttet af Præsten i Sevel som ret Præstegaard til Trandum Kirke, men efter Fru Mette Munks Oplysning havde hun og hendes Husbonde udlagt Præsten en anden Gaard, forat han kunde bo nærmere ved Sevel Kirke, og de havde annammet Præstegaarden til sig, hvorfor Kongen ogsaa tillod, at hun beholdt den, uagtet Peder Munk til Estvadgaard gjorde Fordring derpaa. Alligevel fik Frands Rantzau 1. Maj 1597 Kongens Brev paa at annaume en Kirkegaard, som kaldes Trandum i Gjedding Herred, som Peder Munk til Estvadgaard havde haft i Bærg og Forsvar.

Præster.

Enevold c. 1557.

Niels Willadsen 1558—1606.

Bertel Lavridsen 1606—36.

Jørgen Lavridsen Friis 1637—43.

Søren Christensen Gjødstrup 1643—50.

Rnud Jørgensen Rolding 1650—70.

Hans Gregersen Hvid 1670—89.

Willads Johansen Borchsenius 1689—97.

Mag. Jakob Madsen Scharschou 1697—1732.

Hans Andresen Gjesten 1732—74.

Ove Andersen Thorning 1774—1801.

Nasmus Hørning 1801—31.

Martin Hartmann Lund 1832—35.

Hans Jakob Bøtcher 1836—55.

Peter Johannes Bøtcher 1855—86.

Carl Valdemar Prætorius 1886.

Hr. Søren Lavridsen Friis er bekendt for sin sørgelige Skæbne, som han selv paadrog sig ved sit theologiske Kethaveri paa Tider, da der nøje vogtedes paa alt, som havde det mindste Stik af Branglære. Han var Hører ved Viborg Latin-skole og blevyndet af Knud Gyldestjerne til Stubbergaard, som bevirkede, at han 1637 blev Præst i Sevel. Han viste sig snart som en nidkjær Præst, der gjorde sigyndet baade af Herstabet og Biskoppen, idet han optraadte skarpt mod gængse Synder. Paa den Tid var den lærde Holger Rosenkrantz kommen i Forlegenhed paa Grund af sin Lære om de gode Gærningers Fornødenhed, og han lod oftere Hr. Søren hente til Viborg forat høre hans Mening om sine Skrifter, ligesom denne ogsaa paa Opfordring i Fortrolighed tilkendegav sin Mening skriftlig, hvor han synes at være gaaet temmelig yderlig i at nægte gode Gærningers Betydning. Hvad han havde skrevet, blev i alle Fald til hans Skade senere, ligesom ogsaa at han fremdrog sin Mening om Ketsfærdiggørelsen i Prædikener og ved andre Lejligheder.

Knud Gyldestjerne døde snart, efterat Hr. Søren var kommen til Sevel, og hans Enke, Fru Kristence Suel opholdt sig derpaa en Tid paa en Gaard, hun havde i Norge, men da hun kom tilbage, fattede hun Ubillie mod Præsten. Hun var nemlig

af et melankolsk Sindelag og var ængstet for sin Salighed, hvorfor hun indrettede selvvalgte Bedetimer og en Fastedag hver Uge til sit Sinds Beroligelse. Hr. Sorgen advarede hende mod Overdrivelsler baade i private Samtaler og i sine Prædikener, idet han baade af Pauli Breve og Luthers Skrifter viste det urigtige i Udvælgelsen af visse Dage til særlig Bod. Hun bad ham ofte hjem til sig og de disputerede ofte. I Byghøsten 1641 gav hun ham Bent Thorsens Bog „Aandelige Rustkammer“, der var udkommen 1623, og bad ham om hans skriftlige Betænkning, i hvilken han derpaa advarede hende mod den almindelige Wildfarelse om Bønitenz, om hvilken Forfatteren havde udtrykt sig, at dette var det rette Middel, hvorved Syndere bleve Venner med Gud.

Et halvt Aars Tid efter faldt hendes Søn „en fin adelig Dreng“ i en besværlig Sygdom, hvorpaa Præsten kaldtes op til Stubbergaard forat give ham Nådverden og holde en Trøsteprædiken, og ved denne Lejlighed talte Fruen ham paa det venligste og brugte de Ord, at til visse Tider havde et og andet i hans Prædikener stødt hende, naar han havde talt om selvvaagt Faste og stedsbevarende Suk og Hølen, men paa denne Prædiken havde hun intet fundet at udsætte. Præsten, der ikke havde anet Uraad, bad nu om nærmere Forklaring, men hun paastod ikke at have Tid og bad ham om skriftlig at opsætte sine Tanker om Bod og Bodsøvelser, hvilket han ogsaa gjorde.

Nu hørte han ikke noget til denne Sag førend 3. Pinsedag 1642, da han var indbudt til Stubbergaard tilligemed Provsten og en anden Nabopræst. Fruen havde da som tilfældig lagt en Bog paa Bordet og da de 3 Præster samtalte om den, traadte Fruen til og sagde, at hun vilde give meget til, at hendes Præst vilde holde sine Prædikener anderledes, men da han mærkede, at man vilde fange hans Tale, ytrede han kun, at han ikke lærte andet end Guds Ord. Fruen viste ham ogsaa ellers al Venlighed baade nu og i den følgende Tid.

8 Uger efter viste Provsten ham et Missive fra Biskoppen, hvorved det blev ham paalagt at forklare sin Lære om Bønitens og dens Nødvendighed; han anede ikke, at det var Fruen, der havde fremkaldt dette, men troede, det hidrørte fra Fjender, der paa anden Maade vare stødte af hans Forkyndelse. Han bragte ogsaa Sagen frem paa Prædikestolen og udtalte sig der efter sin Overbevisning. Smidlertid kom Fruen til Skade, hvorfor han paa hendes Opfordring 11. Søndag efter Trinitatis holdt en Troprædiken paa Gaarden, i hvilken han undgik alle Tvisteemner. Samme Uge kom Biskop Hans Borkersens til Stubbergaard, og Hr. Jørgen kaldtes om Onsdagen op, hvor han uventet traf Provsten og en Samling Nabopræster. Her foreholdtes ham en Række Klagepunkter, som Fruen havde opfat og som han opfordredes til at besvare; videre fremlagdes 3 af hans egne Skrivelser til hende, af hvilke de 2 fandtes fuldstændig overensstemmende

med Skriften, men den tredie var Betænkning over Bent Thorsens Bog, om hvilken han udtalte, at hans Mening alene havde været at berolige Fruens Samvittighed. Uagtet Sagen for ham selv og Nabopræsterne syntes at skulle faa et heldigt Udfald, paalagde Biskoppen ham dog at give et skriftligt Svar paa Ankeposterne inden næste Morgen og næste Dag møde i Kirken.

Fruens Anklage bestod i, at han havde sagt:

1. At vi ere blevne aldeles salige i Daaben paa engang, saa at alle vore Synder, de forbigangne, nærværende og tilkommende, ere os da aldeles forladte og vi da have bekommet Retfærdighed.

2. Hvo, som er døbt og tror, han har sin Salighed fuldkommen paa een Tid, og om han end falder i grove Synder, saa mister han ikke derfor Naaden, thi falder du, saa falder ikke Naaden, og enten du staar eller du falder, saa staar Naaden dog lige fast.

3. At ingen derfor maa eller kan sige: Jeg haaber vist at blive salig, thi vi ere nu allerede salige.

4. Hvorfor og ingen skal søge efter sin Salighed eller at komme i Venstab med Gud ved vor usle Bønitenz, Fasten, Hylen, Beden eller andet sligt, thi vi have Guds Naade og vi ere salige, hvi søge vi da efter det, vi have.

5. Ingen maa heller gøre Bønitenz i den Mening, at han da vil først faa Guds Naade, men han skal først tro, at han har Guds Naade og

Syndernes Forladelse, og siden gøre Bønitenz til en Taknemlighed og til at dræbe den gamle Adam.

6. At vi og ligge paa vore Knæ og hyle og bede Gud om Syndernes Forladelse, som vi allerede dog have, er ligesom en, der kunde have en god Ven, som han dog vidste, at det var ret hans fuldkommen gode Ven og han dog ligevel vilde gaa til ham og bede ham om Venskab, var det ikke, ligesom han vilde spotte ham i hans aabne Dine?

7. Du kommer for Striftestolen, der striger du, der hylter du og vil i saa Maade søge og søge efter din Salighed, da mener du, at du har udrettet det ret vel og du gør Gud en stor Vennecære dermed, thi du vil ikke tro ham, at han paa engang har gjort dig salig i den hellige Daab.

8. Det første, han kom her, brugte han og ikke den Maade med Daaben, som sædvanligt er.

9. Adskillige af vore danske Bøger, som vi fattige simple Folk brugte os til Trøst, har han paa Prædikestolen sagt, det var en Djævels Lærdom.

10. Dette og meget andet mere, som paa adskillige Tider er talt, synes mig er meget urimeligt talt og langt i en anden Mening, end jeg nogen Tid før har hørt, og i Synderlighed, efterdi Bønitense, Fasten, Bøn og anden sliq gudelig Dvælsentent herved noget forbydes eller og herved sættes af deres rette Brug og Mening, med mere, som jeg vist formener dermed til Sikkerhed og Tryghed gives stor Aarsag; jeg, Gud ske Lov, vel veed, at ingen Menneſte ved nogen Bønitense, Fasten, Bøn eller

nogen anden Gærning kan udrette eller fortjene det ringeste i sin Saligheds Sag, men at Kristus os det alene ved sin Pine og Død har fortjent. Og nu er det, han os udi sin Prædiken lærer ganske og aldeles imod det, som han i Begyndelsen prædikede for os, som jeg med hans Prædikener og Breve, han har skrevet mig til Norge, vil bevise, saa man ved ikke, hvilket man skal tro, det første eller det sidste. Han har og nogle Gange sagt, at han nu paa 2 Aars Tid har prædiket Guds Ord ret klart og rent, og her paa dette Sted kunde de faa det ret forklaret. Anno 1642, d. 22. Augusti.

Saa tidlig Menigheden kunde blive samlet næste Morgen, mødte Biskoppen, Provsten og Præsterne i Sevel Kirke og Biskoppen holdt derpaa Overhøring af hele Menigheden, gamle og unge, men fandt ikke noget mistænkeligt i deres Tro, hvor flittig han end udspurgte, ja han udtalte endog baade i Kirken og siden over Bordet sin Tilfredshed med Menighedens religiøse Opvaktethed, hvilket han ogsaa siden maatte tilstaa paa Varde Landemøde.

Præsten, der havde maatte udføre sit Forsvarskrift i stor Alfærdighed og ikke engang fik Tid til at se det igennem, fordi Biskoppen rev det til sig, fulgtes derpaa med de andre Præster til Stubbergaard, hvor hans Skrift blev oplæst. De andre Præster mente vel, at nu var den Sag klar, men efterat Biskoppen havde holdt Raad med Fru Kristence, Provsten og Fogeden i Fruens Kammer, kom han ud og paalagde Hr. Sorgen indtil videre

at afholde sig fra Prædikestolen. De andre Præster bad vel Biskoppen om at tænke over Sagen i Ro, og Hr. Jørgen spurgte om, hvad det i Grunden var, man klagede over, hvorpaa Biskoppen kort svarede, at han havde dadlet Bønitenz, og det var Grunden.

Hr. Jørgen tænde nu til sin Menighed. Næste Søndag, 28. Avg. udstædtes i Sevel Kirke følgende Vidnesbyrd af 24 Mænd:

„Der Prædiken og Gudstjenesten var endt, fremkom vor kære Sognepræst hæderlig og vellærd Mand Hr. Jørgen Lavridsen og udi god Vyd tilspurgte os menige Sognefolk, hvorledes han sig i Lærdom og Levned skiftet og forholdt har, siden han blev vor Sognepræst, om nogen af os vidste ham noget med rette at kunne beskjælde andet end det, som ærligt og kristeligt er, at vi vor Sandhed med ham derom vilde vinde og befende, hvortil vi 24 Mænd da saavel som menige Sognefolk strag svarede, vunde og befendte alle og enhver, ikke uden Suk og megen Graad, at forskrevne Hr. Jørgen Lavridsen, vor kære Sjælesørger, har baade i Lærdom og Levned, siden han blev vor Sognepræst, skiftet og forholdt sig imod os alle og enhver ærligen, kristeligen, troligen og vel, som en retfjindig Guds Ords Tjener vel sømmer og anstaar, og i alle Maader maa vi ærligen høre og svare, saa Ingen af os vidste ham med rette andet at kunne beskjælde i nogen Maade end det, som retfjindigt, ærligt og kristeligt er i alle Maade, men vi takke ham alle

og enhver al Være og godt, hver for sin Unpart, for al sin tro Tjeneste og Omgængelse i Kirken og uden Kirken, saa han maa fri have sit Studsmaal videre til os alle, i hvor, naar og hvor Behov gøres“.

Biskoppen har dog betænkt sig nogen Tid, thi først 12. Sept. jendte han Underretning om Sagen til Kansleren²⁾. Han havde i sin sidste Visitats erfaret, „noget nyt og særdeles at anspindes og opkomme her i Stiftet, nemlig udi Sevel Sogn ved Stubbergaard, Religionen angældende, hos Sognepræsten sammesteds Hr. Jørgen Lavridsen Friis, hvorudinden adskillige kalvinistiske saavel som andre flere Grillen og Irringer noksommeligen formærkes“. Han havde derfor forbudt ham Prædikestolen og bad om Kanslerens Raad, om Sagen først skulde indstævnes til Vandemode eller henses til Bispernes Raadslagning eller det theologiske Fakultet ved Universitetet, eller om han selv skulde overveje Sagen i Forening med Fakultetet, paadet alt kunde ske Guds Navn til Være, den kristne Kirke til Rolighed og Opbyggelse og ingen Menneſte til Forargelse.

Med Biskoppens Skrivelse fulgte Kopi af Præstens Trosbekendelse, der lyder saaledes:

Gud give mig det at svare til disse Punkter, hans Navn kan komme til Være, hans Rige til Forfremmelse for Jesu Kristi Skyld, ikke os Herre, men dit Navn Være for din Naade og Sandheds Skyld.

1. Lutherus: Daaben gør et Menneſte ganſte paa engang ren og ſalig, ſaa at til Salighedens Hovedſtykke intet mere udkræves end ſaadan Tro, nemlig at tro, at vi udi Daaben af Guds Naade ere blevne ſaa ſalige; derfor efter Lutheri Tro og Mening ere vi af Guds Naade udi Daaben ganſte blevne ſalige paa engang, det er, efter Samvittigheden fuldkommelig renſede og frelſte fra alle Synder paa engang, ſaa at alle vore Synder, fremgangne, nærværende, tilkommende, ere da druknede i Havſens Dybhed, ligesom Pharao med al ſin Magt, og borttagne paa een Dag, det er: tilgivne og forladte. Thi de ere ikke ſaa borttagne, at Synden og det Onde jo hænger ved os indtil Døden og Graven, men ſaa at Synden ikke tilregnes, ſom jo har miſſet ſin Kraft til at ſtade og fordømme en arm Samvittighed i Kriſti Blod alene. Ja, hvorfor ſkulde vi ikke være ſaa frelſte i vor Daab? Ere jo alle Synder, fremgangne, nærværende, tilkommende, mange hundrede Aar tilforn, nemlig paa Korſet paa een Dag borttagne ved Kriſti Død alene. (Zach. 3., Col. 3., Ebr. 1.). Men Gud give os Alle ſin Naade ſaadant at tro hjertelig, thi uden ſaadan Tro gavner det aldeles intet. Ewig Retfærdighed er jo os tilført ved Kriſti Død alene og i Daaben ſtænk til evig Trøſt i al vor Nød, og beſynderlig naar vi komme i Død, men uden vi med en Hjertens Tro ſaadan naadig Stænk og Gave annamme og tilegne os, gavner den ikke heller os i nogen Naade og Ingen ſynder med fri

Willie paa denne Trøst, thi de, som saa synde og blive varagtige indtil Enden, som mange desværre gøre nu, allermost mod Enden efter Kristi egen Spaadom, de have ingen Lod eller Del i denne evige Trøst, men de høre hen i en anden Bad, som ikke er Daaben, men den Bøl, som brænder med Svovl og Ild til evig Tid.

2. Hvo, som er døbt og tror af Hjertet, han har sin Salighed fuldkommen paa een Tid, nemlig efter den Mening, som nu sagt er, og om han end falder i grove Synder, saa mister han derfor ikke Naaden, saa at hun skulde være ganske og aldeles forloren og borte, som jo staa fast paa Guds Side ved Jesum Kristum, thi falder du, siger Luther, Naaden falder ikke derfor, ellers maatte Gud og selv falde, som har lovet for Kristi (Skyld) alene at holde saadan Naade evindeligt (Psal. 111 og 117), og staa denne Naade og Naadens Pagt om Syndernes Forladelse ikke paa os eller paa vor Gøren og Vaden, som den gamle Lovsens Pagt, men paa Guds Barmhjertighed i Kristo og paa Guds Ord og Befaling, grundfæstet paa den rette gyldne Grund, som er Guds Søns Blod alene, og han endnu byder for vor arme Sambittighed, at den skal staa fast og urygkelig evindeligt, ikke falde om, naar vi falde, ikke heller staa op, naar vi staa op igen af Synden, men der staa hun efter Guds Willie saa hen paa Guds Befaling og Anordning, at hver arm Sambittighed hvert Øjeblik i Troen maa holde sig til saadan Naade i Jesu Navn og

stedse finde Syndernes Forladelse for Kristi (Skjld) alene af blotte Naade.

3. Ingen derfor efter Evangelii rene og klare Sandhed kan komme til med rette at sige: Jeg haaber at blive salig, nemlig i den Mening som nu sagt blev i den første Punkt, efterdi vi af Guds Naade ere udi Daaben allerede blevne saa salige efter den Mening i samme første Punkt.

4. Hvorfor den stedssevarende Søgen og Ledn efter det, vi allerede af Guds Naade have, som er Daabens Salighed, er mere en Utaknemlighed og Foragt end en Gud tættelig og behagelig Tjeneste, saa er vor ufuldkomne og i Guds hellige Afsyn usle og elendige Bønitense, som jo ikke der bestaar, det er: vor Anger og Kuelse, Røttelse og Bedring, ingenlunde Vejen til Faderen eller det, hvorved vi kan komme til Faderen og hans Naade, ja end ikke det i os er Vejen til Faderen, Naade og det evige Liv, som alene fatter Kristum, nemlig Troen, Guds naadige Stænk og Gave, men Kristus alene, den anden Person udi Guddommen, saadan en høj-mægtig Person med sin Gang til Faderen, han er alene Vejen og det, hvorved vi kan og skal komme til Guds Naade, Syndernes Forladelse og det evige Liv; paa denne Vej kommer en arm forstrækket Sambittighed formedlst Troen alene til hans hellige Navn og paa vor Side ikke ved noget andet Middel, være sig enten Anger, Bedring, Fasten, Hylen, Beden, men efter den rene Evangelii Sandhed ved Troen alene, som er en Hjertens Tillid til den Herre

Jesum, at han med sin Gang til Faderen har beredt os de evige Boliger. Nu kan jo ikke Troen til Jesum defineres eller beskrives ved Anger, Bedring, Beden eller noget saadant, men Troen er en Hjertens Tillid. Men hvor en retstaffen Tro er, der maa og saadant være og endelig følge med Troen.

5. Jeg hader af mit Hjerte al den falske Mening hos Bønitenzen, at man tilskriver hende det, Kristo alene tilhører. Derfor er vor Bønitenz ikke det rette Væstevand, som udslukker Guds evige Brede's Ild, ikke heller det, som betaler for vore Synder, ja end ikke Troen til Kristum er det, som betaler, udslukker og forliger her, men Kristi Blod, Pine og Død alene, som har saa længe siden efter Faderens Villie betalt, udslukket og forligt fuldkommelig, hvilket dog ikke gavner nogen, uden man med en Hjertens Tro og Tillid annammer og tilegner sig saadanne Velgærninger. Have vi allerede saadan Naade udi Kristo, hvad skal da den almindelige og idelige Søgen ved Bønitenz, Fasten og andet saadant, efter det vi allerede af Guds Naade have? Ville vi nu først søge det ved vor Bønitenz, som Gud længe siden har skænkter os uforstkyldt og for intet i Kristo Jesu og vil have Vre og Tak derfor endelig uden Afsladelse af os Kristne og salige Guds Børn. O, det er høj Tid, at vi nøjes gerne og takke Gud itedse af Hjertet for saadan naadig Skænt og Gave og ellers ved daglig Bønitenz drukne og dræbe den gamle Adam, Gud til Vre. Men saadan Bønitenz skal komme af Troen, om den skal

behage Gud. Vi skal efter Evangelii Sandhed først tro af Hjertet, at vi have Naade og Forløsning formedelst Guds Søns Blod, saa er vore Synders Forladelse. Denne Tro er den rette Tro, paa hvilken den ganske Kirke staar i Kristo Jesu fast, saa at naar denne Tro er borte af Verden, er der ingen Kirke mere paa Jorden, men af den Hjertens Tro skal Pønitensen gaa, saa er den behagelig. Ingen derfor i denne Mening gøre Pønitense, at han derved nu først vil faa Naade, ligesom han aldrig havde faaet Naade, eller ligesom han havde ingen Naade for Kristi Skyld, thi hvad Naade vi have i Kristo, er tilkendegivet, alene at man med en Hjertens Tro og Tillid saadan Naade annammer og sig tilegner, ellers gavner den ikke.

6. Efterdi Guds Naades Findelse og Følelse udi Hjertet er endnu svag hos os troende, saa bede vi daglig om Syndernes Forladelse, saa vil og Gud, at vi udi vor store Svaghed og Skrøbelighed skal ære ham med denne Bøn, som Vorn deres Fader, de fortørne, som den femte Bøn tilholder, dog at vi stedse trøste os med Daabens Salighed og dermed alene stille vore urolige Hjerter tilfreds og derhos at vi for alting tage os Vare for den stedsevarende Søgen og Leden efter det, vi allerede af Guds Naade have, og for Uagtsomhed, Utaknemlighed, hemmeligt Afguberi i Hjertet, thi det hoffærdige og trodsige hviler ikke.

7. Hvad det spvende Punct er anlangende saavel som de efterfølgende, da kan mine Ord

og Mening vel agtes af det, som allerede sagt er saavel som af mine Breve ydermere. Det rene Evangelium har tynd Lykke altid, i Kristi, Pauli, Luthers Tid og endnu paa denne Dag, at den største Part misbruger saadan Trøst til stor Sikkerhed og Tryghed, men de gode Mænd lade ikke derfor af at prædike Evangelii Sandhed; er Verden ikke tjent dermed, saa ere de arme Samvittigheder tjente dermed. For Bions Skyld vil jeg ikke tie, siger Esaias.

Det rene Evangelium vel prædiker og fremsført er aldrig Marsag til noget ondt, men alt godt, men det gør Menneskens Vanart og Djævelen allermest, som hidser og skynder Folk til at synde paa Naade, nu allermest det rene Evangelium til Vanære. Hvordan jeg har været i mit Embedes Begyndelse i Værdom og Levned, erindrer jeg mig ikke nu i alle Maader, mig er vel siden kommet saa meget for i mit høje og besværlige Kald og Embede, men det veed jeg, at vi lære, mens vi leve, og den rette Oplysning kommer af Guds Naade efterhaanden jo mere og mere og vil jo ikke komme paa een Dag. Gud give os alle den rette Oplysning for Kristi Skyld alene.

Dette jeg paa denne korte Tid af Guds Naade kunde svare saaledes, hvad mine Ord og Mening er, som jeg ofte af Prædikestolen tilkendegivet har, bedende for Guds Vres Skyld ydmøgeligen, alting maatte dog optages i den bedste Mening.

Denne altsaa i Ilfærdighed nedstrevne Betændelse, som han ikke fik Tid at se igennem i Degnens Klenkrist og hvorom han selv senere siger, at den derved var kommen til at indeholde nogle dunkle Sætninger, blev Grundlaget for den følgende Anklage. Istedenfor at søge at flette, hvad han havde sagt i Ubefindighed, thi i Birkeligheden var Hr. Sorgen ganske vist i fuldstændig Overensstemmelse med den orthodoxe Lære, vedblev han tvært imod stivsinnet at forsvare, hvad han engang havde sagt, og dette blev hans Ulykke.

Hr. Sorgen søgte i den følgende Tid Fruen flere Gange, og hun viste sig meget venlig imod ham, beholdt ham hos sig ved Maaltidet, udtalte, at hun ofte havde sagt og sagde endnu, at han havde tjent Gud og Menigheden tro og af Hjertet, og lovede at være hans Belynder og Veninde. Da han fik at vide, at Biskoppen havde ført Sagen frem for de høje Myndigheder, gik han igen til hende og fortalte, at han nu var nødsaget til at drage til Kjøbenhavn og tale sin Sag, hvorpaa hun fremdeles tilfagde ham sit Venstab. Der er noget uforklarligt ved Fruens Opførsel. Hun var formodentlig en vankelmødig Karakter, der godt kunde lide Præsten personlig, men i hans Fraværelse lod sig besnaffe, maaste af Fogeden og Provsten, til at optræde strængt mod den vildfarende Hyrde.

Medens han var i Kjøbenhavn, op søgte han Kansleren og det theologiske Fakultet, der efter hans Opfattelse var gunstig stemt imod ham. Men i

hans Fraværelse lod Fruen Menigheden samle i Kirken og ved Provsten i Fogdens Nærværelse udspørge om Præstens Udsagn til forskellige Tider, og da disse Spørgsmaal gjordes i Retning af at skade Præsten og bleve snedig fremførte, lykkedes det at faa flere graverende Udsagn frem.

Præsten stævnedes for Barde Landemode. Her maatte han forsvare sig for disse opfangede Sætninger. Naar han saaledes skulde have sagt, at han paa 2 Mars Tid havde prædiket Guds Ord ret klart og rent, kunde han svare dertil: „Saa taabelig og daarlig ere mine Ord aldrig fremkomne. Vel muligt, jeg har ingenue konfiteret (ensfoldig bekendt) mine Forfremmelser i Guds salige Kundskab med Hjertens Takfiggelse, som jo enhver bør at gøre til Guds Ære.“ At han skulde have sagt, at her paa dette Sted blev Guds Ord ret forklaret, forklarede han saaledes: „Der var nogle af mine Tilhørere, som altfor meget søgte fremmede Kirker, hvilke jeg bad, at de dog skulde søge udi deres egen Sognkirke, og vel muligt da har sagt til dem, at de ligesaa vel kunde der faa Guds Ord ret forklaret som andre Steder“.

Paa dette Landemode fremkom Domprovsten, Holger Rosenfrankes Søn Tørgen Rosenfrank til Kjeldgaard, der var gift med en Broderdatter af Fru Kristence Suel, der bar samme Navn som hun, og tiltalte Hr Tørgen paa den haanligste og ubehageligste Maade, ligesom han fremlagde dennes Brevvevling med hans Fader, der netop var død

kort i Forvejen. Da Lensmanden imidlertid ikke var tilstede, opfattes Sagen til Ribe Vandemode i Januar, der igen blev udsat, fordi Biskop Hans Borkerjen døde i Januar 1643.

Hr. Fjergen havde den Tilfredsstillelse, at hans Sognefolk ikke glemte ham. Uagtet de vidste, at deres Herstab var Ophavsmand til Præstens Ulykke, sendte de en Mand til Ribe med et skriftligt Vidnesbyrd, der var udstædt af alle Bønderne i Sognet. De skrev her:

„Begære i al Ydmyghed og Underdanighed af fromme Mænd og gunstige Herrer, som d. 16. Januarii udi Ribe formodendes vordt, da at sige og dømme paa vor kære Sjælesørger Hr. Fjergen Lavridsen, for hvis han kan være angivet for, at efter som fornævnte vor kære Sognepræst har i Kirken og uden Kirken med Prædiken og Sakramenterne at betjene, Husene at besøge, Ungdommen at undervise, udi Liv og Levned og Dmgængelse saa skicket og forholdt sig, at vi ikke i nogen Maader vide ham andet at bestylde, end det som kristeligt er, siden han blev vor Sognepræst og efter hans Sognevidnes Indhold, at vi da maatte beholde ham til vor Sjælesørger, dersom han befindes retfindig at være, som vi med Guds Hjælp forhaabe visseligen. Dette bede og begære vi for Guds Skyld, ville igen være og findes eder alle og enhver tjenstvillige efter vor fattige Formue og vi ønske alle og enhver uden Afladelse, at denne Sag maatte jo snart paa alle Sider komme til en god Rolighed, hvortil I fromme

Herrer for Guds Skyld ville hjælpe, det Gud eder rigeligen belønne. Denne er saaledes vor ydmyge og underdanige Begæring, hvilken da at fremlægge udi Ribe for Retten paa forskrevne Dag, som er den 16. Jan. førstkommende, vi forbenevnte alle og enhver give vor Fuldmagt denne nærværende Jøp Bedersjen i Duholm, vor kære Medbroder“.

Paa Ribe Landemode 21. Juni 1643 affagdes følgende Dom af Befalingsmanden paa Niberhus Gregers Krabbe, Iver Bind til Nørholm, kgl. Sekretair og Befalingsmand paa Lundenæs, og Biskop Eric Monrad:

„Efter skriftlig og lang Forhøring, da den ene med den anden ham alvorligen adspurgte om hans Værdom og ubrugelige af mange hidindtil tilforn ej hørte Maneer, høje og dybe Ord for den simple og enfoldige Menighed, svarede han i al Ydmyghed, sig det at have gjort, at Jesu Xre maatte blive ren, som det og af alle hans Erklæringer er at eragte, saa vidt de billigen anses.

„Saa have vi da udi denne høje Sag og Manges Salighed anrvørende flittig og for Guds Afsyn os med forbemeldte gode lærde Mænd (Provsterne) længe bevaadført, hvorover alle, tilstede vare hos os, Gejstlige, hæderlige, lærde og velbedagte Mænd, efterdi Hr. Sorgen ikke var nogen vildfarende Mening tilhængig, hvorfra han sig efter sin Mening erklærede, han, som ellers havde ført et ret præsteligt Levned, ihntes betænkeligt saadan en skiftelig og velbegabet Mand at skulle komme

udi nogen Glendighed, om han maatte benaades, efterfom endnu med Værdom og Levned ved Jesu Hjælp han visjeligen og viseligen kunde mange til Salighed befordre.

„Da efter Tiltale, Gensvar og denne Sags Vejlighed og endog vi finde ham nu i Værdommen at være ren efter hans Erklæringer, have vi dog ikke vidst ham at kunne ustraffet holdes til gode, at han, ofte ombedet og abbaret, alligevel mod Ordinansen:

„1. Ej saa varlig har talt om saadan høj Troens Artikel, som langt og vidt overgaar Fornuften, hvorover enfoldige Folks Sind forstyrres, efterfom i saadanne høje Sager menneskelig Skæl lader sig lettelig forarge.

„2. Ej heller med saa klare og velforstandige Ord betvømmelig fremsat det, som mørkt og uforstandigt er.

„3. Har og fast straffet (dablet) den falske Mening, som han ikke havde nogen Frygt for i sin enfoldige Menighed, havde og intet hørt af.

„4. Saa har det ladet sig og anse, han derudi vilde bevise sin Visdom og Skarpsindighed.

„5. Ej ladet det blive ved Værdommens Enfoldighed, saa at det samme og hørtes af ham som af alle andre, og Folket saa noget des visfere kunde undervises“.

De tre sidste Punkter ere noget uklare, men skulle vel alene betegne, at han fremsatte sine Meninger i Tide og Utide og med særlig Dygt. Uagtet Lande-

modet altsaa intet i Grunden havde at sige paa ham, der kunde vise Branglære, faldt Dommen dog saaledes:

„Thi vidste vi ikke, at Hr. Søren Davridsen Friis i denne Menighed kunde herefter frugtbarligen og til Opbyggelse prædike for de store Forargelsers Skyld, som baade givne og tagne ere, men bør dem først offentlig og alvorlig udi samme Menighed at afbede og siden derfra stilles, med mindre høje Øvrighed vil ham benaade“.

Der kom derpaa lgl. Befaling til, at han skulde stævnes for Theologerne, forat det kunde undersøges, om hans Forseelse ikke var saa stor, at han ikke mere kunde gøre sig Haab om gejstligt Embede. 18. Sept. dømte Biskopperne og det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn ham uværdig til at beklæde gejstligt Embede, og hvis han skulde taales i Vandet, raadedes der til, at han offentlig skulde tilbagekalde sin Branglære.

Christian den Fjerde var meget opbragt over Theologernes efter hans Mening altfor lemfældige Dom. 29. Sept. skrev han til Kansleren Christen Thomesen Sehested: At vore Bisper og Theologer i den Mening om den fine Pönitenspræst, som du skriver, det var altfor naadigt for ham, men min Mening er, at Bøddelen bør at rive hans Tunge af hans Hals, hvormed han saa tidt har forarget sine Tilhørere med, thi jeg veed intet, hvad der kunde siges grovere, end den Kumpan uden Ophør sagt har“.

Kongen lod ham derpaa 24. Okt. sætte i Blaa-
taarn og paalagde Magistraten at affige Dom over
ham, men denne kunde ikke finde det forsvareligt at
dømme ham, og afviste Sagen ved følgende Dom:

„Da efter Tiltale, Bestyldning og derimod
indvændte Svar og Erklæring med anden denne
vigtige Sags Vejlighed og Omstænde og eftersom
fornævnte Sevel Præst ved ærlig og velb. Niels
Wind til Grundet, Høvedsmand paa Kjøbenhavns
Slot, paa tgl. Majestæts, alles vores naadigste
Herres Vegne, som en falsk Lærer og Gudsbespotter,
efter hvis som Professorene i den hellige Skrift
her i Akademiet og Bisperne under deres Hænder
have udstædt og her udi Retten fremlagt, tiltales,
og om han ikke paa sit Liv bør at straffes, Dom
begæres efter indlagte Forsæts Formelding, hvor-
imod fornævnte anklagede sin skriftlige Erklæring
om fornævnte bestyldte Værdoms Boster, hvorom at
kende ej heller hid hører, indlagt har, saavel som
derudinden protesterer og sig beklager til samme
hæderlige og højlærde Mænds Gærning ikke at have
været til Ords stillet, saa han selv nærværende
sine egne Ord des bedre havde funnet fortolke,
begærende, at ej i Processen med ham for hastig
maatte forfares, det samme ogsaa, som velbemeldte
hæderlige Mænd have givet bestrevet, ej heller af
os for nogen endelig Dom over ham, men alene
deres Mening og Betænkende om de bestyldte
Værdoms Boster eragtes, da vide vi underdanigst
efter sliig Vejlighed nu ikke paa ham efter indlagte

Forfæet at dømme, førend han paa tilbørlige Steder en falsk Lærer og Gudsbespotter at være ved udtryffeligen endelig Dom bliver tilfunden, siden, saa fremt det os videre naadigst bliver befalet, om Straffen, som vedbør, underdanigst at ordeles (dømmes)“.

Om denne Dom ytrer Kongen sig i meget opbragte Ord til Korfits Ulfeldt 17. Marts 1644; Magistraten havde understaaet sig til at skælnes mellem en Censur, som Theologernes Kendelse var, og en Dom, da den Skælm jo dog havde maattet forlade baade Raadet og Embedet. Kongen gad vide, at hvis Kongen og Raadet vilde sige deres Mening, om Dommen da vilde være falden saaledes. 28. Juni skrev Kongen derpaa til Ulfeldt følgende: Efter som dig bekendt er, at den Bønitenzforagter endnu sidder paa det blaa Taarn af Marsag, at man har haft andet at tænke paa end den Skælm, da endog der findes de, som formener, at han med den Straf, han har udstanden, skulde slippe, da efterdi jeg er ganske i den Mening, at sligt uden Gud i Himlens store Fortørnelse intet kan ske, da skal du befale, at samme Skælm bliver smedet i Jærn hos en af de svenske, som mindst duer iblandt alle de svenske Fanger, som findes paa Holmen³⁾.

Bremerholm var Straffestedet for de værste Forbrudere, der i Lænker skulde udføre haardt Arbejde. Man tænke sig, hvad dette maatte være for denne stakkels Præst. Hvor vred Kongen var, fremgaar af, at han ikke alene skulde smedes sammen med en Svensker, men endog med en af de mest

beryggede. Det var i Krigens Tid; i den Tid var Fylland besat af de svenske Tropper, Præstens Gods blev ødelagt og hans Hustru og Børn fordrevne fra deres Hjem. Det Forsvarskrift, hans Broder siden skrev for ham, omtaler ikke hans Ophold paa Bremerholm, men kun hans haarde Fængsel, hvor ikke en eneste af Theologerne besøgte ham, men hvor han led megen Haan og Beskæmmelse, ikke fik Mad nok og levede i stor Begjærlighed.

I Marts 1645 fik han Opfordring til at afgive en ny Erklæring efter flere ydmyge Skrivelser, saa hans Sammenlænkning med Svenskeren vel ikke har vedvaret længe; noget senere meddelte Kanslerens Tjener ham, at Kongen vilde lade ham komme løs, og hvis han forholdt sig stille, vilde man tænke paa hans Befordring. Han fik dernæst et Pas af Admiral Vindenov, hvorpaa han drog til Rostock, hvor det theologiske Fakultet gav ham Vidnesbyrd om Retteværdighed. Han kunde maaske ogsaa have faaet et Præsteembede i Nordtyskland, men da han vanskelig kunde prædike Tydskt og hans Hustru var hel ukyndig deri, skrev hans Broder, der var Præst i Abild i Nordflensvig, en Beretning om hans Genvordigheder, ledsaget af Sagens Akter⁴⁾, for derved at bane ham Vej til et af de danske Præstekald under Hertugen af Gottorp, og han selv bad Kansleren om Tilladelse til at komme tilbage til Danmark i følgende udaterede Brev:

Velbaarne ædle Herre, gunstige Hr. Kansler, billigen takker jeg E. Velb. Magnificens næst Gud

den allerhøjeste, som anfaa min store Sammer i saadan langvarige og besværlige Fængsel og sig over mig elendige forbarmet, at jeg formedelst E. Magnif. gunstige Intercession hos kgl. Majest. min allern. Herre er bleven saadan forsmædelige Fængsel erlediget, er og aldeles ingen Tvivl derpaa, at jo Gud Herren efter sit Ord saadan Gunst og Naade visfelig belønner. Kender og i lige Naade underdanigst og med Hjertens Takfigelse E. velb. Magnif. adelige Løfte og meget gunstige Tilsagn at være mig udlændige ydermere beforderlig hos kgl. M., min allern. Herre, paa det jeg endelig til Guds Vre maatte igen restitueres, og efterjom min Forhaabning er, at Timen er kommen, paa hvilken Gud Herren, som er saa naadig og hjælper saa gærne og ikke lader friste over Formuen, visfelig vil ogsaa se til min Udlændighed og forbarme sig over mig og min fattige højbedrøvede Hustru og Børn og igen samle os med megen Misfandhed, saa er da nu til E. velb. Magnif. min ydmøgeligst Bøn og Begæring, at Hans Magnif. af medfødt adelige Fromhed sit gode Løfte ihukomme vilde og formedelst gunstige Intercession hos k. M. det jo først, om muligt kunde være, saa vidt erlange, at jeg maatte komme ind i mit Fæderneland igen til min fattige Hustru og Børn og som en anden fattig Underfaat være sikker og fri under H. k. M.'s. Vinge og saa fremdeles blive restitueret igen efter Guds og H. k. M.'s. egen naadigste Villie, og beder for Guds Skyld, at E. Velb. Magnif. vilde gunsteligen

værdes til at anse og betænke, at jeg i saadan Angivende, hvorover jeg i saa stor Mistanke og hderste Elendighed er geraaden, er for Gud uskyldig, hvilken min Uskyldighed Ed. velb. Magnif. noksom skulde fornemme, om Hans Magnif. kunde gives Lejlighed mine Skrifter og Dokumenter at gennemlæse, saa vilde og E. Magnif. værdes til at betænke min fattige Hustru og Børn, efterdi hvis ringe Gode vi tilforn paa en jey Aars Tid vare af Gud velsignet med, det nu i fem samfulde Aar, siden denne Sag først angif, er tilganget og en Del ved Fjenders Hænder borttrøvet. Den gode Gud, som ikke forglemte, hvad Gode den fromme Abdias beviste i fordum Tid Herrens Præster, skal og ikke forgætte E. Magnif. Fromhed, men efter sit Ord og naadige Løfte rigeligen belønne saa stor Gunst og Naade og her med timelig Velsignelse og hijsset med evige Ære for Christi Jesu Skyld vederlægge. Allerunderdanigst et gunstigt og hjælperigt Andsvar formodende. Eders velb. Magnif. tro Forbedere
og underdanige Tjener altid

Jørgen Lauritzen Friis⁵).

Han fik ogsaa 13. Dec. 1647 Tilladelse af Kongen til at begive sig igen ind i Riket og der tryggelig og sifterlig opholde sig, dog at han forholdt sig rolig og stikkelig uden Forargelse.

1652 blev han Præst i den Del af Halland, der 1645 var afftaet til Sverig; ogsaa her

havde han Genvordigheder, men døde dog som Præst 1688⁶).

Christen Gravesen, Foged paa Stubbergaard, og 6 Bønder udstædte 28. April 1650 et Brev, at efter som Gud ved den timelige Død har bortkaldet deres forrige kære tro Sjælesørger Hr. Søren Christensen Gjødstrup og i deres gunstige Husbonde Fru Christence Juels Fraværelse vel fornøden gjordes en anden gudfrøgtig, lærd og skikkelig Person, saa havde de nu efter alvorlig Bøn og Baaakaldelse og Formaning af Herredsprovsten udvalgt og kaldet Knud Jørgensen, barnefødt i Rolding (22. Okt. 1624), der havde ladet sig høre for dem af Prædikestolen, saa fremt han bliver befunden skikkelig og duelig af Superintendenten.

Fru Christence Juels Søn Preben Gyldestjerne til Damsgaard stadsfæstede Kaldelsen paa sin Moders Vegne 9. Maj, „dog med saadan Kondition og Forord, at han skal prædike og lære Guds hellige Ord og Evangelium, administrere og uddele de hellige højærværdige Sakramenter efter Guds egen Befaling, saa vel som sig selv i Levned og Omgængelse inden og uden Kirken mod sine Sognesfolk og andre forhold, som en gudfrøgtig Præstemand vel sømmer, egner og anstaar, og holde Præstegaarden ved god Hævd og Bygning, ikke tilstede nogen dens Ejendom, Uger og Eng eller anden Tiliggelse derfra at bortkomme, saafremt han ikke derfor vil staa til rette“⁷).

Samme Anud Jørgensen havde 1649 ledtaget Korfits Ulfeldt paa dennes Rejse til Holland som Brøditant.

5. Dec. 1710 optoges der Tingsvidne af Folk, der kunde mindes 40 Aar, „og imidlertid har været trende Degne, den første som var sal. Jens Hansen Degn, udi hvis Tid, af Førstningen vi kan mindes, nød han Offer af de fleste om Festerne, men af Følgestabet med Brudfolk saavel som Fadderne ved Barnedaab, i lige Maade af Følgestabet med Barselkvinder gik mange og snart de fleste forbi og ej ofrede ham, uden de, som godvillig vilde. Samme Skik har og været her i Menigheden udi Christen Jakobsen Mejrups hans Tid, som nu har indtaget Gregers Justsens Torning i Embedet til sig. Udi Gregers Justsens Tid har været samme Skik, at de fleste og moxen alle ofrede ham om Festerne, men af Følgestabet med Brudfolk saa og af Fadderne ved Barnedaab eller af Følgestabet med Barselkoner er en Del gaaet ham forbi og ej har ofret ham, uden de, godvilligen have villet, hvormed han og til denne Tid har været fornøjet efter gammel Skik og Sædvane, hvortil han sig forbandt, da han sang første Gang for Menigheden her i Sevel Kirke for at lade sig høre, thi da Præsten spurgte dem, hvorledes dem tyktes om hans Sang, svarede en Mand paa Menighedens Begne, at han sang vel nok. Derpaa spurgte samme Mand ham,

om han vilde være fornøjet, med hvad hans Formand havde nydt, hvortil han svarede i hele Menighedens Paahør, at han aldrig skulde pretendere mere“.

Den første offentlige Undervisning i Sognet begyndte Mikkelsdag 1743. Udgifterne lignedes i de første 30 Aar med $3\frac{1}{2}$ St. pr. Ld. Hkr. Man lejede Skolestuer paa 3 Steder, hvortil Børnene gif 8 Uger aarlig om Vinteren, men i Sevel By oprettedes en fast Skole med Undervisning hele Aaret.

Følgende Degne og Lærere ved Hovedstolen i Sevel kendes:

Jens Hansen, døde 1688. Chr. Jakobsen Mejrurp. Gregers Justsen Torning. Niels Olesen Vegaard. Mads Christensen Lund, død 1790. I Kirkebogen staar: han var en ordentlig Mand, en fød Sanger og en god Skolemester. Peder Mulvad død 1802. Peder Sejrsen, død 1831. Christen Christensen Ustrup, afgik 1865. Niels Sørensen Valle, afgik 1894. Kristen Pedersen 1894.

Eftvad Sogn.

Eftvad Sogn grænser mod Nord til Salling, hvorfra det paa en Strækning skilles ved Halborg Aa eller Amtsgroften, mod Ost til Tjends Herred, fra hvilket det skilles ved Skive Aa, mod Syd til Sevel

Sogn, fra hvilket det stilles ved Flyndersø og en gammel opkastet Grøft, og mod Vest til Gising og Rønbjerg Sogne. Sognet skræres af Jærnbanen Skive-Struer. Kirkens Afstand fra Skive er $\frac{3}{4}$ Mil.

I Sognets sydlige Del ligger den lange Flyndersø og Skallesø, der ere forbundne. Afløbet af Flyndersø, hvorved ligger Flyndersø Mølle, danner den lille Flø Sø, der har Afløb til Skive Na. Sønden derfor er Nikkelborg Sø. Den Del af Sognet, som ligger sønden for Flyndersø med dens Afløb i Skive Na, har sandede Jorder, og Sognets sydvestlige Hjørne er ved Rær og Enge adskilt fra det øvrige. Syd for Bærs er en stor Rærstrækning, kaldet Bærs Rær, og mellem denne By, Smøllerup og Nikkelborg er en Bakkestrækning, Bærs Bakke, der begynder mod Syd ved Flyndersø og strækker sig ned mod Naen. Østen for Flyndersø er et større Rær- og Engdrag, der er delt ved en Landstrækning kaldet Tangen. Her findes Nikkelborg Sø, Smøllerup Sø og Lille Sø. Langs med Flyndersø og dette Rær er sandede Bakker, der hælde mod Nord. Sognets nordlige Del har letmuldede frugtbare Jorder, der dog ved Lundhede ere noget sandede. Imod Salling findes en stor Strækning Mose, Eng og Rær. I Estvadgaard's Hedeplantage ligger den stonne Mørksø omgivet af Bakker bevoxede med Egetræer og Naaletræer, ogsaa Flyndersø har smukke Omgivelser flere Steder med Egebuste. Sognets Fladeindhold er 6060 Tdr. Land med 214 Tdr. Hfr. 2 Skoler. I alt i Sognet

88 Gaarde og Huse med 689 Indbyggere (1880: 685, 1860: 666, 1840: 492, 1801: 384.

Sognets Navn skrives 1340 Eftwadth, c. 1400 Eftwad, 1466 Eftwad og har Navn efter et Badested sønden derfor. Hvad Forstavelsen Eft betyder, er uvist. Udtalen er Eiste, ligesom Hest paa Egnen udtales Hejst, og Endelsen Bad bliver udtalt e i den ubetonebe Stavelse. Sognet er nu meget fattigt paa Gravhøje, men der har tidligere været flere.

1638 nævnes i Eftwadgaard's Enge Bilsbjerg og paa Marken 2 Ravshøje og 3 Gunderhøje, et Bjerg Rhyggelsbjerg og Østen derfor nogle Bakker og Dale uden Navn; sydpøst for Lundhede Hundhøj; paa Risum Mark Sædhøi, Miruilsjø og norden derfor en „Dus“ kaldet Dvergedus, hvorpaa 3 Høje, og Ubildgaard'sdal; nordvest for Risum Nashedholm, hvorpaa 3 smaa Høje; sydvest for Risum Deggerhøj, paa Heden vesten for Bhen 2 smaa Høje, og hen imod Flynderjø Kannisdal. Norden for Eftwad Bhen en stor Høj Eftwad Høj og strax sønden for Bhen Eftwad Bad, vesten for Eftwad Stenhøj, og østen derfor Døelbjerg og Melbjerg, sydpøst derfor Bugdal, sønden derfor paa Marken Ulhøj og Kapimosehøj; sønden for Smøllerup 2 smaa Høje, østen for Middelborg Brunbjerg; norden for Bærshøj Laabjerg Høj; nordøst for Bærshøj de 3 Bugisæds Høje og østen derfor de 3 Bormhøje; paa Damgaard Mark 2 Høje; sydvest for Tostum Kaarøgelshøj og nordøst derfor Nørbjerg. Bakkerne og Dalene ud mod Flynder Sø havde ikke Navn.

1884 fandtes i Kjellerup Nøse 5 Guldbraakteater i Forbindelse med andre Sager af Guld og Sølv og tillige Glasperler.

I en Høj ved Estvad er fundet nogle Broncefager, der tyde paa Paavirkning af Jernalderens Kultur og derfor ere mærkelige i videnskabelig Henseende; et lignende Fund er gjort i Gimsing Sogn.⁸⁾

I Estvad Sogn bor endnu en Del Natmandsfamilier. Om disse meddeler Hr. Lærer Kristensen i Mundbjerg følgende:

„I dette Aarhundredes Begyndelse drev Natmandsfolkene vidt omkring paa Tiggeri i store Flokke, enkelte af dem kom af og til i Konflikt med Politiet. Helt ned i Begyndelsen af sidste Halvdel af dette Aarhundrede strejfede de omkring i de nærmeste Sogne som Tiggere og Blikkenslagere, flere af Kvinderne saa man med en Bugge paa Ryggen, hvori et lille Barn laa, eller de bar den lille i en Pose, Mændene gik med en Kasse og en Del Bliktøj som Potter og smaa Gryder. Folk var paa den Tid ikke bange for dem, stønt en enlig Kone i et Hus vist slet ikke var saa meget glad, naar der kom en Flok Kjeltringer, som de kaldes, ind. Af alle vare de foragtede; naar en Natmand havde drukket af Ølkruset, vilde ingen gjerne bruge det, før det var vasket eller tørret af. Paa den Tid var der mange af dette Folk i Estvad, ved 1870 mente man, at man havde over 100 i Kommunen, men i Slutningen af Tredserne vilde man

i Nabo sognene ikke længere taale Tiggeriet af Estvads-Klønbjerg Raskere, de maatte blive indenfor deres egen Sognegrænse.

„Estvad fik kort efter en Fattiggaard, som omtrent befolkedes af dem, men under denne Tvang kunde de ikke trives, de unge rejste Tid efter anden bort, og mange af de ældre ere siden gaaede til deres Fædre, saa nu har Estvad kun c. 45. De fleste leve i Fattighuset eller paa Fattiggaarden, enkelte Familier have dog selv et Hus, og de ernære sig ved Daglejerarbejde med Hjælp af Kommunen; i Estvad By er 3 saakaldte Raskerhuse. Dette Folk har endnu for største Delen sit gamle Grundpræg, de løse Sæder og den sangvinst-flegmatiske Karakter. De arbejde kun tvungen, leve blot for Djebliffet, lade hver Dag have sin Plage, uden at bekymre sig om Fremtiden; bliver en af dem straffet, mene de andre, at det var et Uheld, og Uredelighed og Upaalidelighed er et gennemgaaende Træk hos dem. En vis Stoltthed have de alle, de haabe paa Fremtiden og lægge Planer, for Boesi og Sang synes de at have nogen medfødt Interesse, og de holde af hverandre mere end af andre Mennesker. De have en noget fremmed Type, smaa mørke Øjne, de ere næsten alle lysshaarede, enkelte med rødt Haar, og Skuldrene ere for det meste nedtrykte. Der er endnu i Befolkningen Ringagt for dem, saa jeg, som kender Forholdene nogenlunde godt i Estvad Sogn, ved kun saa Tilfælde, da en af dette Folk er bleven gift uden for Standen.“

Jf. Forordning af 22. Okt. 1701 vare Taterne, eller som de kaldtes „Tarterne“, fredløse, og det var forbundet med Bøde at huse dem. De stode dog ikke uden for Loven, thi da man i April 1728 havde fundet en gammel Tater, nøgen og alene hyllet i en gammel Bjalt, saa det var tydeligt, at han var omkommen af den stærke Kulde med Blæst, Hagel og Sne, man havde i de Dage, og man tillige fandt Mærker paa hans Ryg af 8 Snøbeslag og 2 aabne Saar, lod Amtmanden en Kommission nedsette til Undersøgelse af Sagen. For denne vidnede Simon Eskesen fra Risum: Han vidste ikke rettere, end at det var næste Dag efter Paaskehelligt, da kom der først 2 Kvinder, som vare Tartarer, med Sengeklæder over dem, og begærede Hus samme Nat, saasom det var ganske ondt Vejr, saa han og af Medhnt laante dem Hus. Siden kom der om Aftenen 2 Karle og en liden Kvinde af samme Slags og bleve hos de andre om Natten. Anden Dagen gav det Slud og ondt Vejr, da vilde han haft dem bort, men de græd og begærede at blive i det onde Vejrlig, hvorover de og blev der den Nat. Da om Morgenen kom hans Gaardmand*) Morten Povlsen og spurgte Simon Eskesen, hvad det var for Folk, han husede, det vilde gaa baade dem og ham ilde, i Nat har de vredet Halsen i Stykker af mit bedste Faar. Derpaa stod Simon Eskesen op af sin Seng og gik til dem i Fremmerset

*) den, der bor i samme Gaard.

og spurgte, om de sov endnu, de havde vel sovet lidt i Nat, saa gik han ind i sin Stue, tog sine Klæder paa og sin Pisk i Haanden. Imidlertid vare Tarterne løbne bort og havde efterladt deres Pjalter og da han kom uden Døren efter dem, vare de 4 saa langt henne, at han næppe kunde øjne dem, men den 5te, som var en gammel Mand, naaede han paa en Tværgaard nær uden Døren, men da Tarteren bad for sig, slog han ham ej heller, men gik hjem, tog et Bæst og red saa efter de andre, forbi den gamle Tartar og lige til Fjndersø Mølle, hvor han blev den unge Tartar var sønden for Møllen ved en Bæk, naaede ham ved Mølleren's Kaalhavedige og gav ham et Strøg af sin Pisk, idet han sprang ind i Haven. Derpaa gik han ind i Møllen, tog sig et Glas Brændevin og red hjem igen, men den Tid han drog fra Tarteren ved Havediget, var Mølleren's Søn og tvende Skrædere efter Tarteren og vilde have ham af Haven igen.

Jens Christensen af Smøllerup vidnede saaledes: En Torsdag eller Fredag, som var den 1. eller 2. April, stod han og hans Fader Christen Madsen inde i et Herberg og rystede noget Foder jammen til deres Kreaturer og da bleve de 3 Kvindetarterer var, som løb om ved deres Hushjørne og ned til en Bakke, og da kom Simou Estesen ridende i deres Gaard i sine Høsefødder og Høserne hængte ned om Knoglerne; han spurgte dem, om de havde ingen Følk fornummet, hvortil de svarede: hvad for Følk? Han sagde: Tartere og at de

havde vredet Halsen i Stykker paa et af hans Gaardmands Faar. Da de sagde: Da Gud fri os andre fra dem, svarede han: Ja inden jeg stilles fra dem, skal jeg mage det saa, de hverken skal gøre eder eller nogen ærlig Mand Skade. Saa red han lige ned fra os, som de 3 nøgne Kvinder var, strax derefter kom de løbende op lige igennem Gaarden og tog sønder paa med Holstebro Udelvej, men de saa ikke, om Simon Eskesen slog dem, og efter Beretning af andre skal de 4 (nemlig de 3 Kvinder og den unge Tartar) have ligget i Stenholm næste Nat derefter. En halv Time efter saa de Simon atter komme ridende fra samme Høj, som han kom fra første Gang, og da gif den gamle Tartar „en Tag“ forbed ham ned fra Højen, men de saa ej, at Simon slog ham. Saa kom Simon igen til Christen Madsen og spurgte ham, om han ej havde set nogen siden, hvortil denne svarede, at han havde set de 3, som løb igennem Gaarden. Da han spurgte, om han ikke havde set en ung stærk En, og Christen spurgte ham, om det ikke var den, som gif hist oppe, sagde Simon: nej, det er en gammel En, som har en Hund med sig. Da han opfordrede Chr. Madsen til at hjælpe med at lede den unge Tartar op, vægrede denne sig. Simon Eskesen red nu bort igen, men Chr. Madsen saa paa Bakken imellem Smøllerup og Møllen en, som løb i et Morads ved Møllebakken, og at Simon Eskesen stod af sin Hest, men han gif saa hjem igen til deres Davre. Da de sad inde til Vorde

og læste for Maden, begyndte Hundene at larme. Jens løb ud og blev da var, at Pinden var af hans Ladedør, og i Laden fandt han den gamle Tartar siddende ved noget Byg; han saa, der var nogen Hud af hans ene Knæ og noget af det andet paa Skinnebenet. Faderen bad ham da hente en Pjalt at give ham, at de kunde blive ham kvit. Den gamle Tartar slog Pjalten om sig og gik bort bag Laden, men da de gik og gav deres Væster Foder, opdagede de den unge Tartar, der ogsaa godvillig gik, men kom tilbage med den gamle, og selv løb han bort samme Vej som Kvinderne. Den gamle lagde sig ved Ladeenden. Faderen og Sønnen gik nu i Raad med hverandre om, hvordan de skulde blive ham kvit, og bestemte da at spænde for og føre ham for Guds Skyld paa Vej efter de andre. Det samme raadede Jens Jansen i Bærsk. De lagde da noget Hø i Vognen og da den gamle Mand ikke selv kunde, løftede de ham op i Vognen og lagde ham paa Siden i Høet med Pjalten over ham.

Da de paa Vejen kom i Nærheden af det Sted, hvor de saa de andre Tartere, fatte de ham af omtrent 10 Stridt fra det Sted, hvor han siden blev funden død, og de saa nok, at han rystede, men han stod dog paa Benene. Da de siden saa sig tilbage, laa han derimod paa Jorden og trimlede sig med Knæerne i Vejret.

Kommissionen, der udtalte sig stærkt imod den begaaede Ugæring, idømte Jens Christensen, der ved at føre den dødsfyge Mand ud paa Marken i

Grunden havde vist en stor Umenneskelighed, men paa den anden Side ikke havde overtraadt Forbudet mod at huse slige Mennesker, en Bøde til Sognets Fattige paa 4 Rdl., medens Simon Eskesen, der fra først af havde været saa menneskekærlig at huse de nøgne forkomne Mennesker, idømtes en Bøde af 16 Lod Sølv for hver af de 3 Nætter, men, hvad der maa anses for retfærdigt, fuld Mandebod for at have forvoldt den gamle Taters Død.

I Sognet findes:

Lundhede med Vandmølle og Vejrmølle, c. 6 Tdr. Hktr., 1683 1 Gaard; paa Marken Kathøj. Naen herved hed 1638 Lund Na og et Vadested Lund Vad. Gaarden har Navn efter Lund i Salling.

Hesselbjerg, 4 Gaarde, de 3 paa 4—6½ Tdr. Hktr., og 1 Hus; 1683 3 Gaarde, paa Marken nævnes da Hundhøj, Gravdige, Tjelleds Mose. Norden for disse Gaarde laa 1638 en lille Skov.

I ældre Tid synes der i Hesselbjerg at have været en Herregaard, thi Stig Besteni indværgede Hesselbjerggaard med dets fri Enemærke og Fiskegaard med frit Forstrog til Skivegaard og aldrig havde nogen haft Vaaddræt eller Sættegarn over Naen der imellem. Stig Besteni skrives ogsaa 1461 til Hesselbjerggaard⁹). 1517 blev Ridder Niels Høg som Ejer af Hesselbjerggaard saa forligt med Borgerne i Skive og andre Lodsejere om nævnte Fiskeri, at de, som havde Enge ud til begge Sider af Naen, ikke maatte sætte Garn længer end til

Midtstrøm og der skulde være 100 Favne mellem hvert Garn, medens ingen skulde have Vaaddræt imellem Skive og Hesselbjerggaards Fiskegaard; der undtoges dog Gammelgaards Gaardsteder, der fra Arilds Tid havde været fri opstandende Fiskegaard. 1613 anlagdes Sag af Skive Borgere mod Peder Munk til Estvadgaard, fordi han tilholdt sig sidstnævnte Fiskeri, og der tilkendtes Borgerne Fiskeri foran deres egen Grund, idet Peder Munk ikke kunde bevise, at Fiskeriet udelukkende var hans¹⁰⁾.

1543 skriver Fru Vene Olufsdatter sig til Hesselbjerg, det var hende, der var gift med M. Mads Hvid til Estvadgaard¹¹⁾. Iøvrigt boede i dette Aar Niels Bistesen paa Hesselbjerggaard. Oluf Pedersen Gyldestjerne til Estvadgaard fik Aar 1500 tgl. Stadfæstelse paa et Sandemandstog om Markskæl mellem Hesselbjerg By, hvori han vel var Lods-ejer, og Hesselbjerg Gaard, ligesom mellem Nørre Risum, Frisdal og Hesselbjerggaard¹²⁾.

Risumkjær eller Nørre Risum, 2 Gaarde, 2 Huse.

Lykkehuse, 3 Huse.

Vster Lidegaard, 9½ Tdr. Høtr., i Mod-sætning til Vester Lidegaard i Rønbjerg Sogn. Skrives 1638 Vster Lygaard, 1651 Vster Liigaard, udtales Ligor. I et Aar norden derved var 1638 en Holm kaldet Røveholm. Gaarden har sit Navn af, at den ligger under et Bakkedrag.

Risum, med Bejrmølle, 5 Gaarde, af hvilke en paa 6½ Tdr. Høtr., en er Fattiggaard, 3 andre

kaldes Bodersgaard, Overgaard, Nørgaard, og 8 Huse; 1683 7 Gaarde med 13 Bønder, og 6 Bol; paa Marken nævnes da Overgedal, Dusholm, Mindelhøj, Gøstrup, Abildgaard Dal, Stilund, Fjendskjær, Toldbrøn. I Flynder Sø var Brasen, Helt, Gedder, Aborrer, Staller, Horter, Stinter og Kal, men ingen i Rikum maatte fiske deri under højeste Straf. 1768 boede her 16 Halvgaardsmænd og 4 Husmænd.

Estvadgaard, 45½ Tdr. Htr., se nedenfor.

Estvadgaards Mark, 9 Gaarde og 4 Huse.

Skallesøgaard, Plantørbolig.

Estvad, 8 Gaarde, af hvilke de 2 kaldes Munkgaard og 1 Nørgaard. 1683 4 Gaarde, deraf den ene Præstegaarden, 3 Bol, 6 Huse. Af Marker nævnes da: Aulsebjerg, Kofhøj, Uhhøj, Flødtost, Kofmose, Lybdal, Stenhøj, Hjortmose, Kjellingsti, Svindal, Stillund, Running. 1768 boede her 8 Halvgaardsmænd.

Estvad Kirke, se nedenfor.

Estvad Præstegaard, 5½ Tdr. Htr.

Flyndersø Mølle ved Afløbet af Flyndersø, nu nedlagt som Mølle, 5½ Tdr. Htr. Det har tidligere været en Ejendom paa 13 Tdr. Htr.

Nikkelborg, 2 Gaarde, 1 Hus, 1683 1 Gaard. 1466 blev „jen gardh, som hiedher Richerboj“ skænket til Helligaands Kloster i Aalborg¹³⁾. 1768 var den halve Gaard øde, den anden Halvdel, der var paa omtrent 5 Tdr. Htr., beboedes af Estvadgaards Fisser.

Tanghuset paa Landstrimmelen mellem Niffelborg og Flø Sø.

Smollerup, 1 Gaard, 3 Huse, 1683 1 Gaard, paa Marken Rosager.

Bærø, 8 Gaarde, af hvilke en kaldes Damgaard, 1683 5 Gaarde, hvoraf 1 øde, 1 Bol, 2 Huse og af Marker nævnes da: Starbo, Lobjerg, Frisdal, Slej. Østen herfor var 1638 Bærøvad. 1768 6 Halvgaarde. Bærø hed vist oprindelig Bærnæs.

Bærøholm, 2 Gaarde paa tilsammen 11½ Tdr. Htt. og 1 Hus. 1683 1 Gaard med 2 Bønder, der af Beboerne af Flø By i Fjends Herred havde Frihed til at drage Vaad og Tøger i Etive Aaa oven og neden deres Ørredgaard; af Marker nævnes 1683 Ulgab, Baalkjær, Horspyt.

Vesten for Bærøholm i Ranten af Bærøkjær findes tydelige Spor af Volde og Grave omkring en firkantet Plads. Om Ejerne af den Herregaard, her har ligget, mener Sagnet, at de have drevet Søroveri. Om Bærøholm som Herregaard vides ikke meget. En Søn af den sønderjydske Adelsmand Johan Høiden, der døde 1562 som Lensmand paa Ulling Kloster, var Jeronimus Høiden til Bærøholm, der med en uadelig Kvinde, Marine Andersdatter, havde en Søn Ulf Jeronimussen. Da Jeronimus Høiden var død, gjorde hans Broderdatter Sofie Høiden 1596 Krav paa Arv efter ham. Peder Munk til Østvadgaard fremlagde i Retten et Brev af 1584, hvori Jeronimus Høiden tilstaar, „at ligesom jeg har lovet og tilsagt Marine

Andersdatter, det første hun kom i Tjeneste til mig, og derefter, den Tid jeg hende trolovede og ægtede i Godtfolks Overværelse og synderlig udi mine (den Tid) Sognepræsters Nærværelse med flere da nærværende udi min egen Gaard og Hus i Viborg, hende at skulle som min Hustru efter min Død og Afgang nyde mit Gods og Arv, og dersom Gud undte os Børn tilfammen, skulde de være mine ægte Børn og Arvinger. Da efterat Gud har givet mig med hende at avle en Søn og Livsarving ved Navn Ulf Høicken, da har jeg gjort og samtykket forskrevne min Søn til min ægte Livsarving og hende hans Moder Marine Andersdatter at være lige god med ham udi Arv efter min Død og Afgang og ham med hende udi mit Bo og Gods at opfødes som en Søn hos sin Moder, og saa de begge, Ulf Høicken og Marine Andersdatter, at nyde og beholde alt mit efterladte Gods, Bo og Bostab, og alt rørende Gods".

Peder Munk berettede videre, at da Forordningen 1580 udkom, at de Adelspersoner, som havde Bostab, enten skulde tage dem til Ægte eller stille sig ved dem, havde han i begge Sognepræsters og Godtfolks Nærværelse ægtet hende og forskrevet hende og Barnet sit Bøssøre, hvilket burde staa ved Magt, medens Fordegods ikke kunde arves af Børn i et uejvnbyrdigt Ægteskab. Der fremlagdes imidlertid Breve fra Modpartens Side, hvorefter det var tvivlsomt, om der var foregaaet andet end Trolovelse, og der gjordes den Indvending, at en

Udelsmand maatte give sine ægte Børn sit Løsøre, men der var intet i nogen kgl. Forordning, der tillob at forskrive Løsøre til sin Bislopperste. Dommen kendte ogsaa Gavebrevet ulovligt, saa det ikke kunde komme Sofie Høiden til Ginder paa hendes Arv¹⁴).

Jeronimus Høiden fik 1. Feb. 1591 kgl. Bevilling paa Estvad Kongetiende uden Afgift. 1651 var Bærsholm en Bondegaard.

1638 og 1651 nævnes $\frac{1}{2}$ Bol Toftum, der 1683 havde været øde i 9 Aar. 1683 nævnes et Bol Damgaard, der beboedes af Albrecht Wistefen, og 1651 $\frac{1}{2}$ Bol Rjørum; dette sidste blev nogen Tid efter lagt ind under Estvadgaard, hvor en Del af Marken er opnævnt derefter. I forrige Aarh. svarede Estvadgaard til Præsten $7\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre for nedbrudte Bøndergaarde, der vare lagte under Hovedgaarden.

Estvadgaard.

Aar 1349 var Bæbneren Christiern Harthæbo Tingsvidne paa Ginding Herredsting¹⁵) og har saaledes sandsynligvis boet i Herredet og mulig paa Estvadgaard. Omkring 1400 stiftede Harthæbo af Estvad en Sjælemesse i Ribe Domkirke for sin Broder Peder Fern¹⁶). Da nu 1448 Peder Harbo, der stødede en Gaard til Graabrødre Kloster i Viborg, omtaler sin Farfader som Peder Harbo i Ager¹⁷) og Moderen til Erik Nielsen kaldes Fru Christine af Ager, synes hun at være i Slægt med

ovennævnte Harboer, hvorfor hendes Søn kan have faaet Gaarden som Arv paa mødrene Side.

Hr. Erik Nielsen Gyldenstjerne til Timgaard døde 1455, og paa Skiftet efter ham udlagdes Estvadgaard 1463 til hans Sønesøn Oluf Pedersen Gyldenstjerne, der da var umyndig, men 1477 gav han sin Farbroder Hr. Niels Erikson til Tim Kvittering for „den Opbaarelse, han har oppebaaret af mit fædrene Gods, siden han fik det i Værge efter min Faders Død, og til den Tid, han antvordede det min kære Moder igen, undtagen Bostab og Klenodier“. Han var Ridder 1487 og 1492 Befalingsmand paa Skivehus. Hans Farfader Hr. Erik Nielsen havde givet S. Jørgens Alter i Ribe Domkirke 20 Mark Lybft aarlig af Estvad Mølle, imod at Alteret gav Domkapitlet 2 Mark for at holde hans Forældres Sjælemesse, for hvilken Afgift Hr. Oluf Pedersen vilde unddrage sig, men han dømtes til Betalingen ved Kongens Retterting 1491 og 1492, og Afgiften betaltes af Møllen, indtil den ved Reformationen tilfaldt Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim. Hr. Oluf var gift med Hr. Ludvig Nielsen Rosentrandses Datter fra Palsgaard Anna; de angives begge at være døde 1504.¹⁸⁾

De havde 5 Sønner og 2 Døtre, der synes at have bevaret deres Andel i Estvadgaard temmelig længe. Datteren Elsebe blev 1518 skilt fra sin Mand Bonde Due, og samme Aar folgte hun til Oluf Munt, senere Biskop i Ribe og Ejer af

Bolstrup, sin Søsterdel i Estvadgaard og andet af sit Arvegods, men da det 1540 bevises, at Stødet var gjort, inden hun var stilt fra sin Husbonde, dømtes det ughblig^t.¹⁹⁾

Den anden Datter Lene havde ogsaa Bryderi af sit Giftermaal med Mads Hvid.

Magister Mads Ibsen Hvid var sandsynligvis af samme Slægt som den foran S. 86 nævnte Mag. Christiern Hvid. Han var først katholsk Præst, nemlig Vikar ved et Alter i S. Mikkel's Kirke i Ribe, hvis Indtægter han beholdt sin Livstid. Han blev i Aarene 1535—36 indskreven ved Universitetet i Wittenberg og har taget Magistergraden der 1538. 1542 var han Sognepræst i Holstebro og fik da Egl. Bevilling paa, at han og hans Moder og deres Medarvinger efter Jep Christensen maatte beholde deres Bondegods i Harskøl for samme Afgift som for Grevens Fejde. Nævnte Jep Christensen boede i Trabjerg (se S. 167). Foruden Præsteembedet i Holstebro havde han ogsaa det i Estvad og Rønbjerg, hvor han nævnes som Præst 1545 og 1550, men sidstnævnte Embede maa han have styret ved Kapellan, saa han maa have haft særlige Bestyrttere. Dette fremgaar end mere af hans Giftermaal. Ovennævnte Tomfru Lene Ohldestjerne, der 1543 skrev sig til Hesselbjerg, ejede en Fjerdedel af Estvadgaard og var allerede en Dame paa omkring de 40 Aar, da hun bedaaedes af Mester Mads, og et Egteskab blev nødvendigt. Præsten henvendte sig i Feb. 1544 til Kongen, idet

han frygtede, at Slægten efter Bielsen vilde gøre hende Hinder paa hendes Arvegods. Kongen tillod derfor, at Lene Olufsdatter og hendes Børn maatte beholde hendes Gods med al adelig Frihed; denne Bevilling stadfæstedes 20. Dec. 1566. Hendes Fætter Oluf Munk til Tvis udnævntes derpaa til hendes Værge, han gav hende Aaret efter et skriftligt Samtykke til Egtekab og godkendte deres Datter Anne Madsdatter som deres rette Arving. Fra den Tid skrev Mads Hvid sig i nogle Aar til Estvadgaard, hvor hans Hustru vel blev boende, da hendes Slægt ikke kunde bo her.

I Begyndelsen af 1547 begyndte Fru Lenes Brodersønner, der havde Parter i Estvadgaard, at gøre Krav paa Gaarden; den ene, Oluf Gyldestjerne, skrev sig ogsaa til Estvadgaard og stævnedes Mads Hvid, fordi han havde loffet hans Fæster og beholdt hendes Gods, og Fru Lene, fordi hun havde ladet sig loffe og giftet sig uden næste Værges og Arvingers Samtykke. De saa sig nødte til at indgaa den Overenskomst, at vel skulde Fru Lene sin Livstid beholde alt sit Gods, men efter hendes Død skulde hendes Broderbørn være berettigede til at overtage alt hendes urørlige Arvegods for 1000 Daler. I det hele sit dette Egtepar en utrolig Mængde Ubehageligheder og Ketstrætter som Følge af deres Giftermaal. Saaledes paastod Mogens Munk til Bolstrup 1549, at han af den 1535 henrettede Jens Hvas (se S. 105) havde faaet Skøde paa Halvdelen af Estvadgaard, hvilken Sag Kongen

befalede 6 Adelsmænd at undersøge. Samme Aar lod Oluf Munk Skive Na afgrave forat betage ham Netten til Aaløbet. 1556 skriver Mads Hvid sig til Bælum Nørgaard, som hans Hustru arvede efter sin Søster.

1569 gif han af som Sognepræst i Hølstebro. Hans Datter Anne var 1572 Enke efter Albert Høg og skriver sig til Nørgaard, og da nu hendes Moder var død, gjorde hendes Fætter Otto Gyldenstjerne til Brimdal Krav paa hendes Arvepart og forbød hendes Bønder under Estvadgaard at svare Afgift til hende, men ved en paafølgende Rigsraadsdom blev den 1547 oprettede Kontrakt erklæret ugyldig, da Fru Lene ikke selv havde underskrevet den, og Klagen blev afvist. Mads Hvid er død 1574 eller 1575.²⁰⁾

1569 solgte Mads Hvid sin Hustrus fjerde Part i Estvadgaard og hendes Part i Flyndersø Mølle til Peder Munk, imod en aarlig Afgift af 1 Læst Korn, $\frac{1}{2}$ Td. Smør og 1 Td. salt Mølleaal i hans Hustrus Levetid. Dette Skøde itadsfæstedes 4. Dec. 1570 med hans og hans Datters Underkrift, men da Fru Lene døde, vilde Mads Hvid ikke give Peder Munks Brev tilbage, hvori han forpligtede sig til denne Afgift, under Paaskud af, at denne ikke var bleven leveret i rette Tid. Siden havde Peder Munk oftere og endnu 1573 i Vidners Overværelse i Hølstebro tilbudt det Korn, der stod tilbage, men Mads Hvid vilde ikke tage derimod, og Peder Munk kunde ikke erhverve Laasebrev paa Estvad-

gaard, hvis øvrige Parter han ogsaa havde erhvervet sig. For Rigens Ret dømtes Skødet 27. Juli 1574 til at staa ved Magt, saa Mads Hvid, der vel har fortrudt Handelen, maatte give sig.

Peder Munk var Sønesøn af Mogens Munk til Volstrup og Søn af Ludvig Munk, der døde som Ejer af Balsgaard, men som var forlenet med Lønborggaard, da Peder Munk blev født der 18. Marts 1534. Hans Fader døde, da han var 2 Aar gammel og han var en Tid i Huset hos sin Farfaders Broder den forrige Biskop Iver Munk, der døde 1539, og siden hos Erik Pødebust. 1549—59 var han i Tjeneste hos Hertug Filip af Wolgast i Pommern, men tog derpaa Tjeneste hos Kong Frederik II, som hvis „Livopvagter“ han deltog i Toget til Ditmarsken. Under den svenske Krig blev han Sølieutenant og 1565 Skibshovedsmand. Han kæmpede 1564 i Søslaget under Dland, 1565 i Søslaget under Femern, da Herluf Trolle fik sit Banesaar. 1566 var hans Stib et af de faa, der undgik det frygtelige Skibbrud under Gulland, da en stor Del af Flaaden gik under. 1567 udnævntes han til Admiral og gjorde som saadan samme Aar et stort Bytte af henved 80 Skibe i Nevøls Havn.

1571 blev han Medlem af Rigsraadet, fra 1576 anførte han Flaaden som Rigsadmiral og var som saadan Spiret 1588 ved Frederik II's Begravelse, hvorpaa han var en de 4 Regeringsraader til 1593.

1589 ledsagede han Prinsesse Anna paa hendes Rejse til Skotland forat holde Bryllup med Kong Jakob VI, hvilken Rejse hindredes ved Uvejr, saa Flaaden maatte vende hjem, hvilket gav Anledning til, at Peder Munk bestyldte forfælskelige Kvindespersoner for at have fremkaldt Modvind ved Trolddomskunster. Næste Aar kom Flaaden derimod lykkelig til Skotland og Peder Munk gik ved Kroningen og Indtoget ved den unge Dronnings venstre Side. 1591 ledsagede han Christian IV paa hans Hylingsrejse i Norge.

1596 blev han Rigens Marsk, men var endnu 1606 Admiral for den Flaade, der førte Christian IV til England. Marskembedet nedlagde han 1608—9, som det synes, i Unaade.

1566 giftede han sig med Albert Steels Datter Karen; efter hendes Død paa Hammelmoose 1601 ægteede han 1604, altsaa i en Alder af 70 Aar, Jomfru Sofie Brahe, Datter af Peder Brahe til Krogholm, i hvilket Egtestab han havde en Datter Kirstine Munk. Sofie Brahes anden Mand var Malte Schested til Rydhave (se S. 407).

Han var forlenet med følgende Len: 1565—66 Odense, 1566—74 Nastrup, 1574—1623 Hundslund Kloster, 1568—69 Stege, 1596—97 Åsmild Kloster, 1596—1608 Vestervig, foruden flere mindre Forleninger, og ejede Hammelmoose, Sæbygaard, Demstrup og Sødringholm; paa sidstnævnte Gaard døde han 31. Martz 1623. Vigprædiken over ham

holdtes i Graabrødre Kirke i Randers af Biskop Jens Gødefen, der samme Aar udgav den i Trykken.²¹⁾

1574 fik Peder Munk Proces med Lensmanden paa Skivehus om Fiskeriet i Skive Aa, men da han beviste sin Ret med gamle Lavhænder til samme „Garnsæt og Skubbeleg, der kaldes Stegersæfættet“, fik han 25. Nov. og 3. Dec. 1574 kgl. Stadfæstelse derpaa.

9. Maj 1609 udstædtes der et Brev til Lensmanden om at hjælpe Estvad Sogns Bønder med Lov og Ret, da Kronens Tjenere i Sognet havde klaget over, at Peder Munk havde frataget dem nogen Ejendom og lagt den under Estvadgaard.

22. Sept. 1614 folgte Peder Munk, der nu skriver sig til Sæbygaard, Estvadgaard til Jakob Lykke til Tanderup. Med Gaarden fulgte Hesselbjerggaard, Hesselbjerg By 3 Gd., Risum 10 Gd., 3 Bol, Lundhede 1 Gd., Estvad By 3 Gd. 3 Bol, Flyndersjø Mølle, hvorunder der hørte en Jord kaldet Banke, der tilforn brugtes til Smollerup, Smollerup 1 Gd., Neckelborrig 1 Gd., Vers By 5 Gde., 2 Bol, Toftum 1 Gd., Damgaard, beboet af Albert Wistesen, desuden Gadebyggere i Estvad By 4, Risum 6, Vers By 3.

I Rønbjerg Sogn og By 5 Gde, 2 Bol, 4 Gadehuse, Nørfjær, der beboedes af 2 Mænd, Lille Vejlegaard 1 Gd., 1 Bol, Sønderby 2 Gde., Risgaardsted, Prindal 1 Gd., Vester Liegaard.

I Hadderup Sogn Over Feldborg 3 Gde., i Bording Sogn Abildholt, hvorpaa 2 Bønder,

Omisgaard, Eskerild Sogn Karstoft, Komme Sogn Munkhave, Ulborg Herred Trostrup Gaard og Mølle, Nordensbjerg 2 Gde., Vind Sogn Bjerrum, Herning Sogn og By 1 Gd., Vejrum Sogn Store Mufumbdal, Husby Sogn og By 1 Gd., Vandfuld Herred „Engebrogaard“, Kamme Sogn Holle 1 Gd., Hviisthuol, Bækdal, Trans Sogn Kirkeby 1 Gd., Skodborg Herred Sønder Matholm 1 Gd., Humlum 2 Gde., en Eng ved Vejbjerg, „som Peder Munk købte af sal. Mogens Nielsen til Vejbjerg“, Nisum Sogn og By 1 Gd., Hjerm Herred Barslund 1 Gd., Mejrup Sogn og By 1 Gd., Hamrum Herred Lundgaard, Stensbol 1 Gd., Snebjerg Sogn Orkestov 1 Gd., Ginding Herred Stubtjør 1 Gd., Hing Herred „Paa Hallumb“ 2 Steder, 28 Gde. i Salling, 4 Gde. i Thy.

Man ser heraf, at Peder Munk havde samlet et stort Gods til Estvadgaard, dog ikke ved Mageskifte med Kronen, thi i denne Egn fik han kun 1585 de 2 Bol i Rønbjerg Sogn, Blæsbjerg og Lille Vejlegaard.

Jakob Lykke, gift 1599 med Sofie Rud, var 1605—16 Lensmand paa Lundegaard paa Mors. Han folgte 1622 sin Gaard Torp med Gods til Erik Suel for 11,656 Rdl., der skulde uddeles til Lykkes Kreditorer; det ses af en Fortegnelse over disse, at han da endnu skulde i Lydskland 1500 Rdl., som hans „fattige Børn“ der havde fortæret i halvfemte Mar. 1630 tog Ballø Rothsteen Indførselsdom over ham. Paa Grund af disse daarlige

Omfærdigheder har han næppe besiddet Estvads-
gaard længer end faa Aar.

Johan Ranzau, Søn af Frands Ranzau til Ranzau og Fætter til Rigens Hovmester Frands Ranzau, ejede derpaa Estvadsgaard. Han var gift med Dorthje Gersdorf. Efter ham gik Gaarden over til hans Søn Oberst Frands Ranzau, der ejede Gaarden 1638 og første Gang var gift med Lisbeth Rosenkrantz, efter hvem der holdtes Skifte 1663, og anden Gang med Helle Urne. Denne Familie forekommer ofte i Kirkebogen som Fadder til Bøndernes Børn, og ved den Lejlighed nævnes flere andre Adelige paa Estvadsgaard, saaledes 1647 Fru Anne Lykke og Peter von Gersdorf, 1648 Sjomfru Else Gersdorf. Da Sønnen Palle blev født 1654, blev han baaren af Fru Sofie Brahe til Odden, og havde til Faddere Hr. Henrik Ranzau til Schöneweide, Jens Juel til Staarupgaard, Erik Rosenkrantz til Havreballegaard, Otto Krag til Trudsholm, Jørgen Rosenkrantz til Krænterup og Fru Anne Ranzau til Handbjerg Hovgaard.

Under Krigen boede der en Fyrste paa Estvads-
gaard, thi i Kirkebogen nævnes det, at Magdalin,
som var hos Fyrsten paa Estvadsgaard, blev be-
gravet paa Kirkegaarden 25. Jan. 1658. 25. Juli
samme Aar havde Niels Nielsen af Frederiksbødder,
som var hos Svenskens Folk paa Estvadsgaard, et
Barn i Kirke.

Efter Ranzaus Død 13. April 1676 ægtede
Fru Helle Urne Morten Skinkel til Brejning-

gaard, der døde 7. Maj 1679 og blev begravet i Estvad Kirke. 1678 opføres paa Gaarden foruden han og hans Frue deres velbaarne Børn, 3 Herremænd og 4 Somfruer, Præceptor, Skriver, Skytte, Ladefoged, Kust, Løber, Postkust, Kygter, Bojer, Hyrdebrend og 6 Piger, 10 Heste, 6 Hopper, 120 Dyne, 20 unge Dyne, 20 Køer, 80 Faar, 4 Vittræ.

Tredie Gang giftede Fru Helle Urne sig 10. Marts 1685 med Hans Arenfeldt til Rugaard, men hun døde 1688 og blev tilligemed sin Søn Frands Rankau, der døde i Brabant, begravet i Estvad Kirke. Frands Rankau havde mange Børn, af første Ægteskab bl. a. de to berømte Generaler Sorgen og Johan Rankau, af andet Ægteskab Oberst Frederik Christian Rankau, der blev Ejer af Estvadgaard.

I Markbogen 1683 opføres Estvadgaard med 11 Tægter, af hvilke nogle benævnedes efter Ravn-
høj, Kvindhøj, Rjontilde, Albrets Dam. Udmarken, der ikke blev gødet, var delt i 14 Tægter, af hvilke en benævnedes efter Angelsbjerg, en efter Kløvenhøj. Paa Marken var et Hus og under Gaarden hørte Flyndersø Mølle, hvis Kværn for en Alekistes Skuld maatte staa stille hver Nat fra vor Frue Tid i Faste til Martini Dag. Til Gaarden hørte en Ørredgaard, som det ikke kunde betale sig at vedligeholde, og en Alekiste ved Flyndersø Mølle. Fiskeri i Flyndersø, Niffelborg Sø og Flø brugtes kun lidet og kunde ikke betale Redstabet, langt mindre Omkostningen. For et Aars Tid siden var

oprettet en Stampemølle paa Flynderjø Strøm, der brugtes mellem Mikkelsdag og Mortensdag, hvori der var 4 Stamper eller Hamre, og var lejet af nogle Felberedere i Skive.

Frands Ranzau døde 1676, blev begravet i Viborg 13. April og nedsat i Estvad Kirke 15. April.

Oberstløjtnant Frederik Christian Ranzau var gift med Ollegaard Rodsten og arvede Rodstensæje efter sin Svigerfader Jens Rodstens Død 1706; derhen flyttede han ogsaa efterat have folgt Estvadgaard. I Aarene 1696—99 boede han mest paa Nørkjær. Baade der og paa Estvadgaard fik de en Del Børn, men disse døde unge.

Dette Egtepar var vistnok meget afholdt, de vare ofte Faddere ved deres Bønders Barnebaab, ja endog deres Gæster og Slægtninge træffes ofte som saadanne.

Anders Pedersen Brønndorff, hvis Fader var fra Brønø i Vestflæsby og Ejer af Randrup og Kongstedlund, ejede Gaarden 1710 og formodentlig nogle Aar før. Han var i Aarene 1701—4 Ejer af Linderumgaard og ejede tillige Nørre Elkjær og Egebjerg i Vendskysel. 1711 var han Forpagter af Nysensten. Det gik ham imidlertid daarligt. 1710 pantsatte han Estvadgaard med Gods for 6000 Rdl. til Fru Christine Glud, sal. Justitsraad Hans Bengons til Skjærso, hvilken Gæld blev op sagt 1723 samtidig med, at han plagedes af mangfoldige andre Kreditorer. Samme Aar gjorde Amtsforbatteren i hans Fraværelse Eksekution for Statterestancer, og

1726 var hans Kredit saa ringe, at han maatte give Præsten i Estvad Hr. Peder Høeg 6 Spanstørrs Stole i Pant for et Laan paa 12 Rdl. Da under Krigen med Sverig de svenske Fanger bleve indkvarterede paa Landet, havde man ogsaa 4 saadanne her paa Gaarden, af hvilke de 3 brugtes til Arbejde i Gravene, laantes siden ud til Bønderne og løb saa bort.²²⁾

1725 gjorde von Overbeck i Hamborg Indførsel paa Gaarden ved Lucas Rjerulf i Viborg.

Da Brønshdorff købte Gaarden af Oberst Rankau, var det „en skøn Ejendom“, men da Benzon overtog Gaarden, fulgte ikke alt Godset med og Bøndergodset var i ringe Stand; efter Fru Benzons Død kaldes det „dels ringe, dels opsætsigt“.

Johan Severin Benzon var Søn af Justitsraad Hans Benzon til Stjærso og Kirstine Glud og blev født 27. April 1692. 1719 giftede han sig med sit Søskendebarn Frederikke Luise Glud, Datter af Amtmand i Norge Povl Glud. Benzon, der havde Titel af Rancellisekretair, døde 9. Maj 1741. Paa hans Vigliste stod følgende Indskrift:

Her hviler han, som blev i Verden stærk belaffet,
 Fordi han gerne saa dens Ondskab blev afftraffet.
 Sin Næste elskte han og gærue brød sit Brød
 For den Rødtørstige, han saa, der lidte Nød.
 Med Jakob kunde han med største Føje sige,
 At liden var hans Tid saa vel som ond tillige,
 Mens han med Israël dog holdt sig fyrstelig,
 Og overbandt sin Gud i Striden mandelig.

Som han i visse Ting har Jakob efterlignet,
 Saa slap han ej sin Gud, før at han blev velsignet,
 Og ved en salig Død til ham i Himlen gif,
 Ja paa sit møjsom Liv faaledes Ende fit.

26. Maj fit hans Enke tgl. Bevilling til, at hun med sin Mands Begravelse og alt derved forefaldende maatte lade henstaa og sig forholde efter egen Lejlighed og Godtbefindende, dog maatte intet foretages til Overflod og Overdaadighed.

Benzon opførte en ny Borgegaard af Grundmur i 3 Fløje, ligesom han opbyggede Ladegaarden, der var brændt.

Hans Enke døde 16. Marts 1744 og er tilligemed sin Mand begravet i Estvad Kirke. Tolv Dage før sin Død oprettede hun Estvadgaard til en Stiftelse for 6 adelige Enkesruer og 6 adelige Somfruer, der skulde bo paa Gaarden, have hver 40 Rdl. om Aaret og ventelig med Tiden 50 Rdl., Brugen af alle hendes Møbler og af en lukket Vogn med 4 Heste for. I Riborg indrettede hun en Gaard til 7 Enter, der hver fik 10 Rdl. aarlig. Da hendes Søster søn Johan Martin Heim forud af Voet skulde have aarlig 200 Rdl. og hans Efterkommere efter ham, blev det strax vanskeligt at udrede Pensionerne, hvorfor Amtmand Werner Rosenfrank til Krabbesholm, der var Direktør, fik tgl. Tilladelse til, at adelige Fruer og Somfruer kunde lade sig indskrive mod Udbetaling af 100 Rdl. Fru Benzons gav ogsaa sine Tjenestefolk og andre mindre Summer.

Admiralinde Rosenpalm gav hun 400 Rdl. til et Sølv-Matbord og en Guld-Snustobakksdaase.²¹⁾

Godset under Estvadgaard var nu fattigt, og det var sjelden, der kunde betales Indfæstning, Herstabet maatte ofte nyde baade Sæde- og Fødetorn. Op-lysninger herom efter Fæsteprotokollerne findes i Sml. til jydsk Hist. og Topografi 2 Række I. 82—104. Klosterdamerne fik derfor i den første Tid ikke altid den Hævning, de skulde have. Det hændte ogsaa, at andre Damer tingede sig i Kost for en aarlig Afgift. Ved kgl. Res. af 7. Sept. 1775 blev det tilladt gifte Rangs personer at lade deres Hustruer indskrive i Klosteret, forat de kunde nyde godt deraf som Enker.

Følgende Klosterdamer bleve begravne i Estvad Kirke: Priorinde Benzon, 13. Marts 1759, Priorinde Sehested, 17. Dec. 1762, Fru Bøhr, 11. Jan. 1765, Frøken Hytte Sehested, 22. Feb. 1773, Frøken Muderup, 29. Dec. 1778, 45 Aar gl., Priorinde Molderup, 11. Marts 1779, 81 Aar gl., Majorinde Holst 16. Juli 1779. Da Begravelsen i Kirken vel nu var opsholdt, bleve de fleste af de følgende begravede paa Kirkegaarden: Anne Marie Blume, 1. Feb. 1781, 84 Aar, Priorinde Stagemejer, 25. April 1782, 62 Aar, Frøken Cicignon, 28. Nov. 1783, den sidste i Kirken, Konferensraadinde Anne Dorothea Trappaud f. Biethé, 25. Maj 1784, 80 Aar, Frøken Sehested, 31. Aug. 1786, 68 Aar, Frøken Anne Hytte, 28. Juli 1788, 75 Aar,

Løjtnantinde de Willers, 12. Maj 1795, 72 Aar, Frøken Marie Løfche, 9. Feb. 1797, 70 Aar gl., Frøken Elisabeth Løfche, 26. Marts 1801, 83 Aar, der havde været her, siden Klosteret blev indrettet, og var indsat af Stifterinden selv.

Man havde imidlertid fundet hele Indretningen upraktisk, og Eftvadgaard med 74 Tdr. 6 Skp. Htkr., Nørkjær med 14 Tdr. 6 Skp. Htkr. med 358 Tdr. Htkr. Vøndergods, Eftvad Konge- og Kirketiende, Brøndum og Hvidbjerg Kongetiender, fattes til Auktion 1802. Da opgaves Udsæden til Eftvadgaard til 70—80 Tdr. Rug, 40 Tdr. Byg og 160 Tdr. Havre; der avledes 3—400 Læs Hø, holdtes 150—60 Stude og Røer, 14—16 Bæster og en betydelig Mængde Faar. Til Nørkjær var Udsæden 26—28 Tdr. Rug, 14 Tdr. Byg, 50—60 Tdr. Havre; der avledes 60—70 Læs Hø og holdtes 50 Stude og Røer, 4 Bæster og en betydelig Mængde Faar.

Der kom imidlertid ingen Købere, men en fgl. Resolution af 28. Sept. 1804 bestemte, at Fundatsen skulde ophæves, Godsjet sælges, Klosterdamerne flytte til næste Efteraar, imod at Priorinden fik 300 og hver Dame 200 Rdl. aarlig. Stiftelsen lagdes derpaa under Ribe Stiftsøvrighed.

Efterat Godsjet var solgt og Gaarden udparcelleret, fattes den til Auktion 1810. Hovedparcellen var paa 34 Tdr. 6 Skp. 1 Fd. 2 Alb. Htkr., det øvrige var udstykket i 81 Parceller.

Indtil den Tid havde der hørt 1900 Tdr. Land til Gaarden, hvoraf 1314 Tdr. Land var Hede og Mose. Borgegaarden var omgivet af en stor Have med Grave omkring, var af Grundmur undtagen den ene Fløjs Udside, Ladegaarden og Forpagterboligen Bindingsværk. Desuden folgtes Flyndersø Mølle, Rikkelborg og Smøllerup.

Konrad Lundsgaard, der 1807 ved Testament af en Slægting var bleven Gjer af Østergaard i Gudum Sogn, købte Estvadgaard 1810. Han døde i en Alder af 97 Aar. Hans Søn A. F. Lundsgaard fik Skøde 27. Maj 1846. Han ejede ogsaa Nygaard. Efterat have solgt Estvadgaard, flyttede han til Langesgaard i Salling og døde 13. Juni 1895. Han var en særdeles dygtig Landmand, der i Salling gik i Spidsen for Koebrugdyrkningen, og var en af de fremmeligste paa Avægfedningens Omraade. Han var Medlem af Landshusholdningssekselskabets Bestyrelse og af Statstyrekommissionen og oprettede bl. a. et Legat for Tjenestefolk. Han var Ridder af Danebrog og Danebrogsmænd. Kort før sin Død 1856 købte Grev F. M. Knuth til Knuthenborg Estvadgaard, der siden gik over til hans Søn Eggert Kristoffer Knuth, efter hvis Død 18. Okt. 1874 Gaarden købtes af Hofjægermester C. A. D. de Neergaard til Gyldeholm. Efterat Udhusene ere brændte for nogle Aar siden, ere de opbyggede paany. De store Hedestærkninger ere for en Del beplantede.

Eftvad Kirke.

Kirken er oprindelig en Granitkirke i Rundbuestil, men har været underkastet mange Ombygninger, saa Mursten nu er blandet med Granitten. Nu findes ingen Soffel, men en Del til denne brugte afbanede Sten findes rundt om i Kirkemuren. Indgangen er gennem et tegltaft Vaabenhus paa Kirkens Nordside. Altertavlen er delt i et Midtparti og 2 Fløje, der ere til at slaa sammen. I Midtpartiet fremstilles Kristus paa Korset med 2 Engle ved Siderne, nedenunder Kristi Gravlæggelse, hvor han bæres af Josef og Nicodemus, medens 3 Kvinder med sørgmodige Træk staa hos. Paa Sidefløjene findes de 12 Apostle i 4 Afdelinger. Nederst paa Tavlen staa 14 Helgenfigurer. Figurerne ere tilbøielig forghldte. Det hele hidrører vistnok fra Middelalderens Slutning. Paa Tavlens Bagside er befæstet en Seddel: „Ved Alterets Adskillelse stod bag paa Midtpartiet 1512, paa Forsiden stod 1664. Restavreret 1873 af Maler Sæger i Viborg“. Bagved Altertavlen findes et gammelt Køgelskar og en firkantet Sandsten med en firkantet Forbygning, med en lille Blhæfte, hvori der har været noget Tøj, sandsynligvis svøbt om en Helgenlevning, thi Stenen har været i Alterbordet og blev taget derfra, da det blev flyttet mod Vest 1875. Messeshagelen er stænket af Sekretær Venzon og Hustru, hvis Navnetræk findes paa den med Søldbogstaver.

Den er af rødt Utlaff stærkt broderet med Sølv og Guld.

Døbefonten er skænket 1692 af Præsten L. S. Holst og hans Hustru, men tillige findes den foregaaende Præst J. K. Suels Navn derpaa. Kalk og Disk bære Frederik Rantzau og Fru Helle Urnes Waaben og Aarstallet 1663.

Prædikestolen er formodentlig fra første Halvdel af det 17. Aarh. og har i udstaarne Figurer paa Siderne de 4 Evangelister med deres Symboler, desuden Englehoveder og Dragehoveder. For en Del Aar siden er et Messing-Krucifix hængt paa Prædikestolen, der 1862 er taget af en af de adelige Vigkister, der bleve førte ud af Kirken. I forrige Aarh. var Prædikestolen betrukket med rødt Fløjel.

En Hjelkrone af Messing med 16 Arme hænger midt i Skibet; paa Kuglen staar: „Peder Pedersen Brønsdorph, Kirsten Andersdatter Duborig, Anders Madtson, Dorthé Hansdatter. Anno 1651. Anders Pederson Brønsdorph, Beate Sophie Holst have foræret denne Livse Krone til Estvadgaard's Kirkes Prydelse 1711“. Den har altsaa tidligere haft anden Anvendelse.

Paa Skibets søndre Væg er opsat en Altertable, der tilforn har været brugt i et Kapel paa Estvadgaard i Klosterets Tid.

Paa Skibets nordre Væg hænger et Epitaphium af Træ med 2 malede Portræter. Rammen var prægtig malet og forghltd. Nedenunder findes nu noget af en Indskrift; der stod oprindeligt: Ericus

Brunovius Pastor Estvadensis Anno Christi 1665, ætatis 51, ministerii 24, uxor Anna Bartholina Anno domini 1665, ætatis 57, conjugii 40.

Paa en Vigsten har staaet, at hun, Anne Bertelsdatter døde 30. April 1690, 84 Aar gammel. Under Triumfbuen findes 2 Vigstene ved hinanden; paa den ene staar: Her under hviler Jacob Rasmussen Juel, født i Kjøbenhavn 1630 d. 10. Dec., Sognepræst i Estvad og Rønbjerg Sogne, som bortfoer i Herren Anno 1689, 26. Junii, ætatis 59 Aar, samt hans Hustru, hæderlig, dydrike og gudhengivne Matrone Susanne Eriksdatter Brun, barnfødt i Estvad Præstegaard 1651, død 1732, ætatis 81 Aar.

Paa den anden: Her under hviler i Gud højagtbare og velfornemme Mand S. Morten Nielsen Knabe, født i Bailum Præstegaard Anno 1647, 16. Juni, Ridesfoged paa Estvadgaard 13 Aar, som siden boede paa Nørkjærgaard, død Anno 1691 5. Januar i sin Alders 43½ Aar, samt hans kære Hustru ærbare, dyd- og gudhengivne Matrone Helene Lauritsdatter Koer, født i Viborg Anno 1664, 4. Sept., som bortfjov Anno i sin Alders Aar, hvis Egtefælle Gud velsignede med 2 Døtre. Deres Minde være i evig Velsignelse.

Under Taarnet er en Gravkælder, hvori Damerne fra Estvadgaard i Klostertiden i forrige Aarhundrede have hvilet, men den bruges nu som Brændselrum. Alle disse Viglister bleve udtagne

1862 og Benene ere lagte i en stor Grav paa Kirkegaarden. I Taarnet er Begravelse for Sekretær J. S. Benzon og Fru J. L. Glud, hvis Egetister ere overtrukne med Læder og have Spor af Brydelse.

Midt i forrige Aarhundrede havde Kirken et ubrugeligt Positiv. 12. Dec. 1704 begravedes Niels Nielsen Organist i Estvad Kirke, 77½ Aar gl. Kirken har 2 Klokker, paa den ene stod: Given af den velbyrdige Mand Pier Monc til Estvadgaard 1579.

I forrige Aarh. stod paa Pulpituret følgende Navne med adelige Vaaben: Fru Olegaard Klostens, Friderich Christian Rangow, Sl. Fru Helle Brne, Sl. Frank Rangow.

1892 fandtes i Kirken romanste Kalkmalerier. Kristus, omgivet af Mandelglorien, er her malet over Korbuens, og ved Siderne synes Apostlene ved Madverbordet at have været fremstillede, til højre for Kristus ses endnu 4. Disse Malerier tilhøre det 12—13 Aarh., medens den senere Middelalder fremstillede den lidende Frelser og hans Gentkomst som den straffende Dommer. Paa Korbuens Underfide ses Guds Lam med Korset og 2 Figurer, den ene frembærende et Offerlam.

Præster.

M. Mads Ibsen Hvid 1545. 1550.

Peder Jensen afftediget —1584.

Mads Pedersen Suel 1584—1602.

Chr. Nielsen Brunob 1602—41.

Erik Nielsen Brun 1641—66.
 Jakob Rasmussen Suel 1666—89.
 Lavrids Jensen Holst 1689—1724.
 Peder Nielsen Høeg 1724—54.
 Jens Henriksen Morsing 1754—74.
 Hans Frederik Lavridsen Laurberg 1774—90.
 Jens Kjeldsen Schjørring 1790—1818.
 Ole Magnus Bjerregaard 1818—27.
 Søren Møller Tranberg 1827—28.
 Ancher Høegaard 1828—34.
 Isak Marius Bendsen Gad 1834—43.
 Theodor Konus Gad 1843—51.
 Niels Peder Gruusberg 1851—59.
 Niels Peter Gjølbye 1859—64.
 Harald Wilhelm Bülow 1864—72.
 Christian Mørk Jungersten 1872—76.
 Anton Wilhelm Scheel Olrik 1877—83.
 George William Steen 1883—93.
 Peter Conrad Albinus Nielsen 1893.

Mag. Mads Hvid maa have været Præst her 1545, da han indværgede Vejlgård i Rønbjerg Sogn som ret Præstegaard, og 1550, da han indværgede en Gaard i Mogenstrup som tilhørende Estvad Præstebord²²). Da han ogsaa var Sognepræst i Holstebro, har han vel holdt Kapellan i Estvad. Om ham se iøvrigt foran S. 504.

Hr. Peder Jensen var en stridbar Person, der 1571 vilde paaføre Peder Munk til Estvadgaard Retstrætte, men denne bevægede Provsten Hr. Jens i Sale, Peder Skriver i „Rifshoffuid“ og andre Dannemænd til at forhandle Sagen i Mindelighed, hvorpaa Peder Munk efterlod hans Forfølgelse paa

deres Forbøn, men Præsten maatte udstæde et Brev, „at efterdi forskrevne Peder Munk har af første Begyndelse tilhjulpet ham, at han er bleven Sognepræst og han dog ham og hans Tjenere fortørnet har, hvilket han ham formedelt hans Embede og Godtfolks Forbøn tilgivet har“, lovede han, at hvis det kunde bevises, at han i Fremtiden førte Klammer paa Peder Munk eller hans Tjenere, og ikke stiftede sig tilbørligen og vel som en god Guds Ords Tjener, skulde han have forbrudt sine Sogne uden al videre Dom og Tiltale.

Da Peder Munk nu 1578 havde bevirket, at Vester Videgaard blev Præstegaard og der til denne var udlagt 12 Læs Eng, hvormed Præsten var misfornøjet, har denne for højlødt udtrykt sine Tanker, thi Peder Munk lod ham nu affætte efter hans egen striftlige Forpligtelse. Præsten stævnedes Sagen for Herredagen og paastod, at Brevet var ham aftvunget og at Peder Munk havde været i hans Gaard med sine Tjenere og der tilføjet ham Overlast samt ladet hans Døre og Baase opflaa og hans Karl havde ledt efter ham i hans Dvn. Denne sidste Paastand benægtede Peder Munk aldeles og han beviste ved Vidner, at Brevet ikke var aftvunget. Ved en Herredagsdom af 2. Juli 1584 dømtes Peder Munk fri for Præstens Tiltale og denne var altsaa fradømt sit Embede.

Da denne Sag var for Landstinget, var det, han blev saa ilde behandlet af Otto Gyldenstjerne, som nedenfor S. 533 omtales. Iøvrigt var der 18. Nov.

1583. udstædt et fgl. Brev til Ribe Domkapitel om at paadømme Sagen med P. Munk, inden den kom for Herredagen. Allerede 1578 havde Præsten Strid med Otto Gyldestjerne vistnok ang. Markstæl, idet denne idelig lod Præstens Folk overfalde paa Marken, og M. Mads Hvids Dattersøn Erik Høg slog Præsten selv blaa og blodig. Kongen lod de 2 Adelsmænd udstæde en Forpligtelse til at lade Præsten og hans Folk ubevarede, men det hjalp altsaa ikke²³).

Mageskiftet med Præstegaarden gif dog allerede tilbage 1591, da Peder Munk forestillede Kongen, at Vester Lidegaards Marker laa mellem Estvadgaards Ejendomme, som han nu vilde lade indgrave og indfaste.

Hr. Erik Nielsen Brunov indgav 9. Juli 1648 Ansøgning om Kaldets Forbedring. Han havde paa 7de Aar betjent sit Kald, men han havde i dette ikke det, hvorimed han kunde underholdes tilligemed Hustru og Børn. Det var alle og enhver bitterligt, at Almuen paa Grund af forrige Aaringers Misvæxt og de store Besværinger i forleden Fejde var saa forarmet, at kun ganske saa kunde avle det, de selv kunde fortære, mindre give andre. Præstegaarden var ganske ringe, Marken fordærvet for en Del af Sand og ingen Græsning var der; Bygningen modtog han meget forfalden og en Del af Husene faldt ned af sig selv²⁴).

Om Hr. Jakob Rasmussen Suel findes i Bispearkivet et Brev fra Provsten Hr. Chr. Jensen i

Hadderup af 22. Jan. 1683. Da Hr. Jakob var anklaget for Biskoppen paa Grund af Ustikkelighed i sit Levned og Forseelse i Embedets Forretning, havde Provsten nylig visiteret, men Menigheden havde givet ham offentlig det Vidnesbyrd, at de ikke havde Aarsag til at klage over ham i nogen Maade. Dagen efter sagde dog Fru Helle Urne paa Estvadgaard til ham, at hun vilde bevise, hvad hun havde klaget over Præsten. Præsten blev meget bedrøbet, da han hørte, han saaledes var anklaget, og hvad enten han overbevistes eller ikke, saa var han dog nødt til at tage en Medtjener paa Grund af sine svage Øjne, hvilket han vilde gøre henimod Vinteren, og dermed kunde den velbyrdige Frue vel være tilfreds. Han fik ogsaa sin Efterfølger til Kapellan 1684, men denne ordineredes dog først i Dec. 1686, saa Præstens Djensvaghed næppe har været ret betydelig.

Om Enken efter den 1754 afdøde Præst Peder Nielsen Høeg, hvis Navn var Christiane Amalie Schouendal og som døde 4. Dec. 1760, findes følgende Optegnelse i Kaldets Liber daticus:

„Ved Savn af en kær Tegtefælle, med svag Evne og Befymring for 3 Sønners og 1 Datters anstændige Opdragelse blev hun hver Dag svagere paa Legemet, men stærk paa Sindets og Forstandens Kræfter, thi som hun i Sundheds Dage var en Elsker af Videnskaber og Sprogene, saa dyrkede hun dem nu end mere til Nytte for mange brave Mænds Børn. I hendes lange Lidelsers mødige Dage og

Timer levede hun fornøjet i sin Gud, taalmodig i sit Kors, opbyggelig i Ord og Omgang, blev derfor æret, elsket og højagtet af alle dydige, beklaget i sine Lidelser, lettet og trøstet i sin svage Formue. Til Bevis derpaa forbandt Kirkepatronen, Estvads Klosters Ephorus med samtlige Klosterdamerne Succesor i hans Kaldsbrev at betale Enten 50 Rd. aarlig Pension i Betragtning af hendes ynkværdige Vegems og Helbreds Forfatning samt fattige Formue“.

Paa Kirkegaarden findes en Ligsten med følgende Indskrift:

Herunder giemmes Det Graven fand giemme Af den velærværdige og vellærde Mand Hr. Jens Morsing, hvis Liv beghndtes i Hierk Præstgaard den 6. Octobr. 1709, Det han fremdrog i Naade hos Gud til Nytte for Mennisker og mest for Estvad og Rønberg Meenigheder, hvis Siælesørger han blev d. 10. April 1754. Han vandrede værdelig efter sit Kald i Ydmngthed for Gud, Narvaagenhed i sit Embede, Hetsindighed imod alle, Trofast Kiærlighed i 2de Egtestaber, hvori han kom Med hæderbaarne Apollone Friis den 7. April 1755, Med hæderbaarne Anne Elisabeth Høeg den 6. October 1769. Da han i sin Livs Tiid havde kiændt Guds Naad og tient andre med Guds Naad, sov han hen i Herren den 20de Junii 1774 og vilde her hvile som en Hyrde hos sin Hiord. Den Hæderbaarne og gudelskende Madame Apollone Friis, fød i Spentrup Præstegaard d. 11. Dec. 1729, Om hvem Uven maa jo siige: uden at ville viide det, Be-

tænkte hun de Fattige og Deris Husværelse, Steede hemmelig uden at liide Noes. Hendes Omgang var anstændig og i sit Huus var Hun Noesværdig og forsynlig, Hun søgte at behage, elske og ære Hendes Mand. Hun blev ogsaa æret af alle, Som selv kiendte Dyden. At viise Christendoms Prøver var just Hendes Forsæt og Attraae. Hun var icke kiød at leve og hun var ej heller bange, Men fornøjet med at døe, Thi som Hun 3 funde Dage kunde trøste sig selv og andre Med Guds Kundskab, Saa gjorde den samme Ophvsnung Hende frimodig til at gaa Døden i møde og siige sin kiære Ægtefælle Og ald Verden Farvel Den 23de Januarii 1769.

Rønbjerg Sogn.

Rønbjerg Sogn, Annex til Estvad, grænser mod Nord til Salling, hvor 2 Vandløb, det ene med østligt, det andet med vestligt Løb, paa en Strækning gøre Grænsen, mod Ost til Estvad Sogn og Flynderfjø, mod Syd til Estvad Sogn og mod Vest til Ejfing S. Sognet skæres af Skive-Struer Jærnbane, Rønbjerg Station. Kirkens Afstand fra Skive er 1 Mil. Jorderne ere højtliggende, især den nordøstlige Del; mod Vest er den store Rønbjerg Hede i Forbindelse med Hederne i Ejfing Sogn; her findes Rønbjerg Mose, Mejljø Mose,

Vester Mose og lidt af Hvidmose (paa Gen. Stabens Kort urigtig Vimose), som ellers hører til Sale Sogn. Jorderne ere mest sandede og Hederne af daarlig Bestaflenhed. De højeste Bakker ere Trubjerg norden for Bejlgaard, Blaksbjerg og Drelbjerg Bakke. I Sognets nordvestlige Hjørne ligger Skjorsø. De tidligere Søer Mejslø og Stavnø ere udtørrede. Sognets Fladeindhold er 2929 Tdr. L. med 69 $\frac{3}{4}$ Td. Hfr.

1 Skole. I alt i Sognet 15 Gaarde og 35 Huse med 349 Indbyggere (1880: 352, 1860: 280, 1840: 176, 1801: 132).

Den høje Banke, hvorpaa Kirken ligger, har givet Sognet Navn. Dette skrives c. 1340 Rynbjerg. I Skaane findes et Herred og Sogn af lignende Navn, der 1231 skrives Rynæbhargh, men hvis Betydning er ukendt. Under Kong Niels stod der et Slag ved „Rynebjerg“, hvilket vistnok var her og ikke i Skaane.

I Sognet findes en Del Gravhøje, af hvilke maa nævnes Tolshøj med Bejlgaard og Drmhøj paa Mosegaard's Mark. Især findes mange paa Højdedraget omkring Kirken.

1638 berettes, at der vesten for Rønbjerg er en stor Morads og Mose, der strækker sig norden for Sandvejle, og vesten for Mosen i Heden 3 smaa Søer, Stavnø, Melsø og Skjorsø. Østen for Rønbjerg laa Dalen Støvdal og Støvdalshøj. Nordvest for Nørkjær laa Nørsø. Vesten for Nørkjær Drelbjerg Bakke. Vesten for Kirken Dybdal og Højene

Arhøj, Kløvenhøj og Brorhøj; norden for Kirken Engsagerhøj og Vergravshøj. Vesten for Vejsgaard Trubbjerg, vesten for Hveinhuol Brendtbaak og nordvest derfor Rønbjerg Vejle. Østen for Kirken Stenhøj og Taalshøj. I Rønbjerg Mose fandt man 1886 et Lig i en Pels og Hue af Faarekind med en Strikke om Halsen. Dette Lig maa antages at hidrøre fra Oldtiden, medens en Formodning om, at det kunde være en 1830 forsvunden original Kludefjamer og Rniplingskræmmer Jens Hørby, viste sig uhjemlet, da paagældende var død en naturlig Død.

I Sognet findes:

Nørkjær, 20½ Edr. Httr., med Vejrmølle og 1 Hus, var 1651 en Bondegaard, men oprettedes snart efter til en Ladegaard under Estvadgaard og tilhørte 1678 Jomfru Dorethe Rantzau, der lod den drive ved en Ladefoged; Besætningen var dog kun lille: 1 Plag, 16 Dyne og 4 Bitræ. 1683 tilhørte den Fru Helle Urne til Estvadgaard; der nævnes af Marker: Kjellingsti, Nebager, Stevndal.

Nørkjær sattes paa samme Auktion som Estvadgaard 1802 og var da paa 14½ Edr. Httr. Ud-fæden var 26—28 Edr. Rug, 14 Edr. Byg, 50—56 Edr. Havre; der avledes 60—70 Læs Hø, holdtes 50 Stude og Røer, 4 Bæster og en betydelig Mængde Faar. Den købtes siden af Lavrids Laurberg, der døde 1830, og hvis Slægt allerede fra 1766 havde haft Gaarden i Forpagtning. Morten Obistgaard Pedersen købte den ved Skøde af

10. Juli 1851, Konsul Nygaard og J. C. Eriksen ved Støde af 24. Juni 1854; 1857 blev sidstnævnte Eneejer og ejede den til 1880, da den tilstødedes C. Korsgaard.

Af et Syn 1690 fremgaar det, at der var følgende Bygninger: Det store Ildsted-Kalingshus, et enkelt Hus med Bryggers, Gæstefammer, Kølle, Fæhus, 2 Hestestalde og det vestre Hus i Ladegaarden, der brugtes til Tørvehus og Faaresti. Gaarden synes, medens den var Ladegaard under Estvadgaard, altid at have været udforpagtet, men 1696 boede her dog Oberstløjtnant J. C. Rankau og Fru Ollegaard Rodsten.

1726 var der 2 Stuehuse paa 32 Fag med muret Bindingsværk paa nogle Steder, bedre end almindelige Bønderhuse, og 3 Længer Ladegaardshuse.

Ville Nørkjær, 4 Tdr. Htr.

Vester Lidegaard (udtales Ligor), 4 Gaarde, 2 Huse. 1578 fik Peder Munk til Estvadgaard Præstegaarden i Estvad og udlagde til Præstegaard igen Vesterligaard, men 1591 fik han „Lidgaard“ igen, da Præstegaarden paany skulde bruges efter sin oprindelige Bestemmelse, forat undgaa Klammer og Trætte, da nogle af Ligaards Marker laa imellem Estvadgaards Ejendomme, hvilke Peder Munk nu vilde indgrave og indkaste. 1683 beboedes den af 2 Bønder; paa Marken nævnes da Lundbak.

Vejlgaard, 4 Gaarde, deraf 1 med 4 Tdr. Htr. 1585 fik Peder Munk til Estvadgaard i Magesifte af Kronen et Bol Blæsbjerg og et

andet Bol kaldet Lille Bedelgaard. 1683 var den 1 Gaard, 2 og $\frac{1}{2}$ Bol; af Marker nævnes da Trubjerg, Tulsvig og Rothøj. Vejlggaard var Annexpræstegaard, hvilket ses af en Lavhævd af 1545, udstædt af Anders Jepsen, Foged til Binding Herreds Ting, Mogens Justesen til Lundgaard*) af Baaben er, Hr. Hans Mogensen i Gadderup, Jens Christensen i Trabjerg, og flere, at Mester Nads Hvid til Estvadgaard først udværgede Vejlggaard med alle hendes Arilds og rette Tilliggelse for en fri Præstegaard til Kirkens Gaard og Gaardskrimb med hendes aanbygge Toft, som ligger norden ved hende, indtil Christen Frandsens Kaaugaard, som er 12 Agre, 3 Agre østen Gaarden, en Toft, som ligger østen ved Stenhøj, som er 14 Agre, en, som ligger vesten ved Stenhøj, som er 11 Agre, de samme Agre kaldes Kirkestug, som ligger imellem Blæsbjerg og Rønbjerg Kirke, udi Kirketoft 6 Agre, 4 Agre udi Præsteager, Holshøjtoft, fire Agre, udi den Toft, som ligger vesten for Kirkedal, 7 Agre, udi den Toft, som støder paa Lergravhøj, 6 Agre, udi den Toft sønden for Trundtshøj 7 Agre, Thyvaldts Toft 19 Agre, Engsagre 15 Agre, 4 Agre støder paa de 15 Agre, en Ager udi Vester Borager. Item Engene til forskrevne Gaard (Sjøeng, Nørjø Eng, paa Vejlen) osv.

Primdal (udtales Primdal), c. 6 Tdr. Hfr. 1683 1 Gaard med 2 Bønder. 1683 berettes, at

*) S Fjends Herred.

sønden for Brimdal er en stor indkastet Hede, der ligger til Estvadgaard, og i denne Hede en liden Sø, Mørksø, med et tæt Krat rundt omkring; sønden for denne Hede en omflydt Holm, kaldet Gaardholm.

Brimdal var en kort Tid en lille Herregaard, der tilhørte Otto Gyldestjerne, som nævnes til Brimdal 1572. Da Præsten i Estvad Hr. Peder Jensen 1584 havde en Ketstrætte paa Viborg Lands- ting med Peder Munk til Estvadgaard, og de to Landsdommere sad og talte sammen om, hvorledes de bedst kunde forlige Sagen, „kom Otto Gyldestjerne op paa samme Landsting og var noget drukken, og som de saa sad og talte med hverandre, raabte Præsten, at de skulde se, hvorledes Otto Gyldestjerne foer med ham, og da som de (Landsdommerne) saa til Præsten, bleve de var, at Otto Gyldestjerne stod bagved ham og havde udi den ene Haand en Silkehat, som han havde sat med Bunden paa Hr. Peder's Hoved, og vendte det underste i Vejret af samme Hat og den øverste Side af Bonnet (Præsternes Hovedbeklædning) stod paa Præstens Hoved, og den anden Haand havde han udi Præstens Stæg, dog saa de ikke, at han slog samme Præst anderledes med forskrevne Hat, end at den stod saa paa Hovedet, som forbemeldt er, ej heller saa de, at han drog noget Haar af Hr. Peder's Stæg eller at han rykkede ham saa haardt udi det, at han deraf havde noget Onde“.

Otto Gyldestjerne forment, at Præsten ikke skulde bevise, at han havde slaaet ham enten Saar

eller synt Gærning eller med Bærge, vred Hu eller Haand, men Hr. Peder havde Aftenen tilforn forurettet ham og begge hans Sønner og Folk i hans Herberg og udæstet ham, da han laa i sin Seng, med mange Uvcinssord. Otto Gyldestjerne dømtes paa Herredagen 2. Juli 1584 at staa til Rette for sin Gærning²⁵).

I Anledning af en Sag imod en Karl, der vilde unddrage sig Landmilitzen, vidnede denne 21. Dec. 1714, at han havde tjent Fru Birgitte Raas paa Strandbjerggaard, Enevold Blik og i Førstningen, Jakob Krabbe antog Strandbjerggaard, faavel som og siden et Halvaars Tid paa Jakob Krabbes Gaard Brindal, som alt var lang Tid siden, men var en lang Tid før Landmaalingens Indrettelse. Jakob Krabbe har altsaa en Tid ejet Brindal^{*)}, omkring 1690, men da var den ifkun en Bondeggaard, som den ogsaa var 1651. I en Retsdag fra samme Aar nævnes et Sted „Urterhave“ i Brindal Heide, hvilke maa have været ved Fjnderjø, thi der havde man set 2 Mænd sætte Fiskekroge ud.

Rønbjerg, 3 Gaarde, 11 Huse, Skole; ved Rønbjerg Mose 10 Huse, Rønbjerg huse, var 1683 7 Bol og 6 Huse; paa Marken nævnes da Unager, Rnyggand, Fladdal, Dzelbjerg, Dvergedal; Fru Helle Urne havde lagt nogle Jorder her under Nørtjærgaard og givet Beboerne en anden Jord, der kun var Flyvesand og ikke blev dyrket, skønt

*) Din ham se Skodborg Vandfuld S. S. 164.

Rønbjerg Mænd havde haft den i 20 Aar. Rønbjerg var 1768 6 Halvgaarde.

Rønbjerg Kirke, se nedenfor.

Musgaard, 1 Gaard.

Sønderbygaard, 1 Gaard, 1 Hus, 1638 og 1683 2 Gaarde; paa Marken nævnes 1683 Tøltøj.

Risgaardsted var 1638 et Bol, der beboedes 1683 af Virial Christensen, Stytte paa Estvadgaard.

Svingelhuse, 2 Huse.

1500 toges Sognevidne, at der ej er noget Byggested i Rønbjerg, som kaldes Frisdal.²⁶⁾

1638 nævnes norden for Vejlgård et Bol Hueinhuol, der oftere nævnes senere.

Rønbjerg Kirke.

Rønbjerg Kirke er opført af Mursten i Munkeliste, med et, som det synes, samtidig opført Taarn, der er forsynet med Hvælving og forbundet med Kirken; det har Gable i Syd og Nord med 2 Glasmuller til hver Side. Kirken nævnes 1340 i en Fortegnelse over Ribe Stifts Kirker, men Bygningen er vistnok traadt i Steden for en ældre Kirke, der vel har været af Træ, da der ikke findes Levinger af Kvadersten fra den ældre Bygning. I Korets flade Østende findes et gammelt lidt spidsbuet Vindue, der dog vistnok er udvidet. Der findes en gammel medtaget Døbefont af Kamp med udhuggede bladformede Brydelsler, der maa have tilhørt en ældre Kirkebygning. Triumfbuen er om-

muret og har ikke nogen gammel Form. Alter-
 tavlen er et meget simpelt Arbejde, forestillende
 Kristus paa Korset og malet 1862 af Elemen Tost
 i Holstebro; af den ældre ere nogle gamle Helgen-
 billeder opbevarede paa Loftet. Kalken og Disten
 ere fra den kattholste Tid med følgende Indskrift
 paa den sølvforghdte Kalks sexfligede Fod: eler
 iuul det feld coce(?) xl; de følgende Par Bog-
 staver ere skjulte af et paanittet Vaaben. Den
 nævnte Ejler Juul var vistnok ham, der ejede
 Kofholm i Resen Sogn i sidste Halvdel af det 15.
 Aarhundrede. Paa Foden er paanittet 3 Vaaben
 af Sølv; paa den ene Side et med et Mandshoved
 og et med et løbende Dyr, paa den anden Mur-
 Raasernes Vaaben, medens et fjerde er faldet af.
 Maaske skulle disse maadelig udførte Vaaben betegne
 Herman Raas til Revstrup, død 1658, og hans
 Hustru Magdalene Kruses fædrene og mødrene
 (Staverskov) Vaaben. Kalken synes saaledes, efterat
 have tilhørt en anden Kirke, at være kommen i en
 Adelsflægts Eje. Prædikestolen er fra Slutningen
 af det 16. eller Beg. af det 17. Aarh. og er prydet
 med udstaarne Mennestehoveder, der række Tunge,
 og Dyrehoveder, de 4 Evangelister med deres Attri-
 buter og under disse Lovens Tavler, et Hjerte der
 bankes med en Hammer; et Hjerte der lægges paa
 en Rist, det fjerde Symbol er udslettet. Paa
 Klokken staar: Pier Mong 1583, det er Peder
 Munk til Estvadgaard.

Hadderup Sogn.

Hadderup Sogn grænser mod Nord til Sevel Sogn, fra hvilket det for en Del stilles ved Røjbæk, mod Ost til Viborg Stift, fra hvilket det stilles ved Karup Na, mod Syd til Ørre, Sunds og Bording S., mod Vest til Hodsager S. og Bordingbjerg S. Kirkens Afstand fra Hølstebro er 3 Mil. Sognets Fladeindhold (deri indbef. Grove Sogn) er 32,267 Tdr. L. med 197½ Tdr. Htr. I alt i Sognet 62 Gaarde og 192 Huse med 1507 Indbyggere (1880: 1374, 1860: 947, 1840: 698, 1801: 427). 6 Skoler. Sognets Længde fra Nord til Syd er omtrent 3 Mil. Det meste er daarlig Hede med mange smaa Moser hist og her. Længs med Karup Na findes Vandingskanaler og her i Sognets østre Del ere ogsaa de bedste Ejendomme, som Høstrup, Egelund, Faarbæk, Ormstrup. I Sognets Midte løbe Gindekøb Bæk og Barølund Bæk, der forenes og derpaa kaldes Stavlund Na, hvorpaa den forenes med Feldborg Bæk og kaldes Hadderis eller Lille Na. Omkring Stavlund Na er megen Hede og Mose opdyrket. Imellem Over Feldborg og Simmeltjør har været en henved en Mil bred Hede- og Mosestrækning, der sikkert engang har været omtrent usarbar. Sognets vestlige Del imod Bordingbjerg Sogn optages af Feldborg Plantager paa 1884 og 1640 Tdr. Land, hvis Anlæg blev begyndt 1827—28, da Staten overtog 5 Bøndergaarde for Skatterestancer,

hvilke nedlagdes. Hartkornet overførtes paa Skovridergaarden Fjeldborggaard. Af Søer findes der i den sydlige Del Hedesøen Kragsø og paa Præstegaardens Mark har været en nu tør Sø, der tidligere hed Bræfagersø.

Sognets Navn streves 1340 Haddorp, hvilket forudsætter en ældre Form Haddæthorp, der afledes af det gamle Mandsnavn Haddi og Thorp. 1638 nævnes af Høje paa Hadderup Mark: Hagebrohøj, Javnhøj, Søhøje og Dalene Kveldal og Stendal; paa Hadderis Mark: Bavnhøj og Bugedalshøje; paa Høstrup Mark: Høgshøj, Rishøj; paa Faarbætt Mark: Tranrøgel og Tornhøj; paa Kjølvræ Mark: Troldalhøje, inde i Krattet ved Gindestov Gindestovhøje; paa Fjeldborg Mark: Buthøj og Mølhøj; paa Stavlund Mark: Ulhøj.

Af Gravhøje findes nu ikke ret mange. Paa Præstegaardens Hebe 2 og Nord for Hadderup By 1, ved Høstrup 1 og paa Heden i Vest ligger Tinghøj. Sønden for Hadderis er en større Høj Bavnhøj, mellem Egelund og Barislund 2, norden for Gindingstov i Kanten af noget Egepurl er en Høj, kaldet Rosenbathøj. Ved Neder Fjeldborg er Bjerghøj, paa Graasand Mark Kirkehøj, Tophøj, Gilhøje, Skindermosehøje; ved Kirkehøj menes den gamle Grove Kirke at have ligget.

Om Kragsø hedder det i Indberetningen 1638: „Søen i sig selv er trind, ikke meget stor, Fisk derudi ere hvide, de største som Helt, de andre mindre som Sild, er en sær Slags Fisk, smager

ligesom Smelt". Vesten for Kirken var Kærret Bjørnkjær, som begyndte ved Brækagerlø og ved dets Nordende var Badestedet Ravnsvad. Norden for Bøtrup var et Badsted Rønsvad. I Egelund Mark var Søen Dunsø.

Den store Hebe- og Kærstrækning i Sognets fydlige Del og ind i Ørre Sogn bærer det fælles Navn Simmelkjær og tilhørte for en Del fordum Kronen, der længe bevarede den som Jagtdistrikt. 1583 lod Lensmanden paa Lundencæs optage et Tingsvidne om et Syn af 18 Dannemænd, „at Simmelkjær, saa vidt Kronens Laas sig belanger, er en Mil lang og Engen derudi kan være god for 400 Læs²⁷⁾. Naar Kronen bortskødde Ejendomme i Nærheden, undtoges Wildtjagten i Simmelkjær og paa de Ejendomme, der stødte op dertil. 1585 nævnes Enge i Simmelkjær i det nordligste Kjør østen for Dragstovs Laage*) og til Grove Mark, som Ridemænd ved fra Grosfand til Kronen, det vil sige, at de ved Dom frakendtes Grosfand²⁸⁾. 16. Juli 1573 udstædtes nemlig en fgl. Befaling, at Bønderne i Karup havde nogen Engbjerring i Simmelkjær, der eu Tid havde været dem frakommen og nu brugtes under en „Bygge“, men da denne „Bygge“ var Bønderne i Karup til Trængsel og Kongens Wildtbane og Jagt til mærkelig Forhindring og

*) Dette „Laage“ maa være det i et Diplom fra 1236 (Oldemoder S. 38) forekommende laagh, der betyder en Afdeling i en Skov.

Skade, skulde Engen lægges til Karup, hvis Bønder dog skulde betale Bonden hans Indfæstning, og de skulde give aarlig Landgilde til Lundenæs.

1499 gjorde Slotsfogden paa Lundenæs Lavhævd paa Simmeltjær til begge Lande med Rishug, Høstet og Maagrøft; „først fra den Sten, som stander sønden ved Simmeltjær, østen ved Namose (i Orre Sogn) og saa øster Sten efter Sten, „rint“ om den østre Ende, saa vester og nør til den Sten, som stander ved Bolskovsig, saa vester til den Sten, som stander ved Sorig Sig imellem Bolskov og Simmeltjær, saa vester til den Sten, som stander norden ved Dragesvad, saa vester Sten efter Sten, til Feldborg Mark vedtager, intet undtaget, som Sandmænd af Ginding Herred og gjorde Markskæl imellem Bestrup Mark og Simmeltjær og udsvor der alle Mænd uden tgl. Majestæt og Kronen, og hans Efterkommere Konger udi Danmark“²⁹).

Ang. de nævnte Lokalteter nævnes i Indberetningen 1638, at sønden for Grove er Østerenden af Simmeltjær, hvor der er 2 store Bjerge, Skindishjerge og syddest derfor en liden Sø kaldet Bølskovsø, hvilket vel er det ovennævnte Bolskovsig. Videre nævner samme Beretning, at sønden for Bestorp er Simmeltjær med et Vadested Dragstovvad og sønden for Over Feldborg var et Vadested over Simmeltjær, der hed Hemmingsfele. Den nordlige Del eller den Del sønden for Grove og Bestorp har saaledes heddet Dragstov, hvilket ogsaa fremgaar af

Tingsvidner af „Gind“ Herred og af Karup Birketing fra 1552 i Anledning af Karup Bønderes Eng, „at Dragstov Kær, som kaldes Simmelkær, har været holdt for Kongens Kær og de selv og andre, hvem som skulde haft Brug i Dragstov Kær eller Simmelkær, da havde de det i Anders Ibsens Minde paa Kronens Vegne, baade med Høflet, Rishug og anden Brug, og ingen anden, saa længe til Peder Ebbesen lod de Gaarde bygge ved Simmelkær paa Kronens Vegne og lagde samme Enge i Dragstov Kær til samme Gaarde“. Peder Ebbesen var Lensmand paa Lundensæs 1529—49 og Anders Ibsen den store Bonde i Trabjerg, der er omtalt foran S. 167—69 og vel har været en Art Ridefoged under Lensmanden.

Kongens Munk til Volfstrup paastod ved samme Vejlighed, at han i 50 Aar af Anders Ibsen paa Kronens Vegne havde haft Tilladelse til Rishug i Dragstov Kær, „som kaldes Simmelkær“.

Der kom imidlertid ogsaa Vidnesbyrd om, at de omstridte Enge ikke hørte til Kronen, thi der fremlagdes en Lavhænd af 1492, som Jes Knudsen havde taget paa Stubber Klosters Vegne, hvorved han indværgede det østre Byggested i Vestorp „fra Gindingskov Mark og Øster til Grousand Mark vedtager, item indværgede han Volfstov og Volfstov Made og Volfstov Sø vester fra til Dragstov til den Sten, som Dannemænd fatte derpaa og til Feldborg Mark vedtager. Item indværgede han til Klosteret Del og Fællig i det vestre Gaardsted

vesten Bækken, 4 Vegne til Markemod, og i det østre Gaardsted".

Denne Bolstov Sø har ligget paa Sydsiden af Vestorp Mark, thi i et Sandemandstog fra 1492 over denne siges Grænsen at være „først fra Gindingstov Bæk og ad den Dige og til den første Bolgrav, item fra Bolgrav og til den første Sten, som staar mellem Grovgaard og Vestorp Mark, item fra den Sten og til den Sten, som staar i den anden Bolgrav, item fra Bolgrav og til den Sten, som staar midt i Kæret, item fra den Sten og midt tværs over Søen og siden saa langt sønder til Kongens Kjør vedtager".

Disse Navne Dragstov og Bolstov ere Vidnesbyrd om, at her har staaet virkelige Stove, og Navnet Simel eller, som det i ældre Tid altid skreves, Semel betyder vel ogsaa Stov; saaledes nævnes i et fgl. Brev af 17. Juni 1584 Stoven „Semelholl" paa Hasnæs.

I Indberetningen 1638 siges det, at Simmelfjær „er med Kis og Krat, hvor udi gamle Dage toges Malm at vælde Jærn af". Et andet Sted skriver samme Beretning: „er den alt med Kis og Morads". I Amtsbeskrivelsen 1833 berettes om, at Simmelfjær er bevoget med Virk, Eg og Vidier, der for 60—70 Aar siden (altsaa ved 1760) vare saa store, at de kunde bruges til Vognstjerner: Fjælstrup paa Sindinggaard flyttede gamle Stubbe til sit Hjem, hvor de vogede op til ranke Træer.

Aar 1498 gaves i Skat af Ginding Herred 100 Jærnkloeder, hver Klode vurderet til 8 Skilling³⁰⁾, og endnu 1597 leveredes paa Bremerholm 103 og 1599 187 Kloder Simmeltjær Jærn, saa det synes, at dette Jærn er blevet tilvirket en Del senere end i de andre Egne, men ved den Tid vare de Stove, der ødelagdes forat fremkalde det kostbare Jærn, vistnok gaaede med. Se Myrop, Dansk Jærn, i Hist. Tidsskr. 4. R. VI. 125—62.

I det hele tyde flere Stednavne i Sognet paa Fortidens Stove, men disse ere vistnok ødelagte for at afgive Brændsel til Udsmelting af Myremalm.

1651 var der i Sognet af Ejendomme med Jord: 23 Gaarde, 10 Bol og 2 $\frac{1}{4}$ Bol uden Eng, lidet bedre end Gadehuse.

I Sognets nordlige Del findes:

Vibtrup, 4 Huse, var 1683 en Gaard med 3 Bønder; det er vistnok den Gaard, der 1508 hed Risgaard og da var øde, men 1552 var den i Brug og ydede Skovspin. Navnet udtales Bøvtrup og skrives saaledes 1638.

Løgvig, 2 Gaarde, 2 Huse, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Løghøj, Lillehøj, Røjebæk, Katmose. Den kaldes 1508 et øde Byggested, men 1552 beboedes den af Peder Kat, der brugte 2 øde Gaardes Jord derunder³¹⁾. 1638 skrives, at Løgvig er en Gæstegaard midt imellem Viborg og Hølstebro. Navnet betyder en Vig ved en stor Å, der forud hed Løf, oldn. laukr. Udtalen er Løvig.

Hagebrogaard, 1 Gaard. Den blev 1578 tilligemed en Mølle overdraget Kronen i Mageffifte. 1638 var Gaarden og Møllen forladt, øde og uden Bygning.

Hagebro er en gammel Bro, der var af stor Betydning for Vestjyllands Forbindelse med Lands-tinget i Viborg. 20. Dec. 1523 bevilgedes Hagebro Stubber Kloster med den Rente, der tillaa af Skodborg og Bandsfuld Herreder, imod at holde den ved stællig Bygning. 5. Juni 1586 fik Wønder og Almue i Skodborg og Bandsfuld Herreder en tgl. Befaling, at Kjeld Juel til Stubbergaard holdt en Bro færdig i Ginding Herred, kaldet Hagebro, hvorfor hver Mand i de 2 Herreder, som selv havde Heste og Bogn, af Arilds Tid havde udgivet Brohavre, som er en Tolmands Stæppe*) af hver, men da han beklagede, at Afgiften ikke ydedes rigtig, blev det dem strengelig befalet aarlig at betale inden Mikkelsdag, paa det ingen Forsømmelse skulde ske for de Veffarende. 5. April 1607 bevilgedes Hagebro Kjeld Juels Enke Fru Kristence Juel, „dog at hun skal være fortænt den med Fjelle, Bolværk, gode stærke Rækker paa begge Sider og al anden Tilbehør og Nødtørft at forbygge og ved Magt holde. 25. Marts 1635 fik Lensmanden tgl. Befaling om at give Erklæring i Anledning af en Bro, som tilforn har været slaaet over Karup Aa,

*) Tolmands Stæppe er et Smørmaal, der er 6 Tommer højt og har 12 Tommer i Diameter.

men nu var ganske borte, den rejsende Mand til stor Forhindring. Ved et Syn over Broerne 1660 skrives: „En højsornøden Bro kaldet Hagebro i Ginding Herred er den rette alfare Vej for alle Rejsende fra Stjærn Bro, Ringtjøbing, Holstebro og til Viborg, baade til Landsting og til Markeder, som ubi en hastig Vand, Tøbrud og anden Tilfald ikke kan køres forbi og derfor ej mistes kan, men har i disse Tider ligget slet øde, den Rejsende til største Glæde og Livsfare, og efterdi der altid af Ginding Herred er tillagt Brokorn af hver Gaard at holde den vedlige med, var derfor højlig nødvendigt, der maatte ske med snarreste Befaling den igen at lægges og repareres“.

Broen er igen bleven opbygget, men 1690 toges der Syn derover efter Vejinspektørens Fuldmægtigs Begæring: „Befandtes samme Bro ganske øde, saa at ingen, hverken ridende eller kørende uden Livsfare kan komme derover, naar Vandet er noget højt, og knap gaaende; 6 Bjelker, hver paa 12 Alen, ere slet borte, de 3 Parter af Ræstræerne ogsaa borte paa nordre Side og paa søndre Side staa de paa Rave, Hammeren og Pillerne staa paa Rave og ere ganske raadne, saa samme Bro kan ikke repareres paa anden Maade end af ny opbygges“. ³²⁾

Siden tilbød Mølleren ved Hagebro at opbygge og vedligeholde Broen og 24. April 1700 bevilgede Kongen ham bestemte Bropenge af Rejsende og Kreaturer ligesom at bygge et Hus paa Broen,

hvor han maatte holde Værtshus med gode Logementer, Øl og Mad, Mjød og Brændevin.

I Winteren 1774 tog Broen saa stor Skade, at det anbefalede de Rejsende at drage om ad Estvad.

Ormstrup (udtales Wormstrup), 3½ Tdr. Hftr., og saa 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Mølleager og Slejager. Mikkel Lavrensen til Strandbygaard stiftede 1464 en Sjælemesse i Helligaands Kloster i Aalborg og gav dertil bl. a. den øde Gaard Wormstrup i Hadderup Sogn med et halvt Møllested³³). 1638 skreves Navnet Ormstrup og der er ingen Tvivl om, at Gaarden har Navn af Mandsnavnet Orm. Her findes en Vejrmølle.

Tørvekrog Hus, Østerhus, Højhus.

Hadderup med Kro, Skole, 5 Gaarde, hvoraf de 4 kaldes Højgaard, Vestergaard, Dalsgaard og Østergaard, og 16 Huse. Hadderup By var 1683 3 Gaarde foruden Præstegaarden.

Hadderup Præstegaard, 4 Tdr. Hftr.

Hadderup Kirke, se nedenfor.

Hadderis, 2 Gaarde, 8 Huse, 1597 en Gaard med 2 Bønder, 1683 1 Gaard med 6 Bønder; paa Marken nævnes da Budal.

Høgsgaard (udtales Høwsgor), 1 Gaard, 1 Hus, 1683 et Bol; paa Marken nævnes da Hvidhøj, Trindhøj og Langhøj. 1552 stævnede Domprovst Iver Juel Gabriel Gylbenstjerne for 1 Ørte Rug, som aarlig skulde gdes Hadderup Kirke af Høgsgaard, og fremlagde et Brev fra 1479, at Ridder

Her Høg undte Kirken denne aarlige Afgift af sin Gaard i Høstrup kaldet Høgs Hussted, hvilket Kongen havde stadsfæstet 1531. Uagtet G. Gyldenstjerne paastod, at han ikke vidste noget derom, vandt Kirken Sagen³⁴). Endnu yder Gaarden Afgift til Kirken for Vin og Brød.

Høstrup (udtales med langt ø), 6 Gaarde, 8 Huse. 1543 fik Niels Bistesen i Hesselbjerggaard Bevilling paa Trediedelen af Høstrup paa jamme Betingelser som før Grevens Fejde. Her var 1683 3 Gaarde med 5 Bønder; der klagedes da over, at Agre og Enge lode stor Skade af Vaar- og Høstvand. Vandet kom fra en flom Avegmosesønden for Byen; paa Marken nævnes da Bulster Kilbe og Gurgjord. Navnet var oprindelig Høgsstrup. Bækken hed 1638 Høsbæk.

1597 brugtes under Høstrup den øde Gaard Skraarup. 24. Okt. 1683 toges Syn paa Skraarup Hede sønden for Høstrup, vesten for Faarbæk Hede, norden for Egelund Kirkevej og østen for Høstrup Hede, hvorom der vidnedes: „Forfrevne Skraarup har ej i vores, ikke heller i vore Forældres Tid været brugt, og som vore Forældre for os have fortalt, da har det ikke i 200 og maaste i 500 Aar været brugt, der kan ingen Ager, Agerren eller Rhg synes eller kendes, er overbegroet med sort brun lang Lyng, dertil er ingen Eng eller Engskifte, ingen Fiskevand eller nogen betvem Sted at forbygge nogen Gaard paa, men tjenligt til Fædrift for derhos omliggende Gaade. For denne Skraarups

Hede kontribuerer aarlig Høstrup Opsiddere til Lundenæs, de Herrer von Ueffelen, 12 Staalpund Smør". Et Hus Staarup findes paa Høstrup Hede.

Faarbæk, 6 Gaarde, 8 Huse, var 1683 1 Gaard med 6 Bønder; af Marker nævnes da Hvidballe, Kløvthøj, Vejshøj, Gildbjerg, Sletvig, Remmer, Tranrøgel, Rævmoose. Imellem Faarbæk og Høstrup var 1638 et Vadested, der hed Resensfele.

Hulbæk (udtales Hvolbæk), 1 Gaard, 1 Hus, med Vandmølle, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Slejager, Kimmelstøtter, Stavnklint, Kragbjerg, Trinning Aas; her laa en Mølle, der ogsaa nævnes 1638. 1641 toges Tingsvidne, at „Hulbæk er ikke uden en Afbygge og Part af Faarbæk Ejendom og ikke kan agtes eller være mere og højere end for en halv Tordejergaard“.

Egelund (udt. Feggelen), 4 Gaarde, 6 Huse, 1683 2 Gaarde, hver med 2 Bønder. 1480 nævnes den østerste Gaard i Egelund og 1466 den vesterste³⁵).

Stavlund, 2 Gaarde, 7 Huse, 1683 en Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Sandknude, Ulshøj, Sorthøj, Bøsmose, Lillehøj.

Neder Feldborg, 3 Gaarde, 10 Huse, Vandmølle, Skovridergaard, 13 Tdr. Hfr. En Gaard i Feldborg og et øde Byggested blev 1487 skødet til Aarhus Bisshop³⁶); i Neder Feldborg nævnes 1618 1 Gaard, 5 jordegne Boliger og 1 Hus. Her var 1683 7 hele Bol med 11 Bønder; paa Marken nævnes da Ørstov, Bjørntjær, Bythøj, Tingvej.

Over Feldborg, 4 Gaarde, 67 Huse, med Kapel og Vejrmølle, 1683 4 Gaarde med 7 Bønder; paa Marken nævnes da Storhøj, Stenhøj, Taarbjerg, Lillehøj, Feldbjerg Kilde. Feldborg hed tidligere Feldbjerg; det er usikkert, om Feld er samme Ord som det norske Fjeld, men Egnen er bakket; maaste er Feld eller Fel det gamle Felc, der bethder Badested; 1638 nævnes her Badestedet Hemmingskjole. 1690 fangedes Ulve i Over Feldborg, der fremvistes paa Herredstinget, hvor de ophængtes i Galgen. 1646 nævnes i Sognet Gaarden Uvngaard. 1591 nævnes 2 Gaarde, Boelsgaard.

Sadderup Kirke.

Kirken, i romansk Bygningsstil, er opført af tilhugne Kampesten udvendig, men runde Sten indvendig, Granitsoffel med Straakant, men i Koret sidder hist og her imellem dem 11 andre Sten med Rist paa den øverste Kant. Koret er uden Absis, Triumfbuen af Mursten. Til Skibets søndre Mur er der, sandsynligvis forat give Plads for Beboerne af det i det 14. Aarh. nedlagte Grove Sogn, tilføjet en hvælvet Udbygning paa 11 Alen i Kvadrat, hvis nederste Halvdel er afbanet Granit og den øverste Halvdel Teglsten i Munkeskifte. De 2 gamle Indgange jæs endnu, men da de sidde temmelig nær ved Koret, maa det antages, at Skibet er blevet forlænget mod Vest, da Taarnet

blev bygget. Vaabenhuset er nedbrudt og Indgangen er nu i Taarnets søndre Side. Taarnet er med Krydshvælving og med Spir. I det hænger 2 Klokker uden Indskrift. Taarnets søndre Side er, som det antages, ombygget i forrige Aarh., hvilket ses af, at Stenene i denne ere mindre end i det øvrige Taarn; med Jærnbogstaver er indmuret P. F. A. P. 1758. I Taarnet har været Begravelse for Præster, men ved en Uforsigtighed fra Læverens Side brændte Kisterne for nogle Aar siden. Taarnet, Skibets søndre Side og Udbygningens vestre Side ere tækkede med Blt, det øvrige med Tegl. I Skibet findes Levninger af Kalkmalerier. Koret har Bræddeloft, Spændtræerne ere af Eg, det øvrige Tømmer af Naaletræ. Det er $9\frac{1}{4}$ Alen bredt, 2 Alen smalle end Skibet.

Alttertablen er af Egetræ med maadelige Udskæringer, i Midten en daarlig Fremstilling af Nadveren, derimod er det gamle Alterbord, der indvendig bestaar af een Sten, bevaret. Prædikestolen er med Himmel og daarlige Malerier af Evangelisterne. Døbefonten af Granit uden Betydning. I Skibets Gulv er en Vigsten, under hvilken der findes Levning af en Kiste i en muret Grav. I Koret findes 2 Tavler med Navne paa Præsterne siden 1519.

Præsten R. P. Sadolin stænkede Kirken en forghldt Sølv-Kalk og Dist, ligesom han indrettede en Halvgaard ved Kirken til Bolig for Præsterne.

Tønne Juul's Enke Fru Anna Kathrine Friis gav i det 17. Aarh. en Afgift af Gaarden Kolkur i Fjends Herred til Afholdelse af Fredagsprædiken i Fasten.

I Feldborg er et Kapel, indviet 16. Nov. 1890.

Præster.

Hans Mogensén 1545.

Christen Graversén 1584, død c. 1600.

Jens Christensen Olby 1619. 1662.

Christen Jensen 1662—1705.

Mag. Peder Frederiksen Kragelund 1704—32.

Jakob Mortensen Thillerup 1732.

Jakob Abild 1733—40.

Lavrids Pedersen Braad 1741—47.

Rnud Henrik Olsen Sadolin 1747—73.

Peder Eggens 1773—77.

Vincens Breinholm 1777—1815.

Hans Jakob Bøtcher 1815—18.

Hans Peter Barfod 1818—27.

Balæmon Laurberg 1827—45.

Johan Ferdinand Georg Hansen 1845—48.

Jens Hjerjing Røstrup 1848—56.

Gerhard Tage Valdemar Hald 1857—65.

Niels Peter Fønss 1866—73.

Ditlev Ludvig Rogert Gøbsche 1873—78.

Harald Lavrids Engberg 1878—81.

Marius Peter Malte Jensen 1882—85.

Nikolaj Andreas Bryndum Røstrup 1885—91.

Peter Tørgensen 1891.

Af en Herredagsdom fra 1547 om Trandum Præstegaard ses det, at Hadderup Kirke havde ligget under Stubber Kloster og Sognemændene gav Tiende og Præsteredsel til Klosteret, der holdt en Kapellan til at besørge Gudstjenesten baade i

Hadderup og Trandum. Dette varede, indtil Iver Zuel kaldede Hr. Hans til Præst i Hadderup og overdrog ham Præstegaarden³⁷).

Der har altsaa dog engang været Forbindelse med Trandum Sogn, men alligevel er det underligt, at Præsten Hr. Jens Christensen kunde udvirke en fgl. Befaling af 28. Marts 1635 til Biskoppen om at erklære sig i Anledning af, at Præsten havde andraget, at hans Annexkirke, som kaldes Trandum, skal være ødelagt og Sognesolket søger Sevel Kirke, 2 af de bedste Gaarde i Hadderup Sogn ere lagte til Sevel Sogn, saa Præstens Indtægter vare formindskede. Han opnaaede ej heller nogen Forbedring. Vedre Iykkes det, da han efter Krigen 1643—45 erhvervede et Tingsvidne af 6. Nov. 1645, „at Aar 1643, da Fjenderne først kom her ind i Landet, da er Hr. Jens Christensen af de „Stalhandschusche“ ganske udplyndret, saa at de i 6 Dage have ganske forjaget ham fra Hus og Hjem og have da bortrøvet Sengetæpper, Fetalie og Husgeraad og alt, hvad de foresandt, slaget hans Vinduer ud og slet fordærvet og borttaget, hvad de foresunde. Dernæst under de „Nabasche“ han holdt Indkvartering i 15 Uger en Præst selvtredie med 4 Heste og udgivet til dem en stor Kontribution Penge og købte 15 Tønder Havre til deres Heste, thi der ingen Havre avles i Sognet, og blev al Baarsæden forhindret udi Sognet, saa han ikke kunde saa sin Tiende, som han skulde, og det fejler paa Rugsæden.

„Dernæst Aar 1644 kom Ritmester Panchras med al sin Regiment til ham og ganske forstyrrede ham. Siden samme Aar har han hver Dag udfstanden stor Plyndring, medens Fjenderne vare her i Landet, at de „Beische“ have ham frataget Klæder, Fetailie, Sølv og Penge og paa det fidsste borttaget hans Heste og gjort ham ganske stor Overvold. Item er det dem og vitterligt i Sandhed, at Løjtnant, som laa paa Stubbergaard, med en Parti er opdragen til ham og først udplyndret Kirken og siden er dragen i hans Gaard og opgrov af Jorden i hans Hus Sølv, Gods og Gode og borttaget alt, hvad han havde, og mere de vilde.

„Item nærværende Aar 1645, da Fjenderne igen ere indrykkede i Landet, have de ofte haft Indkvartering hos ham, thi han boer paa en alfar Vej og er derover kommen i stor Fornedring. Item vunde og forskrevne Mænd, at det er dem og fuld vitterligt i Sandhed, at forskrevne Hr. Jens Christensen har en ond, skarp Gaard paa Ubling og ikke kan avle uden 10 eller 12 Læs Hø, og er Sognet altsammen skarp og ond og ikke uden ringe, thi der er kommen fra den i gammel Tid baade Anneret og Gaarde til andre Sogne og ingen Hjælp han har bekommet i nogen Maade“.

Derpaa søgte Præsten mod en billig Afgift om et Stykke Eng ved Gindestov Bæk, som hørte under Hølstebro Bispegaard, men laa 4 Mile derfra, hvilken Ansøgning anbefalede af Lensmanden Erik Suel og ogsaa bevilgedes.³⁸⁾

Beboerne af en Gaard i Hadderup, der skyldte 4 Tdr. Rug til Hadderup Kirke og til Domproben i Ribe et Brændevin og $\frac{1}{2}$ Daler i Gæsteri, klagede 1636 over, at Herredsfogden og Biskoppen har udlagt Degnen en tredie Del af deres Gaard, som aldrig tilforn havde været Degnebolig, medens Degnen var fraflyttet et Hus, som Præsten havde ladet opsætte paa Hadderup Mark. Herredsfogden var kommen til deres Gaard, havde opbrudt Døren, udjaget Kvæg og Fæmon og udfastet deres Gods, hvorpaa Degnen flyttede ind og tilspærrede deres Ladedør for deres Hø og Korn, og det uden Dom og lovlig Proces.³⁹⁾

Grove Sogn.

Med fgl. Resolution oprettedes dette Sogn fra 1. Nov. 1893, idet den sydlige Del af Hadderup Sogn udfiltes i kirkelig Henseende, ligesom der af en Del af Ørre Sogn dannedes Simmeltjær Sogn som Annex til Grove Sogn. Under Grove Sogn hører:

Gindingstov (udtales Ginnestov), 1 Gaard, 1683 et Bol. Dette Sted ligger i Midten af det langstrakte Ginding Herred og her har det ældste Tingsted været, men i en fjern Fortid. Her findes et Egekrat, der i sin Tid har været fredet, da det er omgibet af en gammel Grøft, og i dette findes en Gravhøj, Rosenbathøj. Som en Mærkelighed

nævnes det i Kirkebogen, at her 1726 døde 2 Brødre, Per og Jens Svenningsen, den ene 71 og den anden 14 Aar gammel.

Øster og Vester Vestorp, 3 Gaarde, 16 Huse. 1547 nævnes Vestorp som 1 Gaard, men 1683 var det 2 Gaarde, hver med 2 Bønder.

Vaaslund, udtales Våslun, 1638 Vastlund, 1683 Baeslund, sidstnævnte Aar 1 Gaard med 2 Beboere.

Graasand, 3 Gaarde, 4 Huse; 1683 2 Halvgaarde, Store og Lille Graasand, paa Store Graasands Mark nævnes da Møldam.

Grove (udtales Grow), 1 Gaard, der 1893 købtes til Præstegaard for 23000 Kr., Skole og 5 Huse. 1683 var det en Gaard med 2 Bønder, hvortil hørte en vidtløftig Mark, der ikke kunde drives af 2 Plove og som led Skade af Sandflugt.

Pilhuse, 8 Huse, Parceller af Grove.

Hesfjellund, 4 Gaarde, 9 Huse. Stedet nævnes 1483, var 1683 en hel og en halv Gaard. 1638 var der et Badested over Aaen, der undertiden var vanskeligt at komme over, medens der tidligere var en Bro, der hed Karup Bro. Navnet skrives 1483 Hesfjellund og saaledes altid, aldrig Hestlund.

Rjølvraa, 2 Gaarde, 8 Huse, Skole, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes da Toredal og Gjurebæk. 1638 kaldes Bækken Bækko. 1483 nævnes her en Mølle og Gaarden skødedes 1490 til Bor Frue i Karup; da hed Aaen Vesteraa⁴⁰).

Ure, 4 Gaarde, 3 Huse. 1683 var Neder Ure en Gaard med 2 Beboere, der led Skade af

Sandflugt, Over Ure en Halvgaard. 1487 nævnes Ure og Dungskov i Ginding Herred⁴¹).

Statsraad Steensen til Avnsbjerg gav 1776 hver af sine 2 Halvgaards Fæstere i Neder Ure, Brødrene Jens og Christen Christensen et Søldebøger, der altid skulde forblive ved Stedet fra Slægt til Slægt, fordi de havde opbygget Gaardene og forbedret Jorderne og Engene.

Gedhuset, 1 Gaard, 1 Hus, Parcel af Grove. Til 1810 holdtes her kun Geder foruden Arbejdsstude og 2 Køer.

Grove Kirke.

I en Fortegnelse fra c. 1340 nævnes som øde Kirken i „Grouæ“, der antages at have staaet paa Kirkebjerg i Heden. En Kirke i denne lidet bebyggede Egn tyder paa en stærkere Bebyggelse i Middelalderen end senere, og der skal ogsaa paa flere Steder i Heden være Spor af forsvundne Gaarde. Da der ingen Stenlevninger findes af Kirken, uagtet man har undersøgt „Kirkebakkens“ og Pladsen der omkring med en Jærnstang, har den sandsynligvis været af Træ. 8—900 Alen østen for den Plads, hvor den gamle Kirke antages at have staaet, blev der 1893 opført en ny Kirke, der kostede c. 18000 Kr., som for største Delen tilvejebragtes ved Tilskud fra Statskassen. Den blev indviet 26. Nov. 1893.

Præster.

Jens Lauritz Andersen 1893.

Hodsager Sogn.

Hodsager Sogn, Annex til Aulum i Hammerum Herred, grænser mod Nord til Bording Sogn, mod Ost til Hadderup S., fra hvilket det paa en Strækning stilles ved Lilleaa, der ved Brogaard falder i Storaas, mod Syd til Ørre og Aulum Sogne i Hammerum Herred, fra hvilke det stilles ved Storaas, og mod Vest til Aulum og Mejrup Sogne. Kirkens Afstand fra Holstebro er 2 Mil. Sognets Fladeindhold er 6614 Tdr. Land med 53½ Tdr. Hfr. Den største Del af Sognet er Hede-strækninger og Moser (Birkmose, Hvidmose, Hestbjerg Mose), men der findes gode Enge langs med Storaasen ligesom ogsaa ved Hodsager Bæk, der springer ud i Sognets sydlige Del, jorden danner en Del af dets Østgrænse og derpaa løber mod Vest ud i Storaasen. Jorderne ere flade, men norden for Storaasen hæver sig den store Banke Mlibjerg, der er 139 Fod; jønden for Hodsager er Hodsager Bjerg. Den dyrkede Del af Sognet findes mest langs Storaas, der kaldtes Guden (se foran S. 296), i en Strækning af henved 2 Mil. Jorderne ere sandede. Ved Hedeselskabets Hjælp have Beboerne 1872—73 anlagt en Engvandingsskanal mellem Bredvigbæk og N. Mlibjerg, der har kostet 20,000 Kr. og er 1½ Mil lang. 2 Skoler. Andelsmejeri. I alt i Sognet 74 Gaarde og Huse med 508 Indbyggere (1880: 400, 1860: 310, 1840: 180, 1801: 99, 1787: 90).

Sognets Navn skrives 1340 Holsagher; da Udtalen er Høser, maa det være oprindelig Holesager. 1500 skrives Halhager, 1524 Holdhager.

I Sognet findes:

Neder Yllbjerg, 1 Gaard paa 3 Tdr. Httr. og 14 Huse, 1683 1 Gaard med 2 Beboere. Navnet skrives 1597 Dyliebjerg. 1597 kaldtes Neder Yllbjerg Hjelm's Hussted.

Over Yllbjerg, 2 Gaarde, deraf 1 paa 4 Tdr. Httr., Skole og 10 Huse, af hvilke 1 hedder Damtoft. 1683 1 Gaard med 2 Beboere.

Dalgaard, 1 Gaard og 4 Huse. Dalgaard's Hussted brugtes 1528 af Anders Jepsen i Trabjerg og var siden øde, men opbyggedes 1578 af Anders Jepsens Sønnedatter og hendes Mand Simon Oluffen. 1711 optoges der Tingsvidne om, at Dalgaard var bygget paa Brogaard's Ejendom, at den ejedes af Peder Christensen i Brogaard, der døde 1665, og at dennes Datter Edel nedtog Bygningerne. Der fremsførtes ogsaa et Skøde fra Peder Thomesen Barsod af Brændgaard i Thy 1657 paa Dalgaard. Jfr. foran S. 170—71. 1683 var Dalgaard øde.

Brogaard, 1 Gaard og 4 Huse, af hvilke 2 kaldes Meltoft og Mølgaard, var 1683 1 Gaard og blev af Kongen 1524 tilskødt Anders Jepsen i Trabjerg imod aarlig at give samme Stat og Landgilde, som 12 jordegne Bønder i Ginding Herred aarlig gav for Bondegøds, der var lige saa godt. Denne Ejendom maa, altsaa have været

ham særlig magtpaaliggende, og da han samtidig fik Gamle Hodzsager, har han ventelig ønsket at samle sig en sammenhængende Ejendom, der kunde lægges under Trabjerg, hvor han havde en Art Herregaard, se Side 169.

Gamle Hodzsager, 4 Gaarde, af hvilke en kaldes Birkkjær, og Husene Damholt og Hodzsagerhus.

Gaardene ligge i temmelig Afstand fra Kirken og ere saaledes af ældre Oprindelse end denne. Det har været en Selvejergaard, men Aar 1500 gav Udelandsmanden Søren Fjel til Hedegaard Niels Klemenzen til Blæsbjerg 16 Mark, „for han fik Halzsager“⁴²). 1524 fik Anders Jepsen i Trabjerg Skøde af Kongen paa Hodzsagergaard imod at give samme Landgilde som den bedste Bondegaard i Binding Herred. Herligheden til Gaarden med Dalgaard's Hussted afstod Kongen 1585 til Peder Gyldestjerne til Tim, Kronen fik den igen 1618, men afstod den 1646; da var her 4 Beboere. 1683 var der tre Beboere; af Marker nævnes da Borsmose, Lødbjerg, Timkjær.

Kirkegaard, 2 Gaarde, Vejrmølle, Høsterhandel, og Husene Damholm og Kirkegaardshus. Kirkegaard var tidligere Præstens Annergaard.

Hodzager Kirke, se nedenfor.

Toppergaard med Skole og 1 Hus kaldet Rjærgaard.

Hallindbætt, 3 Gaarde og 10 Huse, af hvilke 4 hedde Fælagerhus, Damgaard, Ving-

gaard og Blæsbjerg; skrives 1683 Hallingbæk og var da 3 Gaarde og 1 Hus.

Sønderagerhuse, 2 Huse, Parceller af Bredvigbæk.

Halkjærhuse, 5 Huse, Parceller af Halsindbæk.

Bredvigbæk, 1 Gaard, 2 Huse, 1683 1 Gaard.

Namosegaard, 2 Gaarde, 5 Huse og Andelsmejeri. 1683 1 Gaard med 2 Beboere.

Godsager Kirke.

Kirken er opført af raa Kampesten, tækket med Tegl og uden Taarn. Paa den nordre Side er et Vaabenhus af Teglsten med en gammel jernbeslaet Dør. Kirkens Indre er et Rum uden afdelet Kor eller Korbue med Bjælkeloft for største Delen af Eg. Altertavlen er fra nyere Tid med Kristus paa Korset og de 4 Evangelister. Ved dens nordre Side er en lukket Stol for Præsten, tidligere Skriftestol, paa hvilken der er en Del Træstøberarbejde og øverst følgende udstaarne Indskrift: Anno 1621 lod B. T. oc M. N. D. gjøre dette Skrifte Stol. Unica spes mea Christus, mentiri turpe est (mit eneste Haab er Kristus, at fornægte ham er stammelig). I denne Stol er henfat 4 Figurer, af hvilke den ene er S. Andreas; disse tilligemed et Krucifix, der hænger paa Kirkens nordre Væg, stamme fra den ældre Altertavle. Paa en af

Stolene staar 1608, paa Degnestolen 1671. Prædike-
stolen har noget simpelt Træstærerarbejde.

Kirkegaarden har kun 1 Indgang, fra Øst.
Ved denne Indgang findes en taarnagtig Bygning
fra den nyere Tid, hvori hænger en Klokke med en
gammel Indskrift, men den er vanskelig at komme
til. Klokken har tidligere hængt i Kirkens østre
Gavl, men denne har næppe kunnet bære den og
synes at have været falbefærdig, da det øverste er
opført af Mursten.

Bording Sogn.

Bording Sogn grænser mod Nord til Hadderup
Sogn, mod Øst til Lysgaard og Hids Herred i
Viborg Amt og Brads Herred i Marhus Amt, fra
hvilke det for største Delen stilles ved Skarup Aa,
mod Syd til Brads og Hammerum Herreder, mod
Vest til Fkast og Sunds Sogne i Hammerum
Herred. Kirkens Afstand fra Silkeborg mod Øst
og fra Herning mod Vest er c. 2½ Mil. Sognet
gennemføres af Jernbanen Skanderborg-Stjern,
ved hvilken er Bording Station.

Sognets Fladeindhold er 2858 Tdr. Land,
men dets langstrakte og smalle Form gør, at der
er 4 Miles Afstand mellem den nordlige og sydlige

Grænse. Den nordlige og sydlige Del bestaar for en Del af store Hedestrækninger, men ellers ere Sognets Hedejorder i nhere Tider opdyrkede med stor Kraft, saa Folketallet i dette Aarhundrede er iteget til henved det firdobbelte. Hartkornet er lavt paa de opdyrkede ofte gode Hedejorder. Der er ogiaa fundet Mergel paa flere Steder. Af særlig Betydning er det store Mergellag ved Damholt, hvilken Ejendom tilhører et Interessentskab og hvorfra Mergelen ad en ved Hedeselskabets Medvirkning anlagt Jærnbane føres til Sunds, Ørre og Hødsager Sogne. I Sognets nordlige Del ere flere private mindre Plantager, og i dets sydvestlige Del har Staten indtaget 800 Tdr. Land til Beplantning. I Sognets sydlige Del findes den store Utkjær Mose og Kæret Stral, der er simpel Engbund, hvoraf Navnet. 2 smaa Søer Søbjerg og Ravnholt Sø.

Sognet lagdes ved Reskr. 6. Jan. 1832 til Hammerum Herred.

5 Skoler. Andelsmejeri. 2 Brugsforeninger. I alt i Sognet 38 Gaarde og 287 Huse med 1596 Indbyggere (1880: 1326, 1860: 839, 1840: 609, 1801: 467).

Sognets Navn skreves 1340 Burringh, 1496 Borrem, 1507 Borring, 1524 Borrum, 1584, 1619, 1638 Borring, ligesom den nuværende Udtale paa Egnen er Barring, derimod har man i et Par Hundrede Aar skrevet Bording, og derefter er Udtalen i finere Folks Mund Bording. Uagtet Skrivemaaden

Burringh 1340 er det dog muligt, at den oprindelige Form har været Bord-ing, da d efter r allerede i tidlig Tid ikke udtaltes, og at Bord er det samme Ord som i Bordbjerg, der betyder Kant, Rand, thi Kirken ligger paa det yderste af et Højdedrag, der derfra skraaner langsomt ned mod Naen, men dog ikke brat som det Højdedrag, hvorpaa Bordbjerg Kirke ligger.

I Indberetningen 1638 udsiges det, at der findes mange smaa Høje i Sognet, men ingen med særlige Navne. Paa Kavnholt Mark findes nu 3, men mange ere fløjfede, deraf den store Søhøj. Vesten for Bording findes nogle i Heden. Ved Christianshede findes Vandingshøj eller Wantingshøj (paa Gen. Stabens Kort urigtig Vandamhøj). I Hestlund Mose fandt man for en Del Aar siden en Del gamle Mønter, for hvilke Finderen fik 3—400 Rdl. I Nedergaard Marks Stæl til Brads Herred har der for c. 50 Aar siden paa Klintbakke staaet en stor Sten med indhugne ulæselige Tegne, hvilken Sten er kløvet og benyttet i Gaarden Nedergaard; de Fordybninger, der findes i en der værende Trappesten, tyde dog ikke paa, at Indskriften har været med Runer. Imellem Christianshede og Højris i Skast Sogn gaar en gammel Vej, der kaldes Rongevej og altsaa vel er et Stykke af en Hovedvej fra Rolding til Holstebro.

Sognet hører til Vindeegnen. Høsebinderiet drives endnu, men ikke noget imod forstum.

De mange Stednavne paa Lund og Holt vidne om Fortidens Skove; endnu 1638 var der Skov ved Guldfarhoved.

I Sognet findes:

Agerstov, 4 Gaarde, 16 Huse, deraf 1 Gaard kaldet Vat; 1683 2 Gaarde, der laa lavt.

Munklinde, 2 Gaarde, 3 Huse og Vejrmølle, 1683 1 Gaard med 2 Bønder. Beliggenheden er paa et Højdedrag, hvorfor det maa antages, at Lind er det oldnorske lein, der betyder Balle, medens Endelsen vid i Navnets gamle Form, der var Lindvid, betyder Skov. 1499 pantfattede Hr. Erik Eriksen Løvenbalk til Aonshjerg til Niels Klemensen til Blæshjerg bl. a. Sundtofte, Munklindvid og Moslund i Ginding Herred. 1495 havde sidstnævnte af Anders Munk faaet Skøde paa Moslund og en øde Gaard, Munklindvid og 2 Gaarde, kaldet Stubkjær. 1507 ejede Niels Klemensen tillige Søbjerg.⁴³⁾

Moselund (Vester), 1 Gaard, 9 Huse, 1683 1 Gaard med 2 Bønder.

Kuskjær, 7 Huse (udtales med kort u), var 1683 en Halvgaard med 2 Bønder.

Søbjerg, 1 Gaard, 7 Huse. Søbjerg nævnes 1507 og var 1683 1 Gaard med 3 Bønder.

Damholt, opdyrket af raa Hede fra Bording By; om Mergelsporet se foran.

Stubkjær, 15 Huse, 1683 2 Gaarde, deraf den ene med 3 Beboere; af Marker nævnes da Hjortagre. Omkring Aar 1500 nævnes 2 Gaarde

og 1 Bolsted i Stubtjær, som er indværget til Kronen som Selvejergods. Ved samme Tid nævnes et Skøde paa Stubtjær og Stubtjær Fang. Beliggenheden er flad og jevn.

Brunbjerg, ved en høj Banke, 1 Gaard, 1 Hus, 1683 en Halvgaard.

Bording Kirke, se nedenfor.

Bording, 4 Gaarde, med Præstegaarden, 20 Huse, Bejrmølle, 1683 5 Gaarde og en øde Gaard, Degnebolig og 1 Hus.

Nørlund, 2 Gaarde, af hvilke den ene hedder Østerlund, og 1 Hus, 1683 1 Gaard, der 1764 blev opført af Kasserer ved Alheden Tøstrup og beboedes siden af Forvalteren ved Alheden Hans Kiersgaard, der døde 12. Marts 1784. Senere boede her Forstinspektør Brüel. Hovedbygningen fra 1764 bestaar endnu og er ud til Gaarden en høj Bindingsværks Bygning, men lavere til Haven, i Stil med gamle Præstegaarde.

Bording Vandmølle, nu 4 Huse; 1683 skrives, at Møllen har Tilløb fra Bredholt, men at der er endnu et Vandløb, som er befestet af Mølleren, men frataget ham paa Grund af Klode Møllers Bøværning til Amtmanden. 1815 tilhørte Møllen Peder Malling Glud.

Høstlund (udtales Høstlun), 6 Gaarde, af hvilke den ene er Fattiggaard, og 57 Huse. 1683 6 Gaarde, deraf de 2 hver med 3 Beboere, og 6 Huse; paa Marken nævnes da Skadehøj, Trædhøj, Pregelagre. 3 Begyndelsen af det 17. Aarh.

nævnes Terkel Krabbe til Hestlund, hvilket kan være dette Sted, og i saa Fald stamme de nedenfor nævnte Begravelser herfra. Nogen egentlig Herregaard har her dog næppe været⁴⁴).

Ravnholt, 8 Gaarde, der kaldes Overgaard, Nedergaard, Østergaard, Nygaard, Vallebækgaard, Ravnholtlund, og 33 Huse; 1683 4 Gaarde, 2 Huse. 1683 nævnes paa Marken Lundsberg, Skovhøj, Rindersbjerg, Trædhøj, Dragstovhøj. Et Navn som Dragstov forekommer oftere f. Ex. S. 539. Ravnholt udtales Rownholt og skreves 1496 Ronholt, saa den første Stavelse ikke er Navn, men det samme som i Rownborg (se foran Side 55).

Bodholt, 32 Huse og Vejrmølle. 1683 var Neder og Over Bodholt 2 Gaarde. Neder Bodholt er nu Stationen. Navnet udtales Buerholt og da r i Enden af en Stavelse er oprindeligt t, har Navnet oprindelig været Botholt, hvor Bot kan være Personnavnet Boti, men ogsaa det oldnorske butr, en afhugget Del af en Træstamme; i saa Fald betyder Bodholt en omhugget Skov.

Rjeildhus, Parcel af Røntilde.

Røntilde, 1 Gaard, 8 Huse. 1683 1 Gaard. Her udspringer Bording (Marup) Aa. Røn betyder her ikke stenet Jord, da Jorderne ere gode med tilhørende Moser.

Guldfarhoved, 2 Gaarde, den ene (Teglggaard) med 4 Tdr. Hfr., og 17 Huse. 1683 2 Gaarde, hver med 2 Bønder; paa Marken nævnes da

Tingbjergagre. Beliggenheden er meget høj, hvorpaa Endelsen Hoved ogsaa tyder, idet denne betegner et højtliggende Skovparti; 1638 var her endnu Skov. Norden for Guldfarhoved er en Lavning, der hedder Skovrund, og da Rund betyder Vandløb, er det vistnok dette, der i Oldtiden har heddet Guldfare (sammenlign Lumfarbæk). Iøvrigt er der ogsaa en Lavning sønden for Guldfarhoved, der om Vinteren er fuld af Vand. Det er selvfølgelig umuligt at sige, hvorfor Guldfar og Guldfæl (S. 371) antages at fare med Guld, eller om Navnet var Gulfare og Gulsæl, fordi Vandet var gult.

Christianshede, 38 Huse. Omkring Aar 1760 blev den enligt beliggende Gaard Sejting, der 1683 havde 2 Bønder, nedlagt og paa dens Mark anlagt Kolonien Christianshede, der 1766 havde 4 Gaarde og 5 Huse og var lagt ind under Bestyrelsen for Kolonierne paa Alheden. Ejendommen er som Følge heraf tiendefri.

Hederne her have tydelige Spor af gammel Dyrkning, hvoraf det kan forklares, at der i gammel Tid har ligget en Kirke ved Sejting, der nu er et Hus og fordem kaldtes Sigten. Kirkegaardsbigerne have været slynlike indtil Nutiden og Kirken laa i Kirkegaardens nordre Side, hvor der fandtes Levninger af Mursten, ligesom der under den fandtes Ligklister af Træ. Denne Kirke findes næppe nævnt i gamle Optegnelser, hverken i Kirkefortegnelsen for Ribe Stift fra c. 1340, ej heller 1524 under Hids Herred, hvortil den mulig kunde have hørt, da den laa

nærved Herredskælløt. Kirken maa antages at være opført efter 1340 og forfalden førend 1524. Paa Midten af denne gamle Kirkegaard blev der 1893—94 opført en ny Kirke for Christianshede, Guld-farhoved og Kønfilde.

Ligesom Trandum sproghistorisk er samme Navn som det norske Trondhjem, er Sigten det samme som det svenske Sigtuna og de ere saaledes ældgamle Navne. Ved Christianshede har været holdt Marked, der nu er henlagt til Bording Station.

Til Sognet hører, men kun i kirkelig Henseende, af Hids Herred den fordums Koloni Over Juliane-hede, der i daglig Tale kaldes Trehuse, medens Neder Juliane-hede, der kaldes Firkuse, aldeles ingen Forbindelse har med Bording. Ved Anlægget af Firkuse mistede Præsten i Bording Udbrift til Kreaturer og et stort Tørvestær, idet Aaen gjordes til Stæl for Præstegaardens Mark.

Bording Kirke.

Kirken er bygget af vel tilhugne Granitkvadre og har forneden en almindelig Straasokkel. Af de gamle Døre paa Skibets Sider findes kun meget svage Spor. Indgangen er nu i Vest igennem et lille Baabenhús af røde Teglsten. Koret er lige affluttet mod Ost, og paa dets nordre Mur er et vel bevaret lille rundbuet Vindue, hvis Abning kun er c. 1 Al. høj og 7 Tmr. bred. Kun Koret er tækket med Bly, Skibet og Baabenhúset med

almindelige Tagsten. Kirken har intet Taarn. Paa den nordre Væg findes omkring den gamle Indgangsdør Levninger af gammel Maling, der antages at være fra Slutningen af det 16. Aarh. og i Henseende til Motiverne, Billeder med Kugler ovenpaa, er meget lig en lignende Prydelse i Sunds Kirke. Farverne ere blaa, gule og røde. Omkring Dørfarmen har været et flammert Ornament. Det hele viser, hvorledes man i ældre Tid, i Modsætning til nyere Tiders hvidkalkede Vægge, har yndet at give Kirkerne et livligt Udseende. I Sunds Kirke findes Aarskallet 1695 malet med gule Bogstaver, men dette maa være yngre end den anden Maling.

Sydvest for Kirken er en ret interessant Bjælkeopstilling, som bærer en gammel Klokke fra 1487.

Den Egetræs Altertavle er fra c. 1600, den har et stort Midtparti omfattet af 2 store Søjler, en ret smuk Arkitrav og derover tre Frontespicer, i Midtpartiet er fastsømmet et temmelig slet nyere Maleri med den korsfæstede Kristus. De 2 smalle Sideselter have nogle gule Bibelsprog paa blaa Bund. Paa Alteret findes 2 plumpe Malmstager uden Indskrift. Prædikestolen er omtrent fra samme Tid som Altertavlen, den har 4 Fyldinger med halbrunde Buer, mellem hvert Felt er en enkelt dorisk Søjle. Listerværket er ret smukt profileret, men meget plumpt staaret. Alterbordet er dækket med et Fyrretræs Panel, hvis Fyldinger have ret interessante Udskæringer med antikke Vaser fra Slutningen af det 16. Aarh.

Døbefonten er en temmelig raat formet Granit-blof uden Ornamenter.

1890 stødte man i Skibets Gulv paa et hvælvet underjordist Kapel, $4\frac{1}{2}$ Alen i Kvadrat og dækket med en Tøndehvælving, hvori stode 7 Rister, af hvilke de 5 ere flade Egekister, hvori Ligene vare nedlagte i Humle. Disse stamme vel fra en eller anden Adelsfamilie, snarest fra ovenfor S. 566 nævnte Familie Strabbe. Overst stode 2 Fyrrekister i Rococoform, der antages at tilhøre Forvalter Kjersgaard paa Nørlund*).

Præster.

Sognet skal ifølge Præsterækken i Sunds 1513 og 1517 have været Unnæ til Sunds, men 1471 nævnes Hr. Niels i Bordingh. 1555 bevilgedes der Præsten i Bording hele Sognets Kongetiende.

Simon.

Anders Jensen 1584. 1619.

Jakob Christensen.

Niels Sørensen Stads nævnes 1638, døde 1672.

Peder Sørensen Ungstrup 1672—95.

Thomas Henningsen Mariager 1695—1734.

Olof Thomsen Bording 1735.

Chr. Frederik Pedersen Ryberg 1735—66.

Thomas Thomsen 1766—94.

Mag. Elias Christoffer v. Haven 1794—98.

Johan Wolfgang Hansen 1798—1837.

Iver Bentzen 1838—47.

*) Kirkens Beskrivelse er i det væsentlige efter Prof. Magnus Petersens Optegnelser i hist. top. Arkiv.

Johan Henrik Henriksen 1847—59.
Frantz Adam Hans Bülow 1859—68.
Peter Emil Blume 1868—76.
Hans Christian Møller 1876—80.
Holger Brøndsted 1880—84.
Andreas Sørensen 1884—91.
Niels Voling Hindhede 1892.

Tillæg og Rettelser.

S. 72. L. J. Jermin blev bisat i Hjerm Kirke, men siden flyttet til Begravelsen i Navr Kirke.

S. 76. 3 Aul. af Stamhusets 100aarige Jubilæum skænkede Kaptejn Jermin et Orgel til Vejrum Kirke.

S. 93. Sofienlunds her ansførte Hartorn er kun for dens Jord i Hjerm Sogn, men paa Jorderne i Gimsing Sogn hviler der næsten ligesaa meget.

S. 106. Fru Karen Rosenkranges Bønnebog er bevaret endnu.

S. 219. Store Lovstrup tilhørte 1669 C. Nielsen Harbou (Perf. Tidst. 2. R. II 248).

S. 236—37. Højdedraget i Sire Sogns sydvestlige (ikke sydsøstlige) Del kaldes Hngbjerg, men i ældre Tid kaldtes hele Højdedraget i Sire og Navr Sogne med Fællesbenævnelsen Krunderup Bjerge. Den smukke Plantage her er meget nydet til Udflugter fra Omegnen. Plantørbolig findes ikke her, men i Sognets nordøstlige Del i Absumgaard's Plantage. Fra Hngbjerg skal man ikke kunne se Vesterhavet.

S. 238. Fisaard, der rettest skrives Fiffgaard, har været Fæste til Navr Præsteembede, saa det vel er Viffgaardhus, der opr. ikke hed Kongsgaard, men Krogs-

gaard, der hørte til Vejrum Præsteembede. Østergaard har nu 9 Tdr. Hfr. og Rosenholm er nedlagt.

S. S. 239. Tornager er et Hus, men Øster Tornager er en Gaard. Halthus, Søndergaard og Tradsbjerghus have vel Jorder i Sire Sogn, men ligge i Maabjerg Sogn. Sirmark er 1 Gaard og 2—3 Huse, Sir Rynghjerg har 5 Huse og Gammelby 1 Hus. Sire Kirke er fuldstændig ombygget 1888, gjort 12 Alen længere og forsynet med Tøndehvælving over Skib og Kor. Den har faaet en ny Altertable og et smukt imiteret Kalfegulv.

S. 242—46. „Bladmose“ udtales Blaarmose, hvilket viser, at den oprindelige Form har været Blate-mose, og at der skal skrives Bladmose. Dette Blate er sikkert det norske Ord Blote, der bethder blød Jord, Dynd, Morads. Der er nu 2 Skoler i Navr Sogn. Falsø skrives ogsaa Falsig. Dalbjerg er nu en Gaard. Overgaard er nu delt i 2 Gaarde hver med 4 Tdr. Hfr., af hvilke den ene hedder Særkjær. Nederlund er et Hus, men Jorden er lagt til Gade.

S. 247. Navr Kirke er i de sidste 5—6 Aar underkastet store Restaurationer, der er indsat ny Vinduer i Sydsiden, de gamle smaa Vinduer i Nordfiden ere tilbøls gennembrudte. Altertavlen er nu en Kopi af et af Blochs Malerier, Døbefont, Prædikestol, Gulv ere forskønnede.

S. 248. Tilnavnet Hvas for Præsten Svend Andersen Soderup gaar ud.

S. 251. L. 5 f. n. Elias læs Effe.

S. 313. Hr. Lærer Kristensen i Mundbjerg har gjort mig opmærksom paa, at Flytningen af Ginding Herredsting 1549 har staaet i Forbindelse med, at Iver Juul 1548, som det er meddelt S. 438, har lagt Højrup og Vjørnkjær under Sevel Birk, og da nu Tinghøj og Tingdal ved Stank ligger imellem disse Steder, maa Tinget til den Tid have været her og da være flyttet til et andet Sted, og det er saaledes ubekendt,

~~hvor det ikke har~~ været højdt Ting, førend Herredet forenedes med Hjerm Herred. Tinget i Mogenstrup maa tilhøre en ældre Tid end det i Skanf.

S. 317. Glemmt er Hvidmose Soldeplads, hvorfra stor Udførsel af Tørv.

S. 377. I Bunderup er opført et Menighedshus, der blev indviet 1. Dec. 1894. Det er fælles for alle Samsund indenfor Folkekirken og er et smukt Bidnesbyrd om en i vore Dage sjelden religiøs Fordragelighed.

S. 399. Den Gaard Egekov, hvor Niels Juel boede, laa dog vistnok i Bendshøvel.

S. 427. Kretshuset havde vel Navn efter en Kretser, Benævnelse paa Føerne af de smaa Skibe i Limfjorden.

Hjerm Herreds ældste Segl er en Goddet Stjerne, over hvilken en nedvendt Halvmaane. Ginding Herreds ældste Segl, dog ikke ældre end 1556, var en Stub, hvoraf voxede 3 Ugern, et senere en Hjort, men 1655 en Egegren med 2 Blade og 3 Ugern. Se A. Thiset, Om danske By- og Herredsaaaben i Tidsskrift for Kunst- og Industri.

Til Skodborg og Baudfuld Herreder.

S. 58. Grib i Dstrup er, if. Meddelelse fra Hr. Arkivsekretair Thiset, Grib Jensen af Fam. Vernstjæg fra Dstrup i Hammer Herred.

S. 113. Gabriel Grubbe er død 1692 (Thiset).

S. 128. Ved store Vestergaard findes paa Rildebjerg en hellig Kilde, der har været besøgt af Syge.

S. 167. 1614 nævnes sal. Mogens Nielsen til Vejbjerg.

S. 141. Iver Grøn maa være Søn af Mads Grøn til Bindum (Thiset).

S. 252. Om Fam. Grøn se nu Thisets Stamtable i Adelsaarbogen for 1895.

S. 512. Det ses af Frederik den Førstes danske Registranter ved Ersklev og Møllerup S. 262, at Bent Angelstrup var ufri, men var gift med Gertrud Krabbe og at de 1530 fik Tilladelse til i deres Levetid at bestyde alt hendes Bøndergods.

S. 525. Paa Sønder Bjerg er Politikeren C. Berg født 18. Dec. 1829.

Anmærkninger og Henvisninger.

Til Side 1—212.

- 1) Hærhæfelses Dipl. S. 106. 2) Tingbogen.
3) Hvitfeldt S. 441, 445, 452. Adelsaarbog 1892
S. 102, 103. 4) Ny D. Mag. VI 296. Hær.
Dipl. S. 92. 5) Tingbogen. 6) Frølund, Holstebro
S. 72. 7) Hær. Dipl. Elline Gøyes Fordebog S.
360, 382, 384. 8) D. Mag. 4 R. II 298. 9) Ny
D. Mag. V 53. 10) Rigens Dombog 1559 og 1560.
11) Rigens Dombog 1566. 12) D. Mag. 3 R. II
90, 94. 13 a) Gl. jydsk Tingvidner S. 18. D.
Mag. 4 R. I 40—41. Danste Kancellireg. 1551—55,
S. 401. 14) J. Saml. IV 194. 15) Hist. Tidsskr.
5. R. I 131. 16) Indberetningen 1766. 17) Hof=
mans Fundatser IV 619—23. 18) F. Hvas, Fam.
Hvas II 81—84. 19) Hær. Dipl. S. 80. 20) Elline
Gøyes Fordebog S. 383. 21) Viborg Landstings
Domprot. 1655 S. 28. 22) Dueholms Dipl. S.
34—35. Dipl. Vibergense S. 51—52. H. Ark.
Reg. II 367. Elline Gøyes Iddg. S. 383, 492.
23) D. Mag. 3 R. IV. 189, 4 R. I 91. Geneal.
biog. Arkiv S. 207. 24) Viborg Landstings
Domprot. 1625 S. 18. 25) Om Familien Dviftgaard se den
1894 udgivne Stamtable af Pastor Erh. Dviftgaard.
26) Top. Saml. paa Papir, Lørup. 27) Gl. jydsk

Tingsvidner S. 3—4. ²⁸⁾ Elline Gøges Idbg. S. 333, 380. Bl. j. Tingsv. S. 4—5, 28. Hars. Dipl. 78. H. Ark. Reg. IV 416. ²⁹⁾ Gencl. biog. Arkiv S. 192—93. ³⁰⁾ Hjerm Herred No. 57. Landstings Domprot. 1624, S. 245. ³¹⁾ Rentekamrets Res. Prot. XXV. 38. ³²⁾ Hars. Dipl. S. 70, 71, 78. ³³⁾ Heise, Dipl. Vibergense S. 108. ³⁴⁾ Hars. Dipl. S. 80, 106. ³⁵⁾ Ribe Stiftskistes Breve. ³⁶⁾ Frederik I's Reg. S. 274. ³⁷⁾ D. Mag. 4. R. I 297. ³⁸⁾ Frederik I's Reg. S. 159—60. ³⁹⁾ Smstds. S. 174. ⁴⁰⁾ Smstds. S. 482—83. ⁴¹⁾ D. Mag. VI 17. Om E. Hvid se især Kjørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 109—11. D. Mag. 4 R. III 207. ⁴¹⁾ Landstings Domprot. 1618 C. S. 220. 1622 C. S. 28. ⁴²⁾ Viborg Samler 1811 og 1822. Amtsbeskrivelsen S. 103, 119, 122, 204—05, 234—35. ⁴³⁾ Herredags Dombog 1546. ⁴⁵⁾ Pers. Tids. 2 R. II 297. D. Mag. 4 R. II 323. ⁴⁶⁾ SRD. V. 539. ⁴⁷⁾ Landstings Domprot. 1616 C. 185. ⁴⁸⁾ Allen, De tre nord. Rigers Historie III, 2. 234—46. ⁵⁰⁾ Hvas, Fam. Hvas IV. 79—97. ⁵¹⁾ Barner, Rosenkrantz I 270—74. Gen. biog. Arkiv S. 171—93. ⁵²⁾ Erølev, Len og Lensmænd S. 179. ⁵³⁾ Herredags Dombog 1537. ⁵⁴⁾ Ribe Stiftskiste. Kinds, Ribe Bys Historie I 464, 479—82, 495, 499. ⁵⁵⁾ Gen. biog. Arkiv S. 193—214. ⁵⁶⁾ Landstings Domprot. 1616 C. 185. ⁵⁷⁾ Høgelunds Almanacker. ⁵⁸⁾ Udeleaarbog 1886 S. 135. ⁵⁹⁾ D. Mag. 4. R. II 391. ⁶⁰⁾ Hofm. Fundatser IV. 614—16. ⁶¹⁾ Klev. Afsskrifter. Fam. Gyldenstjerne. ⁶²⁾ Hars. Dipl. S. 46. ⁶³⁾ Kirkehjst. Sml. 4. R. I 72—74. ⁶⁴⁾ Landstings Domprot. 1632 Bl. 359. ⁶⁵⁾ Se om ham Lønborg og Egvad Sogne S. 30. ⁶⁶⁾ Landstings Domprot. 1632 Bl. 360, 1634 Bl. 102. ⁶⁷⁾ D. Mag. 5. R. I 187. ⁶⁸⁾ Hift. Tidfr. 4. R. V 193 flg. ⁶⁹⁾ Frølund, Holstebro S. 126, 158, 198, 202, 210. ⁷⁰⁾ Barner, Rosenkrantz I 165. ⁷¹⁾ Ribe Oldemoder S. 63. ⁷²⁾ Hars. Dipl. S. 23. ⁷³⁾ Bl. jydste Tingsvidner S. 17. Elline

Gøyes Fordebog S. 381. ⁷⁴⁾ H. Art. Reg. II 5.
⁷⁵⁾ Gl. jydste Tingsvidner S. 2—3, 17—19. Hars.
 Dipl. S. 15, 21, 37. ⁷⁶⁾ Elline Gøyes Fordebog
 S. 374. ⁷⁷⁾ Tingbogen 20. April 1725. ⁷⁸⁾ Barner,
 Rosenkrantz, Dipl. S. 182, 189. ⁷⁹⁾ Ranc. Reg.
 1535—50 S. 252. ⁸⁰⁾ H. Art. Reg. III 161, 228.
⁸¹⁾ Ranc. Reg. 1535—50, S. 250. ⁸²⁾ H. Art. Reg.
 IV 249—50. ⁸³⁾ Frederik I's Reg. S. 193—94.
⁸⁴⁾ Det maa være denne, der 1550 nævnes som Jep
 Munk's Esterleverste, se Rosenvinges Gl. d. Domme I 128.
⁸⁵⁾ Landstings Dombog 1616 A S. 272. ⁸⁶⁾ Landstings
 Dombog 1617 C. 58, 102, 145. ⁸⁷⁾ Landstings
 Dombog 1617 C. 145. ⁸⁸⁾ Om Beboerne af Trabjerg
 findes endnu flere Domme i Rigens Dombøger fra 1555,
 1560, 1565, 1572. ⁸⁹⁾ Suhms Ny Saml. I 158—59.
⁹⁰⁾ Frederik I's Reg. S. 323, 445. ⁹¹⁾ Dipl. Viber-
 gense S. 233, 288. ⁹²⁾ Tingbogen. ⁹³⁾ Rosen-
 vinge gl. Domme I. 268—70. ⁹⁴⁾ Gl. jydste Tings-
 vidner S. 16. ⁹⁵⁾ Hofmans Fund. IV. 624, der er
 en daarlig Gengivelse af den Afsskrift, der findes i Hjel-
 mcrønes Indberetning 1766. ⁹⁶⁾ Borrbjerg Præstearkiv.
⁹⁷⁾ Kirkehift. Sml. I 645. ⁹⁸⁾ Indt. Breve til
 Danste Rancelli. Klevenfeldts Afsskrifter. ⁹⁹⁾ Mæn,
 Breve og Aktstykker S. 19—21. ¹⁰⁰⁾ Om Niels
 Klemensen og hans Slægt se Thifets' Afh. 3. Sml.
 2 R. I 143—251.

Til Side 212—458.

1) Top. Saml. paa Papir, Hjerm Herred Nr. 53.
 2) Danste Selstabs Membraner. 3) H. Art. Reg.
 IV. 406. 4) Jfr. Elline Gøyes Fordebog S. 381.
 5) Herredagsdombog 1554 S. 260. 6) Adelsaarbog
 1890 S. 174. 7) Ny Kirkehift. Saml. VI. 669—74.
 8) B. Boye, Fund af Egelister fra Bronzcalderen S.
 24—29. 9) H. Art. Reg. III 248—49. 10) Elline
 Gøyes Fordebog S. 381—82. 11) H. Art. Reg. IV.
 410. 12) Indt. Breve til D. Rancelli. 13) Bilag

til Kjøbstadsregnskabet. ¹⁴⁾ H. Ark. Reg. IV. 409.
¹⁵⁾ Hars. Dipl. S. 99—100. ¹⁶⁾ Secher, Røttertingsdomme I 1—2. ¹⁷⁾ Rosenvinge, Gl. Domme IV 293—99. ¹⁸⁾ Høpaa fgl. Stadsfæstelse 25. Juni 1632.
¹⁹⁾ Abelsaarbog 1885 S. 38. ²⁰⁾ Jydste Saml. VIII, 56—57. ²¹⁾ Hars. Dipl. S. 68, 69. Abelsaarbog 1886, S. 129. ²²⁾ Dueholms Dipl. S. 98, 100, 103. ²³⁾ H. Ark. Reg. IV 411—12. ²⁴⁾ Elline Gønes Fordebog S. 381. ²⁵⁾ Pontoppidans Annaler III 520.
²⁶⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. IV 823 fgl. ²⁷⁾ Jydste Saml. IV. 270—71. ²⁸⁾ Danste Kancellireg. 1536¹—50, S. 221. ²⁹⁾ Oldemoder S. 17. ³⁰⁾ Jydste Saml. IX. 59. ³¹⁾ D. Mag. 4. R. II 311.
³²⁾ Kanc. Reg. 1556—60, S. 402. ³³⁾ Gl. jydste Tingsvidner S. 20—21. ³⁴⁾ D. Saml. I. 307—08.
³⁵⁾ Landstings Domprot. 1625 Bl. 343, 1638 Bl. 38. ³⁶⁾ Hars. Dipl. S. 24. ³⁷⁾ Abelsaarbog 1892, S. 102. Hars. Dipl. ³⁸⁾ Hars. Dipl. S. 23, 74.
³⁹⁾ Gl. jydste Tingsvidner S. 1, 20. ⁴⁰⁾ Hars. Dipl. S. 15, 18. ⁴¹⁾ Abelsaarbog 1885 S. 32—33.
⁴²⁾ Dueholms Dipl. S. 42—43. ⁴³⁾ Barner, Rosenkrantz I., Knudsen, Christian I's Diplomatarium. Suhms Ny Samlinger III. ⁴⁴⁾ Kinch, Ribe I 321. ⁴⁵⁾ Hars. Dipl. S. 37—38. ⁴⁶⁾ Suhms Ny Saml. III 336—52. ⁴⁷⁾ Barner, Rosenkrantz I 215—19.
⁴⁸⁾ Hofmans Fundatser IV 627. ⁴⁹⁾ Heise, i Pers. Tidstr. 2 R. III. ⁵⁰⁾ Smstds. ⁵¹⁾ Brasch, Bemmetofte I 159—67. ⁵²⁾ Landstings Domprot. 1656.
⁵³⁾ Landstings Støvnings Prot. ⁵⁴⁾ Bøder, Orion Kvartalsskrift II 324—25. ⁵⁵⁾ Museum 1892 I 178.
⁵⁶⁾ Bøder, En Familiehistorie. Hvas, Fam. Hvas V 258. ⁵⁷⁾ Ribe Oldemoder S. 11. ⁵⁸⁾ D. Mag. 5 R. II 33. ⁵⁹⁾ Hars. Dipl. ⁶⁰⁾ Steenstrup, Valdemars Fordebog S. 40. ⁶¹⁾ Wecke, Lunds Domkapitets Gavebøger S. 186. ⁶²⁾ Svitsfeldts Krønike i Fol. S. 441, 445, 446, 452. ⁶³⁾ Hars. Dipl. S. 23.
⁶⁴⁾ Abelsaarbog III 129. ⁶⁵⁾ Ginding Herred Nr. 47. ⁶⁶⁾ D. Mag. 5 R. II 32—34. J. Saml. VII,

266—67. ⁶⁷⁾ Dueholms Dipl. S. 69, 121—22.
⁶⁸⁾ Hars. Dipl. S. 13—14. ⁶⁹⁾ Smstbds. S. 14—15.
⁷⁰⁾ Oldemoder S. 76—77. ⁷¹⁾ Ribe Stiftskiste
 Nr. 188, 191. ⁷²⁾ Oldemoder S. 117, 118. ⁷³⁾ Ny
 Kirkehift. Saml. I 72. ⁷⁴⁾ Smstbds. ⁷⁵⁾ Hars. Dipl.
 S. 10. ⁷⁶⁾ Ribe Stiftskiste Nr. 397. ⁷⁷⁾ Ribe
 Stiftsarkiv. ⁷⁸⁾ Elline Gønes Fordebog S. 366.
⁷⁹⁾ Gl. jndste Tingsvidner S. 22. ⁸⁰⁾ Hars. Dipl.
 S. 34—35. ⁸¹⁾ Om Fam. Puder se Persf. Idstr. III
 29. ⁸²⁾ Hars. Dipl. S. 23—24. ⁸³⁾ D. Mag.
 3. R. VI 127. ⁸⁴⁾ Ginding Herred Nr. 44.
⁸⁵⁾ Heise i Persf. Idstr. 2. R. III. ⁸⁶⁾ Smstbds.
⁸⁷⁾ Smstbds. ⁸⁸⁾ Tingbogen. ⁸⁹⁾ Tingbogen. ⁹⁰⁾ Ribe
 Bispearkiv i Rigsarkivet. ⁹¹⁾ Ribe Stiftskiste Nr. 479.
 Hars. Dipl. 103—04. ⁹²⁾ Tingbogen 1710. ⁹³⁾ Nogle
 Oplysninger om Stubber Kloster ere samlede af Neergaard
 i Kirkehift. Saml. 4. R. I 67 flg. ⁹⁴⁾ Hars. Dipl.
 Ribe Oldemoder S. 67. ⁹⁵⁾ Kinch, Ribe I 253, 343.
⁹⁶⁾ Herredags Dombog 1551. ⁹⁷⁾ Marmora Danica
 II 200—01. ⁹⁸⁾ E. Molbeck, Hist. biog. Saml.
 S. 37—38. ⁹⁹⁾ E. Dviftgaard, Familien Dviftgaard
 S. 21. ¹⁰⁰⁾ Rosenvinge Gl. d. Domme II 254—56.
 Kirkehift. Saml. 3. R. V 184—86.

Til Side 460—571.

¹⁾ Ny kirkehift. Saml. VI 278—80. ²⁾ Ind-
 komne Breve til D. Rancelli. ³⁾ Christian IV's Breve
 1641—44 S. 400, 463, 480. ⁴⁾ Thottfke Saml. i
 Fol. Nr. 99. Nu i Rigsarkivet. ⁵⁾ Udateret Indlæg
 til alle Lande. ⁶⁾ H. Nørdam i D. biogr. Lexikon V
 437—39. ⁷⁾ Ribe Stiftsarkiv. ⁸⁾ J. Undset, Fern-
 alderens Begyndelse i Nordevropa S. 365—66. ⁹⁾ Elline
 Gønes Fordebog S. 248. ¹⁰⁾ Secher, Rettertings-
 domme 1605—14 S. 392—94. ¹¹⁾ Rigens Dombog
 1555, Blad 13—14. ¹²⁾ Hars. Dipl. S. 93—94.
¹³⁾ Ny D. Mag. VI 191. ¹⁴⁾ Secher, Rettertings-
 domme 1595—1604, S. 113—15. ¹⁵⁾ Hars. Dipl.

16) Script. rer. Dan. V 563. 17) Heise, Dipl. Viberg. S. 37—38. 18) Barner, Fam. Rosenkrantz I 267—68. 19) Rosenvinge, Gl. danske Domme II 119—21. 20) Om M. Mads Hvid se Kinch, Jydske Saml. IX. 21) Ligprædiken. S. D. Lind, Bremerholm S. 37—39. 20) Om Fam. Brønsdorff se F. Svass, Fam. Svass V 226—27. 21) Hofmans Fund. IV 629—33. 22) Jydske Saml. IX 68. 23) Ny kirkehist. Sml. VI 517. 24) Indf. Breve til Danske Rancelli. 25) Herredagsdombogen. 26) W. Ark. Reg. III 45. 27) W. Ark. Reg. III 250. 28) Kronens Støber I 162, 296. 29) Rigens Dombog 1552. 30) Harf. Dipl. S. 92. 31) Elline Gøyes Fordebog S. 343, 370. 32) Tingbogen. 33) D. Mag. 5. R. II 197. 34) Rigens Dombog 1552. 35) Elline Gøyes Fordebog S. 368—70. 36) W. Ark. Reg. II 5. 37) Ny kirkehist. Saml. VI 278—80. 38) Indf. Breve til Danske Rancelli 16. Okt. 1647. 39) Indf. Breve til Danske Rancelli. 40) W. Ark. Reg. II 32. 41) W. Ark. Reg. III 46. 42) Saml. til jydsk Hist. og Top. 2. R. I 218. 43) Elline Gøyes Fordebog S. 359, 369. 44) Lertel Krabbes Gaard kaldes Hestelund i J. Tegh. 16. Sept. 1624, og et andet Sted staar Hostelund, men dette kan umulig være Horslund i Binding Sogn. Naar Brunbjerg i anden Udgave af Trap ansføres som en forhenbøvede Herregaard og Begravelsen i Kirken altsaa kunde hidrøre derafra, da er dette en Forveksling med et andet Brunbjerg.

Person-Register.

<p>Acheleje, Anne Kathrine,
445, 446, 448, 454.
 Knud 444.</p> <p>Adder, Kaspar Johan 423.</p> <p>Albert Bistesen 502, 509.</p> <p>Ancherfen, Biskop, 370
 —71.</p> <p>Anders Ibsen 34, 167
 —69, 170, 532, 541,
 558—59. Knudsen 192.</p> <p>Anne Mikkelsdatter 208.</p> <p>Arenfeldt, Hans 512.</p> <p>Astrup, Niels Povlsen 90,
 113.</p> <p>Bache, Otto 234.</p> <p>Bang, Eric 58. Jens 58.</p> <p>Banner, Jes Eriksen 140,
 163, 402. Karen 66.</p> <p>Barfod, Jens 170. Peder
 Thomesen 558.</p> <p>Basballe, Cand. theol.
 369.</p> | <p>Belov, Lavrids 445. Tyge
 118.</p> <p>Bentzen, Johan Severin 514
 —15, 518. Priorinde
 516.</p> <p>Bering, Ditlev 43.</p> <p>Bernsdorf, M. A. 343
 —44, 351, 353, 362.</p> <p>Berntsen, Arent 114—15.</p> <p>Bille, Sofie 337, 339,
 341, 349, 355—56.
 Sofie 356—57.</p> <p>Bjerring, Anne Marie 266.</p> <p>Bjørn, Jens 254.</p> <p>Blaaberg, Jes 65, 87, 207.</p> <p>Blif, Enevold 534.</p> <p>Bloch, Margrete 41, 75, 81.</p> <p>Blume, Aune Marie 516.</p> <p>Bodil Olufsdatter, Frue
 272—73.</p> <p>Borch, Jakob 266.</p> <p>Boserup, J. 451, 454. N. S.
 381, 415, 450—51.</p> <p>Braad, S. C. 369, 376.</p> |
|--|---|

- Bracht, H. P. 415.
 Brahe, Sofie 407, 508.
 Brasch, Jens Henrik 265
 —66. Otto 266.
 Broberg, Ide Marie 265.
 Mathias 115.
 Brokkenhus, Johan 143
 —44.
 Brotman, Cand. theol.
 369.
 Brunov, Erik 520—21,
 525.
 Brüel, Forstinspektør 565.
 Bryffe, Ejler 209.
 Brønnsdorf, Anders Pedersen
 513—14, 520. Peder
 Pedersen 520.
 Buchwald, Henrik 444.
 Buris, Prins 36, 291.
 Bülow, L. W. 414.
 Bøhr, Frue 516.
 Cabbi, Asjer 324, 364
 —65. Tyge 324, 365.
 Christen, Abbed i Tvis 76.
 Christensen, Christiern
 II's Kantor 285—86.
 Christensen i Trabjerg 165
 —67. Ibsen i Trabjerg
 165. Nielsen, Præst
 89—90. Oluffen 66.
 Christensen, R. B. A. 415.
 Christine, Frue, af Uger
 502.
 Cicignon, Frøsten 516.
 Daa, Gregers 264. Jørgen
 216.
 Damgaard, Jens 42.
 Danneffjold Samsø, F. B. S.
 416.
 S. Dionysius 351—52.
 Duborg, Kirsten 520.
 Due, Bonde 503
 Dufsch, Jakob 223, 226
 —27.
 Ebbensgaard, C. 149—50.
 Eberhartz, Løjtnant 423.
 Eberstein, Albert Albertsen
 324, 378, 401. Albert
 Andersen 324—25. An-
 ders Albertsen 401. Hen-
 rik Albertsen 324, 401.
 Karen 324—26, 328,
 350, 401—02. Ludvig
 378.
 Edel Andersdatter 34.
 Elle Nielsdatter, Frue 139.
 Engelstoft, Degn 369.
 Erikfen, J. C. 531.
 Effke Eliesen 251—52.
 Ejber, G. A. 46. N. S. 46.
 Fabricius, H. D. 381.
 Ferring, Chr. 223, 225
 —26.
 Fischer, Henrik 45.
 Fjord, Kristoffer 369.
 Fogh, Søren 44.
 Frands Mittelsen 448.
 Friis, Chr. 358. Dorthé
 262. Erik 261—62.
 Effke 379. Hemming
 379. Iver 110. Jørgen
 Lavridsen 443, 461—86.

- Lavrids 262. Lisbeth
 39, 112, 114—19,
 126, 128—30. Mette
 272, 379. Niels 262.
 Sofie 444.
- Galt, Peder Ebbesen 541.
 Gans, Frederik 212—13.
 Gersdorf, Dortha 143.
 Else 511. Kaspar Kri-
 stoffer 142—43. Peter
 511.
- Gertrud Dlusfbatter, Frue
 170.
- Glud, Christine 513. Frede-
 rikke Luise 514—16.
- Grabow, Frøsen 215.
- Grib, A. F. 121. Ole-
 gaard Sofie 121—22.
- Gro, Frue 431.
- Grøn, Anne Margrete 265
 —66. Chr. 210. J. C.
 341.
- Gyldefeldt, Niels 368.
- Gyldestjerne, Axel Nielsen
 209. Erik Nielsen 326,
 503. Ermegaard 405.
- Gabriel 546. Inger
 320, 329, 402. Knud
 Pedersen 503. Knud
 Přebjærnsen 441—42,
 461. Lene 335, 498,
 503—06. Niels Eriksen
 139, 140—42, 161,
 163, 316, 325, 327
 —29, 382, 402, 423,
 503. Oluf Pedersen 161,
 273, 498, 503. Oluf
505. Otto 506, 524
 —25, 533—34. Peder
 57, 63, 164, 230, 237,
 559. Přebjærn 441,
 486.
- Ghynterman, Kaptejn 423.
- Gøye, Elline 65, 212. Falk
 212. Mogens 65, 212,
 214, 230.
- Hachsen, Mogens 43. Søren
 43.
- Hagensen, Frands 123.
 Peder 123.
- Haldhuus, Georg 254.
- Halse, Balthazar 44.
- Halveg, Major 395.
- Hans Borkersen 463—77.
 Severinsen, Rannik 423.
- Hansen, Frederik 349. Niels
 Lillelund 345. Niels
 Tideman 345—46. Pe-
 der 344, 351, 357,
 370, 449. Thorvald
 349. Amtmand 25.
- Harbo, Christen 502. Las
 229. Peder 502.
- Harbou, Chr. 209.
- Haubro, J. F. 349.
- He, Niels 101.
- Heide, M. S., 359—60.
- Heim, J. M. 515.
- Hemmer, Morten Nielsen
 360—62, 363.
- Hentik Dlusfen 272—73.
- Hermian Knudsen 384.
- Hildesheim, F. B. 281.
- Hjelmcrone, Chr. 204, 398.

- Hjul, Jens 17—18.
 Holch, Magdalene 218—19.
 Holst, Harder 444. Hillebrand 369. Majorinde 516. L. S. 520.
 Houmark, Erik 349.
 Hulman, Henrik 368.
 Hvas, Jens 45, 105, 505.
 Hvid, Chr. 66, 84, 85, 86—89, 181, 433. Gregers 444. Mads 167, 168, 438, 504—07, 523, 532. Peder 66, 86. Degn 369.
 Høg, Albert 506. Bo 382. Erik 525. Gunner 382. Henrik 380. Iver Juul 263. Ludvig Vilhelm 121, 126. Niels 144, 497. Peder 547. Peder 144. Peder 514.
 Høichen, Jeronimus 500—02. Sofie 38, 89, 500—02. Ulv 501.
 Inger Jensdatter, Frue 324, 378, 391. Mavridsbatter 33, 35. Nielsdatter, Frue 139.
 Jens Mikkelsen, Biskop 384. Pedersen Bæbner 34.
 Jep Christensen i Trabjerg 165—67, 393, 504.
 Jermin, Hans Helmuth 73. Helene Kirstine, 146, 147, 151, 152—53. Henrik Jensen 71, 130, 132. Jens 70. Jens 72, 235. Thomas Just 71, 73. Thomas Just 72—73. Ollegaard 120, 134.
 Jerfin, Jens Dinesen 443.
 Juul, Suel, Axel 38—39, 47, 111—19, 126, 128—30. Barbara 41, 117, 129. Dorte 263. Ejler 261, 399, 536. Erik 368, 392. Erik Jakobsen 448. Hartvig 81—82. Ingeborg 41, 117, 118. Iver 385—86. Iver, Mag. 64, 139, 418, 426, 433—39, 455, 457—58, 459—60. Iver 38, 57, 66, 81, 111. Jakob Rasmussen 521, 525—26. Jep 140, 141. Jes 385. Kjeld 437, 440, 454, 455, 544. Kristence 440—45, 461—86, 544. Malte 292. Maren 142, 334—35, 338, 363, 455. Melkior 446. Mogens 57. Mogens 334. Niels 399. Niels 118. Palle 382. Palle 57. Palle 290. Søren 559. Tønne 39, 118.
 Juel-Rusensten, Chr. 39.
 Jørgensen, Hagen 123.
 Raas, Anne 405. Birgitte 534. Enevold 446.

- Gjerd 404—05. Herman 192, 320, 381. Sofie
 536. Jens 102—03. 148, 149, 151. Terfel
 Mogens, Mag. 175, 566, 570.
 433. Niels 176—77, Krag, Herman 358. Mittel
 340, 404, 408, 445. 56. Niels 37, 55—56,
 81. Palle 263.
 Kappel, Nyder 432. Krarup, J. B. 91, 93.
 Kappel, Alfred 452. Kruse, Magdalene 536.
 Kalf, Erland 55, 382. Kühlewein, Familie 280
 Joh. 377—78. Nis 33. —81.
 Karen af Hostrup, Frue Rynde, Anders 174—75.
 320. Nielsbatter, Frue Peder 174.
 169—72.
 Kehl, Just 62.
 Kid, Erik 56—57.
 Kirstine Andersbatter, Frue Lange, Anne Kristine 413,
 169. Mittelsbatter, Frue 414. Erik 178. Niels 174.
 56, 83. Sofie Antoinette 413.
 Kjersgaard, Hans 565, Las Ingelsen 394—95.
 570. Lassen, Otto 370—71.
 Klemensen, Niels 17, 18, Laurberg, Lavrids 530.
 33, 66, 87, 161, 168, Larman, Povl 162.
 207—09, 214, 215, Legaard, Familie 232.
 261, 273. Rasmus Peth, Chr. 254. Niels 264.
 209—12. Liebman, Foged 376.
 Klingenberg, Major 120 Lillielund, Niels 321, 343
 —21. —44, 347, 349, 363.
 Knabe, Morten Nielsen 521. Lime, Karen 78. Peder 66,
 238.
 Knob, Berthe 353.
 Knuth, E. K. 518. F. M. Lindam, Jakob 93.
 518. Rinde, Chr. 18, 39, 70,
 Kolbing, Knud Povlsen 119—20, 131, 144
 201—04. —46, 218—19, 264.
 Korsgaard, E. 531. Chr. 120, 130—31,
 133—34, 146, 448.
 Krabbe, Erik 35, 38. Chr. 146—47, 148.
 Gregers 478. Selbeg 276. Chr. 122. Chr. 342
 Jakob 534. Karen 335. —43, 348. Chr. 449.
 Kjeld 441. Margrete Frands 305. Henrik 71.
 192, 320, 381. Niels Henrik Juul 134, 146

- 48, 151, 152—53.
 Henriik 148—49, 152.
 Jens 147, 148, 149,
 151. Hytte Dorothea
 120. Kaspar 147—48.
 Niels 342, 347, 352,
 353, 361.
 Rindenpalm, Søren 343,
 449.
 Risto, Søren 51.
 Ross, Maren 343, 348.
 Row, Balthazar 266.
 Lucie, Frue 377—78.
 Ruggi, Chr. 384.
 Rønd, Hans Mathias 265,
 278. Søren 264.
 Røndsgaard, A. F. 349,
 518. Chr. 349. Konrad
 518.
 Rønge, Maren 403.
 Rønn, Overretssassessor 452.
 Røffe, Anna 38, 48, 379,
 405—06, 511. Anna
 516. Jakob 509—11.
 Røngbø, Bodil Kirstine 265.
 Rønstrup, Søren 222.
 Røsch, Elisabeth 517.
 Marie 517.
 Maabjerg, Peder 231.
 Maje Jensdatter 33.
 Mandrup, Niels 37.
 Mavors, Anne Marie 380.
 Marie Sofie 380.
 Mejer, Bert 80
 Mejland, Peter Petersen 430.
 Møller, Samulus 371.
 Mikkelsen, Lavridsen 546.
 Mogens Justesen 532.
 Nielsen til Vejbjerg 510.
 Mølderup, Priorinde 516.
 Mormand, Herluf 444.
 Morsing, Jens 527—28.
 Moth, Chr. 43—44, 55,
 77, 78—79.
 Møvriks Jensen 34—35.
 Nielsen 33. Pedersen
 33—34.
 Møderspach, Birgitte Sofie
 147. Frøsten 516.
 Munch, A. 415.
 Munk, Anna, Frue 35,
 37, 58, 62. Anna, Frue
 214, 444, 445. Anna,
 Tomfru 444, 445.
 Dorthe 176, 195. Edel
 444. Else 432, 435.
 Iver 102, 103, 180.
 Sep 161. Sep 578. Sør-
 gen 110, 444. Karen
 171. Ludvig 13—16,
 38, 48. Mette 434, 440,
 457—58, 460. Mogens
 62, 66, 102—09, 126
 —27, 438—39, 459
 —60, 505. Oluf 38,
 107—10, 127—28,
 214—15, 223, 290,
 503, 505, 506. Oluf
 38, 89, 110. Peder
 37, 98. Peder Jakobsen
 98. Peder 170, 171,
 460, 498, 501—02,
 506—10, 522, 523
 —25, 536.
 Muus, Løjtnant 455—56.

- Müller, Chr. 218.
 Münchhausen, Didrik 395.
 Ritmester 395.
 Mæechen, Kaptejn 370.
 Møller, S. G. 452.
 Neergaard, C. A. D. 518.
 Niels Andersen, Abbed 102,
 215. Jepsen til Elkjær
 163. Jbsen 37, 58,
 164. Lasfen 170. Povl-
 sen 78. Vistesen 498,
 547.
 Nielsen, J. P. 452.
 Nostitz, Albrecht 142—43.
 Numsen, Frederik 414.
 Nyssum, Thomas 46.
 Nøbskov, Chr. 26.
 Obelitz, Ellen Marie 130
 —31.
 Oddebæk, Chr. 42.
 Oluf Nielsen, Bæbner 179
 —80, 184, 188, 272,
 379, 432. Simonfen
 172.
 Oluffen, P. 46. Raad-
 mand 380.
 Opitius, A. F. 266.
 Orlof, Familie 258.
 Orm, Anders 33.
 Ostenfeldt, Tøger 361.
 Overgaard, Niels 42, 76,
 361. Rasmus Nielsen
 18, 19—21, 39—42,
 69—70, 75, 80—81.
 Pape, Asmus 267. Johan
 45.
 Papenheim, Chr. 220.
 Parsberg, Ingeborg 38
 —39, 48, 81, 111,
 195, 262—63. Kri-
 stoffer 162. Sofie 443.
 Peder Jensen, Præst 523
 —25, 533—34. Niel-
 sen, Biskop 386. Thom-
 sen, Bæbner 33.
 Peterfen, Lorentz 26. Apo-
 theker 149.
 Pors, Jens 384.
 Poscholan, Jens 283.
 Prip, Margrete 435.
 Puder, Aage 324—25,
 350, 401—02.
 Qvalen, Henrik 444.
 Qvie, Margrete 167. Niels *
 139.
 Qvistgaard, Morten 343,
 449. Morten 530.
 Familie 59.
 Raben, Lensgreve 415.
 Rafn, Niels Hansen 380.
 Rangau, Anne 511. Dorthe
 530. Drude 108, 110,
 127. Elisabeth Sofie
 446, 448, 454. Frands
 445—46, 460, 511
 —13, 522. Frands
 512. Frederik 444.
 Frederik Christian 512
 —13, 522, 531. Johan
 511. Johan 444, 445.
 Margrete 446. Palle
 511.

- Neebø, Karen 340. Mar-
 grete 379, 407—13.
 Neursdorf, Joh. Andreas
 448.
 Neymand, Hans 194.
 Nibsten, Palle 510. Ole-
 gaard 513, 522.
 Nioer, Helle 448, 521.
 Niosenberg, Hans 367.
 Ingeborg 78, 90.
 Niosenkrantz, Anders 341
 —42, 356. Anna 503.
 Axel Nielsen 320, 330,
 352—53, 402. Axel
 Nielsen 335, 338, 346.
 Axel Mogensen 340.
 Birgitte 404—05. Chri-
 stian 358—59. Eri-
 k Nielsen 331—34, 338,
 363, 403. Folmer 37,
 142, 397, 403. Henrik
 Eriksen 385. Holger
 Axelsen 335—37, 338,
 364, 366. Holger, den
 lærde 461, 476. Karen
 104, 106, 342. Mogens
 337—40, 348, 352,
 353—54, 358, 446.
 Niels Axelsen 331—35,
 402—04. Niels Timme-
 sen 329—30. Sofie
 357. Sten 357. Timme
 404, 412.
 Noststrup, Albert 405. Jakob
 178—79.
 Rothkirch, Else 413. Kirsten
 412.
 Ruy, Sabina Margrete 423.
- Rygaard, Konsul 26, 123,
 531.
 Rytter, Elsebe 432, 435,
 459. Mette 435.
 Saltensee, Edel 177. Rage
 Jepsen 177.
 Sand, J. R. 94.
 Sandberg, Anders Christen-
 sen 34. Ulrik 225.
 Schive, Jakob 286—88.
 Schlid, Greve 250.
 Schmidt, Hofman 149.
 Schmidten, v. 345.
 Schnell, F. C. 227.
 Schou, Konsul 26.
 Schouendal, C. A. 526
 —27.
 Schousboe, Hans 362, 367.
 Schulz, til Volstrup 123.
 Schwarz, Kaptejn 456.
 Sehested, Birgitte Elisabeth
 414. Birgitte Sofie
 413—14. Chr. Thome-
 sen 480. Frederik 413
 —14, 448, 449. Jens
 375, 414, 449. Jytte
 516. Malte 379, 406
 —09. Malte 414.
 Niels 368, 414—15,
 449. Sofie 413, 414.
 Priorinde 516.
 Sidelman, Iver 267.
 Simon Duffen 170, 558.
 Steel, Karen 508.
 Stinkel, Morten 511—12.
 Skov, E. E. 123. M.
 451. M. E. 121—22.

- Stram, Peder Iversen 262.
 Solgaard, Chr. 144. Dor-
 thea 145.
 Sparre, Klavs 445.
 Spend, Anders 58. Chr.
 174, 177. Ellen 176.
 Godste 58. Jens 58, 176.
 Kristoffer 177. Maren
 174—75. Mogens 174
 —75, 176—77. Simon
 57—58, 182.
 Stagemejer, Priorinde 516.
 Stangberg, Henrik 386.
 Steenstrup, J. R. 59.
 Steigelman, Jakob 446.
 Stenfeldt, Kirstine 261.
 Stjernholm, Herlov 40.
 Stricker, B. A. 267.
 Stigge, Dorethe 17.
 Svane, Mette Katrine 235.
 Thomas 70.
 Tang, E. 290, 295.
 N. R. 305. Peder 305.
 Peder 27.
 Tastrup, Søren 565.
 Tranberg, Herredsfoged 24.
 Trappaud, A. D. 516.
 Trelund, A. R. 43, 77.
 Johan 264.
 Trolle, Helle 263, 276.
 Niels 225.
 Tun, Ejler 392.
 Tøren, Degn 369.
 Ulfeldt, Dorothea 446.
 Jakob 445, 446. Maren
 446, 448. Margrete 446.
 Ulfstand, Margrete 334.
 Bibete 192.
 Unger, Karen 435.
 Urne, Helle 511—12, 522,
 526, 530, 534.
 Vandborg, P. L. 90—91.
 Warming, D. L. C. 395.
 Vedel, Bagge 371. Vernt
 254. Chr. 252—54.
 Vesteni, Stig 497.
 Vestergaard, Andreas 26, 27.
 Vibe, Mittel 232.
 Viffert, Karen 261, 404.
 Ville, A. M. 267. C. L.
 267. T. 267.
 Willers, Løjtnant 517.
 Wilsø, Jakob 380.
 Wind, Iver 478. Jakob
 Knudsen 154.
 Windelin, J. C. 369—70.
 Windfeldt, Claudius 346.
 Claudius 346. Jens
 254. J. B. 346.
 Binding, Niels Erikson 223.
 Winkel, Søren 26.
 Winter, Lavrids 365.
 Winterberg, F. 40.
 Wittersheim, H. H. 266.
 Wium, Holger 220.
 Voigt, Jens 42.
 Wønne, Joakim 62.
 Zntphen, E. F. 94, 120
 —21, 134. H. C.
 121, 126.
 UGidius, H. C. 46. Ras-
 mus 46.

Sagregister.

Barfred 82.	Matmænd 257—58, 303
Bispetiende 316—17.	—04, 400, 491—97.
Broer 13—16, 544—46.	
Degnekald under Latinstoler	Best 319.
92, 133, 202, 227.	
Besættelse 155—56.	Selvejere 330.
Degneofter 487.	Stove, forsvundne 314—16.
	318, 420—21, 543.
Hestesnidere 258.	Spedalskhus 235.
Jærnsmelting 543.	Svinedrift til Silkeborg 20.
Kilde, hellig 140, 283, 574.	Teglværk 331, 347, 426.
Kongens Gaard i Herredet	Tingsteder 5—9, 312—14.
9—10, 97.	Trolldom 508.
Krig 1627—29, 249—51,	
1643—45, 552—53.	Benpenge 20.
-

Fortklarede Stednavne.

<p>Male 372.
 Asp 256.</p> <p>Bisgaard 160, 238.
 Bjært 388.
 Bladmose 573.
 Bodholt 566.
 Bordingbjerg 157.
 Bording 563.
 Bure 289.
 Bøgild 159.</p> <p>Cifing 318.</p> <p>Fabing 271.
 Feldborg 549.
 Frøjt 223.
 Gimsing 31.
 Ginding 312.
 Gjev 421.
 Gudum 6.
 Guldfarhoved 567.
 Guldfæl 371.
 Gørding 301.</p> <p>Hadderup 538.
 Hajsland 161.
 Handbjerg 135.
 Hasfelholt 372.
 Hjerm 4—5.
 Hodsager 558.
 Hvam 160.
 Høstrup 547.</p> | <p>Høver 396.</p> <p>Jattrup 424.</p> <p>Kilen 279.
 Kjelsmark 163—64.
 Knal 63.
 Krejthuset 574.
 Kvium 5.</p> <p>Ligaard 400, 498.
 Løgvig 543.</p> <p>Maabjerg 228.
 Mønstgaard 33.
 Munklinde 564.</p> <p>Nabr 242.
 Nabtrup 426.
 Nøgelgaard 275.</p> <p>Naast 323.
 Nøst 399.
 Nyde 396.
 Nøjbæk 430.</p> <p>Sale 372.
 Savstrup 173.
 Sejting 568.
 Sevel 420.
 Sevelsted 377.
 Simmel 542.
 Sire 236—37.</p> |
|---|--|

Stadborg 275.
 Stovlund 387.
 Stral 562.
 Strubhus 64.
 Slynf 301.
 Snuffelborg 99.
 Struer 13.
 Stubbergaard 431.
 Støvl 240.

Trandum 429.

Vandløss 275.
 Vejrum 50.
 Vem 296.
 Vindelev 388.
 Volstrup 102.

Olby 280.

Forsbundne Stednavne.

Aaby 102.
 Aaghule 275.
 Abildgaard 65.
 Alstoft 261.
 Annenved 292.
 Avinggaard 549.

Bangs Hussted 172.
 Blæsbjerg 531.
 Bollstov 540—42.
 Brændgaard 138.

Dalby 40.
 Dragstov 539—42.

Esttjær 388.

Feldbol 17.
 Feldborg 60.
 Follergaard 179.

Gebbjerg 237.

Gedebøl 292.
 Gedesimmet 179, 333.
 Gemmingsføle 540.
 Hjelm Mølle 427.
 Hundsbal 274.
 Hveinhul 535.

Kalktjær 229.
 Kassenbjerg 209.
 Kilsborg 291.
 Kjørrom 502.
 Klem 99.
 Krallerup 244.
 Rhndeseje 173—75.

Lundsgaard 323.

Maarup 57.

<p> Marstjærgaard 17—18, 26.
 Mosegaard 431.
 Munkebol 40.

 Nederlund 245.
 Rejtrup 138.

 Ørholt 431.

 Navndal 17.
 Kemme 323, 339.
 Risgaard 543.
 Rods Gaardssted 292. </p> | <p> Komstob 424.

 Sillegaard 168.
 Skraarup 547—48.
 Snurom 274.
 Sortkjær 339.
 Stallerup 102.

 Tavlbords Hussted 172.
 Thollund 101.
 Tipsgaard 261.
 Toftum 502.
 Torngaard 26. </p> |
|---|--|

